

การสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวังกส์ตดูศาสนา

บุญทิศ นัยน์พานิช

คู่มือฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาด้านหลักสูตรศาสนศาสตร์คู่มือฉบับพิเศษ

สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหานุกูลราชวิทยาลัย

พุทธศักราช ๒๕๖๒

การสอนพระพุทธศาสนาตามแนววงคัสัตถุศาสตร์

บุญพิศ นัยน์พาณิช

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

คู่มือฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศาสนศาสตรบัณฑิต
สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๒

การสอนพระพุทธศาสนาตามแนววินัยคัสตฤศาสน์

บุญพิศ นัยน์พานิช

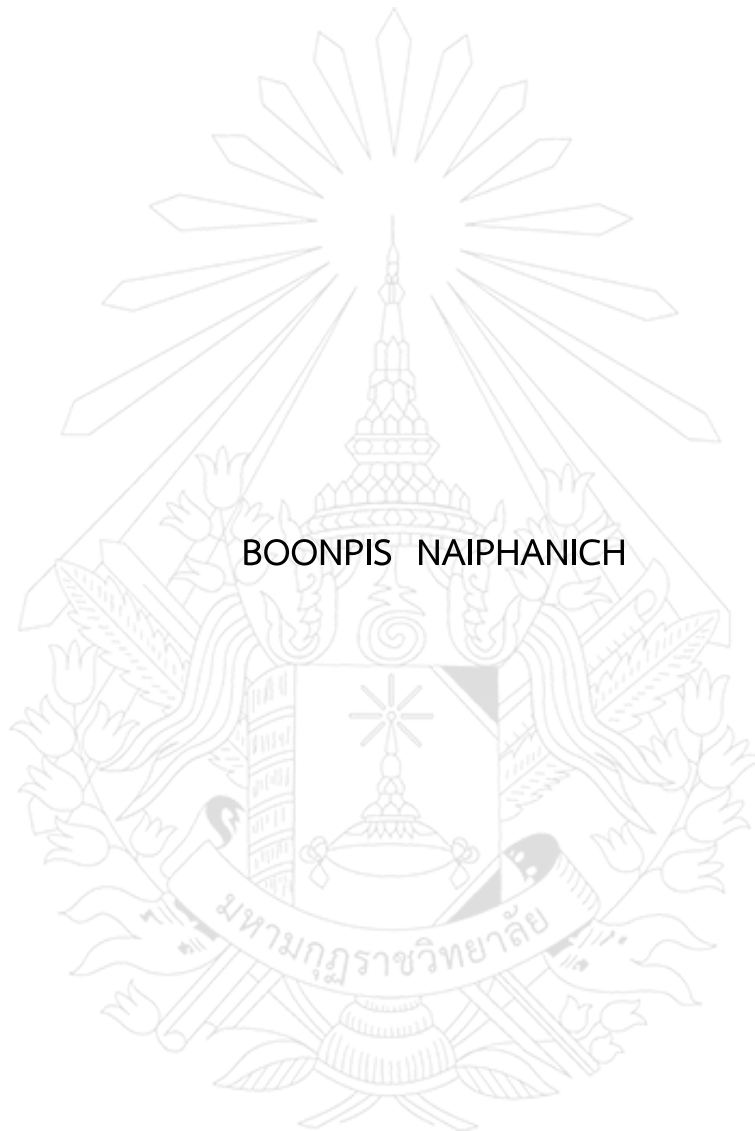
ดุขฎฐินิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศาสนศาสตร์ดุขฎฐินิพนธ์

สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

พุทธศักราช ๒๕๖๒

BUDDHIST TEACHING METHODS ACCORDING TO
NAVANGASATTHUSĀSANA

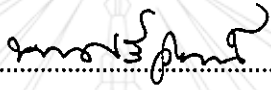
BOONPIS NAIPHANICH

A DISSERTATION SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF THE REQUIREMENTS
FOR THE DOCTOR DEGREE OF PHILOSOPHY
PROGRAM IN BUDDHIST STUDIES
GRADUATE SCHOOL
MAHAMAKUT BUDDHIST UNIVERSITY

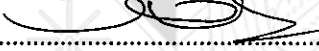
2019

หัวข้อดุษฎีนิพนธ์ : การสอนพระพุทธศาสนาตามแนววินัยศีลัตถุศาสตร์
ชื่อนักศึกษา : บุญพิศ นัยน์พาณิชย์
ชื่อปริญญา : ศาสตราจารย์ดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชา : พุทธศาสนศึกษา
ปีพุทธศักราช : 2562
อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก : รองศาสตราจารย์ ดร.สุวิญ รักสัตย์
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม : รองศาสตราจารย์ ดร.จ่านง คันธิก

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรศาสตราจารย์ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(พระศรีวินยาภรณ์, ดร.)

คณะกรรมการสอบดุษฎีนิพนธ์
ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.เวทย์ บรรณกรกุล)

กรรมการ (อาจารย์ที่ปรึกษา)
(รองศาสตราจารย์ ดร.สุวิญ รักสัตย์)

กรรมการ/อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม
(รองศาสตราจารย์ ดร.จ่านง คันธิก)

กรรมการ
(พระมหาบุญไทย ปุณณมโน, ดร.)

กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.ศุภกาญจน์ วิชานาดี)

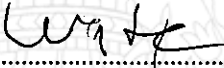
ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Dissertation Topic : Buddhist Teaching Methods According to Navangasathusāsana
Student's Name : Boonpis Naiphanich
Degree Sought : Doctor of Philosophy
Program : Buddhist Studies
Anno Domini : 2019
Advisor : Assoc.Prof. Dr.Suvin Ruksat
Co-Advisor : Assoc.Prof. Dr.Chamnong Kanthik

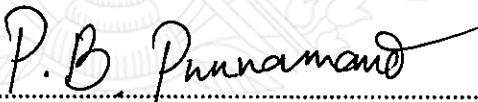
Accepted by the Graduate School, Mahamakut Buddhist University in Partial Fulfillment of the Requirements for the Doctor Degree of Philosophy (Buddhist Studies)

Dean of Graduate School
(Phra Srivinayaphon, Dr.)

Dissertation Committee:
Chairman (Assoc.Prof. Dr.Wate Bunnakornkul)

Member (Advisor)
(Assoc.Prof. Dr.Suvin Ruksat)

Member/Co-Advisor
(Assoc.Prof. Dr.Chamnong Kanthik)

Member
(Phramaha Boonthai Puññamano, Dr.)

Member
(Assoc.Prof. Dr.Supakanjana Vichanati)

บทคัดย่อ

หัวข้อวิทยานิพนธ์	: การสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวงศัตถุศาสน์
ชื่อนักศึกษา	: บุญพิศ นัยน์พาณิชย์
ชื่อปริญญา	: ศาสตรศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชา	: พุทธศาสนศึกษา
ปีพุทธศักราช	: ๒๕๖๒
คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์	
อาจารย์ที่ปรึกษา	: รองศาสตราจารย์ ดร.สุวิญ รักสัตย์
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม	: รองศาสตราจารย์ ดร.จำนง คันธิก

วิทยานิพนธ์เรื่อง การสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวงศัตถุศาสน์ มีวัตถุประสงค์ดังนี้ ๑) เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการสอน ๒) เพื่อศึกษานวงศัตถุศาสน์ ๓) เพื่อบูรณาการ การสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวงศัตถุศาสน์ ๔) เพื่อนำเสนอแนวทางและองค์ความรู้ใหม่ เกี่ยวกับ “รูปแบบการสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวงศัตถุศาสน์” วิทยานิพนธ์นี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแบบวิจัยเอกสาร (Documentary Qualitative Research) ศึกษาจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ คือ พระไตรปิฎกและอรรถกถา และเอกสารชั้นทุติยภูมิอื่น ๆ มีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้งด้านการสอนและด้านพระพุทธศาสนา จำนวน ๑๗ รูป/คน

ผลการวิจัยพบว่า

รูปแบบการสอนทางการศึกษาในโลกโดยมากใช้รูปแบบอนุกรมวิธานของบลูม (Bloom's Taxonomy) เป็นฐานจิตวิทยาการเรียนรู้ที่มุ่งพัฒนาผู้เรียน ๓ ด้าน คือ ด้านพุทธิพิสัย มุ่งพัฒนา ผู้เรียนให้เกิดความสามารถทางปัญญา ๖ ระดับ ได้แก่ ความรู้ ความเข้าใจ การนำไปใช้ การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ และการประเมินค่า ด้านจิตพิสัย มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีความสามารถทางใจ ๕ ระดับ ได้แก่ การรับรู้ การตอบสนอง การสร้างค่านิยม การจัดรวบรวม และการสร้างลักษณะนิสัย ด้านทักษะพิสัย มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีทักษะ ๕ ระดับ ได้แก่ การเลียนแบบ การทำตามข้อกำหนด การทำอย่างมีคุณภาพ การผสมผสาน และการปรับตัว ปัจจุบันได้มีปรับเปลี่ยนรูปแบบการสอนมา เป็นทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑ มุ่งพัฒนาทักษะผู้เรียน ๕ ด้าน คือ การรู้หนังสือ การคิด การทำงาน การใช้เทคโนโลยีและสารสนเทศ และการใช้ชีวิต

เนื้อหาทางการศึกษาเรียนรู้พระพุทธศาสนาทั้งระบบ เรียกว่า นวงศัตถุศาสน์ เป็นลักษณะ การเรียนรู้คำสอนของพระพุทธเจ้าทั้ง ๘ ประการ คือ สุตตะ (บรรยาย) เคยยะ (ท้วงทำนอง) เวยยาकरणะ (แจกแจง) คาถา (กวี) อุทานะ (เปล่งออกมาจากความรู้สึก) อิติวุตตะกะ (อ้างอิง) ชาตกะ (อดีตชาติ) อัปภูตธรรมะ (อัศจรรย์) และเวทัสสะ (ถามตอบ) แต่ละลักษณะมุ่งให้ผู้เรียนเข้าใจรูปแบบ เนื้อหา ถ้อยคำการสื่อสาร และความพร้อมของผู้เรียนที่เกี่ยวกับบุคคล เวลา และสถานที่ การสอน ในพระพุทธศาสนามุ่งให้ผู้เรียนได้เข้าใจและเกิดการเปลี่ยนแปลงจากภายใน

การบูรณาการการสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวงศัตถุศาสน์ สามารถบูรณาการใน ๔ มิติ คือ ๑) โครงสร้างองค์รวม เป็นการเรียนรู้คำสอนเชิงโครงสร้างแบบบรรยาย บรรยายประกอบกวี และ

บทกวี เพื่อให้ผู้เรียนมีทักษะทั้งการบรรยายและกวี ๒) สารัตถธรรม เป็นการเรียนรู้เนื้อหาคำสอนที่มุ่งให้ผู้เรียนเกื้อกูลกันในสังคม รักษากฎเกณฑ์ทางสังคม ผักผ่อนบรมจิตใจให้เข้มแข็งและรอบรู้ทันต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นรอบตัว ๓) นิรุกติศาสตร์ เป็นการพัฒนาผู้เรียนให้มีทักษะทางภาษาและการสื่อสาร รู้จักวิธีตีความคำสอนให้เป็นไปตามนัยที่พระพุทธเจ้ามุ่งหมายและเป็นการใช้ภาษาให้เหมาะกับบุคคลและกาลเทศะ ๔) ความพร้อมของบุคคล เป็นการพัฒนาให้รู้จักสังเกตความพร้อมของผู้เรียนทั้งปัจจัยภายใน คือ ความเชื่อมั่น ขยัน สนใจ ตั้งใจ และตื่นตัว และปัจจัยภายนอก คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ที่พร้อมทำงานเต็มที่ จากการบูรณาการทั้ง ๔ ด้านนี้ย่อมสร้างความสมดุลในการพัฒนาผู้เรียนให้มีความสามารถทั้งด้านศาสตร์ คือ ความรู้ในหลักวิชาและหลักปฏิบัติ (มีขณธรรมและมีขณมาปฏิบัติ) ด้านศิลป์ คือ ความรู้สึกและความประพฤติที่งดงาม (สันติธรรมและสุนทรียธรรม) ทั้งนี้ต้องอาศัยรูปแบบทางนวัตกรรมทางการศึกษาและการรวมลงสู่ความไม่ยึดมั่นถือมั่น เพื่อให้เกิดทักษะทางปัญญาที่ทันและรู้แก้ปัญหาในชีวิต

จากการสังเคราะห์ผลวิจัยจึงได้องค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับรูปแบบบูรณาการการสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวังกส์ตฤศาสน์ คือ การเรียนการสอนพระพุทธศาสนาที่สร้างทักษะทางศาสตร์และศิลป์ อาศัยนวัตกรรมและการปล่อยวางเพื่อความสุขในชีวิต เรียกว่า SAINP Model

คำสำคัญ : การสอนพระพุทธศาสนา, นวังกส์ตฤศาสน์

ABSTRACT

Dissertation Topic	:	Buddhist Teaching Methods According to Navangasatthusāsana
Student's Name	:	Boonpis Naiphanich
Degree Sought	:	Doctor of Philosophy
Program	:	Buddhist Studies
Anno Domini	:	2019
Dissertation Advisor Committee		
Advisor	:	Assoc.Prof. Dr.Suvin Ruksat
Co-Advisor	:	Assoc.Prof. Dr.Chamnong Kanthik

The objectives of the dissertation entitled “Buddhist Teaching Methods according to Navangasatthusāsana” were as follows: 1) to study the concept and theory of teaching, 2) to study Navangasatthusāsana, 3) to integrate the teaching methods according to Navangasatthusāsana, and 4) to propose a guideline in building the new body of knowledge regarding the model of integrating the Buddhist teaching method according to Navangasatthusāsana”. The research employed the documentary qualitative methodology collecting data from the primary source, Tipitaka and Commentaries, other related secondary sources, and in-depth interviews with 17 key-informants in teaching and in Buddhism.

The research results found that:

Bloom's Taxonomy model was used in most teaching methods as a learning psychological base with the focus on the development of learners' three domains; cognitive domain to develop learners' intellectual abilities in six skills including knowledge, understanding, implementation, analysis, synthesis and evaluation, affective domain to develop learners' mental abilities in five skills including perception, response, creating values, organizing and creating character traits, and psychomotor domain to develop learners' skills in five levels including imitation, following the requirements, quality doing, integration and adjustment. Nowadays the teaching model has been changed to learning skills in the 21st century with the aim to develop learners' skills in five areas: literacy, thinking, working, information technology, and living.

Navangasatthusāsana is a characteristic of learning the Buddha's teachings in nine aspects; Sutta (descriptive), Geyya (melody), Veyyākaraṇa (enumerating), Gāthā (poem), Udāna (proclaiming by deep feeling), Itivuttaka (reference), Jātaka (previous birth),

Abbhūtaḍḍhamma (miracle), and Vedalla (question and answer). Each characteristic aims at understanding the form, content, words, communication, and readiness of the learners regarding person, time and place. Buddhist teaching focuses on learners' understanding and internal change.

Integration of Buddhist teaching in accordance with Navangasatthusāsana could be done in four dimensions; 1) the holistic structure, learning in the descriptive, descriptive and poetry, and the poetry structure in order to improve learners' skills in both description and poetry, 2) the essence of Dhamma, learning the Buddhist contents for helping each other in society, preserving social rules, training mind to control defilements, and being aware of events occurring around, 3) hermeneutics, to develop learners with skills in languages and communication, interpreting the Buddha's teachings correctly, and using language suitable to person, space and time, and 4) the readiness of the person, developing and observing the readiness of the learners in both internal factors; confidence, diligence, interest, intention and alertness, and external factors; eyes, ears, nose, tongue, and body. The integration of the four aspects will create a balance in the development of learners' ability in both science or knowledge in both principles and practices (Majjhenaḍḍhamma and Majjhimāpatipadhā), and arts or good feeling and good behaviors (Santidhamma and Sundharyadhamma). Both sides need to gain encouragement from an education innovation and non-attachment in order to accomplish the wisdom and solution of life problems.

The new body of knowledge about Buddhist teaching methods according to Navangasatthusāsana synthesized from the study is to learn and teach Buddhism for creating skills in arts and science through educational innovation and non-attachment for happiness in life, and that can be concluded into a SAINP Model.

Keywords: Buddhist teaching methods, Navangasatthusāsana

กิตติกรรมประกาศ

ด้วยความสำนึกในบุญคุณของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย อธิการบดี คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย คณาจารย์ และบูรพคณาจารย์ทุกรูปทุกท่าน ผู้สรรค์สร้างการศึกษาและถ่ายทอดความรู้สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา ระดับปริญญาเอก พร้อมความระลึกถึงเมตตาธรรมของท่านเจ้าคุณอาจารย์สมเด็จพระมหาเมธี (พิจิตร จิตวณฺโณ) พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช) ป.ธ. ๙, ราชบัณฑิต พระมงคลธรรมวิธาน, ดร. (สำเร็จ ฐิติจิตฺโต) พระธรรมกิตติเมธี, ดร. (เกษม สลฺยโธ) พระเมธาวิญญู, รศ.ดร. (สุเทพ ปวิสิโก) พระมหาบุญศรี ญาณวฑฺฒโน, ผศ.ดร. พระมหาบุญไทย ปุณฺณมโน, ดร.

คุษฎีนิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยดีด้วยความกรุณาอย่างยิ่งของคณะกรรมการวิทยานิพนธ์ คือ รศ.ดร.สุวิญ รักษัตย์ อาจารย์ที่ปรึกษา และ รศ.ดร.จำนง คันธิก อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม ผู้ให้ความรู้ อันมีคุณค่าและเป็นกำลังใจแก่ผู้วิจัยเสมอมาทำให้งานวิจัยสำเร็จลุล่วงด้วยดี โดยมีท่านเจ้าคุณอาจารย์พระศรีวินยาภรณ์, ดร. รศ.สุเชาว์ นพอมัย และผู้ทรงคุณวุฒิทุกรูปทุกท่านเมตตาให้คำแนะนำและข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ทำให้งานวิจัยนี้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณอย่างยิ่งด้วยความเคารพอย่างสูง รวมถึงขอขอบคุณบุคลากรของมหาวิทยาลัย เจ้าภาพ และผู้จัดทำพระไตรปิฎกทุกรูปแบบ ผู้วิจัยขอขอบคุณและขออนุโมทนามา ณ ที่นี้

ขอกราบขอบพระคุณในความอนุเคราะห์ของพระครูพิลาศสรธรรม พระสามารถ จิตสีโล, ดร. พระแวงชัย ธรรมกาโม, ดร. พระกิตติ กิตติสารโร, ดร. แม่ชีสุภาพรรณ กลิ่นนาค, ดร. ดร.พัชรี แซ่มซ้อย ดร.รัฐรพี พิพัฒน์ธนวรงค์ ว่าที่ร้อยตรี ดร.สมโภชน์ สุวรรณรัตน์ ดร.สกล เหลืองไพฑูรย์ ดร.ปริญญ์นัท เสถียรนพเก้า ดร.นวรรตน์ ไกรสร ดร.นนทวัฒน์ ปรีดาภักทพงษ์ ดร.ไตรรัตน์ ธนะประกอบภรณ์ ดร.ภาคภูมิ ศรีถาวร คุณลดาวัลย์ สนิวีรทัย คุณรสิตา ธรรมสาโรรัชต์ คุณวัชร มีศิลป์ ดร.จักรกฤษณ์ สิริริน คุณปรัชญา ฐิติปัญญา ตลอดจนเพื่อนนักศึกษามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยทุกท่าน และ ดร.สุนันทา กริชไกรวรรณ กัลยาณมิตรคนสำคัญผู้ให้ความช่วยเหลือทั้งด้านการศึกษาและเอาใจใส่ผู้วิจัยและครอบครัวเสมอมา

ขอขอบพระคุณการสนับสนุนจากพระจิรวาท จิรวิชโซ คุณพ่อประกิจ-คุณแม่ปราณี-คุณแสงวง-คุณจุไรพร-คุณบุญพิน-คุณบุญศรี-คุณไสว-คุณบัณฑิตย์-คุณสรพล-คุณชเนศ นัยน์พานิช คุณลลิต-คุณสุวิช กลิ่นสมิทธิ คุณมัลลิกา เอกสมบุญ คุณพัชพร โรจน์พจนานาวิน คุณโกสมุภ-คุณจักรพงษ์ เกาเทียน คุณนครินทร์ เทียนประทีป คุณบุญชา เสาธงไชย คุณรัฐ วิจิตรกำจร และกัลยาณมิตรทุกท่าน

คุณค่า คุณประโยชน์ คุณงามความดีอันพึงเป็นบุญกุศลที่เกิดจากคุษฎีนิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอน้อมบูชาแด่พระรัตนตรัย และขอแห่งส่วนบุญจงมีแต่คุณพ่อประกิจ-คุณแม่ปราณี นัยน์พานิช และคณาจารย์ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาทั้งทางธรรมและทางโลกตราบจนปัจจุบัน ขออนุโมทนาแต่สมาชิกสกุลนัยน์พานิช สัจจะปรเมษฐ์ นพอมัย คันธิก รักษัตย์ กริชไกรวรรณ กลิ่นสมิทธิ สิริริน บุญจริง เอกสมบุญ โรจน์พจนานาวิน เกาเทียน สมบุญ และญาติมิตรสหายทุกท่าน

สารบัญคำย่อ

พระไตรปิฎกอ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับสยามรัฐ พุทธศักราช ๒๕๖๐ และ
พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๕๘ โดยมีคำย่อและคำเต็ม
ดังนี้

คำย่อ			คำเต็ม
พระวินัยปิฎก			
วิ.มหา.	วินัยปิฎก	มหาวิภังค	
วิ.ม.	วินัยปิฎก	มหาวคค	
พระสุตตันตปิฎก			
ที.สี.	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	สีลขนธวคค
ที.ม.	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวคค
ที.ปา.	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฎีกวคค
ม.มู.	สุตตันตปิฎก	มชฌิมนิกาย	มูลปณณาสก
ม.ม.	สุตตันตปิฎก	มชฌิมนิกาย	มชฌิมปณณาสก
ม.อุ.	สุตตันตปิฎก	มชฌิมนิกาย	อุปริปณณาสก
ส้.ส.	สุตตันตปิฎก	ส้ยุตตนิกาย	สคาถวคค
ส้.ข.	สุตตันตปิฎก	ส้ยุตตนิกาย	ขนธวคค
ส้.สพ.	สุตตันตปิฎก	ส้ยุตตนิกาย	สหยตนวคค
ส้.ม.	สุตตันตปิฎก	ส้ยุตตนิกาย	มหาวคค
อง.เอก.	สุตตันตปิฎก	องคุตตรนิกาย	เอกนิปาต
อง.ติก.	สุตตันตปิฎก	องคุตตรนิกาย	ติกนิปาต
อง.จตุกก.	สุตตันตปิฎก	องคุตตรนิกาย	จตุกกนิปาต
อง.ปญจก.	สุตตันตปิฎก	องคุตตรนิกาย	ปญจกนิปาต
อง.สตตก.	สุตตันตปิฎก	องคุตตรนิกาย	สตตกนิปาต
อง.อฏฐก.	สุตตันตปิฎก	องคุตตรนิกาย	อฏฐกนิปาต
อง.ทสก.	สุตตันตปิฎก	องคุตตรนิกาย	ทสกนิปาต
ขุ.ธ.	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธมมปท
ขุ.อุ.	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อุทาน
ขุ.อิติ.	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อิติวุตตก
ขุ.สุ.	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	สุตตนิปาต
ขุ.วิมาน.	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	วิมานวตถุ
ขุ.เถร.	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	เถรคาถา
ขุ.เถรี.	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	เถรีคาถา
ขุ.ชา.เอก.	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	เอกนิปาตชาตก
ขุ.ชา.ทุก.	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ทุกนิปาตชาตก

ช.ชา.สตุตถ	สุตตนตปิฎก	ขุททกนิกาย	สตุตถนิปาตชาตก
ช.ชา.อสีตี.	สุตตนตปิฎก	ขุททกนิกาย	อสีตินิปาตชาตก
ช.พทุธ.	สุตตนตปิฎก	ขุททกนิกาย	พทุธวิส

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.สง.	อภิธมมปิฎก	ธมมสงคณิ
อภิ.ธ.	อภิธมมปิฎก	ธาคูกถา

อรรถกถาพระวินัย

วิ.มหา.อ.	วินยปิฎก	สมนตปาสาทิกา	มหาวิงคอกุฎกถา
สมนต.	วินยปิฎก	สมนตปาสาทิกา	มหาวิงคอกุฎกถา

อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

ที.สี.อ.	สุตตนตปิฎก	ทีฆนิกาย	สมุจจลวิลาสินี	สีลกขนธวคคอกุฎกถา
ม.ม.อ.	สุตตนตปิฎก	มชฉิมนิกาย	ปปลยจสุทนี	มุลปณณาสกอกุฎกถา
ม.อุ.อ.	สุตตนตปิฎก	มชฉิมนิกาย	ปปลยจสุทนี	อุปริปณณาสกอกุฎกถา
อง.จตุกก.อ.	สุตตนตปิฎก	องคตุตตรนิกาย	มโนรทปุรณิ	จตุกกนิปาตอกุฎกถา
ช.ธ.อ.	สุตตนตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธมมปทอกุฎกถา	
ช.อุ.อ.	สุตตนตปิฎก	ขุททกนิกาย	ปรมตถทีปนี	อุทานอกุฎกถา
ช.อิตี.อ.	สุตตนตปิฎก	ขุททกนิกาย	ปรมตถทีปนี	อิติวุตตอกุฎกถา
ช.สุ.อ.	สุตตนตปิฎก	ขุททกนิกาย	ปรมตถโชติกา	สุตตนนิปาตอกุฎกถา
ช.ชา.เอกก.อ.	สุตตนตปิฎก	ขุททกนิกาย	เอกกนิปาตชาตกอกุฎกถา	
ช.ป.อ.	สุตตนตปิฎก	ขุททกนิกาย	สทุธมมปปกาสินี	ปฏิสมภิทามคคอกุฎกถา

อรรถกถาพระอภิธรรมปิฎก

อภิ.วิ.อ.	อภิธมมปิฎก	สมโมหวิโนทนี	วิงคอกุฎกถา
-----------	------------	--------------	-------------

ฎีกาพระสุตตันตปิฎก

อง.ฎีกา.	สุตตนตปิฎก	องคตุตตรนิกาย	สารมณชุสา	องคตุตตรฎีกา
----------	------------	---------------	-----------	--------------

ปกรณวิเสส

มจคล.	มจคลตถทีปนี
มิลินท.	มิลินทปุลยหปกรณ

การอ้างอิงคัมภีร์ในพระไตรปิฎกใช้ระบบ ชื่อคัมภีร์ เล่ม/ข้อ/หน้า เช่น ม.ม. ๑๓/๑๕๒/๑๒๒ หมายถึง สุตตนตปิฎก มชฉิมนิกาย มชฉิมปณณาสก เล่ม ๑๓ ข้อ ๑๕๒ หน้า ๑๒๒ เป็นต้น

การอ้างอิงคัมภีร์อรรถกถา ใช้ระบบ ชื่อคัมภีร์ เล่ม/หน้า เช่น ชุ.อิตี.อ. ๔๕/๖๓ หมายถึง สุตตนตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตอกุฎกถา เล่มที่ ๔๕ หน้า ๖๓ เป็นต้น

การอ้างอิงคัมภีร์มจคลทีปนี ใช้ระบบ ชื่อคัมภีร์ ภาค/หน้า เช่น ๒/๙๙ หมายถึง มจคลตถทีปนี ทุติโย ภาค หน้า ๙๙.

การอ้างอิงคัมภีร์มิลินทปญญา ใช้ระบบ ชื่อคัมภีร์ ข้อ/หน้า เช่น มิลินท. ๑๐/๕๓๕ หมายถึง มิลินทปญญา ข้อ ๑๐ หน้า ๕๓๕ เป็นต้น

สารบัญ

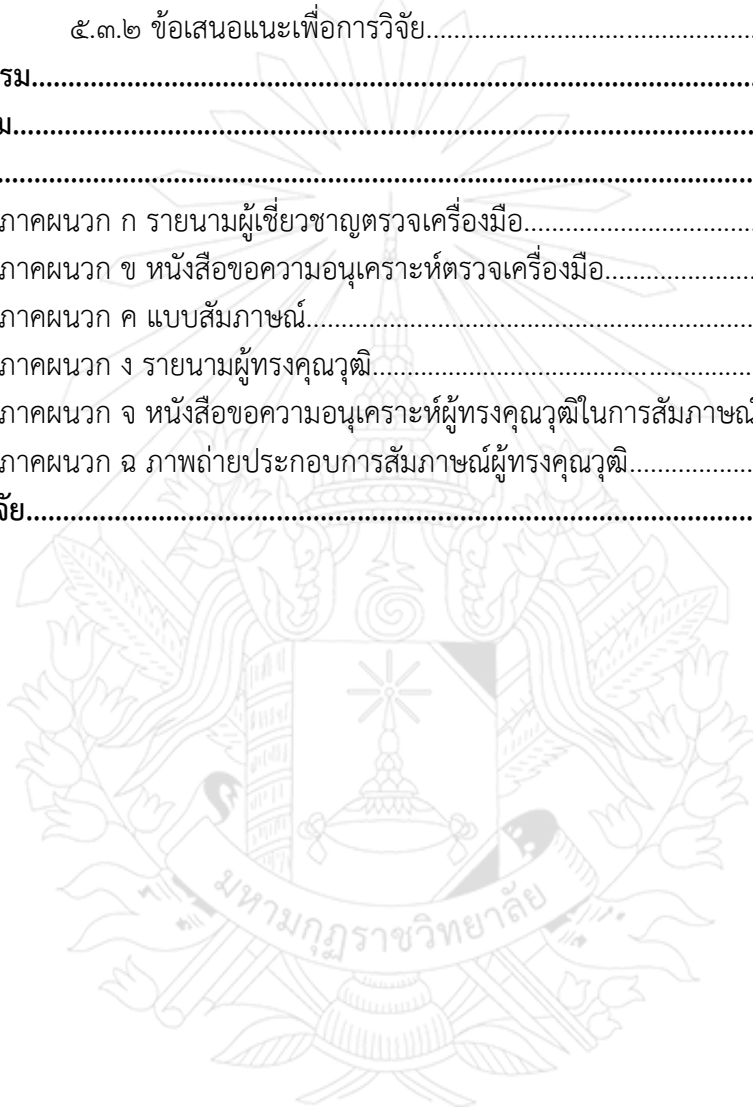
	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ฉ
กิตติกรรมประกาศ.....	ช
สารบัญคำย่อ.....	ฌ
สารบัญ.....	ฎ
สารบัญตาราง.....	ฅ
สารบัญภาพ.....	ณ
บทที่	
๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ คำถามการวิจัย.....	๔
๑.๓ วัตถุประสงค์การวิจัย.....	๕
๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย.....	๕
๑.๕ วิธีดำเนินการวิจัย.....	๕
๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับ.....	๘
๑.๗ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๘
๑.๘ กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	๑๒
๑.๙ นิยามศัพท์เฉพาะ.....	๑๕
๒ แนวคิดและทฤษฎีการสอน.....	๑๖
๒.๑ แนวคิดและทฤษฎีการสอน.....	๑๖
๒.๑.๑ วิวัฒนาการของการสอน.....	๑๖
๒.๑.๒ ความหมายของการสอน.....	๑๘
๒.๑.๓ อนุกรมวิธานของบลูม.....	๒๐
๑) พุทธิพิสัย.....	๒๑
๒) จิตพิสัย.....	๒๔
๓) ทักษะพิสัย.....	๒๖
๒.๑.๔ การประเมินผลการเรียนการสอน.....	๒๘
๒.๒ ทักษะการเรียนการสอนในศตวรรษที่ ๒๑.....	๒๙
๒.๒.๑ ทักษะในศตวรรษที่ ๒๑.....	๓๐
๒.๒.๒ บทบาทของผู้สอน.....	๓๘
๒.๒.๓ วิธีสอน.....	๔๐
๒.๒.๔ การประเมินผล.....	๔๓
๒.๒.๕ กรอบการศึกษาตามมาตรฐานคุณวุฒิ.....	๔๓

	๒.๓ การจัดการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในประเทศไทย.....	๔๔
	๒.๓.๑ การสอนพระพุทธศาสนาแบบทางการ.....	๔๔
	๒.๓.๒ การสอนพระพุทธศาสนาตามอัยาศัย.....	๕๑
	๒.๓.๓ การประเมินผล.....	๕๑
	๒.๔ พุทธวิธีการสอน.....	๕๒
	๒.๔.๑ พุทธวิธีการสอน.....	๕๓
	๒.๔.๒ พุทธลีลาในการสอน.....	๕๓
	๒.๔.๓ กลวิธีและอุบายประกอบการสอน.....	๕๔
	๒.๔.๔ หลักการสอนในพระพุทธศาสนา.....	๕๕
	๒.๕ ประโยชน์ของการสอน.....	๕๙
	๒.๕.๑ ประโยชน์ของการสอนในการพัฒนาตน.....	๕๙
	๒.๕.๒ ประโยชน์ของการสอนในการพัฒนาสังคม.....	๖๐
	๒.๖ สรุป.....	๖๐
๓	หลักคำสอนเกี่ยวกับนวังคส์ตฤศาสน์.....	๖๓
	๓.๑ หลักคำสอนเกี่ยวกับนวังคส์ตฤศาสน์.....	๖๓
	๓.๑.๑ ความหมายของนวังคส์ตฤศาสน์.....	๖๕
	๓.๑.๒ ความสำคัญของนวังคส์ตฤศาสน์.....	๖๖
	๓.๒ ลักษณะของนวังคส์ตฤศาสน์.....	๗๐
	๓.๒.๑ สุตตะ.....	๗๖
	๓.๒.๒ เคยยะ.....	๘๖
	๓.๒.๓ เวยยากรณะ.....	๙๖
	๓.๒.๔ คาถา.....	๑๐๐
	๓.๒.๕ อุทานะ.....	๑๑๑
	๓.๒.๖ อิติวุตตกะ.....	๑๑๘
	๓.๒.๗ ชาตกะ.....	๑๒๕
	๓.๒.๘ อัပ္พุตตรมมะ.....	๑๓๐
	๓.๒.๙ เวทัลละ.....	๑๓๕
	๓.๓ ประโยชน์ของนวังคส์ตฤศาสน์.....	๑๔๑
	๓.๓.๑ ประโยชน์ต่อการสร้างศรัทธา.....	๑๔๒
	๓.๓.๒ ประโยชน์ต่อการปรับพฤติกรรม.....	๑๔๓
	๓.๓.๓ ประโยชน์ต่อการพัฒนาปัญญา.....	๑๔๔
	๓.๓.๔ ประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต.....	๑๔๖
	๓.๓.๕ ประโยชน์ต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา.....	๑๔๗
	๓.๓.๖ ประโยชน์ต่อการบรรลุมรรณะ.....	๑๔๘
	๓.๔ สรุป.....	๑๔๘

๔	บูรณาการการสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวงค์ศตวรรษ.....	๑๕๐
	๔.๑ แนวทางบูรณาการการสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวงค์ศตวรรษ.....	๑๕๐
	๔.๒ บูรณาการการสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวงค์ศตวรรษ ในมิติองค์กรของโครงสร้าง.....	๑๕๓
	๔.๒.๑ การสอนพระพุทธศาสนาด้วยลักษณะบรรยาย.....	๑๕๔
	๔.๒.๒ การสอนพระพุทธศาสนาด้วยลักษณะบรรยายพร้อมบทกวี.....	๑๕๙
	๔.๒.๓ การสอนพระพุทธศาสนาด้วยลักษณะบทกวี.....	๑๖๑
	๔.๓ บูรณาการการสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวงค์ศตวรรษ ในมิติสารัตถธรรม.....	๑๖๔
	๔.๓.๑ สารัตถธรรมแห่งวงค์ศตวรรษในการก่อกลสังคัม.....	๑๖๔
	๔.๓.๒ สารัตถธรรมแห่งวงค์ศตวรรษในการสร้างกฎเกณฑ์ทางสังคัม.....	๑๖๖
	๔.๓.๓ สารัตถธรรมแห่งวงค์ศตวรรษในการสร้างความมั่นคงทางจิต.....	๑๖๗
	๔.๓.๔ สารัตถธรรมแห่งวงค์ศตวรรษในการรอบรู้อักรวม.....	๑๖๙
	๔.๔ บูรณาการการสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวงค์ศตวรรษ ในมิตินิติศาสตร์.....	๑๗๑
	๔.๔.๑ การตีความภาษาในวงค์ศตวรรษ.....	๑๗๒
	๔.๔.๒ การใช้ภาษาให้เหมาะกับคน เวลาและสถานที่.....	๑๘๑
	๔.๕ บูรณาการการสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวงค์ศตวรรษ ในมิติความพร้อมของบุคคล.....	๑๙๑
	๔.๕.๑ ความพร้อมของบุคคลที่เกิดจากปัจจัยภายใน.....	๑๙๒
	๔.๕.๒ ความพร้อมของบุคคลที่เกิดจากปัจจัยภายนอก.....	๑๙๕
	๔.๖ การสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ.....	๑๙๗
	๔.๖.๑ การสอนพระพุทธศาสนาในปัจจุบัน.....	๑๙๗
	๔.๖.๒ รูปแบบการสอนของวงค์ศตวรรษ.....	๒๐๖
	๔.๖.๓ บูรณาการการสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวงค์ศตวรรษ.....	๒๑๑
	๔.๖.๔ สรุปผลการบูรณาการการสอนพระพุทธศาสนา ตามแนวนวงค์ศตวรรษ.....	๒๓๖
	๔.๗ สรุปบูรณาการการสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวงค์ศตวรรษ.....	๒๔๑
๕	บทสรุปและข้อเสนอแนะ.....	๒๔๔
	๕.๑ สรุปผลการวิจัย.....	๒๔๔
	๕.๑.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการสอน.....	๒๔๔
	๕.๑.๒ หลักคำสอนเกี่ยวกับวงค์ศตวรรษ.....	๒๔๖
	๕.๑.๓ บูรณาการการสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวงค์ศตวรรษ.....	๒๔๘

๕.๒ องค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับรูปแบบการสอนพระพุทธศาสนา	
ตามแนวนวังก์ศตฤศาสน์.....	๒๕๒
๕.๒.๑ รูปแบบองค์ความรู้ใหม่.....	๒๕๒
๕.๒.๒ แนวทางการใช้อ้องค์ความรู้ใหม่.....	๒๕๔
๕.๓ ข้อเสนอแนะ.....	๒๕๘
๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย.....	๒๕๘
๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย.....	๒๕๘
บรรณานุกรม.....	๒๖๐
บุคลากร.....	๒๖๘
ภาคผนวก.....	๒๗๑
ภาคผนวก ก รายนามผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือ.....	๒๗๒
ภาคผนวก ข หนังสือขอความอนุเคราะห์ตรวจเครื่องมือ.....	๒๗๔
ภาคผนวก ค แบบสัมภาษณ์.....	๒๘๐
ภาคผนวก ง รายนามผู้ทรงคุณวุฒิ.....	๒๘๓
ภาคผนวก จ หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์.....	๒๘๙
ภาคผนวก ฉ ภาพถ่ายประกอบการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ.....	๓๐๗
ประวัติผู้วิจัย.....	๓๑๑

สารบัญตาราง

ตารางที่ ๒.๑ ตัวอย่างคำถามตามระดับพุทธิพิสัยของอนุกรมวิธานของบลูม.....	๒๓
ตารางที่ ๒.๒ ความสามารถ ๕ ประการ ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑.....	๓๑
ตารางที่ ๒.๓ แสดงอนุกรมวิธานดิจิทัลของบลูม	๓๔
ตารางที่ ๒.๔ การเปรียบเทียบบทบาทผู้สอนสมัยใหม่และสมัยเก่า.....	๓๘
ตารางที่ ๒.๕ ผลกระทบของปฏิสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อม ความสามารถ และคุณค่าที่มีต่อแรงจูงใจ.....	๓๙
ตารางที่ ๒.๖ แสดงความสัมพันธ์ของวิธีสอน ๑๘ วิธี และอนุกรมวิธานของบลูม.....	๔๒
ตารางที่ ๒.๗ ระดับของการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ชื่อวิชา และหนังสือที่ใช้ในหลักสูตร.....	๔๗
ตารางที่ ๓.๑ ภาพรวมของนวัตศาสตร์.....	๗๕
ตารางที่ ๓.๒ ภาพรวมโครงสร้างสุดตะในรูปแบบพระวินัยปิฎก.....	๘๑
ตารางที่ ๓.๓ ภาพรวมโครงสร้างสุดตะในพระสุตตันตปิฎก.....	๘๔
ตารางที่ ๓.๔ แสดงโครงสร้างของชาตกะ.....	๑๒๗
ตารางที่ ๔.๑ ความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิเกี่ยวกับวิธีการสอนพระพุทธศาสนา ในปัจจุบัน.....	๒๐๓
ตารางที่ ๔.๒ ความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิเกี่ยวกับรูปแบบวิธีการสอน ของนวัตศาสตร์.....	๒๐๙
ตารางที่ ๔.๓ ความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิเกี่ยวกับแนวทางการนำนวัตศาสตร์ มาพัฒนาเป็นโครงสร้างการสอนพระพุทธศาสนา.....	๒๑๕
ตารางที่ ๔.๔ ความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิเกี่ยวกับสารัตถธรรมในนวัตศาสตร์ และความเข้าใจคำสอนทางพระพุทธศาสนา.....	๒๒๑
ตารางที่ ๔.๕ ความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิเกี่ยวกับการใช้นวัตศาสตร์ เพื่อพัฒนาการสอนเชิงทักษะทางนิรุกติศาสตร์.....	๒๒๗
ตารางที่ ๔.๖ ความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิเกี่ยวกับการสอนพระพุทธศาสนา ตามแนวนวัตศาสตร์ในประเด็นความพร้อมของบุคคล.....	๒๓๓
ตารางที่ ๔.๗ ความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิเกี่ยวกับการใช้นวัตศาสตร์ เพื่อการสร้างรูปแบบการสอนพระพุทธศาสนา.....	๒๓๘

สารบัญภาพ

ภาพที่ ๑.๑	ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย.....	๗
ภาพที่ ๑.๒	กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	๑๔
ภาพที่ ๒.๑	วิวัฒนาการของแนวคิดเกี่ยวกับการสอน โดย ทิศนา ขัมมณี.....	๑๙
ภาพที่ ๒.๒	อนุกรมวิธานของบลูม.....	๒๖
ภาพที่ ๒.๓	แสดงลำดับของพุทธิพิสัยของอนุกรมวิธานของบลูม และอนุกรมวิธานของบลูม (แบบปรับปรุง).....	๒๘
ภาพที่ ๒.๔	กรอบความคิดเพื่อการเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑ โดยภาคีเพื่อทักษะแห่งศตวรรษที่ ๒๑.....	๓๒
ภาพที่ ๒.๕	ผลกระทบที่คุณค่าและความคาดหวังมีต่อการเรียนรู้และสมรรถนะ.....	๓๙
ภาพที่ ๒.๖	สาระของการศึกษาตามนัยแห่งพระพุทธศาสนา.....	๕๐
ภาพที่ ๒.๗	กระบวนการเรียนรู้ในพระพุทธศาสนา.....	๕๖
ภาพที่ ๒.๘	สรุปแนวคิดและทฤษฎีการสอน.....	๖๒
ภาพที่ ๓.๑	ความสัมพันธ์ขององค์ประกอบและลักษณะของนวัคส์ตฤศาสน์.....	๗๑
ภาพที่ ๓.๒	การจัดหมวดหมู่คำสอนของพระพุทธเจ้า.....	๗๒
ภาพที่ ๓.๓	การบันทึกโน้ตเสียงปาฬิในพระไตรปิฎกสากล ฉบับสังฆายะ (ตัวอย่างที่ ๑).....	๙๒
ภาพที่ ๓.๔	การบันทึกโน้ตเสียงปาฬิในพระไตรปิฎกสากล ฉบับสังฆายะ (ตัวอย่างที่ ๒).....	๙๒
ภาพที่ ๓.๕	ตัวอย่างการบันทึกโน้ตสากล บทโอสถปริตร สวดโดย พระศาสนโสภณ.....	๙๔
ภาพที่ ๓.๖	ตัวอย่างการบันทึกโน้ตสากลบทชยะยะสิทธิคาถา สวดโดย พระมหาโพธิวงศาจารย์ และ พระธรรมกิตติเมธี.....	๙๕
ภาพที่ ๓.๗	ตัวอย่างการบันทึกโน้ตสากลบทตั้งของวิสุทธิมรรค (ชฎาสูตร เทวดาสังยุตต์ สคาถวรรค) สวดโดย พระมหาประนอม ธมมาลงกาโร.....	๙๕
ภาพที่ ๓.๘	รูปแบบของปฐยาวัตรฉันท์ (๑ คาถา).....	๑๐๒
ภาพที่ ๓.๙	รูปแบบของอินทรวีเชียรฉันท์.....	๑๐๓
ภาพที่ ๓.๑๐	รูปแบบของอุเปนทรวีเชียรฉันท์.....	๑๐๔
ภาพที่ ๓.๑๑	รูปแบบของอินทรวงศ์ฉันท์.....	๑๐๕
ภาพที่ ๓.๑๒	รูปแบบของวังสุธรรณฉันท์.....	๑๐๖
ภาพที่ ๓.๑๓	รูปแบบของวสันตติลฉันท์.....	๑๐๗
ภาพที่ ๓.๑๔	สรุปนวัคส์ตฤศาสน์.....	๑๔๙
ภาพที่ ๔.๑	บูรณาการการสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวัคส์ตฤศาสน์.....	๑๕๓
ภาพที่ ๔.๒	บูรณาการการสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวัคส์ตฤศาสน์ ในมิติองค์กรร่วมของโครงสร้าง.....	๑๖๓
ภาพที่ ๔.๓	บูรณาการการสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวัคส์ตฤศาสน์ ในมิติสารัตถธรรม.....	๑๗๑

ภาพที่ ๔.๔	บูรณาการการสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวงค์สัตถุศาสน์ ในมิตินิติรัฐศาสตร์.....	๑๙๑
ภาพที่ ๔.๕	บูรณาการการสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวงค์สัตถุศาสน์ ในมิติความพร้อมของบุคคล.....	๑๙๗
ภาพที่ ๔.๖	สรุปการบูรณาการการสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวงค์สัตถุศาสน์.....	๒๔๓
ภาพที่ ๕.๑	แสดงสรุปผลการวิจัยการสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวงค์สัตถุศาสน์.....	๒๕๑
ภาพที่ ๕.๒	แสดง SAINP Model.....	๒๕๓
ภาพที่ ๕.๓	กระบวนการนำ SAINP Model ไปใช้.....	๒๕๗

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่ทำให้มนุษย์เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทางความคิด เป็นผลอันเกิดจากการได้ยิน การสัมผัส การอ่าน การเห็น รวมถึงผ่านการใช้อุปกรณ์ เครื่องมือ และสื่อต่าง ๆ ความรู้เกิดจากประสบการณ์ของแต่ละบุคคล มีการถ่ายทอดความรู้จากบุคคลหนึ่งไปสู่อีกบุคคลหนึ่ง การถ่ายทอดความรู้เริ่มจากครูคนแรกคือพ่อแม่ไปสู่ลูก การเรียนการสอนจากครูไปสู่ลูกศิษย์ จากรุ่นสู่รุ่นจนเกิดเป็นทฤษฎีการสอนที่มีวิวัฒนาการจากอดีตสู่ปัจจุบัน แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษามีวิวัฒนาการจากการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ ไปสู่การศึกษาตลอดชีวิต จากการจัดการเรียนการสอนที่เน้นทฤษฎีปรับเปลี่ยนเป็นการให้ความสำคัญกับภาคปฏิบัติมากขึ้น ครูมีหน้าที่สอนในชั้นเรียนต้องปรับตัวไปสู่การเป็นผู้สร้างการเรียนรู้ให้เกิดแก่นักเรียนอย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งผู้เรียนมีความสามารถในการเรียนรู้ไม่เท่ากัน ผู้สอนจึงต้องคิดค้นหาวิธีการสอนตามแนวคิดที่เล็งเห็นว่าจะสามารถสร้างประโยชน์ให้แก่ผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ประเทศไทยตราพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ ขึ้น โดยกระทรวงศึกษาธิการได้พัฒนาการศึกษาตามแนวทางของกฎหมายการศึกษาที่จะสร้างคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เก่ง ดี และมีสุข ปรับปรุงการเรียนและเปลี่ยนวิธีการสอนโดยมุ่งเน้นให้ความสำคัญในการพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนเป็นสำคัญ สร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ใหม่และสร้างกลไกให้สถานศึกษามีความเข้มแข็ง มีความเป็นอิสระทางวิชาการ สามารถวิเคราะห์วิจัย และสร้างนวัตกรรมให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน พัฒนาองค์ความรู้ด้วยการวิจัยในชั้นเรียน รู้จักใช้สื่อเทคโนโลยีและอุปกรณ์การสอนที่ทันสมัย สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของโลก^๑ จากการสำรวจความคิดเห็นเรื่อง “การปฏิรูปการศึกษา : คุณภาพของการศึกษาของเด็กไทย” พบว่า การศึกษาทำให้คุณภาพของเด็กไทยในปัจจุบัน “แย่ลง” เพราะเด็กมีความใส่ใจในการเรียนน้อยลง ขาดทักษะในการเรียนรู้ คิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ไม่เป็น เป็นผลสำรวจที่ได้จากกลุ่มตัวอย่าง หากแต่ผลสำรวจในกลุ่มนักเรียนและกลุ่มผู้ปกครอง/ประชาชน เห็นว่าคุณภาพการศึกษาในปัจจุบัน “ดีขึ้น” เพราะเทคโนโลยีมีความก้าวหน้ามากขึ้น อุปกรณ์/สื่อการสอนมีพร้อม มีช่องทางให้เด็กได้ศึกษาค้นคว้าข้อมูลหลากหลาย และนักเรียนเห็นความสำคัญของการศึกษามากขึ้น ในขณะที่กลุ่มครู อาจารย์ และคณาจารย์ มีความคิดเห็นว่า ควรสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรมในทุกที่ การให้ผู้ที่มีความรู้ มีประสบการณ์มาร่วมจัดทำหลักสูตร การพัฒนา

---

^๑ สำนักสื่อสารและประชาสัมพันธ์ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, “พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ทิศทางการศึกษาชาติที่ควรจะเป็น”, *จุลสาร สกศ.*, ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๓ (ปีที่แรก เดือนตุลาคม ๒๕๕๘) : หน้า ๖.

บุคลากรทางการศึกษาให้มีความรู้เท่าทันโลกปัจจุบันและอนาคต และเรียนรู้คู่ปฏิบัติจริง เน้นให้นักเรียนลงมือปฏิบัติ เพื่อให้เกิดการคิดวิเคราะห์ มีความคิดสร้างสรรค์^๒

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทย เป็นรากฐานของวัฒนธรรมไทยในด้านต่าง ๆ วิถีชีวิตของคนไทยได้เกี่ยวเนื่องกับพระพุทธศาสนาตั้งแต่เกิดจนตาย เนื่องจากหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนามีความสอดคล้องกับลักษณะอุปนิสัยคนไทย ระบบการศึกษาของไทยได้บรรจุการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาไว้ในหลักสูตรทุกระดับของการศึกษา เพื่อส่งเสริมและให้ความรู้แก่ผู้ศึกษาได้เข้าใจในหลักธรรมคำสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาแทรกซึมอยู่ในจิตใจของผู้ที่สามารถประยุกต์ใช้กับสถานการณ์ปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม เป็นการสืบสานและพัฒนาพระพุทธศาสนาให้มีความเจริญมั่นคงอยู่กับสังคมไทย ดังที่พระพุทธเจ้าทรงมอบมรดกอันมีค่ายิ่งแก่มวลมนุษยชาติไว้สืบทอดต่อกันมา และมีพุทธโอวาทตรัสแก่พระอานนท์ว่า “อานนท์ บางทีพวกเธอจะพึงมีความคิดอย่างนี้ว่า ปาพจน์มีพระศาสดาล่วงแล้วพระศาสดาของพวกเราไม่มีแล้ว ข้อนี้พวกเธอไม่พึงเห็นอย่างนั้น ธรรมก็ดี วินัยก็ดีอันใด อันเราแสดงแล้ว ได้บัญญัติไว้แล้วแก่พวกเธอ ธรรมและวินัยอันนั้นจักเป็นศาสดาแห่งพวกเธอโดยกาลล่วงไปแห่งเรา”^๓ หากแต่การเรียนการสอนพระพุทธศาสนาในปัจจุบันยังไม่สามารถเข้าถึงจิตใจของคนไทยอย่างแท้จริง ดังงานวิจัยเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคในการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาปีที่ ๖ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๕๘ สะท้อนปัญหา ด้านกระบวนการเรียนรู้ คือ ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้น้อย เนื่องจากครูใช้วิธีการสอนที่ไม่ค่อยเป็นระบบ และกระบวนการเรียนขาดแรงจูงใจ ด้านสื่อการเรียนรู้ ไม่มีการนำสื่อเทคโนโลยีมาใช้ประโยชน์เท่าที่ควร กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้อยู่ในระดับน้อย ส่วนมากมีเพียงการเรียนในห้องเรียนเท่านั้น และด้านการประเมินผลการเรียนรู้ การวัดผลและประเมินผล เน้นเพียงบางส่วนของเนื้อหาวิชาเท่านั้น การทดสอบเนื้อหาวิชามีความยากเกินไป และนำเสนอแนวทางการจัดการเรียนการสอนไว้ว่า ด้านกระบวนการเรียนรู้ ครูควรสนใจในการสอนให้มากขึ้น และควรจัดการเรียนการสอนที่น่าตื่นเต้นและดึงดูดให้ผู้เรียนสนใจ ด้านสื่อการเรียนรู้ ควรมีสื่อการเรียนการสอนที่ทันสมัย ด้านกิจกรรมการเรียนรู้ ควรมีกิจกรรมที่ช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียนเพิ่มขึ้น และควรมีการวัดผลและประเมินผลให้ครอบคลุมเนื้อหาวิชา และควรออกข้อสอบซึ่งเหมาะสมกับพื้นฐานความรู้ของผู้เรียน^๔

ประเทศไทยมีมหาวิทยาลัยที่จัดการศึกษาทางด้านพระพุทธศาสนาโดยตรงแก่ผู้ที่มีความสนใจ ทั้งการศึกษาพระพุทธศาสนาแก่บรรพชิต คฤหัสถ์ และพุทธศาสนิกชน หากแต่การศึกษาพระพุทธศาสนาแบบนี้ยังไม่ครอบคลุมการศึกษาพระพุทธศาสนาที่กำหนดไว้ในพระไตรปิฎกอย่างทั่วถึง เพราะยังไม่สามารถทำให้ผู้เรียนเข้าใจและสามารถนำหลักธรรมคำสอนไปใช้ในการแก้ปัญหาให้เกิดประโยชน์กับตนเองอย่างเต็มที่ ดังที่มีงานวิจัยเกี่ยวกับการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาใน

^๒ สำนักสื่อสารและประชาสัมพันธ์ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, “ความคิดเห็นมุมมองจากประชาชนต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษา”, *จุลสาร สกศ.*, อ้างแล้ว : หน้า ๔-๕.

^๓ ที.ม. ๑๓/๑๔๑/๓๑๓.

^๔ พระปลัดสาธิต อมโร (จินดารอง), “ศึกษาการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนประถมศึกษา ปีที่ ๖ เขตบางคอแหลม สังกัดกรุงเทพมหานคร”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (สาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๘, หน้า ๖๕-๖๗.

มหาวิทยาลัยสงฆ์ พบว่า ๑) วัตถุประสงค์ของหลักสูตรเน้นให้มีความเชี่ยวชาญตามปรัชญาและพันธกิจของมหาวิทยาลัย ไม่ได้เน้นความเชี่ยวชาญเพียงอย่างเดียวแต่ได้เน้นแบบองค์รวม ๒) โครงสร้างของหลักสูตรถูกจำกัดกรอบจากสำนักงานคณะกรรมการอุดมศึกษา (สกอ.) และสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (สมศ.) ๓) เนื้อหาสาระของหลักสูตรมีลักษณะที่กว้างและครอบคลุมแต่ไม่เจาะลึกจึงไม่เอื้อให้เกิดความเชี่ยวชาญได้ ๔) คุณลักษณะของอาจารย์ยังขาดคุณสมบัติด้านเทคนิคและวิธีการสอนและยังขาดผู้เชี่ยวชาญที่มาทำหน้าที่ในการสอนให้เกิดประสิทธิภาพตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ได้ ๕) ผู้เข้าศึกษาแม้จะมีคุณวุฒิการสมัครเข้าศึกษาตามมหาวิทยาลัยกำหนด แต่ส่วนใหญ่มีเป้าหมายเรียนให้จบเพื่อจะได้รับปริญญาบัตรไปประกอบอาชีพทางโลกมากกว่าจะให้เกิดความเชี่ยวชาญในคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ๖) การจัดการเรียนการสอนยังติดอยู่ในเงื่อนไขด้านความต้องการของตลาด งบประมาณ และกรอบของ สกอ. และ สมศ. เพราะมหาวิทยาลัยสงฆ์เกรงว่า เมื่อผลิตบัณฑิตแบบเฉพาะทางแล้วจะไม่มีตลาดรองรับ และหากเปิดเป็นเฉพาะทางแล้วไม่มีผู้เรียนก็จะทำให้เสียงบประมาณ และเกรงว่าหลักสูตรจะไม่ผ่าน สกอ. และ สมศ. ๗) การวัดและการประเมินผลเป็นไปตามระบบมาตรฐานที่หลักสูตรกำหนด แต่ครุอาจารย์ยังมีฉันทาคติเพราะเห็นแก่สถานภาพความเป็นพระภิกษุสามเณรของผู้เรียน และ ๘) คุณลักษณะของผู้สำเร็จการศึกษามีความเชี่ยวชาญที่ยังไม่ได้ตามเกณฑ์มาตรฐานตามพระธรรมวินัยที่ได้กำหนดให้ผู้เรียนพระพุทธศาสนาจะต้องมีความเชี่ยวชาญชำนาญในพระพุทธวจนะ และผลการวิจัย เสนอให้ภาครัฐให้อิสระในการจัดหลักสูตรโดยไม่ติดงบประมาณและเสนอให้มหาวิทยาลัยสงฆ์ได้จัดการเรียนการสอนให้เข้มข้นเป็นแบบเฉพาะทางมากขึ้นและให้สอดคล้องกับหลักพระธรรมวินัยมากที่สุด เพื่อพัฒนาคุณภาพบัณฑิตด้านพระพุทธศาสนาให้มีผู้เชี่ยวชาญจนเป็นที่ประจักษ์แก่สายตาวุฒิปวงมากขึ้น^๕ อีกทั้งปัญหาที่เกิดจากกระบวนการเรียนการสอนแบบเดิมมักเน้นการท่องจำ ทำให้ผู้เรียนบางส่วนเกิดความเบื่อหน่าย ดังนั้น การประยุกต์หรือปรับปรุงเนื้อหา แบบเรียน รูปแบบการเรียนการสอนที่ทันสมัย เหมาะสมกับผู้เรียนจึงเป็นแนวทางแก้ไขปัญหาที่ถูกต้องและเหมาะสม^๖

วิธีการสอนโดยใช้แนวทางตะวันตกได้แพร่หลายเข้ามาสู่การศึกษาของประเทศไทยโดยมุ่งเน้นไปที่การใช้จำนวนหน่วยกิตและผลการศึกษเป็นตัวกำหนด โดยมีการวัดผลด้วยการประเมินเป็นคะแนนทั้งปรนัยและอัตนัย ดังที่ปรากฏเป็นแนวปฏิบัติการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ในเอกสารประกอบหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ โดยกำหนดให้ผู้สอนมีบทบาทหน้าที่ในการดำเนินงานการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ ดังนี้ ๑) จัดทำหน่วยการเรียนรู้ แผนการจัดการเรียนรู้ แผนการประเมินผลการเรียนรู้ในรายวิชาหรือกิจกรรมที่รับผิดชอบ ๒) วัดและประเมินผลระหว่างเรียนควบคู่กับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแผนที่กำหนดพร้อมกับปรับปรุงแก้ไขผู้เรียนที่มีข้อบกพร่อง ๓) ประเมินตัดสินผลการเรียนรู้ของผู้เรียนในรายวิชาที่สอน หรือกิจกรรมที่

^๕ พระมหาปฏิจจธรรม เพิ่มพิทยางกูร, “การเรียนการสอนพระพุทธศาสนาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ไทย”, วิชานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา คณะอักษรศาสตร์ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ๒๕๕๓, หน้า ๒๔๙.

^๖ ณิชภัทร ปฏิทัศน์, “การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย : ศึกษาเฉพาะกรณีพระปริยัติธรรม แผนกธรรม”, ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, (สาขาวิชาสังคมวิทยา : มหาวิทยาลัยรามคำแหง), ๒๕๕๙, หน้า ๒๖๔.

รับผิดชอบเมื่อสิ้นสุดการเรียนรายปี/รายภาค ส่งหัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้หรือกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ๔) ตรวจสอบสมรรถนะสำคัญของผู้เรียน ๕) นำผลการประเมินไปวิเคราะห์เพื่อพัฒนาการจัดการเรียนการสอน^๗ ทำให้แนวทางการศึกษาของไทยมุ่งเน้นสร้างความเป็นเลิศด้วยการประเมินผลโดยใช้การตัดสินด้วยคะแนน

หลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าถูกเก็บรวบรวมบันทึกไว้ในพระไตรปิฎกด้วยลักษณะคำสอน ๙ ประการ เรียกว่า “นวัคส์ตฤศาสน์” แต่การสอนพระพุทธศาสนาในปัจจุบันไม่ได้เน้นลักษณะคำสอนทั้ง ๙ ประการนี้ แม้ว่าพระองค์ทรงแสดงความสำคัญว่านวัคส์ตฤศาสน์เป็นเงื่อนไขของความมั่นคงของพระพุทธศาสนา ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสตอบพระสารีบุตรเกี่ยวกับเหตุให้พระศาสดาดำรงอยู่ไม่นานและดำรงอยู่นานสรุปความว่า พรหมจรรย์ (พระศาสนา) ของพระผู้มีพระภาคเจ้าพระนามว่า วิปัสสี สีขี และเวสภูไม่ดำรงอยู่นาน เนื่องจากพระองค์ไม่ทรงชวนชวายเป็นเพื่อแสดงธรรมโดยพิสดารแก่สาวกทั้งหลาย สุตตะ เคยยะ เวยยาकरणะ คาถา อุทาน อิติวุตตะกชาตกะ อัပ္พุตตรมม เวทัลละ มิน้อย มิได้ทรงบัญญัติสิกขาบท และมีได้ทรงแสดงปาติโมกข์แก่สาวกเมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าทั้งหลายและสาวกผู้ตรัสรู้ตามอันตรธานแล้ว พรหมจรรย์จึงอันตรธานโดยฉับพลัน ในขณะที่พระศาสนาของพระผู้มีพระภาคเจ้าพระนามว่า กกุสันธะ โจนาคมนะ และกัสสปะดำรงอยู่นาน เพราะมีการปฏิบัติในทางตรงกันข้าม^๘ หากการสอนพระพุทธศาสนาสามารถทำได้อย่างครอบคลุมลักษณะทั้ง ๙ ประการนี้ จึงจะเป็นไปตามพระพุทธานุญาตและจะทำให้พระธรรมคำสั่งสอนเผยแพร่อไปสู่การศึกษาพระพุทธศาสนาทั้งระบบ

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจในประเด็น ทำอย่างไรจึงจะทำให้มีการสอนคำสอนทางพระพุทธศาสนาครอบคลุมทั้งระบบตามที่พระไตรปิฎกแสดงไว้ ทำอย่างไรจะใช้วิธีการสอนพระพุทธศาสนาตามแนวคิดทฤษฎีตะวันตกและการศึกษาในศตวรรษที่ ๒๑ มาเป็นเครื่องมือบูรณาการคำสอนในพระพุทธศาสนาตามแนวนวัคส์ตฤศาสน์ให้เข้าถึงการศึกษาทุกระดับ ทำอย่างไรจึงจะทำให้รูปแบบการศึกษาพระพุทธศาสนาทั้ง ๙ ลักษณะเป็นที่เผยแพร่อไปสู่การเรียนการสอนพระพุทธศาสนาอย่างมีประสิทธิภาพ

๑.๒ คำถามการวิจัย

- ๑.๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการสอนเป็นอย่างไร
- ๑.๒.๒ นวัคส์ตฤศาสน์เป็นอย่างไร
- ๑.๒.๓ การบูรณาการการสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวัคส์ตฤศาสน์เป็นอย่างไร
- ๑.๒.๔ แนวทางและการสร้างองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับ “รูปแบบการสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวัคส์ตฤศาสน์” เป็นอย่างไร

^๗ สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, แนวปฏิบัติการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, พ.ศ. ๒๕๕๓), หน้า ๘.

^๘ วิมทา. ๑/๗/๑๒-๑๔.

๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๓.๑ เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการสอน
- ๑.๓.๒ เพื่อศึกษานวัตกรรมศาสตร์
- ๑.๓.๓ เพื่อบูรณาการการสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวัตกรรมศาสตร์
- ๑.๓.๔ เพื่อนำเสนอแนวทางและการสร้างองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับ “รูปแบบการสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวัตกรรมศาสตร์”

๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยมีขอบเขตในการศึกษาดังนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

งานวิจัยนี้ศึกษาทฤษฎีการสอนตามอนุกรมวิธานของบลูม ทักษะในศตวรรษที่ ๒๑ การสอนพระพุทธศาสนาในประเทศไทย พุทธวิธีการสอน และนวัตกรรมศาสตร์ในประเด็นความหมาย ความสำคัญ ลักษณะ และประโยชน์

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านบุคคลผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

บุคคลผู้ให้สัมภาษณ์ในการวิจัยในครั้งนี้ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิผู้เชี่ยวชาญผู้มีประสบการณ์ด้านการสอน ๘ รูป/คน และการสอนพระพุทธศาสนา ๙ รูป/คน รวมทั้งสิ้น ๑๗ รูป/คน

๑.๕ วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยเรื่อง การสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวัตกรรมศาสตร์ มีวิธีดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

๑.๕.๑ การวิจัยเชิงคุณภาพแบบวิจัยเอกสาร (Documentary Research)

ทำการศึกษาค้นคว้าข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Sources) และข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Sources) ประกอบด้วย

๑. ข้อมูลปฐมภูมิ โดยการศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากหลักฐานสำคัญทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ พระไตรปิฎก

๒. ข้อมูลทุติยภูมิ โดยการศึกษาค้นคว้าข้อมูล ด้านพระพุทธศาสนาจากอรรถกถา ฎีกา ปกรณ์วิเสส เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (Review Literature) และด้านการสอนจากตำรา เอกสารทางวิชาการ บทความวิชาการ วารสาร เว็บไซต์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๕.๒ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) แบบมีโครงสร้าง (Structural) โดยการกำหนดบุคคลผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants)

ทำการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบเจาะจงบุคคล โดยคัดเลือกผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้และประสบการณ์เกี่ยวข้องกับการสอน การสอนพระพุทธศาสนา และนวัตกรรมศาสตร์ โดยการเลือกแบบลูกโซ่ (Snowball Sampling) จำนวน ๑๗ รูป/คน ดังนี้

๑. ด้านการสอน จำนวน ๘ รูป/คน

๒. ด้านการสอนพระพุทธศาสนา จำนวน ๙ รูป/คน

๑.๕.๓ การวิเคราะห์ข้อมูล (Data Analysis)

การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเชิงเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึกเกี่ยวกับแนวคิดทฤษฎีการสอน การสอนพระพุทธศาสนา พุทธวิธีการสอน และนวัตศาสตร์

๑.๕.๔ การสังเคราะห์ข้อมูล (Data Synthesis)

การสังเคราะห์ข้อมูลจากผลการวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อค้นหาแนวทางในการบูรณาการการสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวัตศาสตร์

๑.๕.๕ การสรุปผลการวิจัย (Conclusion)

การสรุปผลการวิจัยจากผลที่ได้จากการสังเคราะห์ข้อมูล และนำเสนอแนวทางการสร้างองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับการสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวัตศาสตร์

๑.๕.๖ การนำเสนองานวิจัย (Presentation)

ผู้วิจัยเรียบเรียงและนำเสนอผลการวิจัยเชิงพรรณนาในรูปแบบดุษฎีนิพนธ์ ตามลำดับขั้นตอนดังนี้

๑. วิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร

๒. สร้างแบบสัมภาษณ์

๓. นำแบบสัมภาษณ์ให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบ

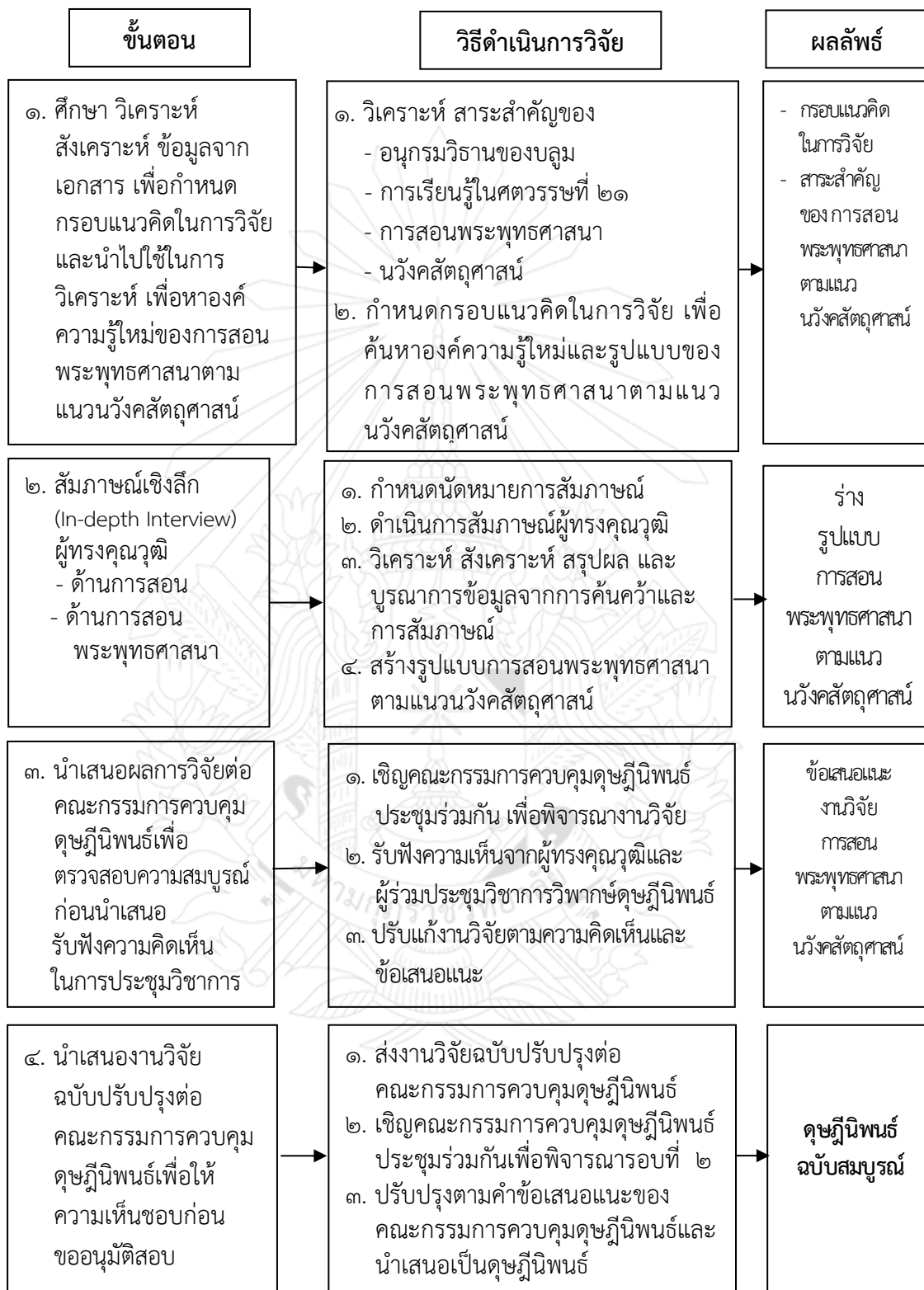
๔. นำเสนอรูปแบบและผลการวิจัยที่ค้นพบต่อคณะกรรมการควบคุมดุษฎีนิพนธ์ทั้ง ๒ คน

๕. เชิญคณะกรรมการควบคุมดุษฎีนิพนธ์ทั้ง ๒ คน ประชุมร่วมกัน เพื่อพิจารณาความเป็นไปได้ของรูปแบบและผลการวิจัยที่นำเสนอ

๖. นำผลงานเสนอในการสัมมนาวิจัยนิพนธ์ (Pre-Submission) โดยมีคณะกรรมการตามทบัตติวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เป็นผู้กำหนด เพื่อรับฟังการวิพากษ์ดุษฎีนิพนธ์ (Public Hearing) และตอบข้อซักถามของผู้เข้าร่วมสัมมนา เพื่อเป็นประโยชน์ในการปรับปรุงดุษฎีนิพนธ์ให้มีความสมบูรณ์

๗. เสนองานวิจัยฉบับสมบูรณ์เพื่อขอสอบป้องกันดุษฎีนิพนธ์ต่อบัตติวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สามารถแสดงขั้นตอนการดำเนินการวิจัยของ “การสอนพระพุทธศาสนาตามแนว
นวังคส์ตฤศาสน์” เป็นแผนผังดังนี้

ภาพที่ ๑.๑ ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับ

- ๑.๖.๑ ทำให้เกิดความเข้าใจในแนวคิดทฤษฎีการสอน
- ๑.๖.๒ ค้นพบแนวทางบูรณาการแนวคิดทฤษฎีการสอนและการสอนพระพุทธศาสนาด้วยนวัตศาสตร์ศาสตร์
- ๑.๖.๓ ทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่และรูปแบบของ “การสอนพระพุทธศาสนาตามนวัตศาสตร์ศาสตร์”
- ๑.๖.๔ รูปแบบการสอนพระพุทธศาสนาตามนวัตศาสตร์ศาสตร์ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการสอนพระพุทธศาสนาได้

๑.๗ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับแนวคิดและทฤษฎีการสอน การสอนพระพุทธศาสนาและนวัตศาสตร์ศาสตร์ นั้น พบเอกสารที่เกี่ยวข้องกับสาระของงานวิจัย ดังนี้

๑.๗.๑ เอกสารที่เกี่ยวข้อง

ทิตินา แคมมณี กล่าวว่า ความคิดเกี่ยวกับการสอนมีวิวัฒนาการตามยุคสมัย และแสดงมโนทัศน์ของศาสตร์การสอนว่า *ศาสตร์การสอน* (Science of Teaching Pedagogy) หมายถึง ความรู้เกี่ยวกับการเรียนรู้และการสอนที่สังคมโลกได้สั่งสมมาตั้งแต่อดีตจวบจนปัจจุบัน ซึ่งผู้สอนสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการช่วยให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ตามเป้าหมาย/จุดหมาย/วัตถุประสงค์ของการสอนที่กำหนด ความรู้ดังกล่าวได้มาจากการคิด การวิเคราะห์ของนักปราชญ์ และนักคิดทั้งหลาย หรือได้มาจากการศึกษา ค้นคว้า พิสูจน์ทดสอบตามกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ของนักจิตวิทยาและนักการศึกษาต่าง ๆ ข้อความรู้อย่างที่กล่าวประกอบด้วย ปรัชญาการศึกษา บริบททางการสอน ทฤษฎี หลักการ แนวคิด ระบบ รูปแบบ วิธีการ เทคนิค และจิตวิทยาทางการเรียนรู้และการสอน การวางแผนและออกแบบการจัดการเรียนการสอน การดำเนินการเรียนการสอน การวัดและประเมินผล สื่อและเทคโนโลยีทางการสอน นวัตกรรมและการวิจัยการเรียนการสอน เป็นต้น^๙

วิจารณ์ พานิช นำเสนอแนวทางการพัฒนาทักษะทางการสอนของครู แบ่งออกเป็น ๓๕ ตอน ตอนที่ ๑ และ ๒ เกี่ยวกับการเข้าใจศิษย์ วิธีเรียนของศิษย์ และพัฒนาการด้านทักษะการเรียนรู้ ตอนที่ ๓ และ ๔ เกี่ยวกับการออกแบบรายวิชาโดยเอาผลลัพธ์การเรียนรู้เป็นหลักและประมวลวิชาที่ครบถ้วน ตอนที่ ๕ ถึง ๙ เกี่ยวกับการประสบการณ์ในชั้นเรียน ตอนที่ ๙ และ ๑๐ เกี่ยวกับการทำงานร่วมผู้ช่วยสอน ตอนที่ ๑๒ ถึง ๒๘ เกี่ยวกับการวิธีการสอนแบบต่าง ๆ ได้แก่ ทำให้การบรรยายเป็นประสบการณ์การเรียนรู้ที่ดี สอนด้วยการอภิปราย เทคนิคการตั้งคำถามเพื่อการอภิปราย และประเมิน กิจกรรมเรียนโดยการปฏิบัติ เรียนเป็นกลุ่ม เรียนโดยการเขียน เรียนโดยการตั้งคำถาม เรียนจากกรณีศึกษา การเรียนโดยใช้ปัญหา เรียนแก้ปัญหาเชิงปริมาณ การแก้ปัญหาในวิชาวิทยาศาสตร์

^๙ ทิตินา แคมมณี, *ศาสตร์การสอน : องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ*, พิมพ์ครั้งที่ ๒๐, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๙), หน้า ๔๗๔.

การจัดการให้นักศึกษาอ่านบทเรียนก่อนมาเข้าชั้นเรียน สอนให้คิดและเขียนตามศัพท์ในวิชาที่เรียน สอนให้เข้ากับหลายสไตล์การเรียนรู้ สอนด้วยสื่อสายตา ใช้เทคโนโลยีแบบอย่างชาญฉลาด ตอนที่ ๒๙ ถึง ๓๓ เกี่ยวกับการประเมินผล ตอนที่ ๓๔ เกี่ยวกับสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับอาจารย์ และ ตอนที่ ๓๕ AAR บทสรุปของผู้ถอดความ^{๑๐}

พิมพันธ์ เตชะคุปต์ และเพยาว์ ยินดีสุข แสดงว่า “การจัดการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนเป็นผู้มีคุณภาพคือ ดี มีปัญญา คือ เก่ง และเป็นผู้มีความสุขคือ สุขภาพกายและจิตดี กล่าวโดยสรุปคือเป็นประชาชนที่ดี เก่ง สุข เป็นประชาชนที่มองกว้าง คิดไกล ใฝ่รู้ เชิดชูคุณธรรมนั้นต้องเป็นการเรียนการสอนที่เน้นเด็กเป็นสำคัญ (Child-Oriented Instruction)”^{๑๑}

ไพฑูรย์ สินลารัตน์ อธิบายว่า การเรียนรู้ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่นักศึกษาพัฒนาขึ้นในตนเองจากประสบการณ์ที่ได้รับระหว่างการศึกษ กรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติกำหนดผลการเรียนรู้ที่คาดหวังให้บัณฑิตมีอย่างน้อย ๕ ด้าน คือ ด้านคุณธรรมและจริยธรรม (Ethics and Moral) ด้านความรู้ (Knowledge) ด้านทักษะทางปัญญา (Cognitive Skills) ด้านทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบ (Interpersonal Skills and Responsibility) และด้านทักษะการวิเคราะห์เชิงตัวเลข การสื่อสาร การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ (Numerical Analysis, Communication and Information Technology Skills) นอกจากนี้แล้วกรอบมาตรฐานคุณวุฒิเต็มรูปต้องมีองค์ประกอบ ๔ ข้อ คือ หลักสูตร การสอน กิจกรรม และสิ่งแวดล้อม^{๑๒}

Susan A. Ambrose, Michael W. Bridges, Michele DiPietro, Marsha C. Lovett, and Marie K. Norman นำเสนอหลักการสร้างนักเรียนรุ่นแห่งอนาคตใหม่ ๗ ประการ ได้แก่ การเอาใจใส่ความรู้เดิมของนักศึกษา การจัดระเบียบความรู้ แรงจูงใจต่อการเรียน การจัดการเรียนรู้แบบรู้จริง การฝึกฝนและการให้ผลป้อนกลับ พัฒนาการของนักศึกษาและบรรยากาศของการเรียนรู้ และการพัฒนาผู้เรียนให้สามารถกำกับการเรียนรู้ของตนเองได้^{๑๓}

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) สรุปแนวคิดเกี่ยวกับการสอนไว้ ๔ ประการ คือ ปัญญาเป็นสิ่งสร้างสรรค์ขึ้นภายในตัวผู้เรียนเอง ผู้สอนทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตร ช่วยชี้แนะทางการเรียน วิธีสอน อูบาย และกลวิธีต่าง ๆ เป็นสื่อหรือเป็นเครื่องผ่อนแรงการเรียนการสอน และอิสรภาพในทางความคิด เป็นอุปกรณ์สำคัญในการสร้างปัญญา^{๑๔}

^{๑๐} วิจารณ์ พานิช, *สอนอย่างมืออาชีพ*, (นครปฐม : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๙), หน้า ๗.

^{๑๑} พิมพันธ์ เตชะคุปต์ และเพยาว์ ยินดีสุข, *ทักษะ ๗C ของครู ๔.๐*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๖๐), หน้า ๖๐.

^{๑๒} ไพฑูรย์ สินลารัตน์, *กลยุทธ์การสอนตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษา*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๘๔-๘๕.

^{๑๓} Susan A. Ambrose, Michael W. Bridges, Michele DiPietro, Marsha C. Lovett, and Marie K. Norman, *การเรียนรู้แห่งศตวรรษที่ ๒๑ : ๗ หลักการสร้างนักเรียนรุ่นแห่งอนาคตใหม่*, แปลโดย วันวิสาข์ เคน, (กรุงเทพมหานคร : โอเพ่นเวิลด์ พับลิชชิง เฮาส์, ๒๕๕๖), หน้า ๘.

^{๑๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), *พุทธวิธีในการสอน*, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, ๒๕๔๗), หน้า ๑๖.

วคิน อินทสระ กล่าวว่า “พุทธวิธีในการสอน หมายถึง วิธีการที่พระพุทธเจ้าทรงสอนพุทธบริษัท คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา หรือบุคคลทั่วไปทั้งเทวดาและมนุษย์ ตามพระนามที่ได้รับยกย่องว่า สตถา เทวมนุสฺสานํ ทรงเป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย”^{๑๕} พระพุทธองค์ทรงสอนด้วยวิธีหลากหลายเพื่อให้เหมาะกับผู้เรียนหรือผู้ฟัง

สมชัย ศรีนอก และณัฐพล ลีกสิงห์แก้ว สรุป นวสังคตศาสนา ลงเป็น ๓ รูปแบบ คือ ปัชชะ (ร้อยกรอง) ได้แก่ คาถา อุทาน และชาดก คัชชะ (ร้อยแก้ว) ได้แก่ สุตตะ เวยยาकरणะ อิติวุตตะกะ อัญญาธรรม และเวทลละ และวิมสสะ (แบบผสม) ได้แก่ เคยยะ และนำเสนอแนวทางการออกแบบการสอนตามหลักนวัตสังคตศาสนา เฉพาะคัชชะในรูปแบบสุตตะ ได้แก่ รูปแบบพระวินัย โดยกำหนดกิจกรรมการเรียนรู้ ๗ ประการ คือ วัตถุ (เรื่อง) สังฆสันนิบาต (สืบสวน) พุทธบัญญัติ (สาระ) ลีลาบทวิภังค์ (จำแนก) ปทภาษณีย์ (อธิบาย) อนาปัตติวาระ (ข้อยกเว้น) และวินิตวัตถุ (ตัวอย่าง) และรูปแบบพระสูตร โดยกำหนดกิจกรรมการเรียนรู้เป็น ๕ ประการ คือ สารัมภะ (สนทนา สืบค้น ข้อมูล) กาลเทศะ (สังเกต ระดมความคิด) นิทาน (สำรวจ สอบถาม หรือโครงการเกี่ยวกับเนื้อหาเรื่องราวที่เกิดขึ้น) สารัตถะ (สังเกต สำรวจ สอบถามผลที่คาดหวังว่าจะได้รับ) และสมโธธาน^{๑๖}

สุชีพ ปุณฺณานุภาพ กล่าวว่า “ตามแบบแผนทั่วไป การสอนของพระพุทธเจ้าแบ่งออกเป็น ๓ อย่าง คือ ทรงสอนให้รู้ยิ่งเห็นจริงในธรรมที่ควรรู้ควรเห็น ทรงสั่งสอนมีเหตุผลที่ผู้ฟังอาจตรงตามให้เห็นจริงได้ และทรงสั่งสอนเป็นอัครจริยที่ผู้ปฏิบัติย่อมได้รับผลตามสมควรแก่การปฏิบัติ”^{๑๗} และแสดงข้อสังเกตเกี่ยวกับหลักการสอนของพระพุทธเจ้าเป็น ๓ ประการ คือ การสอนโดยวิธีปฏิวัติ (Revolution) เป็นการ “เปลี่ยน” หลักคำสอนเดิมทั้งหมด การสอนโดยวิธีปฏิรูป (Reformation) เป็นการสอนโดยวิธีตัด “แปลง” โดยให้ความหมายใหม่ หรือเหตุผลใหม่เพื่อให้ตรงกับหลักเหตุผลยิ่งขึ้น และการสั่งสอนโดยตั้งหลักขึ้นใหม่ (Reconstruction) เป็นคำสอนที่ยังไม่มีผู้สอน และทรงแสดงชัดทั้งเหตุและผล^{๑๘}

แสง จันทร์งาม กล่าวว่า “พระพุทธศาสนาทั้งหมด เป็นเรื่องของการศึกษาตามความหมายของคำว่า Education อย่างแท้จริง”^{๑๙} การศึกษาในพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย ๓ ขั้นตอน คือ ขั้นปริยัติ หมายถึง การศึกษาเพื่อให้ความจริงสำคัญ ๔ เรื่อง ได้แก่ โลกและจักรวาล ชีวิต เป้าหมายสูงสุดของชีวิต และทางปฏิบัติเพื่อไปสู่เป้าหมายสูงสุดนั้น ขั้นปฏิบัติ หมายถึง การดัดกาย วาจา ใจ ตามหลักการที่ศึกษามาโดยการสร้างมรรคมืองค์ ๘ หรือไตรสิกขา ให้เกิดขึ้นในตัวของผู้ศึกษา และขั้นปฏิบัติ หมายถึง ความรู้ระดับสูงเกิดขึ้นจนเกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นเฉพาะตน

^{๑๕} วคิน อินทสระ, *พุทธวิธีในการสอน*, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมดา, ๒๕๕๘), หน้า ๑๓.

^{๑๖} คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, *พุทธวิธีการสอน*, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๘๙-๙๘.

^{๑๗} สุชีพ ปุณฺณานุภาพ, *คุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๑๕.

^{๑๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕-๑๘.

^{๑๙} แสง จันทร์งาม, *วิธีสอนของพระพุทธเจ้า*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑.

สรุปว่า แนวคิดและทฤษฎีการสอนของตะวันตกนั้น ยังคงมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องจากอดีตถึงปัจจุบัน จากการใช้ความรู้ไปสู่การเสริมสร้างให้เกิดทักษะ วิธีการสอนมีรายละเอียดมากมาย ตามแต่นักคิด นักวิชาการ จะเห็นความสำคัญ บทบาทของผู้สอนที่เปลี่ยนแปลงไป จุดประสงค์ล้วนเพื่อให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตนเองไปตามจุดหมายที่ต้องการได้ ไม่ว่าจะเป็นด้านวิชาชีพ หรือการดำเนินชีวิต ด้านการสอนพระพุทธศาสนานั้น ในฐานะพระศาสดาผู้ทรงรู้แจ้ง ในฐานะพระบรมครูผู้ทรงสอนทั้งโลกียธรรมและโลกุตตรธรรม พุทธวิธีการสอนที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกยังคงได้รับการศึกษา วิเคราะห์ สังเคราะห์ เพื่อนำมาประยุกต์ให้เข้ากับสภาพสังคมและวิวัฒนาการของเทคโนโลยี เพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์ของโลกที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว

๑.๗.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จิตรภาพ สิละวัฒน์ วิจัยเรื่อง “การพัฒนาภารกิจปฏิบัติเพื่อเสริมสร้างความคิดวิเคราะห์ให้กับนักศึกษาในรายวิชาการจริยธรรมทางธุรกิจ (BUS ๔๐๐)” พบว่า นักศึกษาส่วนใหญ่มีทักษะการคิดวิเคราะห์ระดับปานกลางถึงระดับมาก คือ สามารถอธิบายจุดแข็งจุดอ่อนได้อย่างมีเหตุผลถูกต้องตามหลักการ และเขียนข้อสรุปได้ถูกต้อง อีกทั้งสามารถคิดวิเคราะห์ (Analyzing) หรือแยกแยะเรื่องราวสิ่งต่าง ๆ ออกเป็นส่วนย่อย เป็นองค์ประกอบที่สำคัญได้ และมองเห็นความสัมพันธ์ของส่วนที่เกี่ยวข้องกัน สอดคล้องกับทฤษฎีเบนจามิน บลูม และคณะ กล่าวว่า เมื่อบุคคลเกิดการเรียนรู้จะเกิดการเปลี่ยนแปลงดังนี้ ๑. การเปลี่ยนแปลงทางด้านความรู้ ความเข้าใจ และความคิด (Cognitive Domain) ๒. การเปลี่ยนแปลงทางด้านอารมณ์ ความรู้สึก ทศนคติ ค่านิยม และความเปลี่ยนแปลงทางด้านความชำนาญ (Psychomotor Domain)^{๒๐}

รัฐพล ประดับเวทย์ บทความวิชาการเรื่อง “แนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยเทคโนโลยีตามแนวคิดอนุกรมวิธีของบลูม” นำเสนอว่า อนุกรมวิธีของบลูมแบ่งเป็น ๓ ด้าน คือ ด้านพุทธิพิสัย ด้านจิตพิสัย และด้านทักษะพิสัย การปรับปรุงจุดมุ่งหมายทางการศึกษาด้านพุทธิพิสัยสะท้อนให้เห็นรูปแบบการคิดที่ใช้งานได้มากขึ้นและอาจจะถูกต้องมากขึ้น แนวทางที่นักร้องออกแบบการเรียนการสอนและผู้สอนสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยเทคโนโลยี โดยการใช้เครื่องมือทางเทคโนโลยีและเครื่องมือดิจิทัลตามลำดับขั้นอนุกรมวิธีของบลูม ซึ่งจะช่วยพัฒนาให้ผู้เรียนมีความพร้อมในการใช้ชีวิตอย่างมีความสุข^{๒๑}

พระชยสร สมบุญมาก (สมบุญโถ) วิจัยเรื่อง “พุทธวิธีในการสอน : สืบค้นจากพระไตรปิฎก สุตตันตปิฎก” พบว่า ขั้นตอนของกระบวนการสอน สามารถแบ่งเป็น ๓ ระยะ ประกอบด้วย ๕ กิจกรรมหลัก คือ ระยะก่อนสอน ได้แก่ การรู้จักผู้เรียนเป็นการล่วงหน้า ระยะ

^{๒๐} จิตรภาพ สิละวัฒน์, “การพัฒนาภารกิจปฏิบัติเพื่อเสริมสร้างความคิดวิเคราะห์ให้กับนักศึกษาในรายวิชาการจริยธรรมทางธุรกิจ (BUS ๔๐๐)”, *รายงานวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอน*, (คณะบริหารธุรกิจ : มหาวิทยาลัยศรีปทุม), ๒๕๕๖, ๑๒๑ หน้า.

^{๒๑} รัฐพล ประดับเวทย์, “แนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยเทคโนโลยีตามแนวคิดอนุกรมวิธีของบลูม”, *Veridian E-Journal, Silapakorn University ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ*, ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๓ (กันยายน - ธันวาคม ๒๕๖๐) : หน้า ๑๐๕๑. <https://www.tci-thaijo.org/index.php/Veridian-E-Journal/article/view/104735>.

ระหว่างสอน ได้แก่ การปรับภาวะเพื่อเตรียมพร้อมผู้เรียน ลงมือสอนเนื้อหาที่เหมาะสมกับผู้เรียน และการประเมินผลโดยผู้เรียนเอง และระยะหลังการสอน ได้แก่ กิจกรรมภาคปฏิบัติ^{๒๒}

พระมหาวัฒนา ปณณาทิโป (คำเคน) ศึกษาเรื่อง “ศึกษาเชิงวิเคราะห์นวงค์ศตฤศาสน์ในพระไตรปิฎก” พบว่า พระพุทธศาสนานั้นเดิมเรียกว่า “พรหมจรรย์” หมายถึง อริยมรรคมีองค์ ๘ เป็นคำสอนสำคัญนำไปสู่ความพ้นทุกข์ บางครั้งเรียก “ธรรมวินัย” ในแง่เป็นคำสอนที่พระสงฆ์จะต้องศึกษาและปฏิบัติ บางครั้งเรียกว่า “ปาพจน์” ต้องทรงจำไว้ด้วยมุขปาฐะ ครั้งพุทธกาลพระสารีบุตรได้จัดแบ่งคำสอนเป็นนิกายและวรรครับรองโดยพระพุทธเจ้า และเพื่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนาในการทำปฐมสังคายนามมีการจัดพระธรรมวินัยเป็นหมวดหมู่ เพื่อให้เป็นระเบียบ ไม่สูญหาย และทรงจำได้ง่าย โดยมีนวงค์ศตฤศาสน์ถูกรวบรวมไว้ภายใน อีกทั้งการแบ่งคำสอนออกเป็นนวงค์ศตฤศาสน์ทำให้เห็นพุทธวิธีการที่มีความคล้ายคลึงกับพระพุทธเจ้าทุกพระองค์ ซึ่งในคำสอนแต่ละแบบมีความไพเราะงดงาม มีศิลปะต่างกัน และเข้าถึงประชาชนได้หลากหลาย^{๒๓}

พระมหาสาคร ธมมสาครโร วิจัยเรื่อง “พุทธวิธีการสอนบรรพชิตและคฤหัสถ์ในพุทธปรัชญาเถรวาท” พบว่า พุทธวิธีการสอนในพุทธปรัชญาเถรวาท มี ๔ รูปแบบ คือ แบบสนทนา แบบบรรยาย แบบตอบปัญหา และแบบวางกฎข้อบังคับ การที่พระพุทธเจ้าทรงใช้วิธีการสอนที่แตกต่างกันทั้งในเรื่องของรูปแบบ เนื้อหา และจุดมุ่งหมายที่ทรงสอน มีสาเหตุมาจากเงื่อนไขของบริบทในการดำรงชีวิต บริบททางสังคม และคุณภาพของความสุขที่แตกต่างกัน^{๒๔}

สรุปว่า ด้านการศึกษานำอนุกรมวิธานของบลูมมาใช้โดยเฉพาะในระดับมัธยมศึกษาและอุดมศึกษา เน้นตามการจัดระดับปัญญา ๖ ชั้น คือ การจำได้ การเข้าใจ การปรับใช้ การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ และการประเมินผล สำหรับงานวิจัยด้านพุทธวิธีการสอนนั้นให้ความสำคัญกับวิธีการสอน เทคนิคการสอน ลีลาการสอน และลำดับการสอน สำหรับการศึกษาเกี่ยวกับนวงค์ศตฤศาสน์ในมิติของวิธีการสอนยังพบไม่มากนัก

๑.๘ กรอบแนวคิดในการวิจัย

ในการศึกษาเรื่อง การสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวงค์ศตฤศาสน์ ผู้วิจัยได้สรุปกรอบแนวคิดในการวิจัยดังต่อไปนี้

^{๒๒} พระชยสร สมบุญมาก (สมบุญโล), “พุทธวิธีในการสอน : สืบค้นจากพระไตรปิฎก สุตตันตปิฎก”, วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ), ๒๕๔๓, ๓๑๗ หน้า.

^{๒๓} พระมหาวัฒนา ปณณาทิโป (คำเคน), “ศึกษาเชิงวิเคราะห์นวงค์ศตฤศาสน์ในพระไตรปิฎก”, สารนิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๖๐, ๕๔ หน้า.

^{๒๔} พระมหาสาคร ธมมสาครโร, “พุทธวิธีการสอนบรรพชิตและคฤหัสถ์ในพุทธปรัชญาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์ปริญญาศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), ๒๕๕๖, ๒๐๗ หน้า.

๑.๘.๑ กรอบแนวคิดเกี่ยวกับการสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวังกส์ตฤศาสน์นั้น ผู้วิจัย ได้นำแนวคิดมาจากอนุกรมวิธานของบลูม^{๒๔}

๑.๘.๒ กรอบแนวคิดเกี่ยวกับการสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวังกส์ตฤศาสน์นั้น ผู้วิจัย ได้นำแนวคิดมาจากการเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑^{๒๖}

๑.๘.๓ กรอบแนวคิดเกี่ยวกับบูรณาการการสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวังกส์ตฤศาสน์ ที่เหมาะสม เป็นรูปแบบการสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวังกส์ตฤศาสน์ ดังนี้

๑) บูรณาการการสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวังกส์ตฤศาสน์ในมิติองค์รวมของ โครงสร้าง ผู้วิจัยได้นำอนุกรมวิธานของบลูมและการเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑ มาบูรณาการร่วมกับ นวังกส์ตฤศาสน์ เพื่อได้แนวทางการสอนพระพุทธศาสนาให้ครอบคลุมทุกมิติลักษณะโครงสร้าง ทั้งลักษณะบรรยาย ลักษณะบรรยายและบทกวี และบทกวี

๒) บูรณาการการสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวังกส์ตฤศาสน์ในมิติสารัตถธรรม ผู้วิจัย ได้นำอนุกรมวิธานของบลูมและการเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑ มาบูรณาการร่วมกับนวังกส์ตฤศาสน์ เพื่อ ได้แนวทางการสอนพระพุทธศาสนาในครอบคลุมในมิติการถือกุศลสังคัม การสร้างกฎเกณฑ์ทางสังคัม ความมั่นคงทางจิต และความรอบรู้ในองค์รวม

๓) บูรณาการการสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวังกส์ตฤศาสน์ในมิตินิติรัฐศาสตร์ ผู้วิจัย ได้นำอนุกรมวิธานของบลูมและการเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑ มาบูรณาการร่วมกับนวังกส์ตฤศาสน์ เพื่อ ได้แนวทางการสอนพระพุทธศาสนาให้ครอบคลุมในมิติการตีความภาษา และการใช้ภาษาให้ เหมาะสมกับคน เวลาและสถานที่

๔) บูรณาการการสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวังกส์ตฤศาสน์ในมิติความพร้อมของ บุคคล ผู้วิจัยได้นำอนุกรมวิธานของบลูมและการเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑ มาบูรณาการร่วมกับ นวังกส์ตฤศาสน์ เพื่อได้แนวทางการสอนพระพุทธศาสนาในครอบคลุมในมิติความพร้อมของบุคคลที่ เกิดจากปัจจัยภายใน และความพร้อมของบุคคลที่เกิดจากปัจจัยภายนอก

โดยสามารถสรุปเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยได้ดังนี้

^{๒๔} Benjamin S. Bloom, Max D. Engelhart, Edward J. Furst, Walker H. Hill, and David R. Krathwohl. *Taxonomy of Educational Objective The Classification of Educational Goals Handbook I : Cognitive Domain*. 18th Ed., (New York : David McKay Company, Inc., 1974), p. 7.

^{๒๖} วิจารย์ พานิช, *การสร้างการเรียนรู้สู่ศตวรรษที่ ๒๑*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (นครปฐม : มูลนิธิสยามกัมมาจล, ๒๕๕๗), หน้า ๑๔-๑๕.

ภาพที่ ๑.๒ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๑.๙ นิยามศัพท์เฉพาะ

การสอน หมายถึง การเรียนการสอนที่จะประสบผลสำเร็จและมีประสิทธิภาพ โดยอาศัยหลักจิตวิทยาพื้นฐานและการเรียนรู้เกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ทั้ง ๓ ด้านคือ พุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัย รวมทั้งการสอนที่เป็นทักษะในศตวรรษที่ ๒๑ ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้คิดอย่างสร้างสรรค์และเข้ากับบริบทของโลกที่เปลี่ยนแปลงโดยเน้นทักษะชีวิตและการทำงาน ทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรม และทักษะด้านสารสนเทศ สื่อและเทคโนโลยี

การสอนพระพุทธศาสนา หมายถึง กระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ในคำสอนทางพระพุทธศาสนาไปสู่ผู้เรียนให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง มีจุดมุ่งหมายเพื่อการแก้ปัญหาของชีวิต

นวัจนศาสตร์ หมายถึง คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ๙ ประการ ได้แก่ สุตตะ คือ คำสอนลักษณะร้อยแก้วแบบการบรรยาย การอธิบาย เคยยะ คือ คำสอนลักษณะร้อยแก้วผสมร้อยกรองและมีท่วงทำนอง เป็นการบรรยายพร้อมบทกวี เวຍยากรณะ คือ คำสอนลักษณะร้อยแก้วแบบการจำแนกการแจกแจง คาถา คือ คำสอนลักษณะร้อยกรอง แบบบทกวี อุทานะ คือ คำสอนลักษณะร้อยกรองหรือร้อยแก้วที่เกิดจากการอุทานตามความรู้สึก อิติวุตตะกะ คือ คำสอนลักษณะร้อยแก้วแบบการอ้างอิงการยกตัวอย่าง ชาตกะ คือ คำสอนลักษณะร้อยกรองหรือร้อยแก้วที่เป็นเรื่องราวในอดีตของพระพุทธเจ้า อัပ္ภูตธรรมะ คือ คำสอนลักษณะร้อยแก้วเกี่ยวกับความอัศจรรย์ และเวทัสสะ คือ คำสอนลักษณะร้อยแก้วแบบถามตอบ

การสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวัจนศาสตร์ หมายถึง กรอบการสอนที่เกิดจากการบูรณาการอนุกรมวิธานของบลุม ทักษะในศตวรรษที่ ๒๑ และนวัจนศาสตร์ ประกอบด้วยองค์ประกอบ ๔ มิติ คือ องค์รวมของโครงสร้าง สารัตถธรรม นิรุกติศาสตร์ และความพร้อมของบุคคล

การสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวัจนศาสตร์ในมิติองค์รวมของโครงสร้าง หมายถึง กรอบการสอนพระพุทธศาสนาด้วยโครงสร้าง ๓ แบบ คือ การสอนโดยลักษณะบรรยาย ลักษณะบรรยายพร้อมบทกวี และลักษณะบทกวี

การสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวัจนศาสตร์ในมิติสารัตถธรรม หมายถึง กรอบการสอนพระพุทธศาสนาด้วยเนื้อหาสาระ ๔ หมวด คือ สารัตถธรรมในการแก้กุลสังคม (ทาน) สารัตถธรรมในการสร้างกฎเกณฑ์ทางสังคม (ศีล) สารัตถธรรมในการสร้างความมั่นคงทางจิต (สมาธิ) และสารัตถธรรมในการรอบรู้อักรวม (ปัญญา)

การสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวัจนศาสตร์ในมิตินิรุกติศาสตร์ หมายถึง กรอบการสอนพระพุทธศาสนาเชิงนิรุกติศาสตร์ ๒ ประการ คือ การใช้ภาษาด้วยการตีความและการใช้ภาษาให้เหมาะกับบุคคล เวลาและสถานที่

การสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวัจนศาสตร์ในมิติความพร้อมของบุคคล หมายถึง กรอบการสอนพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับปัจจัยความพร้อมของบุคคล ๒ ด้าน คือ ความพร้อมที่เกิดจากปัจจัยภายใน ได้แก่ ความเชื่อมั่นในการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า (ศรัทธา) ความพากเพียรพยายาม (วิริยะ) การระลึกรู้ (สติ) การจดจำ (สมาธิ) และการเห็นความจริง (ปัญญา) และ ความพร้อมที่เกิดจากปัจจัยภายนอก ได้แก่ กระบวนการรับรู้จากสิ่งเร้าภายนอกที่ประกอบด้วย ตา (จักขุ) หู (โสต) จมูก (ฆานะ) ลิ้น (ชีวาหา) และกายสัมผัส (กาย)

บทที่ ๒ แนวคิดและทฤษฎีการสอน

การศึกษาของไทยได้รับอิทธิพลจากแนวคิดตะวันตก นับจากรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา มีการส่งเสริมให้เชื้อพระวงศ์และชนชั้นสูงเดินทางไปศึกษาในยุโรปในวิทยาการหลากหลายแขนงเพื่อมาเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศ กาลเวลาผ่านไปสามัญชนมีโอกาสดำเนินทางไปรับการศึกษา ณ ต่างประเทศมากขึ้น นักวิชาการศึกษาของไทยก็เช่นกัน โดยเฉพาะนักเรียนทุนของราชการส่วนใหญ่ได้รับโอกาสเข้าศึกษาในมหาวิทยาลัยชั้นนำของสหรัฐอเมริกาและยุโรป ดังนั้น แนวทางการศึกษาของประเทศไทยจึงได้รับอิทธิพลจากแนวคิดและทฤษฎีการสอนของตะวันตกอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ในบทนี้จะนำเสนอวิวัฒนาการของการสอนแนวคิดและทฤษฎีการสอนและการสอนพระพุทธศาสนาในประเทศไทย ตามลำดับประเด็นดังต่อไปนี้

- ๒.๑ แนวคิดและทฤษฎีการสอน
- ๒.๒ ทักษะการเรียนการสอนในศตวรรษที่ ๒๑
- ๒.๓ การจัดการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในประเทศไทย
- ๒.๔ พุทธวิธีในการสอน
- ๒.๕ ประโยชน์ของการสอน
- ๒.๖ สรุป

๒.๑ แนวคิดและทฤษฎีการสอน

การจัดการศึกษาของไทยมีวิวัฒนาการมาตั้งแต่สมัยโบราณจนมาถึงปัจจุบัน มีการพัฒนาการศึกษาให้สอดคล้องและรองรับกับการพัฒนาประเทศ เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้สอนและผู้เรียน พร้อมทั้งรองรับกับการขยายตัวทางเศรษฐกิจและการพัฒนาประเทศ ซึ่งแนวคิดและทฤษฎีการสอนได้รับอิทธิพลมาจากตะวันตก ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

๒.๑.๑ วิวัฒนาการของการสอน

การสอนเป็นพฤติกรรมทางธรรมชาติของมนุษย์ในการช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการเรียนรู้ สิ่งรอบตัวเพื่อประโยชน์ในการดำรงชีวิต เป็นสิ่งที่มีมายาวนานในลักษณะที่ไม่มีรูปแบบตายตัว ไม่มีเวลาเฉพาะ ไม่กำหนดสถานที่ เช่น พ่อแม่สอนลูก ผู้ใหญ่สอนเด็ก การสอนที่มีรูปแบบเกิดขึ้นเมื่อมีนักปราชญ์ นักคิด และเจ้าลัทธิต่าง ๆ ทำการถ่ายทอด เผยแพร่ ความรู้ ความคิด และความเชื่อ โดยใช้ความสามารถเฉพาะตน

ก่อนคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ มีลัทธิทางศาสนาแบบเทวนิยมเกิดขึ้นจำนวนมาก เจ้าลัทธิใช้การถ่ายทอดความเชื่อในลักษณะเป็นการครอบงำความคิดของผู้รับให้มีความเห็นความเชื่อคล้ายคลึงกัน เรียกว่า Indoctrination หมายถึง การครอบงำทางความคิดโดยการฝังความเชื่อต่าง ๆ ให้เข้าไปสู่ความคิดของผู้อื่นอย่างเข้มงวด โดยมีเป้าหมายให้ผู้อื่นละทิ้งความคิดความเชื่อเดิม และหันมารับความคิดความเชื่อใหม่ที่ให้ ต่อมาเกิดกลุ่มนักคิดที่เชื่อว่ามนุษย์เกิดมาพร้อมความดี มีเสรีภาพในการเลือกคิดและเชื่อมากขึ้น เจ้าลัทธิใช้การถ่ายทอดความเชื่อเรียกว่า Inculcation หมายถึง การปลูกฝังความคิด ความเชื่อ โดยการพร่ำสอนและใช้ศิลปะของการชักจูงโน้มน้าวจิตใจ

ต่อมาการปลูกฝังความคิดความเชื่อนอกจากเรื่องของลัทธิแล้วยังขยายตัวไปสู่เรื่องเกี่ยวกับชีวิตประจำวัน เป็นการสอนที่เป็นไปตามธรรมชาติ ยังไม่มีลักษณะการสอนอย่างเป็นทางการ มีลักษณะเป็นศิลปะ (Art) มากกว่าศาสตร์ (Science)

จากนั้นเกิดการสอนวิชาซีฟโดยการฝากตัวเป็นศิษย์กับบุคคลที่มีความชำนาญในด้านนั้น ๆ เช่น ยิงธนู ฟันดาบ ดาราศาสตร์ หรือศิลปะ เกิดการใช้ศัพท์ว่า “ครูและศิษย์” มากขึ้น เป็นการสอนในลักษณะของการถ่ายทอดความรู้ ความคิด ความเชื่อ ทักษะ และเจตคติ โดยเน้นที่บทบาทของผู้สอน คือ ผู้ถ่ายทอดความรู้ ชื่อว่า “ครู” (Teacher) การถ่ายทอดความรู้โดยครู เรียกว่าเป็น “การสั่งสอน” หรือ “การสอน” (Teaching)

ปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ การสอนเริ่มมีลักษณะเป็นระบบระเบียบ เป็นขั้นตอนมากขึ้น ตั้งอยู่บนหลักวิชาการ อาทิตี แฮร์บาร์ท (Herbart) นำเสนอการสอน ๕ ขั้น ได้แก่ ขั้นนำ ขั้นเสนอ ความรู้ใหม่ ขั้นสัมพันธ์ความรู้เดิมกับความรู้ใหม่ ขั้นสรุป และขั้นประยุกต์ใช้ การสอนจึงเป็นเรื่องที่มีหลักการ มีทฤษฎี มีแบบแผนที่ศึกษาและฝึกฝนกันได้ มีลักษณะเป็น “ศาสตร์” มากขึ้น ครูเป็นผู้แสดง และผู้เรียนเป็นผู้รับ

เมื่อจอห์น ดิวอี้ (John Dewey) นักการศึกษาคนสำคัญ ผู้ได้รับการขนานนามว่า บิดาแห่งการศึกษา แนะนำแนวคิดใหม่ คือ “การเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ดีจากการกระทำ” การสอนควรเน้นที่ผู้เรียน ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากการกระทำ (Learning by Doing) แนวคิดนี้สะท้อนออกมาในคำศัพท์ “Instruction” หมายถึง การเรียนการสอน โดยเป็นการสอนที่คำนึงถึงการเรียนรู้ของผู้เรียนเป็นสำคัญ ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้

รูปแบบของการสอนยังคงพัฒนามาจนกระทั่งปัจจุบัน ด้วยปัจจัยและองค์ประกอบที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ จำนวนผู้เรียนที่มากขึ้น ความแตกต่างระหว่างบุคคล ความต้องการของบุคคล ทำให้การเรียนการสอนในระดับต่าง ๆ ในเวลาปกติไม่เพียงพอ จึงเกิดการช่วยผู้เรียนโดยการฝึกอบรม และการฝึกปฏิบัติ การสอนในลักษณะของการฝึกอบรม (Training) เป็นการสอนเน้นเฉพาะเรื่องเฉพาะจุดอย่างต่อเนื่องในช่วงเวลาหนึ่ง โดยมีเป้าหมายเพื่อให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้และทักษะที่เรียนรู้ไปใช้ในการปฏิบัติงานได้ทันที เช่น การอบรมภาษาบาลีเพื่อการค้นคว้าพระพุทธศาสนา การอบรมการใช้คอมพิวเตอร์ นอกจากนี้แล้วยังมีการสอนตามความจำเป็นลักษณะอื่นอีก เช่น การติว (Tutoring) เป็นการสอนซ่อมหรือเสริมเพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจในจุดที่เป็นปัญหาหรือความต้องการของผู้เรียน การสอนแบบชี้แนะ (Coaching) ผู้สอนทำหน้าที่สอน สาธิต และกำกับ การปฏิบัติของผู้เรียน ให้คำชี้แนะ เพื่อปรับปรุงแก้ไข จนผู้เรียนประสบความสำเร็จ และการสอนลักษณะให้คำปรึกษาหรือการนิเทศ (Supervising) มีลักษณะคล้ายกับการสอนแบบชี้แนะ อาจทำเป็นรายบุคคลหรือกลุ่มย่อย

ในยุคโลกาภิวัตน์ เทคโนโลยีสารสนเทศ (Information Technology) ก้าวหน้าขึ้นอย่างมาก เกิดการสอนทางไกล (Distance Teaching) สามารถสอนผู้เรียนจำนวนมาก จากสถานที่ต่าง ๆ ผ่านอุปกรณ์สื่อสาร มีการสร้างโปรแกรมสำเร็จรูป (Programmed Instruction) เรียกว่าคอมพิวเตอร์ช่วยสอน (Computer – Assisted Instruction หรือ CAI) มีแนวโน้มว่าจะพัฒนาเป็นการสอนแบบไม่มี

ครู (Instruction without Teacher) ปัจจุบันนโยบายทางการศึกษาให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Life – Long Learning)^๑

๒.๑.๒ ความหมายของการสอน

เมื่อกกล่าวถึงการสอนจะนึกถึงครูทำหน้าที่สอน และนักเรียนทำหน้าที่เรียนโดยครูเป็นศูนย์กลาง (Teacher Center) แต่เมื่อแนวคิดในการจัดการศึกษาเปลี่ยนแปลงไปมีการคิดค้นทดลองระบบการเรียนการสอนตลอดเวลา มีการนำเสนอความหมายของการสอนในหลากหลายประเด็น คือ ความหมายตามรูปศัพท์ ความหมายที่เป็นศิลป์ ความหมายที่เป็นศาสตร์ และความหมายที่เป็น การปฏิบัติงานทางวิชาชีพ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๑. ความหมายตามรูปศัพท์ การสอน หมายถึง การสอน (Teaching) ที่เน้นการดำเนินการสอนในลักษณะให้ครอบคลุมชีวิตของผู้เรียนทุกคน โดยมีครูเป็นผู้กำหนดผลการเรียนรู้ รูปแบบการเรียนการสอนตามที่ครูพอใจในทุก ๆ ด้านของผู้เรียน และการเรียนการสอน (Instruction) มีความหมายคล้ายการสอนแต่มุ่งเน้นไปที่การจัดกระบวนการเรียนการสอนเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ใดวัตถุประสงค์หนึ่งโดยเฉพาะ ภารกิจของการสอนอาจไม่ครอบคลุมกว้างขวางแบบการสอน แต่มุ่งหวังผลได้จากการสอนเพราะมีการวางแผน ดำเนินกระบวนการ และประเมินอย่างเป็นระบบครบวงจรสามารถตรวจสอบปรับปรุงได้

๒. ความหมายที่เป็นศิลป์ การสอน หมายถึง การสอนสั่ง การบอก การถ่ายทอด อบรม ชัดเกล้าเพื่อให้ผู้เรียนมีทักษะในการดำรงชีวิต และเป็นคนดีด้วยทักษะและเทคนิคเฉพาะของผู้สอน

๓. ความหมายที่เป็นศาสตร์ การสอน หมายถึง กระบวนการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียนรวมถึงการปฏิสัมพันธ์กับสิ่งต่าง ๆ เพื่อทำให้ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอันเนื่องมาจากประสบการณ์ โดยมีเป้าหมายคือการมุ่งให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดี

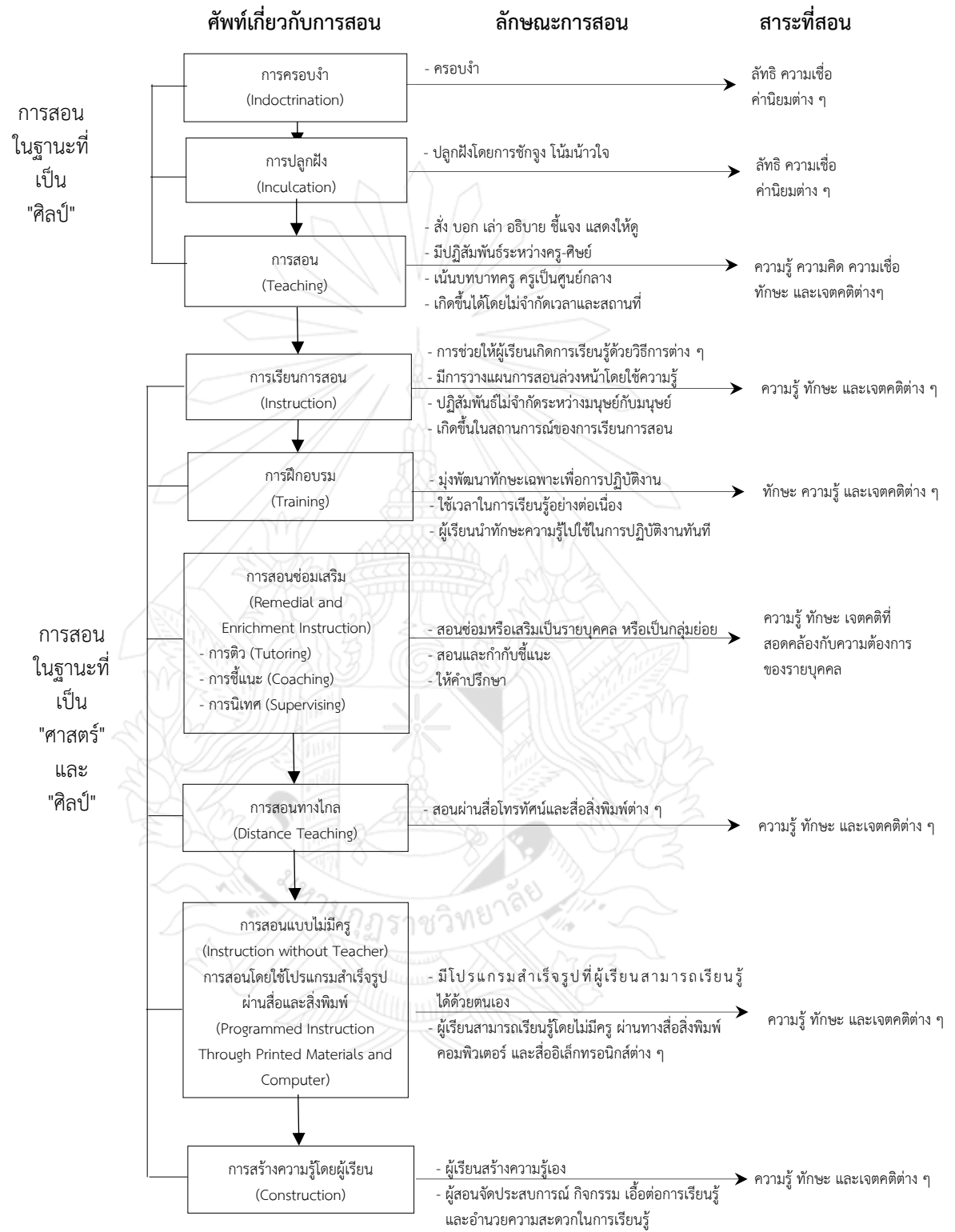
๔. ความหมายที่เป็นปฏิบัติงานทางวิชาชีพ การสอน หมายถึง กระบวนการปฏิบัติการกิจในหน้าที่การทำงานทางวิชาชีพทั้งมวลที่สถาบันหรือองค์กรกำหนดไว้ รวมถึงการปฏิบัติกิจกรรมทั้งมวลในขณะที่ดำเนินการสอนเพื่อมุ่งสร้างปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ก้าวทันยุคสมัย และให้ผู้เรียนรู้ตามผลการเรียนรู้ที่ได้กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

กล่าวโดยสรุปว่า การสอน หมายถึง ความพยายามทั้งปวงของครูที่ใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์ ปฏิบัติงานด้านวิชาชีพครูเพื่อให้ผู้เรียนบรรลุศักยภาพอย่างเต็มที่สูงสุดในพัฒนาการทุกด้านของแต่ละคนอย่างเต็มที่ โดยมีพื้นฐานด้านปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกัน เพื่อเกิดผลการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล^๒

^๑ ทิศนา ขัมมณี, *ศาสตร์การสอน*, อ่างแก้ว, หน้า ๒-๑๑.

^๒ ชาลูนัย ยมดิษฐ์, *เทคนิคและวิธีการสอนร่วมสมัย*, (กรุงเทพมหานคร : หลักพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๙.

วิวัฒนาการแนวคิดเกี่ยวกับการสอนสามารถสรุปเป็นแผนภาพได้ดังนี้

ภาพที่ ๒.๑ วิวัฒนาการของแนวคิดเกี่ยวกับการสอน โดย ทิศนา ขัมมณี

๒.๑.๓ อนุกรมวิธานของบลูม

เบนจามิน เอส. บลูมมีแนวคิดที่ว่า การเรียนการสอนที่จะประสบความสำเร็จและมีประสิทธิภาพนั้นผู้สอนจะต้องกำหนดจุดมุ่งหมายให้ชัดเจน โดยอาศัยหลักจิตวิทยาพื้นฐานและการเรียนรู้เกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ ว่ามนุษย์จะเกิดการเรียนรู้ในด้านสติปัญญา ด้านร่างกายและด้านจิตใจ จากหลักการนี้จึงกำหนดเป็นสารบบจำแนกจุดมุ่งหมายทางการศึกษา การจัดจำพวกวัตถุประสงค์ทางการศึกษา ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๑. ความหมายของอนุกรมวิธานของบลูม

พจนานุกรมศัพท์ศึกษาศาสตร์ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน อธิบายว่า Taxonomy of Educational Objectives หมายถึง กลุ่มวัตถุประสงค์ทางการศึกษาที่ได้จัดจำแนกประเภทและกลุ่มอย่างมีหลักการเป็นระบบ เบนจามิน เอส. บลูม (Benjamin S. Bloom) ได้จัดกลุ่มวัตถุประสงค์ทางการศึกษาเป็น ๓ ประเภท ๓ พิสัย หรือ ๓ กลุ่ม ซึ่งไม่จำเป็นต้องเรียงลำดับ ได้แก่ พุทธิพิสัย (Cognitive Domain) จิตพิสัย (Affective Domain) และทักษะพิสัย (Psychomotor Domain)^๓ รู้จักกันทั่วไปว่า อนุกรมวิธานของบลูม หรือทฤษฎีการเรียนรู้ของบลูม (Bloom's Taxonomy)

ชาญชัย ยมดิษฐ์ ให้ความหมายของการสอนเพื่อจุดประสงค์เฉพาะอย่าง หมายถึง การสอนที่มีลักษณะมุ่งหมายให้ผู้เรียนเกิดพฤติกรรมเฉพาะด้าน หรือเฉพาะเป้าหมายที่สังคมได้คาดหวังเอาไว้ เป็นกรณีพิเศษ การสอนเหล่านี้จะถูกเน้นย้ำในช่วงหนึ่งของสังคมที่ต้องการคุณลักษณะหรือคุณภาพของทรัพยากรมนุษย์ในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง หรือหลายลักษณะ ได้แก่ ด้านพุทธิพิสัย ด้านจิตพิสัย และด้านทักษะพิสัย^๔

๒. ความสำคัญของอนุกรมวิธานของบลูม

ช่วงปลายทศวรรษ ๑๙๔๐ และต้นทศวรรษ ๑๙๕๐ หลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ นักวิชาการด้านการศึกษาตะวันตกได้จัดประชุมทางวิชาการ ณ ประเทศสหรัฐอเมริกา เพื่อการปรับปรุงการออกแบบหลักสูตรและการวัดผล อันเป็นผลสืบเนื่องจากความเปลี่ยนแปลงของสังคม ความเติบโตของการศึกษาในระบบและผลกระทบของสังคมยุคอุตสาหกรรม ในการประชุมที่จัดขึ้นช่วงปี ค.ศ. ๑๙๔๙ ถึง ค.ศ. ๑๙๕๓ ขณะนั้นบลูม (๒๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๕๖ - ๑๓ กันยายน พ.ศ. ๒๕๔๒) เป็นประธานคณะกรรมการการศึกษาได้พัฒนาแนวคิดอนุกรมวิธานขึ้น เขาเป็นนักจิตวิทยาการศึกษาชาวอเมริกัน จบการศึกษาจากมหาวิทยาลัยแห่งรัฐเพนซิลวาเนีย (Pennsylvania State University) และมหาวิทยาลัยชิคาโก (University of Chicago) อนุกรมวิธานของบลูมเป็นกระบวนการที่มีลำดับขั้นจากง่ายไปหายาก ผลจากการประชุมได้เกิดหนังสือเล่มแรกได้รับการตีพิมพ์ในปี ค.ศ. ๑๙๕๖ (พ.ศ. ๒๕๓๙) ชื่อว่า สารบบจำแนกจุดมุ่งหมายทางการศึกษา การจัดจำพวกวัตถุประสงค์ทางการศึกษา คู่มือ ๑ : พุทธิพิสัย (Taxonomy of Educational Objectives : The Classification of Education Goals Handbook I : Cognitive Domain) อีก ๘ ปีต่อมาในปี ค.ศ. ๑๙๖๔ (พ.ศ. ๒๕๐๗) มีการจัดพิมพ์หนังสือเล่มที่สอง คือ สารบบจำแนกจุดมุ่งหมายทางการศึกษา การจัดจำพวกวัตถุประสงค์ทางการศึกษา คู่มือ ๒ : จิตพิสัย

^๓ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์ศึกษาศาสตร์ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, (กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๕), หน้า ๕๒๙.

^๔ ชาญชัย ยมดิษฐ์, เทคนิคและวิธีการสอนร่วมสมัย, อ่างแก้ว, หน้า ๑๕๔.

(Taxonomy of Educational Objectives : The Classification of Education Goals Handbook II : Affective Domain) และมีการวางแผนจัดพิมพ์หนังสือเล่มที่สามที่จะมีเนื้อหาเกี่ยวกับทักษะพิสัย (Psychomotor Domain) แต่ยังไม่ได้รับการตีพิมพ์จนกระทั่งปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๕๕๗) อย่างไรก็ตาม อนุกรมวิธานของบลูมยังคงเป็นองค์ประกอบพื้นฐานสำคัญในแวดวงการศึกษาจนถึงปัจจุบัน

อนุกรมวิธานของบลูมเป็นเสาหลักของการสอนและการเรียนรู้ เป็นหนึ่งในหลักการพื้นฐานที่สำคัญที่สุดของฐานการศึกษาาร่วมสมัย ได้รับอิทธิพลจากความเรียบง่าย การจัดหมวดหมู่และการเรียงลำดับของกระบวนการหลากหลายที่ต่อเนื่องกัน เป็นการสนับสนุนให้ครูมีเครื่องมือทรงพลังเพื่อตอบสนองความคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของนักเรียนและบทเรียนที่ได้วางแผนไว้^๕ สอดคล้องกับทฤษฎีทางจิตวิทยาเกี่ยวกับพฤติกรรมนิยม และได้รับการนำมาใช้เป็นกรอบในการกำหนดจุดประสงค์ของการสอนอย่างแพร่หลาย

ตามอนุกรมวิธานของบลูม กำหนดจุดมุ่งหมายของการสอนจำแนกตามพฤติกรรมออกเป็น ๓ ด้าน ได้แก่ พุทธิพิสัย (Cognitive Domain) จิตพิสัย (Affective Domain) และทักษะพิสัย (Psychomotor Domain) ได้แก่

๑) พุทธิพิสัย หมายถึง ความสามารถด้านปัญญา คือ ความรู้ ความจำ ความเข้าใจ การใช้ความคิด แบ่งเป็น ๖ ระดับ คือ

ขั้นที่ ๑ ความรู้ (Knowledge) หมายถึง ความสามารถในการจำเนื้อหาความรู้ และระลึกได้เมื่อต้องการนำมาใช้ สิ่งที่จำได้ ได้แก่ ความรู้ที่เฉพาะเจาะจง ความรู้เกี่ยวกับวิธีการ และความรู้เกี่ยวกับหลักการ ตัวอย่างเช่น นักเรียนสามารถบอกคำแปลของเครื่องหมายได้ สามารถอธิบายความหมายของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติได้ถูกต้อง

(๑) ความรู้เฉพาะสิ่ง (Knowledge of Specifics) เช่น ศัพท์เฉพาะ วัน เวลา เหตุการณ์ บุคคล สถานที่ แหล่งความรู้

(๒) ความรู้เรื่องวิธีและวิธีการจัดการกระทำกับสิ่งเฉพาะ (Knowledge of Ways and Means of Dealing with Specifics) เช่น การเสนอความคิด การเสนอปรากฏการณ์ การกำหนดสัญลักษณ์

(๓) ความรู้เรื่องสากลและเรื่องนามธรรมในสาขาต่าง ๆ (Knowledge of the Universals and Abstractions in a Field) เช่น หลักการสำคัญ ข้อสรุปทางวัฒนธรรม ทฤษฎีและโครงสร้าง

ขั้นที่ ๒ ความเข้าใจ (Comprehension) หมายถึง การเข้าใจความหมายของเนื้อหาสาระ ไม่ได้จำเพียงอย่างเดียว สามารถแสดงพฤติกรรมความเข้าใจในรูปของการแปลความหมาย ตีความ หรือสรุปความสำคัญได้ เช่น เขียนรูปเรขาคณิตจากโจทย์ที่กำหนดได้ถูกต้อง ยกตัวอย่างการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติได้ถูกต้อง

(๑) การแปล (Translation) เช่น การแปลความให้เป็นภาษาของตนเอง การแปลจากภาษาหนึ่งไปสู่อีกภาษาหนึ่ง

(๒) การตีความ (Interpretation) เช่น ความเข้าใจและการตีความให้ลึกและกระจ่าง

(๓) การสรุปอ้างอิง (Extrapolation) เช่น ความสามารถในการสรุปอ้างอิง ทักษะในการสอดแทรกความตามช่องว่างของข้อมูล

^๕ Mike Gershon, *How to Use Bloom's Taxonomy in the Classroom: The Complete Guide*, (USA : Mike Gershon, 2015), p. 15.

ขั้นที่ ๓ การนำไปใช้ (Application) หมายถึง การนำเอาเนื้อหาสาระ หลักการ ความคิดรวบยอดและทฤษฎีต่าง ๆ ไปใช้ในรูปแบบใหม่ สถานการณ์ใหม่ เช่น ทำโจทย์ที่ไม่เคยเห็นมาก่อน โดยใช้ทฤษฎีที่เรียนมาแล้วได้อย่างถูกต้อง เสนอความคิดเห็นวิธีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติได้

(๑) การแสดงการใช้จุดมุ่งหมายทางการศึกษาในขั้นการประยุกต์ (The Education Implication of Objectives in The Application Category) เช่น สามารถประยุกต์ข้อสรุปทางสังคมศาสตร์ให้เข้ากับปัญหาทางสังคมที่แท้จริง การประยุกต์ทฤษฎีเพื่อนำไปปฏิบัติ

ขั้นที่ ๔ การวิเคราะห์ (Analysis) หมายถึง ความสามารถในการแยกเนื้อหาให้เป็นส่วนย่อยเพื่อค้นหาค่าประกอบ โครงสร้าง หรือความสัมพันธ์ระหว่างส่วนย่อยนั้น ซึ่งจะสามารถวิเคราะห์ได้ต่อเมื่อเข้าใจเนื้อหาแล้ว เช่น แยกองค์ประกอบของหลักสูตรได้ สามารถจำแนกวิธีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเป็นประเภทได้

(๑) การวิเคราะห์หน่วยย่อย (Analysis of Elements) เช่น การค้นหาประเด็นที่มีได้กล่าวไว้ตรง ๆ การจำแนกความแตกต่างระหว่างความจริงและสมมติฐาน การจำแนกความแตกต่างของข้อเท็จจริงออกจากข้อความทั่วไป

(๒) การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ (Analysis of Relationships) เช่น ทักษะการเข้าใจความสัมพันธ์ของความคิดที่ปรากฏในบทความ

(๓) การวิเคราะห์หลักการจัดระเบียบ (Analysis of Organizational Principles) เช่น ความสามารถในการอ้างอิงจุดมุ่งหมาย ประเด็นหรือแบบแผนความคิดของผู้เขียน

ขั้นที่ ๕ การสังเคราะห์ (Synthesis) หมายถึง ความสามารถที่จะนำองค์ประกอบหรือส่วนย่อยเข้ามารวมกัน เพื่อให้เป็นภาพที่สมบูรณ์เกิดความกระจ่างในสิ่งเหล่านั้น เช่น หลังจากให้ตัวอย่าง ๕ ตัวอย่างเรื่องอาหาร นักเรียนสรุปได้ว่า การหารคือ การหักออกทีละเท่า ๆ กัน สามารถจัดระบบการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติได้ถูกต้องเหมาะสม

(๑) ผลิตผลจากการสื่อความหมายเฉพาะ (Production of a Unique Communication)

(๒) ผลิตผลจากแผนงานหรือชุดเสนอเพื่อปฏิบัติการ (Production of a Plan, or Proposed Set of Operation)

(๓) การได้มาซึ่งชุดของความสัมพันธ์เชิงนามธรรม (Production of a Set of Abstract Relations)

ขั้นที่ ๖ การประเมินค่า (Evaluation) หมายถึง ความสามารถในการพิจารณาตัดสินคุณค่าของสิ่งต่าง ๆ โดยที่ผู้ตัดสินกำหนดเกณฑ์ขึ้นมาเอง หรือเกณฑ์ที่ผู้อื่นกำหนดขึ้น เช่น หลังจากอ่านบทความแล้ว สามารถวิจารณ์ความรู้สึกของผู้เขียนได้ สามารถบอกได้ว่าการกระทำเช่นใดผิดพระราชบัญญัติการคุ้มครองสัตว์ป่า

(๑) การตัดสินตามเกณฑ์ภายใน (Judgments in Terms of Internal Evidence)

(๒) การตัดสินตามเกณฑ์ภายนอก (Judgments in Terms of External Criteria)

ตารางที่ ๒.๑ ตัวอย่างคำถามตามระดับพุทธิพิสัยของอนุกรมวิธานของบลูม

ประเภทคำถาม	คำนิยาม	ตัวอย่างคำถาม
๑. ถามความรู้	คำถามที่มีคำตอบแน่นอน / ถามเนื้อหาเกี่ยวกับข้อเท็จจริง / คำจำกัดความ คำนิยาม คำศัพท์ กฎ ทฤษฎี / ถามเกี่ยวกับใคร / อะไร / ที่ไหน / เมื่อไร / ใช่หรือไม่ ใครทำ...ต่อ / คุณสังเกตเห็นอะไร เกี่ยวกับ... / คุณจำอะไรได้บ้างเกี่ยวกับ... / คำ...หมายความว่าอย่างไร / ...เกิดขึ้นที่ไหนเมื่อไร / วิธีการ...ทำงานอย่างไร	๑. บริเวณใดที่มีฝนตกชุกที่สุดใน รอบปี ๒. สุนทรภู่เป็นกวีเอกในสมัยใด ๓. การเลี้ยงหอยมุกของประเทศ ญี่ปุ่นอยู่บริเวณใด ๔. ประธานาธิบดีคนปัจจุบันของ ประเทศสหรัฐอเมริกาใคร ๕. ช่วงเปลี่ยนฤดูมรสุมอยู่ระหว่าง เดือนใด
๒. ถามความเข้าใจ	คำถามที่ต้องใช้ความรู้ความจำมาประกอบเพื่ออธิบาย ด้วยคำพูดของตนเอง เป็นคำถามที่สูงกว่าถามความรู้ บอกความหมายของคำ...ด้วยถ้อยคำของตนเอง / จงอธิบายความหมายของคำ...ด้วยภาษาของตนเอง / กรุณาอธิบายความหมายของสิ่งที่คุณพูด / คุณคิดว่าผู้เขียนเรื่องนี้หมายความว่าอย่างไร/ต้องการ บอกอะไร	๑. ทำไมประชาชนในภาคต่าง ๆ จึงมีอาชีพต่างกัน ๒. “ไม่มื่อมองเท้า” หมายความว่า อย่างไร ๓. ทำไมชาวประมงจึงออกหาปลา เวลากลางคืนกลับมาเวลาเช้า ๔. เพราะเหตุใดฝนจึงไม่ตกต้อง ตามฤดูกาล
๓. ถามการนำไปใช้	คำถามที่นำความรู้และความเข้าใจไปใช้แก้ปัญหา ในสถานการณ์ใหม่ / บอกตัวอย่างของ... / คุณจะทำปัญหานี้อย่างไร / ...มีส่วนประกอบอะไรบ้าง คุณจะมีวิธีดำเนินการอย่างไร/ คุณจะมีวิธีดำเนินการ...ในสถานการณ์นี้อย่างไร / ...กับ...มีความเหมือน และความต่างกันอย่างไร / ...มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับ...อย่างไร / สิ่งนี้เป็นชนิดไหนของ...คุณมีวิธีจำแนกอย่างไร / ผู้เขียนเสนอหลักฐานอะไรบ้าง / ผู้เขียนวางโครงสร้างของการนำเสนออย่างไร / คุณสามารถหาข้อสรุปอะไรบ้าง ได้จาก...	๑. นักเรียนจะใช้เวลาว่างให้เป็น ประโยชน์โดยวิธีใดบ้าง ๒. ถ้านักเรียนพบเพื่อนถูกรถ มอเตอร์ไซด์ชน นักเรียนจะ ช่วยเพื่อนอย่างไรบ้าง ๓. นักเรียนจะใช้คำ “ขอโทษ” ใน โอกาสใดบ้าง ๔. ถ้าเธอจะซื้อของลดราคาควรดู ฉลาดสินค้าให้รอบคอบอย่างไร บ้าง
๔. ถามการวิเคราะห์	คำถามที่ให้จำแนกแยกแยะเรื่องราวต่าง ๆ ว่า ประกอบด้วยส่วนย่อยอะไรบ้าง โดยอาศัย หลักการ กฎ ทฤษฎี ที่มาของเรื่องราว หรือเหตุการณ์นั้น	๑. การกระทำของตัวละครเอกใน เรื่อง เป็นตัวอย่างที่ดีแก่เยาวชน อย่างไรบ้าง ๒. เพราะเหตุใดการจราจรใน กรุงเทพฯ จึงติดขัดมากเพิ่มขึ้น เรื่อย ๆ ๓. การปราบปรามยาเสพติดของ รัฐบาลชุดปัจจุบัน มีข้อดี ข้อด้อยอย่างไรบ้าง ๔. มีสาเหตุใดบ้างที่ทำให้ ชาวต่างชาตินิยมมาท่องเที่ยวใน ประเทศไทย

ตารางที่ ๒.๑ (ต่อ)

ประเภทคำถาม	คำนิยาม	ตัวอย่างคำถาม
๕. ถาม การสังเคราะห์	คำถามที่ใช้กระบวนการคิด เพื่อสรุปความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูลย่อย ๆ ขึ้นเป็นหลักการหรือแนวคิดใหม่ คุณสามารถให้ข้อสรุปอะไรบ้าง เกี่ยวกับ... / คุณสามารถขยายความไปใช้ในกรณีอื่น ๆ ได้อย่างไรบ้าง เกี่ยวกับ... / คุณจะออกแบบ (โครงสร้าง ระบบงาน) ...ได้อย่างไร คุณจะปรับปรุงการออกแบบอย่างไรบ้าง เพื่อ... / คุณจะตัดสินใจข้อขัดแย้งนี้อย่างไร / จะหาโมเดลใหม่เพื่อแก้ปัญหาอย่างไร /	๑. จากการอภิปรายจงสรุปสาเหตุการเพิ่มจำนวนประชากรอย่างรวดเร็วของประเทศไทย ๒. นวนิยายเรื่องนี้ให้ข้อคิดโดยสรุปในด้านใดบ้าง ๓. นักเรียนจะมีวิธีป้องกันตนให้พ้นจากสิ่งเสพติด สรุปได้กี่วิธีอะไรบ้าง
๖. ถาม การประเมินค่า	คำถามที่ให้ผู้เรียนตีคุณค่าโดยใช้ความรู้ ความรู้สึก ความคิดเห็นในการกำหนดเกณฑ์เพื่อประเมินค่าสิ่งเหล่านั้น คุณจะทำอะไร ด้วยเหตุผลใด / ข้อมูลที่ตรงประเด็นคืออะไร เพราะเหตุใด / ทำไมคุณจึงเห็นด้วย หรือไม่เห็นด้วย / ทำไมคุณจึงเห็นว่าข้อสรุปถูกต้อง/ไม่ถูกต้อง / คุณว่าอย่างไร ด้วยเหตุผล/หลักฐานอะไรบ้าง / คุณจะให้ลำดับความสำคัญเรื่องนี้อย่างไร ด้วยเหตุผลใดบ้าง / คุณประเมินเรื่องนี้อย่างไร	๑. การชนะเลิศครุฑที่ค้นกับการอ่านหนังสือนวนิยายเรื่องเดียวกัน นักเรียนคิดว่าแบบใดดีกว่ากัน เพราะเหตุใด ๒. คนญี่ปุ่นกับคนจีนมีความดีเด่นในด้านใดเหมือนกันบ้าง ๓. นักเรียนชอบกีฬาชนิดใดมากที่สุดเพราะเหตุใด ๔. ถ้าให้เลือกระหว่างการโดยสารรถไฟไปเชียงใหม่กับการไปโดยรถยนต์ นักเรียนจะเลือกวิธีใดเพราะเหตุใด

จากประเภทของคำถามดังกล่าวมา เห็นได้ว่า การถามคำถามระดับสูง ได้แก่ การถาม การนำไปใช้ การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ และการประเมินค่า เป็นการส่งเสริมความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ คิดอย่างมีเหตุผล และคิดนำไปใช้ได้ดี ผู้สอนจึงควรใช้คำถามประเภทนี้ให้มาก^๖

๒) จิตพิสัย หมายถึง เป็นจุดประสงค์เกี่ยวกับด้านจิตใจ ความรู้สึก รวมถึงความสนใจ ความซาบซึ้ง เจตคติ และคำนิยาม

ขั้นที่ ๑ การรับรู้ (Receiving) หมายถึง การที่ผู้เรียนได้รับรู้คำนิยามที่ต้องการจะปลูกฝังในตัวผู้เรียน ได้รับประสบการณ์จากสภาพแวดล้อม แล้วเกิดความเข้าใจ เก็บเรื่องราวต่าง ๆ ได้ถูกต้องเพียงพอ การเสนอกรณีตัวอย่างที่ประเด็นประเด็นปัญหาความขัดแย้งของคำนิยามใด ๆ คำถามที่ท้าทายความคิดเกี่ยวกับคำนิยามใด ๆ เช่น รับรู้ถึงประโยชน์ของการช่วยกันรักษาสภาพแวดล้อมที่ดี ผู้สอนควรพยายามกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดพฤติกรรม ดังนี้

(๑) การรู้ตัว (Awareness)

(๒) การเต็มใจรับรู้ (Willingness to Receive)

(๓) การควบคุมการรับรู้ (Controlled or Selected Attention)

^๖ อภรณ์ ใจเที่ยง, *หลักการสอน (ฉบับปรับปรุง)*, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๓), หน้า ๑๘๗-๑๘๘.

ขั้นที่ ๒ การตอบสนอง (Responding) หมายถึง การที่ผู้เรียนได้รับรู้และเกิดความสนใจในค่านิยมนั้น แล้วมีโอกาสตอบสนองในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง เริ่มมีปฏิกิริยาตอบสนองต่อประสบการณ์ที่รับมา การแสดงความคิดเห็นต่อค่านิยมใด ให้ลองทำตามค่านิยมใด การให้สัมภาษณ์หรือพูดคุยกับผู้มีค่านิยมนั้น เช่น เกิดความเต็มใจที่จะช่วยรักษาสภาพแวดล้อมไม่ให้ปนพิษ ผู้สอนควรพยายามกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดพฤติกรรม ดังนี้

- (๑) การยินยอมตอบสนอง (Acquiescence in Responding)
- (๒) การเต็มใจตอบสนอง (Willingness to Respond)
- (๓) ความพึงพอใจในการตอบสนอง (Satisfaction in Response)

ขั้นที่ ๓ การสร้างค่านิยม (Valuing) หมายถึง การที่ผู้เรียนได้รับประสบการณ์เกี่ยวกับค่านิยมนั้น แล้วเกิดเห็นคุณค่าของค่านิยมนั้น ทำให้ผู้เรียนมีเจตคติที่ดีต่อค่านิยมนั้น กล่าวคือ หลังการรับรู้และตอบสนองแล้ว เห็นคุณค่า เกิดความคิดที่ดีและสร้างค่านิยมขึ้นให้เกิดขึ้นในตนเอง การลองให้ปฏิบัติตามค่านิยมแล้วได้รับการตอบสนองในทางที่ดี เห็นประโยชน์ที่เกิดขึ้นกับตนหรือบุคคลอื่นที่ปฏิบัติตามค่านิยมนั้น การเห็นโทษหรือได้รับโทษจากการละเลยไม่ปฏิบัติตามค่านิยมนั้น เช่น เกิดค่านิยมในการไม่ใช้โฟม ถุงพลาสติก หรือวัตถุที่ไม่สามารถแปรสภาพไปเองได้ เกิดค่านิยมในการปลูกต้นไม้ ผู้สอนควรพยายามกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดพฤติกรรม ดังนี้

- (๑) การยอมรับในคุณค่านั้น (Acceptance of a Value)
- (๒) การชื่นชอบในคุณค่านั้น (Preference for a Value)
- (๓) ความผูกพันในคุณค่านั้น (Commitment)

ขั้นที่ ๔ การจัดรวบรวม (Organization) หมายถึง การที่ผู้เรียนรับค่านิยมที่ตนเห็นคุณค่านั้น เข้ามาอยู่ในระบบค่านิยมของตน กล่าวคือหลังจากได้สร้างค่านิยมย่อย ๆ ที่กระจัดกระจายเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ แล้ว พฤติกรรมต่อไป คือ การคิด การพิจารณา และการรวบรวมค่านิยมเหล่านั้น เป็นการหาความสัมพันธ์ระหว่างค่านิยม แล้วจัดระบบด้วยการพิจารณาบทบาทและความสำคัญ เช่น ทำอย่างไรจึงจะเรียกว่าเป็นการรักษาสภาพแวดล้อม ควรมีบทบาทได้โดยวิธีใดบ้าง พิษ ผู้สอนควรพยายามกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดพฤติกรรม ดังนี้

- (๑) การสร้างมโนทัศน์ในคุณค่านั้น (Conceptualization of Value)
- (๒) การจัดระบบคุณค่านั้น (Organization of a Value System)

ขั้นที่ ๕ การสร้างลักษณะนิสัยจากค่านิยม (Characterization by a Value or Value Complex) หมายถึง การที่ผู้เรียนปฏิบัติตามค่านิยมที่ตนรับมาอย่างสม่ำเสมอและทำงานกระทั่งเป็นนิสัย โดยติดตามผลการปฏิบัติ และให้ข้อมูลป้อนกลับ และการเสริมแรงเป็นระยะ ๆ กล่าวคือ ผู้เรียนยอมรับและปฏิบัติตามค่านิยมขึ้นมาจากระดับต้น กลายเป็นความประพฤติ คุณสมบัติ ลักษณะนิสัยประจำตัว เช่น นิสัยไม่ทำลายต้นไม้ ไม่เด็ดใบไม้ ดอกไม้ ไม่ใช้ยาฆ่าแมลง ไม่ทิ้งขยะลงแม่น้ำ เพราะทำให้เกิดมลพิษ ลดการใช้สารเคมี เป็นต้น ผู้สอนควรพยายามกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดพฤติกรรม ดังนี้

- (๑) การมีหลักยึดในการตัดสินใจ (Generalized Set)
- (๒) การปฏิบัติตามหลักยึดนั้นจนเป็นนิสัย (Characterization)

การดำเนินการตามขั้นตอนทั้ง ๕ ไม่สามารถทำได้ในระยะเวลาอันสั้น ต้องอาศัยเวลา โดยเฉพาะในขั้นที่ ๔ และ ๕ ต้องการเวลาในการปฏิบัติ ซึ่งอาจจะมากน้อยแตกต่างกันไปในผู้เรียนแต่

ละคน^๗ และเมื่อผู้เรียนได้รับการปลูกฝังค่านิยมจนถึงระดับที่สามารถปฏิบัติจนเป็นนิสัยแล้วนั้น ได้รับเรียนรู้กระบวนการในการปลูกฝังค่านิยมจะสามารถนำไปใช้ในการปลูกฝังค่านิยมอื่น ๆ ให้แก่ตนเองหรือผู้อื่นต่อไป

๓) **ทักษะพิสัย** หมายถึง เป็นจุดประสงค์เกี่ยวกับทักษะในการเคลื่อนไหวและการใช้อวัยวะต่าง ๆ ของร่างกาย จากง่ายไปยาก ดังนี้

ขั้นที่ ๑ การเลียนแบบ (Imitation) เป็นการกระทำอันเกิดจากแรงผลักดันภายในและการทำซ้ำ โดยเริ่มจากการกระทำที่ต้องใช้ความพยายามก่อน จนกระทั่งถึงขั้นการเลียนแบบโดยคล่องแคล่ว เช่น การวาดภาพตามแบบ จนสามารถวาดแบบเดิมได้คล่อง

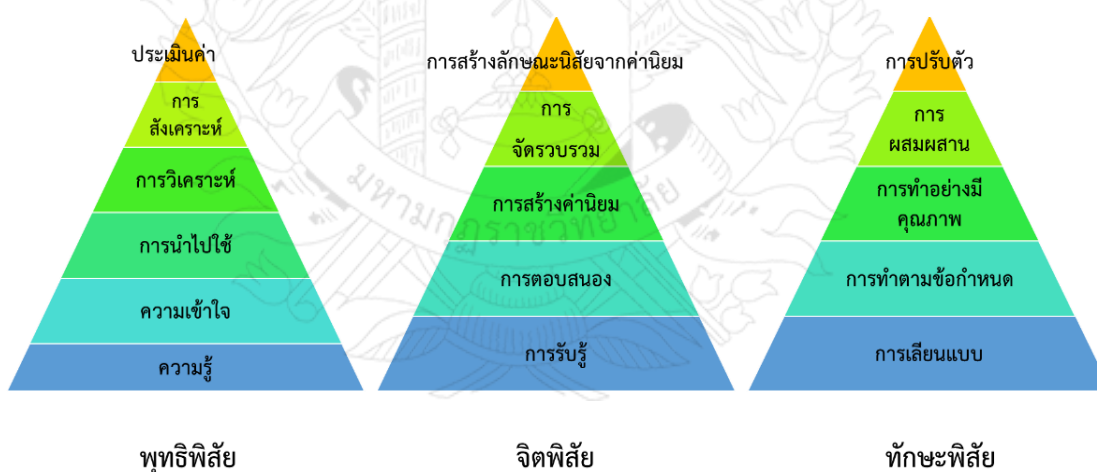
ขั้นที่ ๒ การทำตามข้อกำหนด (Manipulation) เช่น การทำตามใบสั่งงาน การเลือกทำ และทำงานเป็นนิสัย เช่น สามารถเลือกวาดภาพตามที่กำหนดให้ จนวาดภาพแบบต่าง ๆ ได้มากขึ้น

ขั้นที่ ๓ การทำอย่างมีคุณภาพ (Precision) เป็นการทำความละเอียด ประณีต เกิดความแม่นยำ และทำงานได้มีคุณภาพ เช่น วาดภาพได้ละเอียด ประณีต สวยงาม เหมือนจริงมากขึ้น

ขั้นที่ ๔ การผสมผสาน (Articulation) หมายถึง สามารถทำได้หลายรูปแบบ วาดภาพได้หลายประเภท ใช้น้ำรู้อย่างสัมพันธ์กันได้ดี

ขั้นที่ ๕ การปรับตัว (Naturalization) เป็นการกระทำโดยอัตโนมัติ โดยธรรมชาติ และเป็นการทำงานที่เกิดจากความพึงพอใจของตน เช่น เมื่อเกิดความพอใจที่จะวาดภาพ ก็สามารถนำเครื่องมือมาวาดภาพได้ทันที เสร็จในเวลาอันเหมาะสม และเป็นภาพที่สวยงามถูกใจ

จะเห็นว่าแนวคิดอนุกรมวิธานของบลูมจะให้ความสำคัญกับพฤติกรรมของมนุษย์ ๓ ด้าน คือ พุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัย ดังรายละเอียดที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น สามารถสรุปเป็นแผนภาพได้ดังนี้

ภาพที่ ๒.๒ อนุกรมวิธานของบลูม^๘

^๗ ทิศนา ขัมมณี, *ศาสตร์การสอน*, อ่างแก้ว, หน้า ๒๓๗ - ๒๓๘.

^๘ รัฐพล ประดับเวทย์, “แนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยเทคโนโลยีตามแนวคิดอนุกรมวิธานของบลูม”, อ่างแก้ว, หน้า ๑๐๕๓.

ต่อมาในปี ค.ศ. ๒๐๐๑ โลอรีน แอนเดอร์สัน (Lorin Anderson) และเดวิด อาร์. ครัทวอฮ์ล (David R. Krathwohl) ซึ่งเคยร่วมงานกับบลูมและร่วมเผยแพร่อนุกรมวิธานของบลูมได้ปรับปรุงจุดมุ่งหมายทางการศึกษาด้านพุทธิพิสัย โดยพิจารณาสองมิติ คือ ลักษณะของความรู้และการเรียนรู้ทางปัญญา ๖ ชั้น ใน ๔ ประเด็น ดังนี้

ประเด็นที่ ๑ คำศัพท์ที่ใช้ในอนุกรมวิธานของบลูมแบบปรับปรุง เปลี่ยนจากการใช้คำนามเป็นคำกริยา เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงการคิดและการคิดเป็นกระบวนการของการกระทำ

ประเด็นที่ ๒ คำนิยามของกระบวนการทางปัญญาในแต่ละลำดับชั้น จะถูกแทนที่ด้วยคำกริยา และมีการปรับปรุงในบางลำดับชั้นด้วย

ประเด็นที่ ๓ ในชั้นความรู้ได้ถูกเปลี่ยนชื่อใหม่ เนื่องจากความรู้คือผลลัพธ์หรือผลผลิตของการคิด ไม่ใช่รูปแบบของการคิด ดังนั้น คำว่า ความรู้ จึงแทนที่ด้วยคำว่า จำ

ประเด็นที่ ๔ กระบวนการทางปัญญาในชั้นความเข้าใจ และการสังเคราะห์ ได้ถูกนำเข้าไปรวมไว้ในชั้นเข้าใจและคิดสร้างสรรค์ตามลำดับ เพื่อให้สามารถสะท้อนธรรมชาติของการคิดที่นิยมไว้ในแต่ละลำดับชั้น^๔

ลำดับชั้นของกระบวนการทางปัญญาในจุดมุ่งหมายทางการศึกษาด้านพุทธิพิสัยที่ปรับปรุงนั้น นำเสนอการจัดแบ่งเป็น ๖ ชั้น ดังนี้

ชั้นที่ ๑ จำ (Remembering) เป็นความสามารถของสมองในการระลึกได้ จำความรู้ สารสนเทศ แสดงรายการได้ ระบุน บอกรายชื่อได้ ซึ่งเป็นความจำระยะยาว

ชั้นที่ ๒ เข้าใจ (Understanding) เป็นความสามารถของสมองในการแปล สร้างความหมาย ยกตัวอย่าง สรุป อ้างอิงการศึกษาด้วยตนเอง

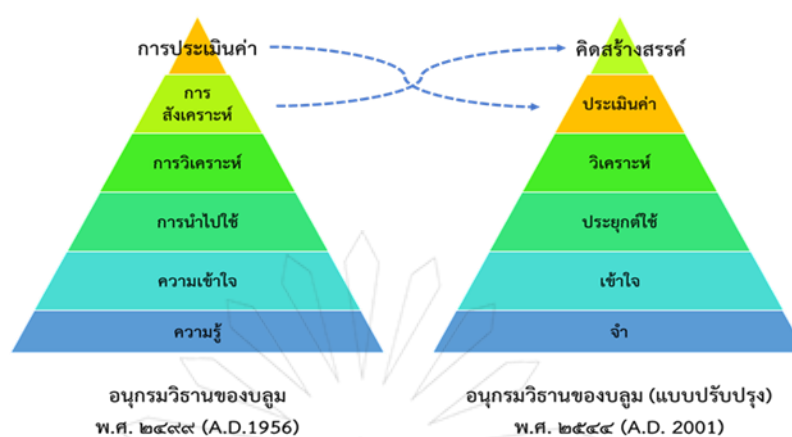
ชั้นที่ ๓ ประยุกต์ใช้ (Applying) เป็นการนำกระบวนการที่ได้เรียนรู้ผ่านกระบวนการคิดในสถานการณ์ใหม่ หรือสถานการณ์ที่คล้ายคลึงกัน

ชั้นที่ ๔ วิเคราะห์ (Analysing) เป็นการแยกความรู้ออกเป็นส่วน ๆ โดยสามารถให้เหตุผลว่าความรู้ส่วนย่อยที่แยกแต่ละส่วนมีความเกี่ยวข้องกับโครงสร้างของความรู้ทั้งหมดอย่างไร

ชั้นที่ ๕ ประเมินค่า (Evaluating) เป็นความสามารถของสติปัญญาเกี่ยวกับการตรวจสอบ ควบคุม ทดสอบ เพื่อค้นหาความไม่สอดคล้องหรือความขัดแย้งในกระบวนการหรือผลผลิต และการวิพากษ์ต่าง ๆ เพื่อการตัดสินใจ

ชั้นที่ ๖ คิดสร้างสรรค์ (Creating) คือ ความสามารถของสติปัญญาในการสร้างสิ่งใหม่จากสิ่งที่เคยเรียนรู้ หรือพบเห็นในบริบทต่าง ๆ ที่สามารถสร้างสรรค์งาน วางแผนงาน และดำเนินงานตามกระบวนการจนได้รับความสำเร็จ สังเกตได้ว่า มีการสลับลำดับในชั้นที่ ๕ และ ๖ คือ การสังเคราะห์ และการประเมินค่า ของอนุกรมวิธานของบลูม เป็นประเมินค่า และคิดสร้างสรรค์ แสดงดังภาพประกอบต่อไปนี้

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๕๔.

ภาพที่ ๒.๓ แสดงลำดับของพุทธิพิสัยของอนุกรมวิธานของบลูมและอนุกรมวิธานของบลูม (แบบปรับปรุง)^{๑๐}

การจัดการศึกษาตามอนุกรมวิธานของบลูมมีการพัฒนาโดยการประเมินค่าสลับลำดับลงถูกแทนด้วยคิดสร้างสรรค์ และในศตวรรษที่ ๒๑ จะแปรเปลี่ยนเป็นทักษะการนำความรู้ใหม่ไปใช้อย่างสร้างสรรค์ จากการเรียนรู้เพื่อให้ได้ผลการเรียนและเพื่อจบการศึกษา จะเกิดปรากฏการณ์ที่แตกต่างออกไป เช่น การเรียนการสอนที่ช่วยให้นักเรียนเตรียมตัวเพื่อใช้ชีวิตในโลกแห่งความจริง เน้นการศึกษาตลอดชีวิต นำสิ่งแวดล้อมหรือบริบททางสังคมมาเป็นเครื่องมือในการเรียนรู้พัฒนาทักษะในการประกอบอาชีพ ด้วยวิธีสอนแบบยืดหยุ่น กระตุ้นและจูงใจให้ผู้เรียนกล้าคิด กล้าแสดงออก

๒.๑.๔ การประเมินผลการเรียนการสอน

การเรียนการสอนต้องมีการประเมินผลเหมือนกับกิจกรรมอื่น เพื่อตรวจสอบว่าการดำเนินการนั้นได้ผลเป็นไปตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ ต้องมีการปรับปรุงแก้ไขและพัฒนาวิธีการให้ เป็นไปตามสภาพจริง เป้าหมายที่แท้จริงของการประเมินก็เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้ได้รับประโยชน์สูงสุด จากการเรียนรู้ ส่วนผู้สอนก็จะได้ทราบถึงความสามารถของผู้เรียนและพัฒนาวิธีการสอนให้สอดคล้อง และเป็นไปในทิศทางเดียวกัน การประเมินผลการเรียนการสอนจึงมีหลายระดับดังรายละเอียดต่อไปนี้

ขั้นที่ ๑ ระดับความรู้ความจำ ผู้เรียนต้องสามารถบอก รวบรวม เล่า ประมวล ชี้ จัดลำดับ ระบุ ให้ความหมาย จำแนก ให้คำนิยาม ท่องหรือเลือก ในคำถามที่เกี่ยวกับ ศัพท์ วิธีการ เกณฑ์ หมวดหมู่ กระบวนการ ระบบ รายละเอียด ความสัมพันธ์ ระเบียบ บุคคล สาเหตุ แบบแผน เหตุการณ์ หลักการทฤษฎี โครงสร้าง สถานที่ องค์ประกอบ สัญลักษณ์ เวลา กฎ หรือคุณลักษณะ ได้

ขั้นที่ ๒ การเรียนรู้ในระดับความเข้าใจ ผู้เรียนต้องสามารถอธิบาย (โดยใช้คำพูดหรือ การเขียน) ขยายความ เปรียบเทียบ ลงความเห็น แปลความหมาย แสดงความคิดเห็น ตีความหมาย คาดการณ์ คาดคะเน สรุป ย่อ ทำนาย บอกใจความสำคัญหรือกะประมาณ ในคำถามที่เกี่ยวกับ ศัพท์

^{๑๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๕๕.

วิธีการ ความหมาย กระบวนการ คำนิยาม ทฤษฎี หลักการ สิ่งที่เป็นนามธรรม แบบแผน โครงสร้าง ผลที่จะเกิดขึ้น ความสัมพันธ์ ผลกระทบ เหตุการณ์ หรือสถานการณ์ ได้

ขั้นที่ ๓ การเรียนรู้ในระดับการนำไปใช้ ผู้เรียนต้องสามารถประยุกต์ ปรับปรุง แก้ปัญหา เลือกรับ จัดทำ ปฏิบัติ แสดง สาธิต ผลิต ในคำถามที่เกี่ยวกับกฎ วิธีการ หลักการ กระบวนการ ทฤษฎี ปัญหา ปรากฏการณ์ ข้อสรุป สิ่งที่เป็นนามธรรม หรือข้อเท็จจริง ได้

ขั้นที่ ๔ การเรียนรู้ในระดับการวิเคราะห์ ผู้เรียนต้องสามารถจำแนกแยกแยะ หาข้ออ้างอิง หาเหตุและผล หาหลักฐาน หาความสัมพันธ์ ตรวจสอบ หาข้อสรุป จัดกลุ่ม หาหลักการ ระบุหรือชี้ใน คำถามเกี่ยวกับที่ข้อมูล ข้อความ เรื่องราว เหตุการณ์ เหตุและผล องค์ประกอบ ความคิดเห็น สมมติฐาน ข้อยุติ ความมุ่งหมาย รูปแบบ ระบบ โครงสร้าง วิธีการ หรือกระบวนการ ได้

ขั้นที่ ๕ การเรียนรู้ในระดับการสังเคราะห์ ผู้เรียนต้องสามารถเขียนบรรยาย อธิบาย เล่า บอก เรียบเรียง สร้าง จัด ประดิษฐ์ แต่ง ดัดแปลง ปรับ แก้ไข ทำใหม่ ออกแบบ ปฏิบัติ คิตรีเริ่ม ตั้งสมมติฐาน ตั้งจุดมุ่งหมาย ทำนาย แจกแจงรายละเอียด จัดหมวดหมู่ สถานการณ์ วิธีแก้ปัญหา ในคำถามเกี่ยวกับความคิด การศึกษาค้นคว้า แผนงาน สมมติฐาน จุดมุ่งหมาย ทฤษฎี หลักการ โครงสร้าง รูปแบบ แบบแผน ส่วนประกอบ ความสัมพันธ์ แผนภาพ แผนภูมิ หรือผังกราฟิกส์ ได้

ขั้นที่ ๖ การเรียนรู้ในระดับการประเมินผล ผู้เรียนต้องสามารถวิพากษ์วิจารณ์ ตัดสิน ประเมินค่า ดีค่า สรุปรูป เปรียบเทียบ จัดอันดับ กำหนดเกณฑ์/กำหนดมาตรฐาน ตัดสินใจ แสดง ความคิดเห็น ให้เหตุผลหรือบอกหลักฐาน ในคำถามเกี่ยวกับข้อมูล ข้อเท็จจริง การกระทำ ความคิดเห็น ความถูกต้อง ความแม่นยำ มาตรฐาน เกณฑ์ หลักการ ทฤษฎี คุณภาพ ประสิทธิภาพ ความเชื่อมั่น ความคลาดเคลื่อน อคติ วิธีการ ประโยชน์ หรือค่านิยม ได้

การประเมินผลด้านพุทธิพิสัยจะทำให้ผู้สอนทราบถึงความสามารถของผู้เรียนในแต่ละขั้นของการวัดผลตามจุดประสงค์ของการสอน ตัวอย่างคำถามการประเมินผลแสดงไว้ดังตารางที่ ๒.๑

๒.๒ ทักษะการเรียนรู้การสอนในศตวรรษที่ ๒๑

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา สนับสนุนงานวิจัย เรื่อง “การพัฒนาการศึกษาไทยกับการเตรียมความพร้อมสู่ศตวรรษที่ ๒๑” พบว่า กลุ่มทักษะที่จำเป็น คือ ทักษะกระบวนการคิดและสังเคราะห์ (Learning and Thinking) ทักษะเทคโนโลยีเพื่อประโยชน์เชิงข้อมูล (Technology and Media for Information) ทักษะการทำงานและก้าวหน้าในอาชีพ (Career Progressing) ทักษะการอยู่ร่วมกัน (Life and Socializing) และกลุ่มสาระความรู้วิชาแกนที่สำคัญคือ ภาษาอังกฤษ การอ่าน หรือศิลปะการใช้ภาษา ภาษาต่างประเทศที่สำคัญของโลก ศิลปะ คณิตศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ การปกครอง และหน้าที่พลเมือง และได้ทำการประเมินความพร้อมของคนไทยในการก้าวสู่โลกศตวรรษที่ ๒๑ ในสมรรถนะ ๓ ด้าน คือ มิติการรู้หนังสือและความสามารถในการอ่าน (Literacy and Reading Components) มิติความสามารถในการคิดคำนวณ (Numeracy) และมิติความสามารถในการแก้ปัญหาภายใต้สภาพแวดล้อมที่ใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยี (Problem Solving in Technology-rich Environment) ผลรวมของ ๓ มิติ คือ ระดับปานกลาง

๒.๒.๑ ทักษะในศตวรรษที่ ๒๑

สังคมโลกในศตวรรษที่ ๒๑ มีการพัฒนาอย่างมากภายในทุกส่วนจึงทำให้มีความแตกต่างจากในอดีตที่ผ่านมา เริ่มตั้งแต่มีการเคลื่อนย้ายผู้คนและสื่อเทคโนโลยี รวมไปถึงทรัพยากรต่าง ๆ จากทั่วทุกมุมโลกก็สามารถทำได้อย่างรวดเร็วและสะดวกยิ่งขึ้น ความเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การรวมตัวกันของประเทศระหว่างภูมิภาค ทำให้สังคมและชุมชนมีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น เกิดการแลกเปลี่ยน เกิดการเปลี่ยนแปลงของความรู้และข้อมูลข่าวสารตลอดเวลา การดำเนินชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ ๒๑ จึงมีความแตกต่างจากอดีต การให้ความสำคัญกับข้อมูลข่าวสารที่หลากหลายจึงเปิดกว้างมากขึ้น คนในปัจจุบันจึงไม่สามารถนำทักษะบางอย่างในอดีตมาแก้ปัญหาได้ การจัดการศึกษาและการเรียนรู้ในปัจจุบันจึงไม่ใช่กระบวนการถ่ายทอดความรู้เพียงอย่างเดียว แต่ต้องมีการส่งเสริมทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิตให้กับคน

ในประเทศสหรัฐอเมริกามีการพัฒนาแนวคิดเรื่อง “ทักษะแห่งอนาคตใหม่ : การเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑” ขึ้น โดยบริษัทเอกชนชั้นนำขนาดใหญ่ของวงการศึกษาศึกษา เช่น บริษัทแอปเปิล บริษัทไมโครซอฟท์ บริษัทวอลท์ ดิสนีย์ องค์กรวิชาชีพระดับประเทศ และสำนักงานด้านการศึกษาของรัฐรวมตัวกันและก่อตั้งเป็นเครือข่ายองค์กรความร่วมมือเพื่อทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑ (Partnership for 21st Century Skills) เรียกว่า เครือข่าย P21 จากการพัฒนายุทธศาสตร์และกรอบความคิดเพื่อการเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑ ได้เสนอทักษะที่มีความจำเป็นสำหรับคนในศตวรรษที่ ๒๑ ดังนี้

๑. ทักษะพื้นฐานในการรู้หนังสือ ได้แก่ สามารถค้นคว้า ใฝ่หาความรู้จากทรัพยากรการเรียนรู้และแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายผ่านการอ่านออกเขียนได้ การคิดคำนวณ การใช้เหตุผลทางวิทยาศาสตร์ การเงิน สังคมและวัฒนธรรม เป็นต้น

๒. ทักษะการคิด ได้แก่ สามารถใช้เหตุผลและความคิดในการวิเคราะห์และสังเคราะห์ ประเมินค่า คิดสร้างสรรค์ ตัดสินใจและแก้ปัญหาได้อย่างดี เป็นต้น

๓. ทักษะการทำงาน ได้แก่ สามารถประยุกต์ใช้ความรู้และทักษะในการทำงาน การติดต่อสื่อสาร การทำงานเป็นทีม แสดงภาวะผู้นำและความรับผิดชอบ มีความยืดหยุ่นและปรับตัวได้ดี ริเริ่มงานและดูแลตนเองได้อดทนและขยันทำงานหนัก สร้างหุ้นส่วนธุรกิจ เป็นต้น

๔. ทักษะการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ได้แก่ สามารถรับรู้ เข้าใจการใช้และการจัดการสื่อสารสนเทศ เปิดใจรับสารและเทคโนโลยีสมัยใหม่อย่างเท่าทัน สามารถบริหารจัดการเทคโนโลยี เรียนรู้เทคนิควิทยาการต่าง ๆ อย่างมีวิจารณญาณ และสามารถนำข้อมูลเหล่านั้นมาใช้ได้อย่างถูกต้องเหมาะสม และเป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น เป็นต้น

๕. ทักษะการใช้ชีวิต ได้แก่ สามารถแสวงหาความรู้ นำตนเองในการเรียนรู้ได้ มีความมั่นใจในตัวเอง กระตือรือร้นในความรู้ เป็นผู้ผลิต มุ่งความเป็นเลิศ สามารถดำรงชีวิตด้วยความรับผิดชอบ ต่อตนเองและผู้อื่น เป็นพลเมืองที่ดี รู้และเคารพกติกา มีระเบียบวินัย คำนึงถึงสังคม คิดถึงภาพรวมโลก มีคุณธรรม ยึดมั่นในสันติธรรม มีความเป็นไทย เข้าใจความหลากหลายทางวัฒนธรรม และแบ่งปันประสบการณ์ เป็นต้น^{๑๑}

^{๑๑} สำนักงานส่งเสริมสังคมแห่งการเรียนรู้และคุณภาพเยาวชน. ทักษะแห่งอนาคตใหม่ : การเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑ คืออย่างไร ?. สืบค้นเมื่อ ๕ สิงหาคม ๒๕๖๒. จาก www.qlf.or.th

ทั้งนี้การจัดกลุ่มทักษะตามกรอบความคิดของภาคีเพื่อทักษะแห่งศตวรรษที่ ๒๑ นั้น แบ่งออกเป็น ๓ กลุ่ม คือ ทักษะชีวิตและการทำงาน (Life and Career Skills) ทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรม (Learning and Innovation Skills) และทักษะด้านสารสนเทศ สื่อและเทคโนโลยี (Information, Media, and Technology Skills)^{๑๒}

สำหรับการศึกษาของประเทศไทยได้รับอิทธิพลจากแนวคิดการเรียนรู้และทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑ เช่นกัน มีการปรับปรุงหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช กำหนดสมรรถนะและความสามารถ ๕ ประการ รวมทั้งทักษะศตวรรษที่ ๒๑ ที่ต้องการเสริมสร้าง สามารถสรุปเป็นตารางได้ดังนี้

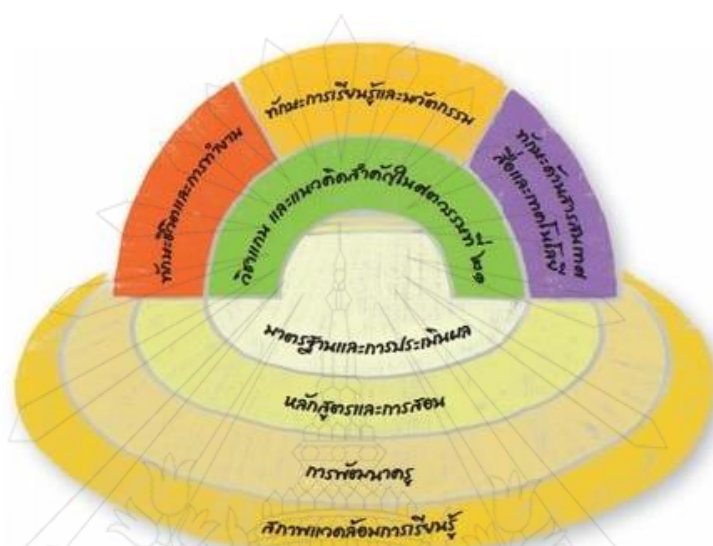
**ตารางที่ ๒.๒ ความสามารถ ๕ ประการ ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน
พุทธศักราช ๒๕๕๑^{๑๓}**

ความสามารถ ๕ ประการ ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑	
๑. ความสามารถ ในการสื่อสาร	<ul style="list-style-type: none"> - อ่าน - อ่านในใจ จับใจความ แปลความ ขยายความ - ฟัง - ฟังจับใจความ ฟังด้วยความเข้าใจ - เขียน - เขียนความเรียง เรียงความ ย่อหน้า ร้อยกรอง ผังกราฟิก - พูด - นำเสนอหน้าห้อง / สาธารณะ อภิปราย อธิบาย บรรยาย
๒. ความสามารถ ในการคิด	<ul style="list-style-type: none"> - วิเคราะห์ สังเคราะห์ คิดอย่างสร้างสรรค์ คิดอย่างมีวิจารณญาณ - คิดเป็นระบบ คิดตัดสินใจ สังเกต สำรวจ สืบค้นหา ระบุ - แยกแยะ จัดกลุ่ม จำแนกประเภท เปรียบเทียบ - เรียงลำดับ สรุปอ้างอิง ตีความหมาย นิยาม การพยากรณ์ - ตั้งสมมุติฐาน พิสูจน์ ตั้งเกณฑ์ ประเมิน
๓. ความสามารถ ในการแก้ปัญหา	<ul style="list-style-type: none"> - แก้ปัญหา (ได้คำตอบเดียว) -> แก้ปัญหาโจทย์ - แก้ปัญหาชีวิต (ได้หลายคำตอบ หลายแนว) - แก้ปัญหาเชิงวิทยาศาสตร์ แก้ปัญหาเพื่อความสะดวกในชีวิต ด้วยการสร้างอุปกรณ์ เครื่องมือ - แก้ปัญหาเชิงสร้างสรรค์
๔. ความสามารถ ในการใช้ทักษะชีวิต	<ul style="list-style-type: none"> - เรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง ทำงานร่วมกัน ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในการทำงาน - ลดความขัดแย้ง ปรับตัว หลีกเลี่ยงพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ ตัดสินใจประมาณตน - ควบคุมสถานการณ์ สื่อสาร ต่อรอง ปฏิเสธและโน้มน้าวจิตใจ - ความสามารถพื้นฐานที่บุคคลจำเป็นต้องใช้ในการเลือกทางดำเนินชีวิตในสังคมปัจจุบันให้มีประสิทธิภาพ
๕. ความสามารถ ในการใช้เทคโนโลยี	<ul style="list-style-type: none"> - สืบค้น ประมวลผล ใช้ทักษะกระบวนการทางเทคโนโลยีด้วยเครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์ (การใช้ ICT) เพื่อพัฒนาตนเองและสังคม

^{๑๒} วิจารณ์ พานิช, การสร้างการเรียนรู้สู่ศตวรรษที่ ๒๑, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (นครปฐม : มูลนิธิสยามกัมมาจล, ๒๕๕๗), หน้า ๑๔-๑๕.

^{๑๓} พิมพ์พันธ์ เตชะคุปต์ และ พเยาว์ ยินดีสุข, รู้เนื้อหาก่อนสอบเก่ง การเปลี่ยนวัฒนธรรมคุณภาพในศตวรรษที่ ๒๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๘), หน้า ๓๒.

นอกจากนี้แล้ว เซอร์เคน โรบินสัน นักการศึกษาระดับโลกมีบทบาทสำคัญในการผลักดันเรื่อง การปฏิรูปการเรียนรู้และการเปลี่ยนแปลงแนวคิดด้านการศึกษาในศตวรรษที่ ๒๑ เน้นย้ำถึง ความจำเป็นในการเปลี่ยนแปลงแนวคิดการจัดการศึกษาระบบโรงงานมาเป็นการเรียนการสอนที่เปิด โอกาสให้ผู้เรียนได้คิดอย่างสร้างสรรค์และเข้ากับบริบทของโลกที่เปลี่ยนแปลงไป

ภาพที่ ๒.๔ กรอบความคิดเพื่อการเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑ โดยภาคีเพื่อทักษะแห่งศตวรรษที่ ๒๑^{๑๔}

ซึ่งแนวคิดดังกล่าวนี้เองเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาทักษะแห่งอนาคตใหม่ในประเทศไทย โดย ศ.นพ.วิจารณ์ พานิช นักวิชาการศึกษาค้นคว้า ผู้ริเริ่มและมีบทบาทเป็นอย่างมาก ในการผลักดันและขับเคลื่อนแนวคิดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑^{๑๕}

สภาเศรษฐกิจโลก (World Economic Forum : WEF) ทำการสำรวจและวิเคราะห์ความต้องการของตลาดแรงงาน รวมทั้งแนวโน้มของเทคโนโลยีในอนาคตที่ใหญ่ ๆ ทั่วโลก ผลการศึกษาสรุป ทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ ๒๑ ออกมาเป็น ๑๖ ทักษะ แบ่งออกได้เป็น ๓ กลุ่ม ได้แก่

๑. กลุ่มทักษะพื้นฐานในการปฏิสัมพันธ์ (Foundational Literacies) จากบริบทการใช้ชีวิต ที่เปลี่ยนแปลงไป ได้แก่ การใช้ภาษา (Literacy) การคำนวณ (Numeracy) การใช้เทคโนโลยี (ICT Literacy) การใช้วิทยาศาสตร์กับสิ่งรอบตัว (Scientific Literacy) การเป็นส่วนหนึ่งของสังคมและ วัฒนธรรม (Cultural & Civic Literacy) การจัดการด้านการเงิน (Financial Literacy) วิธีการเป็นผู้ประกอบการ (entrepreneurship)

^{๑๔} วิจารณ์ พานิช, *การสร้างการเรียนรู้สู่ศตวรรษที่ ๒๑*, อ่างแล้ว, หน้า ๑๔.

^{๑๕} สำนักงานส่งเสริมสังคมแห่งการเรียนรู้และคุณภาพเยาวชน. ทักษะแห่งอนาคตใหม่ : การเรียนรู้ในศตวรรษ ที่ ๒๑ คืออย่างไร ?. สืบค้นเมื่อ ๕ สิงหาคม ๒๕๖๒. จาก www.qlf.or.th

๒. กลุ่มทักษะในการจัดการกับปัญหา (Competencies) หรือความท้าทายที่ต้องเจอในชีวิต โดยกลุ่มทักษะนี้จะเป็นทักษะสำคัญที่ใช้ร่วมกันในการวิเคราะห์ปัญหาให้ถูกจุด (Critical Thinking) สร้างวิธีการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ (Creativity) รวมทั้งสื่อสารและทำงานร่วมกับผู้อื่น (Communication & Collaboration) เพื่อแก้ปัญหาให้ได้ เรียกโดยย่อว่า “4C”

๓. กลุ่มทักษะในการจัดการตัวเองกับสภาพสังคม (Character Qualities) เช่น ความอยากรู้อยากเห็น (Curiosity) การริเริ่มสร้างสรรค์ (Initiative) ความพยายามในการบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ (Persistence/Grit) ความสามารถในการปรับตัวเข้ากับสังคมและสภาพแวดล้อม (Adaptability) ความเป็นผู้นำ (Leadership) และความตระหนักถึงสังคมและวัฒนธรรม (Social & Cultural Awareness) อันเนื่องจากสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วทำให้ต้องก้าวตามให้ทัน ทักษะเหล่านี้จึงมีความสำคัญมากขึ้น เพื่อที่จะได้ไม่เป็นคนที่ตามหลังคนอื่นอยู่เสมอ และเป็นคนที่มีคุณภาพ (Character Qualities)^{๑๖}

ถึงแม้ว่า แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษาหรือการเรียนรู้จะเปลี่ยนแปลงไปตามการพัฒนาของเทคโนโลยี สิ่งแวดล้อม หรือบริบทต่าง ๆ อย่างมากมายเพียงใด นักวิชาการทางการศึกษายังคงนำอนุกรมวิธานของบลูมมาทำการศึกษา วิจัย และปรับประยุกต์ใช้ในแง่มุมต่าง ๆ อยู่ตลอด ตัวอย่างเช่น ในปี ค.ศ. ๒๐๐๙ แอนดรูว์ เชิร์ชส์ (Andrew Churches) ได้ปรับอนุกรมวิธานของบลูมเป็นอนุกรมวิธานดิจิทัลของบลูมโดยเพิ่มรายการคำกริยา วิธีการ และการใช้เครื่องมือเทคโนโลยีที่สามารถนำไปใช้ในการเรียนรู้ในปัจจุบันที่เปลี่ยนแปลงไปตามพัฒนาของเทคโนโลยีและสังคม ภายใต้แนวคิดว่าการเรียนรู้สามารถเริ่มต้นที่จุดใดก็ได้ แต่โดยธรรมชาติแล้วจะเริ่มต้นที่ระดับต่ำก่อน จึงแสดงกระบวนการลำดับขั้นทางปัญญาด้านพุทธิพิสัย จากทักษะการคิดขั้นต่ำ (Lower Order Thinking Skills : LOTS) ไปยังทักษะการคิดขั้นสูง (Higher Order Thinking Skills : HOTS)^{๑๗} ดังตารางต่อไปนี้

^{๑๖} Maytwin P, “21st-Century Skill : ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 เมื่อทักษะในโลกเก่า ไม่เก่าพออีกต่อไป !”, ๒๗ มิถุนายน ๒๕๖๑, ๔ กันยายน ๒๕๖๒ <<https://medium.com/base-the-business-playhouse/tagged/21st-century-skills>>.

^{๑๗} รัฐพล ประดับเวทย์. แนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยเทคโนโลยีตามแนวคิดอนุกรมวิธานของบลูม. อ่างแก้ว, หน้า ๑๐๕๕-๑๐๖๐.

ตารางที่ ๒.๓ แสดงอนุกรมวิธานดิจิทัลของบลูม

อนุกรมวิธานของบลูม	LOTS (ทักษะการคิดขั้นต่ำ)		
	คำสำคัญ	คำสำคัญเพิ่มเติม	เครื่องมือทางเทคโนโลยี
จำ (Remembering)	จำ (Recognising) ทำรายการ (Listing) บอก (Describing) ระบุ (Identifying) ระลึก (Retrieving) ระบุชื่อ (Naming) ระบุตำแหน่ง (Locating) ค้นหา (Finding)	การทำรายการใน รูปแบบดิจิทัล (Bullet Pointing) การเน้น (Highlighting) การบันทึกเว็บไซต์ หรือแหล่งทรัพยากร บนเว็บ (Bookmarking or Favouriting) การสร้างเครือข่าย (Social Networking) (Social Bookmarking) การค้นหา (Finding, Searching or Googling)	ใช้ Bullet ในโปรแกรม Word Processor, Document, Presentation ใช้เครื่องมือไฮไลท์เน้นคำ/ ประโยคสำคัญใน Word Processor, PDF Reader การใช้บุ๊คมาร์ก หรือบันทึก URL เว็บไซต์ที่เกี่ยวข้องกับสิ่ง ที่ต้องการ การเชื่อมโยงรายชื่อเพื่อนบน เครือข่าย เพื่อเป็นจุดเริ่มของ การทำงานร่วมกันได้ การใช้เครื่องมือค้นหาบน คอมพิวเตอร์หรืออินเทอร์เน็ต เช่น การใช้ Google ค้นหาสิ่ง ที่ต้องการ

ตารางที่ ๒.๓ (ต่อ)

อนุกรมวิธานของบลูม	LOTS (ทักษะการคิดขั้นต่ำ)		
	คำสำคัญ	คำสำคัญเพิ่มเติม	เครื่องมือทางเทคโนโลยี
เข้าใจ (Comprehension)	ตีความ (Interpreting) สรุป (Summarising) อนุมาน (Inferring) ถอดความ (Paraphrasing) จำแนก (Classifying) เปรียบเทียบ (Comparing) อธิบาย (Explaining) ยกตัวอย่าง (Exemplifying)	การสืบค้นขั้นสูง (Advanced and Boolean Searches) การเขียนบล็อก (Blog Journaling) การจัดหมวดหมู่ (Categorising and Tagging) ทำหมายเหตุประกอบ (Commenting and Annotating) การสมัครรับข้อมูล (Subscribing) การเขียน ทวิตข้อความ (Tweeting) ผังความคิด (Mind Mapping)	การสืบค้นแบบขั้นสูง (Advanced Search) ใช้ เครื่องมือค้นหาบนเว็บ สำหรับ การสืบค้นที่มีค่าสำคัญมากกว่า หนึ่งชุด หรือมีความต้องการใน การสืบค้นมากกว่า ๑ เงื่อนไข การใช้เครื่องมือบนเว็บในการ สร้างบล็อก/เขียนบันทึก เช่น Blogger, Wordpress การใช้แฟ้ม หรือแท็ก ในการจัด หมวดหมู่ของข้อมูลบน เว็บไซต์/คอมพิวเตอร์ การใช้เครื่องมือ Note/Handout/Comment สร้างหมายเหตุ บนบุ๊กมาร์ก ของเว็บไซต์ หรือใน Word Processor หรือในไฟล์ PDF เพื่อให้คำอธิบายในการเข้าถึง ข้อมูลนั้น ๆ การเลือก Subscribe บน เว็บไซต์ Youtube (การ พิจารณาเลือกรับข้อมูลเป็น กระบวนการพัฒนาความเข้าใจ ที่ต้องอาศัยการอ่านและการ ตรวจสอบข้อมูล) การใช้ทวิตเตอร์เขียนสรุปความ ต้องเขียนความเข้าใจในการ สรุปความเพื่อเขียนลงทวิต เตอร์ การใช้เครื่องมือสร้างผัง ความคิด (Mind Mapping) อธิบาย ความเข้าใจในเรื่องราวใด เรื่องราวหนึ่ง

ตารางที่ ๒.๓ (ต่อ)

อนุกรมวิธานของบลูม	LOTS (ทักษะการคิดขั้นต่ำ)		
	คำสำคัญ	คำสำคัญเพิ่มเติม	เครื่องมือทางเทคโนโลยี
ประยุกต์ใช้ (Applying)	นำไปปฏิบัติ (Implementing) ทำให้สำเร็จ (Carrying Out) ใช้ (Using) ดำเนินงาน (Executing)	การใช้/ควบคุม โปรแกรม (Running and Operating) การเล่นเกม (Playing) การอัปโหลด หรือแชร์ ข้อมูล (Uploading and Sharing) การแก้ไข (Editing) การร่างภาพ (Sketching)	การปฏิบัติการและจัดการ ฮาร์ดแวร์และแอปพลิเคชัน เพื่อให้ได้เป้าหมายหรือ วัตถุประสงค์ขั้นพื้นฐาน การใช้แอปพลิเคชันเกมที่เข้าใจ ในกระบวนการ และเป้าหมาย ของการเล่น การแชร์ข้อมูลข่าวสารที่ เหมาะสมบนเว็บไซต์/เครือข่าย สังคมออนไลน์ เช่น Google Site หรือ Facebook การใช้แอปพลิเคชันแก้ไข/ตัด ต่อวิดีโอไฟล์ ภาพ หรือเสียง การใช้แอปพลิเคชันในการร่าง ภาพ เช่น Adobe Illustrator
วิเคราะห์ (Analysing)	เปรียบเทียบ (Comparing) จัดระเบียบ (Organizing) ถอดโครงสร้าง (Deconstructing) แสดงคุณลักษณะ (Attributing) สรุป (Outlining) สืบค้น (Finding) จัดโครงสร้าง (Structuring) บูรณาการ (Integrating)	ผสมข้อมูล (Mashing) การเชื่อมโยง (Linking) รายงาน (Report/Graph) การทำฐานข้อมูล (Database) การสำรวจ (Surveying)	การผสมรวมแหล่งข้อมูล หลายอย่างเข้าด้วยกัน การสร้าง Link ใน Word Processor / เว็บไซต์ เชื่อมโยง ไปสู่ข้อมูลภายนอก/บน อินเทอร์เน็ต การใช้โปรแกรม Spreadsheet ในการวิเคราะห์ ข้อมูลและรายงานผลเป็นกราฟ การใช้โปรแกรม Spreadsheet / SQL จัดทำ ฐานข้อมูล การสำรวจความคิดเห็น เช่น การใช้ Kahhot, Google Form

ตารางที่ ๒.๓ (ต่อ)

อนุกรมวิธานของบลูม	LOTS (ทักษะการคิดขั้นต่ำ)		
	ด้านพุทธิพิสัย	คำสำคัญ	คำสำคัญเพิ่มเติม
ประเมินค่า (Evaluating)	ตรวจสอบ (Checking) ตั้งสมมติฐาน (Hypothesizing) วิพากษ์วิจารณ์ (Critiquing) ทดลอง (Experimenting) ตัดสิน (Judging) ทดสอบ (Testing) ตรวจสอบ (Detecting) เฝ้าสังเกต (Monitoring)	การวิจารณ์ (Blog/Vlog Commenting and Reflecting) โพสต์ (Posting) การกลั่นกรอง (Moderating) การทำงานร่วมกัน (Collaborating) การสร้างเครือข่าย (Networking) การทดสอบ (Testing) ตรวจสอบความถูกต้องของ แหล่งข้อมูล (Validating)	เครื่องมือทางเทคโนโลยี การเขียนวิจารณ์บนเว็บบล็อก การแสดงความ คิดเห็นและตอบกลับอย่างสร้างสรรค์ การเขียนข้อความบนเครือข่ายสังคม การตอบ กลับข้อความ การเขียนแสดงความคิดเห็นในเว็บ บอร์ดอย่างสร้างสรรค์ การเป็นผู้ควบคุมกลั่นกรองข้อความบนเว็บบอร์ด การใช้ Cloud / Social Media เป็นเครื่องมือใน การทำงานร่วมกัน เช่น การทำงานร่วมกันบน Google Docs, Discussion Boards, Forums, Chatroom การใช้ Social Media สร้างเครือข่าย การใช้ โปรแกรม Video Conference การใช้อีเมลกลุ่ม (E-Mail Group) ตรวจสอบความถูกต้องของแหล่งข้อมูลบน อินเทอร์เน็ต Social Media
คิดสร้างสรรค์ (Creating)	ออกแบบ (Designing) สร้าง (Constructing) วางแผน (Planning) ผลิต (Producing) ประดิษฐ์ (Inventing) คิดค้น (Devising) สร้าง (Making)	การโปรแกรม (Programming) การสร้าง ภาพยนตร์ แอนิเมชัน (Filming, Animating, Videocasting, Podcasting, Mixing and Remixing) การสร้างและ กำกับ (Directing and Producing) การตีพิมพ์ (Publishing)	การพัฒนาโปรแกรม เกม มัลติมีเดีย การใช้เครื่องมือมัลติมีเดียในการสร้าง/ผสม/ ตัดแปลงภาพยนตร์ แอนิเมชัน สื่อ การสร้างและกำกับภาพยนตร์ แอนิเมชัน ละคร การสร้าง Blog E-Book เว็บไซต์
	HOTS (ทักษะการคิดขั้นสูง)		

ที่มา : Lee Watanabe Crockett (2015) อ้างใน รัฐพล ประดับเวทย์ “แนวทางการจัดกิจกรรม
การเรียนรู้ด้วยเทคโนโลยีตามแนวคิดอนุกรมวิธานของบลูม”

๒.๒.๒ บทบาทของผู้สอน

ระบบการศึกษาแบบทางการในปัจจุบันจัดการเรียนรู้โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ วิวัฒนาการทางเทคโนโลยีทำให้มีแหล่งความรู้เกิดขึ้นมากมายนอกห้องเรียน เนื้อหาสาระของการสอนนำมาจากหลักสูตรที่กำหนดขึ้นก่อนแล้ว ผู้สอนเปลี่ยนบทบาทจากผู้ชี้แนะ ผู้ถ่ายทอดความรู้เป็นผู้ช่วยเหลือ ส่งเสริมและสนับสนุนผู้เรียนในการแสวงหาความรู้จากสื่อและแหล่งการเรียนรู้ต่าง ๆ และให้ข้อมูลที่ถูกต้องแก่ผู้เรียนเพื่อนำข้อมูลเหล่านั้นไปใช้สร้างสรรค์ต่อยอดความรู้ของตน สามารถเปรียบเทียบบทบาทของผู้สอนสมัยใหม่กับสมัยเก่าได้ดังนี้^{๑๘}

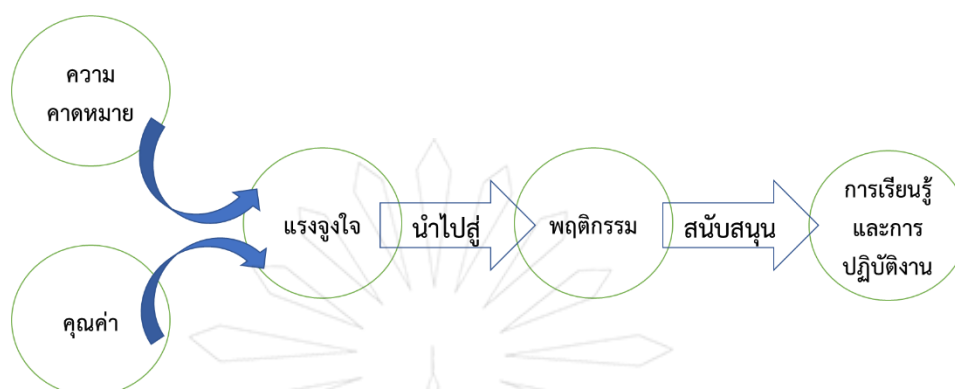
ตารางที่ ๒.๔ การเปรียบเทียบบทบาทผู้สอนสมัยใหม่และสมัยเก่า

ผู้สอนสมัยใหม่	ผู้สอนสมัยเก่า
๑. สอนนักเรียนโดยวิธีบูรณาการเนื้อหาวิชา	๑. สอนแยกเนื้อหาวิชา (Knowledge)
๒. แสดงบทบาทในฐานะผู้แนะนำ (Guide) ประสพการณ์ทางการศึกษา	๒. มีบทบาทในฐานะตัวแทนของเนื้อหาวิชา
๓. กระตือรือร้นในบทบาทความรู้สึกของนักเรียน	๓. ละเลยเฉยเมยต่อบทบาทของนักเรียน
๔. ให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการวางแผนของหลักสูตร	๔. นักเรียนไม่มีส่วนร่วมแม้แต่จะพูดเกี่ยวกับหลักสูตร
๕. ใช้เทคนิคการค้นพบด้วยตนเองของนักเรียนเป็นกิจกรรมหลัก	๕. ใช้เทคนิคการเรียนโดยการท่องจำเป็นหลัก
๖. มีการเสริมแรงหรือให้รางวัลมากกว่าการลงโทษ มีการใช้แรงจูงใจภายใน	๖. มุ่งเน้นการให้รางวัลภายนอก เช่น เกรด แรงจูงใจภายนอก
๗. ไม่เคร่งครัดกับมาตรฐานทางวิชาการจนเกินไป	๗. เคร่งครัดกับมาตรฐานทางวิชาการมาก
๘. มีการทดสอบเล็กน้อย	๘. มีการทดสอบสม่ำเสมอเป็นระยะ ๆ
๙. มุ่งเน้นการทำงานเป็นกลุ่มแบบร่วมมือ	๙. มุ่งเน้นการแข่งขัน
๑๐. สอนโดยไม่ยึดติดกับห้องเรียน	๑๐. สอนในขอบเขตของห้องเรียน
๑๑. มุ่งสร้างสรรค์ประสบการณ์ใหม่ให้นักเรียน	๑๑. เน้นย้ำประสบการณ์ใหม่เพียงเล็กน้อย
๑๒. มุ่งเน้นความรู้ทางวิชาการและทักษะด้านจิตพิสัยเท่าเทียมกัน	๑๒. มุ่งเน้นความรู้ทางวิชาการเป็นสำคัญ ละเลยความรู้สึกรู้ด้านจิตพิสัยหรือทักษะ
๑๓. มุ่งเน้นการประเมินกระบวนการเป็นสำคัญ	๑๓. ประเมินกระบวนการเล็กน้อย

จะเห็นได้ว่า ครูมีบทบาทที่เปลี่ยนไป ต้องเอาใจใส่ต่อผู้เรียนในวิธีการที่เปลี่ยนไปจากเดิม ให้ความสำคัญกับความเป็นปัจเจกของนักเรียนมากขึ้น เน้นการปรับตัว ความคิดสร้างสรรค์ เสริมสร้างแรงบันดาลใจให้กับนักเรียน การบูรณาการหรือสหวิทยาการมีบทบาทมากกว่าเดิมที่มุ่งให้ความรู้แบบโดดเดี่ยว ให้ความสำคัญของการพัฒนาคุณภาพของจิตใจหรือคุณธรรมจริยธรรมและทักษะเชิงปฏิบัติ

^{๑๘} อารมณ์ ใจเที่ยง, *หลักการสอน (ฉบับปรับปรุง)*, อังแล้ว, หน้า ๘๕.

ผลกระทบที่คุณค่าและความคาดหวังมีต่อการเรียนรู้และสมรรถนะ

ภาพที่ ๒.๕ ผลกระทบที่คุณค่าและความคาดหวังมีต่อการเรียนรู้และสมรรถนะ^{๑๙}

จากแผนภาพที่ ๒.๕ แสดงผลกระทบของคุณค่าและความคาดหวังที่มีต่อการเรียนรู้และสมรรถนะ จะเชื่อมโยงมาถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อม ความสามารถ และคุณค่าที่มีต่อแรงจูงใจ

ตารางที่ ๒.๕ ผลกระทบของปฏิสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อม ความสามารถ และคุณค่าที่มีต่อแรงจูงใจ^{๒๐}

		สภาพแวดล้อมไม่เกื้อหนุน		สภาพแวดล้อมเกื้อหนุน	
		ไม่เห็นคุณค่า	เห็นคุณค่า	ไม่เห็นคุณค่า	เห็นคุณค่า
ความสามารถ ของนักศึกษา	ต่ำ	ไม่ยอมรับ	สิ้นหวัง	ไม่ยอมรับ	เปราะบาง
	สูง	เลียง	ท้าทาย	เลียง	มีแรงจูงใจ

ในการที่จะช่วยให้ผู้เรียนได้พัฒนาการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพนั้น ยังมีปัจจัยที่ส่งผลอยู่หลายประการ ได้แก่ สภาพแวดล้อม ความสามารถของนักศึกษา และคุณค่า ที่จะส่งผลต่อแรงจูงใจในการเรียน โดยผลสัมฤทธิ์ที่พึงประสงค์ต่อการเรียนการสอนนั้นคือ ลักษณะเกื้อหนุนของสภาพแวดล้อม ความสามารถของผู้เรียนสูง และเห็นคุณค่าของสิ่งที่กำลังเรียนรู้จะทำให้มีแรงจูงใจ ซึ่งคุณค่าจะเกิดขึ้นได้จะต้องมีเป้าหมายที่ชัดเจนและมีความเชื่อมั่นในตนเอง ซึ่งผู้สอนจะมีบทบาท

^{๑๙} Susan A. Ambrose, Michael W. Bridges, Michele DiPietro, Marsha C. Lovett, and Marie K. Norman, การเรียนรู้แห่งศตวรรษที่ ๒๑ : ๗ หลักการสร้างนักเรียนรู้แห่งอนาคตใหม่, แปลโดย วันวิสาข์ เคน, อ่างแล้ว, หน้า ๑๐๗.

^{๒๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๙.

อย่างมากในการช่วยเหลือผู้เรียนให้ตั้งเป้าหมายหรือค้นหาเป้าหมาย และเป็นแรงสนับสนุนให้ผู้เรียนเกิดความเชื่อมั่นในการบรรลุความสำเร็จในการเรียนหรือการกระทำกิจกรรม

๒.๒.๓ วิธีสอน

อนุกรมวิธานของบลูมเน้นจัดจำพวกพฤติกรรมของนักเรียนจากง่ายไปยากหรือซับซ้อน และจากสิ่งที่เป็นรูปธรรมหรือจับต้องได้ไปหาสิ่งที่เป็นนามธรรมหรือจับต้องไม่ได้ วิธีที่แต่ละคนต้องประพฤติ คิด หรือรู้สึก มุ่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้เรียนด้านการคิด ความรู้สึก และการกระทำ เป็นวิธีที่เหมาะสมกับการบรรยาย ซึ่ง Linda B. Nilson ได้แนะนำให้ใช้อนุกรมวิธานของบลูมและฉบับปรับปรุงโดย Anderson & Krathwohl^{๒๑} มาเป็นกรอบทฤษฎีสำหรับใช้ออกแบบกระบวนการเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑ นี้ด้วย

การสอนเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์เช่นเดียวกับการทำหน้าที่ครูที่ดี ครูในศตวรรษที่ ๒๑ จะต้องเข้าใจศิษย์ รู้ข้อมูลของศิษย์ อาจารย์ระดับอุดมศึกษาต้องรู้ข้อมูลที่สำคัญอย่างยิ่ง คือ เป้าหมายในชีวิต อาชีพหรืองานเป้าหมายของนักศึกษา โดยธรรมชาติของมนุษย์มีความอยากรู้อยากเห็นอยู่แล้ว การเรียนรู้จึงเป็นธรรมชาติของมนุษย์โดยการเชื่อมโยงความรู้ใหม่เข้ากับความรู้เดิมหรือความเชื่อที่มีอยู่ จะเรียนสิ่งที่คิดว่ามีคามหมายต่อชีวิตตนเองผ่านกระบวนการทางสังคมโดยสร้างความรู้เป็นกลุ่มแต่เรียนรู้แบบตัวคนเดียว เมื่อมีแรงจูงใจให้เรียนจากแรงกระตุ้นภายในของตนเองและแรงกระตุ้นภายนอกจากผู้อื่น จะเรียนได้ดีเมื่อได้ลงมือทำกิจกรรมเพื่อสร้างประสบการณ์ จะคอยตรวจสอบและไตร่ตรองตนเองจนเกิดทักษะกำกับกับการเรียนรู้ของตนเองได้ และจะเรียนรู้ได้ดีกว่าหากบทเรียนมีส่วนกระทบอารมณ์หรือจิตใจ จากหลักการเรียนรู้ดังกล่าวนี้เองจึงนำไปสู่หลักปฏิบัติของครู อาจารย์ หรือผู้สอนเพื่อมุ่งให้เกิดผลการเรียนรู้ของผู้เรียน อาจารย์ต้องหาวิธีส่งผ่านความกระตือรือร้น ความหลงใหล ความมีชีวิตชีวาต่อการเรียนวิชาของตนให้แก่นักศึกษาเพื่อสร้างความสนใจต่อการเรียน โดยการส่งเสริมให้นักศึกษามีเป้าหมายสูงที่สมเหตุสมผล โดยยึดตัวนักศึกษาเป็นหลัก ทำบทเรียนให้สอดคล้องกับชีวิตของนักศึกษา ใช้วิธีเรียนแบบ Active Learning ใช้การเรียนรู้แบบประสบการณ์ตรง (Experience Learning) สอนแบบใช้หลายกิจกรรม สอนให้รู้วิธีเรียน จัดการทดสอบบ่อย ๆ ในห้องเรียน ส่งเสริมให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่กระตุ้นอารมณ์ ทำให้เป็นเรื่องราว (Dramatic) สนุก ขบขัน สร้างความแปลกใจ รื่นเริง เกิดอารมณ์ตื่นเต้น หรือบิบบั๊วใจ ให้มีการนิศึกษา เรื่องราวจำลอง การแสดงบทบาทสมมติ นักศึกษาผู้ใหญ่ต้องการการสะท้อนคิด (Reflection) เพื่อจะได้ไม่ต้องท่องจำ ซึ่งไม่ถูกจริตและไม่ให้คุณค่าต่อความรู้เชิงทฤษฎีมากนัก สิ่งที่ต้องการคือความรู้ที่ใช้งานได้ ซึ่งทฤษฎีการเรียนรู้แต่ละอย่างอาจใช้ได้ดีในสถานการณ์แตกต่างกัน ความรู้จะมีคุณค่าเพียงเล็กน้อยถ้าไม่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในสถานการณ์ใหม่ได้

Linda B. Nilson ผู้อำนวยการและผู้ก่อตั้ง Office of Teaching Innovation and Effectiveness ของ Clemson University เป็นบุคคลที่มีชื่อเสียงและเป็นที่รู้จักในวงการศึกษาของสหรัฐอเมริกาและทั่วโลก ได้แนะนำวิธีสอนที่เกิดจากประสบการณ์และการค้นคว้าผลงานวิจัยไว้ ๑๘ วิธี^{๒๒} ดังต่อไปนี้

^{๒๑} วิจารณ์ พานิช, *สอนอย่างมืออาชีพครู*, อ่างแล้ว, หน้า ๔๓.

^{๒๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๕-๑๑๗.

๑. การบรรยาย (Lecture) อาจารย์นำเสนอสาระวิชา และตอบคำถามของนักศึกษา
๒. การบรรยายแบบมีปฏิสัมพันธ์ (Interactive Lecture) การบรรยายแบบมีกิจกรรมคั่นทุก ๆ ๑๒ - ๒๐ นาที กิจกรรมคั่นใช้เวลา ๒ - ๑๕ นาที เช่น ให้นักศึกษาตอบคำถามปรนัย มอบปัญหาให้แก่ ให้เปรียบเทียบและเพิ่มเติมบันทึกจากคำบรรยาย ให้อภิปรายกรณีศึกษาเล็ก ๆ ให้ทำกิจกรรม Think – Pair – Share ให้อภิปรายกลุ่มย่อย เป็นต้น
๓. ทบทวนความเข้าใจ (Recitation) ให้นักศึกษาตอบคำถามที่ถามความเข้าใจหรือความจำ
๔. อภิปรายตามกรอบ (Directed Discussion) อภิปรายในชั้นเรียนตามชุดคำถามที่อาจารย์เตรียมไว้
๕. ฝึกหัดเขียนและพูด (Writing and Speaking Exercise) เป็นกิจกรรมในชั้นเรียนที่ไม่เป็นทางการและไม่คิดคะแนน เพื่อช่วยให้นักศึกษาเรียนรู้เนื้อหาวิชา และฝึกคิดให้ชัดเจน
๖. เทคนิคประเมินห้องเรียน (Classroom Assessment Techniques) เป็นชิ้นงานที่มอบหมายให้นักศึกษาทำในชั้นเรียนอย่างไม่เป็นทางการและไม่คิดคะแนน เพื่อช่วยให้อาจารย์ทราบว่า นักศึกษาเข้าใจบทเรียนที่เพิ่งสอนไปแค่ไหน เป็นกิจกรรมที่อาจซ้อนกับการฝึกหัดเขียนและพูด
๗. เรียนหรือทำงานเป็นกลุ่ม (Group Work/Learning) แบ่งนักศึกษาเป็นกลุ่ม ๒ - ๖ คน ให้ทำโจทย์หรือสร้างผลิตภัณฑ์โดยอาจารย์ต้องดูแลใกล้ชิด
๘. นักศึกษาประเมินเพื่อนกลับซึ่งกันและกัน (Student – Peer Feedback) นักศึกษาฝึกประเมิน และให้ความเห็นเพื่อนกลับต่อผลงาน นำเสนอด้วยวาจา หรือเป็นข้อเขียน โดยที่ความเห็นเพื่อนกลับอาจเสนอด้วยวาจาหรือเป็นข้อเขียนก็ได้
๙. ห้องปฏิบัติการทางวิทยาศาสตร์ (Cookbook Science Labs) นักศึกษากลุ่มละ ๒ - ๓ คน ฝึกทำการทดลองทางวิทยาศาสตร์ตามคู่มือ
๑๐. สอนตามจังหวะทันใด (Just – In – Time Teaching) เป็นการปรับการเรียนการสอนเพื่อแก้ความเข้าใจผิดที่ได้จากการทดสอบออนไลน์ก่อนชั้นเรียน
๑๑. วิธีการรายกรณี (Case Method) เป็นการประยุกต์ใช้ความรู้ที่เรียนในกรณีที่เป็นจริง อาจเป็นกิจกรรมทั้งชั้น กิจกรรมกลุ่ม หรือให้นักศึกษาทำคนเดียวก็ได้
๑๒. เรียนโดยการตอบโจทย์ (Inquiry-Based or Inquiry-Guided Learning) นักศึกษาฝึกประยุกต์ใช้ความรู้เพื่อตอบโจทย์หรือความท้าทายที่กำหนด
๑๓. เรียนโดยการแก้ปัญหา (Problem-Based Learning) นักศึกษาแบ่งกลุ่มเรียน โดยตั้งโจทย์ แล้วหาทางตอบโจทย์นั้น
๑๔. เรียนโดยทำโครงการ (Project-Based Learning) นักศึกษาทำเป็นกลุ่มหรือเป็นรายคน ฝึกประยุกต์ใช้ความรู้ที่เรียนในการสร้างสรรค์สิ่งของ
๑๕. เรียนโดยการสวมบทบาท (Role Plays) นักศึกษาแสดงบทบาทตามที่อาจารย์กำหนด เพื่อตีความเรื่องราวโดยใช้ความรู้ที่เรียน
๑๖. เรียนโดยสร้างแบบจำลอง (Simulation) นักศึกษารับโจทย์ที่เป็นนามธรรมมาสร้างแบบจำลองในคอมพิวเตอร์ หรือเป็นวัตถุจัดแสดงเพื่อประยุกต์ใช้ความรู้ที่เรียน
๑๗. เรียนโดยรับใช้ตามด้วยการสะท้อนคิด (Service – Learning with Reflection) นักศึกษาเรียนโดยออกไปทำกิจกรรมรับใช้ชุมชน ตามด้วยกิจกรรมสะท้อนคิด
๑๘. การเรียนภาคสนามและภาคคลินิก (Fieldwork and Clinicals) เป็นการฝึกปฏิบัติในสถานการณ์จริง

ตารางที่ ๒.๖ แสดงความสัมพันธ์ของวิธีสอน ๑๘ วิธี และอนุกรมวิธานของบลูม

ผลลัพธ์/วิธี	ความรู้	ความเข้าใจ	ประยุกต์	วิเคราะห์	สังเคราะห์	ประเมิน	พัฒนาการด้านการเรียนรู้	เปลี่ยนกระบวนทัศน์
บรรยาย	X							
บรรยาย+ปฏิสัมพันธ์	X	X	A	A	A	A	A	
ทบทวน	X	X						
อภิปรายตามกรอบ		X	A	A	A	A	A	A
ฝึกเขียน/พูด		X	X	X	X	X		
เทคนิคประเมินห้องเรียน		X	X	X		X		
เรียนเป็นกลุ่ม		X	A	A	A	A	A	
ประเมินย้อนกลับซึ่งกันและกัน		X		X		X		
ห้องปฏิบัติการทางวิทยาศาสตร์		X	X					
สอนทันใด	X	X						X
รายการณี			X	X	X	X	X	
ตอบโจทย์	Xb	X	X	X	X	X	X	X
แก้ปัญหา	Xb		X	X	X	X	X	
ทำโครงการ	Xb	X	X	X	X	X		
สวมบทบาท		X	X	X		X		X
แบบจำลอง		X	X	X		X		X
รับใช้ + สะท้อนคิด			X	X	X	X		X
ภาคสนาม+คลินิก	X		X	X	X	X	X	X

หมายเหตุ :

X = เกิดผลลัพธ์นั้น   A = ขึ้นอยู่กับกิจกรรมคำถามและโจทย์ของงานกลุ่ม

Xb = ความรู้ที่ได้อาจจำเพาะอยู่กับโจทย์หรือปัญหานั้น ๆ เท่านั้น

๒.๒.๔ การประเมินผล

การเรียนรู้แห่งศตวรรษที่ ๒๑ เป็นกระบวนการเรียนการสอนที่เป็นระบบ เรียกว่า “The Instructional Process of Constructivist Approach” ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางแห่งการเรียนรู้ ดังนั้นวิธีวัดผลประเมินผลการเรียนการสอนและการวัดผลเกิดขึ้นในเวลาเดียวกัน ผู้เรียนที่ “ผ่าน” ประสพการณ์ใดมาแล้ว ย่อมมีความรู้จริงในเรื่องนั้น และผู้เรียนที่ได้ “ลงมือทำจริง ๆ” ย่อมสามารถสร้างคุณสมบัติมีบุคลิกลักษณะ (Character) คือ “คิดเป็น ทำเป็น และสามารถแก้ปัญหาได้” การประเมินผลสามารถทำได้ดังนี้

๑. การแสดงถึงความคืบหน้าของนักเรียนตลอดระยะเวลาของการศึกษา สิ่งที่เราารู้ (What we know) สิ่งที่เราต้องการจะรู้ (What we want to know) สิ่งที่เราได้เรียนรู้แล้ว (What we have learned), วิธีการที่เราหาความรู้ (How we know it) เทคนิคนี้สามารถนำมาใช้ตลอดระยะเวลาของการศึกษา เพื่อประเมินหัวข้อใดหัวข้อหนึ่ง

๒. แผนที่ความคิด (Mind Mapping) คือแผนการในการปฏิบัติการเรื่องใดเรื่องหนึ่งว่าจะทำอะไร จะทำอย่างไร จะทำเมื่อไร เพื่อให้เกิดผลอย่างไร และถ้าไม่เป็นตามที่คาดหวังจะแก้ไขอย่างไร เป็นต้น ใน “กิจกรรมนี้” นักเรียนมีรายการจัดหมวดหมู่แนวคิด และความคิดที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อ

๓. ลงมือทำจริง (Hands-on Activities) ส่งเสริมให้นักเรียนในการจัดการสภาพแวดล้อมของพวกเขา หรือโดยการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติ ผู้วัดผลประเมินผลสามารถใช้แบบตรวจสอบรายการ และสังเกต เพื่อประเมินความสำเร็จของนักเรียน ด้วยสิ่งของเครื่องใช้จริง ๆ

๔. ทดสอบล่วงหน้า (Pre-Testing) การทดสอบล่วงหน้า หรือการตรวจสอบสภาพก่อนการเรียนรู้ (Inspection prior learning) นี้ จะช่วยให้ครูตรวจสอบความรู้เก่าที่นักเรียนจะนำมาต่อยอดความรู้ใหม่ เพื่อที่ครูจะนำมาใช้ประโยชน์ในการจัดประสบการณ์ และสิ่งแวดล้อมแห่งการเรียนรู้ (Experience and Learning Environment) อันมีคุณค่าต่อการเรียนการสอนต่อไป

การประเมินจะไม่เป็นเพียงแต่ในการทดสอบเท่านั้น แต่ยังมีสังเกตนักเรียนดูการทำงาน ของนักเรียน และประเมินไปถึงมุมมองของนักเรียนด้วย เช่น การอภิปรายปากเปล่า (Oral Discussions) ครูเสนอหัวข้อที่น่าสนใจ หรือ อาจารย์ร่วมมือกับนักเรียนหยิบยกเอาสิ่งที่นักเรียนสนใจ มาตั้งเป็นหัวข้ออภิปราย หรือให้มีการอภิปรายในหัวข้อต่าง ๆ ที่ต้องการประเมิน การวัดผลประเมินผลปากเปล่า ประเมินสามารถจะรู้ได้ถึงคุณภาพและคุณสมบัติของผู้ถูกประเมินได้อย่างชัดเจน

๒.๒.๕ กรอบการศึกษาตามมาตรฐานคุณวุฒิ

กรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาของไทย (Thailand Qualifications Framework : TQF) นั้น เป็นกรอบที่สำนักงานคณะกรรมการอุดมศึกษาใช้ในการกำหนดคุณลักษณะของผู้เรียนหรือผู้ที่จบเป็นบัณฑิต ๕ ด้าน ได้แก่ ด้านคุณธรรมและจริยธรรม (Ethics and Moral) ด้านความรู้ (Knowledge) ด้านทักษะทางปัญญา (Cognitive Skills) ด้านทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบ (Interpersonal Skills and Responsibility) และด้านทักษะการวิเคราะห์เชิงตัวเลข การสื่อสาร และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ (Numerical Analysis, Communication and Information Technology Skills) นั้น โดยเฉพาะด้านทักษะทางปัญญานั้น แบ่งออกเป็น ๖ ระดับ คือ ความรู้ (Knowledge) ความเข้าใจ (Comprehension) การประยุกต์ (Application)

การวิเคราะห์ (Analysis) การสังเคราะห์ (Synthesis) และการประเมิน (Evaluation) ตามอนุกรมวิธานของบลูม

กรอบคุณวุฒิแห่งชาติ เป็นกลไกที่สำคัญในการพัฒนากำลังคนสู่มาตรฐานสากล โดยใช้ระบบคุณวุฒิเป็นองค์ประกอบสำคัญในการประเมินศักยภาพการเรียนรู้ของบุคคลที่เชื่อมโยงคุณวุฒิ การศึกษากับการเทียบโอนประสบการณ์ เพื่อให้คนไทยที่อยู่ในวัยแรงงานมีความรู้ความสามารถตรงตามความต้องการของตลาดแรงงาน ทั้งในระดับประเทศและระดับนานาชาติ^{๒๓}

๒.๓ การจัดการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในประเทศไทย

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวว่า ภารกิจของพระพุทธศาสนาและระบบการศึกษาของพระพุทธศาสนาก็คือ การช่วยมนุษย์ให้แก่ปัญหาของตนได้ ด้วยการฝึกอบรมบุคคลให้พัฒนาปัญญา ให้เกิดความรู้ความเข้าใจในข้อเท็จจริงและสภาวะของสิ่งทั้งหลาย มีทัศนคติต่อสิ่งทั้งหลายอย่างถูกต้อง ปฏิบัติและจัดการกับสิ่งทั้งหลายตามที่ควรจะเป็น เพื่อให้เกิดประโยชน์ตน คือ ความมีชีวิตอยู่อย่างสำเร็จผลดีที่สุด มีจิตใจเป็นอิสระ มีสุขภาพจิตสมบูรณ์ และประโยชน์ผู้อื่น คือ สามารถช่วยสร้างสรรค์ประโยชน์สุขแก่ชนทั้งหลายที่อยู่ร่วมกันเป็นสังคมได้

การศึกษาตามหลักพระพุทธศาสนา คือ “การศึกษาคือกระบวนการเรียนรู้ความจริงระดับต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางดีในตัวผู้รู้เอง ในคนอื่นและในสิ่งแวดล้อม”^{๒๔}

๒.๓.๑ การสอนพระพุทธศาสนาแบบทางการ

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ผู้ก่อตั้งการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ทำให้ชาวไทยทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์สามารถเข้าถึงองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาอย่างกว้างขวาง ทรงนิพนธ์แบบเรียนเล่มแรกของผู้บวชเรียนฉบับภาษาไทย คือ นวโกวาท จากเดิมที่มีการศึกษาเฉพาะพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ถือได้ว่าเป็นการศึกษาพระพุทธศาสนาสำหรับทุกคนและทุกคนสามารถเข้าถึงการศึกษาพระพุทธศาสนา (Buddhist Education for all and all for Buddhist Education)^{๒๕} อีกทั้งทรงปฏิรูปการศึกษาพระพุทธศาสนา คือ หลักสูตรนิกธรรมสำหรับพระภิกษุสามเณร และหลักสูตรธรรมศึกษาสำหรับคฤหัสถ์ นับว่าเป็นการศึกษาพระพุทธศาสนาขั้นพื้นฐาน ซึ่งการศึกษาพระปริยัติธรรมทั้งแผนกบาลีและแผนกธรรม รวมทั้งการศึกษาพระพุทธศาสนาในมหาวิทยาลัยสงฆ์เป็นการศึกษาเพื่อต่ออายุพระพุทธศาสนา

สมัยรัชกาลที่ ๕ ทรงเห็นว่าการศึกษาเป็นสิ่งสำคัญจึงได้ปฏิรูปการศึกษา จัดการเรียนการสอนให้เป็นระบบเหมือนนารายประเทศ ให้ราษฎรทุกคนได้ศึกษาอย่างมีระบบ และสำหรับพระภิกษุสามเณร พระองค์ก็ทรงสนับสนุนให้คณะสงฆ์ได้ศึกษาเล่าเรียน ทั้งด้านพระปริยัติธรรม และ

^{๒๓} สำนักสื่อสารและประชาสัมพันธ์ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, “กรอบคุณวุฒิแห่งชาติ : เทียบเคียงกรอบคุณวุฒิอ้างอิงอาเซียน”, *อุลสาร สกศ.*, ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๔ (ปีแรก เดือนธันวาคม ๒๕๕๘) : หน้า ๕.

^{๒๔} แสง จันทร์งาม, *วิธีสอนของพระพุทธเจ้า*, อ่างแล้ว, หน้า ๑.

^{๒๕} พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส กับการศึกษาพระพุทธศาสนา, อ่างแล้ว, หน้า ๒๐-๒๑.

วิชาการชั้นสูงสมัยใหม่ควบคู่กันไป จากเดิมมีเพียงการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ซึ่งพระภิกษุสามเณรเรียนบาลีเพื่อเข้าถึงสารัตถะพระพุทธศาสนาในพระไตรปิฎก ส่วนกลางสอนอยู่ที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ต่อมาย้ายมาที่วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร เรียกว่า *มหาธาตุวิทยาลัย* เปิดเรียนอย่างเป็นทางการเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๒ ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๓๙ ได้พระราชทานนามใหม่ว่า “มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย” และในปี พ.ศ. ๒๔๓๖ เกิดการปฏิรูปพระไตรปิฎกภาษาบาลีอักษรขอมโบราณเป็นพระไตรปิฎกบาลีอักษรไทยและจัดพิมพ์เป็นรูปเล่มหนังสือเป็นครั้งแรกของโลก

เมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๓๖ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ตั้งวิทยาลัยขึ้นในบริเวณวัดบวรนิเวศวิหาร พระราชทานนามว่า “มหามกุฏราชวิทยาลัย” โดยมีพระราชประสงค์เพื่อเป็นที่ศึกษาเล่าเรียนของพระภิกษุสามเณร ทรงอุทิศพระราชทรัพย์บำรุงประจำปีและก่อสร้างสถานศึกษาขึ้น เมื่อวันที่ ๒๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๓๙ ทรงเสด็จเปิดมหามกุฏราชวิทยาลัย ทรงรับมหามกุฏราชวิทยาลัยอยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์ และพระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์บำรุงประจำปี อาศัยพระราชประสงค์ดังกล่าว สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส จึงทรงตั้งวัตถุประสงค์เพื่อดำเนินกิจการของมหามกุฏราชวิทยาลัยขึ้น ๓ ประการ คือ ประการแรก เพื่อเป็นสถานศึกษาของพระภิกษุสามเณร ประการต่อมา เพื่อเป็นสถานศึกษาวิทยาการอันเป็นของชาติภูมิและของต่างประเทศ และประการสุดท้าย เพื่อเป็นสถานที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา

ภายหลังเกิดการพัฒนาสถาบันทั้งสองแห่งและยกระดับขึ้นเป็นมหาวิทยาลัย ในปี พ.ศ. ๒๕๑๒ มหาเถรสมาคมได้ออกคำสั่งมหาเถรสมาคมเรื่องการศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ อันเป็นการรับรองว่าการศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่งนั้นเป็นการศึกษาของสงฆ์อย่างเป็นทางการ

ต่อมารัฐบาลโดยการยินยอมของรัฐสภาได้ตราพระราชบัญญัติกำหนดวิทยฐานะผู้สำเร็จวิชาการพระพุทธศาสนา พ.ศ. ๒๕๒๗ ลงวันที่ ๘ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๒๗ และได้ตราพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๐ ลงวันที่ ๒๑ กันยายน พ.ศ. ๒๕๔๐ โดยให้มีสถานะเป็นมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐและเป็นมหาวิทยาลัยของรัฐที่ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากรัฐบาลไทย จัดการเรียนการสอน ตั้งแต่ระดับปริญญาตรีถึงปริญญาเอก เปิดสอนทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์และจัดหลักสูตรทั้งภาคภาษาไทยและภาคภาษาอังกฤษ เพื่อผลิตบัณฑิตเป็นสะพานเชื่อมเครือข่ายทั่วโลก แนวโน้มการพัฒนาศึกษาของคณะสงฆ์ในอนาคต เพื่อเน้นให้พระสงฆ์มีความสมบูรณ์ทางความรู้ในหลาย ๆ ด้าน นอกจากนี้ยังมีหลักสูตรสำหรับพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการของพระสังฆาธิการ พระนักเทศน์ พระธรรมทูต เน้นด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวต่างประเทศอีกด้วย “จรด ภิกขเว จาริกัม พุชชนิตาย พุชชนสุชาย โลกานุกมปาย อตถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสสานัม มา เอเกน เทวอคมิตถ”^{๒๖} แปลว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงเที่ยวจาริกไป เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชน

^{๒๖} วิ.ม. ๔/๓๒/๓๙.

หม่อมมาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ พวกเธออย่าได้ไปรวมทางเดียวกันสองรูป”^{๒๗}

๑. การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงเป็นผู้อำนวยการศึกษาของคณะสงฆ์ได้ร่วมมือกับพระเถระในสมัยนั้น (พ.ศ. ๒๔๕๔) จัดให้มีการศึกษาพระธรรมวินัยแบบภาษาไทย โดยคัดเลือกหัวข้อธรรมวินัยในพระไตรปิฎก จัดเป็นหมวดหมู่เป็นชั้น ๆ ตามความยากง่าย ทั้งนี้เพื่อให้ผู้บวชเข้ามาใหม่เรียนได้ง่ายขึ้น โดยแบ่งเป็น ๓ ชั้นเรียน คือ ชั้นตรี ชั้นโท ชั้นเอก ผู้ที่เรียนจึงได้ชื่อว่านักธรรม พระเถระที่สอบได้เรียกกันว่า “พระนักธรรม” หลักสูตรนี้ต่อมาอนุญาตให้ชาวบ้านเข้าสอบด้วย เรียก “ธรรมศึกษา” สำหรับผู้ที่สอบบาลีได้เป็นเปรียญและสอบนักธรรมได้อีก เรียกว่า “เปรียญธรรม” ใช้อักษรย่อว่า “ป.ธ.” อนึ่ง ผู้ที่จะสอบบาลีนั้นจะต้องสอบนักธรรมให้ได้ก่อน ถ้าสอบนักธรรมตก บาลีก็ไม่หะ คือนักธรรมตรีมีสิทธิ์สอบได้แค่ ประโยค ๑-๒-๓ นักธรรมโทมีสิทธิ์สอบประโยค ๔-๕-๖ และนักธรรมเอกมีสิทธิ์สอบประโยค ๗-๘-๙

ปี พ.ศ. ๒๔๗๒ ทางคณะสงฆ์อนุญาตให้ครูที่เป็นคฤหัสถ์เข้าสอบไล่วิชานักธรรมตรีสนามหลวงคณะสงฆ์ได้ และต่อมาทางคณะสงฆ์ได้อนุญาตให้คฤหัสถ์ชายหญิงเข้าสอบความรู้นักธรรมสนามหลวงได้ด้วย โดยกำหนดให้สอบพร้อมกับภิกษุสามเณรทั่วราชอาณาจักร สำหรับหลักสูตรวินัยบัญญัตินั้นไม่เหมาะกับคฤหัสถ์ จึงปรับหลักสูตรเป็นเบญจศีล เบญจธรรมและอุโบสถศีลแทน

ปัจจุบัน หลักสูตรนักธรรมและธรรมศึกษาทั้ง ๓ ระดับ คือ ชั้นตรี ชั้นโท และชั้นเอก จัดสอบประจำปี กำหนด ๔ วิชา คือ วิชาเรียงความกระฐุธรรม วิชาธรรม วิชาพุทธ และวิชาวินัย

๒. การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี

การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทย แบ่งเป็น ๙ ชั้น สำหรับพระภิกษุและสามเณร เรียกว่า เปรียญธรรม (ป.ธ.) ประโยค ๑ - ๙ สำหรับฆราวาส เรียกว่า บาลีศึกษา (บ.ศ.) ประโยค ๑ - ๙ มีการจัดสอบปีละครั้งเรียกว่า การสอบสนามหลวงแผนกบาลี

ด้วยเหตุที่ภาษาบาลีเป็นภาษาคัมภีร์ของพระพุทธศาสนานิกายเถรวาท ผู้รู้ภาษาบาลีเหมือนกับว่าถือกุญแจตู้ที่เก็บคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า หนังสือที่ใช้เป็นหลักในการศึกษาภาษาบาลีมาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน เล่มหนึ่ง คือ อรรถกถาธรรมบท (ธम्मปทฎกถา) ปัจจุบันใช้ประกอบการศึกษาภาษาบาลี ชั้นประโยค ๑ - ๒ ถึงประโยค ๖ วิชาแปลไทยเป็นมคธ วิชาสัมพันธ์ไทย และวิชาแปลมคธเป็นไทย เพราะได้รับอิทธิพลจากชาวพุทธในประเทศศรีลังกาที่เป็นต้นแบบพระพุทธศาสนานิกายเถรวาท แม้ว่าการศึกษาบาลีของคณะสงฆ์ไทยไม่เน้นศึกษาพระไตรปิฎกโดยตรง เน้นศึกษาอรรถกถา อย่างไรก็ตาม อรรถกถาธรรมบทเป็นแหล่งประมวลความรู้ในสมัยโบราณหลายสาขา ได้แก่ ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ โบราณคดี สังคมวิทยา ความเชื่อ การปกครอง และวิถีชีวิตของพุทธบริษัท เป็นต้น ซึ่งมีความสมบูรณ์ทั้งด้านเนื้อหาและความงามแห่งภาษาในด้านไวยากรณ์มีโครงสร้างประโยค วิธีเรียงคำ วิธีใช้คำ จัดว่าเป็นเครื่องมือและเป็นอุปกรณ์สำคัญของผู้ศึกษาภาษาบาลีวิชาแปลไทยเป็นมคธ (วิชาแต่งไทย) ทั้งหลักการ วิธีการ การเรียงคำ ตลอดจน

^{๒๗} วิ.ม. ๖/๓๒/๓๘.

การใช้คำ จึงถือเป็นมาตรฐานการศึกษาวิชาแปลไทยเป็นมคธของนักศึกษาบาลีตั้งแต่เริ่มแปลภาษาไทยเป็นภาษาบาลีชั้นประโยค ๔ จนถึงชั้นประโยค ๙^{๒๘}

ตารางที่ ๒.๗ ระดับของการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ชื่อวิชา และหนังสือที่ใช้ในหลักสูตร

ประโยค	ชื่อวิชา	หนังสือที่ใช้ในหลักสูตร
๑ - ๒ และ เปรียญตรีปีที่ ๑ - ๒	๑. แปลมคธเป็นไทย โดย พยัญชนะและโดยอรรถ ๒. บาลีไวยากรณ์	ธมมปทฎจกถา ภาค ๑ ถึง ภาค ๔ บาลีไวยากรณ์ ประเภทสอบถามความจำ
๓	๑. แปลมคธเป็นไทย โดย พยัญชนะและโดยอรรถ ๒. สัมพันธ์ไทย ๓. บาลีไวยากรณ์ ๔. บุรพภาค	ธมมปทฎจกถา ภาค ๕ ถึง ภาค ๘ บาลีไวยากรณ์ ประเภทสอบถามความจำและความ เข้าใจประกอบกัน หนังสือที่ควรรู้ เช่น จดหมายทางราชการ
๔	๑. แปลไทยเป็นมคธ ๒. แปลมคธเป็นไทย	ธมมปทฎจกถา ภาค ๑ มงคลตถทีปนี ภาค ๑
๕	๑. แปลไทยเป็นมคธ ๒. แปลมคธเป็นไทย	ธมมปทฎจกถา ภาค ๒ ถึง ภาค ๔ มงคลตถทีปนี ภาค ๒
๖	๑. แปลไทยเป็นมคธ ๒. แปลมคธเป็นไทย	ธมมปทฎจกถา ภาค ๕ ถึง ภาค ๘ ตติย- จตุตถ - ปญจสมนตปาสาทิกา
๗	๑. แปลไทยเป็นมคธ ๒. แปลมคธเป็นไทย	มงคลตถทีปนี ภาค ๑ ปจม- หุตยสมนตปาสาทิกา
๘	๑. แต่งฉันทมคธ ๒. แปลไทยเป็นมคธ ๓. แปลมคธเป็นไทย	สมนตปาสาทิกา ภาค ๑ ถึง ภาค ๒ วิสุทธีมรรค
๙	๑. แต่งไทยเป็นมคธ ๒. แปลไทยเป็นมคธ ๓. แปลมคธเป็นไทย	วิสุทธีมรรค อภิธมมตถวิภาวินี

๓. การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

กระทรวงศึกษาธิการออกระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา พ.ศ. ๒๕๑๔ เมื่อวันที่ ๒๐ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๑๔ และปรับปรุงใหม่เมื่อวันที่ ๒๙ กันยายน พ.ศ. ๒๕๓๕ การศึกษาแบบนี้เป็นการศึกษาแบบประยุกต์หรือเป็นการศึกษารูปแบบหนึ่งของการศึกษาคณะสงฆ์ เป็นการศึกษาที่รัฐกำหนดให้มีขึ้นตามความประสงค์ของคณะสงฆ์ โดยมี

^{๒๘} สมิตธิพล เนตรนิมิตร, บาลีศึกษาในอรรถกถา, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙), หน้า ๓๘๕-๓๘๗.

วัตถุประสงค์เพื่อให้ฝ่ายศาสนจักรได้ศาสนทายาทที่ดีมีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง และสืบต่อพระพุทธศาสนาให้เจริญสถาพรต่อไป และฝ่ายบ้านเมืองเมื่อพระภิกษุสามเณรได้ลาสิกขาแล้ว สามารถเข้าศึกษาต่อในสถานศึกษาของรัฐได้ หรือเข้ารับราชการสร้างคุณประโยชน์ให้แก่ตนเองและบ้านเมืองสืบต่อไป ปัจจุบันนี้การศึกษาประเภทนี้ได้กระจายอยู่ในจังหวัดต่าง ๆ ทั่วประเทศ

๔. การสอนพระพุทธศาสนาในสถานศึกษา

การศึกษาของไทยในอดีตพระสงฆ์เป็นผู้อบรมสั่งสอนคำสอนทางพระพุทธศาสนาและสอนหนังสือ ครั้นในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเกิดการจัดการศึกษาอย่างเป็นแบบแผน เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๕ ในหลักสูตรมีการกำหนดวิชาจรรยาเป็นครั้งแรก โดยกำหนดให้สอนทุกชั้น และวิชาจรรยาปรากฏในหลักสูตรทุกฉบับ ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ วิชาจรรยาขยายออกไปเป็นวิชาหน้าที่พลเมืองและศีลธรรม ต่อมาหลักสูตรปีพุทธศักราช ๒๕๐๓ ในหมวดวิชาสังคมศึกษา ประกอบด้วยวิชาหน้าที่พลเมือง ศีลธรรม ภูมิศาสตร์ และประวัติศาสตร์ โดยเนื้อหาของวิชาศีลธรรมมีสาระเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาโดยตรง

จากนั้นหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช ๒๕๒๑ เนื้อหาสาระที่เกี่ยวข้องกับวิชาพระพุทธศาสนาจัดอยู่ในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต และส่วนที่เกี่ยวข้องกับจริยศึกษากำหนดเนื้อหาไว้ในกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย สำหรับหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้นบูรณาการเนื้อหาสาระพระพุทธศาสนาไว้ในกลุ่มวิชาสังคมศึกษา และหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช ๒๕๒๔ จัดให้การสอนจริยศึกษาอยู่ในรายวิชา ส ๔๐๒ สังคมศึกษา

ในปี พ.ศ. ๒๕๓๓ มีการปรับปรุงหลักสูตร ยังคงเนื้อหาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาไว้ในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต และจริยศึกษาไว้ในกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย หลักสูตรระดับมัธยมศึกษาตอนต้นเพิ่มวิชาพระพุทธศาสนาเป็นวิชาเลือกเสรี ในกลุ่มวิชาสังคมศึกษา จำนวน ๖ รายวิชา เช่นเดียวกับหลักสูตรระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย มีรายวิชาที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาพระพุทธศาสนา กำหนดเป็นรายวิชาเลือกเสรี ๖ รายวิชา และเมื่อมีการใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔ กำหนดให้กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ในสาระที่ ๑ ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม เป็นสาระที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา^{๒๙} โดยกำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ไว้ ๒ ข้อโดยมาตรฐาน ส ๑.๑ เน้นให้ผู้เรียนรู้และเข้าใจ ประวัติ ความสำคัญ ศาสดา หลักธรรมของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ และศาสนาอื่น มีศรัทธาที่ถูกต้อง ยึดมั่น และปฏิบัติตามหลักธรรม เพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข และมาตรฐาน ส ๑.๒ เข้าใจ ตระหนัก และปฏิบัติตนเป็นศาสนิกชนที่ดี และธำรงรักษาพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ จะเห็นได้ว่าเป็นการเน้นการเรียนการสอนเรื่อง พระพุทธศาสนา เป็นส่วนใหญ่^{๓๐}

^{๒๙} สิริวรรณ ศรีพหล, *การจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในสถานศึกษา*, (นนทบุรี : โครงการส่งเสริมการแต่งตั้งข้าราชการ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๘), หน้า ๑-๒.

^{๓๐} สิริวรรณ ศรีพหล, *การจัดการเรียนการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม*, (นนทบุรี : โครงการส่งเสริมการแต่งตั้งข้าราชการ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๒), หน้า ๒.

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมนั้น ในสาระที่๑ ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม เป็นสาระที่เน้นพระพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่ การจัดการเรียนการสอนจึงมุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาของพระพุทธศาสนา มีความศรัทธา ตลอดจนสามารถนำหลักธรรมไปประพฤติปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง มีการกำหนดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน ได้แก่ รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ ซื่อสัตย์สุจริต มีวินัย ใฝ่เรียนรู้ อยู่อย่างพอเพียง มุ่งมั่นในการทำงาน รักความเป็นไทย และมีจิตสาธารณะ

สำหรับระดับอุดมศึกษานั้น มหาวิทยาลัยทั้งสองแห่ง คือ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีหลักสูตรและสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาหลากหลายกว่าสถาบันอุดมศึกษาอื่น ทั้งในระดับปริญญาตรี ปริญญาโท และปริญญาเอก อาทิ

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เช่น หลักสูตรศาสนศาสตร์ดุขฎิบัณฑิตและหลักสูตรศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษาและสาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา หลักสูตรศึกษาศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการสอนพระพุทธศาสนา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เช่น หลักสูตรพุทธศาสตร์ดุขฎิบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา สาขาวิชาปรัชญา สาขาวิชาบาลีพุทธศาสตร์ สาขาวิชาสันติศึกษา สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา หลักสูตรพุทธศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา สาขาวิชาปรัชญา สาขาวิชาธรรมนิเทศ สาขาวิชาวิปัสสนาภาวนา สาขาวิชาสันติศึกษา สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ สาขาวิชาพระไตรปิฎกศึกษา สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา สาขาวิชาพุทธศาสตร์และศิลปะแห่งชีวิต หลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา สาขาวิชาภาษาบาลี สาขาวิชาบาลีสันสกฤต สาขาวิชาบาลีพุทธศาสตร์ สาขาวิชาพุทธศิลปกรรม สาขาวิชาปรัชญา สาขาวิชาศาสนา สาขาวิชามหายานศึกษา สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา หลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการสอนพระพุทธศาสนาและจิตวิทยาแนะแนว

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หลักสูตรอักษรศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาบาลี สันสกฤต และพุทธศาสนศึกษา และสาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา หลักสูตรอักษรศาสตร์ดุขฎิบัณฑิต สาขาวิชาบาลี สันสกฤต และพุทธศาสนศึกษา

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญาและศาสนา

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา

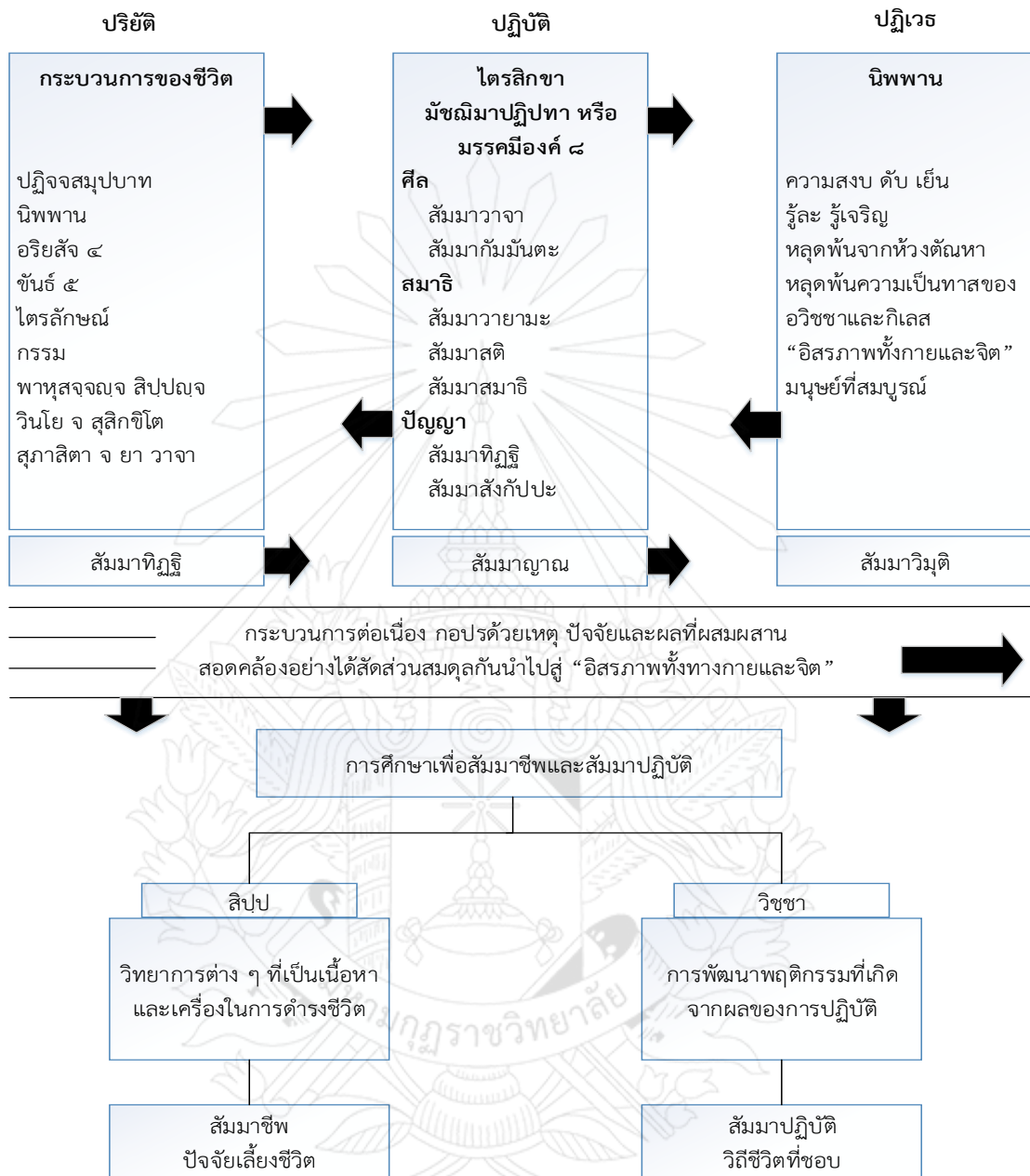
มหาวิทยาลัยมหิดล หลักสูตรปรัชญาดุขฎิบัณฑิต หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาศาสนศึกษา

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา หลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา

มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร หลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี หลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา

สาระของการศึกษิตามนัยแห่งพระพุทธศาสนา^{๓๑} สามารถแสดงเป็นแผนภาพได้ดังนี้

ภาพที่ ๒.๖ สาระของการศึกษิตามนัยแห่งพระพุทธศาสนา

^{๓๑} สุมน อมรวิวัฒน์, *หลักบูรณาการทางการศึกษิตามนัยแห่งพุทธธรรม*, (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๔), หน้า ๗๘.

๒.๓.๒ การสอนพระพุทธศาสนาตามอรรถาธิบาย

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายกทรงพระนิพนธ์เกี่ยวกับหลักการศึกษาศาสตร์ของพระพุทธเจ้าความตอนหนึ่งว่า “การศึกษาเพื่อให้ความรู้ความสามารถในการประกอบกิจการงานและการสังคมเป็นต้น ได้เป็นอย่างดี และเพื่อให้ความเป็นคนโดยสมบูรณ์”^{๓๒} ดังนั้น องค์การทางพระพุทธศาสนาจึงเป็นส่วนสำคัญในการเติมเต็มช่องว่างของคนในสังคมที่ไม่อาจเข้ารับการศึกษาศาสตร์พระพุทธศาสนาตามระบบการศึกษาแบบทางการได้

๑. การศึกษาธรรม

องค์การทางพระพุทธศาสนาหลายแห่งมีความพร้อมในการจัดการศึกษาธรรม กำหนดหลักสูตรเฉพาะขึ้น เช่น พระไตรปิฎกศึกษา ศึกษาคัมภีร์วิสุทธิมรรค บางแห่งกำหนดบรรยายธรรมตามหัวข้อหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น อริยสัจ ๔ อริยมรรค อาณาปานสติ สติปัญญา มงคล ๓๘ ประการ คุณสมบัติของพระโสดาบัน การปฏิบัติธรรมในชีวิตประจำวัน เป็นต้น

๒. การศึกษาบาลี

วัดบางแห่งจัดตั้ง สนับสนุน ส่งเสริม การศึกษาภาษาบาลี บางแห่งจัดตั้งเป็นสถาบันสอนภาษาบาลี เช่น มหาบาลีวิทยาลัยจัดหลักสูตรเพื่อเปิดโอกาสให้แก่ผู้สนใจศึกษาสามารถจัดเวลาได้สะดวกขึ้น เช่น เปิดสอนเฉพาะวันเสาร์-วันอาทิตย์ หรือจัดทำหลักสูตรเรียนบาลีออนไลน์ หรือถ่ายทอดวิดีโอที่สนับการสอนผ่านช่องทางออนไลน์ เช่น Youtube หรือเว็บไซต์ของสถาบัน บางแห่งเปิดสอนหลักสูตรภาษาบาลีที่แตกต่างจากหลักสูตรของคณะสงฆ์ไทย เช่น บาลีใหญ่ ของสำนักเรียนวัดท่ามะโอ จังหวัดลำปาง และสำนักเรียนวัดจากแดง จังหวัดสมุทรปราการ

๓. การปฏิบัติธรรม

ประเทศไทยเป็นสถานที่ที่เกื้อกูลต่อการปฏิบัติธรรม มีองค์การทางพระพุทธศาสนาที่เปิดโอกาสให้พุทธศาสนิกชนหรือชนต่างศาสนาสามารถเข้าเรียนรู้วิถีปฏิบัติธรรม เช่น ยุวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ จัดการฝึกอบรมให้แก่ผู้สนใจตามระยะเวลาที่กำหนดของแต่ละหลักสูตร โดยจัดหาพระวิทยากรหรือวิทยากรที่เหมาะสม นอกจากองค์กรหรือมูลนิธิที่จัดทะเบียนเป็นทางการ ยังมีหน่วยงานหรือกลุ่มเอกชนอื่น ๆ ผู้เข้ารับการฝึกอบรมและมีศักยภาพในการจัดการฝึกอบรมส่งเสริมการฝึกอบรมให้กับผู้สนใจอีกด้วย

๒.๓.๓ การประเมินผล

การศึกษาศาสตร์พระพุทธศาสนาขององค์การทางพระพุทธศาสนา นั้น บางหลักสูตรมีการวัดและประเมินผลหลักสูตรอย่างเป็นแบบแผน เพื่อออกประกาศนียบัตรรับรองความรู้ความสามารถ บางหลักสูตรมีการวัดและประเมินผลเพื่อใช้ในการปรับปรุงหลักสูตร

แสง จันทร์งาม กล่าวไว้ว่า “การเรียนรู้คือการเปลี่ยนแปลง” (To Learn is to Change)

๕ ด้าน

^{๓๒} สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, หลักการศึกษาศาสตร์ของพระพุทธเจ้า, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๕๔), หน้า ๕.

๑. ด้านปัญญา เปลี่ยนจากความไม่รู้ เป็นความรู้ จากความมืด (อวิชชา) เป็นความสว่าง (วิชชา)
๒. ด้านคุณภาพจิต เปลี่ยนจากมัวหมอง (กิเลส) ไปสู่ความบริสุทธิ์หลุดพ้น (วิมุตติ)
๓. ด้านอารมณ์ เปลี่ยนจากความเดือดร้อนวุ่นวาย ไปสู่ความสงบสุข
๔. ด้านทัศนคติ เปลี่ยนจากความยึดถือเป็นการปล่อยวาง (นิสัคคะ) ต่อมนุษย์และสัตว์ จะเปลี่ยนจากความรัก ความโกรธ ความเกลียด เป็นความสงสาร (กรุณา)
๕. ด้านพฤติกรรม เปลี่ยนจากชั่วเป็นดี ทำลายเป็นสร้างสรรค์ เอาเป็นให้ เบียดเบียนเป็นช่วยเหลือ (โลกัตถจริยา)

ซึ่งความรู้ทั้ง ๕ ด้าน มีลักษณะอาศัยซึ่งกันและกัน เพราะมีการเปลี่ยนแปลงทางปัญญา จึงมีการเปลี่ยนแปลงทางคุณภาพจิต (เพราะสว่าง จึงสะอาด) เพราะมีการเปลี่ยนแปลงคุณภาพจิต จึงมีการเปลี่ยนแปลงทางอารมณ์ (เพราะสะอาด จึงสงบ) เพราะมีการเปลี่ยนแปลงทางอารมณ์ จึงมีการเปลี่ยนแปลงทางทัศนคติ (เพราะสงบ จึงสงสาร) และเพราะมีการเปลี่ยนแปลงทางทัศนคติ จึงมีการเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรม (เพราะสงสาร จึงช่วยเหลือ)^{๓๓}

ความเปลี่ยนแปลงมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับระดับของความรู้ ความรู้ระดับต่ำทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงน้อย ความรู้ระดับสูงทำให้เปลี่ยนแปลงมาก และความรู้ระดับสูงสุด คือ สัมมาสัมโพธิญาณก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างสิ้นเชิงจากปุถุชนเป็นอรหันต์บุคคล

ปัญญาเป็นสิ่งสร้างสรรค์ขึ้นภายในตัวผู้เรียนเอง ผู้สอนทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตร ช่วยชี้แนะทางการเรียน วิธีสอน อุบาย และกลวิธีต่าง ๆ เป็นสื่อหรือเป็นเครื่องผ่อนแรงการเรียนการสอน อิสระภาพในทางความคิด และเป็นอุปกรณ์สำคัญในการสร้างปัญญา ดังคำพระบาลีว่า “ปัจจุตตฺเวทิตฺตพฺโ พฺยญฺญุหิ” แปลว่า อันวิญญูชนพึงรู้ได้เฉพาะตน

การสอนพระพุทธศาสนาในประเทศไทยเป็นการสอนเพื่อสู่ความเป็นเลิศ ทั้งด้านสติปัญญา และระดับชั้นของการศึกษา ถึงแม้จะแบ่งวิธีการสอนเป็นหลายแบบแต่ผู้ที่ศึกษาส่วนใหญ่จะอยู่ในกลุ่มเฉพาะ เช่น พระภิกษุ สามเณร เป็นต้น การสอนพระพุทธศาสนาในสถาบันการศึกษายังไม่สามารถโน้มน้าวให้ผู้เรียนเกิดความสนใจและนำไปปฏิบัติ จึงไม่สามารถประยุกต์นำหลักธรรมคำสอนไปใช้ใน ชีวิตประจำวัน

๒.๔ พุทธวิธีการสอน

ถึงแม้ว่าการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาในประเทศไทยจะปรับปรุงเปลี่ยนแปลงไปตามระบบการศึกษาสากล หากว่าผู้สอนพระพุทธศาสนายังคงให้ความสำคัญกับพุทธวิธีการสอน ซึ่งสอดแทรกอยู่ในพระไตรปิฎก เพราะเป็นองค์ความรู้ที่ล้ำค่าและเห็นว่าเป็นวิธีสอนที่ใช้จริงและปรากฏผลสำเร็จต่อบุคคลมากมายในครั้งพุทธกาลโดยพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้เป็นพระบรมครูของเทวดาและมนุษย์ นักการศึกษาของไทยนำเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับการเรียนการสอนโดย

^{๓๓} แสง จันทร์งาม, *วิธีสอนของพระพุทธเจ้า*, อ่างแก้ว, หน้า ๑๘-๑๙.

บูรณาการพุทธธรรมไว้ เช่น รูปแบบการเรียนการสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิกการ และ กระบวนการกัลยาณมิตร โดย สุมน อมรวิวัฒน์ กระบวนการแก้ปัญหาตามหลักอริยสัจ ๔ โดย สารโจ บัวศรี และกระบวนการทางปัญญา โดย ประเวศ วสี โดยจุดมุ่งหมายในการสอน เพื่อให้ผู้ฟัง รู้จริงเห็นจริงในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็น (อภิถุญญาธรรมเทศนา) เพื่อให้ผู้ฟังตรงตามแล้วเห็นจริงได้ (สนิทานธรรมเทศนา) เพื่อให้ผู้ฟังได้รับผลแห่งการปฏิบัติตามสมควร (สัปปาฏิหาริยธรรมเทศนา) จะเห็นได้ชัดว่า พระพุทธองค์ ทรงค้นหาบุคคลเป้าหมาย ทรงประกาศพรหมจรรย์ ทรงใช้พุทธวิธีการสอนที่เหมาะสมแก่อัธยาศัยของผู้ฟัง ทั้งที่เป็นเฉพาะบุคคลหรือกลุ่มบุคคล และทรงมีการยืนยัน การบรรลุธรรมด้วยพระองค์เอง หรือจากคำบอกกล่าวของผู้ฟังหรือผู้ปฏิบัติที่มีพฤติกรรมเปลี่ยนไป

๒.๔.๑ พุทธวิธีการสอน

รูปแบบการสอนที่พบมากในการแสดงธรรมของพระพุทธเจ้ามี ๔ แบบ คือ

๑. แบบสากัจฉา หรือสนทนา ทรงใช้วิธีนี้กับพระสาวกและทรงส่งเสริมให้สาวกสนทนาธรรม กัน โดยเฉพาะเมื่อผู้เข้าเฝ้าหรือทรงพบยังไม่เลื่อมใสศรัทธาในพระศาสนา ยังไม่รู้ไม่เข้าใจหลักธรรม พระพุทธเจ้าจะทรงเป็นฝ่ายถาม นำคู่สนทนาเข้าสู่ความเข้าใจธรรมและความเลื่อมใสศรัทธาในที่สุด

๒. แบบบรรยาย ทรงใช้ในที่ประชุมใหญ่ ในการแสดงธรรมประจำวัน ซึ่งมีประชาชน หรือ พระสงฆ์จำนวนมาก และส่วนมากเป็นผู้มีพื้นความรู้ความเข้าใจและมีความเลื่อมใสศรัทธาอยู่แล้ว มาฟังเพื่อหาความรู้ความเข้าใจเพิ่มเติม และหาความสงบทางจิตใจ ลักษณะพิเศษของพุทธวิธีสอนนี้ ในคัมภีร์บอกว่า ทุกคนที่ฟังพระพุทธองค์แสดงธรรมอยู่ ณ ที่ประชุม นั้น แต่ละคนจะรู้สึก ว่า พระพุทธเจ้าตรัสอยู่กับตัวเองโดยเฉพาะ ซึ่งนับว่าเป็นความสามารถอัศจรรย์อีกอย่างหนึ่งของ พระพุทธเจ้า

๓. แบบตอบปัญหา ทรงสอนให้พิจารณาตุลัักษณะของปัญหาและใช้วิธีตอบให้เหมาะสม เพราะผู้ที่มาทูลถามปัญหานั้นมีความหลากหลายทั้งพุทธบริษัทและบุคคลนอกศาสนา บางคนมีความ สงสัยข้องใจในข้อธรรม บางคนมาเพื่อต้องการรู้คำสอนของพระพุทธศาสนา เพื่อเทียบเคียงกับคำสอน ในลัทธิของตน เพื่อลองภูมิ เพื่อข่มปราบ เพื่อให้ได้รับความอภัย

๔. แบบวางกฎข้อบังคับ พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทโดยความเห็นชอบของสงฆ์ โดย ชี้แจงให้เห็นว่าถ้าไม่รับจะเกิดผลเสียอย่างไร เมื่อรับจะมีผลดีอย่างไร จนสงฆ์รับคำของพระองค์ว่า ดีแล้ว ไม่ทรงบังคับเอาโดยพลการ^{๓๔}

๒.๔.๒ พุทธลีลาในการสอน

การสอนของพระพุทธเจ้าที่ไม่ใช่คราวที่มีความมุ่งหมายเฉพาะพิเศษ จะดำเนินไปอย่างสำเร็จ ผลด้วยดีโดยมีองค์ประกอบที่เป็นคุณลักษณะ ๔ ประการ คือ

๑. สันทัสนา ชี้ให้เห็นชัด คือ จะสอนอะไร ก็ชี้แจงจำแนกแยกแยะอธิบายและแสดงเหตุผล ให้ชัดเจน จนผู้ฟังเข้าใจแจ่มแจ้ง เห็นจริงเห็นจัง ดั่งจูงมือไปเห็นกับตา

^{๓๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), *พุทธวิธีในการสอน*, อ่างแล้ว, หน้า ๕๔-๕๘.

๒. สมาทปนา ขวนใจให้อายกรับเอาไปปฏิบัติ คือ สิ่งใดควรปฏิบัติหรือห้าทำ ก็แนะนำหรือบรรยายให้ซาบซึ้งในคุณค่า มองเห็นความสำคัญที่จะต้องฝึกฝนบำเพ็ญจนใจยอมรับ อายกลงมือทำ หรือนำไปปฏิบัติ

๓. สมุตเตชนา รั้ใจให้อาจหาญแกล้วกล้า คือ ปลุกรั้ใจให้กระตือรือร้นเกิดความอุตสาหะ มีกำลังใจแข็งขัน มั่นใจที่จะทำให้สำเร็จจ้งได้ สู้งาน ไม่หวั่นระยอ ไม่กลัวเหน้อย ไม่กลัวยาก

๔. สัมปหังสนา ปลอบขโลมใจให้สดชื่นรั้แรง คือ บำรุงจิตให้เข้มขึ้นเบิกบาน โดยชี้ให้เห็นผลดีหรือคุณประโยชน์ที่จะได้รับและทางที่จะก้าวหน้าบรรลุผลสำเร็จยิ่งขึ้นไป ทำให้ผู้ฟังมีความหวัง และรั้แรงเบิกบานใจ^{๓๕}

สามารถผูกเป็นคำสั้น ๆ ว่า ชี้ให้ชัด ขวนให้ปฏิบัติ รั้ให้กล้า ปลุกให้รั้แรง หรือ แจ่มแจ้งจุงใจ แกล้วกล้า รั้แรง ดังปรากฏบทสรุปในโศกทนต์สุตร ว่า “ลำดับนั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงย้งพราหมณ์โศกทนต์ให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้อาจหาญ ให้รั้แรงด้วยธรรมมีกถา แล้วเสด็จลุกจากอาสนะเสด็จกลับ ดังนี้แล”^{๓๖}

๒.๔.๓ กลวิธีและอุบายประกอบการสอน

พระพุทธเจ้าทรงทราบอัธยาศัยของผู้เรียนที่แตกต่างกัน ทรงใช้กลวิธีและอุบายเพื่อให้ผู้เรียนสามารถเข้าใจในธรรมที่พระองค์ทรงสอน ทรงใช้เทคนิควิธีการต่าง ๆ หรืออุปกรณ์จากสิ่งรอบตัว มาเป็นประโยชน์ ทรงอธิบายถึงนามธรรมโดยใช้รูปธรรมเป็นเครื่องมือ เช่น การยกอุทาหรณ์ การเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมา การใช้อุปกรณ์การสอน การทำเป็นตัวอย่าง การเล่นภาษา เล่นคำ และให้ความหมายใหม่ อุบายการเลือกคนและการปฏิบัติรายบุคคล การรู้จักจังหวะและโอกาส ความยืดหยุ่นในวิธีการ กลวิธีแก้ปัญหาเฉพาะหน้า^{๓๗}

ซึ่งพุทธวิธีในการสอนที่มีมากมายหลากหลายและประสบผลสำเร้งนั้น เกิดจากคุณสมบัติที่สำคัญประการหนึ่งของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า นั่นคือ ปฏิสัมภิตา

ปฏิสัมภิตา หมายถึง ปัญญาเป็นเครื่องแตกฉาน เป็นความแตกฉานของญาณเท่านั้น มี ๔ ด้าน คือ

๑. อรรถปฏิสัมภิตา คือ ปัญญาแตกฉานในอรรถ ความรู้ในอรรถ สามารถกำหนดรู้ ทำให้แจ่มแจ้ง และแยกแยะประเภทของอรรถได้ เป็นความรู้แตกฉานในทุกข์ ทุกขนิโรธ วิบาก ผลอันเกิดแต่เหตุ ชรามรณะ ความดับแห่งชรามรณะชาติ ภพ อุปาทาน ตัณหา เวทนา ผัสสะ สฬายตนะ นามรูป วิญญาณ สังขาร ความดับแห่งสังขาร ความรู้แตกฉานในอรรถแห่งธรรม (นวังคส์ตฤศาสน์)

๒. ธรรมปฏิสัมภิตา คือ ปัญญาแตกฉานในธรรม ความรู้ในธรรม สามารถกำหนดรู้ ทำให้แจ่มแจ้ง และแยกแยะประเภทของเหตุได้ เป็นความรู้แตกฉานในทุกขสมุทัย ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา เหตุ เหตุแห่งชรามรณะ เหตุเกิดแห่งสังขาร เหตุให้ถึงความดับแห่งสังขาร ปฏิปทาอันเป็นเหตุให้ถึง

^{๓๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ ๓๐, (กรุงเทพมหานคร : ผลิติมม์, ๒๕๕๘), หน้า ๑๓๔.

^{๓๖} ที.สี. ๑๒/๑๘๘/๑๖.

^{๓๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), *พุทธวิธีในการสอน*, อ่างแล้ว, หน้า ๕๙-๗๗.

ความดับแห่งขรามรณะ ความรู้แตกฉานในธรรม คือ สุตตะ เคยยะ เวยยาकरणะ คาถา อุทานะ อิติวุตตกะ ชาตกะ อัပ္ภุตธรรมะ เวทลละ

๓. นิรุตติปฏิสัมภทา คือ ปัญญาแตกฉานในนิรุตติ ความรู้ในโวหารแห่งภาษาอันกล่าวถึง อรรถและธรรม สามารถกำหนดรู้ ทำให้แจ่มแจ้ง และแยกแยะประเภทของนิรุตติได้ เป็นความแตกฉานในคำพูด ไม่ผิดเพี้ยนทั้งอรรถและธรรม ทั้งภาษาที่เป็นธรรมนิรุตติและสภานิรุตติ มีเสียงเป็นอารมณ์ มิได้มีบัญญัติเป็นอารมณ์ เมื่อพระพุทธพจน์กระทบโสตประสาทของพระอริยบุคคลผู้บรรลุปฏิสัมภทา เนื้อความก็ปรากฏตั้งร้อยนัยพันนัย พระพุทธพจน์ที่ยกขึ้นสู่แบบแผนด้วยภาษาอื่น จะต้องเรียนเอาแบบตีความ

๔. ปฏิภาณปฏิสัมภทา คือ ปัญญาแตกฉานในปฏิภาณ ความรู้ในญาณทั้งหลาย (อรรถ ธรรม และนิรุตติ) สามารถกำหนดรู้ ทำให้แจ่มแจ้ง และแยกแยะประเภทของปฏิภาณได้^{๓๘}

ปฏิสัมภทา ๔ มีความสำคัญอย่างยิ่งยวดในการทำให้บรรลุจุดหมายในการสอน คือ เพื่อให้ผู้ฟังจริงเห็นจริงในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็น เพื่อให้ผู้ฟังตรงตามแล้วเห็นจริงได้ และเพื่อให้ผู้ฟังได้รับผลแห่งการปฏิบัติตามสมควรนั้น

๒.๔.๔ หลักการสอนในพระพุทธศาสนา

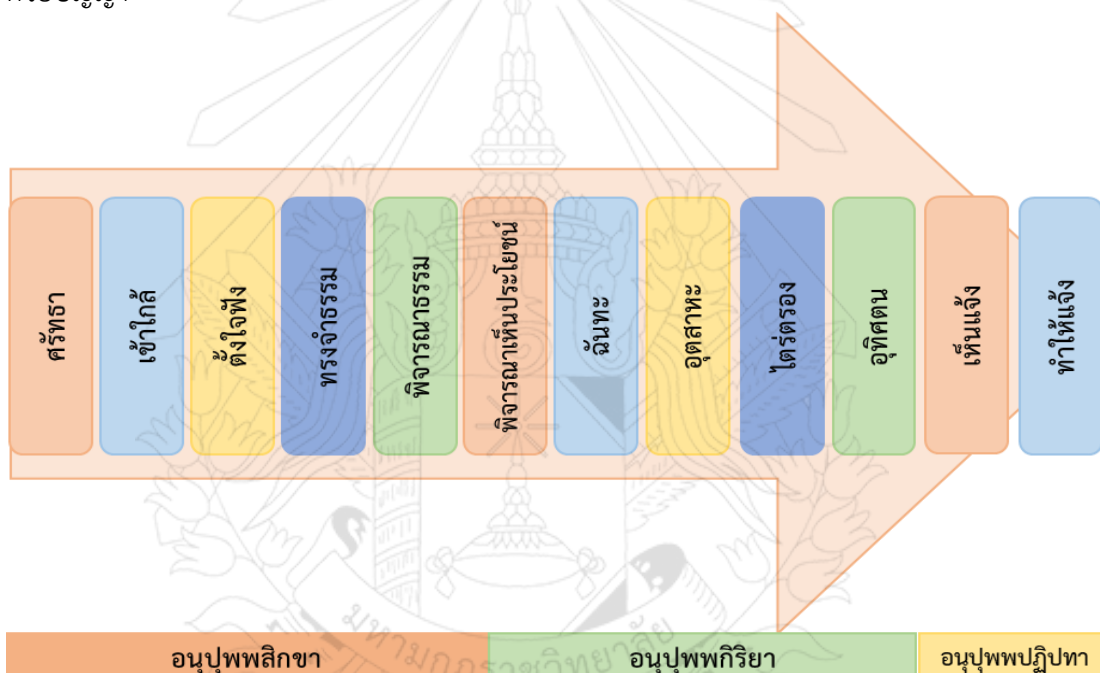
หลักธรรมหรือหลักการที่เกี่ยวข้องกับการศึกษานั้น ทางพระพุทธศาสนามีอยู่หลากหลาย สามารถเชื่อมโยงถึงกัน เช่น หลักธรรมปัญญา ๓ คือ แหล่งที่มาของการเกิดความรู้ การรู้ทั่ว การเข้าใจ การรู้ซึ่ง มี ๓ แหล่ง ได้แก่ สุตมยปัญญา หมายถึง ความรู้ที่เกิดขึ้นจากการเล่าเรียน จินตามยปัญญา หมายถึง ความรู้ที่เกิดจากการคิดพิจารณา และภาวนามยปัญญา หมายถึง ความรู้ที่เกิดจากการปฏิบัติบำเพ็ญ

การสั่งสอนของพระพุทธเจ้าแบ่งออกเป็น ๓ อย่าง คือ ทรงสอนให้รู้ยิ่งเห็นจริงในธรรมที่ควรรู้เห็น ทรงสั่งสอนมีเหตุผลให้ผู้ฟังอาจตรงตามให้เห็นจริงได้ และทรงสั่งสอนเป็นอัครจริยที่ผู้ปฏิบัติย่อมได้รับผลสมควรแก่การปฏิบัติ ซึ่งสุชีพ ปุญญานุภาพ ได้ให้ข้อสังเกตเกี่ยวกับหลักการสอนที่น่าพิจารณา คือ การสอนโดยวิธีปฏิวัติ (Revolution) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงหลักการเดิมใหม่ทั้งหมด เช่น การฆ่าสัตว์บูชายัญของพราหมณ์ พระพุทธองค์ทรงปฏิเสธและสอนตรงกันข้าม คือ ให้มีความเมตตากรุณาต่อสัตว์ การสอนโดยวิธีปฏิรูป (Reformation or Re-Interpretation) หมายถึง การดัดแปลงจากเดิมที่มีอยู่โดยการอธิบายความหมายใหม่ หรือให้เหตุผลใหม่ เช่น การที่สังคาลกะบุชาทิส ๖ ด้วยการอาบน้ำในแม่น้ำ พระพุทธองค์ทรงสอนให้บุชาทิส ๖ คือ การปฏิบัติตนต่อบุคคลแวดล้อม ๖ ด้าน และการสอนโดยการสอนโดยการตั้งหลักการใหม่ (Reconstruction) หมายถึง การสอนหลักการที่พระพุทธองค์ทรงตรัสรู้ ทรงค้นพบด้วยพระองค์เองเป็นบุคคลแรก คือ มัชฌิมาปฏิปทา อริยสัจ ๔ อริยมรรคมีองค์ ๘ ซึ่งแสดงไว้ชัดแจ้งทั้งเหตุและผล

หลักการสัทธรรม ๓ ได้แก่ ปริยัตติสัทธรรม หมายถึง คำสั่งสอนที่ต้องเล่าเรียน ได้แก่ พระพุทธพจน์ ปฏิปัตติสัทธรรม หมายถึง แนวทางที่ต้องปฏิบัติ ได้แก่ อริยมรรคมีองค์ ๘ หรือ

^{๓๘} ขุ.ป.อ. ๖๘/๘-๑๔.

ไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) และปฏิเวธสังคหกรรม หมายถึง การบรรลุธรรมได้ด้วยการปฏิบัติ ได้แก่ ฌานมรรค ผล นิพพาน ซึ่งการปฏิบัตินั้นเป็นขั้นตอนที่สำคัญเพราะหากเรียนรู้แต่ไม่ปฏิบัติย่อมไม่อาจเกิดผลได้ แต่หากเรียนรู้และปฏิบัติอย่างครบถ้วนสมบูรณ์ย่อมเกิดผลตั้งแต่ขั้นต้นจนถึงขั้นสูงสุด ดังที่พระพุทธเจ้าทรงมีพุทธาธิบายแก่พระภิกษุว่า การตั้งอยู่ในอภิสัทธการย่อมมีได้ด้วยการบำเพ็ญสิกขาโดยลำดับ^{๓๙} (อนุปัพพสิกขา) คือ การศึกษาโดยลำดับ หมายถึง การเรียนไปตามลำดับ เมื่อเกิดศรัทธาในธรรมหรือผู้สอน ย่อมเข้าไปใกล้หรือเข้าไปหาผู้สอน นั่งใกล้ ตั้งใจฟัง ฟังธรรม ทรงจำธรรม และพิจารณาเนื้อความแห่งธรรมที่ทรงไว้แล้ว การบำเพ็ญกิริยาโดยลำดับ (อนุปัพพกิริยา) หมายถึง การกระทำไปตามลำดับ เมื่อพิจารณาเห็นประโยชน์ เกิดฉันทะ เกิดความอุตสาหะ เกิดการไตร่ตรอง และการอุทิศตน และการบำเพ็ญปฏิบัติโดยลำดับ (อนุปัพพปฏิบัติ) หมายถึง ข้อปฏิบัติโดยลำดับ การปฏิบัติตามลำดับ หมายถึง การทำให้แจ้งซึ่งบรมสัจจะด้วยนามกาย และย่อมเห็นแจ้งแทงตลอดด้วยปัญญา

ภาพที่ ๒.๗ กระบวนการเรียนรู้ในพระพุทธศาสนา

ภายหลังการตรัสรู้พรหมทูลอาราธนาเพื่อโปรดแสดงธรรม พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงพิจารณาสัตว์โลกเปรียบบุคคลด้วยดอกบัว ๓ เหล่า คือ

มีอุปมาเหมือนดอกอุบลในกออุบล ดอกปทุมในกอปทุม หรือดอกบุณฑริกในกอบุณฑริก ที่เกิดแล้วในน้ำ เจริญแล้วในน้ำ งอกงามแล้วในน้ำ บางเหล่ายังจมในน้ำ อันน้ำเลี้ยงไว้ บางเหล่าตั้งอยู่เสมอน้ำ บางเหล่าตั้งอยู่พ้นน้ำ อันน้ำไม่ติดแล้ว ฉะนั้น

^{๓๙} ม.ม. ๒๐/๒๓๘/๔๐๕

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตรวดูสัตว์โลกด้วยพุทธจักขุ ได้ทรงเห็นสัตว์ทั้งหลาย บางพวกมีธุลีในจักขุน้อย บางพวกมีธุลีในจักขุมาก บางพวกมีอินทรีย์แก่กล้า บางพวกมีอินทรีย์อ่อน บางพวกมีอาการดี บางพวกมีอาการทราม บางพวกสอนให้รู้ได้ง่าย บางพวกสอนให้รู้ได้ยาก บางพวกมีปรกติเห็นโทษและภัยในปรโลกอยู่ ...^{๔๐}

โดยพระพุทธองค์ทรงสอนตามความสามารถของผู้เรียนและผู้เรียนจะบรรลุธรรมได้ก็ด้วยอาศัยการฝึกหัดขัดเกลาฝึกฝนตนทั้งปริยัติและปฏิบัติ ในอุคฆฏิคคณสูตร ทรงจำแนกบุคคลออกเป็น ๔ จำพวก คือ

๑. อุคฆฏิคคณบุคคล หมายถึง บุคคลรู้ธรรมขณะที่ยกหัวขึ้นแสดง
๒. วิปจิตคณบุคคล หมายถึง บุคคลรู้ธรรมต่อเมื่อแจจแจงความโดยพิสดาร
๓. เนยยบุคคล หมายถึง บุคคลต้องเรียน ต้องสอบถาม ต้องใส่ใจโดยแยบคาย ต้องพบหาอยู่ใกล้กัลยาณมิตร จึงรู้ธรรมตามลำดับขั้นตอน
๔. ปทปรมบุคคล หมายถึง บุคคลฟังมากก็ดี พูดยากก็ดี ทรงจำมากก็ดี สอนมากก็ดี ยังไม่ตรัสรู้ธรรมในชาตินี้^{๔๑}

ดังที่ปรากฏในสังยุตตนิกาย มหาวารวรรค อินทริยสังยุต^{๔๒} บรรจุคำสอนเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของพระอริยบุคคล ได้แก่ พระโสดาบันและพระอรหันต์ กับอินทริย ๕ ได้แก่ สัทธินทริย วิริยอินทริย สตินทริย สมาธิทริย และปัญญาอินทริย ไว้ว่า ผู้ที่รู้ชัดซึ่งความเกิด ความดับ คุณ โทษ และอุปายเครื่องสลัดออกแห่งอินทริย ๕ ตามความเป็นจริง เรียกว่าพระโสดาบัน และหากเป็นผู้หลุดพ้นเพราะไม่ถือมั่น เรียกว่าพระอรหันตชีณาสพ และปฐมวิภังคสูตร^{๔๓} อธิบายถึงความหมายของอินทริย ๕ และทัฎฐัพพสูตร^{๔๔} อธิบายการเห็นอินทริย ๕ ไว้ว่า

๑. สัทธินทริย คือ ศรัทธาเชื่อปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ว่าเป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้เองโดยชอบ ทรงถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไปดีแล้ว ทรงรู้แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกบุรุษที่ควรฝึก ไม่มีผู้อื่นยิ่งกว่า เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ทรงเบิกบานแล้ว เป็นผู้จำแนกธรรม ฟังเห็นได้ในโสดาปัตตียังคะ ๔ ได้แก่ ๑) สัพปุริสสังเสวะ หมายถึง การคบหาผู้รู้ผู้ทรงธรรมผู้ทรงปัญญา ๒) สัทธัมมัสสนะ หมายถึง การฟังธรรม การเอาใจใส่เล่าเรียนหาความรู้ให้ได้ธรรมที่แท้ ๓) โยนิโสมนสิการ หมายถึง การรู้จักคิดพิจารณาหาเหตุผลโดยถูกวิธี และ ๔) ธัมมานุธัมมปฏิบัติ หมายถึง การปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม การปฏิบัติถูกหลักธรรม

^{๔๐} วิ.ม. ๖/๙/๑๓.

^{๔๑} อง.จตุกก. ๓๕/๑๓๓/๓๖๕.

^{๔๒} ส.ม. ๓๑/๘๕๓-๘๕๗/๑-๔.

^{๔๓} ส.ม. ๓๑/๘๕๘-๘๖๓/๑๐-๑๑.

^{๔๔} ส.ม. ๓๑/๘๕๓-๘๕๗/๘.

๒. วิริยอินทรีย์ คือ พรารถความเพียร เพื่อละอกุศลธรรม เพื่อความถึงพร้อมแห่งกุศลธรรม มีกำลัง มีความบากบั่นมั่นคง ไม่ทอดทิ้งธุระในกุศลธรรมทั้งหลาย พึงเห็นได้ในสัมมปปธาน ๔ ได้แก่ ๑) สังวรปธาน หมายถึง เพียรระวังยับยั้งบาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิด มิให้เกิดขึ้น ๒) ปหานปธาน หมายถึง เพียรละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว ๓) ภาวนापธาน คือ เพียรทำกุศลธรรมที่ยังไม่เกิด ให้เกิดมี และ ๔) อนุรักษนาปธาน คือ เพียรรักษาอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วให้ตั้งมั่นและให้เจริญยิ่งขึ้น

๓. สตินทรีย์ คือ มีสติ ประกอบด้วยสติเป็นเครื่องรักษาด้วยอย่างยิ่ง ระลึกได้ ตามระลึกได้ ซึ่งกิจที่กระทำไว้นานแล้ว และคำที่พูดไว้นานแล้ว พึงเห็นได้ในสติปัญญา ๔ ได้แก่ ๑) กายานุปัสสนาสติปัญญา หมายถึง การมีสติระลึกถึงกายว่าเป็นที่รวมของธาตุ ๔ คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม ๒) เวทนา-นุปัสสนาสติปัญญา หมายถึง การมีสติระลึกถึงเวทนา คือ สุข ทุกข์ และไม่สุขไม่ทุกข์ ๓) จิตตานุปัสสนาสติปัญญา หมายถึง การมีสติระลึกถึงจิตมีเหตุใกล้คือเจตนาเป็นปัจจัยให้เกิด และ ๔) อัมมานุปัสสนาสติปัญญา หมายถึง การมีสติระลึกถึงโลกียธรรมทั้งปวงเกิดจากเหตุปัจจัย

๔. สมาธินทรีย์ คือ กระทำการปล่อยวาง (นิพพาน) ให้เป็นอารมณ์ แล้วได้สมาธิ ได้เอกัคคตาจิต พึงเห็นได้ในฌาน ๔ ได้แก่ ๑) ปฐมฌาน (ฌานที่ ๑) ประกอบด้วย วิตก วิจาร ปีติ สุข และเอกัคคตา ๒) ทุตติยฌาน (ฌานที่ ๒) ประกอบด้วย ปีติ สุข และเอกัคคตา ๓) ตุตติยฌาน (ฌานที่ ๓) ประกอบด้วย สุข และเอกัคคตา และ ๔) จตุตถฌาน (ฌานที่ ๔) ประกอบด้วย อุเบกขา และเอกัคคตา

๕. ปัญญินทรีย์ คือ มีปัญญา ประกอบด้วยปัญญาเครื่องกำหนดความเกิด ความดับ อันประเสริฐ ชำแรกกิเลส ให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ พึงเห็นได้ในอริยสัจ ๔ ได้แก่ ๑) ทุกข์ หมายถึง สภาพที่ทนได้ยาก คือ ชาติ (การเกิด) ชรา (การแก่ การเก่า) มรณะ (การตาย การสลายไป การสูญสิ้น) การประสบกับสิ่งไม่เป็นที่รัก การพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รัก การปรารถนาสิ่งใดแล้วไม่สมหวัง ในสิ่งนั้น กล่าวโดยย่อ ทุกข์ คือ อุปาทานขันธ์ หรือขันธ์ ๕ ๒) สมุทัย คือ เหตุแห่งทุกข์ ได้แก่ ตัณหา ๓) คือ กามตัณหา หมายถึง ความอยากได้ในกามคุณ ๕ ภวตัณหา หมายถึง ความอยากมีอยากเป็น และวิภวตัณหา หมายถึง ความไม่อยากมีไม่อยากเป็น ๓) นิโรธ คือ ความดับทุกข์ และ ๔) มรรค คือ แนวทางปฏิบัติเพื่อถึงความดับทุกข์

โดยปกติผู้เรียนต้องเรียน ฝึกและปรับอินทรีย์ของตนเป็นพละ สำหรับบรรพชิต หลักธรรมพื้นฐาน คือ หลักไตรสิกขา ได้แก่ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา และอธิปัญญาสิกขา หลักธรรมเฉพาะ ได้แก่ อริยสัจ อริยมรรคมีองค์ ๘ ไตรลักษณ์ พรหมวิหารธรรม ปัพพชิตอภิมหัจจเวกขณธรรม ๑๐ อันตรายของพระภิกษุสามเณรผู้บวชใหม่ การปฏิบัติไม่ผิด ๓ จุดมุ่งหมายคือให้ได้รับประโยชน์สูงสุด คือ ปรมัตถ-ประโยชน์ ได้แก่ มรรค ผล และนิพพาน

สำหรับคฤหัสถ์แล้ว หลักธรรมพื้นฐาน คือ บุญกิริยาวัตถุ ๓ ได้แก่ ทานมัย ศีลมัย และภวานามัย หลักธรรมเฉพาะ ได้แก่ อนุปพุททิกถา ขรราวาสธรรม ๔ หลักสัมมาอาชีวะ หลักทศ ๖

ภรรยา ๗ จำพวก กามโภคี ๑๐ และสุขของคฤหัสถ์ ๔ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ได้รับประโยชน์ ๓ ระดับ ได้แก่ ประโยชน์ในภพนี้ ประโยชน์ในภพหน้า และประโยชน์สูงสุด^{๕๕}

พระพุทธเจ้าทรงมีพุทธวิธีการสอนแบบสุนทรียะ งามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง และงามในที่สุด คำสอนของพระองค์ทรงแจ่มแจ้งดุจแสงสว่างในที่มืด สามารถดับทุกข์และแก้ปัญหาให้มนุษย์ทั้งทางโลกียะและโลกุตตระ เป็นประโยชน์สูงสุดแก่ผู้ที่ดำเนินรอยตามคำสั่งสอนของพระองค์ตั้งแต่อดีตกาลมาจนถึงปัจจุบัน

๒.๕ ประโยชน์ของการสอน

จากการศึกษาถึงแนวคิดและทฤษฎีการสอนจะเห็นได้ว่า การศึกษามีความจำเป็นสำหรับชีวิตมนุษย์ทุกคนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน การดำเนินชีวิตของคนในทุกยุคทุกสมัยต้องอาศัยการศึกษาเพื่อให้มีทักษะ มีความรู้ มีความสามารถเพื่อหาเลี้ยงชีพ จึงเกิดการพัฒนากิจการการสอนให้เข้ากับสังคมและความต้องการของคนตลอดเวลา รวมไปถึงการใช้ประโยชน์จากนวัตกรรมต่าง ๆ เข้ามาเป็นส่วนเสริมสร้างการสอนให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อผู้เรียน ประโยชน์ของการสอนจึงสามารถสรุปได้ดังนี้

๒.๕.๑ ประโยชน์ของการสอนในการพัฒนาตน

การสอนให้คนได้รับการศึกษาเป็นสิ่งที่ดีและมีความสำคัญ เพราะการศึกษาเป็นสิ่งที่มีค่าอย่างยิ่งต่อชีวิตมนุษย์ทุกคน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันคนที่ประสบความสำเร็จในชีวิตล้วนได้รับการศึกษามาอย่างดีด้วยกันทั้งนั้น เพราะการศึกษาเป็นการพัฒนาคนให้มีศักยภาพพร้อมที่จะนำมาใช้ได้ตลอดเวลา ผู้ที่ได้รับการศึกษาจะสามารถนำความรู้มาพัฒนาตนทั้งทางกายและทางใจ การศึกษาจึงเป็นการพัฒนาจิตของคนให้เจริญขึ้นด้วย เพราะการศึกษาทำให้คนโง่กลายเป็นคนฉลาด ทำให้คนฉลาดสามารถมีความกล้าเกิดขึ้น ทำให้คนธรรมดากลายเป็นบุคคลสำคัญได้ การศึกษาที่ดีหรือการศึกษาที่สมบูรณ์นั้นจำเป็นอย่างยิ่งต้องศึกษาทั้งสองทาง คือ ทั้งทางโลกและทางธรรมควบคู่กันไป

เนื้อหาสาระของวิชาทางโลกจัดตามความสามารถทางกายภาพของผู้เรียน พัฒนาการทางร่างกายเป็นระดับขั้นตั้งแต่เล็กจนโต ชั้นอนุบาล ประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา มีความมุ่งหมายเพื่อให้ผู้เรียนสามารถใช้วิชานั้นประกอบอาชีพ นำความรู้ความสามารถที่ได้จากการศึกษามาพัฒนาตนเพื่อสร้างความมั่นคงให้กับชีวิต การสอนจึงเป็นการพัฒนาคนให้มีการศึกษาสร้างให้คนมีความรู้ในการดำรงชีวิต นำทักษะความสามารถมาประกอบอาชีพ สามารถนำความรู้มาใช้แก้ปัญหาได้

การสอนวิชาทางธรรมนั้นมีความมุ่งหมายเพื่อให้ผู้เรียนสามารถแก้ปัญหาชีวิตได้ การสอนวิชาทางธรรมจึงเป็นทำให้นักเกิดการพัฒนาคิด เพราะธรรมเป็นบ่อเกิดแห่งคุณงามความดีทั้งปวง ธรรมะจึงเป็นแสงสว่างและเป็นที่พักของจิต เมื่อมีความมั่นคงทางจิตก็จะพัฒนาชีวิตให้สำเร็จยิ่ง ๆ ขึ้นไป โดยการสอนพระพุทธศาสนานั้นมุ่งให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนากิจการทางจิต โดยไม่มีขีดจำกัดทางกายภาพตามเพศ วัย สถานภาพทางสังคมฐานะทางการเงิน ลำดับการฝึกก่อนหรือหลัง ผู้ที่ศึกษาและปฏิบัติ

^{๕๕} พระมหาสาคร ธรรมสาครโร, “พุทธวิธีการสอนบรรพชิตและคฤหัสถ์ในพุทธปรัชญาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์ปริญญาศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, อ่างแก้ว, หน้า ก.

ตามหลักไตรสิกขาอย่างถูกต้องครบถ้วนสมบูรณ์ย่อมเกิดปัญญาในการแก้ปัญหาของชีวิตอย่างมีประสิทธิภาพ

ดังนั้น ประโยชน์ของการสอนในการพัฒนาตนต้องทำทั้งทางโลกและทางธรรม เพราะมนุษย์มีทั้งกายและใจประกอบเป็นรูปร่างขึ้นมาจะขาดเสียอย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้ การสอนให้คนนำความรู้มาพัฒนาตนจึงต้องสอนให้มีความรู้ทั้งสองทาง จึงจะเป็นประโยชน์ เป็นสิ่งที่จำเป็นและมีความสำคัญยิ่งต่อชีวิตที่สุด

๒.๕.๒. ประโยชน์ของการสอนในการพัฒนาสังคม

การพัฒนาสังคมเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงให้เกิดสิ่งที่ดีทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง และวัฒนธรรม ทำให้คนในสังคมมีชีวิตที่ดี มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นในปัจจุบันพื้นฐานของการดำรงชีวิต คนในสังคมมีความเสมอภาค มีความยุติธรรม มีคุณภาพชีวิตที่ดีได้ ทั้งนี้คนในสังคมต้องมีส่วนร่วมในกระบวนการเปลี่ยนแปลงทุกขั้นตอนอย่างมีระบบ ทั้งกระบวนการวิธีการ กรรมวิธีในการเปลี่ยนแปลง และแผนการดำเนินงาน การสอนให้คนในสังคมมีความรู้ความสามารถและเข้าใจในบริบทพื้นฐานเหล่านี้ จึงเป็นประโยชน์ของการสอนในการพัฒนาสังคม

การสอนให้คนมีการพัฒนาตนเป็นพื้นฐานเบื้องต้น เป็นการเตรียมความพร้อมให้กับคนในสังคม เพราะการพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพของบุคคลซึ่งเป็นสมาชิกของสังคมมีคุณภาพแล้ว ก็จะทำให้สังคมมีการพัฒนาตามไปด้วย เมื่อผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจผู้เรียนได้รับประโยชน์จากการสอนแล้วพร้อมนำไปปฏิบัติ ก็สามารถพัฒนาตนเองจนมีความสามารถในการจัดการชีวิตของตนเองได้ การสอนที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเพื่อนำไปสู่การพัฒนาสังคมนั้น ต้องสอนให้เกิดการพัฒนาในส่วนของจิตใจเป็นสิ่งสำคัญ การสอนพระพุทธศาสนา ความรู้ด้านคุณธรรมและจริยธรรม จะทำให้ผู้เรียนพัฒนาตนขึ้นไปในระดับที่เห็นแก่ผู้อื่น มีจิตอาสา มีจิตสาธารณะต่อผู้อื่นด้วยความเสียสละ ส่งผลไปจนถึงชุมชนและสังคมในที่สุด เป็นการพัฒนาสังคมให้มีความสงบสุขได้อย่างยั่งยืน

๒.๖ สรุป

แนวคิดและทฤษฎีการสอนมีวิวัฒนาการอย่างต่อเนื่องเป็นไปตามการพัฒนาของโลก การเปลี่ยนแปลงของสังคม แนวคิดที่ใช้เป็นหลักและพื้นฐานทางการศึกษาอย่างหนึ่งก็คือ อนุกรมวิธานของบลูม และในยุคโลกาภิวัตน์เช่นปัจจุบัน การเรียนการสอนจำเป็นต้องมีการพัฒนา เพื่อให้ผู้เรียนเกิดทักษะที่จำเป็นในการดำเนินชีวิตในโลกที่การสื่อสารและเทคโนโลยีมีความก้าวหน้าพัฒนาอย่างก้าวกระโดด โดยจะสรุปแนวคิดทั้งสองดังนี้

อนุกรมวิธานของบลูม อาศัยพื้นฐานจิตวิทยาจุดประสงค์เชิงพฤติกรรม ๓ ด้านของมนุษย์ โดยแต่ละด้านจัดเป็นลำดับขั้นจากง่ายไปสู่ยาก เริ่มจากสร้างความรู้ให้เกิดกับมนุษย์หรือพุทธิพิสัย เป็นการเรียนรู้ให้เกิดความสามารถด้านสติปัญญา ๖ ระดับ คือ ความรู้ ความเข้าใจ การนำไปใช้ การสังเคราะห์ และการประเมินค่า ต่อมาเป็นการเสริมสร้างความประพฤดิหรือจิตพิสัย เป็นการเรียนรู้ให้เกิดการพัฒนาทางด้านจิตใจ ๕ ระดับ การรับรู้ การตอบสนอง การสร้างค่านิยม การจัดรวบรวม และการสร้างลักษณะนิสัยจากค่านิยม สุดท้ายเป็นการนำไปใช้หรือทักษะพิสัย เป็น

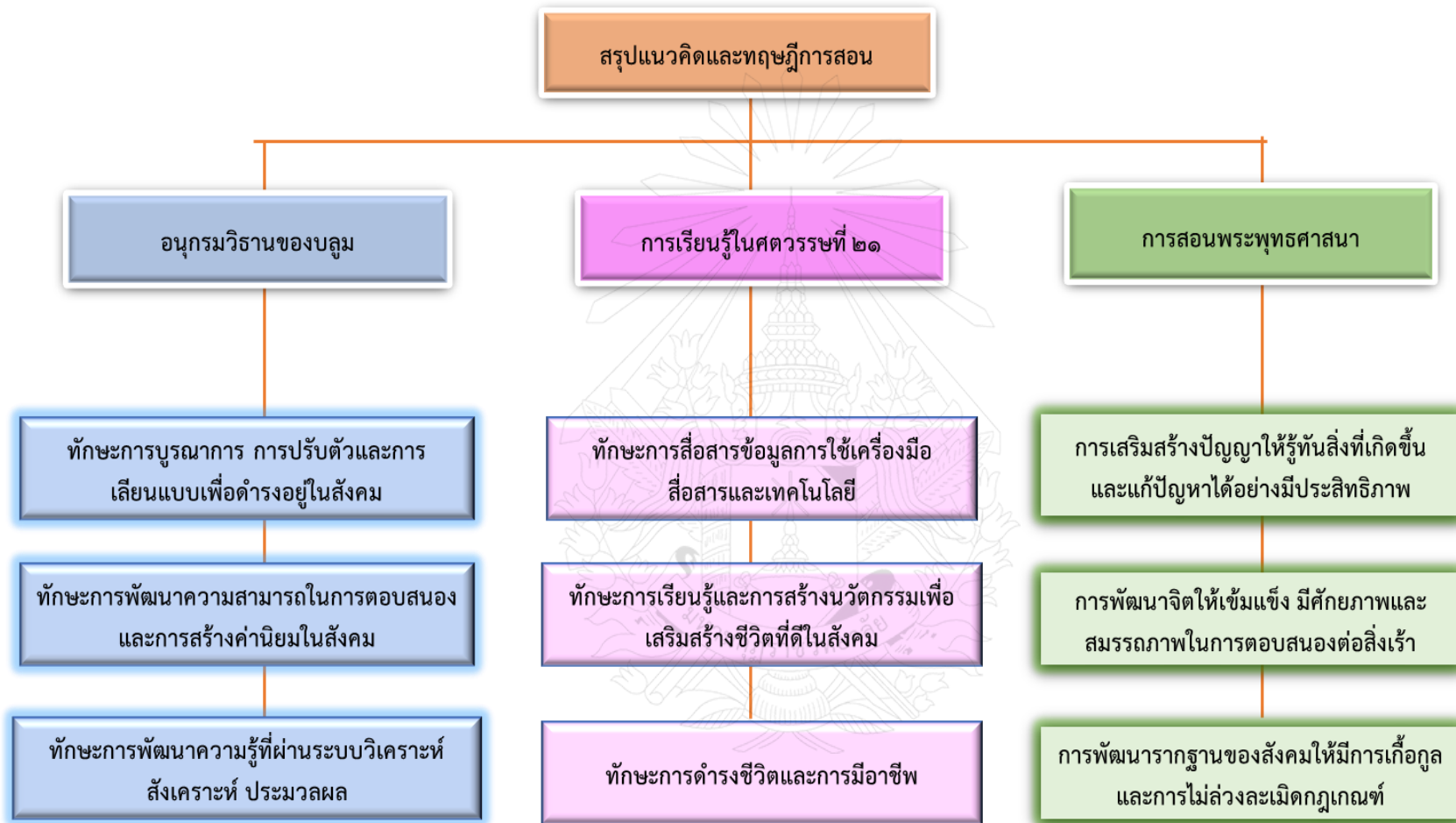
การเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะในการเคลื่อนไหวและการใช้อวัยวะต่าง ๆ ของร่างกาย ๕ ระดับ คือ การเลียนแบบ การทำตามข้อตกลง การทำอย่างมีคุณภาพ การผสมผสานและการปรับตัว

การเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑ มีจุดมุ่งหมายให้มนุษย์สามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้ด้วยความเต็มใจและเท่าทันโดยเน้นทักษะการเรียนรู้ที่จำเป็น ๓ กลุ่มคือ ทักษะชีวิตและการทำงาน (LC) เพื่อการดำรงชีวิตในปัจจุบัน ทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรม (LI) เพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคม และทักษะด้านสารสนเทศ สื่อและเทคโนโลยี (IMT) เพื่อการใช้สื่อต่าง ๆ ในยุคโลกาภิวัตน์

พระพุทธเจ้าทรงเป็นพระบรมครูผู้ทรงสอนพระพุทธศาสนาได้มีประสิทธิภาพ พระพุทธองค์มีพุทธวิธีการสอนอย่างมากมาย ได้แก่ แบบสากัจฉาหรือการสนทนา แบบบรรยาย แบบตอบปัญหา และแบบวางกฎข้อบังคับ อีกทั้งยังมีพุทธลีลาในการสอน ที่มีองค์ประกอบได้แก่ ชี้ให้เห็นชัด ชวนใจให้ยอมรับเอาไปปฏิบัติ ระวังให้อาจหาญแก่กล้า และ ปลอบชโลมใจให้สดชื่นร่าเริง พระพุทธองค์ทรงพร้อมด้วยปัญญาอันแตกฉาน ได้แก่ ความแตกฉานในอรรถ ความแตกฉานในธรรม ความแตกฉานในภาษาหรือนิรุตติ และความแตกฉานในปฏิภาณ เพื่อการบรรลุจุดมุ่งหมายในการสอนให้ผู้ฟังรู้จริง เห็นจริงในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็นตามความเป็นจริง ด้วยเหตุและผลผ่านการกรั่นกรองจากปัญญา เมื่อผู้ฟังนำไปปฏิบัติก็จะได้รับผลแห่งการปฏิบัติ

จากแนวคิดและทฤษฎีการสอนสามารถสรุปเป็นภาพได้ดังนี้

ภาพที่ ๒.๘ สรุปแนวคิดและทฤษฎีการสอน

บทที่ ๓

หลักคำสอนเกี่ยวกับนวังคสัตถุศาสน์

หลักธรรมของพระพุทธศาสนาเผยแผ่เพื่อความพ้นทุกข์แห่งชีวิตในระดับต่าง ๆ ของชีวิต มีความสมบูรณ์พร้อมด้วยความหมายและถ้อยคำส่งผลให้ผู้ศึกษาได้รับประโยชน์ตามสมควรแก่สภาวะของตน ประกอบด้วยศาสตร์และศิลป์ ศาสตร์คือความรู้ที่สามารถนำไปใช้เพื่อการดำเนินชีวิตตามเป้าประสงค์ ศิลป์คือส่วนส่งเสริมให้การศึกษาศาสตร์เป็นไปด้วยประสิทธิภาพเกิดประสิทธิผล สะท้อนให้เห็นถึงความสามารถของผู้สอน สมดังคำยกย่องว่า “อนุตตโร ปุริสทมมสารถิ สตถา เทวมนุสฺसानิ” พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเป็นพระบรมครูผู้ยิ่งใหญ่ของมนุษย์และเทวดา นวังคสัตถุศาสน์คือคำสอนของพระผู้มีพระภาคเจ้าที่กำหนดเป็นรูปแบบหรือลักษณะได้ ๙ ประการ ในครั้งพุทธกาลนั้นพระองค์ทรงตรัสสอนโดยทราบบัณฑิตของผู้นับด้วยหลักธรรมที่เหมาะสมกับบุคคล ด้วยวาทะทั้งร้อยแก้ว ร้อยกรอง บรรยาย อธิบาย จำแนก บัญญัติ ตามสถานการณ์เฉพาะหน้า ต่อมาเมื่อมีการรวบรวมคำสอนขึ้นเป็นหมวดหมู่ทำให้คำสอนส่วนหนึ่งจัดอยู่ในหมวดอย่างชัดเจน เช่น อุทานะ อิติวุตตกะ ชาตกะ สุตตนิบาต แม้กระนั้นนวังคสัตถุศาสน์มีปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก เช่น ในพระสุตตันตปิฎก พระสุตตรหนึ่ง ๆ อาจมีลักษณะของ สุตตะ เคยยะ เวยยาकरणะ เวทลละ อยู่ เนื่องเพราะการสอนนั้น พระพุทธองค์ทรงสอนแก่คู่สนทนาและสถานการณ์ที่แตกต่างกัน การศึกษานวังคสัตถุศาสน์จึงเป็นประโยชน์สำหรับการสร้างความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมของผู้เรียนและการสร้างวิธีสอนให้เกิดความหลากหลายของผู้สอน เพื่อให้สามารถนำความรู้ที่นำไปสู่การปฏิบัติให้เกิดประโยชน์แก่ชีวิตได้อย่างแท้จริงจนถึงที่สุดแห่งทุกข์ได้ ดังจะได้แสดงรายละเอียดต่อไปตามลำดับ ดังนี้

- ๓.๑ หลักคำสอนเกี่ยวกับนวังคสัตถุศาสน์
- ๓.๒ ลักษณะของนวังคสัตถุศาสน์
- ๓.๓ ประโยชน์ของนวังคสัตถุศาสน์
- ๓.๔ สรุป

๓.๑ หลักคำสอนเกี่ยวกับนวังคสัตถุศาสน์

สมัยปฐมพุทธกาล คำว่า “พรหมจรรย์” เป็นคำแรกที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสถึงศาสนาหรือคำสอนของพระองค์ ปรากฏในมหาขันธ์กะ วินัยปิฎก เมื่อประธานอุปสมบทแก่ท่านอัญญาโกณฑัญญะภิกษุรูปแรกในพระพุทธศาสนา ว่า “เอहि ภิกษุติ ภควา สุวากขาโต รมโม จร พรหมจรรย์สมมา ทุกขสฺส อนตฺทกิริยาชาติ”^๑ แปลว่า “เธอจงเป็นภิกษุมาเถิด ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว เธอจงประพฤติพรหมจรรย์ เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบเถิด”^๒

และในกฎทนต์สูตร กล่าวถึงกิตติศัพท์การแสดงธรรมของพระพุทธองค์ว่า “โส รมมึ เทเสติ อาทิกุลยณั มขเมกกุลยณั ปรีโยสานกุลยณั สาทถิ สพยณฺชนั เกวลปรีปฺณณั ปรีสุทฺธิ พรหมจรรย์

^๑ วิ.ม. ๔/๑๘/๑๘.

^๒ วิ.ม. ๖/๑๘/๒๓.

ปกาสสิ” แปลว่า “ทรงแสดงธรรมงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด ทรงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถทั้งพยัญชนะ บริสุทธิ์ บริบูรณ์โดยสิ้นเชิง”^๓

จากตัวอย่างข้อความที่ยกมาข้างต้นนี้ สามารถสรุปได้ว่า ในช่วงแรกของการประกาศคำสอนของพระพุทธเจ้านั้น เรียกว่า “พรหมจรรย์หรือธรรม” มีจุดมุ่งหมายเพื่อความพ้นทุกข์ เนื่องจากผู้ฟังธรรม ผู้ทูลขออุปสมบทเป็นนิกบวชหรือผู้ที่แสวงหาหนทางพ้นทุกข์อยู่ ณ ขณะนั้น และมีผู้บรรลุธรรมเป็นอริยบุคคลมีจำนวนมาก

ต่อมาเมื่อมีผู้ออกบวชในพระพุทธศาสนามากขึ้น มีการประพาศิที่ทำให้เกิดข้อกังวลของภิกษุผู้กระทำ เกิดการทูลถามต่อพระพุทธเจ้าและเป็นเหตุให้เกิดพระวินัยข้อแรก เรียกว่า ปฐมปาราชิก จากนั้นคำสอนของพระพุทธองค์ จึงมีทั้งพระธรรม คือ ความจริงที่ทรงตรัสรู้ บรรลุแล้ว จึงบอก แสดงบัญญัติ แต่งตั้ง เปิดเผย จำแนก ทำให้ตื่น และพระวินัย คือ หลักปฏิบัติสำหรับพุทธบริษัท ๔ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา

ปรากฏใน สัตถุศาสนสูตร เมื่อพระอุบาลีเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าและทูลขอให้แสดงธรรมโดยย่อ ก่อนปลีกตัวไปปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสถึงหลักการพิจารณาธรรมว่า

อุบาลี เธอพึงรู้ธรรมเหล่าใดแล้ว ธรรมเหล่านั้นไม่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย โดยสิ้นเชิง เพื่อคลายกำหนด เพื่อความดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน เธอพึงทรงธรรมเหล่านั้นไว้โดยส่วนเดียวว่า นี่ไม่ใช่ธรรม นี่ไม่ใช่วินัย นี่ไม่เป็นคำสั่งสอนของศาสดา อนึ่ง เธอพึงรู้ธรรมเหล่าใดว่า ธรรมเหล่านั้นเป็นไปเพื่อความเบื่อหน่ายโดยสิ้นเชิง เพื่อคลายกำหนด เพื่อความดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน เธอพึงทรงจำธรรมเหล่านั้นไว้โดยส่วนเดียวว่า นี่เป็นธรรม นี่เป็นวินัย นี่เป็นคำสั่งสอนของศาสดา^๔

นั่นคือ คำสั่งสอนในพระพุทธศาสนานั้นมีหลักการพิจารณา คือ เป็นการสั่งสอนเพื่อความเบื่อหน่ายโดยสิ้นเชิง เพื่อคลายกำหนด เพื่อความดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน มิใช่เป็นไปเพื่ออย่างอื่น และภายหลังการปรินิพพานของพระพุทธองค์มีการทำปฐมสังคายนาขึ้น คำสั่งสอนตลอด ๔๕ พรรษาได้รับการจัดระเบียบเป็นพระธรรมและพระวินัย และต่อมาในคราวสังคายนาครั้งที่ ๓ จึงมีการแบ่งหมวดคำสอนทางพระพุทธศาสนาออกเป็น ๓ ส่วน คือ พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก เรียกว่า พระไตรปิฎก ขึ้นเป็นครั้งแรก และยังคงใช้เป็นแบบแผนหลักของคัมภีร์พระพุทธศาสนาแบบเถรวาทมากระทั่งปัจจุบัน

ก่อนที่จะมีการบันทึกเป็นตัวอักษรนั้น การสืบทอดพระพุทธศาสนาทำด้วยวิธีมุขปาฐะ (ปากเปล่า) โดยพระสังคีติกาจารย์จัดระเบียบคำสอนทางพระพุทธศาสนา เป็นหมวดหมู่อย่างเป็นระบบ เป็นที่น่าสังเกตว่าในพระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย หรือหมวดเบ็ดเตล็ดนั้นมีพระสูตรจำนวนมาก หากยึดตามการจัดแบ่งพระไตรปิฎก ๔๕ เล่ม ขุททกนิกาย เริ่มตั้งแต่เล่มที่ ๒๕ ถึงเล่ม ๓๓ รวม ๙ เล่ม คือ ขุททกปาฐะ ัมมปท คาถา อุทาน อิติวุตตะกะ สุตตนิบาต วิมานวัตถุ เปตวัตถุ เถรคาถา

^๓ ที.สี. ๑๒/๒๐๐/๓๘.

^๔ อ.ส.ต.ต.ก. ๓๗/๘๐/๒๓๔.

เถรีคาถา ชาตก มหานิทเทศ จุฬนิทเทศ ปฏิสัมภิตามรรค อปทาน พุทธวัชระ และจริยาปิฎก แสดงให้เห็นว่าเป็นส่วนของคำสอนที่มีอยู่เป็นจำนวนมากสามารถจัดเป็นหมวดหมู่ย่อยได้อีก ตัวอย่างเช่น คำสอนที่เป็นร้อยกรอง ได้แก่ ธรรมบท คาถา อุทานะ เถรคาถา เถรีคาถา คำสอนที่เป็นเรื่องราว ได้แก่ อิติวุตตกะ สุตตนิบาต วิมานวัตถุ เปตวัตถุ คำสอนเฉพาะเรื่อง เช่น พุทธวัชระ จริยาปิฎก เป็นต้น ทั้งนี้ไม่ว่าจะเป็นพระวินัย พระสูตร และพระอภิธรรม ล้วนปรากฏในรูปแบบของนวัคส์ตฤศาสน์ทั้งสิ้น

๓.๑.๑ ความหมายของนวัคส์ตฤศาสน์

พระไตรปิฎกได้รับการจัดหมวดหมู่และรวบรวมไว้หลายแบบ โดยเริ่มจากจัดเป็นหมวดใหญ่ ๓ หมวด คือ พระวินัย พระสูตร และพระอภิธรรม และมีลักษณะการจัดหมวดหมู่ให้ละเอียดลงไปอีกหลายรูปแบบ อาทิ การจัดหมวดหมู่พระสูตรต่าง ๆ ตามความยาว เช่น ทีฆนิกาย (พระสูตรแบบยาว) มัชฌิมนิกาย (พระสูตรที่มีความยาวขนาดกลาง) การจัดหมวดหมู่ตามสารัตถะของธรรมนั้น (แก่นธรรม) เช่น อริยสัจ สัจธรรม สาราณียธรรม การจัดหมวดหมู่ตามบุคคลที่เกี่ยวข้อง เช่น เทวบุตรสังยุต โกสลสังยุต มารสังยุต พรหมสังยุต ตามระดับบุคคล เช่น พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี พระอรหันต์ การจัดหมวดหมู่เรียงตามจำนวนข้อธรรม เช่น สิกขา ๓ บุคคล ๔ กัลยาณธรรม ๕ สารณียธรรม ๖ ซึ่งวิธีนี้เป็นการรวบรวมจัดเรียงในคราวปฐมสังคายนา

นวัคส์ตฤศาสน์ (Navangasatthusāsana) หมายถึง คำสอนของพระศาสดามีองค์ ๘ เป็นคำศัพท์รุ่นคัมภีร์อปทาน พุทธวงศ์ และอรรถกถาทั้งหลาย บางครั้งเรียกว่าชินสาสน์ บ้าง พุทธวงษ์ บ้าง ส่วนในบาลีที่หมายถึงหลายเรียกว่า ธรรม บ้าง สุตตะ บ้าง^๕

นวงคพุทธศาสนา (Navangabuddhasāsana) หมายถึง คัมภีร์พระพุทธศาสนา ตามรูปแบบ (Form) หรือลักษณะ (Style) ได้แก่ สุตตะ เคยยะ เวชยการณะ คาถา อุทานะ อิติวุตตกะ ชาตกะ อัพภูตธรรมะ และเวทลล^๖

ข้อสังเกตคือ ความแตกต่างของการใช้คำศัพท์ “Satthu” และ “Buddha” โดยพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ให้ความหมายของ สัตถุศาสน์/สัตถุศาสน์ ว่า “คำสั่งสอนของพระศาสดา หมายถึงพระพุทธพจน์”^๗ ทั้งสองคำมุ่งหมายถึง คำสอนของพระพุทธเจ้า สำหรับการสะกดคำศัพท์ของคำว่า “นวัคส์ตฤศาสน์” พบว่า มีการใช้อยู่สองแบบเป็นคำภาษาไทยอิงภาษาบาลี คือ นวัคส์ตฤศาสน์ และคำภาษาไทยอิงภาษาสันสกฤต คือ นวัคส์ตฤศาสน์ ซึ่งแบบหลังพบมากในปัจจุบัน

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) ป.ธ. ๘, ราชบัณฑิต อธิบายถึงการแบ่งองค์ประกอบของพระพุทธพจน์ ได้แก่ ๑) แบ่งเป็น ๒ ส่วน คือ พระธรรมและพระวินัย เรียกรวมว่า ธรรมวินัย หรือพระธรรมวินัย ๒) แบ่งออกเป็น ๓ ส่วน คือ พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก เรียกรวมว่า พระไตรปิฎก ๓) แบ่งเป็น ๔ ส่วน เช่น ปริญญะยธรรม ปหาตัพพธรรม สัจฉิกาดัพพ-

^๕ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ ๓๐, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ผลิธัมม์, ๒๕๕๘), หน้า ๒๒๑.

^๖ T.W. Rhys Davids and William Stede, *Pali-English Dictionary*, Reprint with Corrections 2015, (Melksham : Pali Text Society, 2015), P. 314.

^๗ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*, พิมพ์ครั้งที่ ๒๓, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ผลิธัมม์, ๒๕๕๘), หน้า ๔๓๑.

ธรรม ภาเวตัพพธรรม เป็นต้น ๔) แบ่งเป็น ๙ ส่วน เรียกว่า นวังกส์ตฤศาสน์ ซึ่งแปลว่า คำสอนของ พระศาสดามือองค์ ๙^๘

จะเห็นได้ว่า คำสอนของพระพุทธเจ้านั้นสามารถจัดเป็นหลายแบบหลายประเภท เช่น ตาม แก่นธรรม ความยาว จำนวน ขนาด ลักษณะ หรือบุคคล เพื่อความสะดวกในการสืบทอด พระพุทธศาสนา การศึกษาค้นคว้า และเสริมสร้างความเข้าใจให้ผู้ศึกษา สามารถนำความรู้ไปสู่ การปฏิบัติที่สมบูรณ์ ยังผลให้เกิดขึ้นในการพัฒนาชีวิตของตน จึงสรุปได้ว่า นวังกส์ตฤศาสน์ หมายถึง คำสอนของพระพุทธเจ้า พระธรรมวินัย หรือพระพุทธพจน์ที่ประกอบด้วยองค์ ๙ ประการ ได้แก่ สุตตะ เคยยะ เวยยาकरणะ คาถา อุทานะ อิติวุตตะกะ ชาตกะ อัပ္ภุตธรรมะ และเวทัลละ

๓.๑.๒ ความสำคัญของนวังกส์ตฤศาสน์

การจัดคำสอนโดยการแบ่งพุทธวจนะเป็น ๙ หมวดนี้ มีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล ก่อนที่จะมี พระไตรปิฎก กล่าวได้ว่าเป็นการจัดรูปแบบหรือการแบ่งหมวดหมู่คำสอนพระธรรมวินัยของพระบรม ศาสดาที่เก่าแก่มากที่สุดที่มีหลักฐานปรากฏ^๙ ทั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อสะดวกในการจดจำคำสอนให้ เป็นหมวดหมู่ของเหล่าพระสาวก^{๑๐} โดยพระสาวกผู้สืบทอดพระพุทธศาสนาจำเป็นต้องศึกษาทั้งด้าน ศัพท์ศาสตร์ (ไวยากรณ์ และคำศัพท์ คัมภีร์ประเภทที่แสดงหลักภาษาบาลี) นิษณพุทธศาสตร์ (ความหมายของศัพท์ คัมภีร์ประเภทพจนานุกรม) ฉันทศาสตร์ (เรื่องราวของฉันท์ คัมภีร์ประเภทที่ แสดงกฎเกณฑ์ วิธีร้อยกรองภาษาบาลี) และอสังการศาสตร์ (กระบวนการแต่งบาลี ลีลาแต่งฉันท์ คัมภีร์ประเภทที่แสดงกลวิธีการแต่งภาษาบาลีให้ได้วรรคและสละสลวยทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง) เพื่อที่จะสามารถทรงจำ เรียนรู้ความหมาย เข้าใจการปฏิบัติ นำไปสู่การเผยแผ่พระพุทธพจน์ และ รักษาคำสอนของพระพุทธองค์ได้อย่างถูกต้องตามหลักการทางพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง

นวังกส์ตฤศาสน์ หรือพระธรรมวินัย หรือพุทธวจนะ หรือคำสอนของพระบรมศาสดามี ความสำคัญที่ปรากฏในพระสูตร แบ่งเป็น ๔ ด้าน ดังนี้

๑. นวังกส์ตฤศาสน์ในฐานะพระธรรมวินัยแห่งพระพุทธศาสนา

พระนิยตโพธิสัตว์ทรงศึกษานวังกส์ตฤศาสน์จากพระพุทธเจ้าหลายพระองค์ ปรากฏความ ตามพระบาลีว่า “สุดตนตํ วินยถจาปิ นวญค สตฤศาสน์ สัพพํ ปริยาปุณฺณิตวาน โสภยํ ชินสาสนํ” สำนวนแปลในพระสูตรต้นตปิฎก ขุททกนิกาย พุทธวงศ์^{๑๑} ว่าด้วยพระประวัติของพระโกณฑัญญะ- พุทธเจ้า พระมังคลพุทธเจ้า พระสุเมธพุทธเจ้า พระสุชาตพุทธเจ้า พระปุสสพุทธเจ้า ความว่า “เราเล่า เรียนพระสูตรพระวินัย อันเป็นนวังกส์ตฤศาสน์ทั้งหมด ทำพระศาสนาของพระชินเจ้าให้งดงาม” และ พระกัสสปพุทธเจ้า ความว่า “เราเล่าเรียนนวังกส์ตฤศาสน์ พุทธวจนะตลอดทั้งหมด ยังพระศาสนา ของพระชินพุทธเจ้าให้งามแล้ว”

^๘ พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), *การเรียนรู้พระพุทธพจน์*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ เลียงเชียง, ๒๕๕๕), หน้า ๒๖.

^๙ เสฐียรพงษ์ วรรณปก, *คำบรรยายในพระไตรปิฎก*, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันบันลือธรรม, ๒๕๕๕), หน้า ๔-๕.

^{๑๐} คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, *พระสูตรต้นตปิฎก*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๓.

^{๑๑} ขุ.พุทธ. ๗๓/๓-๒๕/๒๖๓-๒๖๔.

มีนัยว่าในอดีตชาตินั้นพระโพธิสัตว์ได้เวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏได้พบพระพุทธเจ้าหลายพระองค์ แต่เนื่องจากการตั้งปณิธานที่จะตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์หนึ่งในอนาคตจึงไม่บรรลุนิพพานเป็นพระอริยบุคคลแต่อย่างใด ในฐานะพระสาวกแห่งพระศาสดาก็เล่าเรียนคำสอนและปฏิบัติตามคำสอนในศาสนาซึ่งก็คือ พระธรรมวินัย พระพุทธวจนะ หรืออนวังคสัตตุดาสน์ และเมื่อทรงตรัสรู้เป็นพระโคตมพุทธเจ้า ทรงประกาศพระศาสนา ทรงสั่งสอนพระธรรมวินัย หรืออนวังคสัตตุดาสน์ เช่นเดียวกับพระพุทธเจ้าทั้งหลายนั่นเอง

๒. นวังคสัตตุดาสน์ในฐานะเหตุแห่งความมั่นคงของพระศาสนา

ในเวรัญชกัณฑ์พระสารีบุตรทูลถามพระพุทธเจ้าเกี่ยวกับเหตุให้พระศาสดาดำรงอยู่ไม่นาน และเหตุให้พระศาสดาดำรงอยู่นาน พระพุทธองค์ตรัสแสดงเหตุแก่พระสารีบุตร ความว่า

พระผู้มีพระภาคเจ้าพระนามว่าวิปัสสีพุทธเจ้า พระนามว่าสิขี และพระนามว่าเวสภู ไม่ทรงชวนชวายเป็นที่จะแสดงธรรมโดยพิสดารแก่สาวกทั้งหลาย อนึ่ง สุตตะ เคยยะ เวยยาकरणะ คาถา อุทาน อิติวุตตกะ ชาตกะ อัပ္ภุตธรรม เวทลละ ของพระผู้มีพระภาคเจ้าทั้ง ๓ พระองค์นั้นมีน้อย ... เพราะอันตรธานแห่งพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าเหล่านั้น ... จึงยังพรหมจรรย์ (พระศาสนา) นั้นให้อันตรธานโดยฉับพลันนั้นเหมือนกัน ... พระผู้มีพระภาคเจ้าพระนามว่ากุกสันธะ พระนามว่าโกนาคมณะ และพระนามว่ากัสสปะ มิได้ทรงท้อพระหฤทัยเพื่อจะทรงแสดงธรรมโดยพิสดารแก่สาวกทั้งหลาย อนึ่ง สุตตะ เคยยะ เวยยาकरणะ คาถา อุทาน อิติวุตตกะ ชาตกะ อัပ္ภุตธรรม เวทลละ ของพระผู้มีพระภาคเจ้าทั้ง ๓ พระองค์นั้นมีมาก ลึกขาบทกัถรงบัญญัติ ปาติโมกข์ก็ทรงแสดงแก่สาวก เพราะอันตรธานแห่งพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าเหล่านั้น ... จึงดำรงพรหมจรรย์ (พระศาสนา) นั้นไว้ได้ตลอดระยะเวลาอันนาน^{๑๒}

การที่พระศาสดาแสดงธรรมโดยละเอียดแก่พระสาวก มีการบัญญัติข้อปฏิบัติไว้มาก แม้พระองค์ปรินิพพานไปยังคงมีพระธรรมวินัยคงอยู่ ย่อมทำให้ผู้ศึกษาและปฏิบัติมีหลักเกณฑ์ หลักการ ที่ถูกต้องสมบูรณ์ เป็นแนวทางให้สามารถศึกษาและปฏิบัติตามได้โดยสะดวก เมื่อปฏิบัติถูกต้องย่อมเกิดผลของการปฏิบัติตามลำดับขั้น และสามารถสืบทอดส่งต่อคำสั่งสอนของพระศาสดาได้ พระศาสนาจึงมั่นคงกว่าการที่มีพุทธบัญญัติหรือคำสอนที่เป็นแนวทางปฏิบัติย่อย เมื่อการปฏิบัติตนตามพุทธวินัยขาดหายเพราะไม่มีบัญญัติไว้ ความประหลาดก็จะเป็นที่เลื่อมใส การครองตนอยู่ในความเป็นพุทธสาวกเสื่อมถอย เมื่อนั้นก็จะขาดการอุปถัมภ์บำรุงจากชาวบ้านการศึกษาเรียนรู้ก็จะลดลง การปฏิบัติฝึกฝนตนก็จะเห็นผลไม่เต็มที่ ผู้รู้แจ้งเห็นจริงตามคำสอนจะหายาก หากเกิดข้อสงสัยก็ยากที่จะหาแนวทางแก้ไขปัญหาได้ ผู้สนใจในธรรมก็จะลดลงจนหมดไป เมื่อนั้นพระศาสนาก็ไม่อาจดำรงอยู่ได้

^{๑๒} วิ.มทา. ๑/๗/๑๒-๑๔.

๓. นวังกส์ตฤศาสนในฐานะสิ่งต้องสดับและต้องศึกษา

ใน อัมมปุตตสูตร พระองค์ทรงตรัสถึงบุคคล ๔ ประเภท ดังนี้

๑. บุคคลผู้สดับน้อย ทั้งไม่ได้ประโยชน์จากการสดับ
๒. บุคคลผู้สดับน้อย แต่ได้ประโยชน์จากการสดับ
๓. บุคคลผู้สดับมาก แต่ไม่ได้ประโยชน์เพราะการสดับ
๔. บุคคลผู้สดับมาก ทั้งได้ประโยชน์จากการสดับ^{๑๓}

สดับในที่นี้หมายถึง นวังกส์ตฤศาสน และยังต้องรู้อรธ (เนื้อความ) และรู้ธรรม (บาลี) สำหรับประโยชน์ที่ได้รับจากการปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม (คือศีล) สำหรับผู้ศึกษาปฏิบัติ “สุตตะ” หมายถึง ความรู้ที่ได้เล่าเรียนสดับฟังธรรม ความรู้ในพระธรรมวินัย ความรู้คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ที่เรียกว่านวังกส์ตฤศาสน หรือ ปริยัติ^{๑๔}

อีกทั้งพุทธาธิบายถึง ภาษผู้รู้ธรรมในพระพุทธศาสนาใน อัมมัญญสูตร ว่าด้วยผู้รู้จักธรรม ความว่า

“ภาษทั้งหลาย ก็ภาษเป็นอัมมัญญอย่างไร ภาษในธรรมวินัยนี้ ย่อมรู้ธรรม คือ สุตตะ เคยยะ เวยยากรณ์ะ คาคา อุทาน อิติวุตตกะ ชาตกะ อัพภูตธรรม เวทล ละ หากภาษไม่พึงรู้จักธรรม คือ สุตตะ ... เวทลละ ก็ไม่พึงเรียกว่าเป็นอัมมัญญ แต่ เพราะภาษรู้ธรรม คือ สุตตะ ... เวทลละ ฉะนั้นจึงเรียกว่าเป็นอัมมัญญ ภาษ เป็นอัมมัญญ ด้วยประการฉะนี้”^{๑๕}

จากข้อความที่ยกมากล่าวข้างต้นนี้แสดงให้เห็นว่า นวังกส์ตฤศาสน คือ ธรรมวินัย ที่ต้องศึกษาให้ถูกต้องสมบูรณ์เข้าใจทั้งเนื้อความตามบริบทและความหมายตามตัวอักษร ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อชีวิตทั้งผู้ที่เป็นนักบวชและคฤหัสถ์ และโดยเฉพาะภาษในพระพุทธศาสนามีความจำเป็นต้องศึกษานวังกส์ตฤศาสนให้เข้าใจถ่องแท้เพื่อจะสามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างถูกต้องครบถ้วน

๔. นวังกส์ตฤศาสนในฐานะธรรมที่ยังให้เกิดความเลื่อมใสแก่ผู้ที่ยังไม่เลื่อมใส

ใน การณปาฬีสสูตร ปิงคยานีพราหมณ์ตอบปาฬีพราหมณ์ถึงเหตุที่เลื่อมใสในพระสมณโคดมเป็นอย่างยิ่ง เพราะได้ฟังธรรมคือนวังกส์ตฤศาสนจากพระพุทธองค์ โดยการกล่าวเปรียบเทียบไว้หลายประการ ดังนี้

บุรุษผู้มีในรสอันเลิศแล้ว ย่อมไม่ปรารถนารสที่เลวเหล่าอื่น ฉนใด บุคคลฟังธรรมของท่านพระโคดม ย่อมไม่ปรารถนาวาทะของสมณะเป็นอันมากเหล่าอื่น โดยลักษณะนั้น ๆ ฉนนั้นเหมือนกัน

บุรุษผู้ถูกความหิวและความอ่อนเพลียครอบงำพึงได้รวงผึ้ง เขาพึงลิ้มรสโดยลักษณะใด ๆ ก็ย่อมได้รสดีอันไม่เจือ ฉนใด บุคคลฟังธรรมของพระโคดม ย่อมได้ความดีใจ ย่อมได้ความเลื่อมใสแห่งใจ โดยลักษณะนั้น ๆ ฉนนั้นเหมือนกัน

^{๑๓} อัง.จตุกก. ๓๕/๖/๑๕-๑๖.

^{๑๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, อ่างแก้ว, หน้า ๔๖๐-๔๖๑.

^{๑๕} อัง.สตุตท. ๓๗/๖๕/๑๙๔.

บุรุษพึงได้ไม้จันทน์แห่งจันทน์เหลืองหรือจันทน์แดง พึงสูดกลิ่นจากที่ใด ๆ เช่น จาคราก จากลำต้น หรือจากยอด ก็ย่อมได้กลิ่นหอมดี กลิ่นแท้ ฉันทไศ บุคคลพึงธรรมของท่านพระโคตม ย่อมได้ความปราโมทย์ ย่อมได้โสมนัสโดยลักษณะนั้น ฉันทนั้นเหมือนกัน

บุรุษผู้อาพาธ มีทุกข์เป็นไข้หนัก นายแพทย์ผู้ฉลาดพึงบำบัดอาพาธของเขา โดยฐานะ ฉันทไศ บุคคลพึงธรรมของท่านพระโคตม ความโศก ความรำไร ความทุกข์ ความโทมัส และความคับแค้นใจ ของเขาย่อมหมดไปโดยลักษณะนั้น ๆ ฉันทนั้นเหมือนกัน

สระน้ำที่มีน้ำใส มีน้ำอร่อยดี มีน้ำเย็น มีน้ำขาว มีท่าน้ำราบเรียบ นำรินรมย์ บุรุษผู้เดินทาง ร้อน อบอ้าว เหนื่อยอ่อน ออยาก กระหายน้ำ เขาพึงลงสู่สระน้ำนั้น อาบล้าง ต้มบ้าง แล้วระงับความกระวนกระวาย ความเหน็ดเหนื่อย และความร่าร้อนทั้งปวง ฉันทไศ บุคคลพึงธรรมของท่านพระโคตม ความกระวนกระวาย ความเหน็ดเหนื่อย และความร่าร้อนทั้งปวงของเขา ก็ย่อมระงับไป โดยลักษณะนั้น ๆ ฉันทนั้นเหมือนกัน

เมื่อปิงคิยานีพราหมณ์กล่าวจบ ปาสิพราหมณ์เกิดความเลื่อมใสขอถึง พระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งและประกาศตนเป็นอุบาสก แม้ยังไม่เคยพึงธรรมจาก พระพุทธเจ้าเบื้องหน้าพระพักตร์^{๑๖}

พระสูตรนี้ชี้ให้เห็นว่า ผู้มีปัญญาได้พึงธรรมเทศนาจากพระพุทธองค์จนเกิดความเลื่อมใสอย่างยิ่งและสามารถถ่ายทอดความรู้สึกนั้นเปรียบเทียบกับธรรมชาติทั้งหลายและประโยชน์จากการ พึงธรรม ทำให้ผู้รับฟังเพียงฟังคำบอกเล่านี้เกิดความเลื่อมใสประกาศตนเป็นอุบาสกได้

และในคัมภีร์มิลินทปัญหาซึ่งเป็นคัมภีร์สำคัญในพระพุทธศาสนานั้น ใน สมุททังคปัญหา พระนาคเสนกล่าวถึงความดงามแห่งนวังคสัตถุศาสน์ ความตอนหนึ่งว่า

...ยังมีอีก มหาสมุทรรู้จักเต็มเปี่ยมด้วยน้ำจากแม่น้ำคงคา ยมูนา อจิรวดี สรรภู มที เป็นต้น ที่ไหลมาบรรจบกันทั้งสิ้น แม้จากธารน้ำในอากาศ ฉันทไศ พระโยคาวจรผู้บำเพ็ญเพียรแม้สดับตรับฟังนวังคสัตถุศาสน์อันประเสริฐ ของพระชินวรพุทธเจ้าอันมีอุเทส (พระบาลี) ปริปุจฉา (คำอธิบายพระบาลี) สวนะ (การฟัง) ธารณะ (การทรงจำ) วินิจฉัยอันมีวิคคหบท นิกเขปบท สนธิบทและวิภัติ ที่พึงถือเอา ในพระอภิธรรม พระวินัยและพระสูตร ก็ไม่รู้จักอิมหนา ฉันทนั้นก็เหมือนกัน นี่คือองค์ที่ ๕ แห่งมหาสมุทรรู้จักที่พึงถือเอา...^{๑๗}

แสดงว่าธรรมที่พระพุทธองค์ทรงสอน หรือนวังคสัตถุศาสน์นั้นมีความละเอียดลึกซึ้งประณีต และเป็นประโยชน์ต่อชีวิตมนุษย์ทุกยุคสมัย

^{๑๖} อก.ปญจก. ๓๖/๑๙๔/๔๑๕-๔๑๖.

^{๑๗} มิลินท. ๑๐/๕๓๕.

ด้วยนวังคส์ตฤศาสน์มีความสำคัญหลายประการดังกล่าวมาแล้ว ช่างไทยโบราณจึงสอดแทรกแนวคำสอนแห่งนวังคส์ตฤศาสน์ไว้ในการสร้างสถูปเจดีย์เพื่อเป็นเครื่องระลึกถึง มิให้คำสอนอันทรงคุณค่านี้เลือนหายไปตามกาลเวลา ตามการอธิบายความของพระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต) ดังนี้ว่า “สถูปหรือเจดีย์ที่ช่างศรีลังกาและช่างไทยสมัยโบราณสร้างขึ้นเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา นั้น สรุปลได้ว่า ฐานรากใต้ดิน หมายถึง ธรรม ๘๔,๐๐๐ พระธรรมชั้น ฐานสถูปหรือเจดีย์เหนือพื้นดินขึ้นมา มี ๓ ชั้น หมายถึง พระรัตนตรัย รูปโดมทรงพองน้ำหรือระฆังคว่ำ หมายถึง โพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ บัลลังก์สี่เหลี่ยม หมายถึง อริยสัจ ๔ ปล้องไฉน หมายถึง “นวังคส์ตฤศาสน์” ปลียอด หมายถึง มรรค ๔ ผล ๔ และยอดบนสุดรูปทรงกลม หมายถึง พระนิพพาน^{๑๘} และ “ในสมัยพุทธกาล ได้มีการจัดรูปแบบพุทธพจน์ออกเป็นรูปแบบต่าง ๆ เพื่อสะดวกในการจดจำของเหล่าพระสาวกเรียกว่า นวังคส์ตฤศาสน์”^{๑๙}

จากตัวอย่างพระสูตรและข้อความที่ยกมากล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของนวังคส์ตฤศาสน์ ๔ ประการ คือ นวังคส์ตฤศาสน์ในฐานะพระธรรมวินัยแห่งพระพุทธศาสนา นวังคส์ตฤศาสน์ในฐานะเหตุแห่งความมั่นคงของพระศาสนา นวังคส์ตฤศาสน์ในฐานะสิ่งอันควรสวดและควรศึกษา และนวังคส์ตฤศาสน์ในฐานะธรรมที่ยังให้เกิดความเลื่อมใสแก่ผู้ที่ยังไม่เลื่อมใส กล่าวได้ว่าเป็นนวังคส์ตฤศาสน์เป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ ผู้ที่ศึกษาพระพุทธศาสนาจำเป็นต้องศึกษาให้เกิดความรู้ ความเข้าใจและนำมาปฏิบัติอย่างสมบูรณ์เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนตามจุดหมายของชีวิต

๓.๒ ลักษณะของนวังคส์ตฤศาสน์

สมัยพุทธกาลพระพุทธเจ้าทรงสอนธรรมเพื่อเอื้ออำนวยให้ผู้ฟังที่มีความแตกต่างกันได้รับประโยชน์มากที่สุดด้วยหลักการสอน เทคนิคการสอน รูปแบบ และลักษณะการสอน ประกอบด้วย สุตตะ เคยยะ เวยยาकरणะ คาถา อุทานะ อิติวุตตกะ ชาตกะ อัปภูตธรรมะ และเวทัลลสะ ต่อมาพระอรรถกถาจารย์เรียกว่า “นวังคส์ตฤศาสน์” ดังปรากฏในสมันตปสาทิกา^{๒๐} และมโนรถปुरुณี^{๒๑} ว่า

๑. สุตตะ หมายถึง พระสูตรทั้งหลาย เช่น มงคลสูตร รตนสูตร นาลกสูตร และตฤกฏสูตร โดยเฉพาะสุตตนิบาต พระพุทธพจน์ที่มีชื่อว่าสูตร และพระวินัย ได้แก่ อุกโกโตวิมังค์ นิทเทส ชันธกะ และปริวาร

๒. เคยยะ หมายถึง พระสูตรที่มีคาถาทั้งหมด โดยเฉพาะสคาถกวรรค ในสังยุตตนิบาต

๓. เวยยาकरणะ หมายถึง พระอภิธรรมปิฎก พระสูตรที่ไม่มีคาถา และพระพุทธพจน์อื่นที่ไม่ได้จัดอยู่ในองค์ ๘ นอกเหนือจากเวยยาकरणะ

๔. คาถา หมายถึง ธรรมบท เถรคาถา เถรีคาถา และคาถาล้วนที่ไม่มีชื่อว่าสูตรในสุตตนิบาต

^{๑๘} พระธรรมโกศาจารย์, "เยือนสยามนิภายในศรีลังกา", ๒๕๕๐, สืบค้นเมื่อ ๕ เมษายน ๒๕๖๐,

<http://www.mcu.ac.th/site/articlecontent_desc.php?article_id=๖๒๖&articlegroup_id=21>

^{๑๙} คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, *พระสูตรต้นตูปิฎก*, อ่างแก้ว, หน้า ๓.

^{๒๐} วิมหา.อ. ๑/๕๔-๕๕.

^{๒๑} อัง.จตุกก.อ. ๓๕/๑๗. ดูเทียบ ม.ม.อ. ๑๘/๒๘๗-๒๘๘.

๕. อุทานะ หมายถึง พุทธคาถาที่เปล่งด้วยโสมนัสสญาณ ในสมันตปาสาทิการะบุจำนวนพระสูตร ๘๐ สูตร ในมโนรถปુรณิระบุจำนวนพระสูตร ๘๒ สูตร

๖. อิติวุตตะกะ หมายถึง พระพุทธพจน์ที่ขึ้นต้นด้วย “วุตฺตํ เหฺตํ ภควตา” แปลว่า คำนี้พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ ในสมันตปาสาทิการะบุจำนวนพระสูตร คือ ๑๑๒ สูตร ในมโนรถปุรณิระบุจำนวนพระสูตร คือ ๑๑๐ สูตร

๗. ชาตกะ หมายถึง ชาตกะ ๕๕๐ มือปณณกชาตกะ เป็นต้น

๘. อัပ္พุตตรมมะ หมายถึง พระสูตรที่ประกอบด้วยธรรมที่น่าอัศจรรย์ไม่เคยมี มีคำว่า “อพฺพุตฺตํ ภิกฺขเว” เช่น “ภิกษุทั้งหลาย อัจฉริยอัပ္พุตตรมมะ ๔ มีอยู่ในอานนท”

๙. เวลทลละ หมายถึง พระสูตรที่ทามแล้วได้ความรู้และความยินดี เช่น จุฬเวทลลสูตร มหาเวทลลสูตร สัมมาทิฏฐิสสูตร สักกปัญหาสูตร สังขารภาชนียสูตร และมหาปุณณมสูตร เป็นต้น

และจากการสัมภาษณ์ความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิเกี่ยวกับลักษณะของนวัคส์ตฤศาสน์ สามารถสรุปความหมายเป็น ๓ ประเด็น ดังนี้

๑. ด้านลักษณะของคำสอน

นวัคส์ตฤศาสน์ คือ คำสอนของพระพุทธเจ้า ๙ ลักษณะ สามารถจัดหมวดหมู่ตามลักษณะ ร้อยแก้ว ร้อยกรอง และร้อยแก้วผสมร้อยกรอง ได้เป็น ๓ ลักษณะ ดังนี้

(๑) ร้อยแก้ว ได้แก่ สุตตะ เวชยการณะ อิติวุตตะกะ อัပ္พุตตรมมะ และเวลทลละ

(๒) ร้อยกรอง ได้แก่ คาถา อุทานะ และชาตกะ

(๓) ร้อยแก้วผสมร้อยกรอง ได้แก่ เคยยะ

จากการศึกษาพระไตรปิฎกพบว่า อุทานะ มีลักษณะเป็นร้อยกรองหรือร้อยแก้ว และชาตกะ มีลักษณะเป็นร้อยกรอง และเรื่องราวที่พระอรุณกถาจารย์อธิบายเพิ่มเติมในชาตกะนั้นเป็นร้อยแก้ว สามารถสรุปเป็นภาพได้ดังนี้

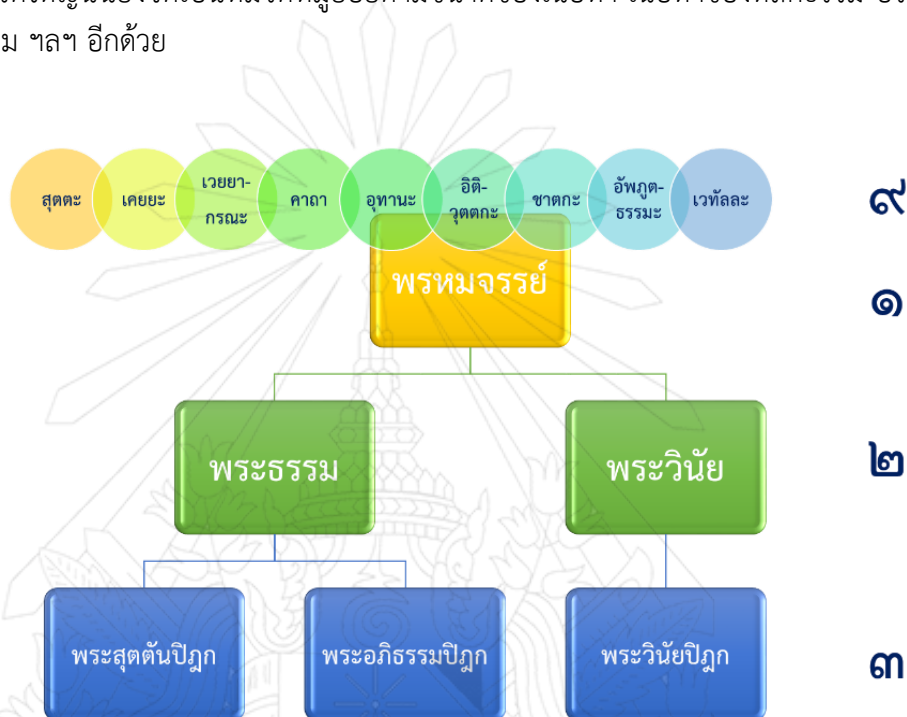
องค์ประกอบของนวัคส์ตฤศาสน์ (คำสอนของพระศาสดาประกอบด้วยองค์ ๙)

ภาพที่ ๓.๑ ความสัมพันธ์ขององค์ประกอบและลักษณะของนวัคส์ตฤศาสน์

๒. ด้านหมวดหมู่ของคำสอน

นวัคส์ตฤศาสน์ คือ คำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหมด ๘๔,๐๐๐ พระธรรมชั้น ๓ จัดเป็นหนึ่งหมวด คือ พรหมจรรย์ จัดเป็นสองหมวด คือ พระธรรมและพระวินัย จัดเป็น ๓ หมวด คือ พระไตรปิฎก ได้แก่ พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก จัดเป็น ๔ หมวด คือ ได้แก่ สุตตะ เคยยะ เวชยาภรณ์ะ คาถา อุทานะ อิติวุตตกะ ชาตกะ อัပ္พุตธรรมะ และเวทลละ และในแต่ละหมวดใหญ่นั้นยังจัดเป็นหมวดหมู่ย่อยตามขนาดของเนื้อหา เนื้อหาของหลักธรรม ประเภทของหลักธรรม ฯลฯ อีกด้วย

ภาพที่ ๓.๒ การจัดหมวดหมู่คำสอนของพระพุทธเจ้า

๓. ด้านการสอน

นอกจากลักษณะและหมวดหมู่ที่จัดอย่างชัดเจนแล้วนั้น นวัคส์ตฤศาสน์ยังมีสอดแทรกไปด้วยวิธีสอนหลายวิธีโดยหลักแล้วก็คือการสอนโดยใช้วาจา ดังจะได้อธิบายรายละเอียดตามลำดับ

สุตตะ คือ พระพุทธพจน์ลักษณะร้อยแก้ว วิธีการสอนคือ การบรรยาย การเล่าเรื่อง การอธิบาย การกล่าวธรรม การบอกวิธีปฏิบัติ เช่น พรหมชาลสูตร เมื่อจบคำสอนทำให้เกิดประโยชน์ทางโลกและทางธรรม เป็นวิธีสอนที่เข้มมากที่สุด

เคยยะ คือ พระพุทธพจน์ลักษณะร้อยแก้วผสมร้อยกรอง วิธีการสอนคือ การบรรยายที่มีลีลาไพเราะ เช่น มงคลสูตร เป็นทำนองเสนาะที่เกิดขึ้นจากทำนองของภาษา

เวชยาภรณ์ะ คือ พระพุทธพจน์ลักษณะร้อยแก้ว วิธีการสอนคือ การบรรยายแบบวิเคราะห์ แยกแยะให้เห็นองค์ประกอบของธรรม การแจกแจงองค์ธรรม การอธิบายขยายความ มีหลักการมีเหตุผล เป็นประเด็น เช่น อัมมจักกัปปวัตตนสูตร เวชยาภรณ์ะในนวัคส์ตฤศาสน์ ไม่หมายรวมถึงการสอนฉันทลักษณ์ เพราะไม่ใช่การสอนเกี่ยวกับหลักไวยากรณ์ของภาษา

คาถา คือ พระพุทธพจน์ลักษณะร้อยกรอง มีทั้งขนาดสั้นและยาว วิธีการสอนคือการบรรยายโดยใช้การเรียงร้อยถ้อยคำให้มีความสละสลวยด้วยรูปแบบของคำประพันธ์ที่กำหนดไว้จำได้ง่ายมีใจความลึกซึ้ง มีองค์ธรรมซ่อนอยู่อย่างสมบูรณ์ ทำให้เกิดการตีความเพื่อหาความหมายของคำสอน

คาถาในความหมายที่ใช้กันอยู่ทั่วไปในปัจจุบันของพุทธศาสนิกชนไทยส่วนมาก คือ “คำศักดิ์สิทธิ์” คาถามন্ত্রา เมื่อท่องคาถานั้นแล้วจะเกิดผลตามต้องการ เช่น คาถาเงินล้าน เพื่อให้เกิดโชคลาภ หรือ “คำลึกลับ” เมื่อท่องคาถานั้นแล้วจะทำให้ประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน คำสอนทางพระพุทธศาสนาที่สืบทอดต่อกันมาในลักษณะคำย่อ หรือที่เรียกว่า “หัวใจ” เช่น คาถาหัวใจเศรษฐี **อุ อา กะ สะ** มีลักษณะของคาถาคือ สั้น ทำให้จำง่าย เป็นการนำพยางค์แรกขององค์ธรรมมาประกอบ มาจากทฤษฎีธรรมมีกัตถสังวัตตนิกรธรรม ๔ หมายถึง หลักธรรมของขรรยาวาส เพื่อประโยชน์ในการดำรงชีวิตในปัจจุบัน มี ๔ ประการ ได้แก่ อุดหนุนสัมปทา ความขยันหมั่นเพียรในการทำงาน ประกอบอาชีพสุจริต อารักขสัมปทา รู้จักคุ้มครองรักษาทรัพย์ กัลยาณมิตรตदा เลือคบหากับคนดี และสมชีวิตา รู้จักใช้ รู้จักเก็บ เมื่อท่องคาถาได้ ต้องเข้าใจความหมาย และนำไปปฏิบัติจึงจะเกิดผลของความเป็นเศรษฐีได้ ซึ่งเป็นวิธีปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้า มิใช่การท่องคาถาแล้วรอผลให้เกิดขึ้นเองโดยไม่ได้ลงมือสร้างเหตุแห่งความสำเร็จนั้น ยิ่งไปกว่านั้นยังมีคาถาอีกหลายรูปแบบที่เน้นความศักดิ์สิทธิ์ การอ้อนวอนขอ การใช้คำที่ไม่ถูกหลักไวยากรณ์ การใช้คำที่หาความหมายไม่ได้ หรือผสมปะปนทั้งภาษาบาลีและภาษาไทยโดยไม่ตรงหลักการทางพระพุทธศาสนา หรือไม่มีในคำสอนของพระพุทธเจ้า แต่มักจะขึ้นต้นด้วยนะโม ๓ จบ เพื่อความเป็นสิริมงคล

อุทานะ คือ พระพุทธพจน์ที่เปล่งออกมาด้วยความรู้สึกอย่างแรงกล้า มีลักษณะเป็นร้อยกรองหรือร้อยแก้ว มีความกินใจมากกว่าคาถา วิธีการสอน คือ การบรรยายโดยยกตัวอย่างผู้มีประสบการณ์ทางธรรม เกี่ยวกับ “ความรู้สึก” นั้น จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิมีความเห็นเป็น ๒ ทาง คือ ๑) อุทานะ เป็นความรู้สึกสุข (โสมนัส) อย่างเดียว เป็นเครื่องฟูใจ เช่น พระพุทธอุทานหลังการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า หรือพระอรหันตเถระ พระอรหันตเถรี โดย หากเป็นอุทานะของปุถุชนเกิดจาก “โลภโสมนัส” อุทานะของกัลยาณปุถุชนถึงพระอนาคามี เกิดจาก “มหากุศลโสมนัส” อุทานะของพระอรหันต์ เกิดจาก “มหากิริยาโสมนัส” และพระพุทธอุทานะ เกิดจาก “โสมนัสญาณ” และ ๒) อุทานะ เป็นความรู้สึกสุข (โสมนัส) หรือทุกข์ (โทมนัส) ก็ได้

ปัจจุบันอาจเทียบ “วรรณทอง” เข้ากับลักษณะของอุทานะได้ คนทั่วไปอาจเกิดอุทานะจากความสำเร็จที่เกิดขึ้นได้ยาก ต้องเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นจริงและเกิดความรู้สึกกับตนเอง เช่น จบการศึกษาปริญญาเอกด้วยความพากเพียรพยายามอย่างยิ่ง ต่างจาก คำว่า “อุทาน” ในภาษาไทย ที่เกิดจากอาการตกใจ เช่น ว้าย อู๊ย

อิติวุตตะกะ คือ พุทธพจน์ลักษณะร้อยแก้ว มีการอ้างอิงคำสอนที่ผู้รู้สอนไว้ การยกเหตุผลมาประกอบผล แสดงว่ามีเรื่องเดิมอยู่ก่อนแล้ว วิธีการสอน คือ การบรรยายโดยยกหลักฐานอ้างอิง ยกหลักฐานขึ้นรับรอง

ในการสังคายนาครั้งแรกพระอานนท์เป็นผู้บอกคำสอนของพระพุทธองค์ เป็นการยืนยันว่า คำสอนนั้นเป็นของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มีคำถามคือสมัยพุทธกาล อิติวุตตะกะเป็นคำสอนที่อ้างอิงใครกรณีนี้ ผู้ทรงคุณวุฒิให้ความเห็นว่า ๑) เป็นการอ้างอิงพระพุทธองค์เอง โดยเป็นหลักฐานอ้างอิง หรือ

ยกขึ้นมารับรอง ดังเช่น การอ้างอิงงานเขียนก่อนหน้าของตนเอง ๒) เป็นการอ้างอิงถึงคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย

อาจมีลักษณะของการสอนแย้ง หมายถึง เมื่อมีผู้มานำเสนอความคิด พระพุทธเจ้าไม่ได้ปฏิเสธแต่ตรัสเสนอความคิดของพระองค์ อาจแปลง่าย ๆ คือ “เราว่าอย่างนี้” “ท่านว่าอย่างนั้น”

ชาตกะ คือ พระพุทธพจน์ลักษณะร้อยกรองที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกและลักษณะร้อยแก้วที่ปรากฏในคัมภีร์พระอรรถกถา เป็นอวัชิวประวัติของพระพุทธเจ้าในอดีต ด้วย “บุพเพนิวาสานุสติญาณ” วิธีการสอน คือ การบรรยายโดยยกตัวอย่างประกอบ เพื่อนำไปสู่การสอนบางสิ่งหรือยกเป็นอุทาหรณ์ โดยนำเรื่องราวของบุคคลที่ประสบความสำเร็จด้านต่าง ๆ มาเป็นตัวอย่าง หรืออาจจะมุมความล้มเหลวด้วยก็ได้ เพราะในบางพระชาติพระโพธิสัตว์ก็มีการกระทำพลาดพลั้งไป

อัฏฐธรรมะ คือ พระพุทธพจน์ลักษณะร้อยแก้ว ที่เป็นเรื่องของความอัศจรรย์ “ทำให้เกิดศรัทธา เกิดปัญญา” วิธีการสอน คือ การบรรยายโดยยกเหตุการณ์พิเศษ เรื่องราวอัศจรรย์ เรื่องที่คนทั่วไปไม่เคยรู้ หรือบุคคลอัจฉริยะ อาจเกิดความอัศจรรย์ได้ ๒ ลักษณะ คือ ลักษณะแรก คือ เมื่อผู้เรียนฟังแล้วเกิดความเข้าใจ เข้าใจแล้วรู้สึกอัศจรรย์ใจ จากเรื่องอธิบายยากแต่ผู้สอนสามารถอธิบายได้เข้าใจง่ายอย่างไม่เคยเป็นมาก่อน เกิดอาการ “ฟังแล้ว Get, Get แล้ว Wow” ลักษณะที่สอง คือ เมื่อนำธรรมะที่ได้เรียนจนจำได้เกิดความเข้าใจนำไปปฏิบัติจนเกิดผลระดับปรับเปลี่ยนความคิดหรือพฤติกรรมเป็นจุดเปลี่ยนของชีวิต

เวทัสล คือ พระพุทธพจน์ลักษณะการถามการตอบ วิธีการสอน คือ การสอนแบบมีปฏิสัมพันธ์กับผู้เรียน เป็นวิธีสอนที่ใช้มากรองจากสุตตะ

การสอนของพระพุทธเจ้านั้นปรับไปตามอัธยาศัยของผู้ฟังมุ่งประโยชน์ของผู้ฟังเป็นหลัก ทรงสอนความจริงที่เป็นประโยชน์อย่างเหมาะสมกับสถานการณ์

ภาพรวมของนวัจนศาสตร์ สามารถแสดงเป็นตารางได้ดังนี้

ตารางที่ ๓.๑ ภาพรวมของนวัคส์ตฤศาสน์

นวัคส์ตฤศาสน์	พระไตรปิฎก	สูตระ	เคยยะ	เวยยาकरणะ	คาลา	อุทานะ	อิติวุตตะกะ	ชาตกะ	อัพภูตธรรมะ	เวทัลละ
ร้อยแก้ว		✓	✓	✓		✓	✓	อรรถกถา	✓	✓
ร้อยกรอง			✓		✓	✓		ชาตกะ		
โครงสร้าง ทางคัมภีร์	พระวินัยปิฎก	อุกโกโต วิภังค์ ชั้นธกะ ปริวาร นิทเทส		พระพุทธรูป ที่อยู่นอกเหนือ องค์ ๘						
	พระสุตตันต- ปิฎก	พระสูตร ทั้งหลาย โดยเฉพาะ ใน สุตตันนิบาต คัมภีร์นี้ เทส	โดยเฉพาะ ใน สคาถวรรค สังยุตต- นิกาย	มัชฌิมนิกาย มูลปนิณาสก ๑๕๒ พระพุทธรูป ที่เป็น เวยยาकरण- ภายิต	ธรรมบท ๓๔๓ เถรคาลา ๒๖๔ เถรคาลา ๗๓ คาลาล้วน ในสุตตันนิบาต	คัมภีร์อุทาน ๘๐ สูตร พระสูตรที่มี พระพุทธรูป อุทาน	คัมภีร์อิติวุตตะกะ ๑๑๒ สูตร	คัมภีร์ชาตกะ ๕๔๗ สูตร	พระสูตร ที่ประกอบ ด้วยธรรม ที่น่าอัศจรรย์	พระ สูตรที่ ถ้าม แล้วได้ ความรู้ ความ ยินดี
	พระอภิธรรม ปิฎก			พระอภิธรรม						
รูปแบบ		บรรยาย อธิบาย ๑. พระสูตร ที่ขึ้นต้น ด้วย “เอวมเม สุตฺ” ๒. เนื้อหา ๓. บทสรุป	การขับ มีร้อย กรอง ผสม ร้อยแก้ว	การจำแนก การแจกแจง การแยกแยะ	ฉันท ประเภทต่าง ๆ	๑. เหตุปรารภ ๒. คำขึ้นต้น “อุทโฆ ภควา เอตมตถ วิทิตวา ตาย เวลายุ อิม อุทาน อุทานสิ”	๑. คำขึ้นต้น “วุตตฺ เหน ภควตา” ๒. คำลงท้าย “เอตมตถ ภควา อโวจ” ๓. พุทธดำรัส (เวยยาकरणะ) ๔. คำอ้างอิง “ตตเถต อิติ วูจจติ” ๕. พุทธคาลา ๖. บทลงท้าย “ออยมปี อตโถ วุตโต ภควตา อิตี เม สุตฺนติ”	๑. ปัจจุบันวัตถุ ๒. อดีตวัตถุ ๓. คาลา ๔. ไวยากรณ์ ๕. ประชุมชาต กะ	พระพุทธรูป ที่กล่าวถึงเรื่อง อัศจรรย์ ความ อัศจรรย์ “อภุตธมม”	คำถาม คำตอบ

รายละเอียดของนวัคส์ตฤศาสน์ทั้ง ๙ ประการ มีดังนี้

๓.๒.๑ สุตตะ

การเทศนาธรรมของพระพุทธเจ้านั้นมุ่งหมายให้ผู้ฟังได้รับประโยชน์ในชีวิต ทรงแสดงธรรมท่ามกลางพระภิกษุ พุทธบริษัท หรือเฉพาะบุคคล ในพระวินัยและพระสูตรมีพระบัญญัติและหลักธรรมอยู่เป็นจำนวนมาก เปรียบเสมือนบันทึกรสอนของพระพุทธเจ้า คำสอนที่มีลักษณะเป็นร้อยแก้ว ปรากฏหลักธรรมบุคคล เหตุการณ์ สถานที่ และผลของการฟังธรรม คำสอนลักษณะนี้เรียกว่า สุตตะ

๑. ความหมายของสุตตะ

สุตตะ แปลว่า สายสูตร เส้นด้าย พระสูตร ปาพจน์ พระพุทธพจน์^{๒๒} ในพระอรธกถาแสดงไว้ว่าพระดำรัสของพระตถาคตอย่างอื่นอันมีชื่อว่าสุตตะ รวมเรียกว่า สุตตะทั้งสิ้น ยกตัวอย่าง เช่น อุกโกติวิงค์ สุตตนิบาต มังคลสูตร รัตนสูตร นาลกสูตร ฯลฯ จากข้อความนี้ อุกโกติวิงค์ (ปาติโมกข์ทั้งสองฝ่าย) ชั้นชกะ ปริวาร ในพระวินัย และคัมภีร์นิตเทส ได้แก่ จุฬนิตเทสและมหานิตเทส ผลงานของพระสารีบุตรเถระ เป็นต้น^{๒๓} จึงจัดอยู่ในลักษณะคำสอนแบบสุตตะ

พระวินัยถูกจัดเป็นสุตตะ ด้วยเหตุสองประการ คือ

(๑) วินัยเป็นพุทธพจน์ทั้งสิ้น มิใช่สิ่งที่พระสาวกจะบัญญัติได้

(๒) วินัยเป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างที่สุดเป็นเรื่องความประพฤติดีงามเบื้องต้นที่พระภิกษุทุกรูปต้องปฏิบัติตาม และมีเนื้อหาสำคัญนำไปสู่ความหลุดพ้นได้^{๒๔}

พระสูตรเป็นข้อธรรม คำแนะนำ และหลักปฏิบัติ อีกทั้งยังสอดแทรกไปด้วยบริบททางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณี และสภาพสังคมในครั้งพุทธกาลและในกาลที่กล่าวถึง (อดีตกาลหรืออนาคตกาล) อีกด้วย

สำหรับพระสูตรในสุตตนิบาตนั้น มีเนื้อหาทั้งประเภท สุตตะ คาถา เวยยาकरणะ เคยยะ^{๒๕} ดังนั้น คำสอนในสุตตนิบาตที่จัดเป็นลักษณะคำสอนแบบสุตตะ หมายถึงเฉพาะพระสูตรที่เป็นร้อยแก้วเท่านั้น

กล่าวโดยสรุป สุตตะ คือ คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่เป็นร้อยแก้ว ได้แก่ พระวินัยปิฎก พระสูตรที่ไม่มีคาถา และคัมภีร์นิตเทส นั่นเอง

๒. ลักษณะของสุตตะ

สุตตะ หรือ เป็นรูปแบบวิธีเขียนพระพุทธวจนะที่ทรงแสดงในร้อยแก้วหรือความเรียง แบ่งออกเป็นสองลักษณะ คือ รูปแบบของสุตตะในพระวินัยและรูปแบบของสุตตะในพระสูตร

^{๒๒} พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต), ศัพท์วิเคราะห์, พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : เลียงเชียง, ๒๕๕๘), หน้า ๙๕๖.

^{๒๓} คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระสูตรต้นตอปิฎก, อ่างแก้ว, หน้า ๓.

^{๒๔} พระมหาพัฒนา ปณฺหาทีโป, “ศึกษาเชิงวิเคราะห์นวัคส์ตฤศาสน์ในพระไตรปิฎก”, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๖๐, หน้า ๓๖.

^{๒๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๕.

(๑) รูปแบบของสูตรในพระวินัยปิฎก

ปรากฏในพระวินัย ซึ่งเป็นการสอนโดยการบัญญัติสิกขาบทในพระปาติโมกข์ ที่ทรงบัญญัติไว้แก่ภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์ พระสาวกทั้งหลายเพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบโดยประการทั้งปวง มีองค์ประกอบ ๗ ประการ^{๒๖} คือ วัตถุประสงค์ สิกขาบทวิภังค์ ปทาศิขณีย์ อนาปัตติวาร วินิตวัตถุทาน คาลา และวินิตวัตถุ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๑. วัตถุประสงค์ เรื่องราวหรือเหตุการณ์ต่าง ๆ อันเป็นเหตุปัจจัยหรือเค้ามูลให้ทรงบัญญัติสิกขาบทนั้น แบ่งเป็น ๒ ตอน คือ ปฐมนิทาน เรื่องราวแรก หรือเหตุแรกเกิด และอนุนิทาน เรื่องราวต่อมา หรือเหตุการณ์ครั้งหลัง

ตัวอย่าง ปฐมปาราชิกกัณฑ์ เรื่องพระสุทินน์

๑) นิทาน ได้แก่ เหตุเกิดขึ้นแห่งสิกขาบท หรืออัฐปัตติกถา เกิดเพราะเกิดเรื่องขึ้น มี ๒ ลักษณะ คือ

ก. ปฐมนิทาน เรื่องราวแรก หรือเหตุเกิดแรก

สุทินน์ กลันทบุตร เป็นบุตรของเศรษฐีมีอยากออกบวชแต่มารดาบิดาไม่อนุญาต เพราะเป็นลูกชายคนเดียว ถึงกับยอมอดน้ำอดอาหาร เพื่อน ๆ ช่วยมาเจรจาจนในที่สุดก็ได้ออกบวช ภายหลังได้ออกบรรพชาอุปสมบทในพุทธสำนัก^{๒๗}

ข. อนุนิทาน เรื่องราวต่อมา หรือเหตุการณ์ครั้งหลัง

ท่านพระสุทินน์บวชได้ไม่นาน เกิดข้าวยากหมากแพงอาหารขาดแคลนท่านได้กลับไปสู่เรือนเพื่อบิณฑบาตบิดาวิงวอนให้สีก แต่ท่านพระสุทินน์ปฏิเสธ ในที่สุดมารดาของท่านขอให้ร่วมหลับนอนกับอดีตภรรยาเพื่อให้เกิดทายาทสืบสกุลจะได้ไม่ถูกริบทรัพย์จากพวกเจ้าลิจจวี ถึงแม้พระสุทินน์ท่านไม่ยอมกระทำเช่นนั้น แต่ไม่สามารถปฏิเสธได้^{๒๘}

(๑) พุทธสถาน สถานที่เกิดข้อบัญญัติ

พระนครเวสาลี

(๒) อัฐปัตติกถา เรื่องราวของภิกษุผู้เป็นต้นบัญญัติ

สมัยต่อมา ปุราณทูตียกาของท่านพระสุทินน์ อาศัยความแก่แห่งครรภนั้น คลอดบุตรแล้ว จึงพวกลูกสาวของท่านพระสุทินน์ได้ตั้งชื่อทารกนั้นว่า “พีชกะ” ตั้งชื่อปุราณทูตียกาของท่านพระสุทินน์ว่า “พีชกมาตา” ตั้งชื่อท่านพระสุทินน์ว่า “พีชกบิดา” ภายหลัง เขาทั้ง ๒ ได้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ทำให้แจ้งซึ่งพระอรหัตแล้ว^{๒๙}

(๓) อุชฌานกถา ข้อความเพ่งโทษของชาวพระนคร

เหล่าภุมเทพกระจายเสียงว่า “ท่านผู้เจริญ โอ ภิกษุสงฆ์ไม่มีเสนียด ไม่มีโทษ พระสุทินน์ กลันทบุตรก่อเสนียดขึ้นแล้ว ก่อโทษขึ้นแล้ว” เทพชั้นจาทุมหาราช ได้สดับเสียงเหล่าภุมเทพแล้ว

^{๒๖} จำเนียร แก้วกู่, *หลักวรรณคดี บาลีวิจารณ์*, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๙), หน้า ๓๓-๓๘.

^{๒๗} วิ.มหา. ๑/๑๐-๑๔/๓๕๑-๓๕๘.

^{๒๘} วิ.มหา. ๑/๑๕-๑๗/๓๕๘-๓๖๔.

^{๒๙} วิ.มหา. ๑/๑๘/๓๖๕.

กระจายเสียงต่อไป เทพชั้นดาวดึงส์ เทพชั้นยามา เทพชั้นดุสิต เทพชั้นนิมมานรดี เทพชั้นปรนิมมิตวสวัตตี เทพที่นับเนื่องในหมู่พรหมได้สดับเสียงแล้วกระจายเสียงกันต่อ ๆ ไป จนถึงพรหมโลก^{๓๐}

(๔) อาโรจนกถา ข้อความกราบทูลแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า

ภิกษุสหายเหล่านั้น ตีเตียนท่านพระสุทินน์โดยอเนกปริยายดังนี้แล้ว ได้กราบทูลเนื้อความนั้นแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า^{๓๑}

๒) สังขสันนิบาต การประชุมสงฆ์ เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว มีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์เพราะเหตุเป็นเค้ามูลนั้น เพราะเหตุแรกเกิดขึ้นโดยมีระเบียบการประชุม ๕ ขั้นตอน คือ ตรวจสอบข้อเท็จจริง ทรงตีเตียนอาการนั้น ทรงแสดงโทษแห่งอาการนั้น ตรัสแสดงคุณแห่งอาการนั้น และทรงแสดงอำนาจประโยชน์ในการบัญญัติสิกขาบท

(๑) ตรวจสอบข้อเท็จจริง

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งให้ประชุมภิกษุสงฆ์ ในเพราะเหตุเป็นเค้ามูลนั้น ในเพราะเหตุแรกเกิดนั้น แล้วทรงสอบถามท่านพระสุทินน์ว่า “สุทินน์ ข้าว่าเธอเสพเมถุนธรรม ในปุราณทุติยิกาจริงหรือ”

ท่านพระสุทินน์ทูลรับว่า “จริง พระพุทธเจ้าข้า”^{๓๒}

(๒) ทรงตีเตียนอาการนั้น

พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าทรงตีเตียนว่า “โมฆบุรุษ การกระทำของเธอนั้น ไม่เหมาะ ไม่สมไม่ควร ไม่ใช่กิจของสมณะ ใช้ไม่ได้ ไม่ควรทำ เธอบวชในธรรมวินัยที่เรากล่าวไว้ตัวอย่างนี้แล้ว ไฉนจึงไม่สามารถประพฤติพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ได้ตลอดชีวิตเล่า”^{๓๓}

(๓) ทรงแสดงโทษแห่งอาการนั้น

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตีเตียนท่านพระสุทินน์โดยอเนกปริยายดังนี้แล้ว ตรัสโทษแห่งความเป็นคนเลี้ยงยาก ความเป็นคนบำรุงยาก ความเป็นคนมักมาก ความเป็นคนไม่สันโดษ ความคลุกคลีความเกียจคร้าน^{๓๔}

(๔) ตรัสแสดงคุณแห่งอาการนั้น

ตรัสคุณแห่งความเป็นคนเลี้ยงง่าย ความเป็นคนบำรุงง่าย ความมักน้อย ความสันโดษ ความซัดเสลา ความกำจัด อาการที่นำเลื่อมใส การไม่สะสม การปรารภความเพียร^{๓๕}

(๕) ทรงแสดงอำนาจประโยชน์ในการบัญญัติสิกขาบท ๑๐ ประการ

๑) เพื่อความรับว่าดีแห่งสงฆ์

๒) เพื่อความสำราญแห่งสงฆ์

๓) เพื่อข่มบุคคลผู้เก้อยาก

^{๓๐} วิ.มหา. ๑/๑๘/๓๖๔-๓๖๕.

^{๓๑} วิ.มหา. ๑/๒๐/๓๖๗.

^{๓๒} วิ.มหา. ๑/๒๐/๓๖๗.

^{๓๓} วิ.มหา. ๑/๒๐/๓๖๗.

^{๓๔} วิ.มหา. ๑/๒๐/๓๖๙.

^{๓๕} วิ.มหา. ๑/๒๐/๓๖๙.

- ๔) เพื่ออยู่สำราญแห่งภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก
- ๕) เพื่อป้องกันอาสวะอันจะบังเกิดในปัจจุบัน
- ๖) เพื่อกำจัดอาสวะอันจักบังเกิดในอนาคต
- ๗) เพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส
- ๘) เพื่อความเลื่อมใสยิ่งของบุคคลที่เลื่อมใสแล้ว
- ๙) เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสังฆธรรม
- ๑๐) เพื่ออนุเคราะห์ตามพระวินัย^{๓๖}

๒. บัญญัติหรือพุทธบัญญัติ บัญญัติข้อหนึ่ง ๆ โดยระบุดูอาการว่าประพจน์เช่นไรจึงถือว่าล่วงละเมิดสิกขาบทหรือต้องอาบัติเช่นนั้น แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ

๑) ปฐมบัญญัติหรือมูลบัญญัติ บัญญัติครั้งแรกหรือบทบัญญัติเดิมที่ทรงตั้งไว้ในคราวทำ ความผิดครั้งแรก

ก็ภิกษุใดเสพเมถุนธรรม เป็นปาราชิก หาสังวาสมิได้^{๓๗}

๒) อนุบัญญัติ เป็นบัญญัติเพิ่มเติม แก้ไขเพิ่มเติมที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติเสริมหรือผ่อน พระบัญญัติที่วางไว้เดิม

๓. สิกขาบทวิงค์ คำจำแนกความแห่งสิกขาบท เพื่ออธิบายแสดงความให้ชัดขึ้น คำใดที่เป็นเงื่อนไขคือข้อที่ชวนให้สงสัย ท่านก็ยกคำนั้น ๆ จากพุทธบัญญัติเลือกมาอธิบายให้ชัดเจนยิ่งขึ้นใน ลักษณะต่าง ๆ คือ อธิบายความหมาย นิยามหรือให้คำจำกัดความ และบอกลักษณะอาการหรือระบุ จำนวน

๑) อธิบายความ

คำว่า สิกขา (สิกขา) ได้แก่ สิกขา ๓ ประการ คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา อธิปัญญาสิกขา บรรดาสิกขา ๓ ประการเหล่านั้น อธิศีลสิกขานี้ ชื่อว่า สิกขา ที่ทรงประสงค์ในอรรถนี้^{๓๘}

๒) นิยาม หรือให้คำจำกัดความ

ชื่อว่า สาชีพ (สาชีวิ) อธิบายว่า สิกขาบทใด ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบัญญัติไว้ สิกขาบทนั้น ชื่อว่า สาชีพ ภิกษุศึกษาในสาชีพนั้น เพราะเหตุนั้น จึงตรัสว่า ถึงพร้อมด้วยสาชีพ^{๓๙}

๓) บอกลักษณะ อาการ หรือระบุจำนวน

ที่ชื่อว่า เมถุนธรรม (เมถุนธมโม) มีอธิบายว่า ธรรมของอัสตบรูษ ประเพณีของชาวบ้าน มรรยาทของคนชั้นต่ำ ธรรมอันชั่วหยาบ ธรรมอันมีน้ำเป็นที่สุด กิจที่ควรซ่อนเร้น ธรรมอันคนเป็นคู่ ๆ พึงประพจน์ร่วมกันนี้ ชื่อว่า เมถุนธรรม^{๔๐}

^{๓๖} วิ.มหา. ๑/๒๐/๓๖๙.

^{๓๗} วิ.มหา. ๑/๒๐/๓๖๙.

^{๓๘} วิ.มหา. ๑/๒๗/๓๗๖.

^{๓๙} วิ.มหา. ๑/๒๘/๓๗๖.

^{๔๐} วิ.มหา. ๑/๓๓/๓๙๘.

๔. ปทภาษณีย์ บทที่ควรแจกแจงรายละเอียด การอธิบายแจกแจงเนื้อหาแห่งสิกขาบท โดยแยกเป็นส่วน ๆ ถึงลักษณะแห่งการล่วงละเมิดสิกขาบทนั้น ๆ

หญิง ๓ จำพวก คือ มนุษย์ผู้หญิง ๑ อมนุษย์ผู้หญิง ๑ สัตว์ดิรัจฉานตัวเมีย ๑

อุกโตพยัญชนก ๓ จำพวก คือ มนุษย์อุกโตพยัญชนก ๑ อมนุษย์อุกโตพยัญชนก ๑

สัตว์ดิรัจฉานอุกโตพยัญชนก ๑

บัณฑิตะ ๓ จำพวก คือ มนุษย์บัณฑิตะ ๑ อมนุษย์บัณฑิตะ ๑ สัตว์ดิรัจฉานบัณฑิตะ ๑

ชาย ๓ จำพวก คือ มนุษย์ผู้ชาย ๑ อมนุษย์ผู้ชาย ๑ สัตว์ดิรัจฉานตัวผู้ ๑

ภิกษุผู้เสพเมถุนธรรมในมรรค ๓ คือ วัจฉมรรค ปัสสาวมรรค มุขมรรค ของมนุษย์ผู้หญิง

ต้องอาบัติปาราชิก^{๔๑}

๕. อนาปัตติวาร วาระที่ไม่ต้องอาบัติ ข้อยกเว้นที่เมื่อล่วงละเมิดบัญญัตินั้น ๆ แล้ว ก็ไม่ถือว่าเป็นอาบัติ

ภิกษุไม่รู้สีกตัว ๑ ภิกษุวิกลจริต ๑ ภิกษุผู้มีจิตฟุ้งซ่าน ๑ ภิกษุผู้กระสับกระส่ายเพราะเวทนา ๑ ภิกษุอาทิกัมมิกะ ๑ เหล่านี้ ไม่ต้องอาบัติ^{๔๒}

๖. วินีตวัตถุทานคาคา คาคารวมเรื่องที่วินิจฉัยหรือตัดสินแล้ว มีลักษณะเป็นสารบาญเรื่อง วินีตวัตถุนั้นเอง ปรากฏเฉพาะในปาราชิก ^{๔๓} และสังฆาทิเสสบางสิกขาบทเท่านั้น

๗. วินีตวัตถุ เรื่องที่ท่านตัดสินแล้วว่า ปรับอาบัติหรือไม่ปรับอาบัติ ท่านแสดงไว้เป็นตัวอย่าง สำหรับเทียบเคียงตัดสินในการปรับอาบัติ ทำนองคำพิพากษาของศาลสูงสุด

ก็โดยสมัยนั้นแล ภิกษุรูปหนึ่งคิดว่า เราจักไม่ต้องอาบัติด้วยวิธีอย่างนี้ แล้วปลอมเป็นคฤหัสถ์เสพเมถุนธรรม เธอได้มีความรังเกียจว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทไว้แล้ว เราต้องอาบัติปาราชิกแล้วกระมังหนอ จึงกราบทูลเรื่องนั้นแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า “ภิกษุ เธอต้องอาบัติปาราชิกแล้ว”^{๔๔}

สังเกตได้ว่า คำสอนของพระพุทธเจ้าในรูปแบบสุดท้ายในพระวินัยนั้น มีทั้งร้อยแก้วที่เป็น การพรรณนา การสนทนา การชี้แจง การคิดวิเคราะห์ การตัดสิน การอธิบาย และการสรุป

^{๔๑} วิ.มหา. ๑/๓๘/๓๙๙.

^{๔๒} วิ.มหา. ๑/๔๗/๖๓๘.

^{๔๓} วิ.มหา. ๑/๔๘/๖๓๙.

^{๔๔} วิ.มหา. ๑/๕๑/๖๔๐.

ตารางที่ ๓.๒ ภาพรวมโครงสร้างสุดท้ายในรูปแบบพระวินัยปิฎก

โครงสร้างพระวินัย	วิภังค์	ชั้นธกะ	ปริวาร
๑. วัตถุ (เรื่องราวเหตุปัจจัย ให้ทรงบัญญัติสิกขาบท)	✓	✓	✓
๑) นิทาน เหตุเกิดขึ้นแห่งสิกขาบท			
ก. ปฐมนิทาน เหตุแรกเกิด			
ข. อนุนิทาน เหตุการณ์ครั้งหลัง			
(๑) พุทธสถาน สถานที่ประทับ			✓
(๒) อุปัตติกา เรื่องราวของภิกษุต้นบัญญัติ			✓
(๓) อุชฌานกถา ข้อความเพ่งโทษ		✓	
(๔) อาโรจนกถา ข้อความกราบทูล			
๒) สังขสนันนิบาต	✓	✓	
(๑) ตรวจสอบข้อเท็จจริง			
(๒) ทรงติเตียนอาการนั้น			
(๓) ทรงแสดงโทษแห่งอาการนั้น			
(๔) ตรัสแสดงคุณแห่งอาการนั้น			
(๕) ทรงแสดงประโยชน์แห่งสิกขาบท			
๒. บัญญัติ ข้อปฏิบัติ	✓		
๑) ปฐมบัญญัติ ข้อบัญญัติครั้งแรก			
๒) อนุปฐมบัญญัติ บทบัญญัติเพิ่มเติม			
๓. สิกขาบทวิภังค์ อธิบายความให้ชัดเจน	✓		
๑) อธิบายความ			
๒) นิยาม			
๓) บอกลักษณะ			
๔. ปทภาษณีย์ แจกแจงรายละเอียด	✓		
๕. อนาปัตติวาระ วาระที่ไม่ต้องอาบัติ	✓		
๖. วินิตวัตถุทานคาลา คถารวมเรื่องที่ตัดสินแล้ว	✓		
๗. วินิตวัตถุ เรื่องที่ตัดสินแล้วว่าอาบัติหรือไม่อาบัติ	✓		

(๒) รูปแบบของสูตรในพระสูตรตันตปิฎก

สำหรับรูปแบบของสูตรในพระสูตรทั้งหลายที่ไม่มีคาถา มี ๕ องค์ประกอบ^{๔๕} ซึ่งจะอธิบายโดยนำพรหมชาลสูตร มาแสดงตามแต่ละองค์ประกอบ ดังนี้

๑. **สารัมภกถา** คำเริ่มแรก ได้แก่ “เอวมเม สุตฺ (ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้)” เป็นคำบอกเล่าของพระอานนท์เถระ ในฐานะผู้เล่าวิสันาพระสูตร

ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้^{๔๖}

๒. **กาลเทศะ เวลาและสถานที่** เป็นคำรายงาน ในขณะที่ทรงแสดงพระสูตรนั้น ๆ พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ที่ไหน พร้อมกับใครบ้าง

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จดำเนินทางไกลระหว่างกรุงราชคฤห์และเมืองนาลันทา พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ประมาณ ๕๐๐ รูป^{๔๗}

๓. **นิทาน** เรื่องราวหรือเหตุการณ์ต่าง ๆ ส่วนหนึ่งเป็นเหตุเกิด ต้นเรื่องหรือเค้าเงื่อนให้เกิดเรื่องราว (นิทานวจนะ) และเป็นเรื่องราวต่อเนื่องกันตั้งแต่ต้นจนจบ (นิทานวัตถุ) โดยมีรายละเอียดว่า เหตุการณ์เกิดขึ้นที่ไหน เกิดขึ้นอย่างไร มีใครบ้างอยู่ในเหตุการณ์ ตลอดจนอยู่ในสภาพแวดล้อมอย่างไร

แม้สุปปียปริพาชกก็เดินทางไกลระหว่างกรุงราชคฤห์และเมืองนาลันทา พร้อมด้วยพรหมทัตตมาณพผู้เป็นอันเตवासิก ได้ยินว่า ในระหว่างทางนั้น สุปปียปริพาชกกล่าวติพระพุทเจ้าติพระธรรม ติพระสงฆ์ โดยอเนกปริยาย ส่วนพระพรหมทัตตมาณพอันเตवासิกของสุปปียปริพาชกกล่าวชมพระพุทเจ้า ชมพระธรรม ชมพระสงฆ์ โดยอเนกปริยาย อาจารย์และอันเตवासิกทั้งสองนั้นมีถ้อยคำเป็นข้าศึกแก่กันและกันโดยตรงฉะนี้

ครั้นใกล้รุ่งภิกษุหนึ่งประชุมกัน ณ โรงกลมสนทนากันถึงคำกล่าวของอาจารย์และอันเตवासิกนั้น พระพุทองค์ทรงทราบคำสนทนานั้น จึงตรัสถามว่าภิกษุทั้งหลายสนทนากันถึงเรื่องอะไร^{๔๘}

๔. **สารัตถะ** แก่นเรื่อง คำสอน หัวข้อธรรม บัญญัติธรรมที่ทรงแสดงในเรื่องอันเป็นหัวใจ หรือสารัตถะแห่งพระสูตร

ภิกษุทั้งหลาย คนเหล่าอื่นฟังกล่าวชมเรา ชมพระธรรม หรือชมพระสงฆ์ก็ตาม เธอทั้งหลายไม่ควรทำความเพลิตเพลิต ดีใจ เบิกบานใจในคำชมนั้น ภิกษุทั้งหลาย คนเหล่าอื่นฟังกล่าวชมเรา ชมพระธรรม หรือชมพระสงฆ์ก็ตาม ถ้าเธอทั้งหลายจักเพลิตเพลิต ดีใจ เบิกบานใจในคำชมนั้น อันตรายจะพึงมีแก่เธอทั้งหลาย เพราะเหตุนี้เป็นแน่^{๔๙}

^{๔๕} คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, *พุทธวิธีการสอน*, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๙๖.

^{๔๖} ที.สี. ๑๑/๑/๑.

^{๔๗} ที.สี. ๑๑/๑/๑.

^{๔๘} ที.สี. ๑๑/๑/๒.

^{๔๙} ที.สี. ๑๑/๑/๓.

แล้วจึงตรัสถึงจุลศีล มัชฌิมศีล มหาศีล ทิฎฐิ ๖๒ ประกอบด้วย

บุพพันตักปัฏิกทิกฎฐิ ๑๘ ความเห็นปรารภส่วนเบื้องต้น (อดีต) ได้แก่ สัสสตทิกฎฐิ ๔ (ความเห็นว่าเที่ยง) เอกัจจสัสสตทิกฎฐิ ๔ (เห็นว่าบางอย่างเที่ยง) อันตานั้นตักทิกฎฐิ ๔ (ความเห็นว่าดีที่สุดและไม่มีที่สุด) อมราวิกเขปิกทิกฎฐิ ๔ (ความเห็นไม่แน่นอน สายแบบปลาไหล)

อธิจจมุขปณิกทิกฎฐิ ๒ ความเห็นว่าสิ่งต่าง ๆ มีขึ้นเองไม่มีเหตุ

อปรันตักปัฏิกทิกฎฐิ ๔๔ ความเห็นปรารภส่วนเบื้องปลาย (อนาคต) ได้แก่ สัญญิตทิกฎฐิ ๑๖ (ความเห็นว่ามียัญญา) อสัญญิตทิกฎฐิ ๘ (ความเห็นว่าไม่มีสัจญา) เนวสัจญินาสัจญิตทิกฎฐิ ๘ (ความเห็นว่า มีสัจญาก็มิใช่ ไม่มีสัจญาก็มิใช่) อจเฉททิกฎฐิ ๗ (ความเห็นว่าขาดสูญ) ทิฎฐธัมมนิพพานทิกฎฐิ ๕ (ความเห็นว่าสภาพบางอย่างเป็นนิพพาน)^{๕๐}

๕. สโมธาน การสรุปเรื่องซึ่งจัดเข้าในลักษณะการประเมินผล ว่ามีเหตุการณ์อะไรเกิดขึ้นบ้าง หลังจบเทศนาเรื่องนั้น

ครั้งพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสพระสูตรนี้จบแล้ว ภิกษุทั้งหลายเหล่านั้นต่างมีใจชื่นชม ยินดี พระภาชิตของพระผู้มีพระภาคเจ้า ก็และเมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไวยากรณ์ภาชิตนี้อยู่ หมั่นโลกธาตุดีถ้วนไหวแล้วแล

พระสูตรที่มีองค์ประกอบครบสมบูรณ์ถือว่ามีความงาม ๓ ประการ คือ งามในเบื้องต้นด้วยนิทานวจนะ งามในท่ามกลางด้วยเนื้อหาที่เป็นพระพุทธานุชาตหรือสาวกภาชิต และงามในที่สุดด้วยนิคมวจนะ พระสิริมังคลาจารย์ผู้รจนาคัมภีร์มิ่งคลัตที่ป็นีกกล่าวว่า มงคลสูตรเป็นตัวอย่างของพระสูตรที่มีความงามครบทั้ง ๓ อย่าง^{๕๑} จะเห็นได้ว่า พรหมชาลสูตร ที่ขนิทาย ที่ยกมาข้างต้นนั้น มีองค์ประกอบของพระสูตรครบบริบูรณ์

^{๕๐} ที.สี. ๑๑/๒-๕๐/๔-๘๔.

^{๕๑} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์ศาสนาสากล ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, , พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๒), หน้า ๕๕๑-๕๕๒.

ตารางที่ ๓.๓ ภาพรวมโครงสร้างสูตรในพระสูตรต้นตปิฎก

โครงสร้าง พระสูตร	ที่ข- นิกาย	มัชฌิมนิกาย			สัง- ยุตต- นิกาย	อัง- คตตร- นิกาย	ขุททกนิกาย				
		ขนาด					ประเภทที่ ๑			ประเภท ที่ ๒	ประเภท ที่ ๓
		ยาว	กลาง	สั้น			ขุททก- ปาฐะ	อุทานะ (บางสวน)	พระ สูตร	นิทเทศ	อิติ วุตตะกะ
สารัมภกถก (การเปิดเรื่อง)	✓	✓			✓	✓	✓	✓		✓	✓
กาลเทศะ (เวลาและ สถานที่ มาก)	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓			
นิทาน (เนื้อเรื่อง)	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓			
๑. นิทานวจนะ (เหตุเกิดแห่ง เรื่อง)											
๒. นิทานวัตถุ (เหตุการณ์)											
สารัตถะ (หลักคำสอน)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓ ร้อย กรอง	คาถา*
๑. พุทธธรรม											
๒. พุทธปรัชญา (โลกทรรศน์ ชีวทรรศน์)											
สโมธาน (สรุป ประชุมชาดก หรือประเมนผล)	✓	✓									✓
อรรถกถา										✓	✓
สนเทศ (แหล่งอ้างอิง)										✓	✓

สรุปได้ว่า สูตรตะ นั้นเป็นลักษณะคำสอนแบบร้อยแก้ว ทั้งขนาดยาว ปานกลาง และสั้น เป็นการสอนแบบให้รายละเอียดได้มาก ปรากฏทั้งบุคคล เหตุการณ์ สถานที่ และผลของเหตุการณ์นั้น สามารถจำแนกได้เป็นสองรูปแบบ คือ รูปแบบของสูตรตะในวินัยและรูปแบบของสูตรตะในพระสูตร

๓. ความสำคัญของสูตรตะ

สูตรตะ เป็นลักษณะคำสอนที่พบมากในคัมภีร์พระพุทธศาสนา เป็นการบรรยายธรรมให้ผู้ฟังเกิดความรู้ความเข้าใจและนำไปปฏิบัติได้อย่างเป็นขั้นตอน พระอรรถกถาจารย์ได้สรุปสาระสำคัญของสูตรตะไว้ ๖ ประการ^{๕๒} คือ

^{๕๒} วิมหา.อ. ๑/๔๒. ดูเทียบ ที.สี.อ. ๑๑/๘๒.

๑. เพราะบ่งถึงประโยชน์ (อตถาณํ สฺจนโถ) คือชี้ให้เห็นประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่น
  ๒. เพราะมีเนื้อความที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว (สุตฺตโต) คือตรัสตามอุปนิสัยหรืออัธยาศัยของเวไนยสัตว์ (ผู้ฟังแนะนำได้)
  ๓. เพราะก่อให้เกิดประโยชน์ (สวณโถ) คือก่อให้เกิดผล ดุจข้าวกล้าที่เจริญเติบโตแล้ว ผลิตรวงข้าวต่อไปได้
  ๔. เพราะหลังประโยชน์ (สุทฺถนโถ) คือทำให้ประโยชน์หลังไหลออกมา ดุจโคนมหลังน้ำนมออกมา
  ๕. เพราะป้องกันด้วยดี (สุตฺตถาณา) คือรักษาประโยชน์ทั้งหลายไว้ได้ด้วยดี
  ๖. เพราะมีส่วนเสมอด้วยเส้นด้าย สายบรรทัด (สุตฺตสภาคโถ) คือใช้เป็นบรรทัดฐานในการประพฤติปฏิบัติของวิญญูชน ดุจเส้นบรรทัดของช่างไม้
- จะเห็นได้ว่า การสอนแบบสุตตะเป็นการบรรยายธรรมโดยมีสารธรรมที่มุ่งให้ผู้ฟังสามารถนำไปใช้เป็นประโยชน์ในการดำเนินชีวิตตามจุดมุ่งหมาย ตามระดับสติปัญญาหรือสภาวะของผู้ฟัง

๔. ประโยชน์ของสุตตะ

สุตตะ เป็นลักษณะคำสอนแบบร้อยแก้ว มีทั้งพระธรรมและพระวินัย ซึ่งเป็นข้อปฏิบัติ นำไปสู่ความหลุดพ้น เป็นเสมือนบันทึกประวัติศาสตร์ของชมพูทวีปในครั้งพุทธกาล สอดแทรกไปด้วยวัฒนธรรม ประเพณี สภาพแวดล้อม สรรพศาสตร์ เป็นบันทึกการสอนตลอดพระชนม์ชีพของพระบรมครูแห่งโลก เหตุที่พระพุทธองค์ทรงแสดงพระสูตรทั้งหลาย^{๕๓} พระอรธรรคกถาจารย์ผู้รจนารมัตถที่ป็นอธิบายว่า มี ๔ ประการ

๑. อัดตัสสมาสยะ ทรงแสดงตามพระอัธยาศัยของพระองค์เอง โดยต้องมีผู้ใดทูลขอให้ทรงแสดง เช่น อากังเขยยสุตฺร ตฺวัญญกสุตฺร
๒. ปรัชมาสยะ ทรงแสดงตามอัธยาศัยของผู้ในที่ทรงตรวจดูด้วยพระญาณก่อนเสด็จไปโปรด เช่น ฉัมมจักกัปปวัตตนสุตฺร ราหุโลวาทสุตฺร
๓. ปุจฉาวลิกะ ทรงแสดงตามคำถาม เช่น โภชณังคสังยุต มารสังยุต พรหมสังยุต
๔. อัดถูปัตติกะ ทรงแสดงตามเรื่องหรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในขณะนั้น ๆ เช่น ฉัมมทายาทสุตฺร ปุตตมิงฺสุปมสุตฺร ทารุกขันธูปมสุตฺร

ผลของการฟังธรรมนั้น มีประโยชน์ ๕ ประการ^{๕๔} คือ

๑. อัสนุตัง สฺสุมาติ ผู้ฟังย่อมได้ฟังที่สิ่งยังไม่เคยฟัง ได้เรียนรู้สิ่งที่ยังไม่เคยเรียนรู้
  ๒. สุตัง ปรีโยทเปติ ย่อมเข้าใจชัดสิ่งที่เคยได้ฟังแล้ว ก็ทำให้แจ่มแจ้ง เข้าใจชัดเจนยิ่งขึ้น
  ๓. กังขัง วิหนติ ย่อมบรรเทาความสงสัยได้ แก้อัสนุตังได้ บรรเทาความสงสัยเสียได้
  ๔. ทิฏฐิง อฺขุง กโรติ ย่อมทำความเข้าใจให้ตรง ทำความเข้าใจถูกต้องได้
  ๕. จิตตมัสส ปสึทติ จิตของผู้ฟังย่อมเลื่อมใส จิตของเขาย่อมผ่องใส
- ผลของการปฏิบัติตามสุตตะนั้น ย่อมได้ประโยชน์ ๓ ประการ คือ ประโยชน์ตน (อัดตัตถะ) ประโยชน์ผู้อื่น (ปรัตถะ) และ ประโยชน์ทั้ง ๒ ฝ่าย หรือ ประโยชน์ร่วมกัน (อุภยัตถะ)

^{๕๓} พุ.อิตติ.อ. ๔๕/๕๙-๖๓.

^{๕๔} อง.ปญจก. ๓๖/๒๐๒/๔๔๑.

๓.๒.๒ เคยยะ

พระธรรม ๘๔,๐๐๐ พระธรรมชั้นตรี เริ่มต้นจากพระบรมศาสดาผู้ทรงตรัสรู้้อนุตรสัมมา-สัมโพธิญาณประกอบด้วยอภิญา ๖ และปฏิสัมภิตา ๔ ทรงมีความชำนาญเพียบพร้อมในเชิงภาษา หรือนิรุกติศาสตร์อย่างลึกซึ้ง ในการเทศนาของพระพุทธองค์จึงทรงพระปริชาตรัสธรรมได้ทั้งรูปแบบของร้อยแก้ว ร้อยกรอง รวมถึงการใช้ท่วงทำนองที่เหมาะสมกับฉันทลักษณ์ โดยร้อยกรองส่วนมากปรากฏ ณ ตอนกลางของร้อยแก้ว หรือปรากฏช่วงใดช่วงหนึ่งของการแสดงธรรม สามารถสร้างความเลื่อมใสให้เกิดขึ้นแก่ผู้ฟัง เกิดผลตามแก่สภาวะของตน คำสอนที่มีร้อยแก้วผสมร้อยกรองและประกอบท่วงทำนองนั้น คำสอนลักษณะนี้เรียกว่า เคยยะ

๑. ความหมายของเคยยะ

เคยย์ เคยยะ แปลว่า ควรขับร้อง ฟังกล่อม^{๕๕} หมายถึง ความที่มีร้อยแก้วและร้อยกรองผสมกัน หมายถึงเอาพระสูตรที่มีคาถาทั้งหมด โดยเฉพาะสคาถวรรคในสังยุตตนิกาย^{๕๖}

การสาธยายเป็นการรักษาคำสอนของพระพุทธเจ้า การทำวัตรเช้า การทำวัตรเย็น เป็นกิจวัตรที่จำเป็นของพระ อุบาสก อุบาสิกา มีคำว่าเปรียบเสมือนได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า มีทั้งการสวดพระพุทธพจน์ บทสรรเสริญคุณของพระรัตนตรัย และการเจริญเมตตาให้แก่ตนเองและผู้อื่น ในการประกอบพิธีกรรมทั้งในวัดและนอกวัด การสวดในงานมงคล เรียกว่า เจริญพระพุทธมนต์ การสวดในงานอวมงคล เรียกว่า สวดพระพุทธมนต์ การสวดโดยทั่วไปเรียกว่า การสวดมนต์

การสาธยายคำสอนตามวิธีทรงจำด้วยปากเปล่า เป็นวิธีรักษาคำสอนที่แม่นยำมาก เพราะการสวดพร้อมกันต้องถูกต้องทั้งอักขระและท่วงทำนอง เสมือนเป็นการตรวจสอบให้มีการสืบทอดพระธรรมวินัยอย่างสมบูรณ์ ภายหลังพุทธปรินิพพานเกิดการสังคายนา แปลว่า การสวดพร้อมกัน คือมาประชุมกัน เพื่อรวบรวมประมวลคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า มีการทบทวนสอบทานในที่ประชุมสงฆ์ เมื่อเห็นด้วยก็สวดสาธยายเป็นการยอมรับและวางเป็นหลัก เรียกว่า สังคายนา หรือ สังคีติ

ลักษณะร่วมของการสวดมนต์และการร้องเพลงคือ โนม้นำชักจูงและกระตุ้นให้ใจให้เกิดความรู้สึกได้ลึก ๆ แแรง ๆ อาจเป็นความซาบซ่านกระจาย หรือความรื่นสงบซึ่งสำรวมก็ได้ ความแตกต่าง คือ บ่อยครั้งที่การร้องเพลงมุ่งให้เกิดความรู้สึกของสภาพจิตที่เป็นบาปอกุศล ส่วนการสวดมนต์อยู่ในขอบเขตของการสนองจุดหมายที่เป็นกุศล พระสงฆ์สวดมนต์ได้เฉพาะในอาการอันถูกต้องตามพุทธบัญญัติที่จะเสริมสร้างกุศลธรรม

เมื่อพิจารณาคำศัพท์ คีตะ แปลว่า เพลง ร้องเพลง ขับร้อง และสวด คีติ แปลว่า เพลง การขับร้อง การร้องเพลง และคำสวด การสวด *คายนะ* แปลว่า การสวด การร้องเพลง พบว่ามีความสอดคล้องกันในเรื่องของเพลง การขับร้อง และการสวด เพราะมาจากรากศัพท์เดียวกัน คือ คีตสรภัญญะ แปลว่า การกล่าว (ธรรม) ด้วยเสียง เป็นการเปล่งเสียงตามบทประพันธ์ให้คนได้สดับธรรม เกิดประโยชน์แก่จิตใจและปัญญา โดยมีลักษณะของการออกเสียงที่กลมกล่อมดำเนินไปอย่างเหมาะสมแก่สมณะ ไม่ทำวิการคืออาการผิดแปลก ไม่ทำอักขระคำและความให้เสียหาย เป็นไปตาม

^{๕๕} พระอุตรคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ) และ ศ.พิเศษ ดร.จำลอง สารพัดนึก, *พจนานุกรม บาลี-ไทย*, อ่างแล้ว, หน้า ๑๘๙.

^{๕๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*, อ่างแล้ว, หน้า ๒๒๑.

ทำนองที่เป็นแบบแผน มี ๓๒ ทำนอง ได้แก่ ตรังควัตร (ทำนองดั่งคลื่น) โธตควัตร (ทำนองดั่งรีดนมโค) และคลิตควัตร (ทำนองดั่งเลื่อนของ) เป็นต้น^{๕๗} ปรากฏพระบาลีใน สวรรตถัมมัญชสา ฎีกาว่า “สรภณเถ กิร ตรงควตโตธตภาตคคหกวตตาทินี ทวตตีส วตตานี อตถิ”^{๕๘}

สรุปได้ว่า เคยยะ หมายถึง ลักษณะคำสอนอันประกอบด้วยร้อยแก้วและร้อยกรอง ที่มีท่วงทำนองของการขับ มุ่งให้ผู้ฟังเกิดกุศล สรรภณญะ หมายถึง การสวดเป็นท่วงทำนอง

๒. ลักษณะของเคยยะ

พระสูตรหรือคำสอนที่มีคาถาผสม คือมีทั้งร้อยแก้วและร้อยกรองผสมกันในเรื่องเดียวกัน ซึ่งบทร้อยกรองมักจะแทรกอยู่ตอนกลางหรือตอนท้ายของส่วนที่เป็นร้อยแก้วเป็นส่วนใหญ่ จากการศึกษาพบ ๓ รูปแบบ ดังต่อไปนี้

รูปแบบที่ ๑ ขึ้นต้นด้วยร้อยแก้ว ท่อนกลางเป็นร้อยกรอง จบด้วยร้อยแก้ว พบในปฏิรูปสูตร ดังนี้

ร้อยแก้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ ศาลาหลังหนึ่งในพราหมณคาม แคว้นโกศล ก็โดยสมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาคเจ้าแวดล้อมด้วยคฤหัสถ์บริษัทหมู่ใหญ่ทรงแสดงธรรมอยู่

ร้อยแก้ว ลำดับนั้น มารผู้มีบาปได้มีความคิดขึ้นว่า พระสมณโคดมนี้แวดล้อมด้วยคฤหัสถ์บริษัทหมู่ใหญ่ทรงแสดงธรรมอยู่ ถ้ากระไร เราพึงเข้าไปหาพระสมณโคดมถึงที่ประทับเพราะประสงค์จะยังปัญญาจักขุให้พินาศ

ร้อยกรอง

เนตฺ ตว ปฏิรูปฺ ยถณณนุสาสสิ

อนโรธวิโรเธสุ มา สุขชิตถ ตทาจรนติ

ท่านพร้าสอนผู้อื่นด้วยสิ่งใด สิ่งนั้นไม่สมควรแก่ท่าน

เมื่อท่านกล่าวถึงธรรมนั้นอย่าได้ข้องอยู่ในความยินดียินร้าย

ร้อยแก้ว พระสัมพุทธเจ้ามีปกติอนุเคราะห์ด้วยจิตอันเกื้อกูล ทรงพร้าสอนผู้อื่นด้วยสิ่งใด ตถาคตมีจิตหลุดพ้นจากความยินดียินร้ายในสิ่งนั้นแล้ว

ร้อยแก้ว ครั้งนั้นแล มารผู้มีบาปเป็นทุกข์ เสียใจว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงรู้จักเรา พระสุตตรทรงรู้จักเรา ดังนี้ จึงได้หายไปในที่นั้นนั่นเอง^{๕๙}

สังเกตได้ว่า ท่อนที่ ๑ และ ๒ ร้อยแก้ว เป็นบทนำกล่าวถึงบุคคลที่เกี่ยวข้องและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ท่อนที่ ๓ ร้อยกรอง เป็นสารัตถธรรมที่ทรงสอน ท่อนที่ ๔ และ ๕ เป็นการอธิบายสรุปความและสรุปเหตุการณ์

หากกำหนดให้สัญลักษณ์ A แทน ร้อยแก้ว B แทนร้อยกรอง จะได้รูปแบบเป็น A – A – B – A – A

^{๕๗} สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), *ตามพระใหม่ไปเรียนธรรม ภาค ๑-๓*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ผลิธิมม์, ๒๕๕๘), หน้า ๑๘๗.

^{๕๘} อัง.ฎี. ๓/๙๕.

^{๕๙} ส.ส. ๒๕/๔๕๕-๔๕๗/๓๐-๓๑.

รูปแบบที่ ๒ ขึ้นต้นด้วยร้อยแก้วสลับด้วยร้อยกรองและจบด้วยร้อยแก้ว พบใน สุภาสิตสูตร^{๖๐} ดังนี้

ร้อยแก้ว “ภิกษุทั้งหลาย วาจาอันประกอบด้วยองค์ ๔ เป็นวาจาอันประกอบด้วยองค์ ๔ เป็นวาจาสุภาสิต ไม่เป็นทุพภาสิต เป็นวาจาไม่มีโทษ และวิญญูชนไม่ถึงติเตียน องค์ ๔ เป็นไหน ? คือภิกษุในศาสนานี้ ย่อมกล่าวแต่คำที่เป็นสุภาสิต ไม่กล่าวคำที่เป็นทุพภาสิต ๑ กล่าวคำที่เป็นธรรม ไม่กล่าวคำที่ไม่เป็นธรรม ๑ กล่าวแต่คำอันเป็นที่รัก ไม่กล่าวคำอันไม่เป็นที่รัก ๑ กล่าวแต่คำสัตย์ไม่กล่าวคำหละหละ ๑ ภิกษุทั้งหลาย วาจาอันประกอบด้วยองค์ ๔ นี้แลเป็นวาจาสุภาสิต ไม่เป็นทุพภาสิต เป็นวาจาไม่มีโทษ และวิญญูชน ไม่พึงติเตียน”

ร้อยกรอง สัตบุรุษทั้งหลายกล่าวคำอันเป็นสุภาสิตว่าเป็นคำสูงสุด

บุคคลพึงกล่าวแต่คำที่เป็นธรรม ไม่พึงกล่าวคำที่ไม่เป็นธรรม ข้อนั้นเป็นที่ ๒

บุคคลพึงกล่าวคำอันเป็นที่รัก ไม่พึงกล่าวคำอันไม่เป็นที่รัก ข้อนั้นเป็นที่ ๓

บุคคลพึงกล่าวคำสัตย์ ไม่พึงกล่าวคำหละหละ ข้อนั้นเป็นที่ ๔

ร้อยแก้ว ลำดับนั้นแล ท่านพระวังคีสะลุกจากอาสนะ ห่มจีวรเฉวียงบ่าข้างหนึ่ง ประนมอัญชลีไปทางที่พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ แล้วได้กราบทูลว่า “ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้าพระธรรมเทศนาแจ่มแจ้งแก่ข้าพระองค์แล้ว ข้าแต่พระสุคต พระธรรมเทศนาแจ่มแจ้งแก่ข้าพระองค์แล้ว” พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า “วังคีสะ เธอจงทำพระธรรมเทศนานั้นให้แจ่มแจ้งเถิด”

ร้อยกรอง บุคคลพึงกล่าววาจาอันไม่เป็นเหตุทำตนให้เดือดร้อน

และอันไม่เป็นเหตุเบียดเบียนผู้อื่น วาจานั้นเป็นสุภาสิตแท้

บุคคลพึงกล่าวแต่วาจาอันเป็นที่รัก อันชนชื่นชม

ไม่ถือเอาคำอันลามกของผู้อื่น กล่าววาจาอันเป็นที่รัก

คำสัตย์แลเป็นวาจาไม่ตาย ธรรมนี้เป็นของเก่า

สัตบุรุษทั้งหลายตั้งมั่นแล้ว ในคำสัตย์ที่เป็นอรรถและเป็นธรรม

ร้อยแก้ว วาจาที่พระพุทธเจ้าตรัส เป็นวาจาเกษม เพื่อบรรลุนิพพาน เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์ วาจานั้นแลเป็นวาจาสูงสุดกว่าวาจาทั้งหลาย

สังเกตได้ว่า ท่อนที่ ๑ ร้อยแก้ว เป็นการแจกแจงข้อธรรม ท่อนที่ ๒ ร้อยกรอง เป็นการสรุปข้อธรรมด้วยข้อความที่กระชับและสละสลวย ท่อนที่ ๓ ร้อยแก้ว เป็นการอธิบายทำทีของผู้เกี่ยวข้อง ท่อนที่ ๔ ร้อยกรอง เป็นคำสอนในอีกสำนวนหนึ่ง ท่อนที่ ๕ ร้อยแก้ว เป็นการสรุป

หากกำหนดให้สัญลักษณ์ A แทน ร้อยแก้ว B แทนร้อยกรอง จะได้รูปแบบเป็น A - B - A - B - A

รูปแบบที่ ๓ ขึ้นต้นด้วยร้อยแก้ว และจบด้วยร้อยกรอง พบในมงคลสูตร

ร้อยแก้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้ สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี ในเมืองสาวัตถี ครั้งนั้นแล เมื่อปฐมยามล่วงไปแล้ว เทวดาคณหนึ่งมีรัศมีอันงดงามยิ่ง ทำพระวิหารเชตวันทั้งสิ้นให้สว่างไสว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าถึงที่ประทับ ครั้นเข้าไปเฝ้าถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้วยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นยืน

^{๖๐} พุ.สุ. ๔๗/๓๓๖-๓๓๗/๓๓๑-๓๓๒.

แล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าด้วยคาถาว่า เทวดาและมนุษย์เป็นอันมาก ผู้หวังความสวัสดิ
ได้พากันคิดมงคลทั้งหลาย ขอพระองค์ได้โปรดตรัสอุดมมงคล

ร้อยกรอง การไม่คบคนพาล การคบบัณฑิต การบูชาบุคคลที่ควรบูชา นี่เป็นอุดมมงคล

การอยู่ในประเทศอันสมควรมงคล ความเป็นผู้มีบุญอันทำไว้แล้วในกาล
ก่อน การตั้งตนไว้ชอบ นี่เป็นอุดมมงคล

พาหุสัจจะ ศิลปะ วินัยที่ศึกษาดีแล้ว วาจาสุภาสิต นี่เป็นอุดมมงคล

การบำรุงมารดา การบำรุงบิดา การสงเคราะห์บุตรภรรยา การงานอันไม่
อาภูล นี่เป็นอุดมมงคล

ทาน การประพฤติธรรม การสงเคราะห์ญาติ กรรมอันไม่มีโทษ นี่เป็นอุดม
มงคล

การงดเว้นจากบาป ความสำรวมจากการดื่มน้ำเมา ความไม่ประมาทใน
ธรรมทั้งหลาย นี่เป็นอุดมมงคล

การเคารพ ความประพฤติถ่อมตน ความสันโดษ ความกตัญญู การฟังธรรม
ตามกาล นี่เป็นอุดมมงคล

ความอดทน ความเป็นผู้ว่าง่าย การได้เห็นสมณะทั้งหลาย การสนทนาธรรม
ตามกาล นี่เป็นอุดมมงคล

ความเพียร พรหมจรรย์ การเห็นอริยสัจ การกระทำนิพพานให้แจ้ง นี่เป็น
อุดมมงคล

จิตของผู้ใดอันโลกธรรมทั้งหลายถูกต้องแล้ว ย่อมไม่หวั่นไหว ไม่เศร้าโศก
ปราศจากอริเป็นจิตเกษม นี่เป็นอุดมมงคล

เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายทำมงคลเช่นนี้แล้ว เป็นผู้ไม่ปราศัยในข้าศึกทุก
หมู่เหล่า ย่อมถึงความสวัสดิในที่ทุกสถาน นี่เป็นอุดมมงคลของเทวดาและมนุษย์
เหล่านั้น^{๖๑}

สังเกตได้ว่า ท่อนที่ ๑ ร้อยแก้ว เป็นบทนำกล่าวถึงบุคคลที่เกี่ยวข้อง สถานที่ และเหตุการณ์
ท่อนที่ ๒ ร้อยกรอง เป็นคำสอนที่เป็นคาถาที่สามารถทรงจำได้ง่าย

หากกำหนดให้สัญลักษณ์ A แทน ร้อยแก้ว B แทนร้อยกรอง จะได้รูปแบบเป็น A – B

ตัวอย่างของเคยยะที่มีลักษณะร้อยแก้วแล้วจบด้วยร้อยกรองอีกแบบหนึ่งปรากฏแผนปิณฑ-
สูตร มีลักษณะของร้อยแก้วในท่อน ๑ - ๕ เป็นของลักษณะการแจกแจง (เวैयाกรณะ) และ
เปรียบเทียบชั้น ๕ ได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณกับลักษณะทางธรรมชาติของ
ฟองน้ำ ต่อม น้ำ พยับแดด กาบกล้วย และนิกมายากล และท่อนสุดท้ายเป็นร้อยกรองแบบคาถา สรุป
เนื้อหาโดยย่อดังนี้

พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับที่ฝั่งแม่น้ำคงคา ทรงตรัสกับภิกษุทั้งหลายถึงชั้น ๕

^{๖๑} พุ.สุ. ๔๗/๓๑๗-๓๑๘/๙๙-๑๐๐.

ท่อน ๑ ร้อยแก้ว รูป เปรียบเหมือนฟองน้ำในแม่น้ำ เมื่อพิจารณาโดยแยกคายปรากฏเป็นของว่าง ของเปล่า หาสาระมิได้

ท่อน ๒ ร้อยแก้ว เวทนา อุปมาเหมือนต่อมน้ำที่เกิดและดับไปในน้ำ เมื่อพิจารณาโดยแยกคายปรากฏเป็นของว่าง ของเปล่า หาสาระมิได้

ท่อน ๓ ร้อยแก้ว สัญญา อุปมาเหมือนพยับแดดที่ระยิบระยับตอนเที่ยงวัน เมื่อพิจารณาโดยแยกคายปรากฏเป็นของว่าง ของเปล่า หาสาระมิได้

ท่อน ๔ ร้อยแก้ว สังขาร อุปมาเหมือนลอกกากกล้วยต้นอ่อน ที่ปอกไปแล้วหาแก่นไม่ได้ เมื่อพิจารณาโดยแยกคายปรากฏเป็นของว่าง ของเปล่า หาสาระมิได้

ท่อน ๕ ร้อยแก้ว วิญญาณ อุปมาเหมือนมายากล เมื่อพิจารณาโดยแยกคายปรากฏเป็นของว่าง ของเปล่า หาสาระมิได้ อริยสาวกผู้สดับแล้ว เห็นแล้ว ย่อมเบื่อหน่ายในรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เมื่อเบื่อหน่ายย่อมคลายกำหนด เพราะคลายกำหนดจิตจึงหลุดพ้น เมื่อหลุดพ้นแล้วมีญาณหยั่งรู้ว่า หลุดพ้นแล้ว แล้วจึงตรัสคาถาประพันธ์ว่า

ท่อน ๖ ร้อยกรอง	แผนปิณชูปมัม รูป	เวทนา ปุพฺพหุพฺมา
	มริจิกูปมา สณฺหา	สงฺขารา กทฺลูปฺมา
	มายูปมณฺจ วิญฺญาณํ	เทสิตาทิจฺจนฺธนา ^{๖๒}

แปลว่า พระพุทธเจ้าผู้เป็นเผ่าพันธุ์แห่งพระอาทิตย์ทรงแสดง
รูปอุปมาด้วยฟองน้ำ เวทนาอุปมาด้วยต่อมน้ำ
สัญญาอุปมาด้วยพยับแดด สังขารอุปมาด้วยต้นกล้วย
วิญญาณอุปมาด้วยมายากล^{๖๓}

สังเกตได้ว่า ท่อนที่ ๑ เป็นร้อยแก้ว มีบทนำกล่าวถึงบุคคลที่เกี่ยวข้อง สถานที่ และสภาพแวดล้อม ข้อธรรมและอุปมา ท่อนที่ ๒ - ๔ เป็นร้อยแก้ว กล่าวข้อธรรมและอุปมา ท่อนที่ ๕ เป็นร้อยแก้ว กล่าวข้อธรรมและอุปมา ผลของการพิจารณาขั้น ๕ โดยแยกคายของพระอริยสาวก และท่อนที่ ๖ ท่อนจบ เป็นร้อยกรอง เป็นคาถาที่มีสัมผัสคล้องจองทำให้จดจำได้ง่าย

หากกำหนดให้สัญลักษณ์ A แทน ร้อยแก้ว B แทนร้อยกรอง จะได้รูปแบบเป็น A - A - A - A - A - B

จากตัวอย่างที่ยกมาในข้างต้นจะเห็นได้ว่า การสอนด้วยเคยยะนั้น ในพระสูตรหนึ่ง ๆ อาจมีร้อยแก้วและร้อยกรองเพียงบทเดียว หรือหลายบทก็ได้ เคยยะขนาดสั้นมักเป็นการสรุปเหตุการณ์หรือข้อธรรม เคยยะขนาดปานกลางและขนาดยาวเป็นการอธิบายหรือการแจกแจงรายละเอียดของข้อธรรมนั้น

๓. ความสำคัญของเคยยะ

เคยยะ ปรากฏอยู่ในสังยุตตนิกายสคาถวรรค จำนวน ๒๗๑ สูตร มีลักษณะเป็นร้อยกรองและร้อยแก้ว (คาถาและเวียงการณะ) โดยพระพุทธเจ้าตรัสคาถาซึ่งเป็นธรรมกวีที่มีกวีเกณฑท์ บางบทเป็น

^{๖๒} ส.ป. ๑๗/๒๔๗/๑๔๖.

^{๖๓} ส.ป. ๒๗/๒๔๒-๒๔๗/๓๐๑-๓๐๔.

การโต้ตอบกันระหว่างพระพุทธรองค์และคู่สนทนา เช่น นายธนิยะ คนเลี้ยงโคกับพระพุทธรเจ้า ยังคงความไพเราะ ลึกซึ้ง ประกอบด้วยอรรถรส พระพุทธรองค์ทรงตรัสคาถาอุปมา (เปรียบเทียบ) ธรรมตามสิ่งที่นายธนิยะตั้งคำถาม แสดงให้เห็นถึงความสามารถและปฏิภาณของผู้ถามและผู้ตอบ ในมังคลัตถที่ป็นปรากฏข้อความว่า “ธมฺมุปสฺสทฺทิตฺ คีโต วุณฺณตฺติ คีโตปสฺสทฺทิตฺ ธมฺโม วุณฺณตฺติ”^{๖๔} แปลว่า “เพลงขับที่ประกอบด้วยธรรม ควร ธรรมที่ประกอบด้วยเพลงขับ ไม่ควร”^{๖๕}

การสาธยายพระพุทธรพจน์และการสวดมนต์มีความเกี่ยวพันกับเคยะตามความหมายของศัพท์ที่มีนัยตามศัพท์ว่าเป็นคาถาที่ประกอบด้วยทำนองนั้น การออกเสียงของชาวอินเดียภาคกลางก็นุ่มนวล ไพเราะเหมือนภาษาของเทวดา การออกเสียงของถ้อยคำก็ชัดเจนและบริสุทธิ์เหมาะที่จะเป็นต้นแบบแก่นุชย์ทั้งมวล...สามารถพิจารณาได้จากรูปแบบของการออกเสียงทั้งในทางร้อยแก้วและร้อยกรองในการศึกษาเรื่องภาษานั้น หลักสำคัญจึงต้องศึกษาท่วงทำนอง เนื้อหา ไวยากรณ์ รูปแบบนิรุกติศาสตร์ การวิเคราะห์คำ และรูปประโยคของการพูด^{๖๖} การสาธยายมีความมุ่งหมายในการรักษาพระพุทธรพจน์ เมื่อมีการรักษาด้วยการบันทึกเป็นตัวอักษรแล้ว การสวดมนต์แปรเป็นส่วนสำคัญในกิจพิธีและพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ในการเจริญสมาธิ

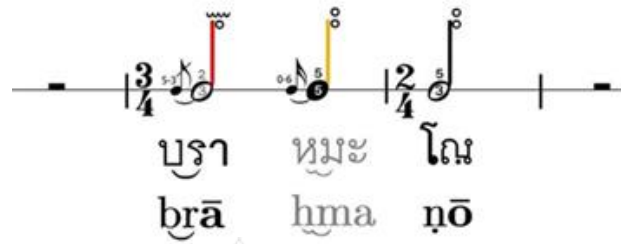
ด้วยความศรัทธาในคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและความกังวลว่าคำสอนจะคลาดเคลื่อนแปรเปลี่ยนขาดสูญ จึงทำให้พุทธศาสนิกชนในภาคส่วนต่าง ๆ ทุกสาขาอาชีพพร้อมใจร่วมแรงร่วมใจร่วมทุนในการสร้างนวัตกรรมเพื่อรักษาและฟื้นฟูการออกเสียงให้เกิดความแม่นยำขึ้น เช่น นวัตกรรมการบันทึกโน้ตเสียงปาฬิจากพระไตรปิฎกสากล ฉบับสังฆาเยะ ซึ่งค้นคว้าเพื่อหาการออกเสียงอ่านพระไตรปิฎกเป็น “ปาฬิภาษา” ตามต้นฉบับ อักษรวิธี จ.ป.ร. อักษรสยาม ๒๔๓๖ โดยใช้อักษรวิธีสยามปาฬิ ซึ่งถือว่าแม่นยำเป็นเลิศในทางภาษาศาสตร์ ด้วยการใส่สัทอักษรของมูลนิธิพระไตรปิฎกสากลและกำกับระบบการเขียนเสียงปาฬิด้วยสัญลักษณ์ทางโน้ตเสียงในทางดุริยางคศาสตร์ แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของ “เสียง” ซึ่งเป็นแกนหลักหรือหัวใจสำคัญของปาฬิภาษา อ้างอิงแต่ละพยางค์กับเสียงลหุและครุตามกฎไวยากรณ์ก็กระจายนะปาฬิ พ.ศ. ๑ มุ่งเน้นให้สามารถอ่านสัทสัญลักษณ์ (Phonetic Symbol) ให้แม่นยำ โดยการใช้โน้ตในแบบตะวันตกที่มีมาตรฐานเป็นระบบสากล^{๖๗}

^{๖๔} มงฺค. ๒/๙๙.

^{๖๕} มงฺค. ๒/๑๓๔.

^{๖๖} เอ.พี.เดอ ซอยสา, “วัฒนธรรมอินเดียสมัยพุทธกาล (๑๒) : วัฒนธรรมทางวรรณคดี”, ธรรมจักร, ปีที่ ๑๐๒ ฉบับที่ ๖ (มีนาคม ๒๕๖๑) : หน้า ๖๔-๖๖.

^{๖๗} ศศิ พงศ์สราวุธ, นวัตกรรมการบันทึกโน้ตเสียงปาฬิจากพระไตรปิฎกสังฆาเยะ, (กรุงเทพมหานคร : อัมพปทีศรีเอชเอ็นส์, ๒๕๖๐), หน้า ๑-๓.

ภาพที่ ๓.๓ การบันทึกโน้ตเสียงปาฬิในพระไตรปิฎกสากล ฉบับสังฆายะ (ตัวอย่างที่ ๑)^{๖๘}

ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร Dhammacakkappavattanasutta
โน้ตเสียงปาฬิ : สังฆายะ เตปิฎกะ เวอร์ชัน 1 Pāḷi Notation : Sajjhāya Teṭṭika Ver. 1

ภาพที่ ๓.๔ การบันทึกโน้ตเสียงปาฬิในพระไตรปิฎกสากล ฉบับสังฆายะ (ตัวอย่างที่ ๒)^{๖๙}

^{๖๘} มูลนิธิพระไตรปิฎกสากล, คู่มือการออกเสียงปาฬิ ในพระไตรปิฎกสากล ฉบับสังฆายะ, สืบค้นเมื่อ ๗ สิงหาคม ๒๕๖๒, เข้าถึงได้จาก https://www.facebook.com/WorldTipitakaFoundation/?tn-str=k*F

^{๖๙} เรื่องเดียวกัน.

๔. ประโยชน์ของเคยยะ

เคยยะ ทำให้ผู้ฟังเกิดความเพลิดเพลิน ความประทับใจ และจดจำได้ง่าย ยกตัวอย่างการสวดใช้เป็นเครื่องช่วยเปลี่ยนอารมณ์ของจิต นำจิตออกจากอารมณ์ที่คุ้นเคยกับความวุ่นวายมาสู่คำถ้อยร้อยกรองที่มีทำนองทำให้สงบเย็น ผ่อนคลาย และน้อมนำให้เกิดความรู้สึกที่ตึงามอันเป็นกุศล แม้กระทั่งการฟังพระเจริญพระพุทธมนต์ในบรรยากาศที่เหมาะสมก็จะเกิดความรู้สึกซาบซึ้ง อิ่มใจ ปลื้มใจ ยิ่งไปกว่านั้นหากรู้ความหมายของบทสวด เมื่อฟังและพิจารณาเนื้อความไปด้วยจะได้ทั้งการเจริญจิตและเจริญปัญญาในขณะเดียวกัน ทั้งนี้เป็นเพราะการสวดเป็นการใช้เสียงเปล่งถ้อยคำออกมาอย่างรื่นไพเราะเสนาะหูและเป็นจังหวะเป็นทำนอง อันจุดจิตกระตุ้นใจให้เกิดความรู้สึกคล้อยตามหรือน้อมไปตามเสียงที่รับสัมผัสเข้ามานั้น เทียบได้คล้ายกันกับการขับร้อง หรือการร้องเพลง

อย่างไรก็ตาม พระผู้มีพระภาคตรัสแสดงข้อควรระวังของการสวดเป็นทำนองคล้ายการขับร้องเพลงว่า เราอนุญาตการสวดสรภัญญะ แต่หากภิกษุสวดธรรมด้วยเสียงขับร้องเอื้อนยืดยาวมีโทษ ๕ ประการ (น ภิกขเว อายตเกน คีตสุสเรณ ธมโม คายิตัพโพ)^{๗๐} ปรากฏในคัมภีร์อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต ว่า

ภิกษุทั้งหลาย โทษของภิกษุผู้กล่าวธรรมด้วยเสียงที่ยาว ๕ ประการนี้ ๕ ประการเป็นไหน ? คือ ตนเองยอมกำหนดในเสียงนั้นบ้าง ผู้อื่นยอมกำหนดในเสียงนั้นบ้าง พวกคฤหบดียอมยกโทษว่า พวกสมณศากยบุตรเหล่านี้ยอมขับเหมือนพวกเราขับบ้าง เมื่อภิกษุพอใจการทำเสียง ความเสื่อมแห่งสมาธิยอมมีบ้าง ประชุมชนรุ่นหลังยอมถือเป็นแบบอย่างบ้าง ภิกษุทั้งหลาย โทษของภิกษุผู้กล่าวธรรมด้วยเสียงที่ยาว ๕ ประการนี้แล^{๗๑}

ในคัมภีร์ปรมัตถโชติกา อรรถกถาขุททกนิกาย สุตตนิบาต ได้แสดงตัวอย่างของผู้บรรลุธรรมเพราะได้ยินเพลงขับ (เคยยะ) ไว้ดังนี้

เมื่อหญิงรับใช้ชาวสิงหลผู้ดูแลข้าวกล้าที่ข้างทางในเกาะสีหล ขับเพลงขับเกี่ยวกับชาติ ชรา พยาธิ และมรณะ ด้วยภาษาสีหล ภิกษุผู้บำเพ็ญวิปัสสนาประมาณ ๖๐ รูปเดินไปตามทาง ได้ยินเข้าได้บรรลุพระอรหัต ๓ ที่นั่นเอง นี่เป็นตัวอย่าง อนึ่ง ภิกษุผู้เริ่มวิปัสสนาชื่อติสสะ ไปใกล้สระปทุม ได้ยินเสียงหญิงรับใช้เด็ดดอกปทุมอยู่ในสระปทุม ขับเพลงขับนี้ว่า

ดอกบัวบานในเวลาเช้า

ถูกแสงอาทิตย์แผดเผายอมเหี่ยวแห้งไป

สัตว์ทั้งหลายผู้ถึงความเป็นมนุษย์ก็เหมือนอย่างนั้น

ยอมเหี่ยวแห้งไปด้วยอำนาจของชรา

แล้วได้บรรลุพระอรหัต

^{๗๐} สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต), ตามพระใหม่ไปเรียนธรรม ภาค ๑-๓, , อ้างแล้ว, หน้า ๑๘๓.

^{๗๑} อัง.ปญจก. ๓๖/๒๐๙/๔๕๑.

ในพุทธันดร บุรุษผู้หนึ่งมาจากป่าพร้อมด้วยบุตร ๗ คน ได้ยินเพลงขับของหญิงซ่อมข้าวคนหนึ่งว่า

สรีระนี้ถูกขรย่ายี ผิวหนังเหี่ยวแห้ง
 ย่อมแตกไปด้วยมรณะ ถึงความเป็นอาหารและเหยื่อของมัจจุ
 สรีระนี้เป็นที่อาศัยของเหล่าหนอน เต็มไปด้วยซากศพนานาชนิด
 สรีระนี้เป็นภาชนะของสิ่งที่ไม่สะอาด สรีระนี้เสมอด้วยต้นกล้วย
 แล้วได้บรรลุปัจเจกโพธิญาณพร้อมกับบุตรทั้งหลาย^{๗๒}

ปัจจุบันในการเทศน์จะขึ้นด้วยคาถาเป็นบทตั้งในการนำเข้าสู่เรื่อง อธิบายขยายความ และใช้คาถาเป็นบทเชื่อมและสรุปตอนท้ายของการสอน ในลักษณะของการเขียนกระทู้ของหลักสูตรนักธรรมและธรรมศึกษา ส่วนมากจะกล่าวคาถาแบบปกติ (ไม่ใส่ท่วงทำนอง) สำหรับพระภิกษุที่นำลักษณะเคยยะมาใช้ในการเทศน์หรือบรรยายธรรมโดยกล่าวคาถาเป็นท่วงทำนองที่แตกต่างกัน เช่น สมเด็จพระมหาพนมวณิช (พิจิตร จิตตวณโณ) พระธรรมกิตติเมธี (เกษม สลยโต) และพระมหาประนอม ธรรมลงกาโร โดยเฉพาะในตอนท้ายของการเทศน์และการอำนวยการแก่ผู้ฟัง ทำให้ผู้ฟังเกิดความซาบซึ้งและประทับใจเป็นอันมาก เนื่องจากท่วงทำนองจะสามารถรับรู้ได้ด้วยการฟัง ในที่นี้ขอยกตัวอย่างด้วยการบันทึกเป็นโน้ตสากล ซึ่งจะให้เห็นท่วงทำนองของบทสวดได้

ภาพที่ ๓.๕ ตัวอย่างการบันทึกโน้ตสากล^{๗๓} บทโอสถปริตร สวดโดย พระสาสนโสภณ^{๗๔}

^{๗๒} พุ.สุ.อ. ๔๗/๓๓๗.

^{๗๓} ปรีชญา ฐิติปัญญา, “โน้ตสากล”, ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๖๒, (บันทึก).

^{๗๔} DrSeripitup Srimuang, ๔. เสียงสวด พระคาถา ยันทุน กรณียเมตตสูตร โอสถปริตร - พระสาสนโสภณ, ๒ มิถุนายน ๒๕๕๗, เมื่อ ๒๒ เมษายน ๒๕๖๒, สืบค้นจาก <www.youtube.com>

ชยะสิททิกาถา แบบที่ ๑ สวดโดย พระมหาโพธิวงศาจารย์

พา หุง สะ หัส สะ มะภิ นิม มิ ตะ สา ุ อัน ตัง ครี เม ชะ ลัง
อุ ทิ ตะ โฆ ระ สะ เสน มา รัง

ชยะสิททิกาถา แบบที่ ๒ สวดโดย พระธรรมกิตติเมธี

พา หุง สะ หัส สะ มะภิ นิม มิ ตะ สา ุ อัน ตัง

ชยะสิททิกาถา แบบที่ ๓ สวดโดย พระธรรมกิตติเมธี

พา หุง สะ หัส สะ มะภิ นิม มิ ตะ สา ุ อัน ตัง ครี เม ชะ ลัง อุ ทิ ตะ โฆ ระ สะ
เส นะ มา รัง

ภาพที่ ๓.๖ ตัวอย่างการบันทึกโน้ตสากล บทชยะสิททิกาถา

สวดโดย พระมหาโพธิวงศาจารย์^{๗๕} และพระธรรมกิตติเมธี^{๗๖}

สี เล ปะ ตัญ ฐา ยะ นะ โร สะ ปญ โญ จิต ตัง ปญ ญัญ จะ ภา วะ ยัง
อา ตา ปี นิ ปะ โภ กิก ขุ โส อี มัง วิ ชะ ฎะ เย ชะ ฎัน

ภาพที่ ๓.๗ ตัวอย่างการบันทึกโน้ตสากล บทตั้งของวิสุทธีมรรค

(ขุททาสูตฺร เทวดาสังยุตต์ สคาถาวรรค) สวดโดย พระมหาประนอม ธมมาลังกาโร^{๗๗}

จากตัวอย่างที่แสดงนั้นจะเห็นว่า บทสวดหนึ่ง ๆ นั้น สามารถสวดได้เป็นหลายทำนอง และ ทำนองเดียวกันสามารถใช้กับการสวดหลายบทสวดได้ หากมีโครงสร้างฉันทที่เหมือนกัน

^{๗๕} สัมภาษณ์ พระมหาโพธิวงศาจารย์, เจ้าอาวาสวัดราชโอรสาราม, ๑ มิถุนายน ๒๕๖๒.

^{๗๖} สัมภาษณ์ พระธรรมกิตติเมธี, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดราชาธิวาสราชวรวิหาร, ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๖๒.

^{๗๗} Young Buddhists Association of Thailand, พม.ประนอม ชัมมาลังกาโร, รศ.दनัย ปรีชาเพิ่ม ประสิทธิ์-มิลินทปัญหา(ความเข้าใจในพระรัตนตรัย), ๒๒ มีนาคม ๒๕๖๒, เมื่อ ๒๒ เมษายน ๒๕๖๒. สืบค้นจาก <www.youtube.com>

ดังนั้น การสวดที่มีท่วงทำนองจะต้องอยู่ในลักษณะที่โน้มนำจิตมาสู่ความตั้งงาม สู่ความสงบ โดยต้องทำด้วยความตั้งใจที่เป็นกุศล คือ มีสติ สำหรับพระ ความตั้งใจสวดในพิธี คือความตั้งใจปรารถนาดีต่อผู้ฟังให้เกิดความผ่อนคลายของจิตใจ ให้ใจสงบ น้อมไปสู่ธรรม มิใช่สวดเพื่อผลประโยชน์ของตน หรือเพื่อลาภสักการะ

๓.๒.๓ เวैयाकरणะ

คำประพันธ์ประเภทร้อยแก้วนั้น ผู้ประพันธ์สามารถใช้เมื่อต้องการแสดงรายละเอียดอย่างชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นการอธิบายเรื่องหลักไวยากรณ์ของภาษา หรือการจำแนก แจกแจง แยกแยะ กระบวนการ ขั้นตอน องค์ประกอบของวัตถุ หรือนามธรรมที่มีความสลับซับซ้อนเพื่อแสดงออกเป็นรูปธรรม ดังตัวอย่างที่ปรากฏในพระอภิธรรมซึ่งเป็นคัมภีร์สำคัญที่อธิบายคำสอนทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับจิต เจตสิก รูป นิพพาน ซึ่งเป็นเรื่องของนามธรรม คำสอนลักษณะนี้เรียกว่า เวैयाकरणะ

๑. ความหมายของเวैयाकरणะ

เวैयाकरणณ์ แปลว่า ไวยากรณ์ การทำให้แจ้ง การอธิบาย^{๗๘} หมายถึง ความร้อยแก้วล้วน ได้แก่ พระอภิธรรมปิฎกทั้งหมด พระสูตรที่ไม่มีคาถา และพระพุทธรูปอื่นใดที่ไม่จัดเข้าในองค์ ๘ ที่เหลือ^{๗๙} ประกอบด้วย ๑) ระเบียบของภาษา วิชาว่าด้วยระเบียบแห่งภาษา ๒) พุทธพจน์ที่เป็นข้อความร้อยแก้ว คือเป็นจลณียบทล้วน ไม่มีคาถา^{๘๐}

ดังนั้น เวैयाकरणะ หมายถึง ลักษณะคำสอนที่เป็นข้อความร้อยแก้วล้วน เพื่อการแจกแจง แสดงองค์ประกอบ การอธิบายความโดยละเอียด ดังปรากฏในพระอภิธรรมปิฎก นั่นเอง

๒. ลักษณะของเวैयाकरणะ

พระพุทธรูปนั้นสมบูรณ์ด้วยอรรถและพยัญชนะ “อรรถะ” ได้แก่ สังคาสะ (คล้ายกัน) ปกาสนะ (ประกาศ) วิวรรณะ (ไขความ) วิภษนะ (จำแนก) อุตตานิกรณะ (ทำให้ตื่น) และบัญญัติ (ตั้งชื่อ) และ “พยัญชนะ” คือ อักษระ บท พยัญชนะ อากาโร นิสฺสตี นิเทศ^{๘๑}

การเรียนรู้อรรถะในพระพุทธรูปนั้นมุ่งถึงเนื้อความ หรือความหมายของพยัญชนะที่เป็นพระพุทธรูป มี ๖ ประการ คือ

๑. สังคาสะ คือ เนื้อความที่แสดงไว้โดยย่อ
๒. ปกาสนะ คือ เนื้อความที่แสดงไว้ในเบื้องต้น
๓. วิวรรณะ คือ เนื้อความที่ขยายความแล้ว
๔. วิภษนะ คือ เนื้อความที่จำแนกแยกแยะประเด็นออกไป
๕. อุตตานิกรณะ คือ เนื้อความที่ทำให้เข้าใจง่ายแล้ว
๖. บัญญัติ คือ เนื้อความที่กำหนดให้รู้โดยประการต่าง ๆ^{๘๒}

^{๗๘} พระอุตรคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ) และ ศ.พิเศษ ดร.จำลอง สารพัดนึก, *พจนานุกรม บาลี-ไทย*, อ่างแล้ว, หน้า ๔๒๗.

^{๗๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*, อ่างแล้ว, หน้า ๒๒๑.

^{๘๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*, อ่างแล้ว, หน้า ๓๙๐-๓๙๑.

^{๘๑} พุ.อ.อ. ๔๔/๑๔.

^{๘๒} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), *การเรียนรู้พระพุทธพจน์*, อ่างแล้ว, หน้า ๕๐.

การเรียนรู้พยัญชนะในพระพุทธรูปคือการเรียนรู้กระบวนการของคำศัพท์ต่างๆ ที่เป็นพระพุทธรูปตลอดสาย ตั้งแต่การสร้างคำศัพท์จนถึงการใช้คำศัพท์นั้นสื่อความให้เข้าใจกันได้ พยัญชนะ มี ๖ ประการ คือ

๑. อักษร คือ อักษรแต่ละตัวที่ยังไม่ได้ประกอบเป็นบท
๒. บท คือ ศัพท์ที่เป็นนาม เป็นกิริยา เป็นอุปสรรค เป็นนิบาต
๓. วากยะ คือ ประโยคคำพูด อันประกอบขึ้นด้วยบทหลายบทรวมกัน
๔. อากาเร คือ ส่วนแห่งประโยค
๕. นิรุกติ คือ รูปวิเคราะห์ของศัพท์ต่าง ๆ อันบ่งบอกถึงรากเหง้าของศัพท์นั้น ๆ
๖. นิเทศ คือ คำอธิบายขยายความ^{๘๓}

พระพุทธรูปทรงประกอบด้วยปฏิสัมพันธ์ ๔ คือ ปัญญาแตกฉานในอรรถ ปัญญาแตกฉานในธรรม ปัญญาแตกฉานในนิรุกติ และปัญญาแตกฉานในปฏิภาณ^{๘๔} ทรงปรีชาแจ้งในความหมาย เมื่อเห็นข้อธรรมหรือความย่อ ก็สามารถแยกแยะอธิบายขยายออกไปได้โดยพิสดาร เห็นเหตุอย่างหนึ่งก็สามารถแยกแยะกระจายเชื่อมโยงต่อออกไปได้จนล่วงรู้ผล ทรงปรีชาแจ้งในหลัก เมื่อเห็นอรรถอธิบายพิสดาร (โดยละเอียด) ก็สามารถจับใจความมาตั้งเป็นกระทู้หรือหัวข้อได้ เห็นผลอย่างหนึ่งก็สามารถสืบสาวกลับไปหาเหตุได้ ทรงปรีชาแจ้งในภาษา รู้ศัพท์ ถ้อยคำบัญญัติและภาษาต่าง ๆ เข้าใจใช้คำพูดชี้แจงให้ผู้อื่นเข้าใจและเห็นตามได้ ทรงปรีชาแจ้งในความคิดทันการ มีไหวพริบ ชี้มซาบ ในความรู้ที่มีอยู่ เอามาเชื่อมโยงเข้าสร้างความคิดและเหตุผลขึ้นใหม่ ใช้ประโยชน์ได้สละเหมาะ เข้ากับกรณีเข้ากับสถานการณ์^{๘๕}

ลักษณะของเวียงการณะนั้นก็คือ ร้อยแก้วไม่มีคาถาปน มีความสมบูรณ์ด้วยอรรถอย่างชัดเจน เป็นลักษณะที่ปรากฏเป็นหลักในพระอภิธรรมปิฎกและมีเวียงการณภาษิตในพระสูตรอยู่เป็นจำนวนมากเช่นกัน ตัวอย่างเช่น

วิชัยสูตร ว่าด้วยการพิจารณาเอาชนะความสวยงาม

การที่บุคคลเดิน ยืน นั่ง นอน คุ้เข้าหรือเหยียดออก นั้นเป็นความเคลื่อนไหวของร่างกาย กายประกอบแล้วด้วยกระดูกและเอ็น ฉาบด้วยหนังและเนื้อ ปกปิดด้วยผิว เต็มด้วยไส้ อาหาร มีก้อนตับ มูตร หัวใจ ปอด ม้าม ไต น้ำมูก น้ำลาย เหงื่อ มันชั้น เลือด ไขข้อ ดี เปลวมัน อันปลุกชนผู้เป็นพาล ย่อมไม่เห็นตามความเป็นจริง อนึ่ง ของอันไม่สะอาดย่อมไหลออกจากช่องทั้ง ๙ ของกายนี้ทุกเมื่อ คือชี้ตา จากตา ชี้หูจากหู และน้ำมูกจากจมูก บางคราว ย่อมสำรอกออกจากปาก ดีและเสลดย่อมสำรอกออก เหงื่อซึมออกจากกาย อนึ่ง อวัยวะเบื้องสูงของกายนี้เป็นโพรง เต็มด้วยมันสมอง คนเขลาถูกอวิชชาหุ้มห่อแล้ว ย่อมสำคัญกายนั้นโดยความเป็นของสวยงาม^{๘๖}

^{๘๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๐.

^{๘๔} พุ.อ. ๔๔/๑๗๒/๔๓๑.

^{๘๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*, อ่างแก้ว, หน้า ๑๒๑.

^{๘๖} พุ.สุ. ๔๖/๓๑๒/๓๙๗.

พระสูตรนี้ อธิบายถึงความไม่สวยงามและแจ่มแจ้งอวัยวะของร่างกายอย่างละเอียด และชี้ให้เห็นถึงช่องของไม่สะอาด ๙ พร้อมทั้งให้รายละเอียด

กุสลติกะ

กุสลา ธมมา   ธรรมเป็นกุศล (ฝ่ายดี)
 อกุสลา ธมมา   ธรรมเป็นอกุศล (ไม่ใช่ฝ่ายดี)
 อพยกตา ธมมา   ธรรมเป็นอภัยกฤต (ฝ่ายกลาง ๆ)^{๘๗}

พระอภิธรรมบทนี้ เป็นการจำแนกประเภทของธรรม มี ๓ อย่าง คือ ธรรมฝ่ายดี ไม่ใช่ฝ่ายดี และฝ่ายกลาง ๆ

สมณะ มีในสมัยนั้น เป็นไหน ?

ความตั้งอยู่แห่งจิต ความดำรงอยู่แห่งจิต ความมั่นอยู่แห่งจิต ความไม่ส่ายไปแห่งจิต ความไม่ฟุ้งซ่านแห่งจิต ภาวะที่จิตไม่ส่ายไป ความสงบ สมาธิทริย สมาธิพละ สัมมาสมาธิ สมาธิ สัมโพชฌงค์ อันเป็นองค์แห่งมรรค นับเนื่องในมรรค ในสมัยนั้น อันใด นี้ชื่อว่า สมณะมีในสมัยนั้น^{๘๘}

พระอภิธรรมบทนี้เป็นการอธิบายถึงสถานะของสมณะ

พรหมจริยกา ว่าด้วยการประพฤติพรหมจรรย์

ปรวาทิ : การประพฤติพรหมจรรย์มีอยู่ในหมู่เทวดาหรือ ?

สกวาที : ถูกแล้ว

ปรวาทิ : ในหมู่เทวดานั้น มีการบรรพชา ปลงผม ทรงผ้ากาสาวะ ทรงบาตร พระสัมมาสัมพุทธเจ้าอุบัติขึ้นได้ พระปัจเจกพุทธเจ้าก็อุบัติขึ้นได้ คู่แห่งพระสาวกก็อุบัติขึ้นได้ในหมู่เทวดาหรือ ?

สกวาที : ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น

สกวาที : เพราะในหมู่เทวดาไม่มีการบรรพชา ฉะนั้น การประพฤติพรหมจรรย์จึงไม่มีในหมู่เทวดาหรือ ?

ปรวาทิ : ถูกแล้ว^{๘๙}

พระอภิธรรมบทนี้เป็นลักษณะของการถามและตอบ แบบใช่หรือไม่ โดยผู้ถามจะเป็นผู้บอกรายละเอียด และผู้ตอบตอบเพียงยืนยันหรือปฏิเสธ

จากตัวอย่างข้างต้นนี้ ทำให้เห็นว่า เวैयाकरणะ มีหลายรูปแบบ ทั้งการแจ่มแจ้ง การจำแนกประเภท การอธิบายส่วนประกอบ และการอธิบายด้วยการถามตอบ

๓. ความสำคัญของเวैयाकरणะ

ปรมัตถธรรมเป็นเรื่องของนามธรรมเป็นสิ่งที่อธิบายได้ยาก แสดงให้เห็นเป็นรูปธรรมได้ยาก คำสอนแบบเวैयाकरणะ ลักษณะร้อยแก้วมีข้อจำกัดทางฉันทลักษณ์น้อยกว่าร้อยกรอง ทำให้สามารถตั้งคำถามและอธิบายคำตอบแบบจำแนกแจ่มแจ้ง เพื่อให้ผู้ฟังสามารถเข้าใจธรรมได้อย่างละเอียดลึกซึ้ง มีโอกาสซักถามจนสิ้นข้อสงสัย ดังลักษณะของพระอภิธรรม

^{๘๗} อภิ.สจ. ๗๕/๑/๑.

^{๘๘} อภิ.สจ. ๗๕/๒๕๓/๕๔๙.

^{๘๙} อภิ.สจ. ๘๐/๒๕๖-๒๕๗/๒๘.

ในประมวลพระสูตรแห่งวรรคสติปัญญาสูตร ว่า แสดงไว้ว่าเวैयाกรณะ มีจำนวน ๑๕๒ สูตร
 สุตตพยากรณ์จจ จปิตา สกยปุตตทานมาภิรมตดา
 ติปณณาสวรี ทียชุตมสต้ เทว จ เวैयाกรณั อปเร จ เต
 อสมเม ปถวคคคคเค อนุพุพเพน เอกมณา นิสาเมถ มุทคคั^{๙๐}

พระสูตรในมัชฌิมนิกาย มูลปณณาสกั จัดเป็นพระสูตรที่มีความยาวปานกลาง ซึ่งคำสอนที่
 จารึกไว้ในพระสูตรต้นตปิฏกนั้น มีลักษณะต่างจากคำสอนในพระวินัยปิฏกและพระอภิธรรม ดังนี้

๑. เรียกว่า “โวหารเทศนา” เพราะมีลักษณะเป็นคำสอนที่แสดงยกย่ำสำนวนไปตามความ
 เหมาะสมแก่จริตอัธยาศัยของผู้ฟัง

๒. เรียกว่า “ยถาอนุโลมสาสนะ” เพราะเป็นคำสอนหรือเป็นการสอน โดยอนุโลม ปฏิโลม
 สังเขป และพิสดาร ตามจริตอัธยาศัยของผู้ฟัง

๓. เรียกว่า “ทิวฐิวินิเวฐนถา” เพราะเป็นถ้อยคำหรือคำสอนเพื่อให้ผู้ฟังผ่อนคลายทิวฐิวินิ
 หรือความเห็นผิด

๔. เรียกว่า “อิจิตตสิกขา” เพราะเป็นข้อศึกษาหรือคำสอนเกี่ยวกับการฝึกจิตหรือพัฒนาจิต
 ตั้งแต่ขั้นต้นจนถึงขั้นสูง

๕. เรียกว่า “ปริยฎฐานปหาน” เพราะเป็นคำสอนเพื่อการละกิเลสอย่างกลาง ที่รัดตรงจิตให้
 ว่าง^{๙๑}

ดังนั้น เวैयाกรณะ จึงเป็นคำสอนสำคัญที่ทำให้สามารถอธิบาย แจกแจงหลักธรรมได้ทั้งตาม
 แบบพระสูตรคือเหมาะสมตามจริตของผู้ฟัง และเป็นหลักเกณฑ์ตามแบบพระอภิธรรม

๔. ประโยชน์ของเวैयाกรณะ

เวैयाกรณะ เป็นการอธิบาย การอภิปราย การจำแนก การแจกแจง การแสดงองค์ประกอบ
 การแสดงหลักเกณฑ์ การแสดงความสัมพันธ์ หรือการตั้งคำถามและหาคำตอบอย่างละเอียด ผู้ฟัง
 สามารถรู้ คิด และเข้าใจได้ตามวุฒิภาวะของตน ดังตัวอย่างเช่น ปรมัตถโชติกา อรรถถาขุททกนิกาย
 สุตตนิบาต วิชยสูตร ว่าด้วยการพิจารณาเอาชนะความสวยงาม ด้วยการแจกแจงอวัยวะต่าง ๆ ของ
 ร่างกาย กล่าววว่า

ในเวลาจบเทศนา นางนันทาภิกษุณีได้ถึงความสังเวชว่า “โอหนอเราช่าง
 เสลาเสียกระไร ที่ปรารถนาเราเท่านั้น ไม่ไปสู่ที่บำรุงของพระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้ทรงยัง
 พระธรรมเทศนาอย่างต่าง ๆ ให้เป็นไปอย่างนี้” และสังเวชอย่างนี้แล้ว พิจารณา
 พระธรรมเทศนานั้นนั้นเที่ยวได้กระทำให้แจ้งซึ่งอรหัตในภายใน ๒-๓ วัน ด้วย
 กรรมฐานนั้นนั่นแล^{๙๒}

^{๙๐} ม.ม. ๑๒/๑๕๒/๑๐๓.

^{๙๑} สุขาวรณ พลอยชุม, “ใจความสำคัญของพระสูตร พระไตรปิฏกศึกษา”, (ม.ป.ท. : มหาวิทยาลัย
 มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๒-๓. (อัครสำเนา).

^{๙๒} พ.ส.อ. ๔๖/๔๑๔.

อีกตัวอย่างหนึ่งในวรรณคดีของพระเมตตสูตร ว่าด้วยการเจริญเมตตา ของภิกษุกลุ่มหนึ่งที่ไปปฏิบัติธรรมในป่าแห่งหนึ่ง ถูกอมนุษย์รบกวน พระพุทธองค์ได้ตรัสสอนเมตตสูตรให้แก่ภิกษุกลุ่มนั้น เมื่อภิกษุกลุ่มนั้นได้กระทำกรรมกา สอบถาม อนุโมทนา เสด็จ เจริญ ทำให้มาก ซึ่งกรรมฐานนี้แล้ว ทำให้เทวดาเกิดมีปีติและโสมนัส ปัดกวาดเสนาสนะ จัดแจงน้ำร้อน ทำการนวดหลัง ทำการนวดเท้า จัดการอารักขา “ภิกษุแม่เหล่านั้นเจริญเมตตาอย่างนั้นแล ทำเมตตานั่นเทียวให้เป็นบาท พรารภวิปัสสนา แม้ทุกรูปก็บรรลुพระอรหัตอันมีผลเลิศในภายในไตรมาสนั้นทีเดียว ปวารณาวิสุทธิปวารณาในมหาปวารณะ”^{๙๓}

๓.๒.๔ คาถา

ในพระไตรปิฎกปรากฏพุทธภาษิต สาวกภาษิต อีสิภาษิต และเทวดาภาษิต ประเภทร้อยกรองอยู่มาก คัมภีร์วุตโตทัยเป็นหนึ่งในคัมภีร์สำคัญด้านการแต่งฉันทภาษาบาลีระบุว่า คาถามี ๑๐๘ รูปแบบ ถือว่าเป็นแหล่งกำเนิดของคาถา เพราะผู้ศึกษาที่มีความชำนาญจะสามารถประพันธ์คาถาในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อแสดงความที่ตนต้องการสื่อได้อย่างไพเราะ ข้อธรรมที่เกิดขึ้นตามกฎเกณฑ์ทางฉันทลักษณ์ มีความสละสลวย ให้ความสะดวกตามเมื่อเห็น ให้ความประทับใจเมื่อออกเสียง คำสอนลักษณะนี้เรียกว่า คาถา

๑. ความหมายของคาถา

คาถา แปลว่า คาถาอาคม คำเสกที่ถือว่าศักดิ์สิทธิ์^{๙๔} ในภาษาไทยหมายถึง คำเสกเป่าที่ถือว่าศักดิ์สิทธิ์ คาถาอาคม ก็เรียก^{๙๕} โสลกคำประพันธ์ประเภทร้อยกรอง^{๙๖} ได้แก่ ธรรมบท เถรคาถา เถรีคาถา และคาถาล้วนในสุดตนิบาตที่ไม่มีชื่อว่าเป็นสูตร^{๙๗}

ดังนั้น คาถา มีความหมาย ๓ นัย คือ

๑. เป็นชื่อคำประพันธ์ประเภทร้อยกรองที่เรียกว่า คาถา (ป็ชชะ)
๒. เป็นคำกล่าวที่มีสาระเป็นคติธรรมและผู้กล่าวกล่าวด้วยความปิติในธรรม ที่เรียกว่าภาษิตหรือคาถา (วจีเภทะ)
๓. เป็นชื่อคัมภีร์ประมวลคำสอนที่เป็นคำร้อยกรองในกลุ่มนวงศัตถศาสตร์ เช่น เถรคาถา เถรีคาถา ธรรมบท ซาตกะ

ด้านฉันทลักษณ์ (การแต่งฉันท) ให้ความหมายของ คาถา ว่า คำประพันธ์ภาษาบาลี ประเภตฉันทลักษณ์ที่แต่งครบ ๔ บาทหรือ ๔ วรรค ๑ คาถา มี ๔ บาท แต่ละบาทมีจำนวนคำต่างกันไปตามชื่อฉันท เช่น อินทรวชิเชียรฉันท แต่ละบาทมี ๑๑ คำ ๔ บาทก็มี ๔๔ คำ ๑ คาถา ของอินทรวชิเชียรฉันทจึงมี ๔๔ คำ ในเวสสันดรชาดกมี ๑,๐๐๐ คาถา จึงเรียกว่า คาถาพัน

^{๙๓} ขุ.สุ.อ ๔๖/๓๒๖.

^{๙๔} ราชบัณฑิตยสถาน, *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๖), หน้า ๒๕๕.

^{๙๕} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), *คำวัด, อ่างแล้ว*, หน้า ๑๓๖.

^{๙๖} พระอุตรครณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ) และ ศ.พิเศษ ดร.จำลอง สารพัตติก, *พจนานุกรม บาลี-ไทย, อ่างแล้ว*, หน้า ๑๘๕.

^{๙๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, อ่างแล้ว*, หน้า ๒๒๑.

ดังนั้น คาทา หมายถึง คำสอนที่มีลักษณะเป็นร้อยกรอง มีความไพเราะ สละสลวย คำที่เลือกใช้ต้องได้รับการกลั่นกรองแล้วเป็นอย่างดี เพื่อสื่อความหมายที่ต้องการด้วยคำที่ถูกกำหนดด้วยฉันทลักษณ์แบบต่าง ๆ

๒. ลักษณะของคทา

คทาในภาษาบาลีหรือคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา มี ๒ ประเภท คือ

๑. คทาที่พระพุทธเจ้าตรัสเอง : อาจสังเกตได้ว่า เลขนอก (นอกเครื่องหมายคำพูด) มีคำว่า สตุคา หรือ ภควา เป็นต้น เป็นประธาน ในการแปลต้องแปลบท คำว่า “ซึ่งพระคทา” และแปลบท คทา หรือ คทาโย ว่า “ซึ่งพระคทา ท.”

๒. คทาที่พระสาวก ฤาษี และ เทวดา เป็นต้น กล่าว : ในเวลาแปลให้แปลบท คำว่า “ซึ่งคทา” และแปลบท คทา หรือ คทาโย ว่า “ซึ่งคทา ท.” (ไม่ใช่คำว่า ซึ่งพระคทา หรือ ซึ่งพระคทา ท. เพราะคำราชาศัพท์จะไม่ใช้กับพระสาวก ฤาษี และเทวดา เป็นต้น)^{๙๘}

๑. ลักษณะของถ้อยคำที่เกี่ยวข้องกับคทา

ลักษณะของถ้อยคำที่เกี่ยวข้องกับคทา ได้แก่ คำพุดดังต่อไปนี้ คือ

๑. ศัพท์ ได้แก่ คำพุดจำพวกนิบาตต่าง ๆ ใน อพยยศัพท์ เช่น หิ จ ปน อถโย เจ สเจ เป็นต้น คำนิบาตเหล่านี้ทั้งหมดลงวิภัตติไม่ได้ รูปเดิมเป็นอย่างไรก็คงใช้เป็นรูปอย่างนั้นทุกแห่งไป

๒. บท ได้แก่ คำพุดทั้งหมดที่เป็นคำ นามนาม คุณนาม สัพพนาม สังขยา กรียากิตก์ และนามกิตก์ ที่ลงวิภัตตินาม และคำกริยาอาชยาตที่ลงวิภัตติอาชยาตแล้ว

๓. บาท ได้แก่ คำพุดที่จัดเรียงไว้เป็นวรรค ตอน โดยประกอบด้วยคำศัพท์ และบทที่จำกัดจำนวนคำพุดไว้

แต่ละบาทอาจมี ๘ คำ ๑๑ คำ หรือ ๑๔ คำ แล้วแต่ชนิดของคทาหรือฉันท์ เช่น คทาที่เป็นปัฐยาวัตรฉันท์ ในบาทหนึ่ง ๆ มี ๘ คำ (คำว่า คำ บางครั้งเรียกว่า อักขระ หรือ อักขร) และในคทาหนึ่ง ๆ มี ๔ บาท เมื่อรวม ๔ บาทเข้าด้วยกันจัดเป็น ๑ คทา กล่าวโดยสรุป ๘ คำ (หรือ ๘ อักขร) เป็น ๑ บาท และ ๔ บาท เป็น ๑ คทา

๒. ลักษณะของคทาที่เป็นฉันท์ชนิดต่างๆ

คทาเป็นสิ่งที่ใช้คู่กับฉันท์ แต่ต่างกัน คือ ฉันท์เป็นชื่อของการกำหนดจำนวนพยางค์และเป็นชื่อของกลุ่มคทาที่มีจำนวนพยางค์เท่ากันในแต่ละบาท ส่วนคทา กำหนดด้วยการวางครุหลุเป็นแบบต่าง ๆ ตามบัญญัติแห่งฉันทลักษณ์ กล่าวคือ ผู้แต่งคทาต้องคิดว่าจะแต่งเป็นฉันท์แบบใด แล้วแต่งคทาตามจำนวนพยางค์ ดังนั้น ฉันท์จึงเป็นเหตุให้เกิดคทา ส่วนคทาเป็นผลของฉันท์ บ้างถือว่าฉันท์กับคทาเหมือนกัน จึงเรียกคทาว่าเป็นฉันท์ เช่น ปัฐยาวัตรฉันท์ อินทรวิเชียรฉันท์ จากคำอธิบายดังกล่าวควรเรียกว่า ปัฐยาวัตรคทา อินทรวิเชียรคทา

แผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทยกำหนดให้เรียนคำประพันธ์ที่เรียกว่า “ฉันท์” ๖ ฉันท์ (หรือ ๖ ชนิด) คือ ปัฐยาวัตร อินทรวิเชียร อูเปนทรวิเชียร อินทรวงศ์ ว่างส์ภูฏ และวสันตดิลก สรุปลักษณะโดยย่อคือ คทาที่เป็นปัฐยาวัตร แต่ละบาทมี ๘ คำ โดย ๑ คทา จะเขียนเป็น ๒ บรรทัด และเขียนบรรทัดละ ๒ บาท คือ บาทซ้าย และบาทขวา ส่วนคทาที่เป็นอินทรวิเชียรฉันท์และอูเปนทรวิเชียร

^{๙๘} สุวิทย์ ภาณุจारी, รศ., ภาษาบาลีเพื่อการค้นคว้าพระพุทธศาสนา, อ่างแล้ว, หน้า ๒๕๐.

ฉันท มีบาทละ ๑๑ คำ คาลาที่เป็นอินทรวงศ์ฉันทและวังสัทฉันท มีบาทละ ๑๒ คำ และคาลาที่เป็น
วสันตติลล มีบาทละ ๑๔ คำ เขียนบรรทัดละ ๑ บาท ไม่มีบาทซ้ายและบาทขวา ๔ บาท เป็น ๑ คาลา

๑. **ปัฐยาวัตรฉันท** แปลว่า “คาลาที่สวดเป็นทำนองจตุราวัตร” กล่าวคือ หยุดทุก ๔ คำ
บาทหนึ่ง ๆ มี ๘ คำ ๑ คาลา จะเขียนเป็น ๑ บรรทัด และบรรทัดหนึ่ง ๆ มี ๒ บาท คือ บาทซ้ายและ
บาทขวา หรือที่เรียกว่า บาทคี่ (บาทขอน) และบาทคู่ ดังนั้น ๒ บรรทัด จะมี ๔ บาท และ ๔ บาทรวม
เรียกว่า ๑ คาลา ๘ บาท เป็น ๒ คาลา ๑๒ บาท เป็น ๓ คาลา ฯลฯ เช่น “ปัฐยาวัตรฉันท” เป็นชื่อที่
เรียกตามแบบไทย แต่ในวิสมวุดตินิกเทศ ในคัมภีร์วุดโตทัย ท่านเรียกว่า “ปัฐยาวัตรคาลา”
“ปัฐยาวัตร” แปลว่า “คาลาที่ฟังออกเสียงด้วยครุ ลหุ” เป็นคาลา ๔ บาท ๆ ละ ๘ คำ มีสูตรว่า
“สมเสฺ สนิรฺจฺโต เชน ปถยวตฺตํ ปกิตฺติตํ” แปลว่า “คาลาที่มี ๗ คณะ ท้าย ๔ พยางค์ ในบาทคู่
(สมบาท) ท่านเรียกว่า “ปัฐยาวัตรคาลา” เป็นฉันทเบื้องต้น เรียกว่าเป็น “ฉันทครุ” ที่ต้องฝึกหัดแต่ง
ให้คล้องแคล้วชำนาญก่อนศึกษาและฝึกฉันทอื่น ๆ สามารถแสดงตัวอย่างและรูปแบบ ดังนี้

อนิจจา วต สงขารา   อุปปาทวยธมมิโน
อุปปชิตวา นิรุชมนติ   เตสํ วุสโม สุโขติ ฯ

๑	๒	๓	๔	๕	๖	๗	๘	๑	๒	๓	๔	๕	๖	๗	๘		
ย คณะ								ช คณะ									
อ	นิ	จ	ว	ต	สง	ข	รา	อ	ป	ท	ว	ย	ธ	ม	มิ	โน	
อ	ป	ช	ช	วา	นิ	รุ	ณ	ติ	เต	ส	ว	ป	ส	โม	สุ	โข	
๐	๐	๐	๐	,	ˊ	ˊ	๐	๐	๐	๐	,	ˊ	ˊ	๐	๐		
ห้าม								ห้าม									
น,ส คณะ								น,ส คณะ									
ป	พ	ว	สน	นิ	วา	เส	น	ป	จ	จ	ป	น	น	หิ	เต	น	วา
เอ	ว	น	ต	ชา	ย	เต	เป	ม	อ	ป	ป	ล	ว	ย	โ	ท	เก

หมายเหตุ :   ’ หมายถึง ลหุ   ˊ หมายถึง ครุ

ภาพที่ ๓.๘ รูปแบบของปัฐยาวัตรฉันท (๑ คาลา)^{๙๙}

สุปฺปพฺพุธํ ปพฺพชมนติ   สทา โคตมสาวกา
เยสํ ทิวา จ รตโต จ   นิจฺจํ พุทฺธคตา สติ^{๑๐๐}

สติของชนเหล่าใดไปแล้วในพระพุทธรูปเจ้าเป็นนิตย์ ทั้งกลางวันทั้งกลางคืน
ชนเหล่านั้นชื่อว่าเป็นสาวกของพระโคตม ตื่นอยู่ด้วยดีในกาลทุกเมื่อ^{๑๐๑}

จากตัวอย่างปัฐยาวัตรฉันทข้างต้น นับเป็น ๑ คาลา มีอยู่ ๔ บาท และบาทหนึ่ง ๆ มี ๘ คำ

^{๙๙} พระปิฎกเมธี (ทองดี ปถณาวชิโร ป.ธ. ๙), *คู่มือประกอบแต่งฉันทภาษามคธ ประโยค ป.ธ. ๘*
สำนักเรียนวัดปากน้ำ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร, (นครปฐม : เอ็นเจ กราฟิกรีน, ๒๕๖๐), หน้า ๓๕-๓๗.

^{๑๐๐} พ.ธ. ๒๕/๓๑/๔๙.

^{๑๐๑} พ.ธ. ๔๓/๓๑/๑๑๐.

๒. อินทรวีเชียรฉันท์ แปลว่า “ฉันท์มีครุหนักมากเหมือนคทาเพชรของพระอินทร์ เพราะมี ตะคณะ เรียงกัน ๒ คณะ” ฉันท์นี้เป็นเอกาทสักรฉันท์ บาทหนึ่งมี ๑๑ อักษร (หรือ ๑๑ คำ) ๑ คาถา เขียนเป็น ๔ บรรทัด และบรรทัดหนึ่ง ๆ มี ๑ บาท (ไม่มีบาทซ้ายและบาทขวา) ดังนั้น ๔ บรรทัด จะมี ๔ บาท และ ๔ บาท รวมเรียกว่า ๑ คาถา สามารถแสดงตัวอย่างและรูปแบบ ดังนี้

โย จกขุมา โมหมลา ปกฏโฐ
 สามัว พุทโธ สุคโต วิมุตโต
 มารสส ปาสา วินิโมจยโนโต
 ปาเปสิ เขม้ ชนตัม วิเนยยัม ฯ (บทพระราชนิพนธ์ ร.๔)

๑	๒	๓	๔	๕	๖	๗	๘	๙	๑๐	๑๑
อิน	ทา	ทิ	กา	ตา	ว	ชิ	รา	ช	คา	โค
	ต คณะ			ต คณะ		ช คณะ			ครุ	ลย
๒	๒	๑	๒	๒	๑	๑	๒	๑	๒	๒
โย	จก	ขุ	มา	โม	ห	ม	ลา	ป	กฏ	โฐ
สา	มัว	ว	พุท	โธ	สุ	ค	โต	วิ	มุต	โต
มา	รส	ส	ปา	สา	วิ	นิ	โม	จ	ยน	โต
ปา	เป	สิ	เข	มัว	ช	น	ตัม	วิ	เนย	ยัม

หมายเหตุ : ๑ หมายถึง ลหุ ๒ หมายถึง ครุ

ภาพที่ ๓.๙ รูปแบบของอินทรวีเชียรฉันท์^{๑๐๒}

กปโป จ เต ปฏจโร อโหสิ
 สมพุทธิวินตัม วตินิ อมณสิ
 ตนเต ปุราณัม วต สิวตตัม
 สุตตปพุทโธว อนุสสรามิ^{๑๐๓}

และเราได้เป็นอันเตวาสิกของท่านนามว่ากัปปมานพ
 เราได้เข้าใจท่านแล้วว่า มีความรู้ชอบ มีวัตร
 ชื่อนั้นเป็นศีลวัตรอันเก่าแก่ของท่าน
 เรายังระลึกได้อยู่ประดุจหลับแล้วตื่นขึ้นฉะนั้น^{๑๐๔}

ฉันท์นี้นับเป็น ๑ คาถา มีอยู่ ๔ บาท และบาทหนึ่ง ๆ มี ๑๑ คำ

^{๑๐๒} พระปิฎกเมธี (ทองดี ปณณาวชิโร ป.ธ. ๙), *คู่มือประกอบแต่งฉันท์ภาษามคธ ประโยค ป.ธ. ๘*
 สำนักเรียนวัดปากน้ำ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร, อ้างแล้ว, หน้า ๓๘.

^{๑๐๓} ส.ส. ๑๕/๕๗๒/๑๘๒.

^{๑๐๔} ส.ส. ๒๕/๕๗๒/๑๒๓-๑๒๔.

๓. **อุปสรรควิเชียรฉันท** แปลว่า “ฉันทที่มีคณะใกล้เคียงกับอินทวิเชียร” ฉันทนี้เป็นเอกาทศกษรฉันท คือ บาทหนึ่งมี ๑๑ อักขร (หรือ ๑๑ คำ) ๑ คำมี ๔ บาท และเขียนบาทละ ๑ บรรทัด เช่นเดียวกับอินทวิเชียรฉันท ต่างกันเพียงคำหรืออักขรตัวที่ ๑ ซึ่งอินทวิเชียรฉันทเป็นครุ ส่วนอุปสรรควิเชียรฉันทเป็นลหุ ดังนั้นหากเปลี่ยนคำแรกในอินทวิเชียรฉันทเป็นอักขรเสียงสั้นในทุก ๆ บาท ฉันทนั้นจะเป็นอุปสรรควิเชียรฉันททันที สามารถแสดงตัวอย่างและรูปแบบ ดังนี้

ชนา หิ นาถึ ปฏิลทฐกามา
 ตโต อิมตถึ ภควา อโวจ
 ยถา หิ สงคามคตา ว โยธา
 ฐชคคมูลโลกยเร สรรนตา... ฯ (พ.ศ.๒๕๔๔)

๑	๒	๓	๔	๕	๖	๗	๘	๙	๑๐	๑๑
อุ	ปา	ทิ	กา	สา	ว	ช	ตา	ช	คา	โค
ช คณะ			ต คณะ			ช คณะ			ครุ ลอย	
๑	๒	๑	๒	๒	๑	๑	๒	๑	๒	๒
ช	นา	หิ	นา	ถึ	ป	ฏี	ลท	ฐ	กา	มา
ต	โต	อิ	มต	ถึ	ภ	ค	วา	อ	โว	จ
ย	ทา	หิ	สง	คาม	ค	ค	ตา	ว	โย	ธา
ฐ	ชค	ค	มูล	โลก	ย	เร	ส	ร	น	ตา

หมายเหตุ : ๑ หมายถึง ลหุ ๒ หมายถึง ครุ

ภาพที่ ๓.๑๐ รูปแบบของอุปสรรควิเชียรฉันท^{๑๐๕}

น วณณรูปเนน นโร สุชาโต
 น วิสเสส อิตตทสสเนน
 สุตถนตทานนทวิ วิยชเนน
 อสถนตา โลกมิมิ จรณติ^{๑๐๖}

คนผู้รู้ดี ไม่ควรไว้วางใจใครเพราะผิวพรรณและรูปร่าง
 ไม่ควรไว้วางใจใครเพราะการเห็นกันชั่วครู่เดียว
 เพราะว่่านักบวชผู้ไม่สำรวมทั้งหลาย ย่อมเที่ยวไปในโลกนี้
 ด้วยเครื่องบริวารของเหล่านักบวชผู้สำรวมดีแล้ว^{๑๐๗}

ฉันทนี้นับเป็น ๑ คำ มีอยู่ ๔ บาท และบาทหนึ่ง ๆ มี ๑๑ คำ ต่างกันเฉพาะคำหรืออักขรตัวที่ ๑ ซึ่งอินทวิเชียรฉันท เป็น ครุ คือ โย ส่วนอุปสรรควิเชียรฉันทตามตัวอย่างนี้เป็น ลหุ คือ น

^{๑๐๕} พระปิฎกเมธี (ทองดี ปณณาวชิโร ป.ธ. ๙), *คู่มือประกอบแต่งฉันทภาษามคธ ประโยค ป.ธ. ๘* สำนักเรียนวัดปากน้ำ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร, อ้างแล้ว, หน้า ๔๕.

^{๑๐๖} ส.ส. ๑๕/๓๕๘/๑๐๒.

^{๑๐๗} ส.ส. ๒๔/๓๕๘/๓๖๒.

๔. อินทรวงศ์ฉันท์ แปลว่า “ฉันท์มีเสียงไพเราะเหมือนปีพระอินทร์” ฉันท์นี้เป็นทวาทสักขรฉันท์ คือ บาทหนึ่งมี ๑๒ อักษร (หรือ ๑๒ คำ) เท่ากันเหมือนกันหมดทั้ง ๔ บาท รวม ๔ บาทเป็น ๑ คาถา และเขียนบาทละ ๑ บรรทัด เช่นเดียวกับอินทรวชิเชียรฉันท์และอุเปนทรวชิเชียรฉันท์ สามารถแสดงตัวอย่างและรูปแบบ ดังนี้

เอโส หิ ปุพเพตตปุณฺณตายุโต
 ปุณฺณธิกาทเรน สุตทุมงฺคโล
 สพพางคเสตา วรกุณฺชรา ตโย
 เสฏฺฐจา จ เทว เสตกรณฺฎกา สุภา ฯ (ฉันท์เทอดพระเกียรติฯ ร. ๒)

๑	๒	๓	๔	๕	๖	๗	๘	๙	๑๐	๑๑	๑๒
สา	ยนิ	ท	วิ	สา	ช	ลู	ยต	ถ	ตา	ช	รา
ต คณะ			ต คณะ			ช คณะ			ร คณะ		
๒	๒	๑	๒	๒	๑	๑	๒	๑	๒	๑	๒
เอ	โส	หิ	ปุพ	เพ	ก	ต	ปุณ	ณ	ตา	ยุ	โต
ปุณ	ณ	ธิ	กา	เร	น	สุ	ลท	ธ	มง	ค	โล
สพ	พาง	ค	เส	ตา	ว	ร	กุณ	ช	รา	ต	โย
เสฏ	ฐา	จ	เทว	เส	ต	ก	เร	ณ	กา	สุ	ภา

หมายเหตุ : ๑ หมายถึง ลหุ ๒ หมายถึง ครุ

ภาพที่ ๓.๑๑ รูปแบบของอินทรวงศ์ฉันท์^{๑๐๘}

รุกขคคหนา พุเกตถ ปุพิตทา
 อมพา ปิยาลา ปนสา จ ก็สุกา
 โสภณนา โลททมโถปี ปทมกา
 เกตกา จ ภงคา ติลกา จ ปุพิตทา^{๑๐๙}

ณ ที่ใกล้อาศรมสถานนั้น มากไปด้วยหมู่รุกขชาตินานาชนิดอันผลิดอกออกผล

มีทั้งมะม่วง มะหาด ขนุน ทองกวาว มะรุม

อีกทั้งต้นโลท และบัวบก การะเกด จันทน์กะพ้อ หอมกัณฑ์

ล้วนกำลังออกดอกบานสะพรั่ง^{๑๑๐}

ฉันท์นี้ก็นับเป็น ๑ คาถา มีอยู่ ๔ บาท และบาทหนึ่ง ๆ มี ๑๒ คำ มากกว่าอินทรวชิเชียรฉันท์และอุเปนทรวชิเชียรฉันท์ ๒ คำ

^{๑๐๘} พระปิฎกเมธี (ทองดี ปณณวารชิโร ป.ธ. ๙), *คู่มือประกอบแต่งฉันท์ภาษามคธ ประโยค ป.ธ. ๘* สำนักเรียนวัดปากน้ำ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร, อ้างแล้ว, หน้า ๔๘.

^{๑๐๙} ขุ.ชา. ๒๘/๒๘๖/๙๐.

^{๑๑๐} ขุ.ชา. ๖๒/๒๘๖/๔๑๕.

๕. **วังสัทธมฉันท** แปลว่า “ฉันทที่เป็นที่ตั้งแห่งคณะมีเสียงไม่สม่าเสมอกันเหมือนดนตรีสุสรีระคือปี่หรือขลุ่ย” ฉันทนี้เป็นทบาทสัทธมฉันท คือ บาทหนึ่งมี ๑๒ อักษร (หรือ ๑๒ คำ) ๑ คาถามี ๔ บาท และจะเขียนบาทละ ๑ บรรทัด เช่นเดียวกับอินทรวงศ์ฉันท ต่างกันเพียงคำหรืออักษรตัวที่ ๑ ซึ่งอินทรวงศ์ฉันทเป็น **ครุ** ส่วนวังสัทธมฉันทเป็น **ลหุ** หากแต่งให้ดีแล้วจะมีความไพเราะและมีอรรถรสไม่น้อย สามารถแสดงตัวอย่างและรูปแบบดังนี้

ชโน ปเนตาย อสมปยุตโตโก
ยถิจฉิตตถ์ อธิ เนว สาธเย
อโสกวตถ์ อธิเมตถ สาธกั
ยทา หิ ปาปา วรพทุธสาสเน... ฯ (พ.ศ. ๒๕๔๙)

๑	๒	๓	๔	๕	๖	๗	๘	๙	๑๐	๑๑	๑๒
ว	ท	ติ	วิ	ส	จ	มิ	ท	ช	ตา	ช	รา
	ช คณะ		ต คณะ		ช คณะ					ร คณะ	
๑	๒	๑	๒	๒	๑	๑	๒	๑	๒	๑	๒
ช	โน	ป	เน	ตา	ย	อ	สม	ป	ยุต	ต	โก
ย	ถิจ	ฉิ	ตต	ถ์	อิ	ธ	เน	ว	สา	ธ	เย
อ	โส	ก	วต	ถ์	อิ	ธ	เมต	ถ	สา	ธ	กั
ย	ทา	หิ	ปา	ปา	ว	ร	พทุ	ธ	สา	ส	เน

หมายเหตุ : ๑ หมายถึง ลหุ ๒ หมายถึง ครุ

ภาพที่ ๓.๑๒ รูปแบบของวังสัทธมฉันท^{๑๑๑}

อิม่า จ นากโย มนสาหิ นิมมิตา
รทสส ปาหนตรมขมภูสิตา
อิม่า จ นากโย สตราชิจิตติตา
สเตริตา วิชชुरิวภาสเร^{๑๑๒}
อนึ่ง คุมรถเหล่านี้ประดับไว้ตรงกลาง
ภายในลัทธิจตุตถนิรมิต
วิจิตรไปด้วยลาย ๑๐๐ ลาย
พรางพรายดั่งสายฟ้าแลบ^{๑๑๓}

ฉันทนี้ก็นับเป็น ๑ คาถา มีอยู่ ๔ บาท และบาทหนึ่ง ๆ มี ๑๒ คำ เช่นเดียวกับอินทรวงศ์ฉันท ต่างกันเฉพาะคำหรืออักษรตัวที่ ๑

^{๑๑๑} พระปิฎกเมธี (ทองดี ปณณาวชิโร ป.ธ. ๙), *คู่มือประกอบแต่งฉันทภาษามคธ ประโยค ป.ธ. ๘ สำนักเรียนวัดปากน้ำ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร, อ้างแล้ว, หน้า ๖๑.*

^{๑๑๒} ชู. วิมาน. ๒๖/๖๔/๙๙.

^{๑๑๓} ชู. วิมาน. ๔๘/๖๔/๔๗๙.

๖. **วสันตติลกฉันท** แปลว่า “ฉันทที่มีคณะเหมือนเมฆที่มีดมนในเดือน ๕ เดือน ๖ อันเป็นส่วนของฤดูฝน” ฉันทนี้เป็นจุดทศลักษณ์ฉันท คือ บาทหนึ่งมี ๑๔ คำ (หรือ ๑๔ อักษร) ๑ คาถามี ๔ บาท และเขียนบาทละ ๑ บรรทัด เช่นเดียวกับอินทวิเชียรฉันท อุปนทวิเชียรฉันท อินทรวงศ์ฉันทและวังสัจฉฉันท วสันตติลกฉันทนี้ถือว่าเป็นฉันทขั้นสุดยอด กวีมักแต่งฉันทชนิดนี้เพื่อเป็นการ “อวดฝีมือ” ของตน สามารถแสดงตัวอย่างและรูปแบบดังนี้

เอโส นิรุตติกุลโล กุสโล จ พนธ

เสฏโฐ มหาภิ มหาภิวินิ สรรฐ

วณณภิเปมทโย สทโย กวีสุ

อคคิ พหุ อธิ ปพนธิ ปพนธวตถุ ...ฯ (ฉันทเทอดพระเกียรติ ร.๒)

๑	๒	๓	๔	๕	๖	๗	๘	๙	๑๐	๑๑	๑๒	๑๓	๑๔
ว	ต	ว	สน	ต	ติ	ล	กา	ต	ภ	ชา	ช	คา	โค
ต คณะ				ภ คณะ			ช คณะ			ช คณะ			
๒	๒	๑	๒	๑	๑	๑	๒	๑	๑	๒	๑	๒	๒
เอ	โส	นิ	รุต	ติ	กุ	ส	โล	กุ	ส	โล	จ	พน	ธ
เสฏ	โฐ	ม	หา	ก	วิ	ม	หา	ก	วิ	น	ส	รรฐ	ฐ
วณ	ณ	ภิ	เป	ม	ห	ท	โย	ส	ท	โย	ก	วี	สุ
อค	ค	พ	หุ	อิ	ธ	ป	พน	ธิ	ป	พน	ธ	ว	ต

หมายเหตุ : ๑ หมายถึง ลหุ

๒ หมายถึง ครุ

ภาพที่ ๓.๑๓ รูปแบบของวสันตติลกฉันท^{๑๑๔}

เสฏฐิ ตีโลกมhit อภิวนทียคค
 พุทธธจ ธมมมมล คณมุตตมณจ
 สตถุสส ตสส วจนตถวริ สุพุทธิ
 วุขามิ สุตตहितเมตถ สุตสนธิปป^{๑๑๕}

ข้าพเจ้าขอถวายอภิวาทแล้วซึ่งพระพุทเจ้า ผู้ประเสริฐ ผู้อันชาวโลกสามบุชาแล้ว เป็นผู้เลิศด้วย
 ซึ่งพระธรรมที่ปราศจากมลทินด้วย ซึ่งหมู่สูงสุดด้วย
 แล้วจักกล่าวซึ่งปกรณ์เป็นที่เชื่อมโยงคือการจัดแบ่งดี ที่เกื้อกูลแก่สูตร [คือพระไตรปิฎก]
 เพื่อการเข้าใจอย่างดี ซึ่งอรรถแห่งพระดำรัสอันประเสริฐแห่งพระศาสนานัน
 ในอรรถแห่งพระดำรัสอันประเสริฐนั้น^{๑๑๖}

^{๑๑๔} พระปิฎกเมธี (ทองดี ปณณาวชิโร ป.ธ. ๙), *คู่มือประกอบแต่งฉันทภาษาบาลี ประโยค ป.ธ. ๘ สำนักเรียนวัดปากน้ำ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร, อ่างแล้ว, หน้า ๗๐.*

^{๑๑๕} พระคันธสารภิกษุ, *วฤตตรัตนากร และ วฤตโตทยมัญชรี การศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบฉันทลักษณ์, (นครปฐม : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบพาศึกษาพุทธโฆส, ๒๕๕๑), หน้า ๒๔๙.*

^{๑๑๖} ชมรมธัมมปาฐกศึกษา, สารพันคัมภีร์ - กัจจายนไวยากรณ์ แปล สร้างเมื่อ วันศุกร์ที่ ๑๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๖ http://dhammapalisikkha.blogspot.com/2013/10/blog-post_9976.html

คาถา ปรากฏมากในพระไตรปิฎก โดยเฉพาะพระวินัยและพระสูตร ทั้งที่เป็นคาถาแทรก อยู่ในพระสูตร เถรคาถา เถรีคาถา และธรรมบท แปลว่า บทแห่งธรรม หรือธรรมที่ตรัสไว้เป็นบท หมายถึง บทธรรมภาษิตสั้น ๆ ที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ต่างเวลา ต่างสถานที่ และต่างบุคคล มีทั้งหมด ๔๒๓ บท การนับเป็นบท นับตามจำนวนพระคาถา คือ พระคาถา ๑ คาถา หรือพระคาถา ๑ คาถากับอีกกิ่งพระคาถา นับเป็น ๑ บท ในธรรมบทเหล่านี้ท่านรวบรวมไว้เป็นเรื่อง ๆ มีชื่อเรื่อง ปรากฏตามสภาวะธรรมหรือบุคคลที่ทรงปรารภถึง บางเรื่องไม่ปรากฏบุคคลชัดเจน ท่านก็ใช้คำว่า บุคคลใดบุคคลหนึ่งบ้าง ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งบ้าง รวมได้ ๓๐๕ เรื่อง แต่ละเรื่องจัดไว้เป็นหมวดหมู่ เรียกว่า วรรค รวมเป็น ๒๖ วรรค แต่ละวรรคมีชื่อปรากฏตามอำนาจเนื้อหาสาระของธรรมบทนั้น ๆ และเรื่องนั้น กล่าวคือ ธรรมบทใดและเรื่องใดที่มีเนื้อหาสาระสัมพันธ์กันโดยเหมือนกัน คล้ายกัน หรือ ตรงกันข้าม ท่านก็จัดธรรมบทนั้นและเรื่องนั้น เป็นหมวดหมู่เดียวกัน หรือวรรคเดียวกัน

๓. ความสำคัญของคาถา

คาถา สามารถเป็นทั้งบทตั้ง บทโต้ตอบ และบทสรุป ในพระไตรปิฎกไม่มีตรัสชื่อเฉพาะของ คาถาต่าง ๆ ว่าเป็นปฐมยาวัตคาถา หรือ วรรณคดีลกลกาถา เพราะพระผู้มีพระภาคทรงเน้นความเข้าใจ หลักธรรมเพื่อนำมาปฏิบัติ จึงไม่ทรงระบุชื่อคาถาโดยเฉพาะ ดังนั้น จึงมีพระพุทธรูปที่แสดงชื่อ สามัญทั่วไปว่า “คาถา” เท่านั้น^{๑๑๗} ดังปรากฏในกวิสุตระ

เทวดา ทูลถามพระพุทธเจ้าว่า

อะไรหนอ เป็นต้นเหตุของคาถา

อะไรหนอ เป็นเครื่องปรากฏของคาถาเหล่านั้น

คาถาอาศัยอะไรหนอ

อะไรหนอ เป็นที่อาศัยของคาถา

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสตอบว่า

ฉันท์เป็นต้นเหตุของคาถา

อักขระเป็นเครื่องปรากฏของคาถา

คาถาอาศัยแล้วซึ่งชื่อ

กวีเป็นที่อาศัยของคาถา^{๑๑๘}

บทกวีที่เรียกว่าคาถาหรือโคลกเป็นที่นิยมกันมากในยุคโบราณ การใช้ภาษา ทั้งร้อยกรองและร้อยแก้วได้อย่างคล่องแคล่ว ย่อมเป็นจุดเด่นทางวัฒนธรรมและการศึกษา ในโอกาสอันเป็นพิธีการนั้น แม้การถามและตอบปัญหาที่ถามและตอบ เป็นคาถาหรือโคลก ในการต้อนรับแขกคนสำคัญหรือการกล่าววยกย่องสรรเสริญแขก พิเศษ ก็จะถูกกล่าวเป็นบทเพลงหรือเป็นการร้องเพลงประกอบดนตรี ในเทศกาลหรืองานฉลองก็จะมีพิธีการประพันธ์คำร้อยกรองขึ้นเป็นพิเศษ สิ่งที่เกี่ยวข้องว่าพิเศษสุดก็คือ

^{๑๑๗} พระคันธสาราภิวังศ์, ฤๅดรัตต์นาร และ ฤๅดโตทยมัญชรี การศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบฉันทลักษณ์, อ้างแล้ว, หน้า ๖๑.

^{๑๑๘} ส.ส. ๒๔/๑๗๖-๑๗๗/๒๐๘.

บทกวีหรือคำประพันธ์ที่ประมวลเอาสิ่งที่แตกต่างกันมาร้อยกรองเข้าด้วยกัน ซึ่งถือกันว่าเป็นศิลปะชั้นสูง บางคนถึงกับถือว่าไม่มีศิลปะอะไรที่จะยิ่งใหญ่ไปกว่าบทกวี

คำประพันธ์ของกวีคนสำคัญ ๆ นั้น มักใช้อ่านหรือร้องเป็นเพลง หรือสาธยายกันในที่ประชุมชน และก็เป็นเรื่องปกติธรรมดาที่จะมีใครสักคนหนึ่งระเบิดความปิติยินดีในความสำเร็จบางอย่างออกมาเป็นเพลง ตัวอย่างเช่น คาถาหรือบทเพลงของบรรดาพุทธสาวกทั้งหลายที่เปล่งออกมาหลังจากได้ตรัสรู้ ที่เรียกว่า เถรคาถา เถรีคาถา^{๑๑๙}

เถรคาถาและเถรีคาถาเป็นคัมภีร์ที่ประมวลคาถาของพระเถระและพระเถรีทั้งหลายรวมไว้ในที่เดียวกัน โดยพระเถระและพระเถรีผู้มีชื่อปรากฏเหล่านั้นล้วนเป็นผู้ประพฤติปฏิบัติชอบตามพระพุทธโอวาท บรรลุธรรมขั้นสูงสุดคือพระอรหัตตผล แต่ละท่านจึงมีความสุขอันเกิดจากอริยมผลที่ตนได้บรรลุ และเมื่อพิจารณาถึงความสุขนั้น ๆ ท่านก็ได้กล่าวข้อความเป็นคำภีษิตหรือคาถาไว้ต่างวาระกัน ตามเหตุบังเกิดในขณะนั้น เช่น มีสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติธรรมของท่าน หรือการดำรงตนของประชาชนมีสภาวะธรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ปรากฏขึ้นในจิต หรือเกิดความซาบซึ้งในพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ ที่ทำให้ท่านได้รับความสุขเช่นนั้น หรือมีผู้ถามท่าน หรือขอให้ท่านแสดงธรรม

คาถาเป็นร้อยกรองเรียบเรียงขึ้นมาโดยผ่านการกลั่นกรอง มีความถูกต้องตามลักษณะบทกำหนด ได้อรรถรส มีสุนทรียรส เป็นสากลและมีรสนิยมหลายอย่างประกอบกัน ในภาษาบาลีหรือคัมภีร์ภาษาบาลีทั่วไป คาถา คือ ภาษาหรือคำประพันธ์ที่หมายรู้กันว่า “ฉันท” เช่น บทคาถาที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์บาลีต่าง ๆ อาทิ คัมภีร์พระไตรปิฎก คัมภีร์มังคลัตถปิณี อีกนัยหนึ่งโครงสร้างหรือองค์ประกอบของฉันท คือ บาท และ คาถา หากปราศจาก คาถา แล้ว ฉันทย่อมเกิดขึ้นไม่ได้ ด้วยคำสอนในลักษณะคาถาทำให้สามารถทรงจำได้ง่าย สร้างความประทับใจให้กับผู้ฟัง ชื่อนัยยะแห่งการให้เกียรติต่อคู่สนทนา จะพบว่าในพระไตรปิฎกนั้นผู้ที่พระพุทธเจ้าตรัสคาถาด้วย หรือผู้ที่กล่าวคาถากับพระพุทธเจ้านั้นมีหลากหลาย ทั้งพระเถระ พระเถรี กษัตริย์พราหมณ์ และเทวดา

๔. ประโยชน์ของคาถา

ผู้ประพันธ์คาถาต้องเลือกเฟ้นถ้อยคำให้ถูกต้องตามฉันทลักษณ์ มีความไพเราะสละสลวย เหมาะแก่การท่องจำ การกล่าวคาถาทำให้เห็นถึงความสามารถด้านนิรุกติศาสตร์ของผู้แสดง ในการเทศนาของพระมักขึ้นต้นด้วยคาถาเป็นนิเชบบท เป็นบทเชื่อมเนื้อหา และเป็นการสรุปส่งท้ายสามารถทำให้เกิดความสนใจจากผู้ฟังและสร้างความประทับใจได้

^{๑๑๙} เอ.พี.เดอ ฮอยสา, “วัฒนธรรมอินเดียสมัยพุทธกาล (๑๒) : วัฒนธรรมทางวรรณคดี”, *ธรรมจักร*,
อ้างแล้ว : หน้า ๖๗-๖๘.

ไม่เพียงเฉพาะพระผู้มีพระภาคเจ้าจะตรัสสอนด้วยคาถาแต่เพียงพระองค์เดียว สาวก สาวิกา ของพระองค์ก็สามารถกล่าวธรรมเป็นคาถาได้อย่างไพเราะและมีความหมายลึกซึ้งด้วยเช่นกัน ดังตัวอย่างในมหาปชาบดีโคตรมีเถรีคาถา ขุททกนิกาย เถรีคาถา ความว่า

... เพราะหม่อมฉันได้พบพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้นแล้ว อตภาพนี้จึง เป็นอตภาพสุดท้าย ขาดิสงสารสิ้นไปแล้ว บัดนี้ภพใหม่ไม่มี ขอพระองค์โปรด ทอดพระเนตรพระสาวกทั้งหลาย ผู้ปรารถนาความเพียร มีใจเด็ดเดี่ยว การทำ โลกุตระธรรมให้ประจักษ์แก่ตน อย่างมีความบากบั่นมั่นคงเป็นนิตย์ มีความพร้อม เปรียงกัน นี่เป็นการถวายบังคมแด่พระพุทธรูปเจ้าทั้งหลาย

พระนางเจ้ามหายาเทวีประสูติพระโคตมมาเพื่อประโยชน์แก่ชนเป็นอัน มากหนอ เพราะพระองค์ได้ทรงบรรเทาทุกข์ของสัตว์ทั้งหลาย ที่ถูกพยาธิและ มรณะทมิฬแทงแล้ว^{๑๒๐}

ขออัญเชิญพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเกี่ยวกับอานิสงส์และ โทษของคาถา ความตอนหนึ่งว่า

คำที่ผูกเป็นคาถา อานิสงส์ก็มี โทษก็มี คือ เนื้อความใด ๆ ผูกเป็นคาถา เนื้อความนั้น ๆ แม้ลึกลับด้วยอำนาจ การผูกเป็นคาถา พวกที่ขอบสดสรภัญญะ นั้น ๆ ถึงไม่คิดจะจำก็สวดบ่อย ๆ นี่เป็นอานิสงส์ในคำที่ผูกเป็นคาถานั้น

ครั้งอักขระและบททั้งหลาย ถูกทำให้ลึกลับ หรือว่าถูกจัด (เรียง) ไว้ในที่ ผิดปกติเพื่อรักษาฉันทกัตติ เมื่อเนื้อความ กล่าวไว้ย่อเกินปกติผู้ฟังทั้งหลายต้องคิด ต้องพิจารณาดูจึงจะรู้ หารู้ได้ด้วยความรู้ตามปกติไม่ เมื่อเป็นเช่นนี้ความเข้าใจผิดใน คำคาถาพันธ์กลางแห่ง จะมีแก่คนกลางพวกบ้าง ความเข้าใจแย้งกันจะมีบ้าง ความ สนเท่ห์จะมีแก่ผู้ฟังบ้าง คาถาเหล่านั้น ท่านผู้ใดแต่งเนื้อความแห่งคาถาเหล่านั้น ก็ ย่อมปรากฏชัดแก่ท่านผู้แต่งนั้นผู้เดียว นี่เป็นโทษ

เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าทั้งหลายจึงตั้งปกติประเพณีนี้ไว้ว่า “เนื้อความใด ๆ จะพึงแต่ง เพื่อให้ท่องจำกันไว้มาก ๆ คน เนื้อความนั้นจึงควรผูกเป็นคาถา เพื่อ จำง่ายและเพื่อให้พวกที่ไม่คิดจะจำได้ขยันท่อง ครั้นเมื่อท่องจำกันไว้ได้มากคนพวก ที่ไม่รู้เนื้อความ ถามผู้ที่รู้ ก็จะทำเนื้อความให้ประจักษ์ (แก่ตน) ได้ ส่วนเนื้อความใด จะพึงแต่งลงในหนังสือที่จะส่งไปให้แก่ชาวต่างประเทศ เป็นต้น เนื้อความนั้น จำเป็นต้องเป็นความที่ให้ผู้ฟังเข้าใจได้โดยชัดเจน ควรใช้ (แต่ง) เป็นจตุณนิยบท (ร้อยแก้ว) (เพราะ) เมื่อไปผูกเป็นคาถาเสีย ก็จะไม่พึงทำประโยชน์ตามที่ประสงค์ ให้เสียไปได้ เป็นเสมือนทำเล่นไป” ดังนี้^{๑๒๑}

^{๑๒๐} ชุ.เถรี. ๕๔/๔๕๖/๒๔๘.

^{๑๒๑} พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, “พระปฐกาศสน”, ในประชุมพระราชนิพนธ์ภาษาบาลีใน พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, รวบรวมโดย มหาเถรสมาคม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงาน พระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๗), หน้า ๓๘๙.

๓.๒.๕ อุทานะ

เมื่อประสบสภาวะหรือเหตุการณ์ที่ทำให้เกิดความรู้สึกอย่างรุนแรงไม่ว่าจะเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นกับตนเองหรือผู้อื่น ดีหรือร้าย สุขหรือทุกข์ เกิดการสร้างสรรค์เป็นร้อยแก้วหรือร้อยกรอง สะท้อนความรู้สึกที่เกิดขึ้นภายในจากเหตุการณ์เฉพาะหน้า ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกเป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นต่อพระพุทธเจ้าและพระอริยสาวก จากความซาบซึ้งในวิมุตติรส คำสอนลักษณะนี้เรียกว่า อุทานะ

๑. ความหมายของอุทานะ

ตามรูปศัพท์ ของ อุทาน ได้แก่ น. อุทาน., อุทาน., สหสาอุทธรณ., ก. อุทานติ, สหสาอุจจาเรติคำอุทาน น. อุทานวากย., แปลงอุทาน ก. อุทานติ, อุทานิ อุทานติ, สหสา อุจจาเรติ, สหสาอุทธีเรติ^{๑๒๒} พระอรรถกถาจารย์ อธิบายว่า

อุทาน คือ การเปล่งอันเกิดขึ้นด้วยกำลังของปีติ เหมือนอย่างว่า ของที่จะต้องตวงเช่นน้ำมันเป็นต้น อันใด ไม่อาจตวงได้หมด เราเรียกของนั้นว่า ของล้น ออกฉนใด อนึ่ง สายน้ำใด เหมือนรับไว้ไม่พอ ล้นออกไป สายน้ำนั้นเรียกว่า ห้วงน้ำ ฉนใด สิ่งที่เกิดขึ้นด้วยกำลังปีติ แผ่ซ่านไปด้วยกำลังวิตก ไม่สามารถเก็บไว้ในใจได้ ก็ ฉนนั้น ความเปล่งออกอันพิเศษนั้น ซึ่งมากเกินจะสะกดกั้นไว้ในใจไม่ได้ จึงออกไปภายนอกทางวจีหวาร กลั่นไว้ไม่อยู่ เรียกว่า อุทาน ฉนนั้น อาการเช่นนี้ ย่อมเกิดขึ้นด้วยอำนาจความสังเวชในธรรม

อุทานนี้นั้น บางแห่งประพันธ์เป็นคาถา บางแห่งเป็นร้อยแก้ว ลักษณะอุทานที่ท่านกล่าวไว้ในอรรถกถาโดยมาก (ว่า) เกี่ยวด้วยคาถาอันเกิดจากโสมนัสญาณ ก็โดยมาก อุทานตรัสไว้ด้วยคำประพันธ์เป็นคาถาและเกิดขึ้นด้วยอำนาจปีติและโสมนัส แต่อุทานนอกจากนี้ (คือเป็นร้อยแก้ว) ...^{๑๒๓}

อุทาน หมายถึง พระคาถาที่ทรงเปล่งด้วยพระหฤทัยสหระคตด้วยโสมนัสสัมปยุตด้วยญาณ พร้อมทั้งข้อความอันประกอบอยู่ด้วย รวมเป็นพระสูตร ๘๒ สูตร^{๑๒๔} ร้อยกรองที่ทรงเปล่งด้วยพระหฤทัยที่ประกอบด้วยโสมนัส และญาณพร้อมทั้งข้อความที่ประกอบอยู่ด้วย^{๑๒๕} อาจเป็นคำประเภทยกยวาทกรรมก็มี เป็นคำประเภทคาถาก็มี^{๑๒๖} คำที่เปล่งออกมา หมายถึง คำอุทานที่เป็นธรรมภาษิต มีท้องเรื่องประกอบเป็นเหตุปรารภในการเปล่งอุทานของพระพุทธเจ้า^{๑๒๗} เป็นพระวาจาที่ตรัส

^{๑๒๒} พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต), *พจนานุกรมไทย-บาลี*, (กรุงเทพมหานคร : วัดราชโอรสาราม ราชวรวิหาร, ๒๕๕๙), หน้า ๘๑๖.

^{๑๒๓} พ.อุ.อ. ๔๔/๓๘/๔-๕.

^{๑๒๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*, อ่างแก้ว, หน้า ๒๒๑.

^{๑๒๕} คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, *พุทธวิธีการสอน*, อ่างแก้ว, หน้า ๙๐.

^{๑๒๖} คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, *พระสูตรต้นตอปิฎก*, อ่างแก้ว, หน้า ๙๐.

^{๑๒๗} สุชีพ ปุญญานุภาพ, *พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน ฉบับวาระ ๑๐๐ ปี ชาตกาล อาจารย์สุชีพ ปุญญานุภาพ พุทธศักราช ๒๕๖๐*, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพระไตรปิฎกเพื่อประชาชน, ๒๕๖๐), หน้า ๓๒.

ออกด้วยความเบิกบานพระหฤทัย^{๑๒๘} มักเป็นข้อความยาว ๑ หรือ ๒ คาถา เป็นธรรมประเภท เล็กน้อยในพระธรรมชั้น ๘๔,๐๐๐ พระธรรมชั้น^{๑๒๙} คำสอนประเภทที่เปล่งขึ้นจากแรงบันดาลใจ ของพระพุทธเจ้าและพระสาวก ส่วนมากจะเป็นบทร้อยกรอง^{๑๓๐}

ดังนั้น อุทานะ หมายถึง คำสอนลักษณะร้อยกรองหรือร้อยแก้ว ที่เปล่งออกมาทางวาจาด้วยความเบิกบานหรือสังเวช โดยมากเรียก อุทานะของพระพุทธเจ้า ว่า พุทธอุทานะ

๒. ลักษณะของอุทานะ

อุทานะ ประกอบด้วย เหตุปรารภและคาถาที่เปล่งออกมาอันเกิดจากโสมนัสญาณ แสดงตาม ตัวอย่าง สังเกตได้จากในพระสูตรจะปรากฏพระบาลีว่า “อถโข ภควา เอตมตถ์ วิทิตวา ตายั เวลายั อิมิ อุทานิ อุทานสิ” แปลว่า “ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว จึงทรง เปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า” และตามด้วยพระพุทธอุทาน ในที่นี้จะยกตัวอย่าง ๕ พระสูตรซึ่งมี ลักษณะของอุทานะ

ปฐมโพธิสูตร ว่าด้วยครั้งประทับ ณ โพธิพฤกษ์ สูตรที่ ๑ หลังจากพระพุทธเจ้าตรัสรู้ ประทับ อยู่ที่คางไม้โพธิ์ ใกล้ฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ที่ตำบลอุรุเวลา พระองค์ทรงประทับนั่งเสวยวิมุตติสุขด้วย บัลลังก์เดียว เป็นเวลา ๗ วัน เมื่อเสด็จออกจากสมาธิได้ทรงมนสิการปฏิจจำสมุปปาทอันเป็นอนุโลม ตลอดปฐมยาม จากนั้นทรงตรัสพระพุทธอุทานคาถา ว่า

ร้อยกรอง

ยथा หเว ปาตุภวนติ ธมมา
อาตาปิโน ฉายโต พราหมณสส
อถสส กงขา วปยนติ สพพา
ยโต ปชานาติ สเหตุธมมนติ^{๑๓๑}

ในกาลใดแล ธรรมทั้งหลายปรากฏแก่พราหมณ์ผู้มีความเพียร พงอยู่

ในกาลนั้น ความสงสัยทั้งปวงของพราหมณ์นั้น ย่อมสิ้นไป

เพราะมารู้แจ้งธรรมพร้อมด้วยเหตุ^{๑๓๒}

พระสูตรนี้เป็นพุทธอุทานะลักษณะคาถา เกิดขึ้นหลังการตรัสรู้จากการที่พระสัมมา- สัมพุทธเจ้าทรงพิจารณาธรรม คือ ปฏิจจำสมุปปาท ขณะประทับอยู่ที่ใต้ต้นโพธิ์โดยลำพังในปฐมยาม

อุทตตสูตร ว่าด้วยพระภิกษุผู้ฟังชาน ครั้งพระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ สาละวัน ใกล้ กรุงกุสินารา ทรงทราบว่า ภิกษุจำนวนมากเป็นผู้ฟังชาน เยอหยิ่ง กลับกลอก ปากกล้า วาจาพล่อย

^{๑๒๘} สุเชาวน์ พลอยชุม, *สารานุกรมพระพุทธศาสนา ประมวลจากพระนิพนธ์ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๖๘๓.

^{๑๒๙} ทศพร ศรีคำ/กลมเกลียว, “คู่มือประกอบการศึกษา รายวิชา พระไตรปิฎกและการตีความ”, อ้างแล้ว, หน้า ๑๕๓. (อัสสัมชัญ).

^{๑๓๐} เสฐียรพงษ์ วรรณปก, *คำบรรยายในพระไตรปิฎก*, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันสันติธรรม, ๒๕๕๕), หน้า ๕.

^{๑๓๑} พ.อ. ๒๕/๓๘/๖๖.

^{๑๓๒} พ.อ. ๔๔/๓๘/๑-๒.

มีสติหลงลืม ไม่สำนึกตัว มีจิตไม่ตั้งมั่น มีจิตกวัดแกว่ง ไม่สำรวมอินทรีย์ อยู่ในกระท่อมในป่า ไม่ไกลไป
จากพระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงตรัสพระพุทธานุญาตว่า

ร้อยกรอง	อรกขิเตน กาเยน	มิจฉาทิฏฐิเตน จ
	ถีนมิทธาภิกุเตน	วสฺ มารสส คจฉติ
	ตสมา รกขิตจิตตสส	สมมาสงกปปโคจโร
	สมมาทิฏฐิปุเรกขาโร	ถตวาน อุทยพพยํ
	ถีนมิทธาภิกุ ภิกขุ	สพพา ทุคคตโย ชเหติ ^{๑๓๓}
	ภิกษุผู้ไม่รักษากาย	เป็นมิจฉาทิฏฐิ
	และถูกถีนมิทธะครอบงำ	ย่อมไปสู่อำนาจแห่งมาร
	เพราะเห็นนั้น ภิกษุพึงรักษาจิต มีความดำริชอบเป็นอารมณ์	
	มุ่งสัมมาทิฏฐิเป็นเบื้องหน้า รู้ความเกิดขึ้นและความเสื่อมไปแห่งเบญจขันธ์	
	ครอบงำถีนมิทธะได้	สามารถละทุกติได้ทั้งหมด ^{๑๓๔}

พระสูตรนี้เป็นพุทธานุเคราะห์ลักษณะคาถา เกิดขึ้นจากการที่พระพุทธเจ้าทรงทราบถึงความ
ประพฤติกติที่ไม่เหมาะสมของภิกษุจำนวนมาก

กุมารกัสสุต ว่าด้วยพวกเด็กหนุ่มจับปลา พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน ทรง
เสด็จเข้ากรุงสาวัตถีเพื่อบิณฑบาต ได้ทอดพระเนตรเห็นเด็กหนุ่มจำนวนมากจับปลาอยู่ ตรัสถามว่า
“พ่อหนูทั้งหลาย เธอทั้งหลายกลัวต่อความทุกข์ ความทุกข์ไม่เป็นที่รักของเธอทั้งหลายมิใช่หรือ?”
เด็กเหล่านั้นกราบทูลรับว่าเป็นเช่นนั้น ทรงมีพระพุทธานุญาตว่า

ร้อยกรอง	สเจ ภายถ ทุกขสส	สเจ โว ทุกขมปปิยํ
	มากตถ ปापกํ กम्मํ	อาวี วา ยทิ วา รโห
	สเจ จ ปापกํ กम्मํ	กริสสถ กโรถ วา
	น โว ทุกขา มุตตยตถิ	อุเปจจาปิ ปลายตุนติ ^{๑๓๕}

ถ้า เธอทั้งหลายกลัวความทุกข์ ถ้าความทุกข์ไม่เป็นที่รักของเธอทั้งหลาย
เธอทั้งหลายอย่าได้ทำบาปกรรมทั้งในที่แจ้งหรือในที่ลับ
ถ้าเธอทั้งหลายจักทำหรือกำลังทำ ซึ่งบาปกรรม
แม้จะเหาะหนีไป เธอก็ไม่พ้นจากความทุกข์^{๑๓๖}

พระสูตรนี้เป็นพุทธานุเคราะห์ลักษณะคาถา เกิดขึ้นเมื่อพบและได้สนทนาเด็กหนุ่มที่กำลัง
จับปลา ซึ่งเป็นการทำร้ายชีวิตของสัตว์ และสอนไม่ให้ทำบาปทั้งในที่แจ้งหรือในที่ลับ

^{๑๓๓} พุ.อ. ๒๕/๙๐/๑๑๔.

^{๑๓๔} พุ.อ. ๔๔/๙๐/๓๗๘-๓๗๙.

^{๑๓๕} พุ.อ. ๒๕/๑๑๕/๑๓๒.

^{๑๓๖} พุ.อ. ๔๔/๑๑๕/๔๗๘.

คณิกาสูตร ว่าด้วยหญิงงามเมือง ครั้นพระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ พระวิหารเวฬุวัน ภิกษุจำนวนมากเข้าบิณฑบาตยังกรุงราชคฤห์ เห็นนักเลงสองพวก เป็นผู้กำหนด มีจิตปฏิบัติหญิงงามเมืองคนหนึ่ง จึงทะเลาะวิวาทบาดหมางกัน บ้างตาย บ้างบาดเจ็บเจียนตาย กราบทูลต่อพระพุทธองค์ ทรงเปล่งพระพุทธรูทธานะ ว่า

ยถจ ปตตํ ยถจ ปตตพพิ อภยเมตํ ราชานุภินณํ อาตุรสสาณูสิทฺขโต
 เย จ สิทฺขาสารา สีลพพตตํ ซีวิตํ พุทฺทมจริยํ อุภูณฺจาสารา อยเมโก อนฺโต
 เย จ เอวํวาทีโน นตฺถิ กามสฺส โทโสติ อโย ทฺติโย อนฺโต
 อิจฺเจเต อุโภ อนฺตา กฺกุสิทฺพัฒนา กฺกุสิโย ทิฏฺฐี วทฺฒเนตฺติ
 เอเต เต อุโภ อนฺเต อนภินฺถาย โอลียนฺติ เอเก อติชวานฺติ เอเก
 เย จ โข เต อภินฺถาย ตตร จ นาหสิฺ เตน จ อมณฺณิสฺส วุฏฺฐิ เตสํ นตฺถิ

ปณฺญาปนายาติ^{๑๓๗}

ร้อยแก้ว เบญจกามคุณที่บุคคลได้รับแล้วและที่บุคคลจะได้รับต่อไป ทั้ง ๒ นี้เกื้อหนุนกัน ด้วยธฐลีคือราคะ สำหรับบุคคลผู้เร่าร้อน ผู้ยึดมั่น (ทิฏฐิ) อยู่

อนึ่ง ผู้ยึดถือสิกขาว่าเป็นสารถ ผู้ยึดถือศีล พรต ซีวิต พุทฺทมจรรยํ การอุปัฏฐาก ว่าเป็นสภาระ นี้เป็นส่วนสุดอย่างที่ ๑

อนึ่ง การประกอบตนพัวพันด้วยความสุขในกามของบุคคลผู้ที่กล่าวอย่างนี้ว่า โทษในกามไม่มี นี้เป็นส่วนสุดอย่างที่ ๒

ดังนั้น ส่วนสุดทั้ง ๒ นี้ จึงทำให้ค้นหาและอวิชชาเจริญ ค้นหาและอวิชชาย่อม ทำทิฏฐิให้เจริญ

สมณพราหมณ์เพราะไม่รู้ส่วนสุดทั้ง ๒ นั้น บางพวกก็ติดจมอยู่ (ในสงสารด้วย อำนาจการถือมั่นสัสสตทิฏฐิ) บางพวกก็เล่นเลยไป (ด้วยอำนาจการถือมั่นอุกฺเขททิฏฐิ) ส่วนผู้ที่รู้ส่วนสุดทั้ง ๒ นั้นแล้ว ย่อมไม่ตกไปในส่วนสุดทั้ง ๒ นั้น และไม่สำคัญตนผิด (ด้วยค้นหา ทิฏฐิ และมานะ) วิภูฏะของท่านผู้ที่ดับไม่มีเชื้อเหล่านั้นนั้น ย่อมไม่ปรากฏ^{๑๓๘}

พระสูตรนี้เป็นพุทธรูทธานะลักษณะร้อยแก้ว เมื่อภิกษุกราบทูลให้ทราบถึงลักษณะของนักเลง พระพุทธรูทธานะเปรียบเทียบความประพฤติของนักเลงและสมณพราหมณ์ที่ประพฤติสุดส่วนสุดทั้ง ๒

ปฐมนิพพานสูตร ว่าด้วยธรรมเกี่ยวกับนิพพาน สูตรที่ ๑ พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน ทรงชี้แจงให้ภิกษุทั้งหลายเห็นแจ้ง สมาทาน อัจจหาญ ไร่เรียง ด้วยพระธรรมกถา เกี่ยวกับนิพพาน เมื่อภิกษุเหล่านั้นมีความตั้งมั่น น้อมใจ และตั้งใจฟังแล้ว ทรงมีพระพุทธรูทธานะ ว่า

อตฺถิ ภิกฺขเว ตายตฺนํ ยตฺถ เวน ปชวี น อาโป น เตโช น วาโย น อากาสา-
 นญฺจายตฺนํ น วิณฺณณญฺจายตฺนํ น อากิณฺณญฺจายตฺนํ น เวนสณฺณานาสนญฺจายตฺนํ นายนํ

^{๑๓๗} พ.อ. ๒๕/๑๔๔/๑๖๙.

^{๑๓๘} พ.อ. ๔๔/๑๔๔/๕๙๒-๕๙๓.

โลโก น พรโลโก น อุโก จนทิมสุริยา ตมห์ ภิกขเว เนว อาคตี วทามิ น คตี น จิตี น จูตี
น อุปตตี อุปตติฏฐี อุปวตตี อนารมณเมว ต์ เอเสวนโต ทุกขสชาติ^{๑๓๙}

ร้อยแก้ว ภิกขุทั้งหลาย อายตนะนั้นมีอยู่ ในอายตนะนั้นไม่มีดิน ไม่มีน้ำ ไม่มีไฟ ไม่มีลม ไม่มีอากาศสายนุญายตนะ ไม่มีวิญญาณัญญายตนะ ไม่มีอากิญจัญญายตนะ ไม่มีเนวสัญญานาสัญญายตนะ ไม่มีโลกนี้ ไม่มีโลกหน้า ไม่มีดวงจันทร์ และดวงอาทิตย์ทั้งสอง ภิกขุทั้งหลาย เราไม่เรียกอายตนะนั้นว่า มีการมา มีการไป มีการตั้งอยู่ มีการจุติ มีการอุปบัติ อายตนะนั้นไม่มีที่ตั้งอาศัย ไม่มีการเป็นไป ไม่มีอารมณ์ นี้แล เป็นที่สุดแห่งทุกข์^{๑๔๐}

พระสูตรนี้เป็นพุทธอุทานะลักษณะร้อยแก้ว ทรงสอนพระภิกษุถึงสภาวะของนิพพาน จากตัวอย่างที่ยกมาข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า พุทธอุทานะ มีทั้งที่เป็นลักษณะร้อยกรองหรือร้อยแก้ว และเกิดจากความรู้สึกทางอารมณ์อย่างแรงกล้าที่เกิดขึ้นภายในจากการพบเหตุการณ์ทั้งสุขและทุกข์

๓. ความสำคัญของอุทานะ

อารัมภกถาของอรรถกถาอุทานะ อธิบายว่า อุทานะ สามารถจำแนกได้ ๓ ประการ

๑) สัพพัญญุพุทธภาษิต หมายถึง พระคำรัสของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เช่น ในอัปายุกาสสูตร พระอานนท์ทูลถามถึงการที่พระมารดาของพระโพธิสัตว์มีพระชนม์สิ้น พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า “มารดาของพระโพธิสัตว์ทั้งหลายมีอายุน้อย เมื่อพระโพธิสัตว์ประสูติได้ ๗ วัน มารดาของพระโพธิสัตว์ยอมทำกาละ เข้าถึงเทพนิกายชั้นดุสิต” และทรงเปล่งพระพุทธานะว่า

สัตว์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ไม่ว่าจะเกิดมาแล้ว และจะเกิดต่อไป

สัตว์เหล่านั้นทั้งหมด จักต้องละทิ้งร่างกายไป

ผู้ฉลาดทราบความเสื่อมแห่งสัตว์ทั้งปวงนั้นแล้ว

พึงเป็นผู้มีความเพียร ประพฤติพรหมจรรย์^{๑๔๑}

๒) ปัจเจกพุทธภาษิต หมายถึง คำพูดของพระปัจเจกพุทธเจ้า ดังที่ปรากฏในชัคควิสาณสูตร คากาที่ ๔๑ ว่า

ทุกวันนี้ มิตรทั้งหลายมุ่งประโยชน์จึงคบหาสมาคมกัน

มิตรผู้ไม่มุ่งประโยชน์หาได้ยาก

มนุษย์ผู้มีปัญญาเห็นแก่ประโยชน์ตน เป็นคนไม่สะอาด

บุคคลพึงเที่ยวไปผู้เดียวเหมือนนอแรดฉะนั้น^{๑๔๒}

^{๑๓๙} พุ.อ. ๒๕/๑๕๘/๑๘๑.

^{๑๔๐} พุ.อ. ๔๔/๑๕๘/๖๖๑.

^{๑๔๑} พุ.อ. ๔๔/๑๑๑/๔๔๗.

^{๑๔๒} พุ.สุ. ๔๖/๒๙๖/๘๒.

๓) สวากขาต หมายถึง คำพูดของพระสาวก ตัวอย่างเช่น ในรักขิตเถรคาถา ว่า
 เรา ละระคะได้หมดแล้ว ถอนโทสะได้หมดแล้ว
 เรามีโมหะทั้งปวงไปปราศแล้ว เป็นผู้เยือกเย็น ดับสนิทแล้ว^{๑๔๓}

อุทานะ จัดอยู่ในพระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน มีอรรถกถาชื่อ ปรมัตถทีปนี รัตนโดย
 พระธรรมปาละ พบว่า คำนำของพระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย ชุด ๙๑
 เล่ม นั้น แสดงไว้ว่า อุทานะ มี ๘๒ สูตร ตรงกับในปัญจสุทนี อรรถกถามีขนิมปณณาสก์
 มูลปณณาสก์ อัญญาสาลินี อรรถกถาธรรมสังคณี พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม และ
 ตำราของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และพระบาลีใน สมันตปาสาทิกา ปรากฏ
 ข้อความว่า “โสมนสสถานมยิกคาถาปฏิสยุตตา เทวอสีตี สุตตนตา อุทานนติ เวทิตพพ”^{๑๔๔} องคุดต
 นิกาย จตูกกนิบาต ว่า “โสมนสสมยิกคาถาปฏิสยุตตา เทวอสีตี สุตตนตา อุทานนติ เวทิตพพ” และ
 ในธมมสังคณี ว่า “โสมนสสถานมยิกคาถา ปฏิสยุตตา เทวอสีตี สุตตนตา อุทานนติ เวทิตพพ”

แต่สำหรับพระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย ชุด ๙๑ เล่ม นั้น เล่ม
 ที่ ๔๔ ขุททกนิกาย แสดงไว้ว่า อุทาน มีจำนวน ๘๐ สูตร

จากการศึกษาคัมภีร์อุทานะ ๘๐ พระสูตรนั้น พบว่าเหตุของพุทธอุทานะ มี ๕ ประการ ดังนี้

๑. พระพุทธเจ้าทรงพิจารณาธรรมขณะประทับอยู่ลำพัง จำนวน ๕ สูตร พบในวรรคที่ ๑
 ปฐมโพธิสูตร (๑.๑) ทุตติโพธิสูตร (๑.๒) ตติยโพธิสูตร (๑.๓) วรรคที่ ๒ อาหุสูตร (๒.๓) และวรรคที่ ๗
 ปัญจขยสูตร (๗.๗)

๒. พระพุทธเจ้าทรงสนทนากับบริษัท ได้แก่ พรหมณ์ ภิกษุ ยักษ์ นาค ช้าง และอุบาสก
 จำนวน ๑๔ สูตร พบในวรรคที่ ๑ อชปาลนิโครธสูตร (๑.๔) เถรสูตร (๑.๕) ปาวาสสูตร (๑.๗)
 มุจจลินทสูตร วรรคที่ ๒ (๒.๑) อุบาสกสูตร (๒.๕) เอกปุตตสูตร (๒.๗) วรรคที่ ๔ นาคสูตร (๔.๕)
 วรรคที่ ๕ ราชสูตร (๕.๑) อัปายกาสูตร (๕.๒) วรรคที่ ๖ ปฏิสัลลานสูตร (๖.๒) อุปัชฌายิตสูตร
 (๖.๑๐) วรรคที่ ๗ ปฐมกามสูตร (๗.๓) และวรรคที่ ๘ ทวีธาปถสูตร (๘.๗) ปฐมทัฬหสูตร (๘.๙)

๓. พระพุทธเจ้าทรงเห็นเหตุการณ์เกี่ยวกับพระภิกษุ ชฎิล ปริพาชก เทวดา ชาวเมือง
 เด็ก และแมลง จำนวน ๑๗ สูตร พบในวรรคที่ ๑ มหากัสสปสูตร (๑.๖) สังคามชิตสูตร (๑.๘) ชฎิลสูตร
 (๑.๙) วรรคที่ ๒ ทัณทสูตร (๒.๓) คัพภินิสูตร (๒.๖) วรรคที่ ๓ มหากัสสปสูตร (๓.๗) โลกสูตร (๓.๑๐)
 วรรคที่ ๔ อุทตสูตร (๔.๒) ชุณทสูตร (๔.๔) วรรคที่ ๕ สัททายมานสูตร (๕.๙) วรรคที่ ๖ อุปาทิตสูตร
 (๖.๙) วรรคที่ ๗ ปฐมภททิตสูตร (๗.๑) ทุตติภททิตสูตร (๗.๒) ทุตติกามสูตร (๗.๔) ลกณฐภททิต
 สูตร (๗.๕) และวรรคที่ ๘ ทุตติทัฬหสูตร (๘.๑๐)

๔. พระพุทธเจ้าทรงตอบคำถามของบริษัทเกี่ยวกับบุคคลต่าง ๆ ได้แก่ พระภิกษุ อุบาสิกา
 มาร พรหมณ์ พบว่าคำถามส่วนมากมาจากพระภิกษุ จำนวน ๒๘ สูตร พบใน วรรคที่ ๑ พาหิตสูตร
 (๑.๑๐) วรรคที่ ๒ ราชสูตร (๒.๒) สักการสูตร (๒.๔) สุปปวาสาสูตร (๒.๘) วิสาขาสูตร (๒.๙)
 กาฬโคธภททิตสูตร (๒.๑๐) วรรคที่ ๓ นันทสูตร (๓.๒) ยโสชสูตร (๓.๓) ปิลินทวิจฉสูตร (๓.๖)

^{๑๔๓} ขุ.เถร. ๕๐/๒๑๖/๓๗๙.

^{๑๔๔} สมณต. ๑/๓๓.

ปิณฑปาตสูตร (๓.๘) ลีปปสูตร (๓.๙) วรรคที่ ๔ เมฆิยวรรค (๔.๑) โคपालกสูตร (๔.๓) สุนทรสูตร (๔.๘) วรรคที่ ๕ สุปปพุทธกฏฐิติสูตร (๕.๓) อุโปสกสูตร (๕.๕) โสณสูตร (๕.๖) อานันทสูตร (๕.๘) วรรคที่ ๖ อายุสมโอสัชชนสูตร (๖.๑) ปฐมนานาตติยสูตร (๖.๔) ทุตินานาตติยสูตร (๖.๕) ตติยานานาตติยสูตร (๖.๖) คณิกาสูตร (๖.๘) วรรคที่ ๗ อุทปานสูตร (๗.๙) อุเทนสูตร (๗.๑๐) และ วรรคที่ ๘ จุนทสูตร (๘.๕) ปาฏิลิคามิยสูตร (๘.๖) วิสาขาสูตร (๘.๘)

๕. พระพุทธเจ้าทรงทราบถึงการปฏิบัติธรรมของภิกษุ จำนวน ๑๖ สูตร พบใน วรรคที่ ๓ กรรมสูตร (๓.๑) สาริปุตตสูตร (๓.๔) โกถิตสูตร (๓.๕) วรรคที่ ๔ ปินโฆลภารทวาชสูตร (๔.๖) สาริปุตตสูตร (๔.๗) อุปาสนวังคันทปุตตสูตร (๔.๙) สาริปุตตสูตร (๔.๑๐) วรรคที่ ๕ กังขาเวตสูตร (๕.๗) จุฬปณณสูตร (๕.๑๐) วรรคที่ ๖ สุกตสูตร (๖.๗) วรรคที่ ๗ ตัณห์กขยสูตร (๗.๖) มหากัจจานสูตร (๗.๘) และวรรคที่ ๘ ปฐมนิพพานสูตร (๘.๑) ทุตินิพพานสูตร (๘.๒) ตติยนิพพานสูตร (๘.๓) จตุตถนิพพานสูตร (๘.๔)

หมายเหตุ : ตัวเลขในวงเล็บ ตัวแรก หมายถึง ลำดับวรรค ตัวหลัง หมายถึง ลำดับพระสูตร ในวรรค เช่น (๑.๑) หมายถึง วรรคที่ ๑ โภธิวรรค สูตรที่ ๑ ปฐมโพธิสูตร

ข้อนำสังเกต คือ อุททานะ จำนวน ๒๑ สูตร เกิดจากการพิจารณาธรรมและการทราบถึงการปฏิบัติธรรมของพระภิกษุ แสดงว่า ความรู้สึกโสมนัสอย่างแรงกล้าต่อพระพุทธองค์เกิดจากความลึกซึ้งของธรรมและคุณค่าของการปฏิบัติธรรม และอุททานะส่วนมากเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพระภิกษุ เช่น เหตุจากพระภิกษุ พระภิกษุทูลถามเรื่องราวต่าง ๆ

สรุปได้ว่า อุททานะ เป็นการแสดงออกด้วยถ้อยคำผ่านวาจาจากความรู้สึกที่รุนแรง เป็นธรรมภาษิตที่ผู้ฟังพิจารณาเพื่อจะรับประโยชน์จากประสบการณ์ของพระพุทธองค์ บางครั้งเกิดขึ้นในวาระพิเศษ เช่น การตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า โอกาสแห่งการบรรลุธรรม การพิจารณาธรรมของพระอรหันต์ เป็นต้น บางครั้งเกิดจากเหตุการณ์ทั่วไปแต่พระพุทธองค์ทรงเห็นความสำคัญจึงทรงแสดงคำสอนออกมา

๔. ประโยชน์ของอุททานะ

พุทธอุททานะ เป็นพระพุทธพจน์ที่พระพุทธองค์ตรัสในโอกาสต่าง ๆ เพราะปรารถนาเหตุที่เกิดขึ้นเฉพาะพระพักตร์ ทรงพิจารณาปฏิจสมุปบาท ทรงแสดงคุณสมบัติของผู้หมดกิเลส นิพพานกิเลส เป็นต้น เมื่อพระโกลนทัตถุญะได้ดวงตาเห็นธรรม พระพุทธองค์ตรัสอุททานะว่า “อัญญาโณทัตถุญะ รู้แล้วหนอ อัญญาโณทัตถุญะ รู้แล้วหนอ” (อญญาสิ วต โภ โกลนทลโย)^{๑๔๕} นั้น เสียงกึกก้องสามารถประกาศแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายในหมื่นโลกธาตุ เป็นเหตุเกิดจากการพิจารณาเห็นว่าความลำบากของพระองค์มีผล เพราะพระเถระบรรลุอรหัตตผลที่ทรงแสดงอันเป็นธรรมส่วนหนึ่งที่ทรงบรรลุแล้วก่อนกว่าพระสาวกทั้งปวงในเวลาจบเทศนาพระธัมมจักกัปปวัตตนสูตรและเป็นเหตุเกิดจากการพิจารณาเห็นการปฏิบัติของภิกษุทั้งปวง ในครั้งปฐมโพธิกาล เช่น “สมัยหนึ่ง ภิกษุทั้งหลายทำให้เรายินดีหนอ”^{๑๔๖} เหล่านี้ทำให้พึงสังเกตว่าพระพุทธองค์ทรงเห็นว่าสิ่งใดเป็นสิ่งที่มิใช่ประโยชน์ต่อมนุษย์และเทวดา พุทธอุททานะบางสูตรมีเนื้อความตรงกับหลายสูตรที่ปรากฏในที่อื่นของพระไตรปิฎก เช่น

^{๑๔๕} วิ.ม. ๖/๑๗/๒๓.

^{๑๔๖} จุ.อ.อ. ๔๔/๖.

ในอุโปสถสูตร สอนพระภิกษุในวันอุโบสถ กล่าวถึง เรื่องศีลเป็นอัครจรรยา ๘ ประการ เปรียบเทียบกับมหาสมุทร และพบในปหาราหสูตรอังคุตตรนิกาย อัฐกนิบาต กล่าวสอนกับจอมอสูรชื้อปหาราห

ตัวอย่างของผู้ที่ได้ฟังพุทธอุทานแล้วบรรลุธรรม เช่น

ผู้เป็นบัณฑิต เมื่อความพยายามยังมีอยู่

ฟังละเว้นบาปทั้งปวงในสัตว์โลก

เหมือนบุรุษผู้มีตาดี หลีกเลี้ยงที่อันไม่ราบเรียบเสีย ฉะนั้น^{๑๔๗}

ในปรมัตถทีปนี อรรถกถาขุททกนิกาย อุทานะ กล่าวว่า “สุปัพุทธกฐินอภัยธรรมเทศนาของเรา บัดนี้ถึงความสังเวชเวณบาปทั้งหลาย บรรลุคุณวิเศษอย่างยิ่ง”^{๑๔๘}

๓.๒.๖ อิติวุตตกะ

พระบรมศาสดาทรงเต็มพร้อมด้วยสัมมาสัมโพธิญาณ ธรรมที่ปรากฏเฉพาะในพระพุทธศาสนา เช่น มัชฌิมาปฏิปทา อริยสัจ นั้น เป็นความรู้ที่ทรงตรัสรู้ด้วยพระองค์เองและนำมาเปิดเผยต่อสรรพสัตว์เพื่อความหลุดพ้น เมื่อพระอานนท์ได้รับหน้าที่วิสาขนาพระธรรมในการทำสังคายนาครั้งแรก มีหลายพระพุทธรูปที่ขึ้นนำด้วย คำว่า “วุตต์ เหต์ ภควตา” แปลว่า “สมจริงดังที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้” พระอรรถกถาจารย์ อธิบายว่าเป็นการอ้างอิงว่าเป็นพระพุทธรูปและเป็นที่ยืนยันว่าเป็นธรรมที่พระพุทธรูปทรงค้นพบด้วยพระองค์เอง คำสอนลักษณะนี้เรียกว่า อิติวุตตกะ

๑. ความหมายของอิติวุตตกะ

พระอรรถกถาจารย์อธิบาย อิติวุตตกะ ว่า มี ๔ นิบาต คือ เอกกนิบาต ทุกนิบาต ติกนิบาต และจตุกนิบาต พระอานนท์ผู้เป็นธรรมภัณฑาคาริกปฏิญาณไว้ว่า

โดยพระสูตร รวมพระสูตรไว้ ๑๑๒ สูตร คือ ในเอกกนิบาต ๒๗ สูตร ในทุกนิบาต ๒๒ สูตร ในติกนิบาต ๕๐ สูตร ในจตุกนิบาต ๑๓ สูตร อิติวุตตกะนั้น ในบรรดานิบาต มีเอกกนิบาตเป็นนิบาตแรก ในบรรดาพรรค มีปาฏิโกพรรคเป็นพรรคแรก ในบรรดาสูตร มีโลกสูตรเป็นสูตรแรก อนึ่ง อิติวุตตกะแม้นั้น มีคำขึ้นต้นที่ท่านพระอานนท์กล่าวไว้ในคราวทำสังคายนาใหญ่ครั้งแรก มีอาทิว่า วุตต์ เหต์ ภควตา เป็นคำแรก ก็การสังคายนาใหญ่ครั้งนี้นั้น ยกขึ้นสู่แบบแผนปรากฏอยู่ในวินัยปิฎกแล้วแล อนึ่ง กลามรรคใดจะฟังกล่าวไว้ เพื่อจะได้เข้าใจในคำขึ้นต้นในที่นี้ กลามรรคแม้นั้น ก็ได้กล่าวไว้แล้ว โดยพิสดารในอรรถกถาที่ขุททกนิกาย ชื่อ สมังคลวิสาสินี เพราะเหตุนี้ นักศึกษาพึงทราบตามนัยที่กล่าวไว้ในอรรถกถานั้นเถิด^{๑๔๙}

อิติวุตตกะ คือระเบียบคำที่มีการกล่าวอ้างข้อความอื่นมาประกอบโดยมีคำว่า “วุตต์ เหต์ ภควตา” (สมจริงดังที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้) เป็นคำเชื่อมความเพื่อนำเข้าสู่คาถาหรือพุทธรูป เช่น

^{๑๔๗} พุ.อุ.อ. ๔๔/๔๕๖.

^{๑๔๘} พุ.อุ.อ. ๔๔/๔๗๗.

^{๑๔๙} พุ.อิติ.อ. ๔๕/๑๗๙/๕.

ระเบียบคำในคัมภีร์อิติวุตตะกะ (มี ๑๑๐ สูตร)^{๑๕๐} หมวดพระสูตรที่มีคำขึ้นต้นด้วยคำว่า "วุดต์ เหต์ ภควตา" แปลว่า "แท้จริงพระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว" ซึ่งเป็นคำกล่าวอ้างอิงที่ท่านพระอานนทเถระกล่าวไว้ในคราวสังคายนาครั้งที่ ๑ เป็นนิทานวจนะ แต่มิได้ปรารภบุคคล สถานที่ เวลา หรือเหตุการณ์ใดของเรื่อง เป็นพระสูตรที่มีเอกลักษณ์ คือ มีพระพุทธานุญาตประเภทยุทธยานะเป็นความนำเข้าสู่พระพุทธานุญาตประเภทยุทธยานะ โดยมีคำนิคมวจนะ คือ "เอตมตถิ ภควา อโวจ" แปลว่า "พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว" และคำอ้างอิง คือ "ตตเถตติ อิติ วุจจติ" แปลว่า "ในพระสูตรนั้น จึงตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า" ทั้ง ๒ คำนี้ เป็นคำเชื่อมความระหว่างเวทยากรณะกับคาถา คำท้ายของคำเชื่อมความ คือ "อิติ วุจจติ" นี้เองเป็นที่มาของหมวดพระสูตรที่มีชื่อว่า อิติวุตตะกะ^{๑๕๑}

ดังนั้น อิติวุตตะกะ จึงหมายถึง ลักษณะคำสอนที่มีคำอุเทศ (อ้างอิง) ว่าเป็นภาชิตของพระผู้มีพระภาค เป็นการนำพระพุทธานุญาตของพระพุทธานุญาตเจ้ามากล่าวต่อ ขึ้นต้นด้วยประโยค ว่า "ข้าพเจ้า (พระอานนท์) ได้สดับว่า พระผู้มีพระภาคผู้อรหันตได้ตรัสคำนี้ไว้ คือ..." นั่นเอง

๒. ลักษณะของอิติวุตตะกะ

อิติวุตตะกะ หมายถึงหมวดพระสูตรที่มีคำขึ้นต้นด้วยคำว่า วุดต์ เหต์ ภควตา แปลว่า แท้จริงพระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว ซึ่งเป็นคำกล่าวอ้างอิงที่ท่านพระอานนท์กล่าวไว้ในคราวสังคายนาครั้งที่ ๑ เป็นนิทานวจนะ แต่มิได้ปรารภบุคคล สถานที่ เวลา หรือเหตุการณ์ใด ๆ ทั่วไปเลย คือเป็นการนำพระพุทธานุญาตของพระพุทธานุญาตเจ้ามากล่าวโดยมีการอ้างอิงยืนยันว่าเป็นพระพุทธานุญาตขององค์พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าโดยแท้

เนื้อหาสาระของอิติวุตตะกะนี้เป็นหมวดพระสูตรที่รวบรวมพระธรรมชั้นประเภตเล็กน้อยในพระธรรมชั้นจันจวน ๘๔,๐๐๐ พระธรรมชั้น เป็นพระพุทธานุญาตประเภทยุทธยานะ เป็นความนำเข้าสู่พระพุทธานุญาตประเภทยุทธยานะ โดยมีนิคมวจนะ คือ เอตมตถิ ภควา อโวจ แปลว่า พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว และคำอ้างอิง คือ ตตเถตติ อิติ วุจจติ แปลว่า ในพระสูตรนั้น จึงตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้(คือนำความขื่อนี้มากล่าวอ้างอิงรับความสมนัย) ทั้งสองคำนี้เป็นคำเชื่อมระหว่างเวทยากรณะกับคาถาคำท้ายของคำเชื่อมความคือ อิติ วุจจติ นี้เองเป็นที่มาของหมวดพระสูตรที่มีชื่อว่า อิติวุตตะกะ หรือจะสรุปง่าย ๆ ว่าอิติวุตตะกะ ได้แก่กลุ่มพระสูตรที่ขึ้นต้นด้วย เอวมเม สุตติ แต่เชื่อมความเข้าสู่คาถาด้วยคำว่า อิติ วุจจติ^{๑๕๒} มีลักษณะเป็นทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง ทว่าร้อยแก้วไม่ใช่ร้อยกาธิบายความในร้อยกรองหรือเล่าเบื้องหลังร้อยกรอง หากเป็นข้อธรรมดุจเดียวกับร้อยกรอง^{๑๕๓}

อิติวุตตะกะ จะมีบทตั้ง ขึ้นด้วย "วุดต์ เหต์ ภควตา" เป็นข้อความที่ตรัสอุเทศแล้วแสดงนิเทศจบลงด้วยปฏินิเทศ (หรือนิคม-บทสรุป) ดังตัวอย่างพระสูตรต่อไปนี้

^{๑๕๐} คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, *พระสูตรต้นตอปิฎก*, อ้างแล้ว, หน้า ๔.

^{๑๕๑} ทศพร ศรีคำ/กลมเกลียว, "คู่มือประกอบการศึกษา รายวิชา พระไตรปิฎกและการตีความ", อ้างแล้ว, หน้า ๑๕๔.

^{๑๕๒} เรื่องเดียวกัน.

^{๑๕๓} ปฐมพงษ์ โพธิ์ประสิทธิ์นันท์, "ข้อสังเกตกลางประการเกี่ยวแก่อปิฎก", ในบาลีสันสกฤตวิชาการ, รวบรวมโดย มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๗๒.

เอกนิบาต โลกสูตร ว่าด้วยละโลภะได้ เป็นพระอนาคามี

วุดตฺตํ เหนฺติ ภควา วุตตมรหตาติ เม สุตฺตํ เอกธมฺมํ ภิกฺขเว ปชฺชถ อหํ โว ปาฎิโก โภโค อนาคามีตยาถ กตมํ เอกธมฺมํ โภโก ภิกฺขเว เอกธมฺมํ ปชฺชถ อหํ โว ปาฎิโก โภโค อนาคามีตยาถ ๑ เอตมตถฺถํ ภควา อโวจ ๑ ตตฺถเอตฺตํ อิติ วุจฺจติ

เยน โลเภณ ลุฑฺธาเส

สตา คจฺจนฺติ ทุคฺคตฺติ

ตํ โภโก สมนฺนทณฺณาย

ปชฺชนฺติ วิปสฺสิโน

ปหาย น ปุณฺยานฺติ

อิมํ โภโก กุทาจนฺติ

อยมฺปิ อตฺถโถ วุตฺโต ภควตา

อิติ เม สุตฺนฺติ^{๑๕๔}

จริงอยู่ พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแล้ว พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้ว่า ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงละธรรมอย่างหนึ่ง เราเป็นผู้รับรองเธอทั้งหลาย เพื่อความเป็นพระอนาคามี ธรรมอย่างหนึ่งเป็นไฉน ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงละธรรมอย่างหนึ่งคือโลภะ เราเป็นผู้รับรองเธอทั้งหลาย เพื่อความเป็นพระอนาคามี

พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสเนื้อความนี้ดังกล่าวนั้นแล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

สัตว์ทั้งหลายเป็นผู้โลกแล้ว ด้วยความโลภอันไต่ย้อมไปสู่ทุกคติ ชนผู้เห็นแจ้งทั้งหลาย รู้ชัดด้วยดี ซึ่งความโลภอันนั้น ย่อมละเสียได้ ครั้นละได้แล้ว ย่อมไม่มาสู่โลกนี้ อีก ไม่ว่าในกาลไหน ๆ

เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้ ด้วยประการฉะนี้^{๑๕๕}

จากตัวอย่างข้างต้น ลักษณะของอติวุดตกะในเอกนิบาต วรรคที่ ๑ จะตรัสแสดงธรรมข้อเดียวที่เป็นคุณสมบัติของพระอนาคามี เริ่มต้นด้วยร้อยแก้วเป็นการบอกข้อธรรม ข้อปฏิบัติ และสรุปด้วยคาถา

ทุกนิบาต ทุตติยเสขสูตร ว่าด้วยความมีมิตรดี

วุดตฺตํ เหนฺติ ภควตา วุตตมรหตาติ เม สุตฺตํ เสขสฺส ภิกฺขเว ภิกฺขุโน อปฺปตฺตมานสสฺส อนุตฺตรํ โยคกฺเขมํ ปตฺถยฺมานสฺส วิหฺรโต พาหิโร องคฺนฺติ กริตฺวา น อถฺถํ เอกงคฺมฺปิ สมนฺนุสฺสํ เหวํ พหุการํ ยถฺยิทํ ภิกฺขเว กลฺยาณมิตฺตตา กลฺยาณมิตฺโต ภิกฺขเว ภิกฺขุ อกฺกุสลํ ปชฺชติ กุสลํ ภาเวตฺติติ เอตมตถฺถํ ภควา อโวจ ตตฺถเอตฺตํ อิติ วุจฺจติ

กลฺยาณมิตฺโต โย ภิกฺขุ

สปปตฺติสโส สคารโว

กรํ มิตฺตทานวจฺนํ

สมฺปชาโน ปตฺติสฺสโต

ปาปุณฺเณ อนฺนุพฺพเพน

สพฺพสํโยชนกฺขยฺนฺติ

อยมฺปิ อตฺถโถ วุตฺโต ภควตา

อิติ เม สุตฺนฺติ^{๑๕๖}

^{๑๕๔} พ.อิตติ. ๒๕/๑๗๙/๒๐๑.

^{๑๕๕} พ.อิตติ. ๔๕/๑๗๙/๑-๒.

^{๑๕๖} พ.อิตติ. ๒๕/๑๙๕/๒๐๙.

จริงอยู่ พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแล้ว พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้ว่า ภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุผู้เป็นพระเสขะ ยังไม่บรรลอรหัตต์ ปรารถนาความเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยมอยู่ เราไม่พิจารณาเห็นแม้เหตุอันหนึ่งอันใด ที่กระทำเหตุที่มีภายนอกอย่างนี้ ว่ามีอุปการะมาก เหมือนความเป็นผู้มีกัลยาณมิตรนี้เลย ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้มีมิตรดีย่อมละอกุศลเสียได้ ย่อมเจริญกุศลให้เกิดมี

พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ภิกษุใดผู้มีมิตรดี มีความยำเกรง มีความเคารพ กระทำตามคำของมิตรดี
ทั้งหลาย มีสติสัมปชัญญะ ภิกษุนั้นพึงบรรลุธรรม อันเป็นที่สิ้นไปแห่งสังโยชน์ทั้งปวง
โดยลำดับ

เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้
ด้วยประการฉะนี้^{๑๕๗}

จากตัวอย่างข้างต้น ลักษณะของอิติวุตตกะในทวินิบาตเป็นการแสดงธรรม หมวด ๒
เริ่มต้นด้วยร้อยแก้วเป็นการแจกแจงข้อธรรม และสรุปด้วยคาถา

ติกนิบาต ปุณณกิริยาวัตถุสูตร ว่าด้วยเรื่องทำบุญ ๓ ประการ

วุตต์ เหต์ ภควตา วุตตมรหตาติ เม สุตฺ ตีณฺมานิ ภิกฺขเว ปุณณกิริยาวตฺถุนิ
กตมานิ ตีณิ ทานมฺยํ ปุณณกิริยาวตฺถุ สีสลฺมฺยํ ปุณณกิริยาวตฺถุ ภาวนามฺยํ ปุณณ
กิริยาวตฺถุ อิมานิ โข ภิกฺขเว ตีณิ ปุณณกิริยาวตฺถุนีติ เอตมตฺถํ ภควา อโวจ ตตฺถเอตํ อิ
ติ วุจฺจติ

ปุณณเมว โส สิกฺเขยฺย	อายุตคฺคํ สุขินฺทริยํ
ทานญจ สมจฺริยญจ	เมตตจจิตตญจ ภาวเย
เอเต ธมฺเม ภาวียตฺวา	ตโย สุขสมฺมุตฺตเย
อพฺยาปชณฺณํ สุขํ โลกํ	ปณฺฑิตโต อูปฺชชตีติ
อยมฺปิ อตฺถโถ วุตฺโต ภควตา	อิติ เม สุตฺนติ ^{๑๕๘}

จริงอยู่ พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแล้ว พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้ว่า ภิกษุทั้งหลาย
บุญกิริยาวัตถุ ๓ ประการนี้ ๓ ประการเป็นไฉน คือ ทานมัยบุญกิริยาวัตถุ ๑ สีสลมัย
บุญกิริยาวัตถุ ๑ ภาวนามัยบุญกิริยาวัตถุ ๑ ภิกษุทั้งหลาย บุญกิริยาวัตถุ ๓ ประการ
นี้แล

พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

^{๑๕๗} พุ.อิติ. ๔๕/๑๙๕/๑๑๘-๑๑๙.

^{๑๕๘} พุ.อิติ. ๒๕/๒๓๘/๒๓๙.

กฤษบุตรผู้ใคร่ประโยชน์ พึงศึกษาบุญนั้นแล อันให้ผลเลิศต่อไป ซึ่งมีสุขเป็น
กำไร คือ พึงเจริญทาน ๑ ความประพฤติเสมอ ๑ เมตตาจิต ๑ บัณฑิตครั้น
เจริญธรรม ๓ ประการ อันเป็นเหตุให้เกิดความสุขเหล่านี้แล้ว ย่อมเข้าถึงโลกอัน
เป็นสุข อันไม่มีความเบียดเบียน

เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้
ด้วยประการฉะนี้^{๑๕๙}

จากตัวอย่างข้างต้น ลักษณะของอิติวุตตกะในติกนิบาตเป็นการแสดงธรรม หมวด ๓
เริ่มต้นด้วยร้อยแก้วเป็นการแจกแจงข้อธรรม และสรุปด้วยคาถา

จตุกนิบาต สัมปन्नสูตร ว่าด้วยสมบุรณ์ด้วยธรรมปฏิบัติ

สมปन्नสีลา ภิกขเว โทถ สมปन्नปาติโมกขา ปาติโมกขสังวรสูตา
วิหระ อจารโคจรสมปнна อณุมตเตสุ วชเชสุ ภยทสสาวิโน สมาทาย สิกขถ สิกขา
ปเทสุ สมปन्नสีลานัน ภิกขเว ภวต สมปन्नปาติโมกขานัน ปาติโมกขสังวรสูตานัน วิหระต
อจารโคจรสมปन्नานัน อณุมตเตสุ วชเชสุ ภยทสสาวิโน สมาทาย สิกขต สิกขาปเทสุ
กิมสส ภิกขเว อุตตริ กรณีย จรโต เจปิ ภิกขเว ภิกขุโน อภิขณา วิคตา โหติ
พยาปาโทวิคโต โหติ ถินมิทธ วิคต โหติ อุทจจกุกุกจจ วิคต โหติ วิจิจจณา ปหีนา
โหติ อารทอ วิริย โหติ อสสลิน อุปญจिता สติ อปปญจธา ปสสทโร กาโย อสารทโร
สมาหิต จิตต เอกคค จรปี ภิกขเว ภิกขุ เอวภูโต อาตาศปี โอตตปปี สตต สมิต อารทอ
วิริโย ปหิตตโตติ วุจจติ...

ยต จเร ยต ติฏฐเ	ยต อจเฉ ยต สเย
ยต สมมิถชเย ภิกขุ	ยตเมณ ปसारเย
อุทธ ติริย อปาจัน	ยาวตา ชคโต คติ
สมเวกขิตา จ รมมาน	ขนธานัน อุทยพพย
เอว วิหาริมาทาปี	สนตวุตตี อนุทต
เจโตสมถสามีจี	สิกขมานัน สทา สต
สตต ปหิตตโตติ	อาหุ ภิกขุ ตถาวินติ ^{๑๖๐}

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงเป็นผู้มีศีลสมบุรณ์ มีปาติโมกข์สมบุรณ์ สำรวม
แล้วด้วยปาติโมกขสังวร ถึงพร้อมด้วยอาจารย์และโคจร มีปกติเห็นภัยในโทษอันมี
ประมาณน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลายเกิด ภิกษุทั้งหลาย เมื่อเธอ
ทั้งหลายมีศีลสมบุรณ์ มีปาติโมกข์สมบุรณ์ สำรวมแล้วด้วยปาติโมกขสังวร ถึงพร้อมด้วย
อาจารย์และโคจร มีปกติเห็นภัยในโทษอันมีประมาณน้อย สมาทานศึกษาอยู่ใน
สิกขาบททั้งหลาย จะมีกิจอะไรที่เธอทั้งหลายพึงกระทำให้ยิ่งขึ้นไป ภิกษุทั้งหลาย ถ้าแม้
อภิขณา พยาบาท ถินมิทธะ อุทจจกุกุกจจะ ของภิกษุผู้เที่ยวไปอยู่ เป็นธรรมชาติปราศ
ไปแล้ว อันภิกษุผู้เที่ยวไปอยู่ ละวิจิจจณาได้แล้ว บรรารภความเพียร ไม่ย่อหย่อน ตั้งสติไว้
มั่น ไม่หลงลืม กายระงับแล้ว ไม่ระส่ำระสาย ตั้งจิตมั่น มีอารมณ์อันเดียว ภิกษุผู้เที่ยว

^{๑๕๙} ขุ.อิติ. ๔๕/๒๓๘/๓๗๓.

^{๑๖๐} ขุ.อิติ. ๒๕/๒๙๒/๒๘๓-๒๘๕.

ไปอยู่ เป็นแล้วอย่างนี้ เราตลาคตกกล่าวว่าเป็นผู้มีความเพียร มีโอตตปะปะ ประรภความเพียร มีใจแน่วแน่ ตลอดกาลเป็นนิตย์...

ภิกษุเพียรอยู่ ฟังเดิน ยืน นั่ง นอน คู้เข้า เหยียดออกซึ่งอวัยวะมีมือและเท้า เป็นต้นนี้ อื่นๆ ภิกษุพิจารณาโดยชอบ ซึ่งความเกิดขึ้นและความเสื่อมไปแห่งธรรมชั้นในเบื้องต้น เบื้องขวาง เบื้องต่ำ จนตลอดภูมิเป็นที่ไปแห่งสัตว์ผู้สัญจรไปบนแผ่นดิน พระอริยเจ้าทั้งหลาย มีพระพุทธเจ้าเป็นต้น ได้กล่าวภิกษุผู้มีปกติอยู่อย่างนั้น มีความเพียร มีความประพฤติสงบ ไม่ฟุ้งซ่าน มีญาณทัสสนวิสุทธิสมควรแก่ธรรมเป็นเครื่องสงบใจ ศึกษาอยู่ มีสติทุกเมื่ออย่างนั้นว่า เป็นผู้ที่มีใจแน่วแน่ตลอดกาลเป็นนิตย์^{๑๖๑}

จากตัวอย่างข้างต้น ลักษณะของอติวุตตะกะในติกนิบาตเป็นการแสดงธรรม หมวด ๔ เริ่มต้นด้วยร้อยแก้วเป็นการอธิบายการปฏิบัติธรรมและสรุปด้วยคาถา พระสูตรนี้ไม่มีบทที่ขึ้นต้นด้วย “วุตติ เหน้ ภควตา” แต่บรรจุอยู่ในคัมภีร์พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย อติวุตตะกะ

สรุปว่า รูปแบบของอติวุตตะกะเป็นการอธิบายธรรมด้วยร้อยแก้ว และมีการสรุปด้วยคาถา ไม่มีการระบุถึงบุคคลหรือสถานที่ มีเฉพาะการอ้างอิงว่าเป็นพระดำรัสของพระพุทธเจ้า

๓. ความสำคัญของอติวุตตะกะ

อติวุตตะกะ แสดงว่าพระพุทธเจ้ามิได้ทรงสดับมาจากบุคคลอื่น ไม่มีการรจนา (แสดง) ไว้ก่อน ทรงแสดงธรรมเหมาะแก่อัธยาศัยของบริษัทที่มาประชุมกัน เพราะทรงมีปฏิภาณเกิดขึ้นอย่างฉับพลัน ปรมัตถทีปนี^{๑๖๒} อธิบายเหตุที่พระอานนท์กล่าว วุตติ สองครั้ง ว่า

๑. พระพุทธเจ้าตรัสถึงสิ่งที่พระองค์ทรงบรรลุด้วยพระสยัมภูญาณของพระองค์เอง มิได้ทรงสดับมาจากบุคคลอื่น

๒. ทรงแสดงธรรมให้เหมาะแก่อัธยาศัยของผู้ฟัง ด้วยปฏิภาณอย่างฉับพลันเฉพาะหน้า มิได้เตรียมไว้ก่อน

๓. พระดำรัสของพระพุทธเจ้านั้น เป็นความจริงโดยแท้ ครบถ้วนสมบูรณ์ทั้งถ้อยคำและความหมาย ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงเป็นอื่นได้

๔. เป็นภาวะที่จะให้สำเร็จประโยชน์แก่ผู้ฟัง ด้วยพระพุทธเจ้าเป็นผู้รู้สภาวะของเวไนยสัตว์

๕. พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรม สาวกรับฟังและปฏิบัติ สามารถเกิดผลตามคำสอนได้

๖. พระดำรัสของพระพุทธเจ้าไม่ขัดแย้งกับพระอริยเจ้าทั้งหลาย

๗. พระดำรัสของพระพุทธเจ้ามีนัยอย่างที่ว่าพระพุทธเจ้าพระองค์ก่อน ๆ ตรัสไว้ และมีนัยเดียวกับที่พระองค์ตรัสไว้เองในพระสูตรอื่น ๆ พระดำรัสไม่ขัดแย้งกัน

๘. ภาวะคือความยิ่งใหญ่

๙. พระพุทธเจ้าตรัสสิ่งใดพระองค์ประพฤติสิ่งนั้น ทรงบำเพ็ญ ทรงประพฤติจนเกิดประโยชน์

๑๐. คำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นการแสดงถ้อยคำโดยย่อ และเป็นการแสดงถ้อยคำโดยละเอียด

๑๑. ไม่มีคำใดที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ไม่ดี คำตรัสไม่ผิดพลาด ไม่เปลอสติ ไม่เลอะเลือน

^{๑๖๑} ขุ.อิติ. ๔๕/๒๙๒/๖๗๗-๖๗๙.

^{๑๖๒} ขุ.อิติ.อ. ๔๕/๑/๒๘-๓๓.

ในด้านจำนวนสูตรของอิติวุตตกะนั้น จากคำนำของพระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล ฉบับมหาวิทยาลัย ชุต ๙๑ เล่ม นั้น แสดงไว้ว่า อิติวุตตกะมี ๑๑๐ สูตร ตรงกับในปัญญาสุทนี อรรถกถามัชฌิมปิณาสก์ มูลปิณาสก์ อัญญาสาลินี อรรถกถาธรรมสังคณี พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม และตำราเรียนของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และตรงกับบาลีว่า อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต ว่า วุตตัมหิ ภควตาตอาทินยปฺวตตํ ทสฺุตตรสฺตํ สุตฺตณฺต์ อิติวุตตกนฺติ เวทิตพฺพํ” และในธมมสังคณี ว่า “วุตตํ เหนฺตํ ภควตาตอาทินยปฺวตตํ ทสฺุตตรสฺตํ สุตฺตณฺต์ อิติวุตตกนฺติ เวทิตพฺพํ”

แต่ในพระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล ฉบับมหาวิทยาลัย ชุต ๙๑ เล่ม นั้น เล่มที่ ๔๕ แสดงไว้ว่า อิติวุตตกะ มีจำนวน ๑๑๒ สูตร ตรงกับสมันตปาสาทิกา อรรถกถาพระวินัย มหาวิงกวรรณนา ตรงกับพระไตรปิฎก ฉบับสยามรัฐ แสดงไว้ว่า “วุตตํ เหนฺตํ ภควตาตอาทินยปฺวตตํ ทสฺุตตรสฺตํ สุตฺตณฺตํ อิติวุตตกนฺติ เวทิตพฺพํ”^{๑๖๓}

เนื้อหาโดยสรุปเป็นเรื่องกิเลส ได้แก่ โลก (ความอยากได้) โทสะ (ความคิดประทุษร้าย) โมหะ (ความหลง) โภคะ (ความโกรธ) มกฺขะ (การลบล้างบุญคุณ) มานะ (ความถือตัว) ผู้มีปัญญาเห็นแจ้ง ย่อมละกิเลสได้ เพราะรู้โดยชอบ ครั้นละได้แล้ว ไม่ต้องหวนกลับมาเกิดอีก โลกปริญาญา (การกำหนดรู้ความอยากได้) โทสปริญาญา (การกำหนดรู้ความคิดประทุษร้าย) การกำหนดรู้ที่จะนำไปสู่การพ้นทุกข์ คือ การยังตนให้อยู่ในไตรสิกขา คือ รัชชาศีล ทำสมาธิ (การตั้งจิตให้สงบ) เจริญปัญญา (การยังจิตให้รู้แจ้ง) นำไปสู่อริยมรรคมีองค์แปด คือ หนทางถึงความดับทุกข์

๔. ประโยชน์ของอิติวุตตกะ

อิติวุตตกะ เป็นลักษณะคำสอนที่ยืนยันถึงพระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณของพระพุทธเจ้า ว่าทรงแสดงธรรมที่ไม่เคยมีผู้ใดแสดงมาก่อนด้วยปฏิภาณตามอัธยาศัยของผู้ฟัง เป็นการชี้ให้เห็นถึงการอ้างอิงของพระอานนท์ และสามารถเป็นข้อธรรมที่นำไปเปรียบเทียบกับข้อธรรมเดียวกันที่พบในที่อื่น ๆ ของพระไตรปิฎกที่มีลักษณะเดียวกัน เช่น หมวดข้อธรรม ๒ ข้อ ข้อธรรม ๓ ข้อ ข้อธรรม ๔ ข้อ ที่ปรากฏในการจัดหมวดของอังคุตตรนิกาย ในคัมภีร์อิติวุตตกะนั้นมีเนื้อหาเป็นสารัตถธรรม และคัมภีร์อรรถกถาเป็นการอธิบายธรรมเพิ่มเติมและกล่าวถึงผลของการปฏิบัติตามหลักธรรมนั้น ตัวอย่างเช่นในปฐมภิกขุสูตร ว่าด้วยผู้ประกอบด้วยธรรม ๒ ประการ อยู่เป็นทุกข์

ภิกษุใดไม่คุ้มครองทวารเหล่านี้ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ

ไม่รู้ประมาณในโภชนะ และไม่สำรวมในอินทรีย์ทั้งหลาย

ภิกษุนั้นย่อมถึงความทุกข์ คือ ทุกข์กาย ทุกข์ใจ

ภิกษุเช่นนั้น มีกายถูกไฟคือความทุกข์แผดเผาอยู่

มีใจถูกไฟคือความทุกข์แผดเผาอยู่ ย่อมอยู่เป็นทุกข์ทั้งกลางวันและกลางคืน^{๑๖๔}

ความว่า ภิกษุนั้นไม่รู้ประมาณในโภชนะตามนัยที่กล่าวแล้วและเว้นการสำรวมในอินทรีย์ทั้งหลาย ย่อมถึงความทุกข์ด้วยประการทั้งปวง คือ ทุกข์กาย ในปัจจุบันด้วยโรคเป็นต้น และในภพหน้าต้องเข้าถึงทุกข์ ทุกข์ใจ ด้วยถูกกิเลสมีราคะ

^{๑๖๓} สมณฑ. ๑/๓๓.

^{๑๖๔} จุ.อิติ. ๔๕/๒๐๖/๑๘๐.

เป็นต้นแผดเผา และด้วยความริษยาและความแค้น เพราะเป็นอย่างนั้น ฉะนั้น บุคคลเช่นนั้นมียกไฟทุกข์ ๒ อย่างแผดเผา มีใจถูกไฟทุกข์แผดเผาทั้งในโลกนี้ และในโลกหน้า ย่อมอยู่เป็นทุกข์ตลอดกาลเป็นนิจ ทั้งกลางวันทั้งกลางคืน ไม่มีอยู่อย่างมีความสุข ไม่จำต้องพูดถึงในการไม่ล่วงทุกข์ในวิญญูะกันละ^{๑๖๕}

๓.๓.๗ ชาตกะ

พระไตรปิฎกบรรจุคำสอนทางพระพุทธศาสนา เกือบทั้งหมดเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นขณะที่ พระพุทธองค์ทรงมีพระชนม์ชีพ ทรงเทศนาธรรมสั่งสอนมนุษย์ทั้งพุทธบริษัทและคนนอกศาสนา บุคคลผู้ที่มีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้ามีมากมาย เช่น พระอานนท์ พระสารีบุตร พระโมคคัลลานะ พระภัททกัจจานาเถรี (พระนางพิมพา) พระเทวทัต หรือแม้กระทั่งสัตว์ เช่น ช้างนาฬาคีรี ม้ากัณฐกะ นั้น เมื่อมีเหตุการณ์หนึ่งเหตุการณ์ใดเกิดขึ้นและเป็นที่น่าสนใจของภิกษุหรือหมู่คณะ เมื่อมีผู้ทูลถามต่อ พระพุทธองค์ บางครั้งจะทรงตรัสถึงเรื่องราวที่เกิดขึ้นเมื่อครั้งอดีตชาติและทรงสรุปว่าบุคคลใน เรื่องราวอดีตชาตินั้นเป็นใครในชาติปัจจุบัน คำสอนลักษณะนี้เรียกว่า ชาตกะ

๑. ความหมายของชาตกะ

ชาตกะ แปลว่า เรื่องราวของพระพุทธเจ้าที่มีมาในอดีต อันเกิดขึ้นแล้ว อันอุบัติขึ้นแล้ว^{๑๖๖} เป็นเรื่องพระพุทธเจ้าที่มีมาในพระชาติก่อน ๆ^{๑๖๗} เป็นระเบียบคำที่มุ่งเล่าเรื่องในอดีต เป็นบุพจริยา เช่น ระเบียบคำในคัมภีร์ชาตกะ หรือชาตก ซึ่งเป็นคำประเภทร้อยกรองคือคาถาล้วน^{๑๖๘} เป็นเรื่องราวของพระพุทธเจ้าและบุคคลที่เกี่ยวข้อง พระพุทธเจ้าทรงยกมาแสดงสอนสาวกเป็นแบบพุทธภาษิต ชาตกะเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นก่อนพุทธกาล จึงมักจะขึ้นต้นด้วยคำว่า “อดีตเต” (ในอดีตกาล) ซึ่งแสดงว่าเป็นเรื่องเล่า ในพระสูตรต้นปิฎกส่วนอื่นและพระวินัยปิฎกนิยมขึ้นต้นด้วยคำว่า “ภูตปุพฺพ” (เรื่องเคยมีมาแล้ว) นั่นก็แสดงว่าเป็นเรื่องเก่าเช่นกัน ในพระไตรปิฎกชาตกะภาษาบาลีไม่ปรากฏคำทั้ง ๒ แต่มีปรากฏในพระอรรถกถา^{๑๖๙}

ดังนั้น ชาตกะ หมายถึง ลักษณะคำสอนประเภทร้อยกรอง กล่าวเรื่องราวที่เคยเกิดขึ้นในอดีตชาติและบุคคลที่เกี่ยวข้องก่อนที่จะตรัสรู้เป็นพระโคตมพุทธเจ้า

๒. ลักษณะของชาตกะ

ชาตกะ มีลักษณะเป็นคาถา พระอรรถกถาจารย์แสดงนิทาน (เรื่องเล่า) ไว้ ๓ ระยะ คือ นิทานในที่ไกล (ทูเรนิทาน) เป็นเรื่องราวของพระโพธิสัตว์เริ่มเมื่อครั้งตั้งความปรารถนาเป็นพระอนุตรสัมมาสัมพุทธเจ้าในสมัยของพระทีปังกรพุทธเจ้า จนถึงจุดจากพระเวสสันดรไปเกิดในสวรรค์ชั้นดุสิต นิทานในที่ไมไกลนัก (อวิทูเรนิทาน) เป็นเรื่องเล่าตั้งแต่จุดจากสวรรค์ชั้นดุสิตจนถึง

^{๑๖๕} ขุ.อติ.อ. ๔๕/๑๘๘.

^{๑๖๖} พระอรรถกถาจารย์ (ชวินทร์ สระคำ) และ ศ.พิเศษ ดร.จำลอง สารพัดนึก, *พจนานุกรม บาลี-ไทย*, อ่างแล้ว, หน้า ๒๑๗.

^{๑๖๗} ราชบัณฑิตยสถาน, *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔*, อ่างแล้ว, หน้า ๓๗๕.

^{๑๖๘} คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, *พระสูตรต้นปิฎก*, อ่างแล้ว, หน้า ๔.

^{๑๖๙} ทศพร ศรีคำ/กลมเกลียว, “คู่มือประกอบการศึกษา รายวิชา พระไตรปิฎกและการตีความ”, อ่างแล้ว, หน้า ๑๖๓. (อัสสัมชัญ).

บรรลุประสัพพะปัญญุตถญาณที่ควงไม้โพธิ์ และนิทานในทีเกิ้ล (สันติเกนิทาน) เป็นเรื่องราวที่เกิดขึ้นในที่ต่าง ๆ ของพระพุทธองค์ขณะเสด็จประทับ ณ ที่นั้น

ชาตกะ เกิดขึ้นได้ ๔ ทาง คือ

๑. พระพุทธเจ้าทรงระลึกชาติได้ เชื่อกันว่าเป็นชาตกะในขุททกนิกาย พระสูตรตันตปิฎก
๒. พระพุทธเจ้าทรงนำนิทานเก่ามาดัดแปลงสั่งสอนพุทธศาสนิกชน อยู่ในขุททกนิกาย
๓. ผู้รู้ทางพระพุทธศาสนานำเค้าเรื่องเดิมจากแหล่งต่าง ๆ มาแต่งใหม่
๔. ผู้รู้ทางพระพุทธศาสนาผูกเรื่องแต่งชาตกะขึ้นมาเอง โดยไม่อาศัยเค้าโครงเรื่องจากที่อื่น

งานวิจัยนี้จะศึกษาเฉพาะนิบาตชาตกะเท่านั้น ที่กล่าวว่าชาตกะเป็นเรื่องที่เคยเกิดขึ้นมาแล้ว

อาจแยกเนื้อหาได้ ๓ ประเภท คือ

๑. เรื่องเกี่ยวกับประวัติศาสตร์หรือพงศาวดารของบ้านเมืองสมัยโบราณก่อนพุทธกาล เช่น ทีฆวากุมาร ในทีฆิติโกสลชาตกะ อัทธวรรค ปัญจกนิบาต กล่าวถึงพระเจ้าทีฆิติผู้รวบรวมแคว้นกาสิ และโกศลให้อยู่ในปกครองเดียวกันจนถึงสมัยพุทธกาล แต่มิได้มุ่งแสดงเนื้อหาทางประวัติศาสตร์ แต่มุ่งแสดงหลักธรรมคือความเมตตากรุณา

๒. เป็นนิทานพื้นบ้าน ซึ่งมีอยู่ในถิ่นต่าง ๆ ของชมพูทวีปจนถึงอาหรับเปอร์เซีย

๓. เป็นนิทานเทียบสุภาษิต เช่น เรื่องคนพูดกับสัตว์ สัตว์พูดได้ หรือเทวดาแสดงธรรม

ชาตกะมีองค์ประกอบสำคัญ ๕ ประการ คือ

๑. ปัจจุบันวัตถุ หมายถึง เหตุการณ์ปัจจุบันสมัยพุทธกาล และเป็นเหตุให้พระพุทธเจ้าทรงเทศนาเรื่องในอดีตชาติ เพื่อทรงอธิบายว่าเหตุการณ์ดังกล่าวได้เกิดขึ้นแล้วในอดีตชาติ มิใช่มีเฉพาะปัจจุบันเท่านั้น โดยพระสาวกเป็นผู้ดำเนินเหตุการณ์ เมื่อจะกราบทูลถามพระพุทธองค์ ทรงรู้ด้วยพระญาณจึงเสด็จยั้งที่ ๆ พระสาวกกำลังถกเถียงกัน

๒. อดีตวัตถุ เป็นการกล่าวถึงเรื่องราวของพระพุทธเจ้าในอดีตชาติ ครั้งเป็นพระโพธิสัตว์ (ผู้ที่จะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า) ด้วยพระราชประสงค์จะแก้ข้อสงสัยของผู้ฟังในเหตุการณ์ที่ปรากฏในปัจจุบันวัตถุนั้น

๓. คาลา คือ ข้อความของเรื่อง นิบาตชาตกะ เดิมแต่งด้วยภาษาบาลี แบบร้อยกรอง ต่อมามีการแปลเป็นภาษาไทยเป็นคาลา และมีเลขลำดับคาลากำกับไว้ สำหรับบรรณกถาชาตกะ ปัญญาส-ชาตกะ และชาตกะนอกนิบาตอื่นๆ ไม่มีการจัดลำดับคาลา

๔. ไวยากรณ์ หมายถึง การอธิบายศัพท์ในชาตกะ มีเฉพาะในอรรถกถาชาตกะ ปัญญาส-ชาตกะ และชาตกมालา

๕. ประชุมชาตกะ หรือสโมธาน บางทีเรียกว่าประชุมชาติ แสดงบุคคลในปรากฏในชาตกะว่ากลับชาติมาเกิดเป็นบุคคลใดในปัจจุบัน^{๑๗๐}

โครงสร้างของชาตกะ สามารถแสดงสรุปได้ดังนี้

^{๑๗๐} สืบพงศ์ ธรรมชาติ, *วรรณคดีชาตกะ*, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๒), หน้า ๕-๑๖.

ตารางที่ ๓.๔ โครงสร้างของชาตกะ

โครงสร้างของชาตกะ	
ปัจจุบันวัตถุ	เหตุการณ์ปัจจุบัน
อดีตวัตถุ	เรื่องราวในอดีต
กาลา	ข้อความของเรื่อง
ไวยากรณ์	อธิบายศัพท์
ประชุมชาตกะ	ประชุมชาติ แสดงความเกี่ยวข้องของบุคคล

โดยการแบ่งหมวดหมู่ของชาตกะนั้น แบ่งตามจำนวนของกาลา เช่น เอกนิบาต ได้แก่ หมวดชาตกะที่มี ๑ กาลา ทุกนิบาต ได้แก่ หมวดชาตกะที่มี ๒ กาลา อีสตินิบาต ได้แก่ หมวดชาตกะที่มี ๘๐ กาลาขึ้นไป และมหานิบาต ได้แก่ หมวดชาตกะที่มีคามาก (๑๐๐ กาลาขึ้นไป) เป็นต้น

ขอยกตัวอย่างแสดงลักษณะของชาตกะ ดังนี้

เทวธรรมชาตกะ เป็นชาตกะที่มีคามากเดียว คือ

สัพบุรุษผู้สงประงับ   ประกอบด้วยหิริและโอตตปละ
ตั้งมั่นอยู่ในธรรมอันขาว   ท่านเรียกว่าผู้มีธรรมของเทวดาในโลก^{๑๗๑}

ทรงปรารถนาพระภิกษุผู้มีภักดีมาก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นมโหสิสาสกุमार มีพระอนุชาร่วมพระมารดาชื่อจันทกุมาร ต่อมาพระราชมารดาสวรรคต พระราชาทรงตั้งพระอัครมเหสีและมีพระโอรสนามว่า สุริยกุมาร พระราชาทรงรับสั่งให้มโหสิสาสกุमार และจันทกุมารออกไปอยู่ป่าเพื่อความปลอดภัย แล้วทรงมอบราชสมบัติให้แก่สุริยกุมารตามที่พระมเหสีขอพร สุริยกุมารเห็นพระเชษฐาออกจากพระราชวังจึงตามไป และถูกผีเสื้อน้ำจับไป พระโพธิสัตว์มาช่วยและสามารถตอบคำถามเทวธรรมแก่ผีเสื้อน้ำ ผีเสื้อน้ำจึงปล่อยสุริยกุมาร เมื่อพระชนกสวรรคต พระโพธิสัตว์พากษย์ไปยังเมืองยัตราสมบัติ ประทานตำแหน่งอุปราชให้แก่จันทกุมาร และประทานตำแหน่งเสนาบดีแก่สุริยกุมาร

ผีเสื้อน้ำในครั้งนั้น คือ พระภิกษุผู้มีภักดีมาก สุริยกุมาร คือ พระอานนท์ จันทกุมาร คือ พระสารีบุตร และมโหสิสาสกุमार คือ พระพุทธเจ้า

พกชาตกะ เป็นชาตกะที่มี ๒ กาลา

นกตัวนี้ดีจริงหนอ   มีปีกดังดอกโกมุท
หุบปีกทั้งสองไว้   จับเจ้าชบเซาอยู่

เจ้าทั้งหลายไม่รู้จักกิริยาของมัน พวกเจ้าไม่รู้จึงได้พากันสรรเสริญ

นกตัวนี้ไม่ได้คุ้มครองรักษาพวกเรา เพราะเหตุนั้น นกตัวนี้จึงไม่ขยับปีกเลย^{๑๗๒}

^{๑๗๑} พ.ช. ๕๕/๖/๑๙๑.

^{๑๗๒} พ.ช. ๕๗/๓๒๑-๓๒๒/๓๔๙.

พระพุทธเจ้าทรงปรารภภิกษุโกหกรูปหนึ่ง แล้วตรัสเล่าว่า ในอดีตนกยางตัวหนึ่งยืนก้มหัว ทำท่าหมดแรงมองดูปลาในสระ พญาปลาเห็นว่านกยางครุ่นคิดอยู่ว่าจะกินปลาตัวไหน จึงไม่เคลื่อนไหว เมื่อฝูงปลาบริวารรู้ดังนั้น จึงทำให้น้ำกระเพื่อมไล่จนนกยางไป

นกยางในอดีต คือ ภิกษุโกหกในปัจจุบัน พญาปลา คือ ตถาคต

อัญญาเสนาชตกะ เป็นชตกะที่มี ๗ คาถา

ข้าแต่ท่านอัญญาเสนาะ พวกวณิพกทั้งหลายที่ย่อมไม่รู้จัก พวกกันมาหาโยมแล้ว

ขอสิ่งที่ต้องการกัน แต่เหตุไฉน พระคุณเจ้าจึงไม่ขออะไรกะโยม

ผู้ขอย่อมไม่เป็นที่รัก ส่วนผู้ไม่ให้สิ่งเขาขอ ก็ไม่เป็นที่รัก

เพราะฉะนั้น อาตมภาพจึงไม่ขออะไรกะมหาบพิตร

ขอความหมางใจอย่าได้มีแก่อาตมภาพเลย

ก็ผู้ใดเลี้ยงชีพด้วยการขอ แต่ไม่ขอสิ่งที่ควรขอในเวลาที่เหมาะสม

ผู้นั้นย่อมขจัดผู้อื่นจากบุญด้วย ทั้งตนเองก็เลี้ยงชีพอยู่ไม่ได้ด้วย

ส่วนผู้ใดเลี้ยงชีพด้วยการขอ ขอสิ่งที่ควรขอในเวลาที่เหมาะสม

ผู้นั้นย่อมให้ผู้อื่นได้บุญด้วย ทั้งตนเองก็เลี้ยงชีพอยู่ได้ด้วย

ผู้มีปัญญาทั้งหลายเห็นผู้ขอมาแล้วไม่ขึงเคียดเลย

ข้าแต่ท่านผู้ประพฤติพรหมจรรย์ พระคุณเจ้าเป็นที่รักของโยม

พระคุณเจ้าต้องประสงค์อะไรที่ควรบอก ขอพระคุณเจ้าจงบอก

ผู้มีปัญญาทั้งหลายจะไม่ออกปากขอเลย ชีรชนควรรู้ไว้

พระอริยเจ้าทั้งหลายยืนเงาะจงอยู่ที่ใด นั่นคือการขอของพระอริยเจ้าทั้งหลาย

ข้าแต่ท่านพราหมณ์ โยมขอถวายโคนมสีแดง ๑,๐๐๐ ตัว

พร้อมกับโคตัวผู้แก่พระคุณเจ้า เพราะผู้มีอาจารย์อันประเสริฐ

ได้ฟังคาถาที่ประกอบด้วยธรรมของท่านแล้ว

เหตุไฉนจะไม่ถวายท่านแก่ท่านผู้มีอาจารย์อันประเสริฐ^{๑๗๓}

พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติในตระกูลพราหมณ์ ชื่อว่า อัญญาเสนกุมาร ภายหลังออกบวช พระเจ้าพรหมทัตแห่งเมืองพาราณสีทรงเลื่อมใส ทรงปรารภนามอบราชสมบัติพระโพธิสัตว์กึ่งหนึ่ง แต่พระโพธิสัตว์ไม่ทรงอยากได้สิ่งใด หมั่นบำเพ็ญภาวนามีฉันทะไม่เสื่อมอุบัติแล้วในพรหมโลก

พระราชานี้ในครั้งนั้น คือ พระอานนท์ อัญญาเสนฤๅษี คือ ตถาคต

จากชตกะที่มีจำนวน ๕๔๗ เรื่องนั้น มีทั้งเรื่องราวที่เล่าเพื่อสอนคุณธรรม เพื่อแสดงเหตุและผล เพื่อแสดงหลักการปฏิบัติ รวมถึงการเสวยพระชาติในครั้งนั้น มีทั้งที่เป็นมนุษย์แตกต่างกันในวรรณะ อาชีพ เพศ รวมถึงเป็นสัตว์ และเทวดา บ้างเป็นคาถาที่กล่าวถึงคุณธรรม โดยมีอรรถกถาอธิบายเรื่อง ประกอบ บ้างเป็นคาถาที่เป็นเรื่องราวโดยมีอรรถกถาขยายความเพิ่มเติม

^{๑๗๓} พ.ชา. ๕๙/๑๐๒๑-๑๐๒๗/๒๐๐-๒๐๑.

๓. ความสำคัญของชาตกะ

ชาตกะที่ทรงเล่านั้นมีนับพันเรื่อง หมายถึง พระองค์ได้เสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์ นับพันชาติ โดยทรงเกิดเป็นมนุษย์บ้าง เป็นสัตว์บ้าง แต่ที่รู้จักกันโดยทั่วไปคือ ๑๐ ชาติสุดท้าย ที่เรียกว่าทศชาติ และชาติสุดท้ายที่สุดคือที่ทรงเกิดเป็นพระเวสสันดร จึงเรียกเรื่องพระเวสสันดรนี้ว่า เวสสันดรชาตกะ^{๑๗๔} “เครื่องเล่าเรื่องราวที่พระพุทธเจ้าได้ทรงเกิดมาแล้ว” เมื่อยังเป็นพระโพธิสัตว์ ซึ่งกำลังทรงบำเพ็ญบารมี มีจำนวนทั้งหมดตามตัวเลขถ้วนที่กล่าวในอรรถกถาทั้งหลายว่า ๕๕๐ ชาตกะ (นับตรงเลขว่า ๕๔๗ ชาตกะ แต่คนไทยมักพูดตัดเลขแค่หลักร้อยว่า พระเจ้า ๕๐๐ ชาติ) เนื่องจากชาตกะทั้งหมดในพระไตรปิฎกเป็นคาถาล้วน ๆ (เว้นชาตกะหนึ่งที่เป็นความร้อยแก้ว คือ กุณาลชาตกะ) และโดยมากเป็นเพียงคำกล่าวโต้ตอบกันของบุคคลในเรื่อง พร้อมทั้งพระดำรัสของพระพุทธเจ้าที่ตรัสสรุปหรือแสดงคติธรรม อันเรียกว่าอภิสมุททคาถาเท่านั้น ไม่ได้เล่าเรื่องโดยละเอียด ผู้อ่านเข้าใจได้ยาก จึงมีอรรถกถาขึ้นมาช่วยอธิบายเรียกว่า “ชาตกัฎฐกถา” (อรรถกถาชาตกะ) ซึ่งขยายความออกไปมาก เรื่องชาตกะที่เรียกและเล่ากันทั่วไป ก็คือเล่าตามชาตกัฎฐกถานี้ แต่นักศึกษาพึงรู้จักแยกระหว่างส่วนที่มีในพระไตรปิฎก กับส่วนที่เป็นอรรถกถา^{๑๗๕}

ชาตกะ เป็น นิทานสาธก เปรียบเทียบในการสอนธรรมะหรือให้ข้อคิดสอนใจ ตอนท้ายทรงเปรียบเทียบบุคคลในเรื่องนั้นกับบุคคลในยุคพุทธกาลเรียกว่า “ประชุมชาตก” จึงถือว่าเรื่องเหล่านั้นเป็นเรื่องจริงในอดีตชาติของพระพุทธเจ้า ผู้ที่เชื่อมั่นในพระสัพพัญญุตญาณว่าทรงรู้แจ้งในเรื่องทั้งปวงย่อมไม่สงสัยว่าชาตกะเหล่านั้นเป็นเรื่องจริงหรือไม่ แต่จะโน้มใจไปในธรรมที่ทรงสอนเพื่อนำไปสู่ความสิ้นทุกข์ อันเป็นจุดมุ่งหมายของการศึกษาปฏิบัติธรรม^{๑๗๖} เป็นร้อยกรองภาษาบาลีที่มีความไพเราะ ได้รับการยกย่องว่าเป็นวรรณคดีบาลีที่สำคัญประเภทหนึ่ง ถึงพร้อมด้วยความงาม ความดี และความจริงแห่งพระสัทธรรมและชาตกะอันนำมาเปรียบเทียบ

ชาตกะที่ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายและเป็นที่ศึกษากันในวงกว้าง ได้แก่ ทศชาติชาตกะ เพราะเรื่องราวน่าสนใจ สร้างปัญญา ให้สาระธรรม แสดงพุทธจริยาในการสั่งสมบำเพ็ญ ทศบารมีได้อย่างประทับใจ คือ พระเทมีย์ บำเพ็ญอุชิฐานบารมี พระมหาชนก บำเพ็ญวิริยบารมี พระสุวรรณสาม บำเพ็ญเมตตาบารมี พระเนมิราช บำเพ็ญเนกขัมมบารมี พระภริทัตต์ บำเพ็ญศีลบารมี พระจันทกุมาร บำเพ็ญขันติบารมี พระนารทพรหม บำเพ็ญอุเบกขาบารมี พระวิธูรบัณฑิต บำเพ็ญสังจบบารมี พระเวสสันดร บำเพ็ญทานบารมี ซึ่งเป็นบารมีที่มีความโดดเด่นในพระชาตินั้น ๆ โดยย่อชื่อเป็น “หัวใจพระเจ้าสิบชาติ” คือ “เต ช สุ เน ม ภู จ นา วิ เว” ถือเป็นยอดของวรรณคดีชาตกะ ซึ่งการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ในแต่ละพระชาติ มิได้บำเพ็ญเฉพาะบารมีใดบารมีหนึ่งเท่านั้น ทรงบำเพ็ญบารมีควบคู่กันไป แต่มีความโดดเด่นของบารมีนั้นในพระชาตินั้น

ถึงแม้ว่า เรื่องราวของชาตกะ จะเป็นอดีตชาติของพระโพธิสัตว์ซึ่งยังไม่บรรลุนิพพานและในบางพระชาติมีการกระทำผิดศีลธรรม แต่สามารถนำมาสอนคุณธรรม และเทียบเคียงการกระทำกับ

^{๑๗๔} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), *คำวัด, อ่างแก้ว*, หน้า ๒๑๙.

^{๑๗๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*, อ่างแก้ว, หน้า ๘๓.

^{๑๗๖} ถาวร สิกขโกศล คำนิยม ใน พลตรีหลวงวิจิตรวาทการ, *วรรณคดีชาตก ทศชาติของพระพุทธองค์*, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : สร้างสรรค์บุ๊คส์, ๒๕๕๑), หน้า ๙-๑๐.

บุคคลอย่างได้ผล ก่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ ความประทับใจ ความผูกพัน และนำไปสู่ผลของการสอนตามความมุ่งหมายอย่างมีประสิทธิภาพ

๔. ประโยชน์ของชาตกะ

ชาตกะถือเป็นกุศโลบาย เพื่อหลีกเลี่ยงการแสดงธรรมกระทบตนเองและผู้อื่นโดยตรง หากต้องการตักเตือนจะทำให้ผู้ฟังรู้สึกว่ามีส่วนใดกระทบตน บางเรื่องแสดงเพื่ออธิบายความเป็นมา ชี้แจงแสดงเหตุ เช่น เมื่อพระนางพิมพาตำหนิพระพุทธองค์ที่ออกบวช พระพุทธองค์ทรงแสดงเรื่องราวในอดีตว่าพระนางเป็นอธิษฐานเพื่อสร้างบารมีร่วมกับพระองค์มาแต่ครั้งเสวยพระชาติเป็นสุเมธดาบส ยิ่งความเข้าใจให้เกิดขึ้นแก่พระนาง ภายหลังออกบวชเป็นภิกษุณีและบรรลुरुหัตผล เป็นการสอนธรรมผ่านตัวละคร มีความเพลิดเพลิน ช่วยให้ผู้ฟังเข้าใจง่าย และสามารถน้อมนำธรรมนั้น ๆ มาประพฤติปฏิบัติอย่างเหมาะสมได้ ดังตัวอย่างในมตกถัตตชาตกะ ความว่า

ถ้าสัตว์ทั้งหลายพึงรู้อย่างนี้ว่า ชาตสมภพนี้เป็นทุกข์

สัตว์ไม่ควรฆ่าสัตว์ เพราะว่ามีปกติฆ่าสัตว์ ย่อมโศกเศร้า^{๑๗๗}

พระโพธิสัตว์แสดงธรรมโดยเอากัยในนรกมาชู้ด้วยประการอย่างนี้ มนุษย์ทั้งหลายพึงธรรมเทศนานั้นแล้ว กลัวภัยในนรก พากันงดเว้นจากปาณาติบาต ฝ่าฝืนพระโพธิสัตว์แสดงธรรมแล้ว ยังมหาชนให้ตั้งอยู่ในเบญจศีลแล้วไปตามยถากรรม ฝ่าฝืนมหาชนตั้งอยู่ในโอวาทของพระโพธิสัตว์กระทำบุญมีทานเป็นต้น ทำเทพนครให้เต็มแล้ว^{๑๗๘}

ชาตกะมีภาษาที่งดงามถ้อยความที่กะทัดรัดชัดเจน พระอรุณกถาจารย์ให้คำอธิบายด้วยเรื่องราวที่เป็นรูปธรรมทำให้ผู้อ่าน ผู้เรียน ผู้ฟัง สามารถขบคิดตามได้ และมีแนวทางดำเนินชีวิตที่ถูกต้องเสริมสร้างคุณธรรมให้เกิดขึ้นในจิตใจ

๓.๒.๘ อัญญาธรรมะ

พระพุทธศาสนาเป็นเรื่องของเหตุและผล ทุกสิ่งที่เกิดขึ้นล้วนมีเหตุแห่งการเกิดขึ้นทั้งสิ้น ไม่มีการบังเอิญ ดังเช่นอุปติสสะปริพาชกและโกลิตะปริพาชกได้ฟังธรรมปริยายว่า “ธรรมทั้งหลายเหล่าใดเกิดแต่เหตุ พระตถาคตทรงแสดงเหตุแห่งธรรมเหล่านั้น และความดับแห่งธรรมเหล่านั้น พระมหาสมณะมีปกติตรัสอย่างนี้”^{๑๗๙} แล้วเกิดดวงตาเห็นธรรม นี่เป็นความอัศจรรย์แห่งคำสอน ดังนั้นสิ่งปรากฏบางอย่างเป็นสิ่งเกิดขึ้นได้ยาก พบได้ยาก อาจมีความสลับซับซ้อนจนทำให้คิดว่าเป็นสิ่งแปลก เป็นสิ่งอัศจรรย์ พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้ทรงเป็นสัพพัญญู รู้แจ้งสิ่งทั้งปวง ทั้งอดีต ปัจจุบัน และอนาคต ทรงมีพุทธาธิบายอย่างชัดเจนถึงเหตุที่เป็นเบื้องหลังของสิ่งปรากฏนั้น คำสอนลักษณะนี้เรียกว่า อัญญาธรรมะ

^{๑๗๗} พุ.ชา.เอก. ๕๕/๑๘/๒๕๔.

^{๑๗๘} พุ.ชา.เอก.อ. ๕๕/๒๕๗.

^{๑๗๙} วิ.ม. ๖/๖๕/๗๑.

๑. ความหมายของอภภูตธรรมะ

อภภูตธรรมะ หมายถึง เรื่องอัศจรรย์ ได้แก่ พระสูตรที่ว่าด้วยข้ออัศจรรย์ไม่เคยมี ทุกสูตร เช่น ที่ตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ข้ออัศจรรย์ไม่เคยมี ๔ อย่างนี้ หาได้ในอานนท”^{๑๘๐} ดังนี้ เป็นต้น^{๑๘๑} คือ ระเบียบคำที่แสดงถึงเรื่องที่น่าอัศจรรย์ไม่เคยมี เช่น ระเบียบคำในพระสูตรทั้งหลายที่กล่าวถึงอภภูตธรรมะ^{๑๘๒}

ตามศัพท์แล้ว อภภูต แปลว่า ความแปลกใจ ความอัศจรรย์ ของพจน์ นำแปลกใจ นำ อัศจรรย์^{๑๘๓} ธรรม แปลว่า พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า สภาวะ ธรรมชาติ ความจริง ปรมัตถ ธรรม บุญ ความดี ความยุติธรรม สิ่งปรากฏการณ์ ธรรมารมณ์ อารมณ์ทางใจ เจตสิก เหตุ^{๑๘๔}

ดังนั้น อภภูตธรรมะ คือ คำสอนที่เกี่ยวกับเรื่องอัศจรรย์ หมายถึง เรื่องธรรมดาที่อาจแปลก สำหรับผู้ที่ไม่รู้ หรือเรื่องที่เกิดขึ้นได้ยาก เช่น ธรรมชาติ หรือคุณธรรมของบุคคลผู้ซึ่งหาได้ยาก

๒. ลักษณะของอภภูตธรรมะ

อภภูตธรรมะเป็นร้อยแก้ว หมายถึง พระสูตรอันเข้าลักษณะอัศจรรย์ คือ พระสูตรว่าด้วย เรื่องอัศจรรย์ เรื่องที่ไม่เคยมีต่าง ๆ สิ่งไม่เคยมีได้มีขึ้น เรื่องที่ตรัสขึ้นต้นว่า เรื่องนี้เป็นอัศจรรย์ไม่เคยมี ได้มีขึ้นแล้ว เช่น สมัยเป็นพระโพธิสัตว์อยู่ในพระครรภ์พระนางสิริมหามายา พระองค์นั่งสมาธิ ผินพระพักตร์ออกมาทางด้านหน้าพระอุทร ไม่แปดเปื้อนด้วยมลทินครรภ์เหมือนทารกธรรมดาทั่วไป ตัวอย่างของอภภูตธรรมะมีดังนี้

เมื่อครั้งพระอานนท์ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ข้าแต่พระองค์ ผู้เจริญนำอัศจรรย์หนอ เหตุไม่เคยมีก็มีขึ้นแล้ว พระฉวีวรรณของพระตถาคตบริสุทธิ์ ผุดผ่องยิ่งนัก คู่ผ้าเนื้อเกลี้ยงมีสีดั่งทองสิ่งซึ่งเป็นผ้าทรงนี้ ข้าพระองค์น้อมเข้าไป คลุมพระกายของพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว ปรากฏเปล่งปลั่งดังถ่านไฟที่ปราศจาก เปลวฉะนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ข้อนี้เป็นอย่างนั้น อานนท ใน ๒ คราว กาย ของตถาคตย่อมบริสุทธิ์ ฉวีวรรณผุดผ่องยิ่งนักใน ๒ คราวไหนบ้าง ? คือ ในเวลา ราตรีที่ตถาคตตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ ๑ ในเวลาราตรีที่ตถาคตปรินิพพาน ด้วยอนุปาติเสสนิพพานธาตุ ๑ ในสองคราวนี้แล กายของตถาคตย่อมบริสุทธิ์ ฉวีวรรณผุดผ่องยิ่งนัก^{๑๘๕}

ภิกษุทั้งหลาย อภภูตธรรมนำอัศจรรย์ ๔ อย่างเหล่านี้ มีอยู่ในพระอานนท อภภูตธรรม ๔ อย่างเป็นไฉน ? ภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุบริษัทเข้าไปใกล้เพื่อจะเห็น อานนท ภิกษุบริษัทนั้นย่อมยินดีด้วยการที่ได้เห็น ถ้าอานนทแสดงธรรมในภิกษุ บริษัทนั้น ภิกษุบริษัทนั้นก็ยินดีด้วยธรรมที่แสดงแล้ว เมื่ออานนทหยุดแสดง ภิกษุ บริษัทยังไม่อิมไม่เปื้อ ถ้าภิกษุณีบริษัท... ถ้าอุบาสกบริษัท... ถ้าอุบาสิกาบริษัทเข้าไป

^{๑๘๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*, อ่างแล้ว, หน้า ๒๒๑.

^{๑๘๑} คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, *พระสูตรต้นตอปิฎก*, อ่างแล้ว, หน้า ๔.

^{๑๘๒} พระอุตรคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ) และ ศ.พิเศษ ดร.จำลอง สารพัดนึก, *พจนานุกรม บาลี-ไทย*, อ่างแล้ว, หน้า ๔๒.

^{๑๘๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๖๖.

^{๑๘๔} ที่.ม. ๑๓/๑๒๒/๒๙๔-๒๙๕.

ใกล้เพื่อจะเห็นอานนท์ อุบาสิกาบริษัทนั้นย่อมนินดีด้วยการที่ได้เห็น ถ้าอานนท์ แสดงธรรมในอุบาสิกาบริษัทนั้น อุบาสิกาบริษัทนั้นก็ยินดีด้วยธรรมที่แสดงแล้ว เมื่อ อานนท์หยุดแสดง อุบาสิกาบริษัทยังไม่อ้อมไม่เบื่อ ภิกษุทั้งหลาย อัมพุกธรรมนำ อัจฉรย์ ๔ อย่างเหล่านี้แล มีอยู่ในอานนท์^{๑๘๕}

ในมหาปรินิพพานสูตร เมื่อปุ๊กกุสมัลลบุตร สาวกของอาหารตบสกาลามโคตร ออกจากเมือง กุสินาราไปยังเมืองปาวา เข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นำอัมพุกธรรม เหตุไม่เคยมีก็ขึ้นแล้ว พวกบรรพชิตอยู่ด้วยวิหการธรรมอันสงบจริง ๆ ทั้งที่มีเกวียนประมาณ ๕๐๐ เล่ม ผ่านไป ดังผู้มีสัญญาตื่นอยู่ เมื่อฝนกำลังตก ตกอย่างหนัก ฟ้าแลบ ฟ้าผ่าอยู่ ก็ไม่เห็น ทั้งไม่ได้ยิน เสียง อย่างนี้แหละทำได้ยากกว่า และทำให้เกิดยากกว่า เมื่อจบการสนทนาปุ๊กกุสมัลลบุตรเห็นแจ้ง สมทาน อาจหาญ ร่าเริงด้วยธรรมมีกถา ประกาศขอเป็นอุบาสก ผู้ถึงสรณะตลอดชีวิต พร้อมถวายคู่ ฝ้านื้อเกลี้ยงสีดงทองสังคีเป็นผ้าทรง พระองค์ตรัสว่า มอบแก่พระองค์ผืนหนึ่ง ให้พระอานนท์ผืน หนึ่ง^{๑๘๖}

สรุปได้ว่า อัมพุกธรรมะ มีลักษณะเป็นร้อยแก้ว ที่เป็นคำสอนเกี่ยวกับธรรมดา ธรรมชาติ ที่ เกิดขึ้นได้ยาก และสามารถอธิบายได้อย่างมีเหตุมีผล

๓. ความสำคัญของอัมพุกธรรมะ

การรู้แจ้งแทงตลอดธรรมชาติของพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น ธรรมชาติ คือความเป็นธรรมดา ของสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นเช่นนั้น ๆ ทั้งฝ่ายจิตและฝ่ายวัตถุหรือโลก เช่น ธรรมดาของเกลือมีรสเค็ม น้ำตาล มีรสหวาน ธรรมดาของคนที่จะต้องแก่ เจ็บ และตาย การที่มนุษย์เห็นอะไรเป็นสิ่งแปลก อาจเป็น เพราะไม่รู้จักธรรมดาของสิ่งนั้น ดังนั้น พระอนุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงเป็นพระบรมครูผู้มีปัญญา ญาณที่จักบอก แสดง บัญญัติ กำหนด เปิดเผย จำแนก และทำให้ง่าย ในธรรมดา ธรรมชาติ และทั้ง ในสิ่งซึ่งบุคคลธรรมดาอาจไม่เห็น ไม่สังเกต หรือไม่สามารถเห็นได้ด้วยตนเอง

ดังปรากฏในโคตมสูตร^{๑๘๗} ความว่า เรายู้งแล้วจึงแสดงธรรม ไม่รู้อึ้งแล้ว ไม่แสดงธรรม เรา แสดงธรรมมีเหตุ ไม่ใช่แสดงธรรมไม่มีเหตุ เราแสดงธรรมมีปาฏิหาริย์ ไม่ใช่แสดงธรรมไม่มีปาฏิหาริย์ ภิกษุทั้งหลายควรทำตามอนุศาสนี และนึกเนื่อง ๆ ว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นผู้ตรัสรู้เองโดยชอบแล้ว พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสดีแล้ว พระสงฆ์เป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว ควรเพื่อความยินดี พอใจ โสมนัส ภิกษุต่างชื่นชมยินดีในพระพุทธานุภาพ และสหัสสิโลกธาตุได้ห้วนไหวแล้ว จากข้อความนี้ แสดงให้เห็นว่า พระพุทธองค์ได้ทรงสั่งสอนให้ผู้ฟังเกิดความรู้ เกิดความคิด และสอนในสิ่งซึ่งสามารถ นำไปปฏิบัติได้ สอนอย่างมีที่มา สอนอย่างมีสาเหตุ คำว่า ปาฏิหาริย์ นั้น คือ การกระทำนำไปสู่ ผลสำเร็จ เช่น เพื่อให้เกิดความเข้าใจ เกิดความคิดเป็น เกิดความเลื่อมใส เป็นต้น

^{๑๘๕} ที่.ม. ๑๓/๑๓๖/๓๐๕.

^{๑๘๖} ที่.ม. ๑๓/๑๒๐/๒๙๑-๒๙๔.

^{๑๘๗} อง.ติ.ก. ๓๔/๕๖๕/๕๗๒-๕๗๓.

ใน ปหาราทสูตร^{๑๘๘} พระพุทธเจ้าทรงตรัสสอนจอมอสูรที่ชื่อว่า ท้าวปหาราทะ โดยเปรียบเทียบถึงความอัศจรรย์ ๘ ประการ ระหว่างลักษณะพิเศษของมหาสมุทรที่พวกอสูรพบเห็นแล้วต่างพากันยินดีกับความอัศจรรย์ในธรรมวินัยที่เหล่าภิกษุพบเห็นแล้วต่างพากันชื่นชมยินดี ดังนี้

ประการที่ ๑ มหาสมุทรลาด ลุ่ม ลึกลงไปโดยลำดับ ไม่โกรกชันเหมือนเหว เปรียบกับในธรรมวินัยมีการศึกษา มีการกระทำไปตามลำดับ มีการปฏิบัติไปตามลำดับ มิใช่มีการบรรลุหรือผลโดยฉับพลัน

ประการที่ ๒ มหาสมุทรเต็มเปี่ยมเสมอ ไม่ล้นฝั่ง เปรียบกับพุทธสาวกไม่ล่งสิกขาบทที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้แม้เพราะเหตุแห่งชีวิต นั่นคือ

ประการที่ ๓ มหาสมุทรไม่เคลื่อนด้วยซากศพ เพราะในมหาสมุทรคลื่นย่อมซัดเอาซากศพเข้าหาฝั่งให้ขึ้นบกทันที เปรียบกับบุคคลผู้ทศิล มีบาปธรรม มีสมาจารไม่สะอาดน่ารังเกียจ ปกปิดกรรมชั่ว มิใช่สมณะแต่ปฏิญญาว่าเป็นสมณะ มิใช่ผู้ประพฤติพรหมจรรย์แต่ปฏิญญาว่าประพฤติพรหมจรรย์เน่าใน ชุ่มด้วยราคะ เป็นเพียงตั้งหยากเยื่อ สงฆ์ย่อมไม่อยู่ร่วมกับบุคคลนั้น ประชุมกันยกวัตรผู้นั้นทันที แม้เขาจะนั่งอยู่ท่ามกลางภิกษุสงฆ์

ประการที่ ๔ แม่น้ำสายใหญ่ ๆ บางสาย คือ แม่น้ำคงคา ยมนา อจิรวดี สรภู มหิ แม่น้ำเหล่านั้นไหลไปถึงมหาสมุทรแล้ว ย่อมละนามและโคตรเดิมหมด ถึงความนับว่ามหาสมุทรนั่นเอง เปรียบกับบุคคลวรรณะ ๔ คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร เมื่อออกบวชเป็นบรรพชิตในธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้ว ย่อมละนามและโคตรเดิมเสีย ถึงความนับว่าเป็นสมณศากยบุตรทั้งนั้น

ประการที่ ๕ แม่น้ำทุกสายในโลกย่อมไหลไปรวมยังมหาสมุทรและสายฝนจากอากาศตกลงสู่มหาสมุทร มหาสมุทรก็ได้ปรากฏว่าจะพร้อมหรือเต็มเพราะน้ำนั้น ๆ เปรียบกับแม้ภิกษุเป็นอันมากจะปรินิพพานด้วยอนุปาติเสสนิพพานธาตุ นิพพานธาตุก็ได้ปรากฏว่าจะพร้อมหรือเต็มด้วยการปรินิพพานนั้น

ประการที่ ๖ มหาสมุทรมีเพียงรสเดียว คือ รสเค็ม เปรียบกับธรรมวินัยมีรสเดียว คือ วิมุตติรส

ประการที่ ๗ มหาสมุทรมีรัตนะมากมายหลายชนิด แก้วมุกดา แก้วมณี แก้วไพฑูรย์ สังข์ ศิลา แก้วประพาฬ เงิน ทอง ทับทิม มรกต เปรียบกับธรรมวินัยมีรัตนะมากมายดังนี้ คือ สติปัญญา ๔ สัมมปธาน ๔ อธิบาป ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ อริยมรรคมีองค์ ๘

ประการที่ ๘ มหาสมุทรเป็นที่พำนักอาศัยของพวกสิ่งมีชีวิตใหญ่ ๆ คือ ปลา ตมิริมิงคลา ปลา ตมิริมิงคลา พวกอสูร นาค คนธรรพ์ แม่ที่มีร่างกายประมาณ ๑๐๐ โยชน์ ๒๐๐ โยชน์ ๓๐๐ โยชน์ ๔๐๐ โยชน์ ๕๐๐ โยชน์ ก็มีอยู่ เปรียบกับธรรมวินัยนี้เป็นที่พำนักอาศัยแห่งสิ่งมีชีวิตใหญ่ ๆ คือ พระโสดาบัน ท่านผู้ปฏิบัติเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งโสดาปัตติผล พระสกทาคามี ท่านผู้ปฏิบัติเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งสกทาคามีผล พระอนาคามี ท่านผู้ปฏิบัติเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งอนาคามีผล พระอรหันต์ ท่านผู้ปฏิบัติเพื่อความเป็นพระอรหันต์

พระพุทธองค์ทรงตรัสถามท้าวปหาราทะในสิ่งที่มีความรู้ อยู่ แล้วจึงตรัสเปรียบเทียบกับสิ่งนั้นกับพระธรรมวินัย ภิกษุสาวก บุคคล ธาตุ และผลของการปฏิบัติ ได้อย่างชัดเจนครบถ้วนทุกแง่ทุกมุม นั้นหมายความว่าพระพุทธองค์ทรงหยั่งรู้ในธรรมชาติทุกประการ แสดงให้เห็นถึงความอัศจรรย์ของพระบรมศาสดา พระธรรมวินัย และพระพุทธสาวกอย่างงดงาม

^{๑๘๘} อง.อภฺจก. ๓๗/๑๐๙/๓๓๑-๓๓๖.

๔. ประโยชน์ของอัพภูตธรรมะ

เมื่อกล่าวถึงคำว่า อัศจรรย์ นั้น ในภาษาบาลีมีปรากฏหลายคำ เช่น “ปาฏิหาริย์” แปลว่า ปาฏิหาริย์ สิ่งที่น่าอัศจรรย์ สิ่งเหลือเชื่อ “อจฺฉริย” แปลว่า แปลก ประหลาด น่าอัศจรรย์ ความอัศจรรย์ “อพฺภูต” แปลว่า ความน่าอัศจรรย์ ความน่าประหลาดใจ

ดังที่อธิบายแล้วว่า อัพภูตธรรมะ คือ คำสอนที่เป็นอัศจรรย์ นั้น ยังมีสิ่งอัศจรรย์ที่กล่าวไว้ใน พระพุทธศาสนาอีกหลายประการ พระพุทธเจ้าทรงตรัสถึงปาฏิหาริย์ ๓ ประการ คือ อิทธิปาฏิหาริย์ (ฤทธิ์เป็นอัศจรรย์) อาเทศนาปาฏิหาริย์ (ดัดใจเป็นอัศจรรย์) และอนุสาสนีปาฏิหาริย์ (คำสอนเป็นอัศจรรย์)^{๑๘๙} กับสังคารวพราหมณ์ และทรงตรัสถามความเห็นของพราหมณ์ซึ่งทูลตอบว่า การแสดง อิทธิปาฏิหาริย์และการดัดใจเหมือนกับรูปลวง แต่ชอบใจในปาฏิหาริย์ที่เกิดจาก “การพราสอน” ว่า จงตรีกอย่างนี้ อย่าได้ตรีกอย่างนี้ จงมนสิการอย่างนี้ อย่าได้มนสิการอย่างนี้ จงละสิ่งนี้เสีย จงเข้าถึง สิ่งนี้อยู่ เป็นปาฏิหาริย์ที่ทั้งดีกว่าและประณีตกว่า และกราบทูลว่า “ข้าพระพุทธเจ้าจะจำได้ว่า พระโคตมผู้เจริญ ประกอบด้วยปาฏิหาริย์ ๓ อย่างนี้ เพราะพระโคตมผู้เจริญแสดงฤทธิ์ได้เป็น อันมาก” ท้ายที่สุดสังคารวพราหมณ์กล่าวสรรเสริญพระพุทธองค์ว่า “ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก พระโคตมผู้เจริญทรงประกาศธรรมโดยอเนกปริยาย เปรียบเหมือนหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่ผู้หลงทาง หรือส่องประทีปในที่มืด ด้วยตั้งใจว่า คนมีจักขุจักมองเห็นรูป ฉะนั้น” และ ประกาศตนเป็นเป็นอุบาสกขอถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดชีวิต

พระพุทธองค์ทรงให้ส่งเสริมให้ภิกษุเอาใจใส่เรื่องอนุสาสนีปาฏิหาริย์และให้ความสำคัญ เกี่ยวกับภาษาที่ใช้ พระองค์ทรงรู้ภาษาต่าง ๆ ทรงใช้ภาษาถิ่นในการประกาศศาสนา ทรงมีความสามารถทางการใช้ภาษา ทั้งวจนภาษาและอวจนภาษา

แสง จันทร์งาม ได้กล่าวถึงเหตุแห่งผลสำเร็จของอนุสาสนีวิธี ได้แก่ พระพุทธองค์ทรง พิจารณาจรรู้จักจริต ภูมิปัญญา และภูมิหลังของผู้ฟัง โดยทรงตรวจดูสัตว์โลกด้วยพุทธจักขุ ทรงเลือก สอนคนประเภทต่าง ๆ ทรงสอนตามจริตคน ทรงสอนตามภูมิสติปัญญาของคนฟัง ทรงสอนตามภูมิ หลังของผู้ฟัง ทรงระมัดระวังในการใช้ภาษา ทรงใช้ภาษาง่าย ๆ ทรงใช้ภาษาของคนฟัง ทรงเอา เนื้อหาของพระองค์ใส่ในศัพท์ของคนฟัง ทรงจัดลำดับขั้นตอนของการสอน ทรงทำนามธรรมให้เป็น รูปธรรม ทรงใช้อุปมาอุปมัย ทรงใช้นิทานต่าง ๆ ทั้งนิทานธรรมดา และชาตกะ ทรงใช้เหตุการณ์ ปัจจุบัน ทรงใช้อุปกรณ์ของจริงประกอบการสอน อีกทั้งทรงมีลีลาการสอน เทคนิคการสอนอีก มากมาย ทำให้การสอนของพระพุทธองค์ประสบผลสำเร็จ เมื่อทรงแสดงธรรมจบลง ผู้ฟังจำนวนมาก จะเกิดความรู้ตั้งแต่ระดับทิวฐิขึ้นไปถึงระดับโพธิญาณ คนธรรมดากลายเป็นกัลยาณปุถุชนและ อริยบุคคลจำนวนมาก

ความอัศจรรย์ในพระพุทธศาสนาเกิดจากการกระทำที่เป็นเหตุและผล เป็นธรรมชาติ เป็น ธรรมดา อันเกิดจากการศึกษาและปฏิบัติไปตามลำดับ ดังนั้นบุคคลผู้ศึกษาและปฏิบัติอย่างถูกต้อง ครบถ้วนสมบูรณ์จึงมีปรากฏมากมาย ดังที่พระพุทธองค์ทรงตรัสตอบคำถามของสังคารวพราหมณ์ว่า “พราหมณ์ ไม่ใช่มีร้อยเดียว ไม่ใช่สองร้อย ไม่ใช่สามร้อย ไม่ใช่สี่ร้อย ไม่ใช่ห้าร้อย ที่แท้ภิกษุ ผู้ประกอบด้วยปาฏิหาริย์ ๓ อย่างนี้ มีอยู่มากมายอย่างแท้จริง”

^{๑๘๙} อภ.ติก. ๓๔/๕๐๐/๒๖๒.

๓.๒.๙ เวทิลละ

เมื่อกาลปรากฏว่า พระพุทธเจ้าได้อุบัติขึ้นแล้ว บุคคลที่มาเข้าเฝ้าเบื้องหน้าพระพักตร์ด้วยมีจำนวนมากหลากหลาย ทั้งพระสาวก กษัตริย์ พราหมณ์ นักบวช คหบดี พุทธบริษัท และบุคคลนอกศาสนา บ้างเกิดความสงสัยว่าทรงเป็นพระอรหันต์จริงหรือ บ้างสงสัยในคำสอน บ้างแสวงหาทางพ้นทุกข์ บ้างต้องการทดสอบลองภูมิ บ้างต้องการแสดงตนข่มผู้อื่น พระพุทธองค์ทรงมีเจตปรีชาญาณ ทรงมีปฏิภาณไหวพริบ เมื่อพระพุทธเจ้าทรงตรัสถามต่อผู้ที่มาเข้าเฝ้าได้แสดงความคิดสติปัญญา ออกมาโดยลำดับจนพบคำตอบ คำสอนลักษณะนี้เรียกว่า เวทิลละ

๑. ความหมายของเวทิลละ

เวทิลละ ตามศัพท์แยกเป็น เวท (ความรู้หรือปัญญา) + ล (ถือเอา) รวมเป็นเวทิลละ แปลว่า ถือเอาด้วยความรู้หรือปัญญา^{๑๙๐} ได้แก่ พระสูตรแบบถามตอบ ซึ่งผู้ถามได้ทั้งความรู้และความพอใจถามต่อ ๆ ไป^{๑๙๑} เป็นระเบียบคำแบบถาม-ตอบ เช่น ระเบียบคำในพระสูตรที่เป็นปุจฉาวิสัชนา คือ พระผู้มีพระภาคทรงแสดงตามคำทูลถาม แต่มีลักษณะสำคัญ ๒ อย่าง คือ ๑) ทูลถามเพื่อขอความรู้ ๒) ผู้ทูลถามฟังแล้วพอใจ ตัดใจ แล้วทูลถามต่อไปอีก^{๑๙๒} เช่น จุฬเวทิลลสูตร มหาเวทิลลสูตร สัมมาทิฏฐิสูตร สักกปัญหสูตร สังขารภาขนิยสูตร มหาปุณณมสูตร และอภัยราชกุมารสูตร เป็นต้น และในคัมภีร์ชั้นอรรถกถา เช่น มลिनทปัญหา เป็นต้น

ดังนั้น เวทิลละ หมายถึง คำสอนหรือการสอนที่มีลักษณะเป็นการถามและตอบ เพื่อขอความรู้ และ/หรือเมื่อถามแล้วได้รับคำตอบ เกิดความพึงพอใจจึงถามคำตอบต่อไป โดยเป็นคำถามและคำตอบในเรื่องที่ต้องใช้สติปัญญาในการทำความเข้าใจ

๒. ลักษณะของเวทิลละ

เวทิลละ มีลักษณะเป็นร้อยแก้ว เป็นคำถามและคำตอบ โดยมีผู้ถามและผู้ตอบ เมื่อผู้ถามได้รับคำตอบเกิดความยินดี ความพอใจ ความปลื้มใจ ความสุขใจ แล้วถามคำถามต่อไป ขอยกตัวอย่างพระสูตร ดังนี้

สักกปัญหสูตร ว่าด้วยปัญหาของท้าวสักกะ ครั้นนั้น พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ ถ้ำอินทสาละ ใกล้เวทีกบรรพต ทางทิศเหนือของหมู่บ้านพราหมณ์ชื่อ อัมพสณฑ์ (ป่ามะม่วง) ตั้งอยู่ทิศตะวันออกของกรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ

ท้าวสักกะจอมเทพ ทรงชื่นชม อนุโมทนาพระภาสิตของพระผู้มีพระภาคเจ้าอย่างนี้แล้ว ได้ทูลถามปัญหาแก่พระผู้มีพระภาคเจ้าต่อไปว่า ข้าแต่พระองค์ผู้นิรันดร์ทุกข์ ก็ความริษยาและความตระหนี่มีอะไรเป็นนิทาน (เค้ามูล) มีอะไรเป็นสมุทัย (เครื่องก่อ) มีอะไรเป็นชาติ (เหตุเกิด) มีอะไรเป็นแดนเกิด ก็เมื่อมีอะไรยังมิอยู่ ความริษยาและความตระหนี่จึงมี และเมื่ออะไรไม่มีอยู่ ความริษยาและความตระหนี่ย่อมไม่มี

^{๑๙๐} สุชีพ ปุญญาภภาพ, คำถามคำตอบปัญหาทางพระพุทธศาสนา, (นครปฐม : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิราวุธวิทยาลัย, ๒๕๖๐), หน้า ๖๕.

^{๑๙๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, อ่างแก้ว, หน้า ๒๒๑.

^{๑๙๒} คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระสูตรต้นตปิฎก, อ่างแก้ว, หน้า ๔.

ตอบ ขอถวายพระพร ความริษยาและความตระหนี่ มีอารมณ์อันเป็นที่รัก และไม่เป็นที่รัก เป็นนิทาน เป็นสมุทัย เป็นชาติ เป็นแดนเกิด เมื่ออารมณ์อันเป็นที่รักและไม่เป็นที่รักยังมีอยู่ ความริษยาและความตระหนี่ย่อมมี เมื่อไม่มีอยู่ ความริษยาและความตระหนี่ย่อมไม่มี

ถาม ก็อารมณ์อันเป็นที่รักและไม่เป็นที่รัก มีอะไรเป็นนิทาน เป็นสมุทัย เป็นชาติ เป็นแดนเกิด เมื่ออะไรยังมีอยู่ อารมณ์อันเป็นที่รักและไม่เป็นที่รักจึงมี เมื่ออะไรไม่มีอยู่ อารมณ์อันเป็นที่รักและไม่เป็นที่รักจึงไม่มี

ตอบ อารมณ์อันเป็นที่รักและไม่เป็นที่รัก มีฉันทะเป็นนิทาน เป็นสมุทัย เป็นชาติ เป็นแดนเกิด เมื่อฉันทะยังมีอยู่ อารมณ์อันเป็นที่รักและไม่เป็นที่รักย่อมมี เมื่อไม่มี อารมณ์อันเป็นที่รักและไม่เป็นที่รักย่อมไม่มี...^{๑๙๓}

ท้าวสักกะแสดงความพอใจที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตอบปัญหาแก้ความสงสัยได้ เคยไปถาม สมณพราหมณ์เหล่าอื่น แทนการตอบ กลับย้อนถามว่า เป็นใคร ครั้นรู้ว่าเป็นท้าวสักกะ ก็ถามปัญหา ยิ่ง ๆ ขึ้น ว่า ทำกรรมอะไรจึงเกิดเป็นท้าวสักกะ ท้าวสักกะก็ตอบไปตามที่ได้ฟัง ที่เล่าเรียนมา สมณพราหมณ์เหล่านั้นก็อึดเอิบใจ ว่าได้เห็นท้าวสักกะ ได้ถามปัญหา และท้าวสักกะได้ตอบแก่เรา กลายมาเป็นสาวกของท้าวสักกะ และยังกล่าววาจาสุภาสิตอีกหลายประการ ท้าวสักกะเอามือลูบแผ่นดิน (เพื่อเป็นพยาน) แล้วเปล่งอุทานว่า นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมมาสมพุทฺธสฺส รวม ๓ ครั้ง และเมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไวยากรณณ์นี้จบลง ธรรมจักขุ เกิดขึ้นแก่ท้าวสักกะและเทวดา ๘๐,๐๐๐ องค์

จากพระสูตรนี้ ท้าวสักกะเป็นหัวหน้าของหมู่เทวดา เริ่มต้นด้วยการถามปัญหาเพื่อหาสาเหตุ จากผลที่ปรากฏ เมื่อได้คำตอบแล้วแต่ยังไม่สิ้นสงสัยจึงตั้งคำถามต่อไป พระพุทธเจ้าทรงตรัสตอบแก้ข้อสงสัยและไม่เบี่ยงเบนประเด็นจนหายข้องใจในเรื่องต่าง ๆ ทำให้ท้าวสักกะเกิดความเลื่อมใสศรัทธา ในที่สุด

มหาเวทลสูตร เป็นการโต้ตอบปัญหาธรรมระหว่างพระมหาโกฏิฐิตะ เป็นผู้ถาม และพระสารีบุตรเป็นผู้ตอบ เกี่ยวกับผู้มีปัญญาทราวม ผู้มีปัญญา วิญญูณ ปัญญา กับวิญญูณ เวทนา สัญญามโนวิญญูณ สัมมาทิฏฐิ ภพ ปฐมฌาน อินทริย์ ๕ ลักษณะของคนตาย การเข้าเจโตวิมุติ ความหมายของฌาน ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ในพระวิหารเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้กรุงสาวัตถี ขอยกตัวอย่างคำถามคำตอบดังนี้

ถาม ที่เรียกบุคคลว่า เป็นผู้ที่มีปัญญาทราวมด้วยเหตุใด

ตอบ เพราะไม่รู้ร้อยสัจ ๔ ตามเป็นจริง

ถาม ที่เรียกบุคคลว่า เป็นผู้ที่มีปัญญาด้วยเหตุใด

ตอบ เพราะรู้ร้อยสัจ ๔ ตามเป็นจริง

ถาม ที่เรียกว่าวิญญูณ เพราะเหตุใด

ตอบ เพราะรู้แจ้งซึ่งสุข ทุกข์ และไม่ทุกข์สุข

ถาม ปัญญาและวิญญูณ สองอย่างนี้ แยกกันได้หรือแยกกันไม่ได้

ตอบ แยกกันไม่ได้

ถาม ถ้าอย่างนั้นต่างกันอย่างไร

ตอบ ต่างกันที่กิจ คือ ปัญญาเป็นสิ่งที่ควรเจริญอบรมให้มีขึ้น ส่วนวิญญานเป็นสิ่งที่บุคคลควรกำหนดรู้ คือ ควรทำความเข้าใจ

ถาม ปริยายที่บ่งว่าธรรม ๔ อย่างเหล่านั้น มีอรรถเป็นอย่างไร
ต่างกันแต่พยัญชนะ เป็นอย่างไร

ตอบ รากะ โทสะ โมหะ ชื่อว่าเป็นเครื่องทำให้ “มีประมาณ” ภิกษุผู้เป็นพระศีลาสพละรากะ โทสะ โมหะ ได้เด็ดขาดแล้ว บรรดาเจโตวิมุตติที่ “ไม่มีประมาณ” ทั้งหลาย เจโตวิมุตติที่ไม่กำเริบเป็นยอด เจโตวิมุตติที่ไม่กำเริบนั้นแหละสูญ คือ ว่างจากรากะ โทสะ โมหะ ...

รากะ โทสะ โมหะ ชื่อว่าเป็นเครื่องกระทำให้ “มีนิमित” ภิกษุผู้เป็นพระศีลสมาพละรากะ โทสะ โมหะ ได้เด็ดขาดแล้ว บรรดาเจโตวิมุตติที่ “ไม่มีนิमित” ทั้งหลาย เจโตวิมุตติที่ไม่กำเริบเป็นยอด เจโตวิมุตติที่ไม่กำเริบนั้นแหละสูญ คือ ว่างจากรากะ โทสะ โมหะ

เมื่อพระสารีบุตรกล่าวธรรมบรรยายจบลง พระมหาโกฏิติตะมีใจชื่นชมยินดีกับภษิตของพระสารีบุตร^{๑๙๔}

พระสูตรนี้เป็นการสนทนาระหว่างพระอรหันตสาวกสององค์ ซึ่งพระมหาโกฏิติตะต้องการฟังคำอธิบายของพระสารีบุตรจึงตั้งคำถามขึ้น มีทั้งคำถามและคำตอบแบบสั้น ถามถึงสาเหตุ ตอบเพียงสาเหตุ และคำถามที่ต้องมีการอธิบายขยายความ

จุดเวทลสูตรว่าด้วยการโต้ตอบธรรมโดยใช้ความรู้ระหว่างนางธรรมทินนาเถรีเป็นภิกษุณีผู้ตอบ และวิสาขะอุบาสก อดีตสามีของนางธรรมทินนาเถรีเป็นผู้ถาม ความรู้เกี่ยวกับสัkkายะ (กายของตน) สัkkายทิฎฐิ (ความเห็นที่ยึดในกายของตน) อริยมรรคมีองค์ ๘ สังขาร ๓ การเข้านิโรธสมาบัติ เวทนา ๓ อนุสัย ๓ และพระพุทธเจ้าทรงชมเชยว่าตอบถูกต้อง ครั้งนั้นพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ เวฬุวนาราม เมืองราชคฤห์ ดังปรากฏความส่วนหนึ่ง ดังนี้

วิสาขะอุบาสกได้กล่าวคำนี้กะธรรมทินนาภิกษุณีว่า พระแม่เจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า สัkkายะ สัkkายะ (กายของตน กายของตน) ดังนี้ ธรรมอะไรที่

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า สัkkายะ ?

ธรรมทินนาภิกษุณีวิสัชนาว่า วิสาขะผู้มีอายุ อุปาทานขันธมี ๕ ประการ คือ รูปอุปาทานขันธ ๑ เวทูปาทานขันธ ๑ สัญญูปาทานขันธ ๑ สังขารูปาทานขันธ ๑ วิญญานูปาทานขันธ ๑ อุปาทานขันธ ๕ ประการนี้แล พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า สัkkายะ

^{๑๙๔} ม.ม. ๑๙/๔๙๓-๕๐๔/๒๘๑-๒๘๑.

วิสาขะอุบาสกชื่นชมยินดีภษิตของธรรมทินนาภิกษุณีว่า “ถูกละ พระแม่เจ้า” ดังนี้แล้ว จึงถามธรรมทินนาภิกษุณีต่อไปอีกว่า “พระแม่เจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ‘สักกายสมุทัย สักกายสมุทัย (ธรรมเป็นที่เกิดขึ้นพร้อมแห่งสักกายะ ธรรมเป็นที่เกิดขึ้นพร้อมแห่งสักกายะ)’ ธรรมอะไรที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า สักกายสมุทัย ?”

ธรรมทินนาภิกษุณีวิสขนาว่า วิสาขะผู้เจริญ ตัณหาอันทำให้เกิดในภพใหม่ ประกอบพร้อมด้วยความกำหนัดยินดี เพลิดเพลินยิ่งในอารมณ์นั้น ๆ คือ กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา นี้แล พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า สักกายสมุทัย...

วิสาขะอุบาสกชื่นชมภษิตของธรรมทินนาภิกษุณีแล้วลาไปเข้าเฝ้า พระศาสดา ทูลเล่าเรื่องทั้งหมดถวาย พระศาสดาตรัสว่า ธรรมทินนาภิกษุณีเป็นบัณฑิต มีปัญญามาก หากท่านฟังถามเราในเรื่องเหล่านี้ เราก็จะตอบอย่างเดียวกับที่ธรรมทินนาภิกษุณีตอบแล้วนั้นแล^{๑๕๕}

จากพระสูตรนี้วิสาขะอุบาสก สอบถามข้ออธิบายจากธรรมทินนาภิกษุณีและเกิดความพอใจ ในคำตอบ อีกทั้งเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าทูลให้ทรงทราบ และพระพุทธองค์ตรัสรับรองคำตอบของธรรมทินนาภิกษุณี

ดังที่ยกพระสูตรข้างต้นมาแล้ว จะเห็นได้ว่า เวทลละ เป็นลักษณะการสอนแบบคำถามและคำตอบในธรรมอย่างลึกซึ้งโดยลำดับ ทั้งที่เป็นการตอบโดยพระพุทธเจ้า และพระอรหันตสาวก ได้รับการชมเชยในภษิต อีกทั้งผู้ถามนั้นมีทั้งพุทธบริษัทที่เป็นทั้งมนุษย์และเทวดา ซึ่งแสดงถึงปฏิสัมพันธ์ของผู้ตรัสตอบและตอบ และวุฒิภาวะของผู้ทูลถามและถาม และทางกลับกันบางครั้งพระผู้มีพระภาคหรือพระสาวกเป็นผู้ตั้งคำถามเพื่อให้ผู้ตอบได้แสดงความรู้ ความเข้าใจ และปฏิภาณ

๓. ความสำคัญของเวทลละ

ในการสอนนั้นพระพุทธเจ้าไม่เคยแสดงธรรมโดยอาศัยเหตุผลอธิบายคำสอนของพระองค์ สิ่งที่เราพบเห็นในการแสดงธรรมของพระองค์แต่ละครั้ง ๆ พระองค์ทำหน้าที่เพียงแสดง “เหตุ” แสดง “ผล” หรือชี้ “เหตุ” ชี้ “ผล” ซึ่งเป็นคนละอย่างกับ “เหตุผล” การแสดงเหตุ แสดงผลนั้น เป็นการแสดง “ความจริง” ไม่ใช่เป็นการแสดง “เหตุผล” เพื่อโน้มน้าว หรือชักจูงใจให้คนเชื่อให้คนศรัทธาในเหตุผลที่ทรงยกอ้างหรือยกขึ้นมาแสดง^{๑๕๖} และไม่ว่าเรื่องที่พูดถึงนั้น จะถือว่าเป็นธรรมดาสามัญแค่ไหน แต่ถ้าพูดแบบเวทลละหรือพิจารณาแบบเวทลละแล้ว ก็เป็นเรื่องขึ้นในที่ต้องใช้สติปัญญาทำความเข้าใจทั้งสิ้น จัดเป็นการสอนความจริงโดยปรมาตม์ บุคคลผู้เกี่ยวข้องกับเวทลละที่เด่นมากในพระไตรปิฎก ได้แก่ พระพุทธเจ้า พระสารีบุตร พระมหาโมคัลลานะ พระมหาโกฏิฐิกะ พระนางเขมาภิกษุณี พระนางจัมมทินนาภิกษุณี และวิสาขอุบาสก เป็นต้น

พระสารีบุตร กล่าวถึงเหตุของการถามปัญหา ๕ ประการ ใน ปัญหาปุจฉาสูตร ว่า

^{๑๕๕} ม.ม. ๑๘/๕๐๕-๕๑๒/๓๒๓-๓๓๑.

^{๑๕๖} พระครูปัญญาวิกรม, “เพียงแค่เหตุผล เพียงพอหรือยัง?”, ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๑, สืบค้นเมื่อ ๓๑ มกราคม ๒๕๖๒.<<http://oknation.nationtv.tv/blog/bunruang/2008/02/13/entry-1>>

๑. ถามปัญหาเพราะงี่เงา เพราะหลงลืม คือ การถามเพราะไม่รู้ หรือจำได้ไม่ครบถ้วน สมบูรณ์

๒. ถามเพราะมีความปรารถนาถามถูก ถูกความปรารถนาครอบงำ คือ การถามโดยที่ไม่มีคุณธรรมนั้นแต่ถามเพื่อให้คนฟังเข้าใจว่าตนมีคุณธรรมนั้น เพื่อให้คนอื่นยกย่องหรือสรรเสริญ เพื่อลาภสักการะ หรือปัจจัยต่าง ๆ

๓. ถามเพราะต้องการดูหมิ่น คือ การถามเพื่อจะเหยียดหยาม

๔. ถามปัญหาเพราะประสงค์จะรู้ คือ การถามเพราะต้องการจะรู้ในเรื่องนั้นอย่างถูกต้อง

๕. ถามเพราะคิดว่าถ้าถูกถามปัญหาที่จักแก้โดยชอบ ซ่อนนั้นเป็นความดี แต่ถ้าถูกถามปัญหา จักไม่เกิดโดยชอบ เราเองจักแก้โดยชอบแก่เธอ คือ การถามเพื่อตรวจสอบว่าผู้ถูกถามมีความรู้เกี่ยวกับเรื่องนั้นหรือไม่ หากรู้ก็เป็นเรื่องดี แต่หากไม่รู้จะได้อธิบายให้เกิดความรู้

พระสารีบุตรกล่าวว่า สำหรับท่านนั้นถามปัญหาเพราะคิดอนุเคราะห์เพียงเท่านั้น^{๑๙๗}

ส่วนในอรรถรกถา พรหมชาลสูตร อธิบายเกี่ยวกับ คำถาม ๕ ประเภท ว่า

๑. คำถามเพื่อทำสิ่งที่ยังไม่เห็นให้กระจ่าง (อภิภูโสชนาปุจฉา) เป็นการถามปัญหา เพื่อรู้ เห็น พิจารณา ไตร่ตรอง อธิบาย

๒. คำถามเพื่อเทียบเคียงกับสิ่งที่เห็นแล้ว (ทิภูสสังสนทนาปุจฉา) เป็นการถามปัญหา เพื่อเทียบเคียงกับสิ่งที่เห็นแล้ว

๓. คำถามเพื่อขจัดความสงสัย (วิมติเฉทนาปุจฉา) เป็นการถามปัญหาเพื่อต้องการตัด ความสงสัย

๔. คำถามเพื่อให้รับรอง (อนุมติปุจฉา) เป็นการถามปัญหาเพื่อให้รับรอง (เห็นด้วย)

๕. คำถามเพื่อประสงค์จะตอบเอง (กเถตุกัมยตาปุจฉา) เป็นการถามปัญหาด้วยมี พุทธประสงค์จะตอบเอง^{๑๙๘}

สำหรับพระพุทธเจ้าเป็นผู้รู้แจ้งตรัสรู้เองโดยชอบ จะไม่มีคำถามเพื่อทำสิ่งที่ยังไม่เห็นให้ กระจ่าง วิธีการตอบปัญหาของพระพุทธองค์ ปรากฏในปัญหาพยากรณ์สูตร^{๑๙๙} จำแนกเป็น ๔ ลักษณะ คือ เอกังสพยากรณ์ วิภังชพยากรณ์ ปฏิปุจฉาพยากรณ์ และรูปนียพยากรณ์ สามารถอธิบาย ได้ดังนี้

๑. เอกังสพยากรณ์ (ต้องแก้โดยส่วนตัว) คือ การตอบแบบตรงไปตรงมา ยืนยันด้วยเหตุ เดียวปัจจัยเดียว ผู้ฟังมีส่วนร่วมหรือฟังอย่างเดียว สำหรับผู้ฟังที่มีปัญญาเพียงฟังอย่างเดียวสามารถ เห็นความจริงได้ เช่น ความดีมีผลเป็นสุข ความชั่วมีผลเป็นทุกข์ หรือกุศลเป็นสิ่งควรบำเพ็ญ อกุศล เป็นสิ่งควรละ

๒. วิภังชพยากรณ์ (ต้องจำแนกแก้) คือ การตอบแบบแยกประเด็นให้เห็นชัดเจน และอธิบาย รายละเอียดในประเด็นของคำถามที่ถูกต้อง สำหรับผู้ฟังที่มีคำถามแต่ยังถามไม่ถูกประเด็น เช่น ถาม

^{๑๙๗} อัง.ปณจก. ๓๖/๑๖๕/๓๔๓.

^{๑๙๘} ที.สี.อ. ๑๑/๑๕๗.

^{๑๙๙} อัง.จตุกก. ๓๕/๔๒/๑๖๑. ดูเทียบ ที.ปา. ๑๖/๒๕๕/๑๘๑.

ว่าผู้หญิงกับผู้ชายใครดีกว่ากัน จะตอบยืนยันไปข้างเดียวไม่ได้ ควรต้องตอบแยกว่า เป็นหญิงบางคน ดีกว่าชายบางคน ชายบางคนดีกว่าหญิงบางคน เป็นคำตอบหรือคำสอนที่มีเงื่อนไข

๓. ปฏิปุจฉาพยากรณ์ (ต้องย้อนถามแล้วจึงแก้) คือ การตอบแบบย้อนถาม โดยการนำความคิดของผู้ถามหรือผู้ฟังถามความเห็นกลับไป เมื่อถามไปโดยลำดับจะได้คำตอบ และข้อสรุปสำหรับผู้ฟังที่มีความถือตัว หัวดี มั่นใจในปัญญาของตนเอง เช่น ทรงสนทนากับสัจจกนิครนถ์ เรื่องอัตตา และอนัตตา สัจจกนิครนถ์ยืนยันว่า รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เป็นตัวตน เป็นของตน เพราะมีตัวตน คนทั้งหลายจึงได้มีบุญมีบาป เปรียบเหมือนพืชพันธุ์ธัญญาหารอาศัยแผ่นดินจึงงอกงาม ไพบูลย์ ไม่มีแผ่นดินเสียแล้ว พืชพันธุ์ต่าง ๆ ก็ไม่มีที่อาศัยเจริญเติบโตได้

๔. ฐปณียพยากรณ์ (ต้องงดแก้) คือ การไม่ตอบคำถาม เพราะคำถามนั้นไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ หรือหากตอบแล้วสร้างความสงสัยมากขึ้นอีก สำหรับผู้ฟังที่มีวุฒิภาวะยังไม่พร้อมสำหรับเรื่องที่ถาม เมื่อถึงเวลาเหมาะสมแล้วสามารถรู้ได้เอง เช่น พระมาลุงกยะทูลถามเรื่อง โลกเที่ยงหรือไม่เที่ยง ชีพกับสรีระเป็นอันเดียวกันหรือคนละอย่าง เป็นต้น

ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสสรุปใจความตอนหนึ่งว่า “ก็ภิกษุ! ได้รับความเหมาะสมแห่งปัญหาเหล่านั้น ในฐานะนั้น ๆ ภิกษุเช่นนั้นเรียกว่า ผู้ฉลาดในปัญหา ๔”

เพื่อให้ได้คำตอบที่ถูกต้องนั้น การตั้งคำถามจึงมีความสำคัญมาก พระพุทธองค์ทรงชี้แนะแก่ผู้กราบทูลถามในหลายโอกาส ตัวอย่างเช่น เมื่อครั้งที่พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้กรุงสาวัตถี ปริพาชกวัจฉโคตร เข้าเฝ้าและกราบทูลถามปัญหาว่าด้วยความหลุดพ้น ดังนี้

ถาม ภิกษุผู้มีจิตพ้นวิเศษแล้วอย่างนี้ จะเกิดในที่ไหน

ตอบ คำว่า จะเกิด ดังนี้ ไม่ควรเลย

ถาม ถ้าเช่นนั้น จะไม่เกิดขึ้นหรือ ?

ตอบ คำว่า ภิกษุผู้มีจิตพ้นวิเศษแล้ว ไม่เกิด ดังนี้ ก็ไม่ควร

ถาม ถ้าเช่นนั้น ภิกษุผู้มีจิตพ้นวิเศษแล้ว เกิดก็มี ไม่เกิดก็มีหรือ ?

ตอบ คำว่า ภิกษุผู้มีจิตพ้นวิเศษแล้ว เกิดก็มี ไม่เกิดก็มี ดังนี้ ก็ไม่ควร

ถาม ถ้าเช่นนั้น ภิกษุผู้มีจิตพ้นวิเศษแล้ว เกิดก็มีใช่ ไม่เกิดก็มีใช่หรือ ?

ตอบ คำว่า ภิกษุผู้มีจิตพ้นวิเศษแล้ว เกิดก็มีใช่ ไม่เกิดก็มีใช่ ดังนี้ ก็ไม่ควร

เมื่อวัจฉะปริพาชกได้ฟังดังนั้น จึงแสดงความสงสัย และพระพุทธองค์ตรัสว่า วัจฉะ ควรแล้วที่ท่านจะไม่รู้ ควรแล้วที่ท่านจะหลง เพราะว่าธรรมนี้เป็นธรรมลุ่มลึก ยากที่จะเห็น ยากที่จะรู้ สงบระงับประณีต ไม่ใช่ธรรมที่จะหยั่งถึงได้ด้วยความคิด เป็นธรรมละเอียด รู้ได้เฉพาะบัณฑิต ... และย้อนถามวัจฉะปริพาชก ว่า

ถาม ถ้าไฟลุกโผลงอยู่ต่อหน้า จะรู้หรือไม่

ตอบ ข้าพเจ้าพึงรู้ว่า ไฟนี้ลุกโผลงอยู่ต่อหน้าเรา

ถาม ไฟที่ลุกโผลงอยู่ อาศัยอะไร

ตอบ อาศัยเชื้อคือ หญ้าและไม้ จึงลุกอยู่

ถาม ถ้าไฟดับไปต่อหน้า จะรู้หรือไม่

ตอบ ข้าพเจ้าจะรู้ว่าไฟนี้ดับไปต่อหน้าเราแล้ว

ถาม ไฟที่ดับไป ไปยังทิศไหนจากทิศนี้ คือ ทิศบูรพา ทิศปัจจิม ทิศอุดร หรือทิศทักษิณ

ตอบ ข้อนั้นไม่สมควร เพราะไฟนั้นอาศัยเชื้อคือหญ้าและไม้จึงลุก แต่เพราะเชื้อนั้นสิ้นไป และเพราะไม่มีของอื่นเป็นเชื้อ ไฟนั้นจึงถึงความดับไป ไม่มีเชื้อ ดับไปแล้ว

จากนั้นพระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมว่า ฉะนั้นก็เหมือนกัน บุคคลเมื่อบัญญัติว่าเป็นสัตว์พึงบัญญัติเพราะรูปใด รูปนั้นตถาคตละได้แล้ว ถอนรากทิ้งแล้ว ทำให้เป็นตุจตาลยอดด้วน ทำให้ไม่มี ทำให้เกิดขึ้นต่อไปไม่ได้อีกเป็นธรรมดา ตถาคตพ้นจากการนับว่ารูป มีคุณอันลึก อันใคร ๆ ประมาณไม่ได้ หยั่งถึงได้โดยยาก เปรียบเหมือนมหาสมุทร ไม่ควรจะกล่าวว่าเกิด ไม่ควรจะกล่าวว่าไม่เกิด ไม่ควรจะกล่าวว่าเกิดก็มี ไม่เกิดก็มี ไม่ควรจะกล่าวว่า เกิดก็หาไม่ได้ ไม่เกิดก็หาไม่ได้^{๒๐๐}

เมื่อจบการสนทนานั้น ปริพาชกวัจฉโคตรกราบทูลว่า ภาชิตของพระพุทธองค์แจ่มแจ้งนัก เปรียบเหมือนบุคคลหายของทีคว่า เปิดของที่ปิด บอกทางแก่คนหลงทาง หรือตามประทีปในที่มืด ด้วยคิดว่า ผู้มีจักขุจักเห็นรูปได้ ฉันทใด ท่านพระโคตมทรงประกาศธรรมโดยอนงกปริยาย ก็ฉันทนั้นเหมือนกัน และขอถึงพระรัตนตรัย ว่าเป็นสรณะ ประกาศตนเป็นอุบาสกตลอดชีวิต

ดังนั้น เวทัลละ จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งเพราะเป็นการตอบคำถามไปตามลำดับทำให้เกิดความรู้ ซึ่งเกิดประโยชน์ทั้งแก่ผู้ถามและผู้ฟังที่สามารถพิจารณาธรรมตามวุฒิภาวะของตน

๔. ประโยชน์ของเวทัลละ

เป็นการสอนธรรมด้วยการเปิดโอกาสให้ผู้ฟังได้ถามปัญหาที่ยังไม่รู้ ไม่เข้าใจโดยตรง ผู้สอนจะตอบประเด็นปัญหานั้น แล้วเปิดโอกาสให้ผู้ฟังถามปัญหาต่อจากเรื่องที่ตนรู้แล้วจักตอบปัญหาละเอียดลึกซึ้งยิ่งขึ้นไปจนสิ้นสุดกระบวนการความรู้ นั้น สามารถสรุปประโยชน์ของการสอนแบบเวทัลละได้ดังนี้

๑. ด้านผู้สอน คือ สามารถสอนความรู้ตรงตามความต้องการ ตามจุดประสงค์ และความสามารถของผู้ฟัง

๒. ด้านผู้ฟัง คือ ได้รับความรู้อย่างละเอียด ชัดเจน เป็นลำดับ และเป็นประโยชน์ต่อการนำไปปฏิบัติเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง

ตัวอย่างผลของการถามตอบ มีตั้งแต่การชื่นชม การประกาศตนเป็นอุบาสก การบรรลุนิพพาน ดังปรากฏในสักกปัญหาสูตร เมื่อท้าวสักกะได้สอบถามฟังธรรมจะพระพุทธเจ้าจบลงแล้ว ท้าวสักกะและเทวดา ๘๐,๐๐๐ องค์ เกิดดวงตาเห็นธรรม

๓.๓ ประโยชน์ของนวัคส์ตฤศาสน์

การแบ่งพุทธวจนะออกเป็น ๙ หมวดหรือนวัคส์ตฤศาสน์ที่มีมาแต่สมัยพุทธกาลนั้น ถือว่าเป็นการจัดรูปแบบหรือการแบ่งหมวดหมู่คำสอนพระธรรมวินัยของพระบรมศาสดาที่เก่าแก่มากที่สุดเท่าที่

^{๒๐๐} ม.ม. ๒๐/๒๔๘-๒๕๐/๔๒๘-๔๓๐.

มีหลักฐานปรากฏ พระพุทธเจ้าทรงมีพระสัพพัญญุตญาณในการแสดงธรรมเพื่อให้เหมาะสมแก่วิสัยของผู้ฟังธรรม นวัคส์ตฤศาสน์จึงเป็นทั้งหมดของคำสอนในพระพุทธศาสนาที่มีประโยชน์ตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนถึงปัจจุบัน ดังนี้

๓.๓.๑ ประโยชน์ต่อการสร้างศรัทธา

ศรัทธาหรือความเชื่อในพระพุทธศาสนาเป็นการสอนให้เชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ เป็นความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผล เชื่อมั่นในความจริง ความดีงาม เป็นความเชื่อที่ผ่านการกลั่นกรองจากปัญญา ความเชื่อเป็นสิ่งสำคัญสำหรับมนุษย์เพราะถ้าเชื่อสิ่งใดก็จะกระทำสิ่งนั้น ถ้าเชื่อผิดก็เป็นเหตุให้คิดผิด ทำผิดเป็นเหตุของปัญหานำพาความทุกข์มาสู่ตนและผู้อื่น แต่ถ้าเชื่อในสิ่งที่ถูกต้องก็เป็นเหตุให้คิดดี ทำดีนำพาความสุขมาสู่ตน นวัคส์ตฤศาสน์ที่มีลักษณะเป็นแบบร้อยแก้ว (สุตตะ) ที่พระพุทธองค์ทรงสั่งสอนมีความงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลางและงามในเบื้องปลายนั้น ทำให้ผู้ฟังเข้าใจในเนื้อหาของพระธรรมอย่างลึกซึ้ง ดังปรากฏใน การณปาฬีสสูตร อังคุดตรนิกาย ปัญจกนิบาต ความว่า “เปรียบเหมือนบุรุษผู้เฒ่าในรถอันเล็กลงแล้ว ย่อมไม่ปรารถนารถที่เร็วเหล่าอื่น ฉันทใด บุคคลฟังธรรมของท่านพระโคตมุนี โดยลักษณะใด ๆ คือ โดยสุตตะ โดยเคยยะ โดยไวยากรณ์ หรือโดยอัပ္ภุตธรรม ย่อมไม่ปรารถนาวาทะของสมณะเป็นอันมากเหล่าอื่นโดยลักษณะนั้น ๆ ฉันทนั้นเหมือนกัน...”^{๒๐๑} การบรรยายพระธรรมคำสอนของพระองค์ซึ่งจัดตรงจุดสามารถไขข้อกังขาของผู้ฟังได้อย่างกระจ่างแจ้งจนต้องยอมรับนับถือและศรัทธาในคำสอน ดังปรากฏในกฎทันทสูตร ที่ขนิทาย สีสขันธวรรค ความว่า “เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว พราหมณ์เหล่านั้นส่งเสียงอ้ออึงเกรียวกราว ... พราหมณ์กฎทันทตะกล่าวว่า ท่านทั้งหลาย ข้าพเจ้าจะไม่ชื่นชมคำสุภาสิตของพระสมณโคตม โดยเป็นคำสุภาสิตที่หามิได้ เพราะว่าผู้ที่ไม่ชื่นชมคำสุภาสิตของพระสมณโคตมโดยเป็นคำสุภาสิตนั้น ศีระจะจะต้องแตก...”^{๒๐๒} และเมื่อเกิดศรัทธาอย่างเต็มเปี่ยมกฎทันทตะพราหมณ์ประกาศตนเป็นอุบาสก ตั้งใจฟังธรรม พระพุทธองค์ทรงประกาศอนุพุพพิกา และเมื่อรู้ว่ามีจิตที่เหมาะสมแล้วจึงประกาศอริยสัจ ในที่สุดกฎทันทตะพราหมณ์บรรลุโสดาบันในคราวนั้นนั่นเอง

บางครั้งพระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมด้วยการอธิบาย การแจกแจง (เวยยากรณ์) จนผู้ฟังเข้าใจอย่างละเอียดลึกซึ้ง สร้างความเชื่อมั่นให้กับผู้ฟังพร้อมทั้งโน้มน้าวให้จิตจดจ่อและระลึกตามถึงความหมายที่อยู่ในคำสั่งสอนนั้น เกิดความศรัทธาอย่างหาที่สุดมิได้ ดังปรากฏในทิมนิกาย มหาวรรค สักกปัญหสูตร ความว่า

... ครั้งนั้นแล ท้าวสักกะจอมเทพ ได้ทรงใช้พระหัตถ์ตบปฐพี (เพื่อเป็นพยาน) แล้ว ได้ทรงอุทาน ๓ ครั้งว่า

นโม ตสส ภควโต อรหโต สมมาสมพุทฺธสฺส

นโม ตสส ภควโต อรหโต สมมาสมพุทฺธสฺส

นโม ตสส ภควโต อรหโต สมมาสมพุทฺธสฺส

ขอนอบน้อมแด่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น^{๒๐๓}

^{๒๐๑} อภ.ปญจก. ๓๖/๑๙๔/๔๑๕.

^{๒๐๒} ที.สี ๑๒/๒๓๐/๕๙.

^{๒๐๓} ที.ม. ๑๔/๒๗๑/๑๓๙.

และเป็นการสร้างแรงบันดาลใจในการน้อมนำไปปฏิบัติจนเกิดผล สร้างแรงศรัทธาให้เกิดต่อพระพุทธศาสนา ความศรัทธาต่อพระธรรมคำสอนนั้นยังเกิดจากการที่ผู้ฟังได้รับฟังธรรมจากพระพุทธองค์แล้วเกิดความเพลิดเพลิน มีความประทับใจ และจดจำได้ง่าย ผู้ฟังเกิดความซาบซึ้งคำสอนเช่นนี้จะเป็นแบบร้อยแก้วผสมร้อยกรอง (เคยยะ) ทำนองไพเราะเสนาะโสต แม้แต่เทวดาก็ยังเกิดความเชื่อ ความศรัทธาและชื่นชมในวิธีการสอนของพระพุทธองค์ บรรลุธรรมกันอย่างมากมาย ดังที่ปรากฏใน มงคลสูตร บางครั้งพระพุทธองค์ทรงสร้างความอัศจรรย์ให้เกิดแก่ผู้ฟังจนประกาศตนเองขอเป็น อุบาสก อุบาสิกา และขอถึงพระรัตนตรัยเป็นที่ตั้ง สิ่งเหล่านี้ล้วนเกิดจากความศรัทธา

นวัตศัสตรูศาสน์เป็นคำสอนในพระพุทธศาสนาที่เน้นเรื่องของเหตุและผลเสมอ ความศรัทธา จึงบังเกิดขึ้น เป็นความศรัทธาที่เกิดจากปัญญา ทำให้เป็นศรัทธาที่ถูกต้องตามหลัก ไม่ผิดพลาด ผิดเพี้ยนกลายเป็นความมกมาย ศรัทธาตามหลักของพระพุทธศาสนา ต้องเป็นความเชื่อที่ซาบซึ้ง นับเนื่องด้วยเหตุผล มีปัญญารองรับ และเป็นทางสืบทอดแก่ปัญญาได้ คุณประโยชน์ของศรัทธาต้อง เป็นไปเพื่อทำให้เกิดวิริยะ คือความเพียรพยายามที่จะปฏิบัติทดลองสิ่งทีเชื่อด้วยศรัทธานั้น ให้เห็นผล ประจักษ์จริงแก่ตน ซึ่งนำไปสู่กระบวนการสร้างปัญญาในที่สุด ศรัทธาต้องเป็นไปเพื่อปัญญา ดังนั้น ศรัทธาที่ถูกต้องจึงต้องส่งเสริมความคิดวิจยวิจารณ์ จึงจะเกิดความก้าวหน้าแก่ปัญญาตามจุดหมาย ในขณะที่เดียวกันแม้ศรัทธาเองจะมั่นคงแน่นแฟ้นได้ก็เพราะได้คิดเห็นเหตุผลจนมั่นใจ หมดความ เคลือบแคลงสงสัยใด ๆ ดังนั้นศรัทธาตามหลักพระพุทธศาสนาจึงส่งเสริมการคิดหาเหตุผล เพื่อควบคุมศรัทธาให้อยู่ในความหมายที่ถูกต้อง ซึ่งคำสอนทั้งหมดนี้ดำรงอยู่ในวงศัสตรูศาสน์ทั้ง ๙ กลุ่ม

๓.๓.๒ ประโยชน์ต่อการปรับพฤติกรรม

คำสอนในวงศัสตรูศาสน์มีผลต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของมนุษย์ อานิสงส์ของผู้ฟังเมื่อ ได้ฟังแล้วจะเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมจากปุถุชนคนธรรมดาเป็นผู้ที่มีธรรม จากผู้ที่มีธรรมอยู่ แล้วก็ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเป็นอริยบุคคลได้ ดังในสมัยพุทธกาลที่เหล่าพระสาวกที่ได้ฟังพระธรรม ของพระพุทธเจ้าก็สามารถบรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ การฟังข้อความในวงศัสตรูศาสน์แต่ละ ลักษณะย่อมสร้างผลทางจิตที่ทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมได้ เช่น คาถาที่พระอัสสชิได้แสดง แก่อุปติสสะปริพาชก เพียงแค่คาถาเดียวซึ่งมี ๔ บาทก็สามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของอุปติสสะ ปริพาชกจากปุถุชนกลายเป็นอริยบุคคล ตัวอย่างคาถามีว่า

เย ธมมา เหตุปุปภาว	เตสํ เหตุ ตถาคโต
เตสณจ โย นิโรโธ	เอวํ วาที มหาสมโณติ ^{๒๐๔}
ธรรมทั้งหลายเหล่าใดเกิดแต่เหตุ	พระตถาคตทรงแสดงเหตุแห่งธรรมเหล่านั้น
และความดับแห่งธรรมเหล่านั้น	พระมหาสมณะมีปกติตรัสอย่างนี้” ^{๒๐๕}

^{๒๐๔} วิ.ม. ๔/๖๕/๗๔.

^{๒๐๕} วิ.ม. ๖/๖๕/๗๑.

และเมื่ออุปติสสะปริพาชก (ภายหลังออกบวช นามว่า พระสารีบุตร) นำคาถาไปบอกแก่ โกลิตะปริพาชกผู้เป็นสหายสนิท เมื่อฟังจบโกลิตะปริพาชก (ภายหลังออกบวช นามว่า พระโมคคัลลานะ) เกิดดวงตาเห็นธรรมเช่นกัน

ถ้อยคำในคาถาสื่อแสดงให้เห็นถึงการเข้าใจความลึกซึ้งที่มีอยู่ในถ้อยคำประกอบฉันทลักษณ์ อย่างถูกต้องและนำถ้อยคำร้อยเรียงได้อย่างลงตัว ผู้มีปัญญาเพียงฟังเท่านั้นก็สามารถตกผลึกในจิต และแยกแยะข้อความในคาถาเพียง ๑ บาทออกเป็น ๑๐๐๐ ประเด็นได้ จนเกิดการเปลี่ยนแปลง พฤติกรรม นี้คืออานิสงส์แห่งคาถาในนวัคส์ตฤศาสน์

อีกตัวอย่างหนึ่งเป็นคาถาที่พระพุทธองค์ทรงแสดงต่อสตรีที่เสียสติจนเป็นบ้า จากการได้รับความกระทบกระเทือนทางจิตอย่างรุนแรง แต่เมื่อได้ฟังคาถานี้แล้วก็เข้าถึงสัจธรรมแห่งชีวิต ทำให้สามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของตนเองได้ คาถาที่พระพุทธองค์ทรงตรัสแก่นางปฐาจารานัน คือ

น้ำในสมุทรทั้ง ๔ มีประมาณน้อย
น้ำตาของคนผู้อันทุกข์ถูกต้องแล้ว
เศร้าโศก ไม่ใช่บ่อย มากกว่าน้ำในมหาสมุทรนั้น
เหตุไร เธอจึงประมาทอยู่ เล่า ? แม่น้อง^{๒๐๖}

เมื่อนางปฐาจาราได้ฟังคาถาอันมีความงดงามเปรียบเทียบกับน้ำตากับมหาสมุทรจึงเกิดความ เข้าใจได้ จนปรับเปลี่ยนความคิดและความประพฤติของตนเอง จากความโศกเศร้ากลายเป็นความ เข้าใจและได้บรรลุความเป็นพระอรหันต์ในที่สุด

จะเห็นได้ว่านวัคส์ตฤศาสน์เป็นวิธีการสอนที่พระพุทธองค์ทรงใช้เผยแผ่พระพุทธศาสนา ตั้งแต่อดีตกาล รสของพระธรรมสามารถเข้าถึงจิตใจของผู้ฟังได้อย่างกระจ่างดุจแสงเทียนที่ส่องสว่าง ในความมืด ผู้ฟังมีความเข้าใจ มีสติระลึกรับตามคำสอนจนทำให้สามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมได้ในที่สุด

๓.๓.๓ ประโยชน์ต่อการพัฒนาปัญญา

พระธรรมคำสอนในนวัคส์ตฤศาสน์มุ่งเน้นสอนในเรื่องการพ้นทุกข์ สอนให้รู้จักทุกข์และ วิธีการดับทุกข์ ให้พ้นจากอวิชชาหรือความไม่รู้ความจริงตามธรรมชาติ อันเป็นเหตุให้เกิดทุกข์จาก กิเลสทั้งปวง คือ ความโลภ ความโกรธ ความหลง ทรงสอนให้ผู้ฟังทำความเข้าใจด้วยเหตุและผลตาม กำลังสติปัญญา นำไปพิสูจน์ให้ทราบข้อเท็จจริงด้วยการปฏิบัติ จนเห็นตามความเป็นจริงว่าสรรพสิ่ง ในธรรมชาติมีความเปลี่ยนแปลง เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไปตลอดเวลา สัตว์โลกจึงต้องเป็นไปตามกฎ แห่งกรรมด้วยการกระทำของตนเอง หากมนุษย์มีความปรารถนาที่จะมีความสุขอย่างถูกต้อง ต้อง พัฒนาปัญญาให้ถึงการหลุดพ้นจากวิภวสงสารนี้ จึงต้องหมั่นปฏิบัติสร้างสมบุญบารมี

คำสอนในนวัคส์ตฤศาสน์ที่พระพุทธองค์ทรงสอนทำให้ผู้ฟังสามารถพัฒนาปัญญาได้จนเห็น ธรรมนั้น บางครั้งทรงใช้วิธีการโต้ตอบทำให้ผู้ฟังคลายความสงสัย จนผู้ฟังเกิดอานิสงส์สามารถพัฒนา ปัญญาตนเองจนบรรลุธรรม ดังที่ปรากฏใน ราหุลสูตร สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค ความว่า

ภ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ควรหรือที่จะ ตามเห็นสิ่งนั้นว่า นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นตัวตนของเรา

^{๒๐๖} พุ.ธ.อ. ๔๑/๔๐๙.

รา. ไม่ควรเห็นอย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า ...

ภ. ราหุล อริยสาวกผู้ได้สดับแล้ว เห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมเบื่อหน่ายทั้งในจักขุ ทั้งในรูป ทั้งในจักขุวิญญาณ ทั้งในจักขุสัมผัส ทั้งในเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ที่เกิดขึ้นเพราะจักขุสัมผัสเป็นปัจจัย ฯลฯ...

เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไวยากรณ์ภาษิตนี้อยู่ จิตของท่านพระราหุล หลุดพ้นแล้วจากอาสวะ ไม่ถือมั่นด้วยอุปาทาน ฝ่ายเวทดาหลายพันก็เกิดธรรมจักขุ อันปราศจากอฐี ปราศจากมลทินว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้น ทั้งหมดล้วนมีความดับไปเป็นธรรมดา^{๒๐๗}

คำสอนในนวัคศาสตร์ศาสนายังทำให้เกิดความกระจ่างสามารถพัฒนาปัญญาในทุกระดับชั้นของบุคคล ถึงแม้ว่าจะบวชเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนาแล้วแต่ก็คำสอนที่เกิดจากการโต้ตอบยังทำให้เกิดการพัฒนาปัญญาระหว่างกันได้อีก ดังที่ปรากฏใน รถวินิตสูตร มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก เป็นการสนทนาระหว่างพระสารีบุตรและพระปุลณมณตานีบุตร ความว่า

... ท่านพระปุลณมณตานีบุตรตอบว่า ผู้มีอายุ ผมชื่อปุลณะ แต่พวกภิกษุเพื่อพรหมจารี รู้จักผมว่ามณตานีบุตร”

ท่านพระสารีบุตรกล่าวว่า ผู้มีอายุ น้าอัศจรรย์นัก ไม่เคยมีมาแล้ว ธรรมอันลึกซึ้ง อันท่านพระปุลณมณตานีบุตร เลือกเฟิ่นมากแล้วแก้ด้วยปัญญาอันลึกซึ้ง ตามเยี่ยงพระสาวกผู้ได้สดับแล้ว รู้ทั่วถึงคำสอนของพระศาสดาโดยถ่องแท้ จะฟังกล่าวแก้ ฉะนั้น ...^{๒๐๘}

เมื่อท่านพระสารีบุตรกล่าวอย่างนี้แล้ว ท่านพระปุลณมณตานีบุตรจึงถามว่า ผู้มีอายุ ท่านชื่ออะไร ? และเพื่อนพรหมจารีทั้งหลายรู้จักท่านว่าอย่างไร ?

ท่านพระสารีบุตรตอบว่า ผู้มีอายุ ผมชื่อว่าอุปติสสะ แต่พวกเพื่อนพรหมจารี รู้จักผมว่าสารีบุตร

ท่านพระปุลณมณตานีบุตรกล่าวว่า ท่านผู้เจริญ ผมกำลังพูดอยู่กับท่านผู้เป็นสาวก ทรงคุณคล้ายกับพระศาสดา มิได้ทราบเลยว่า ท่านชื่อว่าสารีบุตร ถ้ารู้ว่าท่านชื่อสารีบุตร ผมก็ไม่ต้องพูดมากมาย เป็นการน้าอัศจรรย์จริง ไม่เคยมีมาแล้ว ธรรมอันลึกซึ้งอันท่านสารีบุตร เลือกเฟิ่นมาถามแล้วด้วยปัญญาอันลึกซึ้ง ตามเยี่ยงพระสาวกผู้ได้สดับแล้ว รู้ทั่วถึงคำสอนของพระศาสดาโดยถ่องแท้จะฟังถาม ...

พระมหานาคทั้งสองนั้น ต่างชื่นชมสุภาชิตของกันและกันด้วยประการฉะนี้แล^{๒๐๙}

^{๒๐๗} ส.สพ. ๒๘/๑๘๘/๒๑๔-๒๑๕.

^{๒๐๘} ม.ม. ๑๘/๒๙๙/๓๔๐.

^{๒๐๙} ม.ม. ๑๘/๓๐๐๓๔๐-๓๔๑.

การพัฒนาปัญญาที่เกิดจากการได้ฟังพระธรรมคำสอนในนวัคส์ตฤคศาสตร์ยังสามารถแก้ไข ปัญหาที่เกิดจากความสงสัย ให้มีความเข้าใจกระจ่างเข้าใจอย่างถ่องแท้ ดังความสงสัยของท้าวสักกะที่ ปรากฏอยู่ใน สักปัญหสูตร ที่มณีกาย มหาวรรค ความว่า

ท้าวสักกะทูลถามว่า ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ เทวดา มนุษย์ อสูร นาค คนธรรพ์ และสัตว์เหล่าอื่นเป็นอันมาก มีอะไรเป็นเครื่องผูกพัน เขาเหล่านั้นเป็นผู้ไม่มีเวร ไม่มีอาชญา ไม่มีศัตรู ไม่มีความคับแค้นใจ มีความหวังอยู่ว่า ขอพวกเรา จงเป็นผู้ไม่มีเวร เป็นต้น อยู่เกิด ดังนี้ แต่เฉฉยังเป็นผู้มีเวร มีอาชญา มีข้าศึก มีความ คับแค้นใจ เป็นไปกับด้วยเวรอยู่อีกเล่า ?

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสตอบว่า ขอถวายพระพร เทวดา มนุษย์ อสูร นาค คนธรรพ์ และสัตว์เหล่าอื่นเป็นอันมาก มีความริษยาและความตระหนี่เป็นเครื่อง ผูกพัน เขาเหล่านั้นเป็นผู้ไม่มีเวร ไม่มีอาชญา ไม่มีศัตรู ไม่มีความคับแค้นใจ หวังอยู่ ว่า ขอเราจงเป็นผู้ไม่มีเวร เป็นต้น อยู่เกิด ดังนี้ แต่ก็ยังเป็นผู้มีเวร มีอาชญา มีศัตรู มีความ คับแค้นใจ เป็นไปกับด้วยเวรอยู่

ท้าวสักกะจอมเทพ มีพระหฤทัยยินดี ทรงชื่นชม อนุโมทนาพระภาชิตของ พระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ข้อนี้เป็นอย่างนั้น ข้าแต่พระสุคต ข้อนี้เป็นอย่างนั้น ข้าพระองค์ข้ามพ้นข้อสงสัยในข้อนั้นเสียได้แล้ว หมดความสงสัยที่ จะพึงกล่าวว่อย่างไรแล้ว เพราะได้สดับปัญหาพยากรณ์ของพระผู้มีพระภาคเจ้า^{๒๑๐}

คำสอนในนวัคส์ตฤคศาสตร์เมื่อได้รับฟังแล้วคิดตามจะทำให้เกิดความสุขกระจ่างในจิต เป็น ความเข้าใจที่ลุ่มลึกในคำสอนจึงเป็นการพัฒนาปัญญาให้เกิดกับผู้ฟัง ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว

๓.๓.๔ ประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต

หลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในนวัคส์ตฤคศาสตร์ เป็นที่พึงทางใจให้กับมนุษย์ ในการดำรงชีวิต ด้วยหลักธรรมคำสั่งสอนที่มุ่งหมายสั่งสอนให้คนเป็นคนดี มีคุณธรรม มีเหตุผล มี ความศรัทธาในสิ่งที่ถูกต้องด้วยการพิจารณาอย่างมีเหตุผล บุคคลไม่ว่าจะอยู่ในฐานะ บทบาทใด จะต้องยึดหลักธรรมในการดำเนินชีวิต เพราะธรรมหรือหลักคำสอนจะช่วยแก้ปัญหาละและอุปสรรค ต่าง ๆ ที่เกิดกับตนได้ อีกทั้งจะทำให้ทุกคนอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ หากมนุษย์รู้จักนำธรรมะมาปฏิบัติ อย่างถูกต้องเหมาะสมตามเหตุ ตามปัจจัย ตามวัย ตามหน้าที่ ก็จะทำให้เกิดผลดีต่อตนเอง ผู้อื่น และ ส่งต่อไปสู่คนรอบข้างหรือสังคมด้วย

การดำรงชีวิตที่ประกอบไปด้วยคุณธรรมทำให้คนเป็นคนดี มีความละเอียดเกรงกลัวต่อการทำ ชั่ว ไม่เบียดเบียนผู้อื่นให้เดือดร้อน มีความเมตตากรุณาต่อผู้อื่นด้วยจิตอาสาปรารถนาจะช่วยเหลือ ผู้อื่น ดังที่ปรากฏอยู่ในสุวรรณสามชาตกะเป็นเรื่องราวในอดีตของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ทรงบำเพ็ญ เมตตาบารมี คือ การแผ่เมตตาจิตให้สรรพสัตว์ทั้งปวงเป็นสุขโดยทั่วหน้ากันไม่เลือกชั้นวรรณะ เพศ วัย หรือเผ่าพันธุ์ใด ๆ เพราะท่านคิดว่าสัตว์โลก คือ เพื่อนร่วมทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย การนำเอา หลักธรรมคำสอนเหล่านี้มาเป็นรูปแบบในการปฏิบัติจะทำให้เกิดความสุขแก่การดำรงชีวิตได้

^{๒๑๐} ที่.ม. ๑๔/๒๕๕/๑๒๗.

ความสุขและความทุกข์เป็นธรรมชาติของชีวิต จึงมีความจำเป็นที่มนุษย์ต้องศึกษาพัฒนา ทั้งสุขและทุกข์เพื่อให้มีดุลยภาพในการดำเนินชีวิต ให้ชีวิตดำเนินไปในแนวทางที่สอดคล้องกับ ธรรมชาติ แต่ในยุคที่โลกเต็มไปด้วยสิ่งอำนวยความสะดวก วัตถุคือสิ่งที่จะตอบสนองความต้องการ ของชีวิต มนุษย์จึงพยายามพัฒนาทางด้านวัตถุเพื่อตอบสนองความต้องการทางด้านร่างกาย แต่ ในขณะที่จิตใจความอ่อนแอ เปรียบบาง ทุกข์ได้ง่ายแต่สุขได้ยาก จึงทำให้เสียดุลยภาพของชีวิต ดังนั้น ทั้งสุขและทุกข์เป็นคุณสมบัติชนิดหนึ่งที่มนุษย์จะต้องปฏิบัติให้ถูกต้องกล่าว สุขคือสิ่งที่มนุษย์จะต้อง พัฒนาให้เกิดขึ้นในชีวิต ทุกข์คือสิ่งที่มนุษย์จะต้องกำหนดรู้และปฏิบัติให้ถูกต้อง หากมนุษย์สามารถ เข้าใจตามหลักคำสอนเรื่องสุขและทุกข์ให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ก็จะทำให้เกิดดุลยภาพในการดำเนินชีวิต ดังพุทธคาถาที่ว่า

สุขกามานิ ภูตานิ	โย ทณฺเฑน น หีสติ
อตฺตโน สุขเมสํโน	เปจฺจ โส ลภเต สุข ^{๒๑๑}
สัตว์ผู้เกิดแล้วทั้งหลายเป็นผู้ใคร่สุข	บุคคลใดแสวงหาสุขเพื่อตน
ไม่เบียดเบียน (ผู้อื่น) ด้วยท่อนไม้	บุคคลนั้นละไปแล้วย่อมได้สุข ^{๒๑๒}

หลักคำสอนพระพุทธศาสนาในวัฏจักรสังขตธรรมครอบคลุมทั้งรูปธรรมและนามธรรมเป็นทาง แห่งการดำเนินชีวิตที่จะนำผู้ปฏิบัติให้พบกับความสำเร็จในหน้าที่การงาน มีความสุขสงบสดชื่นเบิก บานทั้งกายและจิต ทำชีวิตให้สมบูรณ์มีคุณค่าที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์อย่างแท้จริง ทั้งอดีต ปัจจุบันและ อนาคต

๓.๓.๕ ประโยชน์ต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

วัฏจักรสังขตธรรม เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้พระพุทธศาสนาสืบทอดมาได้อย่างยาวนาน มี ลักษณะพิเศษที่น่าศึกษา หากสามารถทำความเข้าใจ และนำมาประยุกต์ใช้ในการเผยแผ่ พระพุทธศาสนา จะทำให้สามารถเข้าถึงใจของผู้ฟังธรรมที่มีความหลากหลาย ดังแบบอย่างที่ว่าพระพุท ธองค์ส่งพระสาวกไปประกาศศาสนาในครั้งพุทธกาล ทำให้ศาสนาประดิษฐานได้มั่นคง ณ ชมพูทวีป การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นหน้าที่ของพุทธบริษัท ๔ ที่พึงจะช่วยกันจรรโลงรักษาพระธรรม คำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้ไปสู่ใจชาวโลก เพื่อประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์ทั้งผอง ให้พวกเขา ได้อาศัยธรรมะเป็นที่พึ่งที่ระลึกเป็นที่เกาะเกี่ยวของใจ เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตให้อยู่ในครรลอง ที่ก่อประโยชน์สุขให้แก่ตนเองและผู้อื่น ไม่เบียดเบียน ไม่สร้างความเดือดร้อน ไม่ก่อทุกข์ ไม่ก่อบาป และเป็นหนทางที่จะสลัดตนออกจากกองทุกข์ เข้าถึงบรมสุขคือนิพพานในภพชาติสุดท้ายได้ในที่สุด แน่แน่นอนว่าวัฏจักรสังขตธรรมนี้สามารถนำไปใช้ได้อย่างเกิดประสิทธิภาพ เพราะนอกจากจะหมายถึง ลักษณะการสอนแล้วหมายรวมถึงหลักธรรมอีกด้วย และเมื่อผู้ศึกษาให้ความสนใจในวัฏจักรสังขตธรรม แล้วผู้ที่ยังไม่มีความสามารถด้านภาษาบาลี ซึ่งเป็นภาษาหลักในการสืบทอดและเผยแผ่ พระพุทธศาสนาแบบเถรวาท อาจเปิดโอกาสให้กับตนเองในการเริ่มต้นทำความเข้าใจกับพระบาลีที่ใช้

^{๒๑๑} พ.ธ. ๒๕/๒๐/๓๒.

^{๒๑๒} พ.ธ. ๔๒/๒๐/๕๕.

รักษาพระพุทธรูป-พจน์ สำหรับผู้ที่มีความรู้ด้านภาษาบาลีแล้ว สามารถฝึกฝนและพัฒนาทักษะภาษาตามแผนวังกศัตถศาสตร์ เพื่อสร้างสรรค์ผลงานทางพระพุทธศาสนาให้เหมาะสมกับยุคสมัยมากยิ่งขึ้น

๓.๓.๖ ประโยชน์ต่อการบรรลุธรรม

พระพุทธรูปเจ้าทรงมีพระสัพพัญญุตญาณ การแสดงธรรมแต่ละครั้งเป็นไปอย่างมีความมุ่งหมาย ทรงแสดงเฉพาะสิ่งที่เป็นจริง มีประโยชน์ และในเวลาที่เหมาะสม ทรงเลือกใช้วังกศัตถศาสตร์ที่เหมาะสม ทรงแสดงธรรมอย่างมีปฏิหาริย์ หมายถึง นำมาซึ่งผลเฉพาะ เหมาะแก่ผู้ฟัง สามารถน้อมนำไปปฏิบัติเพื่อกำจัดทุกข์ของชีวิตในระดับต่าง ๆ ทรงชี้หนทางกำจัดกิเลสอย่างหยาบจนถึงละเอียด ผู้ที่ศึกษาธรรมอย่างตั้งใจ เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องสมบูรณ์ นำไปใช้อย่างต่อเนื่อง จนปรากฏผลในการลดอกุศลและเพิ่มกุศล เกิดปัญญาในระดับต่าง ๆ เกิดดวงตาเห็นธรรม บรรลุมรรค ผล นิพพาน ตั้งแต่ระดับโสดาบัน สกทาคามี อนาคามี และอรหันต์

ผลของการแสดงธรรมนั้นคือ บ้างเกิดความเลื่อมใส ศรัทธา บ้างทูลสรรเสริญพระพุทธรูป บ้างทูลขอถือพระรัตนตรัยตลอดชีวิต บ้างทูลขอออกบวช บ้างบรรลุโสดาบันตั้งแต่ฟังธรรมครั้งแรก บ้างบรรลุอรหัตผลในการฟังธรรมครั้งที่สอง

ตลอดระยะเวลา ๔๕ พรรษา นับแต่แสดงธรรมโปรดปัญจวัคคีย์จนกระทั่งโปรดสุภทัตเป็นสาวกคนสุดท้าย ไม่ว่าจะแสดงธรรมเพื่อบุคคลเพียงคนเดียว หรือบุคคลหมู่มากรวมถึงเทวดามีผู้บรรลุธรรมเป็นจำนวนมาก นั้นเพราะพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเพียบพร้อมบริบูรณ์ด้วยวังกศัตถศาสตร์ นั่นเอง

๓.๔ สรุป

คำสอนในวังกศัตถศาสตร์มีความครอบคลุมรอบด้านทุกมิติ ตามลักษณะโครงสร้างที่มีแบบการอธิบายเชิงร้อยแก้ว ร้อยกรองและแบบผสม หลักธรรมคำสอนที่ประกอบไปด้วยอรรถะ สาระ ที่ส่งเสริมให้เป็นคนดีละเว้นความชั่ว มีความเมตตากรุณาต่อผู้อื่น ทำให้สามารถอยู่ร่วมกันได้ในสังคมอย่างมีความสุข เกิดความเกื้อกูลกันและกัน ยอมรับกฎเกณฑ์กติกาทางสังคมที่ถือปฏิบัติกันอย่างปกติด้วยจิตใจที่เข้มแข็ง ไม่อ่อนไหวไปตามสถานการณ์ที่ไม่ปกติและไม่ถูกต้อง มีการพัฒนาทักษะต่าง ๆ ของตนเองได้อย่างเหมาะสมกับสภาพการณ์และสังคมแห่งเทคโนโลยีในยุคโลกาภิวัตน์ พัฒนาปัญญาตนเองให้มีความรู้ ความเข้าใจสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุข รู้และเข้าใจสามารถสื่อสารกับผู้อื่นได้อย่างเหมาะสมตามกาลเทศะ สถานที่และบุคคล สามารถถ่ายทอดตีความในความหมายของการสื่อสารได้อย่างถูกต้องเหมาะสม หมั่นฝึกฝนเตรียมตนให้พร้อมกับสถานการณ์ต่าง ๆ ทั้งกายและใจ ไม่หลงมัวเมาไปกับสิ่งเร้าที่จะฉุดรั้งตนเองหลงไปในทางมืดบอด ทำให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุขตามคำสอนในวังกศัตถศาสตร์ สามารถสรุปเป็นภาพได้ดังนี้

ภาพที่ ๓.๑๔ สรุปนวัตศิลป์ทัศนศึกษา

บทที่ ๔

บูรณาการการสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวงค์ศตศึกษา

การนำแนวคิดและทฤษฎีการสอน องค์ความรู้ที่ใช้กันอย่างเป็นสากลและนวงค์ศตศึกษา องค์ความรู้สำคัญยิ่งประการหนึ่งของพระพุทธศาสนาบูรณาการเข้าด้วยกัน มุ่งหวังให้เกิดแนวทางในการสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวงค์ศตศึกษาอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อให้สามารถนำไปใช้ในการสอนพระพุทธศาสนาได้จริงและเหมาะสมกับบริบทตามยุคสมัยที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วตลอดเวลา จะนำเสนอตามประเด็นดังต่อไปนี้

๔.๑ แนวทางบูรณาการการสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวงค์ศตศึกษา

๔.๒ บูรณาการการสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวงค์ศตศึกษาในมิติองค์รวมของโครงสร้าง

๔.๓ บูรณาการการสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวงค์ศตศึกษาในมิติสารัตถธรรม

๔.๔ บูรณาการการสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวงค์ศตศึกษาในมิตินิติศาสตร์

๔.๕ บูรณาการการสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวงค์ศตศึกษาในมิติความพร้อมของบุคคล

๔.๖ การสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ

๔.๗ สรุปบูรณาการการสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวงค์ศตศึกษา

๔.๑ แนวทางบูรณาการการสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวงค์ศตศึกษา

การศึกษาเกี่ยวกับการสอนพระพุทธศาสนาของประเทศไทยในปัจจุบันพบว่า มีการจัดการเรียนการสอน และการจัดหลักสูตรตามพระไตรปิฎกทั้ง ๓ หมวดใหญ่ ได้แก่ พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก แต่ยังไม่มีการสอนแบบครบวงจร ซึ่งในอดีตกาลพระพุทธเจ้าทรงใช้หลักนวงค์ศตศึกษาในการประกาศพระศาสนา ทรงสอนได้ตรงกับความต้องการของบุคคลนั้น ๆ ส่งผลให้การสอนประสบความสำเร็จเป็นอย่างมาก จึงถือได้ว่าเป็นการสอนพระพุทธศาสนาแบบครบวงจร นวงค์ศตศึกษาเป็นหลักการสอนที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกทั้ง ๓ หมวดใหญ่ และถึงแม้ว่าจะมีการรวบรวมแนวทางการสอนของพระพุทธเจ้าตามหลักนวงค์ศตศึกษาเป็น ๙ กลุ่มแล้วก็ตาม หากนำมาใช้เป็นหลักการสอนพระพุทธศาสนาในปัจจุบันก็ได้เป็นการง่ายต่อการเรียนรู้ของผู้ที่ต้องการศึกษา เนื่องจากคำสอนในพระพุทธศาสนาทั้งหมดมีอยู่เป็นจำนวนมากถึง ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ มีความสมบูรณ์พร้อมด้วยอรรถและพยัญชนะ ต้องมีความละเอียดลึกซึ้งต่อการทำความเข้าใจในเนื้อหาของหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าอย่างถูกต้องและตรงตามความเป็นจริงที่พระพุทธองค์ต้องการสื่อแสดงให้เข้าใจ การสืบทอดมาอย่างยาวนานนับสองพันกว่าปี ทำให้ต้องอาศัยการตีความเพราะแตกต่างกันด้วยบริบท และหากจะให้ผู้เรียนในปัจจุบันเข้าถึงพระพุทธศาสนาได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น จึงมีความจำเป็นต้องอาศัยการบูรณาการด้วยศึกษาศาสตร์

การนำนวงค์ศตศึกษามาเป็นแนวทางการสอนพระพุทธศาสนาให้เป็นระบบและครอบคลุมทุกส่วน สามารถบูรณาการกับอนุกรมวิธานของบลุมที่ให้ความสำคัญกับพฤติกรรมของมนุษย์

ทั้ง ๓ ด้าน คือ พุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัย หลักการสอนที่เน้นถึงพฤติกรรมของมนุษย์ให้มีความรู้ ความเข้าใจ สามารถนำความรู้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ตอบสนองต่อความต้องการ รู้ถึงการวิเคราะห์และการสังเคราะห์สิ่งที่ได้เรียนรู้ เกิดคุณภาพของความรู้สร้างค่านิยมผสมผสานจนเป็นความเหมาะสม นำไปเป็นแนวทางแห่งการปรับตัวให้เกิดการสร้างลักษณะนิสัยเฉพาะตน สามารถประเมินค่าการเรียนรู้และองค์ความรู้ของตนเอง นอกจากนั้นต้องบูรณาการร่วมกับทักษะของการเรียนรู้ที่มนุษย์พึงมีในศตวรรษที่ ๒๑ ที่มีองค์ประกอบ ๕ ด้าน คือ ทักษะพื้นฐานในการเรียนรู้ หนังสือ ทักษะการคิด ทักษะการทำงาน ทักษะการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ และทักษะการใช้ชีวิต จัดเป็น ๓ กลุ่ม คือ ทักษะการใช้ชีวิตและการทำงาน ทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรม และทักษะด้านสารสนเทศ สื่อและเทคโนโลยี โดยหลักการนี้จะช่วยให้การนำนวัตศาสตร์มาใช้มีความร่วมสมัยยิ่งขึ้น เหมาะสมกับคนในปัจจุบันที่ต้องพึ่งพาและพัฒนาตนเองตลอดเวลา การเรียนรู้เพื่อเพิ่มพูนความรู้และสร้างความคิดพัฒนาต่อยอดในการทำงาน การดำเนินชีวิตโดยมีเทคโนโลยีต่าง ๆ เข้ามาเป็นองค์ประกอบในชีวิต การนำหลักการของโลกตะวันตกบูรณาการกับหลักของการศึกษาในโลกตะวันออกหรือหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา ด้วยการร้อยเรียงออกมาเป็นหลักการสอนพระพุทธศาสนาที่เหมาะสมกับปัจจุบันจะทำให้เกิดคุณค่าทางการศึกษาพระพุทธศาสนาที่สมบูรณ์

การสอนแบบนวัตศาสตร์ทั้ง ๙ กลุ่มสามารถแบ่งตามลักษณะโครงสร้างได้ ๓ ประการ คือ ลักษณะบรรยาย ลักษณะบรรยายพร้อมบทกวี และลักษณะบทกวี จากการศึกษาอนุกรมวิธานของบลูมลักษณะของโครงสร้างการสอนจะเป็นแบบบรรยายในเนื้อหา ซึ่งเป็นทักษะพื้นฐานในการเรียนรู้ หากนำวิธีการบรรยายในนวัตศาสตร์มาเสริมในส่วนนี้จะทำให้ผู้ฟังมีความเข้าใจมากยิ่งขึ้น เพราะวิธีการบรรยายของพระพุทธเจ้าจะสร้างแรงจูงใจ ความประทับใจ และความอัศจรรย์ใจให้แก่ผู้ฟัง บางครั้งก็จะสอดแทรกบทกวีในขณะที่บรรยายหรือหลังจากการบรรยายแล้ว ทำให้ผู้ฟังมีความเข้าใจเนื้อหาอย่างลึกซึ้ง เพื่อสร้างการตอบสนองจากผู้ฟังในส่วนของจิตพิสัย ผู้ฟังรับรู้จดจำได้ด้วยบทกวีที่ตรงกับเนื้อหาสร้างค่านิยมในการบรรยาย การสอนโดยบทกวีจะสร้างความเพลิดเพลินให้แก่ผู้ฟังให้เกิดความเข้าใจสร้างทักษะทางความคิด ความลึกซึ้งของบทกวีทำให้เกิดการวิเคราะห์และการสังเคราะห์เนื้อหาจากลักษณะพฤติกรรมแบบพุทธิพิสัย หลักการสอนที่สอดแทรกลักษณะของนวัตศาสตร์ควรทำในมิติองค์รวมของโครงสร้าง เนื่องจากการสอนในปัจจุบันสามารถตอบสนองต่อลักษณะพฤติกรรมของคนเป็นส่วน ๆ จากการที่คนมีทักษะแห่งการรับรู้ที่แตกต่างกัน การนำหลักนวัตศาสตร์ทั้ง ๓ ลักษณะในทุกมิติองค์รวมของโครงสร้างมาสอดแทรกในการสอนจะทำให้เกิดการพัฒนาทักษะของคน เกิดการเรียนรู้ในการดำเนินชีวิตได้อย่างมั่นคง

นวัตศาสตร์ที่เป็นส่วนของสารัตถธรรมของพระพุทธศาสนา มุ่งเน้นสอนให้คนในสังคมรู้จักการแก้ทุกข์ที่เป็นปัญหาของตนเองอย่างแท้จริง การนำวิธีการสอนของนวัตศาสตร์ที่ผสมผสานกับทฤษฎีการสอนในปัจจุบัน จะสร้างทักษะในส่วนของจิตใจให้มีคุณธรรม หลักธรรมสามารถสอดแทรกซึมซับเข้าไปถึงจิตใจของคนได้อย่างตรงจุดและเข้าใจได้ง่าย การนำสารัตถธรรมที่เหมาะสมกับตนเองมาเป็นแนวทางในการปฏิบัติ จึงเป็นการสร้างความมั่นคงทางจิตใจให้เกิดกับตนเกิดแรงจูงใจให้นำสารัตถธรรมคำสอนเหล่านั้นไปปฏิบัติทำให้ตนเองมีความสุข เกิดปัญญาค้นพบหนทางแห่งความเป็นจริงเพื่อสลัดตนเองออกจากทุกข์และเกิดสุข เมื่อคนรู้และเข้าใจในความสุขก็จะเริ่มมีการแบ่งปันเกิดการช่วยเหลือผู้อื่นทำให้เกิดสังคมแห่งการเกื้อกูลกันและกัน ทำให้เกิดการสร้าง

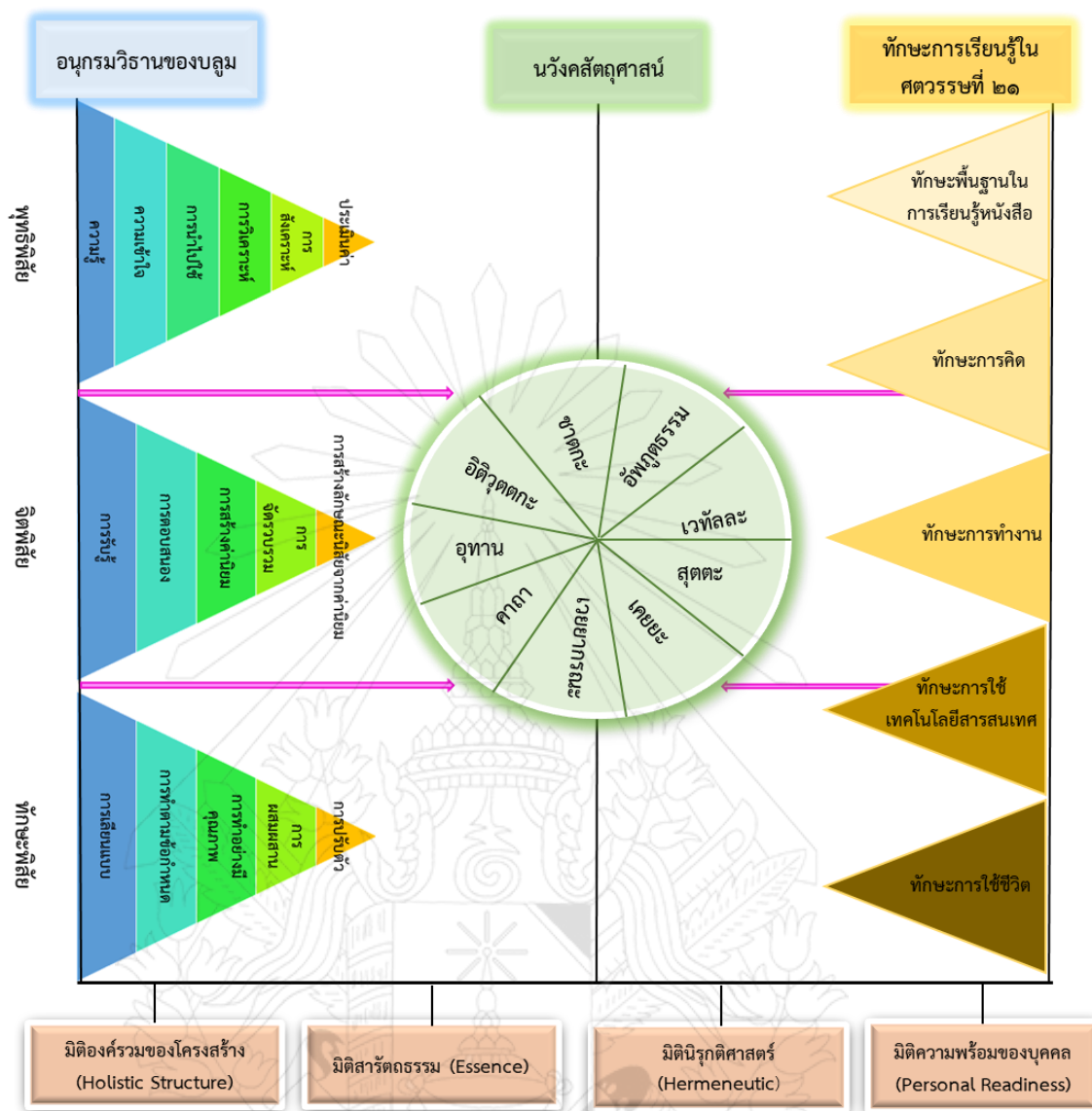
กฎระเบียบเพื่อเป็นกฎเกณฑ์ปฏิบัติในการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม กฎเกณฑ์แห่งสังคมที่มีองค์ประกอบตามคำสอนในพระพุทธศาสนาเป็นหลักปฏิบัติ จะก่อให้เกิดสังคมแห่งความสันติสุขอย่างยั่งยืน

นวัคส์ตฤศาสน์ในมิติการสื่อสารในการถ่ายทอดที่ต้องอาศัยความรู้รอบทางภาษาจะยิ่งทำให้คนเข้าใจได้ดียิ่งขึ้น ต้องมีความสามารถในการสื่อสารด้วยความฉลาด รู้ และเข้าใจในจุดมุ่งหมายของการสื่อสาร สามารถตีความในเนื้อหาได้ตรงกับวัตถุประสงค์ รู้ถึงปัจจัยในเหตุและผลของเนื้อหาอย่างแท้จริง การสื่อสารในทุกภาษาต้องอาศัยการตีความเพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ตรงกัน ภาษาในพระพุทธศาสนาก็เช่นเดียวกันต้องอาศัยการตีความในเนื้อหา จึงจำเป็นต้องรู้ถึงพยัญชนะหรือองค์ประกอบของภาษาอย่างถ่องแท้ การประยุกต์นวัคส์ตฤศาสน์เข้ากับการสอนในปัจจุบัน จะทำให้เกิดหลักการในสอนพระพุทธศาสนา เป็นการสร้างทักษะความฉลาดทางด้านภาษาในการเรียนรู้ให้เกิดขึ้น ฉลาดรู้จักการใช้ภาษาที่เหมาะสมกับสถานการณ์ การตีความภาษาในเนื้อหาจะทำให้รู้ถึงเหตุผลที่แท้จริง รู้จังหวะโอกาสและกาลเทศะที่เหมาะสมในการใช้ภาษาสื่อสาร สร้างบุคคลที่มีความฉลาดทางด้านภาษาและการตีความของภาษา ศาสตร์ทางการศึกษาทั้งอนุกรมวิธานของบลูมและกรอบแนวคิดทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑ ต้องพิจารณาเพิ่มเติมในประเด็นนี้

นวัคส์ตฤศาสน์ในแง่ของความพร้อมของบุคคลเป็นเรื่องจำเป็น การสอนพระพุทธศาสนาให้ได้ผลอย่างแท้จริงต้องมีการเตรียมความพร้อมของบุคคล บุคคลที่พร้อมจะได้รับการถ่ายทอดต้องพร้อมทั้งสองด้าน คือปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก ปัจจัยภายในว่าบุคคลนั้นต้องมีความเชื่อมั่นในเรื่องที่ได้รับฟังว่าจะนำไปสู่การพัฒนาตนในทางที่ดีขึ้น ต้องมีความต่อเนื่องในการพัฒนาตนเอง มีความมุ่งมั่นที่ในการทำสิ่งนี้ให้ประสบผลสำเร็จ มีการกำหนดขอบเขตแห่งการเรียนรู้และการกระทำอย่างชัดเจน ในขณะที่เดียวกันต้องรู้องค์ประกอบที่จะปรับให้เกิดความสมดุลแห่งตนเองในการเรียนรู้ ส่วนปัจจัยภายนอกต้องเตรียมความพร้อมของ ตา หู จมูก ลิ้น กายและใจ การที่บุคคลจะเกิดความเชื่อมั่นได้นั้นต้องรู้ด้วยตนเอง ผู้สอนมีความเข้าใจในสิ่งที่สอนผู้เรียนต้องเข้าใจในสิ่งที่เรียนตรงกันคือเห็นเหมือนกัน ทักษะที่เกิดจากการเรียนรู้ของบุคคลที่มีความพร้อมจะเห็นเป็นรูปธรรมได้นั้นต้องพิสูจน์ให้เห็นที่ประจักษ์ เหมือนเครื่องมือทางวิทยาศาสตร์ที่ใช้พิสูจน์ทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์จนเป็นที่ยอมรับ ความพร้อมของบุคคลก็สามารถพิสูจน์ได้ด้วยทักษะต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น มีการพัฒนาทักษะทางด้านกายและใจจนเป็นที่ประจักษ์ เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่ดีทั้งความคิดและการกระทำ ส่งผลดีต่อตนเองและครอบครัวขยายไปสู่สังคม เกิดระบบการเรียนการสอนที่ดีมีประสิทธิภาพ การดำเนินชีวิตที่ประกอบไปด้วยคุณธรรม การใช้กระบวนการเรียนรู้อนุกรมวิธานของบลูมและทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑ สามารถนำมาบูรณาการอธิบายชุดความรู้ในที่นี่เพื่อให้เกิดการศึกษาพระพุทธศาสนามีระบบและเข้าได้กับวิถีชีวิตคนในปัจจุบัน

จากแนวคิดและทฤษฎีการสอนอนุกรมวิธานของบลูม ทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑ ผสมผสานกับหลักคำสอนตามแนวนวัคส์ตฤศาสน์ สามารถนำมาบูรณาการการสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวัคส์ตฤศาสน์ในมิติต่าง ๆ ดังนี้

- ๑) มิติองค์รวมของโครงสร้าง (Holistic Structure)
- ๒) มิติสารัตถธรรม (Essence)
- ๓) มิตินิรุกติศาสตร์ (Hermeneutic)
- ๔) มิติความพร้อมของบุคคล (Personal Readiness)

ภาพที่ ๔.๑ บูรณาการการสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวงคัสตูกุศาสน์

๔.๒ บูรณาการการสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวงคัสตูกุศาสน์ในมิต้องค์รวมของโครงสร้าง

พระพุทธศาสนามีหลักการสอนเพื่อสร้างปัญญาให้แก่มนุษย์ มนุษย์สามารถใช้ปัญญาไปในการแก้ทุกข์ที่เป็นปัญหาในการดำเนินชีวิต โลกพุทธธรรมได้แสดงให้เห็นถึงกระบวนการพัฒนาคนอย่างลึกซึ้งโดยมีจุดมุ่งหมายในการพัฒนาให้มนุษย์มีอิสระอย่างแท้จริง สามารถดำเนินชีวิตในลักษณะที่เอื้ออาทรต่อมนุษย์ สังคม และธรรมชาติ การนำลักษณะโครงสร้างของการสอนแบบนวงคัสตูกุศาสน์ มาผสมผสานกับทฤษฎีการสอนในปัจจุบัน จำเป็นต้องมองมิต้องค์รวมทั้งระบบเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการสอนพระพุทธศาสนา ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๔.๒.๑ การสอนพระพุทธศาสนาด้วยลักษณะบรรยาย

การบรรยาย คือกระบวนการที่ผู้สอนใช้ในการช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด มีการเตรียมเนื้อหาสาระแล้วบรรยาย โดยการพูด บอก เล่า กล่าว อธิบายเนื้อหาสาระหรือสิ่งที่ต้องการสอนแก่ผู้เรียน ให้ผู้เรียนซักถาม แล้วประเมินการเรียนรู้ของผู้เรียนด้วยวิธีใดวิธีหนึ่ง^๑ โครงสร้างของวงศัตุศาสตร์ที่มีลักษณะคำสอนเป็นการบรรยาย ก็คือข้อความที่ถ่ายทอดสารธรรมให้แบ่งแยกออกไปตามกระบวนการของการถ่ายทอดองค์ความรู้ ลักษณะนี้อยู่ในรูปแบบของการวิเคราะห์ (Analysis) การสังเคราะห์ (Synthesis) และการสร้างมโนคติ (Concept Expectation) ให้เกิดขึ้นในการรับรู้

ลักษณะการบรรยายแบบวิเคราะห์เรียกในภาษาพุทธศาสนาว่า วิภาษวาท คือ การแยกแยะสิ่งที่เป็นองค์รวมให้ขยายออกจนเห็นองค์ประกอบข้างในอย่างชัดเจน เช่น การแยกแยะความเป็นบุคคลให้ออกเป็นชั้น^๒ ธาตุ^๓ आयตนะ^๔ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพระอภิธรรมปิฎกที่มีคัมภีร์ตามลักษณะการบรรยายแบบแยกแยะนี้ เช่น ในคัมภีร์แห่งวิภังค์ คัมภีร์ธาตุกถา เป็นต้น การอธิบายแบบแบ่งแยกสร้างความเข้าใจอย่างชัดเจนในองค์ประกอบทุกองค์ประกอบที่มีอยู่ในตัวบุคคล เปรียบเหมือนการผ่าตัดที่นำเอาชิ้นส่วนของอวัยวะน้อยใหญ่ภายในร่างกายออกมาตีแผ่ให้เห็นความสัมพันธ์ต่อกันและกันแห่งอวัยวะเหล่านั้น การวิเคราะห์จึงสร้างความชัดเจนขึ้น

หลักของการอธิบายแบบวิเคราะห์สามารถแบ่งออกเป็น ๘ ลักษณะ ตามการวิเคราะห์ของโคไลซ์ซี ซึ่งเป็นทฤษฎีการวิเคราะห์ข้อมูลตามทฤษฎีปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenological Analysis) ได้แก่

๑. ตรวจสอบข้อมูลและความหมายที่สัมพันธ์ (Transcribing Inherent Meanings)
๒. เก็บข้อความสำคัญจากข้อมูล (Extract Significant Statements)
๓. จัดทำข้อมูลที่ถูกต้องไว้ให้เป็นหมวดหมู่ง่าย ๆ ตามความเข้าใจของตน (Formulates Meaning)
๔. เรียบเรียงข้อที่ถูกต้องไว้ตามประเด็นที่ศึกษา (Aggregating Formulated Meanings into Theme Clusters)
๕. นำข้อมูลที่จัดไว้ไปอธิบายขยายความให้ละเอียดตามประเด็นที่ศึกษา (Exhaustive Description onto each Theme)
๖. กลับคำอธิบายให้เป็นนิยามอย่างแม่นยำ เที่ยงตรงต่อประเด็นที่ศึกษาที่สุด (Identifying the Fundamental Structure of the Phenomenon)
๗. นำผลของคำตอบของโจทย์วิจัยไปตรวจสอบความน่าเชื่อถือเพื่อมิให้เกิดความบกพร่อง (Returning to Participants for Validation)
๘. การวิเคราะห์แบบสร้างจินตนาการเชิงสังคมวิทยา (Sociology Imaginary)

^๑ ทิศนา ขมมณี, ๑๔ วิธีการสอนสำหรับครูมืออาชีพ, (พิมพ์ครั้งที่ ๑๒), กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๗, หน้า ๑๓.

^๒ ส.ช. ๒๗/๒๔๒/๓๐๑.

^๓ อภ.ป. ๗๙/๔/๑๕๑.

^๔ อภ.ป. ๗๙/๓/๑๕๐.

ในแต่ลักษณะของการวิเคราะห์สร้างความเข้าใจให้แก่เนื้อหาที่นำมาแสดงอย่างชัดเจน เพื่อให้เข้าถึงข้อมูล (Data) ในระดับเชิงลึกจากข้อมูลระดับสารสนเทศ (Information) นำไปสู่ในระดับองค์ความรู้ (Knowledge) จนไปถึงขั้นสุดท้ายคือ ความรู้แบบเชื่อมโยงจากการนำไปใช้ (ปัญญา) ในแต่ละข้อที่แสดงไว้มีรายละเอียดที่ขยายความดังนี้

๑. การวิเคราะห์แบบจำแนกและจัดระบบข้อมูล (Typology and Taxonomy) ผลที่ได้จะตอบโจทย์เกี่ยวกับการแยกประเภท (Typology) ตามแนวคิดที่ต้องการศึกษา เช่น ระบบคิด ๑๐ ประการของพระพรหมคุณาภรณ์ การวิเคราะห์ตามกรอบที่จัดเป็นประเภทได้ ส่วนการวิเคราะห์ตามระบบที่เป็นจริง (Taxonomy) เช่น ต้องการหาระบบ หมวดหมู่ เช่น การจัดเป็นช่วงชั้น จัดเป็นหน้าที่ จัดเป็นความมากความน้อย หรือจัดตามข้อมูลหมวดบุคคลากร ลำดับญาติ ข้อมูลหมวดงบประมาณ ข้อมูลหมวดวัสดุอุปกรณ์ จัดตามระบบศาสตร์ต่าง ๆ เป็นต้น

๒. การวิเคราะห์แบบสรุปอุปนัย (Analytic Induction) ผลที่ได้จะตอบโจทย์วิจัยเกี่ยวกับการอนุมานประมวลเหตุการณ์ที่มีอยู่จำนวนมาก สรุปลงให้เห็นว่า ผลที่เกิดขึ้นทั้งหมดมาจากสาเหตุอะไร ซึ่งก็เป็นไปตามประเด็นที่ตนตั้งสมมติฐานไว้ หรือเพื่อหาบทสรุปร่วมกันของเรื่องนั้น

๓. การวิเคราะห์สรุปนิรนัย (Analytic Deduction) ผลของการใช้วิธีนี้ก็จะมีอนุมานเหตุเพียงอย่างหนึ่งอย่างใด จะนำไปสู่ผลอีกมาก เพื่อหาบทสรุปจากเหตุไปสู่ผล เช่น ความโลภทำให้เกิดอะไรได้บ้าง ความโกรธทำให้เกิดอะไรได้บ้าง ความหลงทำให้เกิดอะไรได้บ้าง ความรักทำให้เกิดอะไรได้บ้าง เป็นต้น

๔. การวิเคราะห์แบบเปรียบเทียบเหตุการณ์ (Analytic Comparison) ผลของการวิเคราะห์แบบนี้เพื่อให้ตอบโจทย์การวิจัยในการเทียบเคียงหรือเปรียบเทียบกับเหตุการณ์อื่น เพื่อหาความเหมือนและความแตกต่างกันที่เกิดขึ้น เช่น เปรียบเทียบหน่วยงานหนึ่งกับอีกหน่วยงานหนึ่งที่ประสบผลสำเร็จทางการบริหาร เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างวิธีคิด เปรียบเทียบผลผลิตที่ได้ในแต่ละพื้นที่ เป็นต้น

๕. การวิเคราะห์แบบส่วนประกอบ (Componential Analysis) เป็นการนำข้อมูลที่ได้มาทำการวิเคราะห์ออกให้เห็นเป็นส่วน ๆ เช่น วิเคราะห์การบริหารงานขององค์การออกเป็น ๗ หมวดตามกรอบของ PMQA (Public Sector Management Quality) เป็นต้น

๖. การวิเคราะห์เนื้อหาข้อมูลเอกสาร (Content Analysis) เป็นการนำเอกสารหรือหลักฐานต่าง ๆ มาวิเคราะห์ให้เห็นว่า มุ่งพรรณนาและอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น เช่น วิเคราะห์การปกครองสมัย พ.ศ.๒๔๗๕ จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ เป็นต้น

๗. การวิเคราะห์สาเหตุและผล (Cause and Effect Analysis) เป็นการนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ให้เห็นว่าจากผลมาจากเหตุ คือ วิเคราะห์ผลที่เกิดขึ้น ย้อนกลับมาให้เห็นว่าเกิดมาจากเหตุปัจจัยใดบ้าง หรือวิเคราะห์เหตุไปหาผล คือ วิเคราะห์จากเหตุไปหาผล คือ วิเคราะห์ให้เห็นว่าเมื่อเหตุนี้เกิดขึ้น ได้นำไปสู่ผลที่เกิดขึ้นอะไรบ้าง

๘. การวิเคราะห์แบบสร้างจินตนาการเชิงสังคมวิทยา (Sociology Imaginary) เป็นการนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์โดยเปลี่ยนมุมมองการวิเคราะห์ไปยังมุมมองอื่น ๆ เพื่อดูผลการวิเคราะห์ที่เกิดขึ้นว่าเป็นเช่นใด เช่น เปลี่ยนมุมมองการวิเคราะห์จากมุมมองค่านิยม มาเป็นการวิเคราะห์มุมมองด้านวัฒนธรรม เป็นต้น

พระพุทธเจ้าเป็นศาสดาผู้วิเคราะห์สิ่งที่แสดงตามแนวการวิเคราะห์ข้างต้นไว้อย่างสมบูรณ์ทุกประเด็น โดยเฉพาะการวิเคราะห์แบบส่วนประกอบ (Componential Analysis) ที่พระองค์มุ่งหมายให้พระภิกษุพิจารณาแยกแยะความเป็นตัวตนของชั้นใน ที่มณิกาย มหาวรรค มหาสติปัฏฐานสูตร ปฏิกุศลมนสิการบรรพ ดังข้อความในพระสูตรว่า

... ภิกษุย่อมพิจารณาภายในนี้แล เบื้องบนแต่พื้นเท้าขึ้นไป เบื้องต่ำแต่ปลาย
 ฝ่ามือมา มีหนังหุ้มอยู่โดยรอบ เต็มด้วยของไม่สะอาดมีประการต่าง ๆ ว่ามีอยู่ในกาย
 นี้คือ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ม้าม หัวใจ ตับ พังผืด
 ไต ปอด ไล่ใหญ่ ไล่ย่อย อาหารใหม่ อาหารเก่า น้ำดี น้ำเสลด น้ำเหลือง น้ำเลือด
 น้ำเหลือง มันทัน น้ำตา มันทลว น้ำลาย น้ำมูก ไขข้อ น้ำมูตร ... ดังนี้ ภิกษุย่อม
 พิจารณาเห็นกายในกายเป็นภายในบ้าง ย่อมพิจารณาเห็นกายในกายเป็นภายนอก
 บ้าง ย่อมพิจารณาเห็นกายในกายทั้งภายในทั้งภายนอกบ้าง ย่อมพิจารณาเห็นธรรม
 คือความเกิดขึ้นในกายบ้าง ย่อมพิจารณาเห็นธรรม คือความเสื่อมไปในกายบ้าง
 ย่อมพิจารณาเห็นธรรม คือทั้งความเกิดขึ้นทั้งความเสื่อมไปในกายบ้าง ก็หรือสติของ
 เธอที่ตั้งมั่นอยู่ว่า กายมีอยู่แต่เพียงสักว่าเป็นที่รู้ แต่เพียงสักว่าเป็นที่อาศัยระลึก เธอ
 เป็นผู้อันตัดหาและทิวฐิไม่อาศัยอยู่ด้วย ย่อมไม่ยึดถืออะไร ๆ ในโลกด้วย...^๕

คำสอนแบบบรรยายวิเคราะห์ในโครงสร้างแห่งนวังคสัตถุศาสน์ที่มีข้อความเป็นร้อยแก้วล้วน
 ไม่ว่าจะ เป็นแบบอธิบาย (สูตระ) แบบแจกแจง (เวทยากรณะ) แบบอ้างอิง (อิติวุตตกะ) แบบความ
 อัจฉริยะ (อัปภูตธรรมะ) และแบบถามตอบ (เวทัลล) ก็ให้ความกระจ่างเข้าใจในเนื้อหาที่ทรงแสดง
 ทั้งสิ้น นอกจากเป็นการอธิบายแบบบรรยาย (Describe) ด้วยข้อความธรรมดาแล้ว พระพุทธเจ้ายังได้
 ให้อุปมาอุปไมยเป็นตัวอย่างประกอบจนเกิดความชัดเจนยิ่งขึ้นในกระบวนการรับรู้ผ่านประสบการณ์
 ของผู้ฟังด้วย ดังเช่นอุปมาด้วยบุรุษผู้ต้องการน้ำมัน ในพระสูตรต้นตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์
 ภูมิขุสูตร มีรายละเอียด ดังนี้

เปรียบเหมือนบุรุษต้องการน้ำมัน แสวงหาน้ำมัน จึงเที่ยวเสาะหาน้ำมัน
 เกลี่ยทรายลงในรางแล้ว เอาน้ำพรมไป ๆ แล้วคั้นเอา เขาก็ไม่สามารถจะได้น้ำมัน ...
 ถ้าแม้ทำทั้งความหวังและความไม่หวัง ... ถ้าทำความหวังก็มีใช้ความไม่หวังก็มีใช้ ...
 เขาก็ไม่สามารถจะได้น้ำมัน ... นั่นเพราะเหตุไร เพราะเขาไม่สามารถจะได้น้ำมันโดย
 วิธีไม่แยบคาย ฉันทใด สมณะหรือพราหมณ์พวกใดพวกหนึ่งที่มีทิฐิผิต มีสังกัปปะผิต
 มีวาจาผิต มีกัมมันตะผิต มีอาชีวะผิต มีวายามะผิต มีสติผิต มีสมาธิผิต ถ้าแม้ทำ
 ความหวังแล้วประพฤติพรหมจรรย์ เขาก็ไม่สามารถจะบรรลุผล ถ้าแม้ทำ
 ทั้งความหวังและความไม่หวังแล้วประพฤติพรหมจรรย์ เขาก็ไม่สามารถจะบรรลุผล
 ... นั่นเพราะเหตุไร เพราะเขาไม่สามารถจะบรรลุผลได้โดยอุบายไม่แยบคาย^๖

^๕ ที.ม. ๑๔/๒๗๗/๒๐๕-๒๐๖.

^๖ ม.อ. ๒๓/๔๑๐/๙๖-๙๗.

แสดงการอธิบายอุปมาด้วยบุรุษผู้ต้องการน้ำมัน แล้วเกลี้ยทรายลงในราง เอาน้ำพรมไป
ขึ้นไป เขาก็ไม่สามารถได้น้ำมัน อุปมาเปรียบกับสมณะที่เป็นมิจฉาทิฐิ เป็นมิจฉาสังกัปะ ถึงจะประพฤติ
พรหมจรรย์ก็ไม่สามารถบรรลุผลได้

การบรรยายด้วยอุปมาจึงต้องอาศัยประสบการณ์ที่มีในด้านนั้น ๆ จึงจะทำให้ผู้ฟังเห็นภาพ
ดังเช่นอุปมาด้วยบุรุษผู้ต้องการนมสด ในพระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์ ภูมิขสูตร
มีรายละเอียด ดังนี้

เปรียบเหมือนบุรุษผู้ต้องการนมสด แสงหวานนมสด จึงเที่ยวเสาะหานมสด แต่
รีดเอาจากเขาแม่โคลูกอ่อน เขาก็ไม่สามารถจะได้นมสด ถ้าแม้ทำความไม่หวังแล้ว
รีดเอาจากเขาแม่โคลูกอ่อน เขาก็ไม่สามารถจะได้นมสด ถ้าแม้ทำทั้งความหวังและ
ความไม่หวังแล้วรีดเอาจากเขาแม่โคลูกอ่อน เขาก็ไม่สามารถจะได้นมสด ... นั่น
เพราะเหตุไร เพราะเขาไม่สามารถจะได้นมสดโดยวิธีไม่แยบคาย ฉันท ... ฉันทนั้น
เหมือนกันแล สมณะหรือพราหมณ์พวกใดพวกหนึ่งที่มีทิฐิมิถิต ฯลฯ มีสมาธิผิด ถ้า
แม้ทำความหวังแล้วประพฤติพรหมจรรย์ เขาก็ไม่สามารถจะบรรลุผล ... ถ้าแม้ทำทั้ง
ความหวังและความไม่หวังแล้วประพฤติพรหมจรรย์ เขาก็ไม่สามารถจะบรรลุผล ถ้า
แม้ความหวังก็มีใช่ความไม่หวังก็มีใช่แล้วประพฤติพรหมจรรย์ เขาก็ไม่สามารถจะ
บรรลุผล นั่นเพราะเหตุไร เพราะเขาไม่สามารถจะบรรลุผลได้โดยอุบายไม่แยบคาย^๗

อีกตัวอย่างหนึ่งของการบรรยายแบบมีอุปมาให้เกิดจินตภาพของผู้ฟัง เช่น อุปมาด้วยบุคคลที่
ต้องการข้ามแม่น้ำอจิรวดี ในพระสูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค เทววิขสูตร มีรายละเอียด ดังนี้

วาเสฏฐะ เปรียบเหมือนแม่น้ำอจิรวดีนี้ น้ำเต็มเปี่ยมเสมอฝั่ง กาคิมกินได้
ครั้งนั้นบุรุษผู้ต้องการจะข้ามฝั่ง แสงหาฝั่ง ไปยังฝั่ง ประสงค์จะข้ามฝั่ง เขายืนที่ฝั่ง
ข้างนี้ร้องเรียกฝั่งข้างโน้นว่า ฝั่งโน้นจงมาฝั่งนี้ ๆ

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “วาเสฏฐะ ท่านจะเข้าใจความซอ้นนั้นเป็นไฉน
ฝั่งโน้นของแม่น้ำอจิรวดีจะมาฝั่งนี้ เพราะเหตุร้องเรียก เพราะเหตุอ่อนวอน เพราะ
เหตุร้องขอหรือเพราะเหตุสรรเสริญของบุรุษนั้นได้หรือไม่ ? เขาทูลตอบว่า “ไม่เป็น
เช่นนั้น พระเจ้าข้า” พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ฉันทนั้นเหมือนกัน พวกพราหมณ์ผู้จบ
ไตรเพทละธรรมที่ทำให้เป็นพราหมณ์เสีย ยึดถือธรรมที่ไม่ทำให้เป็นพราหมณ์
ประพฤติอยู่ กล่าวอย่างนี้ว่า “พวกเราร้องเรียกหาพระอินทร์ พระจันทร์ ...”
ก็พราหมณ์ผู้จบไตรเพทเหล่านั้นละธรรมที่ทำให้เป็นพราหมณ์ ... เมื่อตายไปแล้ว
จักเข้าถึงความอยู่ร่วมกับพรหมเพราะเหตุร้องเรียก เพราะเหตุอ่อนวอน เพราะเหตุ
ขอร้อง หรือเพราะเหตุสรรเสริญ ซอ้นนี้ไม่เป็นฐานะที่จะมีได้^๘

^๗ ม.อ. ๒๓/๔๑๑/๙๗-๙๘.

^๘ ที.สี. ๑๒/๓๗๖/๒๕๓.

การสอนพระพุทธศาสนาตามโครงสร้างแบบบรรยายนี้ที่นิยมใช้ในปัจจุบันคือ การยกตัวอย่างของบุคคลที่ประสบความสำเร็จหรือล้มเหลว สร้างกระบวนการรับรู้จากการสังเคราะห์ข้อมูลในภาพทางความเข้าใจไปสู่การประเมินค่าว่า ถ้าทำตามตัวอย่างเช่นนั้นย่อมประสบผลดังที่บุคคลในตัวอย่างได้กระทำไว้แล้ว แนวทางนี้เรียกว่าเป็นความรู้แบบพุทธิพิสัย การมุ่งหวังจะกระทำตามตัวอย่างเป็นแรงขับทางจิตจึงเป็นลักษณะเชิงจิตพิสัย เมื่อได้เลียนแบบปฏิบัติตามแนวทางนั้นจนเกิดความสำเร็จตามจึงเป็นทักษะพิสัย การอธิบายแบบบรรยายจนเกิดความเข้าใจสามารถนำไปสร้างแนวทางของตนเองในการใช้ชีวิต ที่เรียกว่ามีทักษะในการใช้ชีวิตอันเกิดจากการเรียนรู้ทั้งระบบ จึงนับว่าเป็นกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ที่มีประสิทธิภาพ

นอกจากนั้นการสอนลักษณะบรรยายแบบมีส่วนร่วมเพื่อให้ผู้ฟังได้แสดงความคิดเห็นโต้ตอบ ก็เป็นรูปแบบโครงสร้างลักษณะหนึ่งในวงศศตฤศาสน์เรียกว่า คำสอนทางพระพุทธศาสนาแบบการสนทนา (เวทลละ) เป็นการสอนที่ให้โอกาสแก่ผู้ฟังได้ถามตอบและแสดงความคิดเห็น เป็นวิธีการสอนที่สร้างความเข้าใจในเนื้อหาตรงต่อสิ่งที่ผู้ถ่ายทอดนำเสนอ เช่น เมื่อครั้งที่พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้กรุงสาวัตถี ปริพาชก วัจฉโคตร เข้าเฝ้าและกราบทูลถามปัญหาว่าด้วยผู้หลุดพ้น ดังนี้

ถาม ข้าแต่ท่านพระโคตม ก็ภิกษุผู้มีจิตพ้นวิเศษแล้วอย่างนี้จะเกิดในที่ไหน ?

ตอบ คำว่า จะเกิด ดังนี้ ไม่ควรเลย

ถาม ถ้าเช่นนั้น จะไม่เกิดขึ้นหรือ ?

ตอบ คำว่า ภิกษุผู้มีจิตพ้นวิเศษแล้ว ไม่เกิด ดังนี้ ก็ไม่ควร

ถาม ถ้าเช่นนั้น ภิกษุผู้มีจิตพ้นวิเศษแล้ว เกิดก็มี ไม่เกิดก็มีหรือ ?

ตอบ คำว่า ภิกษุผู้มีจิตพ้นวิเศษแล้ว เกิดก็มี ไม่เกิดก็มี ดังนี้ ก็ไม่ควร

ถาม ถ้าเช่นนั้น ภิกษุผู้มีจิตพ้นวิเศษแล้ว เกิดก็มีใช่ ไม่เกิดก็มีใช่หรือ ?

ตอบ คำว่า ภิกษุผู้มีจิตพ้นวิเศษแล้ว เกิดก็มีใช่ ไม่เกิดก็มีใช่ ดังนี้ ก็ไม่ควร

เมื่อวัจฉปริพาชกได้ฟังดังนั้น จึงแสดงความสงสัย และพระพุทธองค์ตรัสว่า วัจฉะ ควรแล้วที่ท่านจะไม่รู้ ควรแล้วที่ท่านจะหลง เพราะว่าธรรมนี้เป็นธรรมลุ่มลึกยากที่จะเห็น ยากที่จะรู้ สงบระงับประณีต ไม่ใช่ธรรมที่จะหยั่งถึงได้ด้วยความคิด เป็นธรรมละเอียด รู้ได้เฉพาะบัณฑิต ...” และย่อนถามวัจฉปริพาชก ว่า

ถาม ถ้าไฟลุกโพลงอยู่ต่อหน้า จะรู้หรือไม่ว่า ไฟนี้ลุกโพลงอยู่ต่อหน้าเรา ?

ตอบ ข้าพเจ้าพึงรู้ว่า ไฟนี้ลุกโพลงอยู่ต่อหน้าเรา

ถาม ไฟที่ลุกโพลงอยู่ต่อหน้า อาศัยอะไร ?

ตอบ อาศัยเชื้อคือหญ้าและไม้ จึงลุกอยู่

ถาม ถ้าไฟดับดับไปต่อหน้า จะรู้หรือไม่ว่า ?

ตอบ ข้าพเจ้าจะรู้ว่าไฟดับดับไปต่อหน้าเราแล้ว

ถาม ไฟที่ดับไปแล้ว ไปยังทิศไหนจากทิศนี้ คือ ทิศบูรพา ทิศปัจฉิม ทิศอุดร หรือทิศทักษิณ

ตอบ ข้อนั้นไม่สมควร เพราะไฟนั้นอาศัยเชื้อคือหญ้าและไม้จึงลุก แต่เพราะเชื้อนั้นสิ้นไป และเพราะไม่มีของอื่นเป็นเชื้อ ไฟนั้นจึงถึงความดับที่ไม่มีเชื้อ ดับไปแล้ว

จากนั้นพระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมว่า ฉะนั้นก็เหมือนกัน บุคคลเมื่อบัญญัติว่าเป็นสัตว์ ฟังบัญญัติเพราะรูปใด รูปนั้นตลาคตละได้แล้ว ถอนรากทิ้งแล้ว ทำให้เป็นจุดตาลยอดด้วน ทำให้ไม่มี ทำให้เกิดขึ้นต่อไปไม่ได้อีกเป็นธรรมดา ตลาคตพ้นจากการนับว่ารูป มีคุณอันลึก อันใคร ๆ ประมาณไม่ได้ หยั่งถึงได้โดยยาก เปรียบเหมือนมหาสมุทร ไม่ควรจะกล่าวว่ามีเกิด ไม่ควรจะกล่าวว่ามีไม่เกิด ไม่ควรจะกล่าวว่ามีเกิดก็มี ไม่เกิดก็มี ไม่ควรจะกล่าวว่ามีเกิดก็หาไม่ได้ ไม่เกิดก็หาไม่ได้

เมื่อจบการสนทนานั้น ปริพาชกวัจนโคตรกราบทูลว่า ภาชิตของพระพุทธองค์แจ่มแจ้งนัก เปรียบเหมือนบุคคลหายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่คนหลงทาง หรือตามประทีปในที่มืด ด้วยคิดว่า ผู้มีจักขุจักเห็นรูปได้ ฉันทใด ท่านพระโคตมทรงประกาศธรรมโดยอเนกปริยาย ก็ฉันทนั้นเหมือนกัน และขอถึงพระรัตนตรัย ว่าเป็นสรณะ ประกาศตนเป็นอุบาสกตลอดชีวิต^๙

ดังนั้น การเรียนการสอนที่ใช้วิธีการถามตอบจนเกิดความเข้าใจ เกิดประโยชน์ทั้งแก่ผู้ถาม และผู้ฟังที่สามารถพิจารณาธรรมตามวุฒิภาวะของตน กระบวนการถามตอบนี้จัดเป็นระบบโครงสร้างที่ทำให้เกิดการตอบสนองต่อการรับรู้เชิงจิตพิสัย ให้ระบบการคิดในการสร้างเหตุผลต่อการคิด วิเคราะห์และสังเคราะห์ ประเมินค่าและตัดสินใจ เป็นทักษะของการคิดที่อยู่ในรูปของการถามตอบต่อกันและกัน ตามกระบวนการเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑

เพื่อให้องค์ความรู้ในรูปแบบของการบรรยายตามวังคสัตถุศาสน์ เกิดการเผยแพร่สู่สังคม ในวงกว้างนั้นต้องอาศัยเทคโนโลยีเข้ามาใช้ เช่น การแสดงให้เห็นเป็นภาพเชิงอุปมาอุปไมยที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ และการกระจายไปสู่เครือข่ายตามเทคโนโลยี หลักคำสอนโพธิธรรมศาสนาที่ให้องค์ความรู้ตามลักษณะบรรยายนี้ จึงสร้างสรรค์ความคิดให้แก่สังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๔.๒.๒ การสอนพระพุทธศาสนาด้วยลักษณะบรรยายพร้อมบทวิ

การศึกษาในปัจจุบันทำการเรียนการสอนด้วยลักษณะบรรยาย เพื่อให้ผู้เรียนบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ผู้สอนต้องการ ให้ความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาสาระของการสอน ซึ่งเป็นทักษะพื้นฐานในการรู้หนังสือ หากแต่มนุษย์มีทักษะและความสามารถในการเรียนรู้ไม่เหมือนกัน การรับรู้ของคนหนึ่งอาจสามารถเพิ่มทักษะทางความคิด ต่อยอดนำไปประกอบเป็นความสามารถเฉพาะตนได้ อย่างหลากหลาย แต่กับอีกคนหนึ่งเมื่อฟังแล้วไม่สามารถรับรู้ว่าจะบรรลุวัตถุประสงค์ที่ผู้สอนต้องการสื่อเป็นอย่างไร เกิดความเบื่อหน่ายไม่เข้าใจในเนื้อหาสาระของสิ่งที่เรียน สมัยพุทธกาลพระพุทธเจ้าได้ทรงใช้วังคสัตถุศาสน์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างแยบยล ในเนื้อหาสาระได้ทรงบรรยายไว้อย่างสมบูรณ์บางครั้งเพื่อให้เกิดความประทับใจและเพิ่มอรรถรสในการสอน พระองค์ทรงใช้บทวิในการขยายความเพิ่มเติมทั้งระหว่างการสอนหรือใช้ในการสรุปการสอนในคราวนั้น

^๙ ม.ม. ๒๐/๒๔๘-๒๕๐/๔๒๘-๔๓๐.

ตามลักษณะโครงสร้างของนวัจนวาทศาสตร์ที่พระพุทธองค์ใช้สอนพระพุทธศาสนา การสอนลักษณะบรรยายพร้อมบทกวีจะปรากฏอยู่ใน เคยยะ คาถา (ธรรมบท) อุทานะ (พุทธคาถาที่แปลงด้วย โสมนัสสญาณ) และชาตกะ (ชาตกะ ๕๔๗) ธรรมบทในพระไตรปิฎกจะเป็นการบรรยายที่ทำให้ผู้อ่านเข้าใจง่าย สามารถนำคำสอนเหล่านั้นมาเล่าสู่ผู้อื่นได้อย่างสนุกสนาน มีความพอเหมาะพอดีกับธรรมชาติที่ต้องการสั่งสอน ผู้ฟังมองเห็นภาพและสามารถสร้างจินตนาการได้ บางครั้งทรงใช้ลักษณะบรรยายพร้อมบทกวีเพื่ออธิบายข้อสงสัยของพระสาวก ให้มีความกระจ่างเข้าใจในเจตจำนงที่พระองค์ต้องการสอนถึงความในอรรถกถาว่า

...พระสุคตเจ้าได้ประทับใกล้เทวสถานนั้น ทรงส่งพระธรรมภิกษุทวาริก (คือพระอานนท์ ผู้เป็นขุนคลังแห่งพระธรรม) ให้บอกพราหมณ์ซึ่งกำลังทำสักการกรรม อยู่ในที่ไม่ไกลมาเฝ้า พราหมณ์นั้นมาแล้วไม่ถวายอภิวาทแต่พระตถาคต แต่ไหว้เทวสถานนั้นอย่างเดียว แล้วยืนอยู่

แม้พระสุคตเจ้าก็ตรัสว่า “พราหมณ์ ท่านสำคัญสถานที่นี้ว่าเป็นที่อะไร ?”

พราหมณ์จึงกราบทูลว่า “ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ข้าพเจ้าไหว้ด้วยตั้งใจว่า ที่นี้เป็นเจดีย์สถานตามประเพณีของพวกข้าพเจ้า”

พระสุคตเจ้าจึงให้พราหมณ์นั้นขึ้นขมยินดีว่า “พราหมณ์ ท่านไหว้สถานที่นี้ได้ทำกรรมที่ดีแล้ว” ภิกษุทั้งหลายได้สดับพระพุทธดำรัสนั้นแล้ว จึงเกิดสงสัยขึ้นว่า “พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงให้พราหมณ์ขึ้นขมยินดีอย่างนี้ ด้วยเหตุอะไรหนอ”

ลำดับนั้น พระตถาคตเจ้าเพื่อทรงปลดเปลื้องความสงสัยของภิกษุเหล่านั้น จึงตรัสเทศนาขุการสูตร ในมัชฌิมนิกาย แล้วทรงนิรมิตพระเจดีย์ทองของพระกัสสปทศพล สูงหนึ่งโยชน์ และพระเจดีย์ทองอีกหนึ่งองค์ไว้ในอากาศ ทรงแสดงให้มหาชนเห็นแล้วตรัสว่า “พราหมณ์ การบูชาซึ่งบุคคลควรบูชาชนิดเช่นนี้ ย่อมสมควรกว่าแท้”

ดังนั้นแล้ว จึงทรงประกาศบูชาบุคคล ๔ จำพวก มีพระพุทธเจ้าเป็นต้น โดยนัยดังที่ตรัสไว้ในมหาปริณีพพานสูตรนั่นเอง แล้วทรงแสดงโดยพิเศษถึงพระเจดีย์ ๓ ประเภทคือ สรีระเจดีย์ ๑ อุทิสเจดีย์ ๑ ปรีโภคเจดีย์ ๑ (ครั้นแล้ว) ได้ทรงภาสิตพระคาถาเหล่านี้ว่า

ปูชารเห ปูชโยโต	พุทฺธเย ยถิ จ สวเก
ปปัญจสมติกกนฺเต	ติณฺณโสภปริทฺทเว
เต ตาทิสเส ปูชโยโต	นิพฺพุเต อุกฺุโตภเย
น สกกา ปุณฺณํ สงฺขาทุํ	อิเมตตมปิ เกณจิ ^{๑๐}

ใคร ๆ ไม่อาจเพื่อจะนับบุญของบุคคลผู้บูชาอยู่

ซึ่งท่านผู้ควรบูชา คือพระพุทธเจ้า หรือว่าพระสาวกทั้งหลายด้วย

^{๑๐} พ.ธ. ๒๕/๒๔/๓๗.

ฉบับล้นทันที) กวีนิพนธ์ หมายถึง คำประพันธ์ที่กวีแต่งอาจเป็นร้อยแก้วหรือร้อยกรองก็ได้^{๑๓} ประโยชน์ของกวีคือสามารถพัฒนาทักษะทางด้านคำศัพท์และความจำได้ เพราะในบทกวีประกอบด้วยถ้อยคำที่สละสลวย มีการนำคำศัพท์ที่มีความหมายใกล้เคียง พ้องศัพท์ พ้องเสียงหรือพ้องรูปมาเป็นการประพันธ์บทกวี ประโยชน์ที่เห็นได้คือสามารถปลดปล่อยคำศัพท์ได้มากขึ้น พร้อมเพิ่มพูนทักษะการพูดให้น่าฟัง เพราะบทกวีต่าง ๆ จะทำให้ผู้อ่านส่วนใหญ่คุ้นเคยกับคำศัพท์ที่ไม่คุ้น และกระตุ้นให้เกิดการคิดวิเคราะห์ โดยธรรมชาติของบทกวีส่วนใหญ่มักบังคับให้ผู้อ่าน คิด วิเคราะห์ สังเคราะห์และตีความหมาย เช่นเดียวกับผลงานบทกวียอดเยี่ยมที่ได้รางวัลหลายชิ้น ก็มักมีความหมายซับซ้อน ไม่ชัดเจน คลุมเครือ หรือมีความหมายหลายมิติ จึงเป็นการพัฒนาทักษะการคิดแบบมีวิจารณญาณ สามารถเข้าใจสิ่งรอบตัวได้ไวและง่ายขึ้น พลังที่โดดเด่นที่สุดของงานวรรณกรรมบทกวี คือผู้อ่านและผู้เขียนสามารถข้ามเวลาและออกไปนอกกรอบของขอบเขตทางวัฒนธรรมได้ ดังนั้นบทกวีส่วนใหญ่จึงสามารถกระตุ้นความทรงจำและสร้างอารมณ์ร่วมแก่ผู้อ่านได้ ซึ่งการเชื่อมต่อระหว่างอารมณ์นี้เองที่ช่วยพัฒนาความเห็นอกเห็นใจที่พึงมีในมนุษย์ให้มากขึ้น

ลักษณะโครงสร้างของนวัจนศาสตร์ที่เป็นแบบบทกวีเรียกว่า คาถา เป็นการสอนของพระพุทธเจ้าที่สมบูรณ์อย่างเป็นระบบ พระธรรมที่อยู่ในรูปของบทกวีที่พระองค์ทรงสรรคขึ้นมีความงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลางและงามในที่สุด คำสอนในรูปบทสวดที่เป็นร้อยแก้วหรือบทกวีที่ทรงแสดงแก่พระอรหันต์ เช่น ปฏิจจสมุพบาท อนัตตลักขณสูตร ฯลฯ พุทธวจนะหรือพระพุทธพจน์ที่พระองค์ทรงสอนก็เป็นไปเพื่อความหลุดพ้นจากวิภวสัญญาสาร ละกิเลสเพื่อบรรลุมรรค ผล นิพพาน ดังปรากฏในคาถาธรรมบทความว่า

คพภเมเก อุปปชชนติ	นิริยํ ปาปกมมิโน
สคคํ สุกติโน ынติ	ปรีนิพพนติ อนาสวา ^{๑๔}
ชนทั้งหลายบางพวกยอมเข้าถึงครรรค์	ผู้มีกรรมลามกยอมเข้าถึงนรก
ผู้มีกรรมเป็นเหตุสุคติยอมไปสวรรค์	ผู้ไม่มีอาสวะยอมปรีนิพพาน ^{๑๕}

พุทธวจนะหรือพระพุทธพจน์เหล่านี้จะมีเนื้อหาประทับใจ สร้างแรงบันดาลใจให้เกิดแก่ผู้ฟังเกิดความมุ่งมั่นเพื่อประพฤติปฏิบัติตนตามคำสั่งสอน สร้างแรงจูงใจให้ผู้ฟังรู้ถึงความดีและพยายามละความชั่ว สร้างความอัศจรรย์ใจ เกิดปิติมีความสุข มีความหมายลึกซึ้งกินใจ พระพุทธองค์ทรงพร่ำสอนจวบจนวาระสุดท้ายก่อนปรีนิพพานก็ยังคงสอนให้ผู้ฟังถึงความไม่ประมาทในชีวิต ความว่า “ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้เราขอเตือนพวกเธอ สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมเป็นธรรมดา เธอทั้งหลายจงยังความไม่ประมาท ทำให้ถึงพร้อมเถิด ไม่ช้าตถาคตจักปรีนิพพาน”^{๑๖} เพราะความประมาทเป็นหนทางแห่งความทุกข์ที่ไม่อาจละกิเลส หลงเพลิดเพลิดตกอยู่ในตัณหากามคุณทั้งหลายจนไม่อาจถอนตัวได้

^{๑๓} ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๖), หน้า ๘๖.

^{๑๔} พ.ศ. ๒๕/๑๙/๒๙.

^{๑๕} พ.ศ. ๔๒/๑๙/๓.

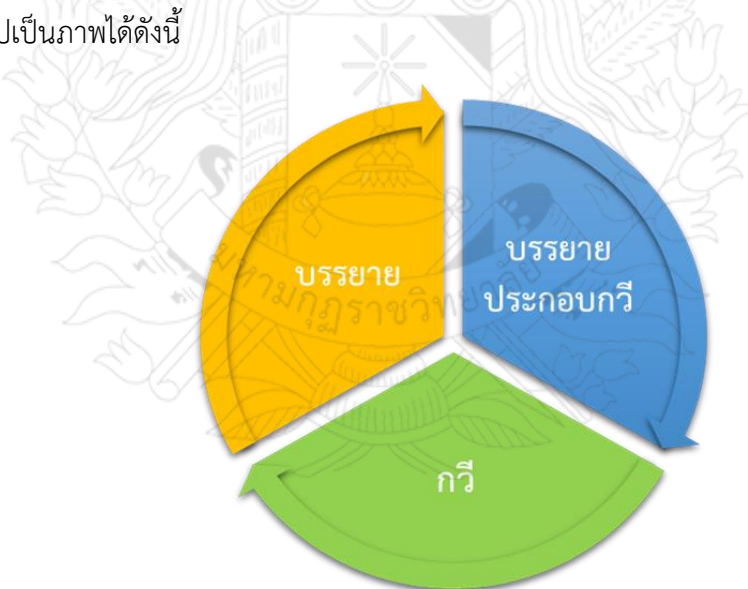
^{๑๖} ที.ม. ๑๓/๑๐๘/๒๘๒.

พระพุทธพจน์ที่ทรงสอนจึงเป็นเครื่องเตือนใจให้มนุษย์รู้ถึงความจริงที่ไม่อาจปฏิเสธได้ เป็นการย้ำเตือนให้มนุษย์กลัวกิเลสด้วยการหมั่นฝึกปฏิบัติตนให้พ้นจากวิภวสัญญาสังสารให้ได้ ดังพุทธพจน์ความว่า

เต ฌายีโน สาทติกา	นิจฺจํ ทพฺหปรกฺกมา
สุสนฺติ ธีรา นิพฺพานํ	โยคกฺขเม อนุตฺตร ^{๑๗}
บัณฑิตผู้ไม่ประมาทเหล่านั้นมีความเพ่ง	มีความเพียรเป็นไปติดต่อบากบั่นมั่นเป็นนิตย์
เป็นนักปราชญ์ย่อมถูกต้องพระนิพพาน	อันเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยม ^{๑๘}

การสอนพระพุทธศาสนาตามแนวลักษณะโครงสร้างแบบกวี สามารถนำมาสอดแทรกสร้างเป็นหลักสูตรการสอนพระพุทธศาสนาที่เหมาะสมกับยุคปัจจุบันได้อย่างมีประสิทธิภาพ ความไพเราะของบทกวีที่มีความหมายดีงามจะช่วยจรรโลงผู้ฟังให้เกิดจินตนาการ มีความคิดสร้างสรรค์ในการสร้างค่านิยมให้ตนเองให้เกิดขึ้น เกิดความคิดรู้จักการวิเคราะห์เพื่อสังเคราะห์สิ่งดีมีประโยชน์ให้แก่ตนเอง พัฒนาจิตพิสัยเพื่อสร้างลักษณะนิสัยที่ดีจากค่านิยมที่ดีที่เกิดขึ้นในตน รู้จักการประเมินค่าของสิ่งต่าง ๆ รอบตัวด้วยความเป็นจริงที่ถูกต้อง นำทักษะพิสัยที่มีการพัฒนาไปใช้ในการดำเนินชีวิต ซึ่งคำสอนในพระพุทธศาสนาทรงไว้ซึ่งคุณธรรม รู้จักการแก้ปัญหาด้วยตัวเองให้ละทุกข์ทางด้านจิตใจ ส่งผลดีต่อตนเอง ครอบครัวและสังคมได้ในที่สุด

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าการสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวสังคัสตฤศาสน์ในมิติองค์รวมของโครงสร้าง สามารถกระทำได้และนำประยุกต์ใช้ร่วมกับศาสตร์การศึกษาตามอนุกรมวิธานของบลูม เพื่อสร้างและพัฒนาทักษะของมนุษย์ตามกรอบแนวคิดทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑ อย่างได้ผล ทั้งโครงสร้างการสอนลักษณะบรรยาย ลักษณะบรรยายประกอบกวี และลักษณะกวีสามารถสรุปเป็นภาพได้ดังนี้

ภาพที่ ๔.๒ บูรณาการการสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวสังคัสตฤศาสน์ในมิติองค์รวมของโครงสร้าง

^{๑๗} พุ.ธ. ๒๕/๑๒/๑๗.

^{๑๘} พุ.ธ. ๔๐/๑๒/๑๖๒.

๔.๓ บูรณาการการสอนพระพุทธศาสนาตามแนววงศัตถศาสตร์ในมิติด้านสารัตถธรรม

คำสอนในพระพุทธศาสนาเป็นการแก้ทุกข์แก้ปัญหาของชีวิตในระดับต่าง ๆ ไม่ว่าจะพระองค์จะทรงสอนด้วยวงศัตถศาสตร์แบบใดก็ตาม สารัตถธรรมนั้นเป็นไปเพื่อประโยชน์ของชีวิตในปัจจุบัน ประโยชน์ในภพหน้า และประโยชน์สูงสุด โดยจะทรงสอนเกี่ยวกับทาน ศีล สมาธิ และปัญญา ทรงชี้แนะให้ปฏิบัติเพื่อให้เกิดผลคือความสุข หรือการพ้นทุกข์ ตามเป้าหมายของผู้รับการสอน

อนุกรมวิธานของบลูมเน้นเนื้อหาของวิชาความรู้ต่าง ๆ ในขณะที่ทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑ จะเน้นทักษะพื้นฐานในการรู้หนังสือ ทักษะการคิด ทักษะการทำงาน ทักษะการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ และทักษะการใช้ชีวิต โดยมีเนื้อหาสาระแกนกลาง คือ ภาษา ศิลปะ คณิตศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ การปกครองและหน้าที่พลเมือง โดยส่งเสริมให้สร้างความรู้ขึ้นใช้เอง ส่งเสริมให้เรียนรู้และได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ทันโลก โยงเข้าสู่เรื่องคุณธรรมจริยธรรม สัมผัสจากการทำงานจริง ตั้งคำถามให้ลูกคิดและไตร่ตรอง การนำสารัตถธรรมที่กระจายอยู่ในวงศัตถศาสตร์มาสอดแทรกเพื่อสร้างให้เกิดการสอนพระพุทธศาสนาในแนวนี้ จนเกิดประโยชน์ต่อมนุษย์ในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

๔.๓.๑ สารัตถธรรมแห่งวงศัตถศาสตร์ในการเกื้อกูลสังคม

สารัตถธรรมในวงศัตถศาสตร์มุ่งเน้นสอนให้คนมีความเมตตา ความปรารถนาให้ผู้อื่นหรือสรรพสัตว์พ้นทุกข์ การเห็นผู้อื่นหรือสรรพสัตว์เป็นทุกข์หรือตกอยู่ในทุกข์แล้วทนอยู่เฉยไม่ได้ ต้องการช่วยเหลือ ไม่ปล่อยปละละเลย คำสอนในวงศัตถศาสตร์ของพระพุทธเจ้าสอดแทรกไปด้วยหลักการให้ ซึ่งเป็นรากฐานของการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมอย่างมีความสุข หัวใจหลักของการให้ มีวัตถุประสงค์และเป้าหมายสำคัญในการขจัดความเห็นแก่ตัว คลายความตระหนี่ถี่เหนียว และลดความโลภโมโหสันอันเป็นตัวกิเลสในจิตใจมนุษย์ให้เบาบางจนถึงหมดสิ้นไป ส่งผลให้เกิดความผุดผ่องใสสะอาดบริสุทธิ์ภายในจิตขึ้นมาแทนที่โดยอัตโนมัติ ดังที่พระองค์ทรงสอนไว้ในขุททกนิกาย อิติวุตตกะ ตักกนิบาต ทุติยวรรค ปุณณิกิริยาวัตถุสูตร ความว่า

กุลบุตรผู้ใคร่ประโยชน์ พึงศึกษาบุญนั้นแล อันให้ผลเลิศต่อไป ซึ่งมีสุขเป็นกำไร คือ พึงเจริญ ทาน ๑ ความประพฤดิเสมอ ๑ เมตตาจิต ๑ บัณฑิตครั้งเจริญธรรม ๓ ประการ อันเป็นเหตุให้เกิดความสุขเหล่านี้แล้ว ย่อมเข้าถึงโลกอันเป็นสุข อันไม่มีความเบียดเบียน^{๑๙}

และพระอรรถกถาจารย์ได้อธิบายเกี่ยวกับทาน (ทานมัย) ว่า

... เจตนาเป็นเครื่องบริจาคไทยธรรมของตนแก่ผู้อื่น ด้วยสามารถแห่งการอนุเคราะห์ หรือด้วยสามารถแห่งการบูชาของผู้ที่ตัดราก คือภพยังไม่ขาด ชื่อว่า ทาน เพราะเป็นเหตุให้เขาให้ ทานนั่นเอง ชื่อว่า ทานมัย เจตนาที่เป็นไปแล้วโดยนัยที่กล่าวแล้วในกาลทั้ง ๓ คือ ในกาลอันเป็นส่วนเบื้องต้น ตั้งแต่การยังปัจจัย ๔ เหล่านั้นเกิดขึ้น ๑ ในเวลาบริจาค ๑ ในการระลึกถึงด้วยจิตโสมนัสในภายหลัง (จาก

^{๑๙} พุ.อิตติ. ๔๕/๒๓๘/๓๗๓.

ที่ให้แล้ว) ๑ ของผู้ให้สิ่งนั้น ๆ ในบรรดาปัจจัย ๔ มีจีวรเป็นต้น หรือในบรรดาทานวัตถุ ๑๐ อย่าง มีข้าวเป็นต้น หรือบรรดาอารมณ์ ๖ มีรูปเป็นต้น ชื่อว่า บุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยการให้ทาน^{๒๐}

หลักการของการให้ด้วยจิตอาสาคือจิตใจที่หวังทำประโยชน์เพื่อผู้อื่นและการมีจิตสาธารณะคือสำนึกในความรับผิดชอบต่อสังคม ถือว่าเป็นรากฐานสำคัญของแนวคิดเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม สังคมแห่งการเกื้อกูลกันต้องเกิดจากการที่คนในสังคมรู้จักถึงการให้ เป็นการสละสิ่งของของตนเพื่อเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นด้วยความเต็มใจ หลักการสอนพระพุทธศาสนาก็มุ่งหวังให้คนมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันและกัน การให้ในพระพุทธศาสนาไม่ได้มุ่งหวังเฉพาะการให้สิ่งของ แต่ยังรวมถึงการให้ธรรมทานหรือวิทยาทาน วิทยาทานเป็นการให้เพื่อผู้อื่นสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยความสุข การสอนผู้อื่นก็เป็นวิทยาทานทางการศึกษาเพื่อให้คนเรียนสามารถพัฒนาทักษะนำไปใช้ในการทำงาน สร้างความคิดสร้างสรรค์เพื่อเปิดมุมมองใหม่ ๆ ในกับตนเอง ส่วนธรรมทานเป็นการสอนให้คนรู้จักถึงความซื่อ ความดี รู้ถึงผลของการกระทำของตนเอง ยอมรับในความจริงที่เป็นสัจธรรมอย่างแท้จริง สดุดทำยการให้อภัยทานเป็นการสละอารมณ์โกรธเป็นทาน ให้อภัย ไม่จองเวร สละอารมณ์โกรธพยาบาทให้ขาดออกจากใจ การให้ธรรมะถือว่าการให้ที่ได้บุญสูงสุด มีคุณค่ากว่าการให้ทั้งปวง เพราะทำให้ผู้รับมีปัญญารู้เท่าทันโลก เท่าทันกิเลส สามารถนำไปใช้ได้ไม่รู้จักจบสิ้น ดังพุทธพจน์ที่ว่า “สพพทานํ ธมฺมทานํ ชินาติ^{๒๑} แปลว่า การให้ธรรมย่อมชนะการให้ทั้งปวง”^{๒๒}

การเกื้อกูลกันของคนในสังคมต้องเกิดจากคนในสังคมมีคุณธรรมในการดำรงชีวิต การศึกษาในปัจจุบันมุ่งเน้นให้คนพัฒนาทักษะตนให้มีความรู้ ความเข้าใจ มีความสามารถเพื่อนำไปใช้ในการทำงาน พัฒนาทักษะทางความคิด ทักษะการใช้ชีวิตในปัจจุบันและในอนาคตศตวรรษที่ ๒๑ การนำนวัตศาสตร์มาผสมผสานกับอนุกรมวิธานของบลูมและทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยการสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวัตศาสตร์จึงมุ่งเน้นให้สังคมเกื้อกูลกันและกัน เพราะสังคมยุคปัจจุบันเป็นยุคของบริโภคนิยม คนจึงคุ้นเคยกับการให้วัตถุ สิ่งของ เงิน ทอง หรือทรัพย์สิน ซึ่งเป็นรูปธรรมจับต้องได้เข้าใจง่าย โดยถือว่าการให้เพื่อช่วยเหลือผู้อื่น ไม่ว่าจะเป็นการบริจาคเงินเพื่อผู้ด้อยโอกาส การบริจาคสิ่งของแก่ผู้ประสบภัยซึ่งยังมีการเกื้อกูลกันและกัน การให้ในรูปแบบอื่นเป็นการให้ความรู้ การให้เวลาช่วยเหลือกิจการงาน การให้เวลารับฟัง การให้ความช่วยเหลือด้วยกำลังกาย การให้กำลังใจ การให้คำพูดที่ดี หรือการปฏิบัติงานเพื่อสังคมโดยไม่รับค่าตอบแทนในปัจจุบันเรียกว่า การปฏิบัติงานจิตอาสา ซึ่งเป็นการสร้างคุณค่าให้เกิดขึ้นทางใจ การสร้างทัศนคติของการเป็นผู้ให้ การลงมือปฏิบัติงานด้วยตนเองเพื่อให้เกิดการเรียนรู้อย่างแท้จริง เมื่อเป็นดังนี้แล้วนอกจากตนเองจะมีความสุขจากการให้ผู้อื่นแล้ว ผู้อื่นยังมีความสุขจากการได้รับด้วย ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า

^{๒๐} พุ.อิติ.อ. ๔๕/๓๗๔.

^{๒๑} พุ.ธ. ๒๕/๓๔/๕๖.

^{๒๒} พุ. ธ. ๔๓/๓๔/๒๐๗.

“ทททย ปุริโส ทาน”^{๒๓} แปลว่า คนควรให้ทาน^{๒๔} และ “ททมาโน ปิโย โหติ”^{๒๕} แปลว่า ผู้ให้ทานย่อมเป็นที่รักของชนเป็นอันมาก^{๒๖}

การให้เป็นทานบารมีทำให้พื้นฐานของชีวิตดีขึ้น อานิสงส์ของการให้จะเป็นเหตุให้ได้รับความสุข เพราะผู้รู้จักให้เป็นที่รักใคร่ของคนหมู่มาก การให้ซึ่งเป็นกุศลจิตที่ถึงงามผลที่เกิดก็ต้องถึงงาม เกียรติคุณถึงงามมีผู้คนต้องการคบหา เป็นผู้ที่เอื้อเพื่อเกื้อกูลต่อสังคมเพราะผู้ให้ย่อมเป็นคนที่มีคุณธรรม ทำให้เกิดแห่งโภคทรัพย์ทั้งปวง เป็นหลักประกันของชีวิตในเวลาจะสิ้นใจ เมื่อล่วงลับไป ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์

๔.๓.๒ สารัตถธรรมแห่งนวัคตฤตศาสน์ในการสร้างกฎเกณฑ์ทางสังคม

การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมต้องอาศัยกฎเกณฑ์ กติกาที่คนในสังคมยอมรับพร้อมนำไปปฏิบัติเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างผาสุก สารัตถธรรมของพระพุทธศาสนาได้เน้นให้เห็นถึงการปฏิบัติตามกฎระเบียบข้อบังคับหรือวินัยต่าง ๆ อย่างเดียวกันอย่างเคร่งครัด เคารพในสิทธิเสรีภาพของบุคคล ไม่ก้าวท้าวหน้าที่กัน ไม่วางตนข่มเหงรังแกผู้อื่น ไม่ถืออภิสิทธิ์ใด ๆ ทั้งปวง มีความเคารพต่อกฎหมาย ระเบียบวินัย มีความเกรงอกเกรงใจและให้เกียรติต่อกัน ไม่กระทำการล่วงละเมิดสิทธิอันเป็นของผู้อื่นไม่ว่าจะเป็นเรื่องใด ๆ ก็ตาม ไม่เบียดเบียนกันและกันด้วยการไม่ประพฤติตนให้เป็นปัญหาของผู้อื่น แต่หากคนในสังคมไม่ประพฤติปฏิบัติตนตามกฎเกณฑ์ของสังคม ย่อมทำให้สังคมมีแต่ปัญหาเกิดความเสื่อมของคนในสังคม เป็นสังคมแห่งความวุ่นวายมีแต่อกุศลกรรม ดังที่พระพุทธองค์ทรงสอนในทิมนิกาย ปาฎิกวรรค อคคัณฺณสูตร ความว่า

... สัตว์บางจำพวกเหล่านั้นได้มีความคิดอย่างนี้ว่า ผู้เจริญ อทินนาทาน

จักปรากฏ การครหาจักปรากฏ มุสาวาทจักปรากฏ การจับท่อนไม้จักปรากฏ การขับไล่จักปรากฏ ในเพราะบาปกรรมใด บาปกรรมเหล่านั้นได้ปรากฏในหมู่สัตว์ทั้งหลายแล้ว อย่างระนั้นเลย พวกเราควรล่อยอกุศลธรรมอันลามกทิ้งเสีย ...^{๒๗}

คนมีคุณธรรมพร้อมที่จะปฏิบัติตนตามระเบียบ กฎเกณฑ์ที่เป็นข้อบังคับสำหรับควบคุมความประพฤติทางกายวาจาของคนในสังคมให้เรียบร้อยดีงาม เป็นแบบแผนอันหนึ่งอันเดียวกัน อยู่ร่วมกันด้วยความสุข ไม่กระทบกระทั่งซึ่งกันและกัน ห่างไกลจากความชั่วทั้งหลาย การอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ ถ้าคนขาดคุณธรรมก็จะเกิดความขัดแย้งขึ้น ไม่มีความสุขสงบสุข เพราะมนุษย์ยุคใดสมัยใดที่อาศัยอยู่อาณาเขตบริเวณใด ต้องมีกฎเกณฑ์ทางสังคมเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสงบเรียบร้อย และปฏิบัติตามกฎ ระเบียบ จารีต ประเพณี หรือกฎหมาย ซึ่งอาจแตกต่างกันไปตามความคิดความเชื่อของท้องถิ่นนั้น ยังมีกฎเกณฑ์ที่สอดคล้องกันตามธรรมชาติของชีวิตไม่ว่ามนุษย์ที่ใด ๆ ล้วนรักสุขเกลียดทุกข์ รักชีวิตของตนด้วยกันทั้งสิ้น ดุจดั่งที่พระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติพระวินัยในการอยู่ร่วมกันของ

^{๒๓} พุ.ชา.สตตก. ๒๗/๑๐๑๒/๒๑๗.

^{๒๔} พุ.ชา.สตตก. ๒๗/๑๐๑๒/๒๑๗.

^{๒๕} อง.ปญจก. ๒๒/๓๕/๓๘.

^{๒๖} อง.ปญจก. ๓๖/๓๕/๘๑.

^{๒๗} ที.ปา. ๑๕/๖๔/๑๕๗-๑๕๘.

พระภิกษุสงฆ์ การวางกฎ ระเบียบ ข้อบังคับต่าง ๆ ที่ช่วยให้มนุษย์อยู่ได้อย่างกลมกลืนกับกฎธรรมชาติ จึงจำเป็นที่จะต้องเข้าใจกฎธรรมชาติ เพื่อจะได้จัดตั้งบรรทัดฐานและกฎระเบียบในการดำรงชีวิตให้สอดคล้องกัน

ลักษณะของสังคมในปัจจุบันมีทั้งแบบสังคมปกติและสังคมออนไลน์ ความต้องการขั้นพื้นฐานของชีวิตให้สามารถอยู่ด้วยกันได้ด้วยการไม่สร้างความเดือดร้อนให้กับชีวิตของตนเองหรือผู้อื่น ไม่ทำการหลอกลวงเพื่อประสงค์ในทรัพย์สินของผู้อื่น ไม่สร้างความสัมพันธ์ที่ไม่สมควร และไม่ให้ข้อมูลที่เป็นเท็จ เสียชื่อเสียง หยาบคาย ไร้สาระ ควรให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ เป็นจริง และเหมาะสมกับสถานการณ์ นอกจากนี้จะเป็นสร้างบรรยากาศที่ดีต่อสังคมแล้ว ยังเป็นการขจัดขัดเกลาจิตใจของตนเอง และการรู้จักคัดกรองพิจารณาว่าสิ่งใดมีประโยชน์หรือไม่มีประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่นอีกด้วย เป็นการสร้างมาตรฐานของสังคมไม่ให้เกิดความวุ่นวาย และไม่ละเมิดชีวิต ไม่เบียดเบียนกันทางกายภาพ การรักชีวิต การรักสิ่งของ การรักในความสัมพันธ์ การรักในพันธสัญญา การปฏิบัติตามข้อตกลงของสังคมเพื่อความสงบเรียบร้อยไม่ให้สังคมเกิดความวุ่นวาย ซึ่งการที่จะเกิดผลตามที่กล่าวมาแล้วนั้นต้องอาศัยการเรียนรู้เพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ การนำไปใช้ การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ และการประเมินค่า การรับรู้ การขบคิดพิจารณา การตระหนักรู้ การเห็นคุณค่า เกิดทัศนคติที่ถูกต้อง และการลงมือทำเพื่อให้เกิดเป็นอุปนิสัยที่ถูกต้องตามแนวทางของสารัตถธรรมของนวัคศาสตร์ศาสนา ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า

มตตาสุขปริจจาคา	ปสเส เจ วิปุลํ สุขํ
จเช มตตาสุขํ ธีโร	สมปสสํ วิปุลํ สุขํ ^{๒๘}
ถ้าผู้มีปัญญาเห็นสุขอันไพบุลย์	เพราะสละสุขเล็กน้อย
พึงสละสุขเล็กน้อยเสีย	จึงจะได้พบสุขอันไพบุลย์ ^{๒๙}

หมายความว่า ผู้ฉลาดควรสละสุขเล็กน้อย เพื่อสุขยิ่งใหญ่ของส่วนรวม

การนำนวัคศาสตร์ศาสนาเป็นแนวทางการสอนพระพุทธศาสนา ด้วยการใช้ร่วมกับทฤษฎีที่ให้ความสำคัญกับพฤติกรรมของมนุษย์ เกิดการประยุกต์นำไปใช้เพื่อพัฒนาทักษะของการใช้ชีวิต การพัฒนาทางด้านความคิดเพื่อสร้างความรู้ความสามารถให้แก่ตนเอง นำไปประกอบอาชีพการงานเลี้ยงตนเองและครอบครัว อาศัยอยู่ในสังคมแห่งเทคโนโลยีได้อย่างมีความสุข ใช้ประโยชน์จากเครื่องมืออย่างถูกต้อง เผยแพร่หลักการที่เป็นประโยชน์เหล่านี้สู่สังคมออนไลน์ เกิดการเลียนแบบการกระทำที่ถูกกฎเกณฑ์ตามระเบียบของสังคมที่กำหนดไว้ เกิดการปรับตัวและทำตามข้อตกลงได้อย่างดีงาม จึงเป็นสังคมแห่งความสันติสุขด้วยกฎเกณฑ์กติกาที่คนในสังคมยอมรับและปฏิบัติตาม

๔.๓.๓ สารัตถธรรมแห่งนวัคศาสตร์ศาสนาในการสร้างความมั่นคงทางจิต

การสร้างความพร้อมให้แก่มนุษย์โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการพัฒนาทักษะ ให้สามารถปรับตัวได้ทันต่อกระแสความเปลี่ยนแปลงของโลก รวมถึงสามารถสร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่ตนเองด้วยการกระทำที่มีคุณภาพ ประเด็นที่ควรตระหนักและให้ความสำคัญคือพฤติกรรมในการวิเคราะห์และ

^{๒๘} พ.ธ. ๒๕/๓๑/๔๘.

^{๒๙} พ.ธ. ๔๓/๓๑/๑๐๙.

การสังเคราะห์ในข้อมูลข่าวสารที่ได้รับ การรู้จักแยกแยะและการวิเคราะห์ถึงความจริงที่เกิดขึ้น จะส่งผลถึงการกระทำที่แสดงออก ความมั่นใจว่าสิ่งที่ทำนั้นถูกต้องตามความเป็นจริง ช่วยให้ระบบ สังคมเกิดการดำเนินงานบนฐานของความรู้ ความสามารถและความถูกต้องอย่างแท้จริง ในขณะที่โลก ปัจจุบันเทคโนโลยีมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตประจำวัน การบูรณาการเทคโนโลยีเข้ากับระบบสังคม เพื่อให้เกิดการทำงานบนฐานความรู้ วิเคราะห์ด้วยสาเหตุแห่งความจริง สังเคราะห์มาเป็นการกระทำ ที่มั่นใจในความถูกต้อง จึงเป็นการพัฒนาทักษะในการเรียนรู้ที่เหมาะสมในศตวรรษที่ ๒๑

พระธรรมคำสอนตามแนววินัยศัสตราสน์สอดแทรกกระจายอยู่ในพระไตรปิฎก หลักการใน พระพุทธศาสนามุ่งสอนเรื่องความมุ่งมั่นไม่ทอดทิ้งในการทำดี ถูกต้องและเหมาะสมกับกาลเทศะ ความมั่นคงในการกระทำของตนว่าทำในสิ่งที่ถูกต้อง ต้องเกิดจากการสร้างความมั่นคงในสิ่งที่ทำ ดังที่ พระพุทธเจ้าทรงสอนพระภิกษุให้มีสติสัมปชัญญะ จดจ่อมุ่งมั่นในสิ่งที่ทำดังการเจริญสมาธิ ความว่า

... สมาธิภาวนาที่บุคคลเจริญกระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความอยู่ เป็นสุขในอรรถภาพปัจจุบันก็มี สมาธิภาวนาที่บุคคลเจริญกระทำให้มากแล้ว ย่อม เป็นไปเพื่อความได้ญาณทัสสนะก็มี สมาธิภาวนาที่บุคคลเจริญกระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อสติสัมปชัญญะก็มี สมาธิภาวนาที่บุคคลเจริญกระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความสิ้นอาสวะก็มี ... ก็สมาธิภาวนาที่บุคคลเจริญกระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความอยู่เป็นสุขในอรรถภาพปัจจุบัน เป็นอย่างไร ? ... สมาธิภาวนาที่ บุคคลเจริญกระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความอยู่เป็นสุขในอรรถภาพปัจจุบัน^{๓๐}

การประสบความสำเร็จในชีวิตหรือการทำงานใด ๆ นั้น จำเป็นต้องมีพลังแห่งความมุ่งมั่น จดจ่อ ต่อเนื่อง จนกว่าจะบรรลุตามความมุ่งหมาย เกิดได้จากความรู้ ความเข้าใจ การเห็นคุณค่า การ เห็นประโยชน์ของสิ่งนั้น การมีข้อมูลที่ถูกต้อง การมีทักษะจำเป็นที่เหมาะสม จะทำให้เกิดการเรียนรู้ เป็นลำดับ การพัฒนาเป็นลำดับ ความสำเร็จเป็นลำดับ เกิดความมั่นคงในการกระทำของตนเอง สร้าง พลังคุณธรรมทางจิตที่เข้มข้นเป็นลำดับ และเมื่อมีความเชื่อมั่นในการทำความดี มีพลังความดีทางจิต ที่เข้มข้นขึ้นแล้วจะเป็นพื้นฐานของความรอบรู้ในการกระทำที่ละเอียดประณีตขึ้นไป ดังพระพุทธพจน์ ว่า “สมาธิปริภาวิตา ปญญา มหุพผลา โหติ มหานิสสา”^{๓๑} แปลว่า ปัญญามีผลมาก มีอานิสงส์ใหญ่ เพราะเกิดจากการฝึกอบรมสมาธิ^{๓๒} เปรียบเหมือนกับสายตาที่ไม่พร่าเลือนจะเห็นภาพที่ปรากฏได้ อย่างชัดเจน

การศึกษาเพื่อสร้างความมั่นคงในการกระทำกิจกรรมของตนนั้น ต้องอาศัยศาสตร์ที่เป็น คำสอนในวินัยศัสตราสน์ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ผ่านการศึกษาในปัจจุบัน เพื่อสร้างคุณธรรมเกิดขึ้นใน ใจคน รู้ถึงความดี ความชั่วและยอมรับในผลแห่งการกระทำของตน เชื่อมั่นในความคุณของความดี ทำดีย่อมได้ดี ทำชั่วย่อมได้ชั่ว นอกจากนี้แล้วการสร้างความเข้มแข็งเป็นพลังทางจิตให้เกิดขึ้นในตน ยังสามารถสร้างความสุขที่เกิดจากภายในได้ด้วยตนเอง ไม่ต้องพึ่งพาปัจจัยภายนอกไม่ว่าจะเป็นคน

^{๓๐} อัง.จตุกก. ๓๕/๔๑/๑๕๗-๑๕๘.

^{๓๑} ที.ม. ๑๐/๗๕/๗๗.

^{๓๒} ที.ม. ๑๐/๗๕/๒๓๙.

หรือสิ่งอื่น การมีพลังความดีทางจิตที่เข้มแข็ง เชื่อมมั่นและมั่นคงในการกระทำดีจะทำให้เกิดความสงบภายใน เกิดความรู้สึกรักที่เป็นสุขอย่างที่ไม่สามารถหาซื้อได้ เป็นความสุขที่สามารถสร้างได้ด้วยตนเอง แต่ต้องอาศัยการลงมือปฏิบัติด้วยตนเองไม่สามารถให้ผู้อื่นทำแทนได้ ดังพุทธพจน์ที่ว่า

สพฺพปาปสฺส อภฺรณํ

กุสลสฺสุปสมฺปทา

สจฺจิตฺตปริโยทปนํ

เอตํ พุทฺธาน สาสนํ^{๓๓}

การไม่ทำบาปทั้งปวง

การยังกุศลให้ถึงพร้อม

การทำจิตของตนให้ผ่องแผ้ว

นี้เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย^{๓๔}

๔.๓.๔ สารีตธรรมแห่งนวัคส์ตฤศาสน์ในการรอบรู้อัจฉริยธรรม

กิจกรรมที่เกิดจากการกระทำของคนต้องเกิดจากความรู้ การศึกษาจึงเป็นการพัฒนาทักษะขั้นพื้นฐานในการเรียนรู้ให้เกิดขึ้น หากแต่ความรู้ที่ได้รับไม่ได้เป็นตัวบ่งบอกว่าการกระทำดีหรือเลว เพราะไม่มีความรอบรู้ในสิ่งที่กำลังทำและผลของการกระทำว่าจะส่งผลต่อตนเองและผู้อื่นอย่างไร จึงต้องสอดแทรกการสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวัคส์ตฤศาสน์ไว้ในบริบทของการศึกษา การพัฒนาทักษะของมนุษย์ให้เรียนรู้และยอมรับการกระทำของตนเองจึงต้องเป็นการศึกษาทางจิตใจ เป็นการสร้างปัญญาให้เกิดขึ้น ปัญญาทางพระพุทธศาสนาจึงเป็นความเห็นที่ถูกต้องตามความเป็นจริง ความรอบรู้ในการกระทำของตนว่าถูกหรือผิด มีสติยับยั้งไม่ให้เกิดความคิดที่จะทำชั่วต่อตนเองและผู้อื่น ดังคำสอนของพระพุทธเจ้า ความว่า

... ภิกษุทั้งหลาย ธรรมอย่างหนึ่งที่บุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อม
เป็นไปเพื่อความหน่ายโดยส่วนเดียว เพื่อคลายกำหนด เพื่อความดับ เพื่อความสงบ
เพื่อความรู้อยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน ธรรมอย่างหนึ่งคืออะไร คือ พุทธานุสสติ
... ฉัมมานุสสติ ... สังฆานุสสติ ... สีลานุสสติ ... จาคานุสสติ ... เทวตานุสสติ ... อานา
ปานสติ ... มรณสติ ... กายคตาสติ ... อุปสมานุสสติ...^{๓๕}

ความรู้ก่อให้เกิดปัญญา เป็นการพัฒนาคุณภาพของจิต ทำให้สามารถเรียนรู้เรื่องราวต่าง ๆ ได้ ยิ่งเรียนยิ่งรู้ ยิ่งรู้ก็ยิ่งพัฒนาปัญญาให้สูงขึ้น สิ่งที่ควรรู้คือเรื่องของชีวิต เรื่องของตนเอง ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า “ปัญญา นรานํ รตน”^{๓๖} แปลว่า ปัญญาเป็นรัตนะของคนทั้งหลาย^{๓๗} และ “โยคา เว ชายตี

^{๓๓} พุ.ธ. ๒๕/๒๔/๓๖.

^{๓๔} พุ.ธ. ๔๒/๒๔/๒๓๖.

^{๓๕} อัง.เอก. ๓๓/๑๗๙-๑๘๐/๑๕๒.

^{๓๖} ส.ส. ๑๕/๑๕๙/๔๓.

^{๓๗} ส.ส. ๒๔/๑๕๙/๑๙๗.

ภริ”^{๓๘} แปลว่า ปัญญาอ่อนเกิดขึ้น เพราะการประกอบแล^{๓๙} หมายถึง ปัญญาเกิดได้จากการฝึกฝน หรือความเพียร ปัญญาเกิดได้ ๓ ทาง คือ ปัญญาที่เกิดจากการฟังหรือการเรียน ปัญญาที่เกิดจากการคิด และปัญญาที่เกิดจากการฝึกฝนพัฒนาจิต มีความเป็นพหุสูตดังที่พระพุทธองค์ทรงสอน ความว่า

... สัตบุรุษแลพิจารณาเห็นอย่างนี้ว่า ธรรมคือโลภะ ธรรมคือโทสะ หรือ ธรรมคือโมหะ หากถึงความเสื่อมสิ้นไปเพราะความเป็นพหุสูตไม่เลย ถึงแม้เธอจะเป็น พหุสูต แต่เธอก็ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบ ประพฤติตามธรรม เป็นผู้ ที่คนทั้งหลายควรบูชา สรรเสริญในที่นั้น ๆ เธอกระทำข้อปฏิบัติให้เป็นไปในภายใน (เป็นส่วนตัว) เท่านั้น ไม่ยกตน ไม่ชมผู้อื่นเพราะความเป็นพหุสูตนั้น ...^{๔๐}

การนำนวัคส์ตฤศาสน์มาเป็นแนวทางสร้างความรู้ทางปัญญาให้แก่คน เพื่อเสริมสร้างความรู้ อย่างแท้จริงในวิชาการทั่วไป ซึ่งส่วนมากเป็นความรู้เพื่อรู้สิ่งต่าง ๆ นอกตัวเองและความรู้เพื่อการ ประกอบอาชีพ โดยการกำหนดเนื้อหาสาระที่ต้องรู้นำไปสู่กระบวนการเรียนการสอนและการฝึก ทักษะตามได้เรียน จำ รู้ คิด จากนั้นนำมาลงมือปฏิบัติเพื่อให้เกิดทักษะความชำนาญ เกิด การเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ความคิด ความเชื่อ และพฤติกรรม อนุกรมวิธานของบลูมด้านทักษะพิสัย เป็นการลงมือปฏิบัติจากความรู้สิ่งที่ได้รับรู้ในเชิงคุณค่า เพื่อสร้างทักษะทางความคิดและทักษะการใช้ ชีวิตเพื่อการดำรงชีวิตตามกรอบการเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑ เกิดความสอดคล้องกับทางเกิดปัญญา และความรู้ในเรื่องชีวิตในคำสอนตามหลักนวัคส์ตฤศาสน์

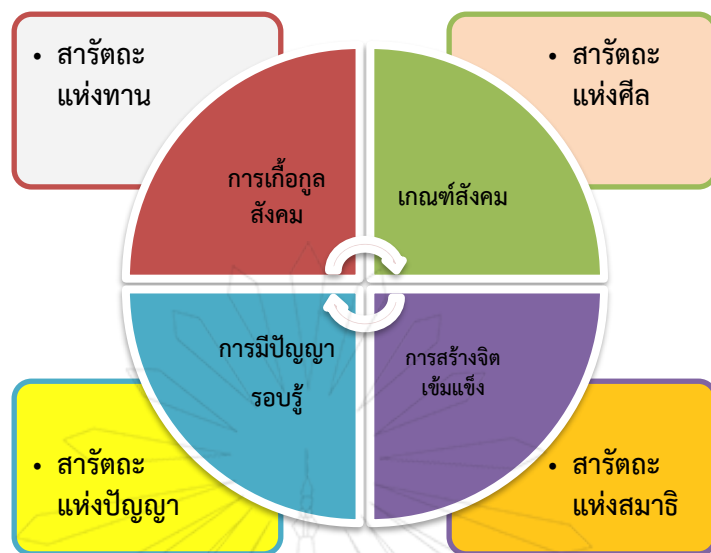
ภารกิจสำคัญของการศึกษาพระพุทธศาสนา คือ การฝึกอบรมบุคคลให้เกิดการพัฒนาปัญญา ให้เกิดความรู้ความเข้าใจในข้อเท็จจริงและสภาวะของสิ่งทั้งหลาย มีทัศนคติต่อสิ่งทั้งหลายอย่าง ถูกต้องปฏิบัติและจัดการกับสิ่งทั้งหลายตามที่ควรจะเป็น เพื่อให้เกิดเป็นประโยชน์ตน คือ ความมีชีวิต อยู่อย่างสำเร็จผลดีที่สุด มีจิตใจเป็นอิสระ มีสุขภาพจิตสมบูรณ์ และประโยชน์ต่อผู้อื่นคือ สามารถช่วย สร้างสรรค์ประโยชน์สุขแก่ชนทั้งหลายที่อยู่ร่วมกันเป็นสังคมได้ ก่อให้เกิดความสงบสุขของคนในสังคม เป็นสังคมแห่งความสันติสุขอย่างยั่งยืน สาระดีธรรมในนวัคส์ตฤศาสน์ในขั้นสูงสุดก็คือขั้นของการมี ปัญญาในการบริหารจัดการชีวิต การบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมได้มีความสมดุลที่สุด

จะเห็นได้ว่าการสอนพระพุทธศาสนาตามนวัคส์ตฤศาสน์ในมิติสาระดีธรรม เมื่อนำไป ประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาแนวทางการสอนพระพุทธศาสนา ร่วมกับศาสตร์การศึกษาด้วยอนุกรมวิธาน ของบลูม ด้วยสาระดีแห่งทานจะทำให้เกิดการเกื้อกูลสังคม สาระดีแห่งศีลจะทำให้การอยู่ร่วมกัน ของคนในสังคมมีกฎเกณฑ์ กติกาที่ทุกคนพร้อมใจกันปฏิบัติตาม สาระดีแห่งสมาธิจะสร้างจิตใจ ที่เข้มแข็ง มีการคิดวิเคราะห์ให้เห็นความจริง สาระดีแห่งปัญญาจะพัฒนาการมีปัญญารอบรู้ รู้ความ เป็นจริงตามธรรมที่ไม่อาจปฏิเสธได้ จะสามารถสร้างและพัฒนาทักษะของมนุษย์ตามกรอบแนวคิด ทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑ ทำให้มนุษย์มีทักษะการเตรียมพร้อมในการใช้ชีวิตได้อย่างมี ความสุข สามารถสรุปเป็นภาพได้ดังนี้

^{๓๘} พุ.ธ. ๒๕/๓๐/๔๗.

^{๓๙} พุ.ธ. ๔๒/๓๐/๗๔.

^{๔๐} ม.อ. ๒๒/๑๘๓/๒๒๓.

ภาพที่ ๔.๓ บูรณาการการสอนพระพุทธศาสนาตามแนววงศัตถุศาสตร์ในมิติสารัตถธรรม

๔.๔ บูรณาการการสอนพระพุทธศาสนาตามแนววงศัตถุศาสตร์ในมิตินิรุกติศาสตร์

นิรุกติศาสตร์ หรือ ศาสตร์แห่งภาษา (Etymology) นับเป็นเรื่องสำคัญอีกประการหนึ่งของมนุษย์ เพราะมนุษย์เข้าใจกันได้ด้วยการสื่อสาร (Communication) ถ้าหากไม่มีศาสตร์นี้ก็จะทำให้สารที่สื่อออกไปไม่ประสบความสำเร็จตามที่ผู้ต้องการสื่อมุ่งหมาย คำว่า นิรุกติศาสตร์ จึงหมายถึง ศาสตร์หรือวิชาที่เกี่ยวกับการเรียนรู้ด้านภาษา วิชาว่าด้วยที่มาและความหมายของคำ^{๑๑} การเรียนรู้ศึกษาประวัติ ความเป็นมา รูปแบบ วิธีใช้ วิธี พูด อ่าน เขียน เกี่ยวกับภาษาที่ใช้มาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน รวมไปถึงวิวัฒนาการของภาษาและการเปลี่ยนแปลง ในแต่ละช่วงเวลาที่สำคัญการใช้คำที่ทำให้ทราบความหมายไปถึงต้นตอ รากศัพท์ การแยกศัพท์ ขยายศัพท์ การใช้ภาษาที่เป็นไปตามยุคสมัย การเปรียบเทียบภาษาร่วมสมัย ตระกูลภาษา ปรัชญาของภาษา ความเข้าใจในเนื้อหาของความจริงแห่งคำ^{๑๒} พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญแก่นิรุกติศาสตร์มาก เนื่องจากเป็นหนึ่งในปฏิสัมพันธ์ ๔ พระอรหันต์ที่มีปฏิสัมพันธ์ทั้ง ๔ จึงจัดเป็นพระอรหันต์ที่มีความสามารถประกอบพร้อมไปด้วยความฉลาดสามารถทางภาษา รู้จักใช้ถ้อยคำพูดอธิบายให้คนเข้าใจ สามารถแสดงความจริงให้ผู้ฟังพิจารณาตลอดจนรู้ภาษาต่าง ๆ จึงกลายเป็นภาษิตของคนไทยที่ว่า ปากเป็นเอก เลขเป็นโท หมายความว่า ผู้มีวาทศิลป์ดีย่อมได้เปรียบกว่าผู้อื่นในการทำงานหรือการทํากิจกรรมใด ๆ ในประเด็นนี้จึงบูรณาการการสอนพระพุทธศาสนาด้วยวงศัตถุศาสตร์ในประเด็นนิรุกติศาสตร์ที่ต้องการแสดงให้เห็นว่า คำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหมดนั้น เมื่อดูในแง่ของนิรุกติศาสตร์ย่อมสร้างคุณค่าทางการศึกษามากยิ่งขึ้น

^{๑๑} ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔. อ้างแล้ว, หน้า ๖๓๗.

^{๑๒} Etymology, <https://en.wikipedia.org/wiki/Etymology#Methods>, สืบค้นเมื่อ ๒ สิงหาคม ๒๕๖๒.

๔.๔.๑ การตีความภาษาในวงคัสต์ตุศาสน์

คำสอนในพระพุทธรศาสนาที่ปรากฏอยู่ในวงคัสต์ตุศาสน์ในบางแห่งต้องอาศัยการตีความจึงจะเข้าใจ เพราะข้อความมีอยู่หลายจุดที่ทำให้ผู้ศึกษาสับสน ด้วยเหตุนี้การนำศาสตร์แห่งการตีความ หรือ “อรรถปริวรรตศาสตร์” (Hermeneutics) เข้ามาประกอบด้วยจึงเป็นเรื่องจำเป็น อรรถปริวรรตเป็นการแปรเนื้อหาจากความหมายตามตัวอักษร เป็นความหมายตามเกมภาษา^{๔๓} อรรถคือเนื้อหาของภาษาที่ใช้ซึ่งนับว่าเป็นสัญลักษณ์ (Sign) อย่างหนึ่งเพราะมีความหมายอยู่ในตัวเอง คือ ความหมายตามตัวอักษร ปริวรรต คือ การแปรสภาพความหมายตามตัวอักษรให้มีความหมายตามความต้องการของผู้ใช้ร่วมกัน นักปรัชญาหลังนวยุคให้ความหมายอรรถปริวรรตศาสตร์ว่าเป็นการตีความ อธิบายความ ขยายความ อภิปรายความให้มีความเข้าใจในเรื่องนั้น ๆ เป็นกฎแห่งถ้อยคำ เช่น วิลเฮล์ม ดีลธาย (Wilhelm Delthey) เน้นการตีความตามความรู้สึกนึกคิดของคนในปัจจุบัน โยเซฟ ไบลเชอร์ (Josef Bleicher) แสดงว่า การจะตีความใดก็ตามจะต้องเข้าใจความรู้สึกนึกคิดของผู้อื่น ให้ทำหน้าที่ดุจดังเทพเฮอร์เมส ที่ก่อนจะแปลความหมายใดก็ต้องเข้าใจพระประสงค์ของพระผู้เป็นเจ้าของแล้วจึงถ่ายทอดออกไปตามเจตนารมณ์ของพระผู้เป็นเจ้าของ หมายความว่า ให้คำนึงถึงผู้อื่น เพราะความรู้สึกของผู้อื่นนั้นแหละเป็นพระประสงค์ของพระผู้เป็นเจ้าของ ส่วน พอล ริเคอร์ (Paul Ricoeur) เน้นไปที่ความสัมพันธ์ระหว่างความเข้าใจเนื้อหาสัมพันธ์กับการแปลความหมาย ชลายนอร์มาเคอร์ (Friedrich Schleiermacher) มุ่งเน้นให้เห็นว่า การตีความนั้นต้องแสดงออกมาทั้ง ๒ ทาง คือ การตีความตามตัวอักษร หรือตามพยัญชนะ (Grammatical Interpretation) และการตีความโดยคาดเดาจิตใจของผู้แต่งว่าได้รับอิทธิพลใดจากบริบท (Context) ของสังคม เป็นการตีความตามจิตวิทยา (Psychological Interpretation) จะเห็นได้ว่า พัฒนาการของอรรถปริวรรตศาสตร์ เริ่มตั้งแต่การตีความในคัมภีร์ให้ผู้ศึกษาเข้าใจร่วมกันได้ จนกระทั่งมาถึงความเป็นศาสตร์ที่มีกฎเกณฑ์ เป็นศิลปะที่จะต้องมีลีลาทำให้คนเข้าใจในกำหนดกฎเกณฑ์และเงื่อนไขต่าง ๆ ที่จะทำให้เกิดความเข้าใจ จนนำไปสู่วิธีการทางวิทยาศาสตร์ได้ในที่สุด จากนั้นอรรถปริวรรตก็มาถึงการชี้ให้เห็นถึงความมีอยู่จริงของสรรพสิ่งที่มนุษย์ไม่อาจเข้าถึงได้ด้วยภาษา

การตีความมีหลากหลายวิธี ได้แก่ การตีความหมายตามตัวอักษรหรือโดยพยัญชนะ (Literal Interpretation) การตีความหมายโดยสัญลักษณ์ (Symbolical Interpretation) การตีความหมายโดยเปรียบเทียบเชิงอุปมาอุปไมย (Allegorical Interpretation) การตีความหมายโดยอรรถ (Idiomatic Interpretation) การตีความหมายโดยญาณ (Mystical Interpretation) การตีความหมายโดยสำนวนภาษา (Philological Interpretation) การตีความหมายโดยเหตุผล (Rational Interpretation) การตีความหมายโดยปฏิฐานนิยม (Positivistic Interpretation) การตีความหมายโดยสร้างเรื่องปรัมปรา (Mythologizational Interpretation) การตีความหมายโดยสำนึกในหน้าที่ (Deontological Interpretation) การตีความหมายโดยแก้ข้อกล่าวหา (Apologetic Interpretation)

^{๔๓} กীরติ บุญเจือ, อรรถปริวรรต : คู่มือการแปลคัมภีร์หลังนวยุค. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๑.

การตีความโดยประเภทวรรณกรรม (Literary-Form Interpretation) และการตีความหมายสำนวนเปรียบเทียบ (Comparison Interpretation)^{๔๔}

สรุปแล้ววรรณคดีปริวรรตจึงเป็นเครื่องมือในการศึกษาความหมายที่แฝงอยู่ในตัวอักษร แต่เดิมใช้กับการตีความคัมภีร์ไบเบิลและคัมภีร์ทางศาสนา แต่ปัจจุบันวรรณคดีปริวรรตได้รับการสนใจเป็นอย่างยิ่งที่จะใช้พิสูจน์ความหมายในภาษา ดุจดั่งสมัยหนึ่งตรรกศาสตร์ได้รับการสนใจเป็นอย่างยิ่งในการใช้เป็นเครื่องมือพิสูจน์เหตุผล

การตีความจึงเป็นวิธีการหนึ่งที่จะเข้าไปทราบถึงความหมายที่แท้จริงโดยตรวจสอบตัวบทและบริบทให้ชัดเจน มิฉะนั้นอาจเข้าใจคลาดเคลื่อนได้ เช่น ได้ยินคนผู้หนึ่งพูดว่า ฉันเกลียดเหลือเกินที่เขาทำเช่นนั้น เราไม่อาจทราบได้เลยว่า เขาหมายถึงอะไร จึงเป็นการเสี่ยงที่จะคาดเดาไปต่าง ๆ นานาในสิ่งที่เขาหมายถึง จึงมีปัญหาที่งัวเงียว่า เขาพูดกับใคร สิ่งที่เขาเกลียดคืออะไร ทำไมต้องพูดกับคนนี้ ดังนั้นถ้าหากปราศจากบริบทของการสนทนาก็ไม่อาจรู้ได้ว่า สิ่งนั้นคืออะไร นี่คือหน้าที่ของวรรณคดีปริวรรตที่จะต้องถอดความหมาย

มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเข้าใจคำสอนของพระพุทธเจ้าให้ตรงความหมาย เพราะคำสอนของพระพุทธเจ้านั้นเป็นเหมือนยาที่ใช้รักษาเฉพาะโรค แม้ว่าชื่อยาจะเหมือนกัน แต่ด้วยหรือส่วนผสมแตกต่างกัน ดังคำในคัมภีร์รัตนาวลีที่ว่า นักไวยากรณ์เริ่มต้นด้วยการสอนให้อ่านตัวอักษรฉันใด พระพุทธเจ้าก็ฉันนั้น ทรงแสดงธรรมที่ผู้ฟังจะสามารถเข้าใจได้ง่าย สำหรับบางคนทรงสอนธรรมเพื่อให้ละบาป บางคนทรงสอนธรรมเพื่อให้บำเพ็ญบุญ บางคนทรงสอนธรรมระดับทวิภาวะ บางคนทรงสอนธรรมระดับทวิภาวะ บางคนทรงสอนธรรมระดับลิกขิง เมื่อเข้าใจสาระดีแห่งศูนยตาและกรุณาแล้ว ชื่อว่าเป็นมรรคาแห่งการบรรลุอนุตตรโพธิญาณ การเข้าใจผิดในชื่อยาแล้วเล็กรับประทานก็เป็นเรื่องที่น่าเสียดาย และอาจเกิดโทษด้วย

ภาษาศาสตร์มีลักษณะเป็นสัญลักษณ์ เป็นสื่อให้เกิดพลังทางจินตภาพ มีพลังสูงใจสูง แต่ต้องเข้าใจก่อนที่จะตีความตามตัวอักษร ตัวอย่างหนึ่งพระพุทธเจ้าทรงแสดงความไม่มีตัวตนดังข้อความในพุทธศาสนสุภาษิตในขุททกนิกาย ธรรมบท อิตตวรรคที่ว่า ตนแลเป็นที่พึ่งแห่งตน แต่อีกแห่งหนึ่งพระพุทธเจ้าตรัสว่า ไม่ใช่ตัวตน ผู้อ่านก็อาจสับสนได้ นิรุกติศาสตร์จึงเกี่ยวกับการตีความจำกัดความ ขยายความ อธิบายความ และวินิจฉัยความ หรืออาจได้รับการตีความตามพยัญชนะตามข้อเท็จจริง ตามความรู้ ตามความเชื่อและตามกระแส การตีความดังกล่าวอาจทำให้เกิดความผิดพลาดไปจากเจตนารมณ์ของหลักธรรมคำสอนได้

พระพุทธศาสนาจึงมีศาสตร์แห่งการตีความไว้โดยเฉพาะ เรียกว่า คัมภีร์เนตติปกรณ์ ซึ่งในที่นี้จะได้บูรณาการวิธีการตีความตามแนวเนตติปกรณ์เพื่อให้คำสอนในพระพุทธศาสนาสำหรับผู้ศึกษาเข้าใจคำสอนในพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้อง โดยเฉพาะในปัจจุบันมีการนำคำสอนในพระพุทธศาสนาไปเผยแพร่ในหลากหลายรูปแบบหลายช่องทางตามแนวการเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑ ที่เกี่ยวกับทักษะทางด้านเทคโนโลยี ด้วยบุคคลต่าง ๆ ทั้งนักวิชาการ นักเผยแพร่ นักเรียน นิสิต นักศึกษาไปจนถึงผู้สนใจ โดยมากก็นำเข้าสู่ระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ตซึ่งไม่ได้รับการตรวจสอบอย่างทั่วถึง จึงทำให้เกิด

^{๔๔} กิรติ บุญเจือ, *ศาสนาอรรถปริวรรตของมนุษยชาติ (ช่วงพหุนิยม)*, ชุดปรัชญาและศาสนาเซนต์จอห์น เล่ม ๗, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น, ๒๕๔๖), หน้า ๑๒๖-๑๔๓.

ความผิดพลาด ผิดเพี้ยนไปได้ทั้งในด้านความถูกต้องและความหมาย หลักการในการตีความนวงค์สัตตฤคศาสตร์ในประเด็นนี้แบ่งได้ ๖ ประการตามเทศนาหาระ ดังข้อความในคัมภีร์ว่า

อัสสาทาทีนวดา   นิสสรณมปิ จ ผล อุปาโย จ

อาณตตี จ ภควโต   โยคินี เทสนาหาโร

อัสสาทะ ๑ อาทีนวะ ๑ นิสสรณะ ๑ ผละ ๑ อุปายะ ๑ อาณตตี ๑

ของพระผู้มีพระภาคเจ้า สำหรับโยคีผู้บำเพ็ญเพียร ชื่อว่า เทศนาหาระ^{๔๕}

หลักการนี้จะนำไปสู่การเข้าใจคำสอนในนวงค์สัตตฤคศาสตร์ได้อย่างถูกต้อง และเห็นตามที่พระพุทธรูปทรงประสงค์มุ่งหมาย

๑. การตีความตามหลักอัสสาทะ

การตีความนวงค์สัตตฤคศาสตร์ในแง่ของอัสสาทะ เป็นการตีความเพื่อให้เกิดความน่ายินดี พอใจ ข้อดี คุณลักษณะที่เป็นคุณ^{๔๖} หมายถึง การตีความเพื่อให้เห็นความเป็นของเรื่องนั้น ๆ ไม่ว่าจะ อาจสื่อไปทางโทษตัวของธรรม แต่เมื่อต้องการสื่อแสดงในแง่มนุญนี้ก็ให้เห็นความเป็นคุณหรือประโยชน์ของธรรมนั้น เช่น กาม หมายถึงความน่าปรารถนาของสัตว์ ทำให้สัตว์อิมเอมใจ เปรียบเหมือนไฟ ไฟมีทั้งคุณและโทษ ในแง่ใดที่ต้องการแสดงความเป็นคุณของไฟก็ต้องอธิบายให้เห็นคุณในตอนนั้น ๆ หรือแม้แต่ตัณหา ซึ่งโดยตรงมีความเป็นโทษ แต่ในบางครั้งตัณหาก็กต้องอธิบายในแง่ของความเป็นคุณ เพื่อให้ผู้คนใช้ตัณหาก่อนแล้วค่อยตัณหาในภายหลัง

๒. การตีความตามหลักอาทีนวะ

การตีความในแง่นี้เป็น การมองในแง่ที่เป็นโทษ สิ่งไหนเป็นโทษก็ต้องเห็นในความเป็นโทษ ในหลักที่พระพุทธรูปทรงแสดงนั้นต้องดูบริบท มิฉะนั้นก็อาจเข้าใจในความเป็นโทษว่าเป็นคุณ ดังเช่น ภิกษุอริกฐะที่เข้าใจคำสอนของพระพุทธรูปเจ้าไม่ตลอดโดยเข้าใจว่า ในส่วนที่พระพุทธรูปเจ้าแสดงว่าเป็นโทษยังมองว่า เป็นคุณ ดังข้อความในพระสูตรว่า “ทิวฐิซัวเช่นนี้เกิดขึ้นแก่ภิกษุชื่ออริกฐะผู้มีบรรพบุรุษเป็นพรานฆ่าเนื้อว่า “ข้าพเจ้ารู้ถึงธรรมที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงแล้ว โดยประการที่ธรรมทั้งหลายที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแล้วว่าเป็นธรรมซึ่งอันตราย ธรรมเหล่านั้นไม่สามารถทำอันตรายแก่ผู้ส้องเสพได้จริง”^{๔๗} พระพุทธรูปเจ้าจึงตรัสให้ความเข้าใจแก่ภิกษุนั้นว่า

โมฆบุรุษ เธอรู้ถึงธรรมที่เราแสดงแล้วอย่างนี้แก่ใครเล่า ธรรมทั้งหลายเรา กล่าวว่าเป็นธรรมทำซึ่งอันตรายโดยอเนกปริยายมิใช่หรือ ก็แหละธรรมเหล่านั้นสามารถทำอันตรายแก่ผู้ส้องเสพได้จริง เรากล่าวว่า กามทั้งหลายมีความยินดีน้อย มีทุกข์มาก มีความคับแค้นมาก โทษในกามเหล่านั้นมีมากอย่างยิ่ง เรากล่าวกามทั้งหลายมีอุปมาเหมือนโครงกระดูก ... มีอุปมาเหมือนชิ้นเนื้อ ... มีอุปมาเหมือนคบหญ้า ... มีอุปมาเหมือนหลุมถ่านเพลิง ... มีอุปมาเหมือนความฝัน ... มีอุปมาเหมือน

^{๔๕} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), ป.ธ. ๙, ราชบัณฑิต, *การตีความพุทธศาสนสุภาษิต*, อ่างแล้ว, หน้า ๕๐.

^{๔๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๑.

^{๔๗} ม.ม. ๑๘/๒๗๔/ ๒๖๓.

ของขอยืม ... มีอุปมาเหมือนผลไม้บนต้น ... มีอุปมาเหมือนเชียงหั่นเนื้อ ... มีอุปมาเหมือนดอกและหลาว ... มีอุปมาเหมือนศีรชะงูพิษ มีทุกข์มาก มีความคับแค้นมาก โทษในกามเหล่านั้นมีมากอย่างยิ่ง โมฆบุรุษ เธอกล่าวคู่เรา ทำลายตนเองและประสบบาปมิใช่บุญเป็นอันมาก ด้วยทิวฏฐิตินถื่อไว้ผิด กรรมนั้นจักเป็นไปเพื่อสิ่งไม่เป็นประโยชน์ เพื่อทุกข์แก่เธอสิ้นกาลนาน^{๔๘}

จะเห็นได้ว่า การตีความในเรื่องของกามที่พระองค์มุ่งหมายให้เห็นโทษก็ต้องอธิบายให้เห็นโทษตามที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสในพระสูตรนี้ หลักการตีความทางภาษาจึงมีความจำเป็นที่ต้องอาศัยบริบทในพระสูตรนั้นเป็นสำคัญ

๓. การตีความตามหลักนิสสรณะ

หลักคำสอนในนวัคส์ตฤตศาสน์ในประเด็นการตีความตามหลักนิสสรณะ เพื่อให้เห็นคำสอนของพระพุทธศาสนาทุกคำสอนนั้น มุ่งสู่การหลุดพ้นจากกรอบของการยึดติดทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นเชิงบวก หรือเชิงลบ คุณหรือโทษ ก็เป็นไปเพื่อยึดติดและยังเป็นไปเพื่อการเวียนอยู่ในวัฏฏะ การตีความหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาสามารถตีความเพื่อให้พ้นจากข้อทั้งสองส่วนนั้นด้วย จะเห็นได้ว่า หลักธรรมในพระพุทธศาสนานั้นมุ่งหมายสูงสุดก็เพื่อเรื่องนี้ ดังเช่น ข้อความที่ปรากฏในมหาสติปัฏฐานสูตรที่ว่า

ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียรให้กิเลสเร่าร้อน มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัส (ความยินดียินร้าย) ในโลกเสียให้พินาศ

๒. พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่ มีความเพียรให้กิเลสเร่าร้อน มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้

๓. พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ มีความเพียรให้กิเลสเร่าร้อน มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้

๔. พิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียรให้กิเลสเร่าร้อน มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้^{๔๙}

การตีความที่ใช้นิสสรณะกับสูตรในตอนนี้แสดงให้เห็นว่า สติ สัมปชัญญะและความเพียรนี้สามารถนำออกเสียซึ่งความยินดี ยินร้าย หรือความเป็นคุณหรือเป็นโทษได้ หลักนิรุกติศาสตร์ที่จึงเป็นเงื่อนไขหนึ่งที่จะทำให้วัคส์ตฤตศาสน์เข้าถึงผู้ศึกษาอย่างแท้จริง การศึกษาปัจจุบันมีเพียงสองทางเลือก คือ ต้องเลือกอย่างหนึ่งแล้วปฏิเสธอีกอย่างหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็นแบบศตวรรษที่ ๒๑ หรืออนุกรมวิธานของบลูมก็เน้นการวิเคราะห์และทักษะที่จะทำให้ชีวิตอยู่ได้ แต่ก็เป็วิธีติดอยู่ภายใต้กรอบของการเลือกข้างอยู่นั่นเอง การศึกษาพระพุทธศาสนาด้วยนวัคส์ตฤตศาสน์ในมิติแห่งนิรุกติศาสตร์เชิงการตีความให้เห็นทางออกนี้เองจะช่วยให้การศึกษาอยู่รอด

^{๔๘} ม.ม. ๑๘/๒๗๖/๒๖๖-๒๖๗.

^{๔๙} ที.ปา. ๑๔/๒๗๓/๒๐๒.

๔. การตีความตามหลักผละ

การตีความที่เน้นแสดงให้เห็นผลย่อมทำให้ผู้ฟังหรือผู้ศึกษามีเป้าหมายในการบรรลุความสำเร็จ ในทุกการกระทำย่อมมีผลแห่งการกระทำทั้งสิ้น เป็นหนึ่งในกระบวนการธรรมชาติดันได้แก่ผลของกรรม ได้แก่ วิบาก การตีความในแง่นี้มุ่งไปที่ผลของการกระทำ แสดงผลเพื่อให้ผู้ฟังได้รู้ถึงสิ่งที่ได้รับจากการกระทำ จะเห็นได้ว่า ทุกคำสอนที่ปรากฏในนวัคส์ตฤตศาสน์ล้วนมีผลของการกระทำเสมอ นับตั้งแต่คำสอนแรกที่พระพุทธเจ้าตรัสสอน ก็คือ ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร พบว่าเส้นทางการปฏิบัติ ๓ เส้นทาง คือ ทางปฏิบัติที่ย่อหย่อนประกอบไปด้วยกาม มีผลให้ผู้ปฏิบัติมัวเมาอยู่กับกามคุณ เป็นของชาวบ้าน ส่วนอีกทางหนึ่ง คือทางปฏิบัติที่ตั้งทรมาณตน ย่อมทำให้ผู้ปฏิบัติมีความทุกข์ เตือดร้อน ลำบาก ไม่ใช่ทางพระอริยะ พระพุทธเจ้าทรงแสดงทางที่ถูกต้อง เรียกว่าทางสายกลาง ทางนี้เมื่อปฏิบัติแล้วย่อมได้ผล คือ เป็นไปเพื่อความสงบ เข้าถึงนิพพาน ดังข้อความในพระสูตรว่า

ภิกษุทั้งหลาย ที่สุด ๒ อย่างนี้อันบรรพชิตไม่ควรเสพ คือ

๑. การประกอบตนให้พัวพันด้วยกามสุขในกามทั้งหลาย เป็นธรรมอันทราม เป็นของชาวบ้าน เป็นของปฤถชน ไม่ใช่ของพระอริยะ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ (กามสุขัลลิกานุโยค)

๒. การประกอบความเหน็ดเหนื่อยแก่ตน เป็นความลำบาก ไม่ใช่ของพระอริยะ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ (อัตตกิลมณานุโยค)

ภิกษุทั้งหลาย มัชฌิมาปฏิปทา (ทางสายกลาง) ไม่เข้าไปใกล้ที่สุดสองอย่างนั้น นั่นนัตถาคตได้ตรัสรู้แล้วด้วยปัญญาอันยิ่ง ทำจักขุให้เกิด ทำญาณให้เกิด ย่อมเป็นไปเพื่อความสงบ เพื่อความรู้อยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อพระนิพพาน^{๕๐}

การชี้ให้เห็นผลแห่งการกระทำอย่างชัดเจน ใครที่ปฏิบัติย่อมได้ผลอย่างนั้น ย่อมทำให้เกิดการประเมินตนที่สำหรับผู้ปฏิบัติ ไม่ต้องมีความคลุมเครือ การตีความพระพุทธศาสนาในแง่นี้ทำให้การสอนพระพุทธศาสนาเป็นวิทยาศาสตร์มากคือเป็นเหตุเป็นผล ตรงไปตรงมา ไม่ต้องแสดงผลโดยอ้อม เช่น ถ้าทำบาปเกิดความทุกข์ใจ ไม่สบายใจ ตัวเองและคนรอบข้างจะเตือดร้อน ต้องตกรอก ไม่ต้องไปแสดงผลโดยอ้อมว่า ถึงจะผิดแต่ทำให้ได้เงินมาก หลักการสอนคืออนุกรมวิธานของบลูมและการเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑ สามารถนำมาแสดงตรงนี้ให้ปรากฏชัด คือ สามารถทำการวิเคราะห์ไปจนถึงแก่นในด้านของผลของการกระทำ และการทำให้เกิดทักษะในการประเมินผลของการกระทำ เพื่อให้ผู้ทำรับผิดชอบเองว่า จะทำหรือไม่ทำในเรื่องนั้น ซึ่งมีผลอย่างนี้

อีกตัวอย่างหนึ่งในคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ทรงใช้มากที่สุดปรากฏในนวัคส์ตฤตศาสน์ คือ อนุปุพพิททา ได้แก่ การสอนเรื่องทาน ศีล ผลของทานและศีล ก็คือ สัคคกถา นั้นหมายถึงทรงชี้แจงให้สังคมเห็นไปในทิศทางที่เป็นบวก คือ อัสสาทะ ชีวิตที่ประกอบด้วยทานและศีลนั้นเป็นชีวิตที่ดี ผลของการทำดีย่อมทำให้เกิดความสุขในการดำรงชีวิตทั้งในปัจจุบันและในอนาคต มีสุคติเป็นที่หมาย คือ เกิดบนสวรรค์ ทำให้มีอายุ วรรณะ สุขะ พละ ดังพระคาถาที่แสดงในมหาธัมมपालชาตกะไว้ว่า

^{๕๐} วิ.ม. ๖/๑๓/๑๙.

ฌโม หเว รกฺขติ ฌมฺจารี
 ฌโม สุจิณฺโณ สุขมาวหาติ
 เอสาณิสฺโส ฌมเม สุจิณฺเณ
 น ทุคฺคตี คจฺฉติ ฌมฺจารี
 ฌโม หเว รกฺขติ ฌมฺจารี
 ฉตฺตํ มหนฺตํ วิย วสฺสกาเล
 ฌเมน कुตฺโต มม ฌมฺปาโล
 อณฺยสฺส อญฺจีนิ สุขี กุมาโรติ^{๕๑}
 ธรรมแลยมรักษาผู้ประพตติธรรม
 ธรรมอันบุคคลประพตติดีแล้วย่อมนำสุขมาให้
 นี้เป็นอันสงสฺในธรรมที่ประพตติดีแล้ว
 ผู้ประพตติธรรมย่อมไม่ไปสู่ทุกฺติ
 ธรรมแลยมรักษาผู้ประพตติธรรม
 เหมือนร่มใหญ่ในฤดูฝนฉนั้น
 ธรรมปาละบุตรของเราอันธรรมคัมครองแล้ว
 กระดุกที่ท่านนำเอามา นี้ เป็นกระดุกสัตว์อื่นบุตรของเรายังมีความสุข^{๕๒}

การศึกษาพระพุทธศาสนาต้องเน้นให้เห็นผลและอานิสงส์ให้มาก เพราะจะทำให้
 ผู้ประพตติพิจารณาเอาเองว่า เมื่อได้รับผลอย่างนั้น ๆ จะทำอยู่หรือไม่ ให้คนรู้จักคิดวิเคราะห์ได้ถึง
 ผลลัพธ์เอง ให้มีทักษะในการประเมินผลเอง ปัจจุบันมักแสดงให้เห็นแต่การกระทำ และผลของ
 การกระทำที่ไม่ใช่ผลจริง ทำให้เกิดการเข้าใจผิด ประเมินผลผิด เช่น การทำร้ายการข่มขู่ผู้อื่นได้ความ
 สะใจเป็นแสดงออกถึงอำนาจที่ผู้คนยำเกรง การขายยาเสพติด การลักลอบตัดไม้มูลค่าสูง การขาย
 ของผิดกฎหมาย การขายเรื่อร่าง ทำให้ได้เงินมากได้เงินเร็ว เห็นถึงความมั่งคั่งมั่งมีเป็นที่ยอมรับของ
 คนอื่น การมีความสัมพันธ์ทางกายกับหลายคนแสดงว่าเป็นคนมีเสน่ห์ เป็นคนเก่งในการบริหาร
 ความสัมพันธ์ การพูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดหยาบคาย พูดไร้สาระ เต็มไปด้วยหลากหลายอารมณ์ที่รุนแรง
 ทำให้กลายเป็นเน็ตไอดอลเป็นที่สนใจของคนในสังคมออนไลน์และตามมาด้วยรายได้จากช่องทาง
 ต่าง ๆ ค่านิยมในการดำเนินชีวิตท่ามกลางบริโภคนิยม การให้ค่าตอบแทนคนจากระดับการศึกษา
 มากกว่าความสามารถทำให้คนต้องแข่งขันกันเรียนให้สูงในสถาบันการศึกษาที่มีชื่อเสียง การให้คุณค่า
 มูลค่าทางวิชาชีพมากกว่าคุณธรรมจริยธรรม ล้วนเป็นการบิดเบือนผล ทำให้สังคมมีปัญหาจากการ
 ประเมินผลไม่รู้จัก การวิเคราะห์ที่ไม่เน้นผลและทำให้เกิดทักษะแห่งการประเมินผล นำไปสู่ความ
 บกพร่องทางการจัดการเรียนการสอน

^{๕๑} พุ.ชา.ทสก. ๒๗/๑๔๒๐-๑๔๒๑/๒๘๑.

^{๕๒} พุ.ชา.ทสก. ๕๙/๑๔๒๐-๑๔๒๑/๖๐๕-๖๐๖.

๕. การตีความตามหลักอุบายะ

การตีความตามหลักอุบายะเพื่อแสดงให้เห็นว่า นวังกส์ตฤศาสน์นั้นมีแนวทางแห่งการปฏิบัติ เพื่อให้บรรลุทั้ง ๓ ทาง คือ ทางที่เป็นคุณ ทางที่หลุดจากโทษ และทางที่พ้นจากคุณและโทษ การสอนพระพุทธศาสนาจึงมีความสมบูรณ์มาก แต่ละเส้นทางย่อมมีแนวทางในการปฏิบัติตามทั้งสิ้น เส้นทางปฏิบัติเพื่อให้บรรลุผลทางบวก ได้แก่ ทางที่นำไปสู่ผลที่ดี ได้แก่ กุศลกรรมบถทั้ง ๑๐ ถ้าหากปฏิบัติตามนี้ก็นำไปสู่สุคติ ดังเช่นข้อความที่ปรากฏในจุนทสูตรที่ทรงแสดงว่า

จุนทะ ความสะอาดทางกาย ๓ อย่าง ...

๑. ละการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ วางทัณฑะ วางศัสตรา มีความละอาย มีความเอ็นดู มีความกรุณาหวังประโยชน์เกื้อกูลแก่สัตว์ทั้งปวงอยู่

๒. ละการถือเอาสิ่งของที่เขาไม่ได้ให้ เว้นขาดจากการถือเอาสิ่งของที่เขาไม่ได้ให้ ไม่ถือเอาวัตถุเป็นอุปกรณ์แก่ทรัพย์เครื่องปลื้มใจแห่งผู้อื่นของบุคคลอื่น ซึ่งอยู่ในบ้าน หรืออยู่ในป่า ที่เจ้าของมิได้ให้ ด้วยจิตคิดเป็นขโมย

๓. ละการประพตติผิดในกาม เว้นขาดจากการประพตติผิดในกาม ไม่ถึงความประพตติล่วงในสตรีที่มารดารักษา บิดารักษา พี่ชายน้องชายรักษา พี่สว่น้องสาวรักษา ญาติรักษา ธรรมรักษา มีสามี มีอาชญาโดยรอบ โดยที่สุดแม้สตรีที่บุรุษคล้องแล้วด้วยพวงมาลัย

ความสะอาดทางวาจา ๔ อย่าง

๑. ละการพูดเท็จ เว้นขาดจากการพูดเท็จ อยู่ในสภา ในบริษัท ในท่ามกลางญาติ ในท่ามกลางเสนา หรือในท่ามกลางราชสกุล ถูกผู้อื่นนำไปเป็นพยานซักถามว่า มาเกิด บุรุษผู้เจริญ ท่านรู้สิ่งใด จงพูดสิ่งนั้น ดังนี้ บุรุษนั้นเมื่อไม่รู้ก็บอกว่า ไม่รู้ หรือเมื่อรู้ก็บอกว่า รู้ เมื่อไม่เห็นก็บอกว่า ไม่เห็น หรือเมื่อเห็นก็บอกว่า เห็น ไม่เป็นผู้กล่าวเท็จทั้งรู้ เพราะเหตุแห่งตน หรือเพราะเหตุแห่งผู้อื่น หรือเพราะเหตุเห็นแก่อามิสเล็กน้อย

๒. ละคำส่อเสียด เว้นขาดจากคำส่อเสียด ฟังข้างนี้แล้วไปไม่ไปบอกข้างโน้น เพื่อทำลายคนหมู่นี้ หรือฟังจากข้างโน้นแล้วไม่มาบอกข้างนี้ เพื่อทำลายคนหมู่นั้น สมานคนที่แตกร้างกันแล้วบ้าง ส่งเสริมคนที่พร้อมเพรียงกันแล้วบ้าง ชอบคนผู้พร้อมเพรียงกัน ยินดีคนผู้พร้อมเพรียงกัน เพลิดเพลินในคนผู้พร้อมเพรียงกัน กล่าววาจาที่ทำให้คนพร้อมเพรียงกัน (สามัคคี)

๓. ละคำหยาบ เว้นขาดจากคำหยาบ กล่าววาจาที่ไม่มีโทษ เพราะหูชวนให้รัก จับใจ เป็นของชาวเมือง คนส่วนมากรักใคร่พอใจ

๔. ละคำเพ้อเจ้อ เว้นขาดจากคำเพ้อเจ้อ พูดถูกกาล พูดแต่คำที่เป็นจริง พูดอิงอรรถ พูดอิงธรรม พูดอิงวินัย พูดแต่คำมีหลักฐาน มีที่อ้างอิง มีที่กำหนดประกอบด้วยประโยชน์โดยกาลอันควร

ความสะอาดทางวาจา ๔ อย่าง เป็นอย่างนี้แล

ความสะอาดทางใจ ๓ อย่าง ...

๑. ไม่อยากได้ของผู้อื่น คือ ไม่อยากได้วัตถุเป็นอุปกรณ์แก่ทรัพย์เครื่องปลื้มใจแห่งผู้อื่นของผู้อื่นของบุคคลอื่นว่า โฉนหนอ วัตถุที่เป็นเครื่องอุปกรณ์แก่ทรัพย์เครื่องปลื้มใจแห่งผู้อื่นของบุคคลอื่น พึงเป็นของเรา

๒. ไม่มีจิตปองร้าย คือ ไม่มีความดำริในใจอันชั่วร้ายว่า สัตว์เหล่านี้จึงเป็นผู้ไม่มีเวร ไม่มีความมุ่งร้ายกัน ไม่มีทุกข์ มีสุข รักษาตนเถิด

๓. มีความเห็นชอบ คือ มีความเห็นไม่วิปริตว่า ทานที่บุคคลให้แล้วมีผลการเช่นสรวงมีผล การบูชามีผล ผลวิบากของกรรมที่บุคคลทำดีทำชั่วมีอยู่ โลกนี้มีโลกหน้ามี มารดามี บิดามี สัตว์ผู้เป็นโอปปาติกะมี สมณพราหมณ์ผู้ดำเนินไปชอบ ผู้ปฏิบัติชอบ ผู้ทำโลกนี้และโลกหน้าให้แจ้งชัดด้วยปัญญาอันยิ่งด้วยตนเอง แล้วสอนผู้อื่นให้รู้ตาม มีอยู่^{๕๓}

จะเห็นได้ว่า การตีความตามหลักอุบายะ หมายถึงการตีความที่มีหลักปฏิบัติชัดเจนเพื่อให้ยึดเป็นแนวได้ หลักปฏิบัติตามกุศลกรรมบถทั้ง ๑๐ ประการ เป็นอุบายเทศนาหาระสำหรับการศึกษานวังกส์ตฤศาสน์ นิรุกติศาสตร์ในมิตินี้สร้างความชัดเจนให้แก่ผู้ศึกษา อนุกรมวิธานทั้ง ๓ พิสัยของบลุมสามารถอธิบายสร้างความเข้าใจให้แก่ผู้ศึกษาได้มาก ในการวิเคราะห์ให้เห็นแนวทางดังกล่าวทางกายภาพ ทางวาจา และทางใจ มีตัวบ่งชี้ชัดเจนให้ปฏิบัติตาม นอกจากนั้นทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑ ก็ต้องนำมาประกอบให้ผู้ปฏิบัติเกิดทักษะทั้ง ๕ ด้าน เมื่อทำแล้วย่อมได้รับผลเป็นการเรียนรู้ด้วยตนเองที่เรียกว่า ปัจจัยตั้ง เวทิตัพโพ วิญญูหิ คือ มีประสบการณ์บนฐานแห่งการปฏิบัติตามนี้ในผลที่เป็นคุณ ส่วนผลที่เป็นโทษก็คือ การปฏิบัติตรงกันข้ามนี้เอง

มาตรฐานแห่งปฐมบทในหลักคำสอนพระพุทธศาสนาที่แสดงให้เห็นอุบายวิธีทำให้หลุดพ้นจากคุณและโทษ ก็คือ การตีความให้เห็นแนวทางปฏิบัติในปฐมเทศนาที่ว่าด้วยอริยมรรคมีองค์ ๘ ที่ชี้ให้เห็นว่า ต้องทำอะไร เป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อเข้าถึงนิสสรณะ ดังข้อความที่ว่า

ภิกษุทั้งหลาย ข้อนี้แลเป็นทุกขนิโรธอริยสัง คือ ความดับโดยไม่เหลือแห่งตัณหานันต์ด้วยวิราคะ สละ สละคืน ปล่อยไป ไม่พัวพัน

ภิกษุทั้งหลาย ข้อนี้แลเป็นทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัง คือ อริยมรรคมีองค์ ๘ นี้แหละ คือ

๑. สัมมาทิฐิ (ความเห็นชอบ)	๒. สัมมาสังกัปปะ (ความดำริชอบ)
๓. สัมมาวาจา (เจรจาชอบ)	๔. สัมมากัมมันตะ (การงานชอบ)
๕. สัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีพชอบ)	๖. สัมมาวายามะ (เพียรชอบ)
๗. สัมมาสติ (ระลึกชอบ)	๘. สัมมาสมาธิ (ตั้งจิตมั่นชอบ) ^{๕๔}

เมื่อนำวิธีการวิเคราะห์จากอนุกรมวิธานของบลุมมาประกอบให้เห็นแนวทางปฏิบัติตามนี้ย่อมทำให้เกิดการหลุดพ้นไป หลักการสร้างทักษะในศตวรรษที่ ๒๑ เพื่อแสดงให้เห็นอุบายวิธีเพื่อให้เข้าถึงนิสสรณะ และได้รับผลคือการหลุดออกจากเดิม ๆ

^{๕๓} อัง.ทสก. ๓๘/๑๖๕/๔๓๑-๔๓๗.

^{๕๔} วิ.ม. ๖/๑๓/๑๙.

๖. หลักการตีความตามอณัตติ

นวัคส์ตฤศาสน์ต้องอาศัยหลักการตีความแห่งอณัตติในการชักนำ ชักชวน ขวนขวาย โน้มน้าวให้คล้อยตาม การที่ปฏิบัติตามหลักอุปายวิธีก็ต้องอาศัยกำลังใจ กำลังใจที่ดีที่สุดก็คือ การแสดงให้เห็นผลของการปฏิบัติ แสดงให้เห็นโทษของการไม่ปฏิบัติ แสดงให้เห็นความเสียหายแห่งการปฏิบัติผิดจนเกิดความกลัว และเกิดความกลัวกลัวในการปฏิบัติถูก การสื่อสารด้วยจิตวิทยาโน้มน้าวให้เกิดการปฏิบัติตามนี้จึงนับเป็นหลักแห่งการตีความเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา ปัจจุบันสามารถแสดงผลของการปฏิบัติด้วยทักษะแห่งศตวรรษที่ ๒๑ คือ การใช้เทคโนโลยีเข้ามาช่วยจะยิ่งทำให้เกิดภาพชัด วิธีที่พระพุทธศาสนาทำและโลกปัจจุบันทำก็คือ ตัวอย่างของบุคคล ในพระพุทธศาสนานั้น แสดงตัวอย่างบุคคลเพื่อโน้มน้าวให้คนปฏิบัติตามคือการใช้ฮีโรฤทธิ์ประกอบ เช่น ตัวอย่างของสันตติมหาอำมาตย์ได้รับรางวัลโดยให้เป็นพระราชชา ๗ วัน ตีมีกินอย่างเต็มที่แล้วจึงสามารถบรรลุธรรมและเป็นผู้มีฤทธิ์เหาะขึ้นบนอากาศแล้วประกาศให้ผู้คนได้ทราบว่า เป็นเพราะบุญอะไรถึงทำให้ตนเองบรรลุพระอรหันต์และมีชีวิตไม่ตกต่ำมาตลอดกาลเวลาอันยาวนาน คนทั้งหลายได้ยิน ได้เห็นด้วยตาตนเองเช่นนั้นก็เป็นกระบวนการโน้มน้าวให้ปฏิบัติตามได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังเหตุการณ์ที่ปรากฏในอรรถกถาธรรมบทดังนี้

สันตติมหาอำมาตย์นั้นทูลรับว่า “ดีละ พระเจ้าข้า” ดังนี้แล้ว จึงถวายบังคม พระศาสดาแล้ว ขึ้นไปสู่อากาศชั่วลำตาลหนึ่ง ลงมาถวายบังคมพระศาสดาอีก ขึ้นไปนั่งโดยบัลลังก์บนอากาศ ๗ ชั่วลำตาลตามลำดับแล้ว ทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระองค์ทรงสดับบุรพกรรมของข้าพระองค์”

ในกัลป์ที่ ๙๑ แต่กัลป์นี้ ครั้งพระพุทธเจ้าทรงพระนามว่าวิปัสสี ข้าพระองค์บังเกิดในตระกูล ๆ หนึ่ง ในพันธุมดินคร คิดแล้วว่า ‘อะไรหนอแล เป็นกรรมที่ไม่ทำการตัดรอนหรือบีบคั้น ซึ่งชนเหล่าอื่น’ ดังนี้แล้ว เมื่อใคร่ครวญอยู่ จึงเห็นกรรม คือ การป่าวร้องในบุญทั้งหลาย จำเดิมแต่กาลนั้น ทำกรรมนั้นอยู่ ชักชวนมหาชนเที่ยวป่าวร้องอยู่ว่า ‘พวกท่านจงทำบุญทั้งหลาย จงสมათานอุโบสถ ในวันอุโบสถทั้งหลาย จงถวายทาน จงฟังธรรม ชื่อว่า รัตนะอย่างอื่นเช่นกับพุทธรัตนะเป็นต้นไม่มี พวกท่านจงทำสักการะรัตนะทั้ง ๓ เกิด’

พระเจ้าพันธุมมหาราชา ผู้ทรงเป็นพระพุทธบิดา ทรงสดับเสียงของข้าพระองค์นั้น รับสั่งให้เรียกข้าพระองค์มาเฝ้าแล้ว ตรัสถามว่า ‘พ่อ เจ้าเที่ยวทำอะไร?’ เมื่อข้าพระองค์ทูลว่า ‘ข้าแต่สมมติเทพ ข้าพระองค์เที่ยวประกาศคุณรัตนะทั้ง ๓ ชักชวนมหาชนในการบุญทั้งหลาย’ จึงตรัสถามว่า ‘เจ้านั่งบนอะไรเที่ยวไป?’ เมื่อข้าพระองค์ทูลว่า ‘ข้าแต่สมมติเทพ ข้าพระองค์เดินไป’ จึงตรัสว่า ‘พ่อ เจ้าไม่ควรเพื่อเที่ยวไปอย่างนั้น จงประดับพวงดอกไม้แล้ว นั่งบนหลังม้าเที่ยวไปเถิด’ ดังนี้แล้ว ก็พระราชทานพวงดอกไม้ เช่นกับพวงแก้วมุกดา ทั้งได้พระราชทานม้าที่ฝึกแล้ว แก่ข้าพระองค์

ต่อมา พระราชารับสั่งให้ข้าพระองค์ ผู้กำลังเที่ยวประกาศอยู่อย่างนั้นนั้น แล ด้วยเครื่องบริหารที่พระราชทานพระราชทาน มาเฝ้า แล้วตรัสถามอีกว่า ‘พ่อ เจ้าเที่ยวทำอะไร?’ เมื่อข้าพระองค์ทูลว่า ‘ข้าแต่สมมติเทพ ข้าพระองค์ทำกรรมอย่าง

นั้นนั่นแล’ จึงตรัสว่า ‘พ่อ แม้ม้าก็ไม่สมควรแก่เจ้า เจ้าจงนั่งบนรถนี้เที่ยวไปเถิด’ แล้วได้พระราชทานรถที่เทียมด้วยม้าสินธพ ๔ ตัว

แม้ในครั้งที่ ๓ พระราชาทรงสดับเสียงของข้าพระองค์แล้ว รับสั่งให้หา ตรัสถามว่า ‘พ่อ เจ้าเที่ยวทำอะไร?’ เมื่อข้าพระองค์ทูลว่า ‘ข้าแต่สมมติเทพ ข้าพระองค์ทำกรรมนั้นแล’ จึงตรัสว่า ‘แน่พ่อ แม้ม้าก็ไม่สมควรแก่เจ้า’ แล้วพระราชทานโกศเป็นอันมาก และเครื่องประดับใหญ่ ทั้งได้พระราชทานช้างเชือกหนึ่งแก่ข้าพระองค์

ข้าพระองค์นั้นประดับด้วยอาภรณ์ทุกอย่าง นั่งบนคอช้าง ได้ทำกรรมของผู้ป่าวร้องธรรมสิ้นแปดหมื่นปี กลิ่นจันทน์ฟุ้งออกจากกายของข้าพระองค์นั้น กลิ่นอุบลฟุ้งออกจากปาก ตลอดกาลมีประมาณเท่านี้ นี่เป็นกรรมที่ข้าพระองค์ทำแล้ว^{๕๕}

จะเห็นได้ว่า กระบวนการแสดงจิตวิद्याโนมน้าวให้ผู้ฟังได้ปฏิบัติตามแนวทางที่สร้างบุญกุศลตามที่สันตติมหาอำมาตย์ได้กระทำแล้วเป็นตัวอย่างที่ดีมาก เช่นเดียวกับการยกตัวอย่างบุคคลผู้ประสบความสำเร็จในการทำงาน หรือการมีทรัพย์สินเงินทอง ก็เพราะการปฏิบัติตนอย่างไร ผู้เล่าแสดงให้ผู้อื่นฟังจัดเป็นอาณัติแห่งการสอนนวัคส์ตฤศาสน์ในพระพุทธศาสนา กระบวนการสร้างความรู้ ความเข้าใจ ตอบสนองและการเลียนแบบตามการเรียนรู้ของบลูมนำมาสนับสนุนวิธีการนี้ได้เป็นอย่างดีในการโนมน้าวให้ปฏิบัติตามประเด็นที่มุ่งหวัง

หลักการในนิรุกติศาสตร์ที่แสดงให้เห็นว่า นวัคส์ตฤศาสน์นั้นต้องสื่อสารให้เกิดผลด้วยการตีความทั้ง ๖ วิธี คือ อธิบายประโยชน์ โทษ การออกจากคุณและโทษ ผลของการกระทำ แนวทางของการปฏิบัติ และการชักชวนให้ปฏิบัติ ตามที่ประสงค์จะมุ่งหมายให้ผู้ฟังทราบถึงอะไร ทุกคำสอนในพระพุทธศาสนาที่อยู่ในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งทั้ง ๙ ประการล้วนมุ่งให้ผู้ศึกษาเข้าถึงการพัฒนาตนไปถึงจุดหมาย คือ นิสสรณะ โดยเริ่มจากการเห็นคุณ เห็นโทษ เห็นทางออก เห็นผลของการปฏิบัติ เห็นวิธีการและมีกำลังใจที่จะปฏิบัติตาม

๔.๔.๒ การใช้ภาษาให้เหมาะกับคน เวลาและสถานที่

เมื่อกล่าวถึงภาษาในมิติแห่งนิรุกติศาสตร์ของนวัคส์ตฤศาสน์ ภาษาบาลีเป็นภาษาที่มีความงดงาม ดังนั้นในการแสดงธรรมของพระพุทธเจ้าจึงมีคำสรรเสริญว่า มีความงามพร้อมด้วยอรรถะและพยัญชนะ ความเป็นอรรถะนั้นได้กล่าวไว้ในมิติแห่งสารัตถะธรรมแล้ว กล่าวคือ เป็นความงามที่มุ่งให้ถึงความสุขและมุ่งให้พ้นจากทุกข์ ทุกพระดำรัสที่ตรัสนั้นดุจดั่งโอสถที่เข้าไปเยียวยารักษาคนไข้ สำหรับความงามแห่งพยัญชนะนั้น หมายถึงถ้อยคำที่พระพุทธเจ้าตรัส เป็นถ้อยคำที่มีความงดงาม แจ่มแจ้ง ผู้ฟังแล้วย่อมเห็นภาพชัดเจน คลายความสงสัย ดุจเปิดของที่ปิด หงายของที่คว่ำ จุดเทียนในที่มืด และบอกทางแก่คนหลงทาง

หลักการตรัสพระดำรัส

ความงามทางภาษานี้ขึ้นอยู่กับคำที่ใช้ และใช้ให้เหมาะสมกับบุคคล เหตุการณ์ เวลา และสถานที่ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้กับพระอภัยราชกุมาร ผู้รับคำจากนิครนถ์นาฏบุตรเพื่อมาถาม หมายถึง

^{๕๕} พ.ธ.อ. ๔๒/๙๖-๙๘.

จะจับเอาคำตอบที่พระพุทธเจ้าตอบหลงเข้าไปทางใดทางหนึ่งแล้วจะสร้างความกระอักกระอ่วน กลืนไม่เข้า คายไม่ออก ดุจคนที่มีกระจับเหล็กติดอยู่ในลำคอ แต่พระพุทธเจ้ามีวิธีการตอบที่เหมาะสมกับคน เวลาและสถานที่ พร้อมกับมีวิธีการตอบแบบปฏิบัติบูชา คือ ย้อนถาม ถามกลับ หากคำตอบนั้นไม่อาจตอบได้ทันที หรือไม่อาจตอบแบบตามตัวเลือกที่เขาให้ ดังตัวอย่างในพระสูตรว่า

“ราชกุมาร ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ถ้ากุมารนี้อาศัยความเปลอของพระองค์หรือของหญิงพี่เลี้ยง พึงนำไม้หรือก้อนกรวดยัดใส่ในปาก พระองค์จะทำอย่างไร ?

อภัยราชกุมารกราบทูลว่า “หม่อมฉันจะนำออกเสีย ถ้าหม่อมฉันไม่อาจจะนำออกได้แต่แรก หม่อมฉันก็จะเอามือซ้ายประคองศีรษะ แล้วอ้อมมือขวาควักไม้หรือก้อนกรวดแม้จะมีเลือดออกเสีย ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะหม่อมฉันมีความเอ็นดูในกุมาร”

ราชกุมาร ตถาคตก็ฉันนั้นเหมือนกัน ย่อมรู้ว่าจาที่ไม่จริง ไม่แท้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ และวาจานั้นไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจของผู้อื่น ตถาคตไม่กล่าววาจานั้น

อนึ่ง ตถาคตย่อมรู้ว่าจาที่จริง ที่แท้ แต่ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ และวาจานั้นไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจของผู้อื่น ตถาคตไม่กล่าววาจานั้น

อนึ่ง ตถาคตย่อมรู้ว่าจาที่จริง วาจาที่แท้ และประกอบด้วยประโยชน์ แต่วาจานั้นไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจของผู้อื่น ในข้อนี้ ตถาคตย่อมรู้กาลที่จะกล่าววาจานั้น

ตถาคตย่อมรู้ว่าจาที่ไม่จริง ไม่แท้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ แต่วาจานั้นเป็นที่รัก เป็นที่ชอบใจของผู้อื่น ตถาคตไม่กล่าววาจานั้น

ตถาคตย่อมรู้ว่าจาที่จริง ที่แท้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ แต่วาจานั้นเป็นที่รัก เป็นที่ชอบใจของผู้อื่น ตถาคตไม่กล่าววาจานั้น

อนึ่ง ตถาคตย่อมรู้ว่าจาที่จริง ที่แท้ และประกอบด้วยประโยชน์ และวาจานั้นเป็นที่รัก เป็นที่ชอบใจของผู้อื่น ในข้อนี้ ตถาคตย่อมรู้กาลที่จะกล่าววาจานั้น ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะตถาคตมีความเอ็นดูในสัตว์ทั้งหลาย”^{๕๖}

จากเกณฑ์นี้ก็สามารถพิจารณาได้ว่า การแสดงธรรมของพระพุทธเจ้านั้นมีหลักการตรัสคำสอน แบ่งออกเป็น ๑๐ ลักษณะ ได้แก่ คำที่จริง แท้ มีประโยชน์ เป็นที่รัก เป็นที่ชอบใจ ไม่จริง ไม่แท้ ไม่มีประโยชน์ ไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจ คำที่มีคุณลักษณะทั้ง ๑๐ ประการนี้ แบ่งเป็นฝ่ายพิจารณากาลที่จะตรัสกับที่ไม่ตรัส แสดงให้เห็นว่า ไม่ใช่เป็นพระดำรัสที่ดีในทุกคุณลักษณะแห่งคำแล้วจะตรัสทันที แต่ทรงพิจารณากาลที่จะตรัสด้วย ส่วนที่ตรงกันข้าม คือฝ่ายที่ไม่เข้าองค์ประกอบพระพุทธเจ้าไม่ตรัสอยู่แล้ว ดังนั้นในวินัยกัณฑ์ตถาคตจะพบการตรัสที่เข้าองค์ประกอบแห่งคำเหล่านี้ ส่วนในพระสูตรนี้ พอพระราชกุมารถามว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระตถาคตจะพึงตรัสวจา

^{๕๖} ม.ม. ๒๐/๙๔/๑๙๕-๑๙๖.

อันไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจของคนอื่นบ้างหรือหนอ” พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “ราชกุมาร ในปัญหาข้อนี้จะวิเศษชนาโดยส่วนเดียวมิได้” ก็แสดงให้เห็นว่า ถ้อยคำในคำถามนั้นมีปัญหา และก็เป็นที่ไปตามคาด เนื่องจากพระราชกุมารเล่าความจริงให้ฟังทั้งหมด

จากเหตุการณ์นี้ พระราชกุมารจึงสงสัยว่า ถ้าหากมีคนมีปัญญามาทูลถามพระองค์ เหตุใดพระพุทธเจ้าจึงทรงทราบวิธีตรัสอย่างไร จะตอบอย่างไร ไม่ตอบอย่างไร ได้ทันที พระองค์ทรงคิดในใจก่อนหรือเปล่า พระพุทธเจ้าตรัสว่า ไม่ต้องคิดก่อน แต่เป็นอัตโนมัติเพราะความมีทักษะ ดังข้อความในพระสูตรว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ กษัตริย์ผู้บัณฑิตก็ดี พราหมณ์ผู้บัณฑิตก็ดี คหบดีผู้บัณฑิตก็ดี สมณะผู้บัณฑิตก็ดี ผู้กปัญหาแล้ว เข้ามาเฝ้าทูลถามพระตถาคต การพยากรณ์ปัญหาของบัณฑิตเหล่านั้น พระผู้มีพระภาคทรงตรัสด้วยพระหฤทัยก่อนว่า ‘บัณฑิตทั้งหลายจักเข้ามาเฝ้าเราแล้วอย่างนี้ เราอันบัณฑิตเหล่านั้นถามอย่างนี้แล้ว จักพยากรณ์อย่างนี้ หรือว่าพยากรณ์นั้นปรากฏแจ่มแจ้งกะพระตถาคตโดยทันที?’

“ราชกุมาร ถ้าอย่างนั้น ในข้อนี้ อาตมภาพจักกลับถามพระองค์บ้าง ข้อนี้พระองค์เห็นควรอย่างไร พระองค์ฟังพยากรณ์อย่างนั้น ราชกุมาร พระองค์จะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน พระองค์เป็นผู้ฉลาดในส่วนประกอบน้อยใหญ่ของรถมิใช่หรือ?”

“อย่างนั้น พระเจ้าข้า หม่อมฉันเป็นผู้ฉลาดในส่วนประกอบน้อยใหญ่ของรถ”

“ราชกุมาร พระองค์จะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ขนทั้งหลายเข้าไปเฝ้าพระองค์แล้ว ฟังทูลถามอย่างนี้ว่า ส่วนประกอบน้อยใหญ่ของรถอันนี้ชื่ออะไร การพยากรณ์ปัญหาของชนเหล่านั้น พระองค์ตรัสด้วยใจไว้ก่อนหรือไม่ว่า ขนทั้งหลายเข้ามาหาเราแล้ว จักถามอย่างนี้ เมื่อเราถูกชนเหล่านั้นถามอย่างนี้ จักพยากรณ์อย่างนี้ หรือว่าการพยากรณ์นั้นปรากฏแจ่มแจ้งกะพระองค์โดยทันที?”

“ข้อแต่พระองค์ผู้เจริญ เพราะหม่อมฉันเป็นทหารรถ รู้จักดี ฉลาดในส่วนประกอบน้อยใหญ่ของรถ ส่วนประกอบน้อยใหญ่ของรถทั้งหมดหม่อมฉันทราบดี ฉะนั้น การพยากรณ์ปัญหานี้ปรากฏแจ่มแจ้งกะหม่อมฉันโดยทันทีทีเดียว”

“ราชกุมาร กษัตริย์ผู้บัณฑิตก็ดี พราหมณ์ผู้บัณฑิตก็ดี คหบดีผู้บัณฑิตก็ดี สมณะผู้บัณฑิตก็ดี ผู้กปัญหาแล้วจักเข้ามาตถาคต การพยากรณ์ปัญหานี้ ย่อมแจ่มแจ้งกะตถาคตโดยทันที ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะความที่ธรรมชาตุนั้นตถาคตแห่งตลอดดีแล้ว การพยากรณ์ปัญหานี้ จึงแจ่มแจ้งกะตถาคตโดยทันที”^{๕๗}

จากข้อความนี้แสดงให้เห็นว่า การตรัสตอบคนทุกคนไม่ว่าจะเป็นกษัตริย์ผู้เป็นบัณฑิตก็ดี พราหมณ์ผู้เป็นบัณฑิตก็ดี คหบดีผู้เป็นบัณฑิตก็ดี สมณะผู้เป็นบัณฑิตก็ดี เป็นการตอบที่ออกมาทันที เรียกว่า ปฏิภาณปฏิสัมพันธ์ ซึ่งมาพร้อมด้วยนิรุกติสัมพันธ์ คือจะตรัสตอบวิธีไหน ด้วยถ้อยคำชนิดใด เพื่อให้เห็นธรรมปฏิสัมพันธ์ คือ รายละเอียดหรือผลของเนื้อหา และเข้าไปถึง

^{๕๗} ม.ม. ๒๐/๔๕/๑๔๖-๑๔๗.

อรรถปฏิสัมพันธ์ คือ เหตุที่ถามหรือตอบเช่นนั้น หลักการนี้ก็เป็นหลักการที่แนวทางการศึกษาในศตวรรษที่ ๒๑ กำลังใช้ เพื่อให้เกิดทักษะในการเรียนรู้ทั้ง ๕ ประการ การใช้ทักษะตามหลักที่พระพุทธเจ้าตรัสนี้จะนำไปสู่ความฉลาด สามารถในการทำทุกเรื่องแบบเป็นอัตโนมัติ คือ ออกมาทันที เพราะมีความเชี่ยวชาญทางด้านนั้น กระบวนการคิดวิเคราะห์ เข้าใจ เลียนแบบไปก็เพื่อให้เกิดทักษะ (Skill) จึงจะทำให้การดำเนินชีวิตมีคุณภาพสูง

๑. การตรัสที่เหมาะสมกับบุคคล

ในประเด็นข้อความและถ้อยคำที่เหมาะสมกับบุคคลนั้นหมายเอาถ้อยคำที่เข้าได้กับบุคคลนั้น ถ้าเขาเป็นชวานา พระพุทธเจ้าก็ตรัสเกี่ยวกับการทำนาทั้งสภาพธรรมชาติและเครื่องมือที่ใช้ ถ้าเป็นนักบวชก็ตรัสเกี่ยวกับหลักการของศาสนา ความเชื่อของบุคคลนั้น ดังเช่น การตรัสกับโสณทัณฑพราหมณ์ ถ้อยคำในเชิงนิรุกติศาสตร์ก็เกี่ยวกับบุคคลนั้นซึ่งเขามีความเข้าใจเป็นอย่างดีในเรื่องนี้ โสณทัณฑพราหมณ์แห่งนครจัมปา เป็นพราหมณ์ผู้ใหญ่ ประสงค์จะเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า แต่ศิษย์ทั้งหลายห้ามไม่ให้มาเฝ้าเพราะจะทำให้เสียเกียรติของพราหมณ์ผู้ใหญ่ แต่โสณทัณฑพราหมณ์ก็อ้างเหตุผลจนสามารถมาเฝ้าได้ ในขณะที่จะเข้าไปเฝ้าเกิดปริวิตกว่า เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสถามในเรื่องที่ตนไม่รู้ ตอบไม่ได้ จะทำอย่างไร จึงกังวลใจ พระพุทธเจ้าทรงทราบความปริวิตกนั้นแล้ว จึงถามในเรื่องที่พราหมณ์ทราบเป็นอย่างดี ดังข้อความในพระสูตรว่า

“พราหมณ์ บุคคลผู้ประกอบด้วยองค์เท่าไร พวกพราหมณ์จึงบัญญัติว่าเป็นพราหมณ์ และเมื่อเขาจะกล่าวว่าเราเป็นพราหมณ์ ก็พึงกล่าวได้โดยชอบด้วย”

พราหมณ์โสณทัณฑะคิดว่า ‘เราได้ประสงค์จำนงหมายปรารถนาไว้แล้วว่า ถ้ากระไร ขอพระสมณโคตมพึงตรัสถามปัญหาหะเราในเรื่องไตรวิชาอันเป็นอาจารย์ของเรา เราพึงแก้ให้ถูกพระทัยของพระองค์ได้เป็นแน่ฉันใด เผอญพระองค์ก็ตรัสถามปัญหาหะเราในเรื่องไตรวิชาอันเป็นอาจารย์ของเรา เราจักแก้ปัญหาก็ถูกพระทัยได้เป็นแน่ฉันใด’

ลำดับนั้น พราหมณ์โสณทัณฑะจึงเผยอกายขึ้นเหลียวดูชุมชนมุข แล้วกราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ บุคคลประกอบด้วยองค์ ๕ ประการ พวกพราหมณ์ย่อมบัญญัติว่าเป็นพราหมณ์ และเมื่อเขาจะกล่าวว่าเราเป็นพราหมณ์ก็พึงกล่าวได้โดยชอบทั้งไม่ต้องถึงมุสาวาทด้วย องค์ ๕ ประการเป็นไฉน ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ บุคคลผู้เป็นพราหมณ์ในโลกนี้

๑. เป็นผู้อุกโตสุชาติทั้งฝ่ายมารดาและบิดา มีกรรมเป็นที่ถือปฏิสนธิมตจตติตลอด ๗ ชั่วคน ไม่มีใครจะคัดค้านติเตียนได้ด้วยกรกล่าวอ้างถึงชาติ

๒. เป็นผู้คงแก่เรียน ทรงจำนนต์ รู้จบไตรเพท พร้อมทั้งคัมภีร์นิฆนฺฑุ คัมภีร์เกตุกะ พร้อมทั้งประเภทอักษร มีคัมภีร์อิติहाสเป็นที่ ๕ เป็นผู้เข้าใจทั่วพบ เป็นผู้เข้าใจไวยากรณ์ ชำนาญในคัมภีร์โลกายตะและมหาปริสลักษณะ

๓. เป็นผู้มึรูปงาม น่าดู น่าเลื่อมใส ประกอบด้วยผิวพรรณผุดผ่องยิ่งนัก มีฉวีวรรณคล้ายพรหม มีรูปร่างคล้ายพรหม น่าดู น่าชมไม่น้อย

๔. เป็นผู้มึศีล มีศีลอันเจริญ ประกอบด้วยศีลอันเจริญ

๕. เป็นบัณฑิต มีปัญญาเป็นที่ ๑ หรือที่ ๒ ในพวกบัณฑิตาหผู้รับบูชาด้วยกัน^{๕๘}

จะเห็นได้ว่า การใช้คำถามและเนื้อหาแห่งนิรุกติศาสตร์ก็ต้องเป็นไปพร้อมกับบุคคล ในยุคสมัยปัจจุบัน คนเริ่มมีความแตกต่างกันตามช่วงวัย (Generation) การปรับใช้คำให้เหมาะสมกับคนแต่ละช่วงวัยเป็นเรื่องที่จำเป็น เพราะจะทำให้ผู้ฟังและผู้พูดมีความใกล้ชิดในเชิงเนื้อหาไปด้วยกัน หลักการวิเคราะห์ตามอนุกรมวิธานของบลูมจึงจำเป็นทั้ง ๓ พิสัยในการที่จะสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนั้นแล้วหลักการเรียนรู้ตามศตวรรษที่ ๒๑ ก็สามารถอธิบายถ้อยคำที่ร่วมสมัยมากขึ้นให้ผู้ฟังเกิดความเข้าใจและมีทักษะในการสนทนา

อีกตัวอย่างหนึ่ง เป็นอุบาสกนอกศาสนา ได้แก่ อุบาสี นิครันถอุบาสก ท่านอุบาสีเป็นอุบาสกของศาสดามหาวิระ นิครนถนาฏบุตร ท่านมีความเก่ง ฉลาด สามารถในการสนทนา ประรณนาที่จะมาสนทนาธรรมกับพระพุทธเจ้า แต่เหล่าสาวกของท่านครูนิครนถนาฏบุตรไม่ให้มา เพราะเชื่อว่าพระพุทธเจ้ามีมนต์กลับใจผู้ที่เข้ามาเฝ้า มาสนทนาให้กลับเข้าไปนับถือพระพุทธศาสนาได้ อุบาสีไม่เชื่อว่า ตนจะถูกมนต์นั้นได้ ในที่สุดก็มีโอกาสเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า ประเด็นตรงนี้ต้องการสื่อให้เห็นว่า การแสดงธรรมของพระพุทธเจ้านั้น การใช้พระคำรัส ถ้อยคำจึงต้องเป็นไปพร้อมกับบริบทแห่งความรู้ของคู่สนทนา ดังข้อความในพระสูตรว่า

อุบาสีคฤหบดีได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ที่ฆตปัสสีพยากรณ์ดีแล้ว ที่ฆตปัสสีพยากรณ์ดีแล้ว ข้อที่ที่ฆตปัสสีพยากรณ์แก่พระผู้มีพระภาคเจ้านั้น ตรงตามที่สาวกผู้ฟังผู้รู้ทั่วถึงคำสอนของพระศาสดาโดยชอบ มโนทัศน์อะนัตถาม จะงามอะไรเล่า เมื่อเทียบกับกายทัศนะอันยิ่งใหญ่อย่างนี้ โดยที่แท้ กายทัศนะเท่านั้นมีโทษมากกว่า ในการทำบาปกรรม ในการประพฤติบาปกรรม วจีทัศนะ มโนทัศนะหาโทษมากเหมือนกายทัศนะไม่”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “คฤหบดี ถ้าแลท่านจะฟังมันอยู่ในคำสัตย์เจรจากัน เราทั้ง ๒ ฟังเจรจาปราศรัยกันได้ในเรื่องนี้”

อุบาสีคฤหบดีกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าจักมันอยู่ในคำสัตย์เจรจากัน ขอเราทั้ง ๒ จงเจรจาปราศรัยกันในเรื่องนี้เถิด”

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “คฤหบดี ท่านจะสำคัญในความข้อนั้นเป็นฉนวนนิครนถ์ในโลกนี้ ป่วย มีทุกข์ เป็นไข้หนัก (ต้องใช้น้ำเย็นรักษา) เขาถูกห้ามใช้น้ำเย็นให้ใช้แต่น้ำร้อน เมื่อเขาไม่ได้น้ำเย็นจะต้องตาย คฤหบดี ก็นิครนถ์นาฏบุตรบัญญัติความเกิดของนิครนถ์ผู้นี้ในที่ไหนเล่า ?”

อุบาสีคฤหบดีทูลตอบว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เทวดาเชื่อว่ามนัสตรมีอยู่ในนิครนถ์นั้นย่อมเกิดในเทวดาจำพวกนั้น ข้อนั้นเพราะเหตุอะไร ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เพราะนิครนถ์ผู้นี้เป็นผู้มีใจเกาะเกี่ยวท่ากาละ”

^{๕๘} ที.สี ๑๒/๑๘๕-๑๘๖/๘-๙.

“คุณหบดี ท่านจงใส่ใจดู เมื่อใส่ใจแล้วก็จะเห็นชัดว่า คำหลังกับคำก่อน คำก่อนกับคำหลังของท่าน ไม่สัมพันธ์กันเลย คุณหบดี ก็ท่านกล่าวคำนี้ไว้ว่า ข้าแต่ พระองค์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าจะมั่นอยู่ในคำสัตย์เจรจากัน ขอเราทั้ง ๒ จงเจรจาสบายกันในเรื่องนี้เถิด”

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสอย่างนี้ก็จริง ถึงอย่างนั้น กายที่ทัศนะเท่านั้นมีโทษมากกว่า ในการทำบาปกรรมในการประพฤติปฏิบัติกรรม วิถีที่ทัศนะมโนที่ทัศนะหามีโทษมากเหมือนกายที่ทัศนะไม่”

“คุณหบดี ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน นิครนถ์ในโลกนี้พึงเป็นผู้สำรวมด้วยการสังวร ๔ อย่าง คือ

๑. ห้ามน้ำเย็นทั้งปวง
๒. ประกอบด้วยการห้ามบาปทั้งปวง
๓. กำจัดบาปด้วยการห้ามบาปทั้งปวง
๔. สัมผัสทุกอย่างไม่ให้มีบาป

เมื่อเขาก้าวไปถอยกลับ ย่อมเป็นเหตุให้สัตว์ตัวเล็ก ๆ เป็นอันมากตายไป คุณหบดี ก็นิครนถ์นาฏบุตรบัญญัติวิบากเช่นไรแก่นิครนถ์ผู้นี้ ?”

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นิครนถ์นาฏบุตรมิได้บัญญัติกรรม อันเป็นไปโดยไม่จงใจว่ามีโทษมากเลย”

“คุณหบดี ก็ถ้าจงใจเล่า”

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็เป็นกรรมมีโทษมาก”

“คุณหบดี ก็นิครนถ์นาฏบุตรบัญญัติเจตนาลงในส่วนไหน ?”

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นิครนถ์นาฏบุตรบัญญัติเจตนาลงในส่วนมโนที่ทัศนะ”

“คุณหบดี ท่านจงใส่ใจดู เมื่อใส่ใจแล้วก็จะเห็นชัดว่า คำหลังกับคำก่อน คำก่อนกับคำหลังของท่าน ไม่สัมพันธ์กันเลย คุณหบดี ก็ท่านกล่าวคำนี้ไว้ว่า ข้าแต่ พระองค์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าจะมั่นอยู่ในคำสัตย์เจรจากัน ขอเราทั้ง ๒ จงเจรจาสบายกันในเรื่องนี้เถิด”^{๕๙}

เนื้อหาที่นำมาจากสุตตะแห่งนวังคสัตถุศาสน์จะเห็นว่า การเลือกคำที่พระพุทธเจ้าตรัส ต้องเป็นคำที่ผู้สนทนาเข้าใจได้เป็นอย่างดี ในประเด็นนี้การสื่อความในภาษามุ่งหมายแสดงให้เห็น คำสอนที่เรียกว่า กรรมและทัศนะ มีจุดเน้น จุดสำคัญต่างกันอย่างไร จึงจำเป็นต้องยกตัวอย่าง ประกอบ คำว่า กรรมและทัศนะ เป็นนิรุกติศาสตร์เชิงส่วนแห่งคำ แต่ส่วนแห่งคำพูดนั้นต้องแสดง ตัวอย่างประกอบ หลักคำสอนในนวังคสัตถุศาสน์ที่มองผ่านนิรุกติศาสตร์เป็นประเด็นที่จำเป็นและ สำคัญอย่างมาก ตามตัวอย่างที่แสดงไว้ข้างบน หลักการเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑ ที่เน้นทักษะแห่ง ภาษาสามารถนำมาบูรณาการในเรื่องนี้ได้เป็นอย่างดี การใช้ทักษะทางเทคโนโลยีในการสื่อสาร

^{๕๙} ม.ม. ๒๐/๖๘-๗๐/๑๑๓-๑๑๕.

เพื่อบุรณาการในเรื่องนี้ก็คือ การทำให้เนื้อความที่ทรงแสดงชัดเจนขึ้น ต้องใช้ภาพประกอบในข้อความที่ว่าเมื่อต้องการน้ำเย็น ไม่ได้น้ำเย็น ตายแล้วไปเกิดที่หมูสัตว์ที่ชื่อว่า มโนเทพ คนที่เห็นจึงเข้าใจได้ชัดเจนว่า การที่คิดนั้นมีความสำคัญอย่างไร หรืออีกตัวอย่างหนึ่ง การทำบาปไปโดยไม่ได้ตั้งใจนั้นมีบาปน้อย แต่การตั้งใจทำมีบาปมาก ในกรณีนี้ถ้าใช้เทคโนโลยีแสดงภาพประกอบว่า คนที่ทำบาปเพราะจงใจนั้นได้รับบาปมากอย่างไร โดยการสร้างภาพตัวอย่างพฤติกรรมของนิครนถ์ การบุรณาการด้วยทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑ จะทำให้คนในยุคนี้เข้าใจในคำสอนพระพุทธศาสนาได้ง่าย นอกจากนั้น กระบวนการเรียนรู้ด้วยวิธีวิเคราะห์ของบลูมก็ยังมีประโยชน์ต่อการใช้ภาษา เพราะภาษานั้นเป็นศาสตร์แห่งตรรกะ การสร้างตรรกะให้คนคิดตาม เห็นตามจึงทำให้สารที่สื่อตรงไปตรงมา

ในพระสูตรนี้พระพุทธเจ้ายกตัวอย่างการใช้เนื้อหาการสนทนาให้เข้ากับบุคคล เพราะอุบาสิ เป็นสาวกอุบาสกของนิครนถ์ นาฏบุตร และมีความรู้ในคำสอนของนิครนถ์เป็นอย่างดี การยกตัวอย่างในเรื่องที่เขาเข้าใจอยู่แล้ว และแก้ความเข้าใจผิดในการยึดถือว่า กายทัมชะเป็นกรรมหนักกว่าให้เขายินยอมพร้อมใจในเหตุผลเป็นประเด็นสำคัญในการสร้างความเข้าใจ สุดท้ายอุบาสิก็ยอมรับในเหตุผลที่พระพุทธเจ้าทรงยกมาประกอบ ดังตัวอย่างในพระสูตรตอนนีว้า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระพุทธเจ้าชื่นชมยินดีต่อพระผู้มีพระภาคเจ้าด้วยข้ออุปมาข้อแรกแล้ว แต่ข้าพระพุทธเจ้าปรารถนาจะฟังปฏิภาณการพยากรณ์ปัญหาอันวิจิตรของพระผู้มีพระภาคเจ้านี้ ฉะนั้นข้าพระพุทธเจ้ายังแกล้งทำเป็นดุจถือตรงกันข้ามอยู่ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภาชิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภาชิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก เปรียบเหมือนบุคคลหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่คนหลงทาง หรือส่องประทีปในที่มืด ด้วยหวังว่า ผู้มีจักขุจักเห็นรูป ดังนี้...^{๖๐}

คำสรรเสริญของผู้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้านั้นสื่อให้เห็นว่า พระภาชิตของพระองค์ชัดเจนไพเราะยิ่งนัก ได้รับความเต็มอ้อม ซาบซึ้งในพระดำรัส แสดงให้เห็นว่า การเลือกใช้คำ เลือกใช้ตัวอย่าง เป็นพระอัจฉริยภาพของพระพุทธเจ้าที่ทรงแสดงในคำสอนมีปรากฏในนวัคส์ตฤศาสน์ทั่วทุกส่วน การใช้วิธีนี้เป็นแนวทางสร้างความเข้าใจในเนื้อหาพระพุทธศาสนาบุรณาการด้วยการคิดวิเคราะห์สังเคราะห์ นำไปใช้ สร้างกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตามระบบของการจัดการองค์ความรู้ที่มาจากภายนอก นำไปสู่ความรู้ภายใน และถ่ายออกมาสู่ภายนอกอีก เป็นพลวัต ซึ่งอยู่ในหลักการเรียนรู้อนุกรมวิธานของบลูม ยิ่งทำให้การศึกษาพระพุทธศาสนาผ่านนวัคส์ตฤศาสน์ทุกส่วนด้วยจุดเน้นทางภาษาย่อมทำให้เกิดประสิทธิภาพในการศึกษาเรียนรู้พระพุทธศาสนาอย่างยิ่ง

๒. การตรัสที่เหมาะสมกับเวลาและสถานที่

นวัคส์ตฤศาสน์ที่พระพุทธเจ้าตรัส ไม่ว่าจะป็นสุตตะ เคยยะ เวຍยากรณะ คาถา อุทาน อิติวุตตะกะ ชาตกะ อพภูตธรรมะ และเวทลละ ล้วนแล้วแต่ตรัสได้อย่างสมบูรณ์ในเรื่องของเวลาและสถานที่ การตรัสออกมาเป็นภาษาในขณะนั้น ๆ ในรูปแบบนั้น ๆ ในที่เฉพาะเช่นนั้นเป็นผลสัมฤทธิ์ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้แล้ว ดังที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสว่าทรงเลือกกาลที่จะตรัสอะไรก็ตามใน

^{๖๐} ม.ม. ๒๐/๗๑/๑๑๗.

นวังคสัตถุศาสน์นั้น แสดงให้เห็นว่า ในประเด็นภาษาที่เหมาะสมกับเวลาเป็นเรื่องสำคัญ โดยเฉพาะเวลาที่แสดงให้เห็นถึงการไม่ปล่อยเวลาทิ้งไป การเห็นความสำคัญของปัจจุบันขณะ การมีชีวิตที่ไม่ประมาท แม้มีชีวิตเพียงวันเดียวก็ประเสริฐกว่าการมีชีวิตอยู่เป็นเวลาร้อยปี ภาษาที่สื่อถึงความเช่นนั้น คาถาธรรมบทที่แสดงความสำคัญของตัวเวลากับชีวิตแสดงไว้ว่า

ก็ผู้ใดทุศีล มีใจไม่ตั้งมั่น พึ่งเป็นอยู่ ๑๐๐ ปี

ความเป็นอยู่วันเดียวของผู้มีศีล มีมาน ประเสริฐกว่า (ความเป็นอยู่ของผู้นั้น)

ก็ผู้ใดมีปัญญาทราม มีใจไม่ตั้งมั่น พึ่งเป็นอยู่ ๑๐๐ ปี

ความเป็นอยู่วันเดียวของผู้มีปัญญา มีมาน ประเสริฐกว่า (ความเป็นอยู่ของผู้นั้น)^{๖๑}

ในเวลาควรรีบต้องรีบ ในเวลาควรช้าก็ต้องช้า ผู้มีปัญญาต้องรู้จักกาลนั้น ๆ ไม่ต้องกล่าวถึงแม้กระทั่งการพูดที่เหมาะสมกับเวลา ถูกเวลา พอเวลา ได้เวลา ถึงเวลา ดั่งข้อความในสัมมุตเถรคาถาว่า

ผู้ใดรีบด่วนในเวลาที่เหมาะสม

ผู้นั้นเป็นคนเขลา ย่อมประสบทุกข์

ประโยชน์ของผู้นั้นย่อมเสื่อมไป

เขาย่อมถึงความเสื่อมยศ

ผู้ใดช้าในเวลาที่เหมาะสม

ผู้นั้นเป็นบัณฑิต ย่อมประสบสุข

ประโยชน์ของผู้นั้นย่อมบริบูรณ์

เขาย่อมได้ยศ ได้เกียรติคุณ

และช้าในเวลาที่ไม่ควรรีบด่วน

เพราะไม่จัดแจงโดยอุบายอันชอบ

เหมือนดวงจันทร์ข้างแรม

และขาดจากมิตรทั้งหลาย

รีบด่วนในเวลาที่ไม่ควรรีบด่วน

เพราะได้จัดแจงโดยอุบายอันชอบ

เหมือนดวงจันทร์ข้างขึ้น

และไม่แตกจากมิตรทั้งหลาย^{๖๒}

การกล่าวให้ถูกกาลเวลาเป็นเรื่องที่สำคัญ ถ้ากล่าวไม่ถูกกาลเวลาย่อมเกิดผลเสีย ในกาลควรเรียนไม่เรียน ในการควรปฏิบัติไม่ปฏิบัติ ในการควรสรวลเยาะเย้ยไม่สรวลเยาะเย้ย ไปทำในเวลาที่เขาไม่ทำ ย่อมทำให้ตนเองและผู้อื่นเดือดร้อน ทำเสียงดังในขณะที่คนอื่น ๆ ตื่นขึ้น ทั้งในปฐมยาม มัชฌิมยามและในปัจฉิมยาม ทำให้พวกภิกษุนอนไม่หลับ ภิกษุทั้งหลายจึงกล่าวโทษภิกษุนั้นในธรรมสภาว่า ภิกษุโน้นบวชในศาสนาคือรัตนเห็นปานนี้ ย่อมไม่รู้วัตรหรือสิกขา กาลหรือไม่ใช่กาล พระศาสดาเสด็จมาพอดี พระพุทธเจ้าจึงตรัสสอกล่าววิชาขาดกว่าด้วยเรื่องโกที่ขึ้นไม่เป็นเวลาจึงถูกฆ่าเสีย^{๖๓}

นอกจากนั้นในภทเทจรัตนสูตรได้แสดงการดำรงชีวิตกับกาลเวลาไว้ว่า

บุคคลไม่ควรคำนึงถึงสิ่งที่ล่วงไปแล้ว ไม่ควรมุ่งหวังสิ่งที่ยังมาไม่ถึง สิ่งใด

ล่วงไปแล้ว สิ่งนั้นก็พ้นอันละไปแล้ว และสิ่งที่ยังมาไม่ถึง ก็เป็นอันยังไม่มาถึง

ส่วนบุคคลใดเห็นแจ้งธรรมที่เป็นปัจจุบัน ไม่ถ่วงถ่วง ไม่คลอนแคลนในธรรมนั้น ๆ บุคคลนั้นได้รู้ความนั้นแล้วพึงเจริญไว้เนื่อง ๆ

^{๖๑} พุ.ธ. ๔๑/๑๘/๓๔๔.

^{๖๒} พุ.เถร. ๕๒/๓๒๙/๓๓-๓๔.

^{๖๓} พุ.ชา.เอก. ๕๖/๑๑๙/๓๓๔.

พึงทำความเพียรเสียในวันนี้ทีเดียว ใครเล่าจะรู้ว่าความตายจักมีในวันพรุ่งนี้ เพราะหา ความผิดเพี้ยนกับมัจจุราชผู้มีเสนาใหญ่นั้น ย่อมไม่มีแก่เราทั้งหลาย

พระมุนีผู้สงบยอมเรียกบุคคลผู้มีปกตಿಯู่อย่างนี้ ผู้มีความเพียร ไม่เกียจคร้านทั้งกลางวันและกลางคืนนั้นแล้ว ผู้มีราตรีเดียวเจริญ^{๖๔}

จากเนื้อหาที่แสดงไว้ข้างต้นสื่อให้เห็นว่า เวลาในชีวิตนั้นมีความสำคัญเชื่อมโยงกัน รวมถึงกาลเวลาที่เกี่ยวกับภาษา การพูด ที่เหมาะสมกับกาลและเทศะด้วยเป็นเรื่องมีความสำคัญ นวังกส์ตฤคศาสตร์แต่ละองค์ธรรม แต่ละเนื้อหาย่อมผ่านการแสดงที่เหมาะสมกับกาลมาแล้วทั้งหมด พระสาวกทั้งหลายจะกล่าวคำหรือแสดงธรรมก็ต้องดูเวลาให้เหมาะสม ดังเช่นที่พระสารีบุตร รอกาลเวลาให้เหมาะสมแล้วจึงสนทนาธรรมกับพระปุลณณมันตานีบุตร ดังข้อความในรทวินิตสูตรว่า

... เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้อาจหาญ ให้สำเร็จ ด้วยธรรมมีกถาแล้ว ได้ชื่นชม อนุโมทนาภาษิตของพระผู้มีพระภาคเจ้า ลุกจากอาสนะ ถวายอภิวาท ทำประทักษิณ แล้วเข้าไปสู่ป่าอันธวัน เพื่อพักกลางวัน ... พระปุลณณมันตานีบุตร เข้าไปในป่าอันธวันแล้ว นั่งพักกลางวันอยู่ที่โคนไม้แห่งหนึ่ง แม้ท่านพระสารีบุตรเข้าไปสู่ป่าอันธวันแล้ว ก็นั่งพักกลางวันอยู่ที่โคนไม้แห่งหนึ่งเหมือนกัน ... เวลาเย็น ท่านพระสารีบุตรออกจากที่พักผ่อนแล้ว เข้าไปหาท่านพระปุลณณมันตานีบุตร ครั้นผ่านการสนทนาปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันแล้วจึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ...^{๖๕}

จากข้อความแห่งพระสูตรนี้แสดงให้เห็นว่า การสนทนาธรรมตามกาลที่เหมาะสมนั้นเป็นเรื่องสมควร การจะกล่าวธรรมก็ต้องเป็นเรื่องสมควร พระพุทธเจ้ายังแบ่งเวลาไว้สำหรับแสดงธรรมแก่บุคคลแต่ละประเภทในพุทธกิจของพระองค์ต่างกัน นั่นก็แสดงให้เห็นว่า แต่ละเวลาแสดงธรรมนั้น ต้องเหมาะสมกับบุคคลด้วย ดังข้อความในพุทธกิจประจำวัน ๕ ประการ ได้แก่

๑. ปุพพิณเห ปินทปาตัญจ เวลาเช้าเสด็จปินทบาท
๒. สายัณเห ธัมมเทศนัง เวลาเย็นทรงแสดงธรรม
๓. ปโทเส ภิกขุโสภาทัง เวลาค่ำประทานโสภาทแก่เหล่าภิกษุ
๔. อัชฌมรตเต เทวปัญฺหนึ่ง เทียงคินทรวงตอบปัญหาเทวดา
๕. ปัจจุสเสว คเต กาลे ภัพพาทัพเพ วิโลกนัง จวนสว่างทรงตรวจพิจารณาสัตว์ที่สามารถ และที่ยังไม่สามารถบรรลุนิพพานจะเสด็จไปโปรดหรือไม่^{๖๖}

โดยเฉพาะในเวลาเที่ยงคืนพระพุทธเจ้าตรัสตอบปัญหาของเทวดา ซึ่งต้องปลอดจากผู้คน ไม่มีผู้ใดพลุกพล่าน เทวดานั้นไม่ปรารถนาคลุกคลีด้วยหมู่มนุษย์ โดยเฉพาะมนุษย์ที่ไม่มีศีล มนุษย์มีกลิ่นตัวเหม็น

^{๖๔} ม.อ. ๒๓/๕๒๗/๑๙๗-๑๙๘.

^{๖๕} ม.ม. ๑๘/๒๙๔/๓๓๔-๓๓๕.

^{๖๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*, อ่างแก้ว, หน้า ๒๖๘-๒๖๙.

ส่วนสถานที่เหมาะสมกับการแสดงธรรม ดังปรากฏพระบัญญัติในเสขยิกัณฑ์ ปาทุกาวรรคที่ ๗ แสดงไว้ว่าพิจารณาว่า

ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เรานั่งอยู่ที่พื้นดิน จักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่ใช่ผู้นั่งบนอาสนะ
 ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เรานั่งบนอาสนะต่ำ จักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เจ็บไข้ผู้นั่งบนอาสนะสูง
 ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เรายืนอยู่ จักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เจ็บไข้ผู้นั่งอยู่
 ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราเดินไปข้างหลัง จักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เจ็บไข้ผู้เดินไปข้างหน้า
 ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราเดินไปนอกทาง จักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เจ็บไข้ผู้ไปอยู่

ในทาง^{๖๗}

สถานที่และพฤติกรรมการแสดงออกของการแสดงธรรมนั้นต้องมีความเหมาะสมมีฉะฉานธรรมที่แสดงไปก็ไม่สัมฤทธิ์ผลอย่างเต็มที่ และเป็นการไม่เคารพธรรม

เงื่อนไขเหล่านี้อยู่ในประเด็นของการสื่อสารในวงศัตถศาสตร์ที่ได้ผล นิรุกติศาสตร์ที่สัมพันธ์กับกาลเวลาและสถานที่ แสดงให้เห็นว่า พระพุทธศาสนานั้นเน้นทุกมิติแห่งการสนทนาธรรม การแสดงธรรม ต้องเคารพในธรรม นวงศัตถศาสตร์เป็นพระธรรมคำสอนที่จัดเป็นธรรมัตถะ แม้แต่พระพุทธเจ้ายังให้ความเคารพในธรรม ในส่วนของการเรียนรู้ตามอนุกรมวิธานของบลูมต้องเน้นในมิตินี้ด้วย การวิเคราะห์ สังเคราะห์ นำไปใช้ ต้องสร้างค่านิยมให้รักษากาลเวลาและรู้จักกาลเวลาและสถานที่ด้วย การเน้นกาลเวลากับการเรียนรู้มีความสัมพันธ์กันมาก สังคมที่พูดกันอย่างไร้เวลา รู้จักใช้ถ้อยคำเหมาะสมกับการเวลาและสถานที่ทำให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ที่มีคุณภาพได้มาตรฐานแห่งชีวิต ในทักษะแห่งการเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑ ต้องมุ่งเน้นทุกทักษะให้สัมพันธ์กับกาลเวลาและสถานที่ โดยเฉพาะทักษะการทำงานและทักษะการใช้ชีวิตต้องเนื่องด้วยภาษาซึ่งเป็นเครื่องมือถ่ายทอดในการทำงาน

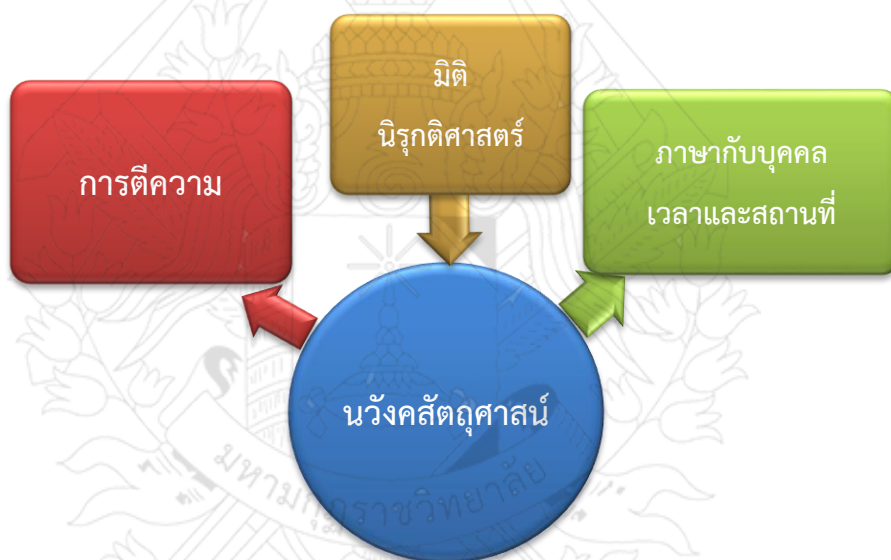
นอกเหนือจากประเด็นเกี่ยวกับเวลาและภาษาที่แสดงไว้แล้ว แต่ประเด็นการใช้ภาษาตามยุคสมัยก็เป็นเรื่องสำคัญ ภาษาศาสนากับภาษาคนปัจจุบันบางครั้งไม่สัมพันธ์กัน การจะกล่าวภาษาทางศาสนาให้กับคนยุคนี้ต้องรู้จักปรับภาษาให้เข้ากันได้กับยุคสมัยจึงทำให้การถ่ายทอดพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะตามวงศัตถศาสตร์ทั้งหมดได้ผล และสร้างความเข้าใจแก่เยาวชนยุคใหม่ เช่น คำว่า ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ถือว่าเป็นคำตันแบบ แต่เมื่อต้องแสดงให้กับคนในยุคปัจจุบันก็ต้องสื่อให้เห็นว่า ปัญหา สาเหตุ การแก้ปัญหา และวิธีการแก้ปัญหา จึงทำให้เป็นภาษาร่วมสมัย พุทธศาสนิกขุจึงปรับแนวทางภาษาในการสอนที่เรียกว่า ภาษาคน ภาษาธรรม รวมถึงภาษาที่เป็นวัตถุ เรียกว่า ภาษาคน ส่วนภาษาที่เป็นนามธรรม เป็นภาษาธรรม^{๖๘} การจะใช้ภาษาใดภาษาหนึ่งถ่ายทอดสื่อสารกับคนปัจจุบันก็ต้องทราบว่าเขาจะเข้าใจแบบไหนได้ดี เช่น คำว่า พุทธะ ถ้าเป็นภาษาคน คือ พระพุทธเจ้าที่เป็นบุคคลอยู่ในประวัติศาสตร์ แต่ถ้าเป็นพุทธะ ภาษาธรรม ก็คือ ธรรมที่ซ่อนอยู่ความเป็นพระพุทธเจ้า อันได้แก่ การเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน หลักการวิเคราะห์ตามอนุกรมวิธานของบลูม จะช่วยให้เกิดการเรียนรู้ทั้งสองภาษาได้เป็นอย่างดี เพื่อย่อยให้ภาษาธรรมที่มีอยู่ในวงศัตถศาสตร์

^{๖๗} วิมพา. ๔/๘๖๙-๘๗๕/๙๔๖-๙๕๒.

^{๖๘} พุทธทาส, ภาษาคน ภาษาธรรม, นนทบุรี : ศูนย์สืบอายุพระพุทธศาสนา วัดชลประทานรังสฤษฎ์, ๒๕๐๙, หน้า ๙.

มาเป็นภาษาคนและเชื่อมโยงไปสู่ภาษาธรรมอีกชั้นหนึ่ง ชั้นแรกเพื่อจูงใจสังคมให้เข้าสนใจ ชั้นต่อไปก็เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ภาษาธรรม วิธีการนี้จึงจะทำให้คำสอนในนวังคัสตฤศาสนามีชีวิตและเข้าถึงสังคมแห่งการเรียนรู้ยุคใหม่ได้

โดยสรุป การบูรณาการการสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวังคัสตฤศาสน์ในมิตินิรุกติศาสตร์ จึงสร้างความเข้าใจทั้งการแปลความ ตีความ ขยายความ จำกัดความในคำสอนตามหลักเนตติปริกกรม ในเทศนาหาระทั้ง ๖ ประการ ก็จะเห็นกระบวนการสอนพระพุทธศาสนาที่มีระบบ และเข้าถึงสังคมได้ดียิ่งขึ้น จากนั้นก็ใช้ศาสตร์ทางภาษาสื่อคำสอนของพระพุทธเจ้าให้ถูกกับกาล เวลา และสถานที่ ตามที่นวังคัสตฤศาสน์ได้ทำไว้แล้ว ในที่นี้ต้องอาศัยแนวการศึกษาเรียนรู้ปัจจุบันเข้ามาประกอบเพื่อขยายความให้เข้าสู่ระบบการศึกษาผ่านการวิเคราะห์ การสังเคราะห์ การนำไปใช้ และการเลียนแบบตามอนุกรมวิธานของบลูม และการสร้างทักษะในการถ่ายทอดตามวิธีการของการเรียนรู้ศตวรรษที่ ๒๑ โดยเฉพาะทักษะทางด้านภาษาต้องนำมาาร่วมด้วยในการอธิบายพระพุทธศาสนา นอกจากนั้นการแปรภาษาธรรมให้เป็นภาษาคน คือ แปรมาสู่ในระดับรูปธรรม เมื่อเขาเข้าใจและสนใจแล้วก็ค่อยแปรกลับไปสู่ภาษาธรรมอีกครั้ง สรุปเป็นแผนภูมิได้ดังนี้

ภาพที่ ๔.๔ บูรณาการการสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวังคัสตฤศาสน์ในมิตินิรุกติศาสตร์

๔.๕ บูรณาการการสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวังคัสตฤศาสน์ในมิติด้านความพร้อมของบุคคล

กระบวนการของการศึกษาประกอบไปด้วยผู้สอนและผู้เรียน ในปัจจุบันกระบวนการดังกล่าว มีการเพิ่มสื่อเทคโนโลยีในการสอน ทำให้เกิดความสะดวกแก่ผู้สอนและผู้เรียนสามารถเรียนได้ตามความต้องการ ทำให้การเรียนการสอนที่จะประสบผลสำเร็จได้นั้น องค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญคือความ

พร้อมของบุคคล หากผู้เรียนมีความพร้อมที่จะรับการสอนจะทำให้สามารถรับการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ความพร้อมของบุคคลนั้น แบ่งออกได้เป็น ๒ ประเภท คือ ความพร้อมที่เกิดจากปัจจัยภายในและความพร้อมจากปัจจัยภายนอก

๔.๕.๑ ความพร้อมของบุคคลที่เกิดจากปัจจัยภายใน

อนุกรมวิธานของบลูมสามารถเริ่มที่พุทธิพิสัย จิตพิสัย หรือทักษะพิสัย แต่โดยมากจะเริ่มด้วยพุทธิพิสัยแล้วพัฒนาไปสู่จิตพิสัยและทักษะพิสัย การเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑ ก็มีแนวทางมุ่งเน้นให้เกิดประโยชน์แก่ผู้เรียนเกิดทักษะที่จำเป็นต่อชีวิตและวิชาชีพ ครูมีบทบาทในการชี้แนะแนวทางหรือแนะนำ ตามช่วงวัยและระดับของการเรียนรู้ เช่น อนุบาล ประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา โดยครูจัดการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับเนื้อหาและผู้เรียนตามระดับชั้น ผลสำเร็จของการศึกษาในแนวทางนี้ทำการประเมินผลด้วยข้อสอบ ผลคะแนนเป็นการแสดงถึงว่าผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาเพียงไร หากแต่ประสิทธิผลที่ได้ไม่อาจอธิบายได้ว่าเกิดความสำเร็จอย่างไร เนื่องจากความพร้อมของผู้ฟังมีความแตกต่างกัน วิธีการสอนแบบเดียวกันแต่การรับรู้ของผู้ฟังไม่เหมือนกัน ผลที่ได้จึงเป็นเพียงนามธรรมให้รับรู้เท่านั้นเอง

ดังปรากฏในคณกโมคคัลลานสูตร สมัยหนึ่งพระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ ปราสาทของอุบาสิกาวิสาขาวิครมารดา ในพระวิหารบุพพาราม กรุงสาวัตถี พราหมณ์ชื่อคณกโมคคัลลานะเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้ากราบทูลว่า เรื่องเล่าเรียน ย่อมปรากฏมีการศึกษาโดยลำดับ การกระทำโดยลำดับ การปฏิบัติโดยลำดับ การก่อสร้าง นักรบ นักคำนวณ ย่อมมีการกระทำโดยลำดับ แล้วพระพุทธองค์ทรงบัญญัติการศึกษาและการปฏิบัติโดยลำดับในพระวินัยด้วยหรือไม่ พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า “พราหมณ์ เราอาจบัญญัติการศึกษาโดยลำดับ การกระทำโดยลำดับ การปฏิบัติโดยลำดับ ในธรรมวินัยนี้ได้...” และพระพุทธองค์ทรงอธิบายถึงการสอนภิกษุโดยลำดับ จากนั้นพราหมณ์กราบทูลถามว่า พระภิกษุทุกรูปสำเร็จเป็นพระอรหันต์หรือไม่ พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า “พราหมณ์ สาวกของเรา อันเราโอวาทสั่งสอนอยู่อย่างนี้บางพวกเพียงส่วนน้อย สำเร็จนิพพานอันมีความสำเร็จโดยส่วนเดียว บางพวกก็ไม่สำเร็จ”

พราหมณ์ : ข้าแต่พระโคตม อะไรหนอแล เป็นเหตุ เป็นปัจจัย ในเมื่อนิพพานก็ยังมิอยู่ ทางให้ถึงนิพพานก็ยังมิอยู่ ท่านพระโคตมผู้ชักชวนก็ยังมิอยู่ แต่สาวกของท่านพระโคตม อันท่านพระโคตม โอวาทสั่งสอนอยู่อย่างนี้ บางพวกเพียงส่วนน้อย จึงสำเร็จนิพพานอันมีความสำเร็จโดยส่วนเดียว บางพวกก็ไม่สำเร็จ

พระพุทธเจ้า : พราหมณ์ ถ้าเช่นนั้น เราจักย้อนถามท่านในเรื่องนี้ ท่านสนใจอย่างไรพึงพยากรณ์อย่างนั้น พราหมณ์ ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ท่านชำนาญทางไปกรุงราชคฤห์มิใช่หรือ

พราหมณ์ : แน่นอน พระเจ้าข้า

พระพุทธเจ้า : พราหมณ์ ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน บุรุษผู้ปรารถนาจะไปกรุงราชคฤห์ พึงมาในสำนักของท่าน เข้ามาหาท่านแล้ว พูดอย่างนี้ว่า ท่านผู้เจริญ ขอท่านจงชี้ทางไปกรุงราชคฤห์แก่ข้าพเจ้าด้วยเถิด ท่านพึงบอกเขาอย่างนี้ว่า พ่อมหาจำเริญ มาเถิด ทางนี้ไปกรุงราชคฤห์ ท่านจงไปตามทางนั้นชั่วคราวหนึ่งแล้วจักเห็นบ้านชื่อโน้น ไปตามทางนั้นชั่วคราวหนึ่งแล้วจักเห็นนิคมชื่อโน้น ไปตาม

ทางนั้นชั่วคราวหนึ่งแล้วจักเห็นสวนที่นารีนรมย์ ป่าที่นารีนรมย์ ภูมิภาคที่นารีนรมย์ สระโบทกษณที่นารีนรมย์ของกรุงราชคฤห์ บุรุษนั้นอันท่านแนะนำพรา้งอยู่อย่างนี้ จับทางผิดไหล่เดินไปเสียตรงกันข้าม ต่อมา บุรุษคนที่สองปรารถนาจะไปกรุงราชคฤห์ พึ่งมาในสำนักของท่าน ...พราหมณ์ อะไรหนอเป็นเหตุ เป็นปัจจัยนี้ เมื่อกรุงราชคฤห์ก็มีอยู่ ทางไปกรุงราชคฤห์ก็มีอยู่ ท่านผู้ชี้แจงก็มีอยู่ แต่ก็บุรุษอันท่านแนะนำพรา้งอยู่อย่างนี้ คนหนึ่งจับทางผิด ไพล่เดินไปตรงกันข้าม คนหนึ่งไปถึงกรุงราชคฤห์ได้โดยสวัสดิ์

พราหมณ์ : ข้าแต่พระโคตม ในเรื่องนี้ ข้าพระองค์จะทำอย่างไรได้ ข้าพระองค์เป็นผู้บอกทาง

พระพุทธเจ้า : พราหมณ์ ฉะนั้นเหมือนกันแล ในเมื่อนิพพานก็มีอยู่ ทางไปนิพพานก็มีอยู่ เราผู้ชักชวนก็มีอยู่ แต่ก็สาวกของเราอันเราโอวาทสั่งสอนอยู่อย่างนี้ บางพวกเพียงส่วนน้อย สำเร็จนิพพานอันมีความสำเร็จจนถึงที่สุด บางพวกก็ไม่สำเร็จ พราหมณ์ ในเรื่องนี้ เราจะทำอย่างไรได้ ตถาคตเป็นแต่เพียงผู้บอกทาง^{๖๙}

กระบวนการสอนแนวอนวัชคสัตตศาสนา พระองค์ได้ทรงทำวิจัยให้เห็นถึงผลสำเร็จของการสอนของพระองค์ พุทธบริษัทที่ได้รับฟังคำสอนเกิดความเข้าใจ ประทับใจและสามารถนำคำสอนไปเป็นแนวทางในการปฏิบัติ ประสิทธิผลดังกล่าวทำให้เกิดพระอริยสาวก พุทธบริษัทมีสัมมาทิฏฐิในแนวทางของพระพุทธศาสนา ผลสำเร็จของการเผยแผ่หรือการสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเพราะผู้ฟังมีความพร้อมใน ๕ ด้าน คือ ความเชื่อมั่นในการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า (ศรัทธา) ความพากเพียรพยายาม (วิริยะ) การระลึกรู้ (สติ) การจดจำ (สมาธิ) และการเห็นความจริง (ปัญญา) ปัจจัยดังกล่าวเกิดจากแนวทางการสอนด้วยอนวัชคสัตตศาสนาของพระพุทธองค์ ทรงสอนได้ตรงจุดตามความต้องการของผู้ฟังจนเกิดความซาบซึ้งในรสพระธรรม ความเชื่อมั่นในองค์ความรู้ของพระองค์ว่าเป็นความจริง สามารถแก้ปัญหาแก้ทุกข์ที่เกิดขึ้นได้ มีความพากเพียรพยายามปฏิบัติตามแนวทางการสั่งสอน ระลึกรู้ถึงความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นกับตน มีสติจดจำอยู่กับแนวทางการปฏิบัติอย่างเคร่งครัด จนเกิดปัญญามองเห็นความเป็นจริงตามธรรมชาติ ดังที่พระพุทธองค์ทรงสอน ความว่า

... อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มีศรัทธา เชื่อปัญญาตรัสรู้ของตถาคตว่า แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้เองโดยชอบ ทรงถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไปดีแล้ว ทรงรู้แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกบุรุษที่ควรฝึก ไม่มีผู้อื่นยิ่งกว่า เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ทรงเบิกบานแล้ว เป็นผู้จำแนกธรรม ... อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ปรารถนาความเพียร เพื่อละอกุศลธรรมเพื่อความถึงพร้อมแห่งกุศลธรรม มีกำลัง มีความบากบั่นมั่นคง ไม่ทอดทิ้งธุระในกุศลธรรมทั้งหลาย ... อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มีสติ ประกอบด้วยสติเป็นเครื่องรักษาตัวอย่างยิ่ง ระลึกได้ ตามระลึกได้ ซึ่งกิจที่กระทำไว้นานแล้ว และคำที่พูดไว้นานแล้ว ... อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ กระทำการปล่อยวาง (นิพพาน) ให้เป็น

^{๖๙} ม.อ. ๒๒/๑๐๑-๑๐๓/๑๔๐-๑๔๒.

อารมณ์ แล้วได้สมาธิ ได้เอกัคคตาจิต ... อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ที่มีปัญญา ประกอบด้วยปัญญาเครื่องกำหนดความเกิดความดับ อันประเสริฐ ชำแรกกิเลส ให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ ...^{๗๐}

ความพร้อมของบุคคลที่เกิดจากปัจจัยภายในยังประกอบด้วยความตั้งใจ ความเพียรพยายาม ที่จะบรรลุถึงเป้าหมายสำคัญของคำสอนในนวัทศตศาสนา ผู้ที่ตั้งมั่นอยู่ในความเพียรและมีปัญญา รองรับจะทำให้พบหนทางแห่งความสำเร็จ พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้ว่าผู้ที่มีความพากเพียรพยายาม แล้วกิจกรรมการงานใด ๆ ไม่เหลือวิสัย ทำให้ผู้มีความเพียรสามารถพ้นทุกข์ได้ ดังที่ปรากฏใน อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต อังคสูตร (ปธานียังคสูตร) ความว่า

... ภิกษุทั้งหลาย องค์ของภิกษุผู้บำเพ็ญเพียร ๕ ประการนี้ ...

๑. เป็นผู้ที่มีศรัทธา ย่อมเชื่อปัญญาเครื่องตรัสรู้ของพระตถาคต...
๒. เป็นผู้ที่มีอาพาธน้อย มีโรคเบาบาง ... ควรแก่การบำเพ็ญเพียร
๓. เป็นผู้ไม่โอ้อวด ไม่มีมารยา เป็นผู้เปิดเผยตนตามเป็นจริง ...
๔. เป็นผู้ปรารถนาคความเพียร เพื่อละอกุศลธรรม เพื่อทำกุศลธรรมให้ถึงพร้อม อยู่ เป็นผู้มีความกำลัง มีความบากบั่นมั่นคง ไม่ทอดทิ้งธุระในกุศลธรรม
๕. เป็นผู้ที่มีปัญญา คือ ประกอบด้วยปัญญา ที่ให้หยั่งถึงความเกิดขึ้นและความดับไป เป็นอริยะ ชำแรกกิเลส เป็นเครื่องให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ^{๗๑}

แสดงให้เห็นว่า ปัจจัยภายในเหล่านี้มีส่วนทำให้การเข้าถึงธรรมโดยเฉพาะการมีอาพาธน้อย ไม่มีโรคเบียดเบียนย่อมอำนวยต่อการปฏิบัติธรรมได้ดียิ่งขึ้น เป็นการสนับสนุนความพร้อมของบุคคล

ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการเรียนการสอนขึ้นอยู่กับความพร้อมของบุคคล การนำแนวทางการสอนแบบนวัทศตศาสนามาสอดแทรกกับอนุกรมวิธานของบลูม เริ่มจากปัจจัยภายในที่ผู้ฟังมีความพร้อมใน ๕ ด้านของพระพุทธองค์ พัฒนาเป็นทักษะที่นำไปใช้ในการดำเนินชีวิตตามกรอบแนวคิดทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑ ทำให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ด้วยความเข้าใจในสิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริง มีทักษะเตรียมพร้อมจะนำไปทำประโยชน์ให้เกิดกันตนเองและผู้อื่น โดยมีการสำรวจตรวจสอบตนเองเพื่อให้เกิดความสมดุลโดยมีหลักการว่า ความเชื่อมั่นต้องสมดุลกับการเห็นความจริง ความพากเพียรพยายามต้องสมดุลกับการจดจ่อ โดยต้องมีการระลึกรู้เป็นตัวกำกับ ในขณะที่เดียวกัน การเห็นความจริงจะเป็นสิ่งที่ประคับประคองให้เกิดความเชื่อมั่น ความพากเพียรพยายาม การระลึกรู้ และการจดจ่อ เพื่อให้ประสบความสำเร็จในการฝึกฝนพัฒนาหรือฝึกหัดขัดเกลาตนเอง พลังที่ทำให้คนศึกษาพระพุทธศาสนาตามคำสอนในนวัทศตศาสนาจะบรรลุผลเร็วหรือช้าก็ขึ้นอยู่กับความพร้อมของบุคคลที่เกิดจากปัจจัยภายใน คือ อินทรีย์ ๕ นั่นเอง

^{๗๐} ส.ม. ๓๑/๘๕๔-๘๖๓/๑๐-๑๑.

^{๗๑} อง.ปญจก. ๓๖/๕๓/๑๒๔-๑๒๕.

๔.๕.๒ ความพร้อมของบุคคลที่เกิดจากปัจจัยภายนอก

อนุกรมวิธานของบลูม ประกอบด้วย พุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัย นอกจากจะเป็นการพัฒนาความรู้ให้เกิดขึ้นในตัวผู้เรียน ให้มีความสามารถด้านความรู้ ความจำ ความเข้าใจ การนำไปใช้ การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ การประเมินค่าแล้วนั้น ยังหมายรวมถึงด้านความรู้สึก เจตคติ และค่านิยม และความสามารถในการปฏิบัติตามสิ่งที่ได้เรียนรู้เป็นลำดับจากง่ายไปหายากอีกด้วย โดยสามารถประยุกต์กรอบตามอนุกรมวิธานของบลูมให้เข้ากับทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑ ที่เน้นการเรียนรู้เพื่อให้เกิดทักษะในด้านต่าง ๆ โดยเริ่มต้นด้วยการรับรู้ทางผัสสะหรืออาจเรียกว่า ช่องทางที่ทำให้เกิดการเรียนรู้จากสิ่งเร้า

ประสาทสัมผัสทั้ง ๕ ที่เป็นช่องทางรับรู้สิ่งเร้าที่มาจากภายนอก ได้แก่สิ่งที่รับรู้ทางหู คือ เสียง สิ่งรับรู้ทางตา คือ ภาพหรือแสงสี สิ่งรับรู้ทางจมูก คือ กลิ่น สิ่งรับรู้ทางกาย คือ สัมผัส และสิ่งที่รับรู้ทางปากหรือลิ้น คือ รส มีความสอดคล้องกับการรับรู้ทางพระพุทธศาสนาที่เรียกว่าความเป็นใหญ่แห่งอินทรี ประกอบด้วย ๑) ความเป็นใหญ่ของตา มีหน้าที่รับสี ได้แก่ จักขุปสาท ๒) ความเป็นใหญ่ของหู มีหน้าที่เอาไว้รับเสียง ได้แก่ โสตปสาท ๓) ความเป็นใหญ่ของจมูก มีหน้าที่เอาไว้รับกลิ่น ได้แก่ ฆานปสาท ๔) ความเป็นใหญ่ในเรื่องของลิ้น มีหน้าที่รับรสต่าง ๆ เอาไว้ ได้แก่ ชิวหาปสาท และ ๕) ความเป็นใหญ่ในกาย มีหน้าที่รับความสัมผัสต่างๆ ที่พบเจออยู่ปัจจุบัน ได้แก่ กายปสาท^{๗๒} การที่ประสาทสัมผัสไวต่อการรับรู้ของสิ่งเร้าที่ตรงกัน ย่อมทำให้เกิดการรับรู้ เรียนรู้ เข้าใจและปรับเปลี่ยนทัศนคติแสดงพฤติกรรมได้ไว ต้องอาศัยปัจจัยภายนอกด้วยจึงทำให้เกิดประสิทธิผลของการเรียนรู้การสอนในพระพุทธศาสนา

พระพุทธเจ้าทรงสอนเกี่ยวกับปัจจัยภายนอกที่ส่งผลกระทบต่อความรู้สึกสุขและทุกข์ของมนุษย์ หากมนุษย์ยังหวั่นไหวต่อสิ่งเร้าเหล่านั้นย่อมเกิดความไม่มั่นใจ ส่งผลต่อความมั่นคงทางจิตใจ และการกระทำที่แสดงออก การสร้างความพร้อมของบุคคลจึงต้องอาศัยแนวทางการสอนในนวัคส์ตฤศาสน์ เพื่อสร้างความพร้อมของบุคคลที่เกิดจากปัจจัยภายนอก ทำให้มนุษย์มีความเชื่อมั่นในการกระทำของตน พระพุทธศาสนาสอนให้รู้ถึงผลกระทบของปัจจัยเหล่านี้ เพื่อการฝึกฝนปฏิบัติตนเพื่อให้พ้นจากทุกข์ที่ต้องอาศัยความเป็นใหญ่แห่งประสาทอินทรีเหล่านี้ ทำให้เกิดพลังแห่งการบรรลุธรรมได้ ดังที่ปรากฏในพระอรรถกถาอภิธรรม วิภังคปกรณ์ ชันธวิภังค์ อภิธรรมภาขณีย์ ความว่า

... ภิกษุอีกรูปหนึ่งได้ฟังว่า “ตั้งได้สติขึ้นมา บุคคลทำบาริกรรมกสิณ ยังสมาบัติให้เกิดขึ้น เจริญวิปัสสนามีสมาบัติเป็นปทัฏฐานแล้ว ย่อมบรรลุพระอรหัต” กุลบุตรผู้ถึงพร้อมด้วยอัชฌาศัย (ความตั้งใจ) ...

ในการบรรลุพระอรหัตนั้น โสตวิญญูณเป็นปัจจัยมีกำลังแก่การเกิดเวทนา เป็นไปในภุมิ ๔ ... จึงชื่อว่ามีโสตสัมผัสเป็นปัจจัย จิตในโสตทวารยอมได้ด้วยอำนาจอุปนิสัยอย่างนี้ก่อน ...

^{๗๒} กองวิชาการ มหาวิทยาลัยธรรมกาย แคลิฟอร์เนีย. *สมาธิ ๘ วิปัสสนากัมมัฏฐาน*. (ปทุมธานี : มหาวิทยาลัยธรรมกาย แคลิฟอร์เนีย, ๒๕๕๐) หน้า ๑๔๘-๑๔๙.

... ฟังทราบโดยนัยที่กล่าวในจักขุทวารนั้นแหละ... เวทนาที่พระโยคาวจรพิจารณาสังขารมณแล้วให้เกิดขึ้นด้วยอาการอย่างนี้ เพราะเหตุนี้ เวทนาจึงชื่อว่า มีโสตสัมผัสเป็นปัจจัย ...

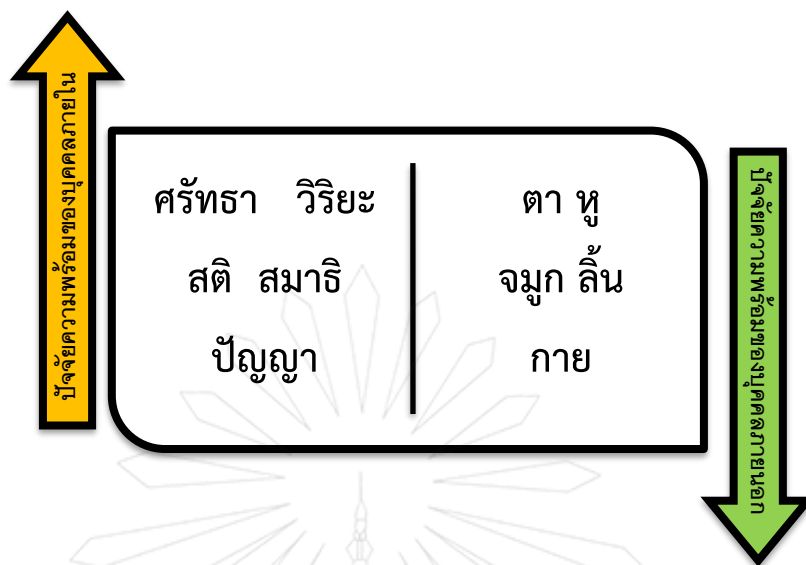
อนึ่ง คำทั้งหมดว่า “เมื่อกลืนเป็นต้นมาสู่คลองขาทวารเป็นต้นแล้ว ย่อมกำหนดอย่างนี้ว่า กลืนนี้ รสนี้ โผฏฐัพพะนี้ อาศัยอะไร” เป็นต้น ฟังทราบโดยนัยที่กล่าวในจักขุทวารนั้นแหละ ... เพราะเหตุนี้เวทนาที่เป็นไปในภูมิ ๔ จึงชื่อว่ามีฆานสัมผัส ชิวหาสัมผัส กายสัมผัสเป็นปัจจัย จิตทั้งหลายในทวาร ๓ ย่อมได้ด้วยอำนาจการก้าวล่วง (กิเลส) อย่างนี้^{๗๓}

เมื่อทราบถึงส่วนประกอบและกระบวนการรับรู้จากสิ่งเร้าภายนอกแล้ว ผู้สอนควรจัดการเรียนการสอนให้เหมาะสมสถานการณ์และช่องทางการรับรู้ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ การคิดพิจารณาไตร่ตรอง ไปจนถึงความเปลี่ยนแปลงทางความคิดของผู้เรียน และส่งผลไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม เช่น เมื่อเรียนรู้ว่าสิ่งใดเป็นการกระทำที่ไม่ดีไม่ควรทำ ก็จะระมัดระวังไม่กระทำการนั้นอีก หรือสิ่งใดที่เรียนรู้แล้วว่าเป็นสิ่งที่ดียังไม่เคยทำก็สามารถพิจารณาและริเริ่มในการทำสิ่งนั้นให้เกิดขึ้น บุคคลต้องพร้อมทั้งตา หู จมูก ลิ้น และกาย ตาต้องเห็นในสิ่งเดียวกันเหมือนกัน หูต้องได้ยินได้ฟังสิ่งที่สอนเหมือนกันเข้าใจในสิ่งเดียวกันจมูกในการเรียนต้องรู้เรื่องกลิ่น ลิ้นต้องรู้วารสในการสอนว่าเป็นรสอะไรที่เหมือนกัน กายต้องรับรู้ในสิ่งที่สัมผัสด้วยความเข้าใจตรงกัน จึงทำให้ผลของการเรียนประสบความสำเร็จ ถ้าบุคคลไม่พร้อมด้วยอายตนะเหล่านี้ การถ่ายทอดทางพระพุทธศาสนาก็ไม่ส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลง

ดังนั้น การสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวังกส์ตฤศาสน์ในมิติความพร้อมของบุคคล ต้องเตรียมความพร้อมของบุคคลด้วยปัจจัยภายในที่ประกอบด้วยความพร้อมใน ๕ ด้าน คือ ความเชื่อมั่นในการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า (ศรัทธา) ความพากเพียรพยายาม (วิริยะ) การระลึกถึง (สติ) การจดจำ (สมาธิ) และการเห็นความจริง (ปัญญา) ปัจจัยภายนอกที่ประกอบด้วยตา (จักขุปสาท) หู (โสตปสาท) จมูก (ฆานปสาท) ลิ้น (ชิวหาปสาท) และกายสัมผัส (กายปสาท) การนำหลักการนี้ไปประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาแนวทางการสอนพระพุทธศาสนา ร่วมกับศาสตร์การศึกษาอนุกรมวิธานของบลูม จะสามารถสร้างและพัฒนาทักษะของมนุษย์ตามกรอบแนวคิดทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑ ทำให้มนุษย์มีทักษะการเตรียมพร้อมในการใช้ชีวิตในโลกแห่งโลกาภิวัตน์ได้อย่างเหมาะสมและมีความสุข สามารถสรุปเป็นภาพได้ดังนี้

^{๗๓} อภ.วิ.อ. ๗๗/๑๓๓-๑๓๔.

ภาพที่ ๔.๕ บูรณาการการสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวงศัตถศาสตร์ในมิติความพร้อมของบุคคล

๔.๖ การสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ

บูรณาการการสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวงศัตถศาสตร์นี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตรวจสอบการบูรณาการด้วยอนุกรมวิธานของบลูมและกรอบแนวคิดทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยวิธีการสอนตามแนวนวงศัตถศาสตร์ พร้อมทั้งได้ดำเนินการสัมภาษณ์ความคิดเห็นจากผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อประกอบการบูรณาการดังกล่าว ตามประเด็นต่อไปนี้

๔.๖.๑ การสอนพระพุทธศาสนาในปัจจุบัน

สารัตถธรรมที่สอนพระพุทธศาสนาแก่ผู้เรียนนั้น การศึกษาแบบทางการจะมีการกำหนดรายละเอียดไว้ในหลักสูตรอย่างชัดเจน ผ่านการกลั่นกรองของคณะกรรมการผู้จัดทำหลักสูตร เพื่อให้เหมาะสมแก่ผู้เรียนในแต่ละระดับ แต่ในการเรียนรู้ตลอดชีวิตนั้น ผู้สอนและองค์กรจะร่วมกันกำหนดเนื้อหา บางครั้งจะมีการทำแบบสอบถามความต้องการของผู้เรียนหรือผู้เข้ารับการอบรม ซึ่งการจัดการเรียนการสอนที่เป็นอยู่นั้น การสอนพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์มีการปรับวิธีการสอนให้เข้ากับความเป็นสากลมากขึ้น เช่น การสอนภาษาบาลี มีการแต่งตำราขึ้นใหม่โดยปรับสำนวนภาษา การนำคอมพิวเตอร์มาใช้ในการเรียนการสอน การศึกษาทางไกลทั้งการเรียนทางไปรษณีย์ การเรียนโดยอาศัยช่องทางออนไลน์ ผู้สอนมีทั้งพระภิกษุและฆราวาสที่ ส่วนหนึ่งจบการศึกษาของคณะสงฆ์ คือ เปรียญธรรม ๑ - ๙ และนักธรรมตรี นักธรรมโท นักธรรมเอก ส่วนหนึ่งจบการศึกษาระดับสูงของทางโลก คือ ปริญญาเอก ปริญญาโท ปริญญาตรี ส่วนหนึ่งจบควบคู่ทั้งการศึกษาทางธรรมและการศึกษาทางโลก ส่วนหนึ่งได้รับการศึกษาจากต่างประเทศ เช่น พม่า ศรีลังกา ถือว่าเป็นบุคลากรที่มีคุณูปการอย่างยิ่งต่อพระพุทธศาสนา

ถึงแม้ว่าจะมีความพร้อมเพียงใดแต่ดูเหมือนว่า พุทธศาสนิกชนยังคงไม่เห็นความสำคัญของการเรียนรู้พระพุทธศาสนามากนัก การนำพระพุทธศาสนามาใช้ในการแก้ปัญหาชีวิต แก้ปัญหาสังคม

ยังมีบทบาทน้อย สะท้อนให้เห็นถึงผลของการสอนพระพุทธศาสนาอาจจะยังมีข้อบกพร่องอยู่ ซึ่งในประเด็นวิธีการสอนพระพุทธศาสนาในปัจจุบัน ผู้ทรงคุณวุฒิให้สัมภาษณ์ความคิดเห็นดังนี้

พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต) แสดงความคิดเห็นว่าการสอนพระพุทธศาสนาในปัจจุบันขาดการสอนให้เกิดการคิด การวิเคราะห์ การตีความ ทำให้ความรู้แคบ เป็นเหตุทำให้ไม่น่าเรียน และคนไทยเรียนรู้ไม่ถึง รู้ไม่ลึก สิ่งที่อยู่ก็ไม่รู้ว่าถูกหรือผิด ไม่แสวงหาข้อเท็จจริง ต้องเรียนให้เกิดความรู้ทั้ง “รู้จัก เข้าใจ เข้าถึง” ซึ่งการเข้าถึงจะเกิดจากการปฏิบัติ^{๗๔}

พระธรรมกิตติเมธี, ดร. (เกษม สลฺยโต) แสดงความคิดเห็นว่า หากสอนพระพุทธศาสนาได้ตามแนวของนวัตรศาสตร์ หรือเทคนิคการสอน ๙ ประการ หมุนเวียนได้จะเป็นการดี ผู้ฟังผู้ชมผู้เรียนจะไม่เกิดความเบื่อ ปัจจุบันการสอนส่วนใหญ่จะเป็นแบบสุดตะ รองลงมาคือแบบเวทลละ แบบอื่น ๆ ไม่ค่อยได้นำมาใช้ ผู้ฟังธรรมส่วนมากคุ้นชินแบบนี้ หากสอนด้วยรูปแบบอื่นชาวพุทธอาจรับไม่ได้ เช่น บทสวดหากด้วยทำนอง (เคยยะ) อาจคิดว่า พระร้องเพลง^{๗๕}

พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร. (สุทิตย์ อาภากร) แสดงความคิดเห็นว่า ควรสอนด้วยความสร้างสรรค์ สร้างการเปลี่ยนแปลง สามารถนำไปปฏิบัติได้จริง วิธีการสอนที่เหมาะสมของพระพุทธศาสนาคือมุ่งที่จิตของบุคคล มุ่งที่กำลังสติปัญญาของบุคคล การเทศน์ด้วยการยกคาถาขึ้นมาแล้วอธิบาย และมีคาถาเชื่อมเพื่อให้สอดคล้องซึ่งกันและกัน รูปแบบนี้เหมาะสมอยู่แล้ว เพื่อให้เล่าเรื่อง ให้ได้ฟัง ได้บรรยายอธิบาย เรื่องสั้น คาถา ก่อให้เกิดประเด็นหรือใจความสำคัญ (Conclusion)^{๗๖}

พระมหาประนอม ธมฺมาลงกาโร แสดงความคิดเห็นว่า ในปัจจุบันยังไม่สามารถนำปัญญา (ความรู้) จากพระไตรปิฎกไปใช้ในการแก้ปัญหาสังคมได้อย่างเป็นรูปธรรม จึงทำให้ไม่เห็นประโยชน์และคุณค่าที่แท้ของธรรมะ หากมีการศึกษาด้านปริยัติตามหลักพุทธธรรมอย่างจริงจังจะพบว่า พระธรรมชั้นตรี คือ โคตรเพชร สามารถตอบปัญหาชีวิตได้เมื่อนำมาปฏิบัติ เพราะ “ธรรมะแก้ปัญหาทุกข์ของประชาชน ทุกข์ของสัตว์โลกได้จริง” เมื่อนั้นคนจะเห็นคุณค่าของพระรัตนตรัย คุณค่าของพระพุทธศาสนา การศึกษาทั้งปริยัติและปฏิบัติจะทำให้เกิดปัญญา จึงควรพัฒนาการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาทั้งหลักสูตร เนื้อหา วิธีการ พร้อมทั้งปรับปรุงเทคนิคการสอน ปัจจุบันมีการสร้างวัดแต่ไม่ได้สร้างคน เพราะฉะนั้นปัญหาหลักคือขาดการสร้างบุคลากรทางพระพุทธศาสนา^{๗๗}

พระมหาพงศ์ศักดิ์ ชานีโย, ดร. แสดงความคิดเห็นว่า การสอนพระพุทธศาสนาเมืองค์ประกอบสองประการคือ องค์ความรู้และอุปกรณ์ในการสื่อสารหรือเครื่องมือ ซึ่งในแต่ละยุคแต่ละยุคแต่ละสมัย องค์ความรู้ไม่แตกต่างกันมากนัก แต่ต่างกันในเทรนด์หรือความต้องการของคน ในสมัยพุทธกาลใช้ “วาตะ” เป็นอุปกรณ์ ใครใช้วาตะได้ “โดนใจ” มากกว่าก็จะสามารถ “ครองใจ” ผู้ฟังได้มากกว่า ซึ่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นผู้ที่มีวาตะ มีพระปัญญาคูณ ทรงทราบว่าผู้ฟังมีปมหลังอย่างไร ทรงตรัสให้พอเหมาะกับผู้ฟังได้ โดยหลักการของการสื่อสารที่ประกอบด้วย ผู้ส่งสาร -> สาร -> เครื่องมือ

^{๗๔} สัมภาษณ์ พระมหาโพธิวงศาจารย์, เจ้าอาวาสวัดราชโอรสาราม, ๑ มิถุนายน ๒๕๖๒.

^{๗๕} สัมภาษณ์ พระธรรมกิตติเมธี, ดร., ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดราชาธิวาสวิหาร, ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๖๒.

^{๗๖} สัมภาษณ์ พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร., ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์, ๒ มิถุนายน ๒๕๖๒.

^{๗๗} สัมภาษณ์ พระมหาประนอม ธมฺมาลงกาโร, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดจากแดง, ๑๐ มิถุนายน ๒๕๖๒.

-> ผู้รับ ถ้านวงศัตถศาสตร์เป็น “วิธีการ” ที่ใช้ในสมัยพุทธกาล แล้วจะนำมาใช้ในสมัยนี้ ต้องเหมาะสมกับอรรถาธิบายของผู้ฟังด้วยวิธีการนำเสนอหรือเครื่องมือการสื่อสารที่เข้าถึงผู้ฟังด้วย หนังสือตะวันตกหลายเล่มที่นำเสนอหลักการทางพระพุทธศาสนาแล้วเป็นที่นิยมของผู้อ่าน แต่พอเรายกสิ่งเดียวกันมาพูดคนกลับไม่ฟัง ผลตอบรับไม่เหมือนกัน สิ่งสำคัญที่ต้องมองให้ทะลุเพื่อที่จะนำธรรมะของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไปถึงผู้ฟังโดยรวมได้นั้น การสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะตรัสให้เกิด “แรงบันดาลใจ” ทำให้นมื่นน้ำใจ (Motivate) ให้เกิดความกระตือรือร้น (Passion) ในการน้อมนำไปปฏิบัติ ดังนั้นในการสอนควรมีกระบวนการในการปูพื้นฐาน กระบวนการในการวางแผนแต่ละขั้นของการสอน ชุดคำสอนพระพุทธองค์ทรงวางแบบแผนไว้ทำให้พวกหนึ่งอยากมาฟังธรรม นี่ถือว่าดีมาก พวกหนึ่งบอกมาดูคนทะเลาะกัน มาดูพราหมณ์ปะทะวาทะกับพระพุทธเจ้า พวกหนึ่งอยากมาดูพระพุทธเจ้าเปลื้องปล้ำ มาดูแล้วก็มีหลายแบบอย่างที่ได้ไป หากเห็นว่าพระพุทธเจ้าท่านเก่งดี “เกิดทัศนคติที่เปลี่ยนไป” นี่คือน้อยที่สุด ดีที่สุดคือ “บรรลุดุธรรม สามารถเข้าถึงธรรมได้” ในการสร้างบุคลากรทางพระพุทธศาสนาจึงต้องมีความต่อเนื่อง^{๗๘}

พระมหาฉัตรชัย สุธตตชโย, ผศ.ดร. แสดงความเห็นว่ คำสอนของพระพุทธเจ้ามี ๔ ประการ ได้แก่ ๑) สันถัสสนา คือ ชี้แจงให้เห็นชัด ๒) สมาทปนา คือ ขวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ ๓) สมุตเตชนา คือ เร้าใจให้อาจหาญแกลั้วกล้า และ ๔) สัมปหังสนา คือ ปลอดภัยใจให้สดชื่นร่าเริง กลุ่มที่ทรงสอนตามทฤษฎีโดยใช้ความสามารถของบุคคลเป็นตัวจับ คือ บั้วสามเหล่า แบ่งเป็นสองกลุ่ม คือ

๑. ปัญญาชน ประเภทอุคฆฏิตัญญบุคคล คือ ฟังเพียงหัวข้อพระธรรมก็บรรลุดุธรรม พระองค์ทรงสอนให้รู้เรื่องขณะนั้นได้ทันที

๒. เนยยบุคคล ประเภทวิปจิตัญญบุคคล คือ เมื่อได้ฟังหัวข้อแล้วอธิบายโดยละเอียดก็สามารถบรรลุดุธรรม ต้องสอนให้ปรับวิธีการจนกระทั่งสำเร็จ สามารถบรรลุดุธรรมในชาตินั้นได้แต่ต้องอาศัยการฟัง การศึกษามากจึงจะบรรลุดุธรรม

บุคคลกลุ่มสองนี้ทรงใช้อุปุพพิทกาไปรยอรรถาธิบายจนกระทั่งมีความพร้อมในการที่จะรับธรรมชั้นสูงและพร้อมที่จะออกบวชเมื่อถึงเวลาของแต่ละคน พระสูตรแต่ละพระสูตร คือวิทยานิพนธ์ของพระพุทธเจ้า เป็นงานวิจัยเชิงพัฒนาของแต่ละคน หรืองานวิจัยแต่ละคนซึ่งมีบทสรุปอยู่ในตัวที่สามารถนำไปใช้ได้เลย เป็นองค์ความรู้ที่เป็นงานวิจัยที่นำไปใช้ได้ทันที การทำงานหรือการสอนของพระพุทธเจ้าเป็นแบบนี้ พระสงฆ์ที่ดำเนินการในการสอนก็ทำหน้าที่แบบนี้เช่นกัน เป็นการสอนที่เหมาะสมแล้วแต่สถานการณ์แล้วแต่บุคคล ชุดคำสอนของแต่ละคนไม่เหมือนกัน ทรงจำแนกแจกแจงหลักธรรมให้แต่ละคนไม่เหมือนกัน^{๗๙}

^{๗๘} สัมภาษณ์ พระมหาพงศ์ศักดิ์ ธานีโย, ดร., คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมกาย แคลิฟอร์เนีย, ๘ มิถุนายน ๒๕๖๒.

^{๗๙} สัมภาษณ์ พระมหาฉัตรชัย สุธตตชโย, ผศ.ดร., คณบดีคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๖๒.

พระมหามงคลกานต์ จิตธมโม, ผศ.ดร. แสดงความเห็นว่ามีเรื่องจำเป็นที่จะต้องมีการเรียนรู้ทฤษฎีด้วยการท่องจำ เพื่อให้เกิดการ “จำได้ หมายถึง” สามารถหยิบฉวยไปใช้ได้ทันทีที่จะ ทำให้ความรู้เป็นอัตโนมัติ หากมีความทรงจำที่ได้แล้วก็จะทำให้การปฏิบัติเป็นไปตามร่องรอยไม่ผิด ไปจากรูปแบบ สังเกตได้ว่าครูบาอาจารย์สมัยก่อนนั้นมีความเชี่ยวชาญมีความแตกฉาน ไม่ต้องพึ่ง เครื่องมือมาก เพราะท่านท่องแบบ พอไปเจอองค์ความรู้สมัยใหม่ก็สามารถเปรียบเทียบกับตัวแบบ แล้ววิเคราะห์เอาไปใช้ได้เลย แต่ยุคปัจจุบันไม่สามารถขาดเครื่องมือเทคโนโลยีได้ เพราะฉะนั้นจะต้อง มีเรื่องของสูตร เรื่องของการท่องจำ เมื่อจำได้ก็นำไปสู่การปฏิบัติ เป็นการทดสอบว่าที่จำได้ หมายถึง นั้นถูกต้องหรือไม่ นี่คือ หัวใจ ก็คือ สุ จิ ปุ ลิ ต้องให้ครบเครื่อง^{๕๐}

แม่ชีโพเราะ ทิพย์ทัศน์, รศ.ดร. แสดงความเห็นว่ามีไตรสิกขาเป็นสิ่งสำคัญทำให้เกิดพุทธ ศรัทธา ไม่มีใครเชื่อคนที่จบปริญญาเอก เพราะไม่ได้ทำให้รู้สึกถึงพระพุทธรูปเจ้าที่ตรัสรู้เป็นสิ่งสูงสุดพิเศษ และสามารถนำมาแก้ไขปัญหาได้ งานปริญญาเอกส่วนมากเหมือนเอาปรอทตลับจะไปอยู่ภายใต้ วิทยาศาสตร์ เหมือนยิ่งกตพระพุทธศาสนาให้อยู่ใต้ปรัชญาตะวันตก เราต้องมีความรักและความ เคารพอย่างจริงจัง พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการยอมรับความจริง หรือเป็นความจริงที่ต้อง ออกมาจากจิตของเราที่มีความซื่อตรงต่อเหตุการณ์ トラบใดที่เราไม่เป็นทาสความเชื่อของใครที่แรง เกินไป เรายังมีอิสรภาพที่จะเข้าใจตัวเอง ยังมีจิตที่พระพุทธเจ้าเรียกว่า พุทธจิต สามารถเป็นจิตที่จะ พัฒนาตัวเองให้เข้าไปสู่ความจริงได้ เข้าไปรับผลการพัฒนาให้เรามีความเชื่อมั่นในตัวเอง โดยไม่ต้อง ใช้วัตถุภายนอกเข้ามายืนยัน ผู้ที่เข้าใจตัวเองสามารถปรับได้ พระพุทธศาสนาเชื่อว่า “คนที่เข้าใจ จิตใจตนเองจะสามารถปรับได้ทุกเรื่อง”^{๕๑}

รองศาสตราจารย์สุเชาว์ พลอยชุม แสดงความเห็นว่ามีหลักการของพระพุทธศาสนานั้น ปัญญาที่มีค่าสูง บทภาษาบาลี ว่า “ปัญญา นรานํ รตนํ” แปลว่า ปัญญาเป็นสมบัติอันล้ำค่าของมนุษย์ ตามขั้นตอนของพระพุทธเจ้า ๔ ขั้น คือ ๑) สอน ก็มาจาก สุตะ ถ้าเรามองในแง่ของครูก็คือการสอน แง่ของนักเรียนก็คือ “ต้องฟัง ต้องเรียน” ๒) สอนในสิ่งผู้เรียนพอจะจำได้ คือ “ต้องจำ” ถ้าเมื่อไม่จำ คือไม่มีข้อมูลอะไรอยู่ในสมองเลย จะทำอะไรให้รู้อะไรขึ้นมาไม่ได้ แต่ว่าการจำไม่ได้จบเพียงแค่ว่า ความจำ ๓) ต้องทำให้ผู้เรียนหรือผู้ฟัง “รู้จักคิด” เพราะการคิดจะนำไปสู่ “ความเข้าใจ” ควรคิดในสิ่ง ที่เราสอนให้จำเท่ากับเป็นข้อมูลในการเรียนรู้ จะให้คิดเรื่องอะไรต้องดูความเหมาะสมของผู้เรียน และ ๔) เนื้อหาวิชา คือ “เรื่องราวที่จำ” เป็นสิ่งสำคัญ เมื่อเรียนอะไรก็ต้องจำเนื้อหานั้น ต้องทำความเข้าใจ ในเนื้อหาที่สอน “เรียน จำ คิด เข้าใจ” และ ๕) นำไปสู่การปฏิบัติ การนำไปใช้ เป็นขั้นตอนสุดท้าย สำหรับระบบการศึกษาคงทำได้เพียง ๔ ขั้นตอน การลงมือปฏิบัติคงบังคับไม่ได้ ความรู้และการปฏิบัติ ต้องควบคู่กัน การเรียนรู้ในพระพุทธศาสนาไม่ได้จบแค่การเรียน จำ คิด รู้ ต้องนำไปปฏิบัติ เน้นย้ำ “ต้องปฏิบัติให้สำเร็จ คือปฏิเวธ” จึงเรียกว่าจบการศึกษา ยกตัวอย่างกรณีของพระอรหันต์ ที่เรียกว่า อเสขะ เป็นผู้ไม่ต้องศึกษาอีก ทั้งเรียน ทั้งจำ ทั้งคิด ทั้งเข้าใจ ทั้งปฏิบัติ และสามารถปฏิบัติกระทั่งได้

^{๕๐} สัมภาษณ์ พระมหามงคลกานต์ จิตธมโม, ผศ.ดร., เจ้าอาวาสวัดอังกัญญโคก, ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๖๒.

^{๕๑} สัมภาษณ์ แม่ชีโพเราะ ทิพย์ทัศน์, รศ.ดร., ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๖๒.

ผลสำเร็จครบถ้วน ต้องจบที่ขั้นที่ ๕ ส่วนความหมายในโลกปัจจุบันนั้น การศึกษาจบแค่ความเข้าใจ ไม่ได้ติดตามถึงผลการปฏิบัติมากนัก ถือว่ารู้แล้ว ทำหรือเปล่าไม่รู้^{๕๒}

ดร.โสภณ ขำทัฬห แสดงความเห็นที่เห็นว่า ผู้เรียนแต่ละระดับมีการรับรู้ต่างกัน การสอนพระพุทธศาสนาสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษาจำเป็นต้องให้เห็นจริงในเชิงประจักษ์ เป็นรูปธรรม เช่น การกราบ การไหว้ ตูกรูหรือผู้ใหญ่เป็นแบบ สำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาจะมีเหตุผลมากขึ้น เพราะฉะนั้นสิ่งที่ถ่ายทอดไปจำเป็นต้องมีเหตุผลรองรับ ไม่ใช่เชิงประจักษ์เพียงอย่างเดียว ต้องมีข้อธรรมชี้แนะ เช่น ขันติคือความอดทน ถ้าอดทนแล้วจะได้ในสิ่งที่สอน สำหรับนิสิตนักศึกษา ระดับอุดมศึกษาทั้งปริญญาตรี ปริญญาโท หรือปริญญาเอกต้องมีหลักธรรม และจำเป็นต้องมีสื่อประกอบสำหรับแต่ละระดับ โดยเฉพาะในยุคปัจจุบัน จะต้องเปรียบเทียบให้เห็นว่า ระหว่างทฤษฎี ตะวันตกและทฤษฎีตะวันออก เหมือนในพระพุทธศาสนาต้องสอนเรื่อง “ไตรสิกขา” คือ ศีล สมาธิ ปัญญา เทียบเคียงให้เห็นหลักการของพระพุทธองค์เวลาสอนมักจะเปรียบเทียบหรือยกตัวอย่างให้เห็น ดังนั้นการสอนพระพุทธศาสนาในปัจจุบันจำเป็นต้อง “ต้องให้เห็นจริงและมีเหตุผล” สำหรับคอร์สทั่วไปที่เปิดสอนกันอยู่ส่วนใหญ่ โดยเฉพาะการสอนปฏิบัติสิ่งที่สอนและทำให้คนงง คือ มีหลากหลายวิธีการ ไม่พยายามปรับให้เป็นหนึ่ง ต่างคนต่างสอนตามอาจารย์ของตน ตามสิ่งที่ตนรู้มา โดยไม่เปิดกว้างตามที่พระพุทธองค์ทรงชี้แนะไว้ว่า ธรรมเนียมมี ๔๐ เส้นทาง มุ่งไปสู่ทิศทางเดียวกัน ถ้าหากทำให้รวมกันได้โดยไม่ยึดถือครูบาอาจารย์มากจะประสบความสำเร็จ พอยึดถือครูบาอาจารย์มากกลายเป็นว่าการปฏิบัติยึดถือที่ตัวบุคคล ไม่ใช่ยึดที่หลักธรรมคำสอน^{๕๓}

รองศาสตราจารย์ ดร.วีระ บุญจริง แสดงความเห็นที่เห็นว่า ควรจัดให้เป็นการเรียนรู้จากสถานการณ์จริง เรียนรู้จากการใช้ปัญหาเป็นฐาน (Problem-based Learning) และการเรียนรู้แบบ การลงมือทำ (Learning by Doing) ตามแนวคิดของ John Dewey ซึ่งเป็นการจัดการเรียนการสอนที่เรียกว่า “สอนแบบไม่ได้สอน”^{๕๔}

รองศาสตราจารย์ ดร.เวทย์ บรรณกรกุล แสดงความเห็นที่เห็นว่า วิธีการสอนที่ดีที่สุดคือวิธีการสอนที่ทำให้คนเข้าใจง่ายที่สุด คนบางคนต้องใช้คำพูด คนบางคนต้องใช้ตัวหนังสือ คนบางคนต้องใช้วิธีทำให้ดู เพราะฉะนั้น วิธีการสอนที่เหมาะสมควรเป็นอย่างไร ตามหลักนวัตศาสตร์ที่สำคัญที่สุดคือ สุตตะ เพราะสามารถใช้คำพูดก็ได้ สามารถใช้การเขียนประกอบก็ได้ เป็นการใช้อุปกรณ์ก็ได้ สำคัญรองลงมาคือเวทีลละ การโต้ตอบ^{๕๕}

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมบุญ วัฒนะ แสดงความเห็นที่เห็นว่า ในมิติของวิธีการสอนตามหลักสูตรในระดับมหาวิทยาลัย เห็นว่า การที่ในพุทธศาสนาได้วิเคราะห์จำแนกคำสอนในพุทธศาสนา ออกมาเป็น ๙ ประเภท ที่เรียกว่า นวัตกรรมศาสตร์ นี้ เป็นการใช่วิธีวิเคราะห์เพื่อจำแนกให้เห็นชัดเจน ในคำสอนพระพุทธศาสนาทั้งหมดในอีกวิธีหนึ่ง จากเหตุผลนี้ จึงเสนอว่า วิธีการสอนพระพุทธศาสนา

^{๕๒} สัมภาษณ์ สุเชาว์ พลอยชุม, รศ., ๒๙ พฤษภาคม ๒๕๖๒.

^{๕๓} สัมภาษณ์ โสภณ ขำทัฬห, ดร., ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๖๒.

^{๕๔} สัมภาษณ์ วีระ บุญจริง, รศ.ดร., ๑๘ พฤษภาคม ๒๕๖๒.

^{๕๕} สัมภาษณ์ เวทย์ บรรณกรกุล, รศ.ดร., ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๖๒.

ควรใช้วิธีศึกษาเชิงวิเคราะห์เพื่อค้นหาความจริง ค้นหาเหตุผล และบูรณาการนำมาใช้ประโยชน์ทั้งส่วนบุคคลและสังคม อีกทั้งควรบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ต่าง ๆ ด้วย เพื่อขยายความเข้าใจของผู้เรียนให้กว้างรู้สึก ไม่ควรศึกษาพระพุทธศาสนาแบบโดดเดี่ยว^{๘๖}

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน แสดงความเห็นว่าการสอนกับการสอนต้องไปด้วยกันหมายถึงวิธีการมีหลากหลาย สอนพระพุทธศาสนาด้วยเครื่องมือสื่อโซเชียล ตัวบุคคล และเทคโนโลยี บางท่านสอนตรง ๆ บางท่านสอนอ้อม บางท่านสอนแบบประยุกต์ทันสมัยไปพร้อมกัน การสอนที่เหมาะสมขึ้นอยู่กับผู้สอนว่ามีความรู้ความสามารถในการใช้วิธีการนั้น ๆ ไปสอน ถึงจะบอกว่าวิธีที่นำไปสอนเหมาะหรือไม่เหมาะ เหมาะสมในที่นี้หมายถึงได้ประโยชน์มากที่สุด ก็คือการทำคำสอนของพระพุทธศาสนาถูกถ่ายทอดออกมาให้ทันต่อสถานการณ์และเหตุการณ์ที่เป็นปัจจุบัน โดยเฉพาะสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ต้องมองถึงจุดตั้งต้นแล้วค่อยเข้าไปสู่สังคมทุกวันนี้เครื่องมือช่วยสังคมมีมาก แม้กระทั่งพระสงฆ์หรือคนที่เข้ามาในพระพุทธศาสนาที่ต้องการช่วยสังคมมากขึ้น แต่ ณ ปัจจุบันต้องกลับมาทบทวนบทบาทว่า พระสงฆ์หรือผู้สอนพระพุทธศาสนาต้องมองถึงเหตุการณ์หรือสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา เมื่อมีเรื่องราวอะไรที่เกี่ยวข้องกับความรู้ความเข้าใจทางพระพุทธศาสนาที่ต้องทำความเข้าใจเพิ่มเติม ต้องนำพระพุทธศาสนามาเป็นเครื่องมือสร้างประโยชน์ทางการเมืองและเศรษฐกิจ เพราะคนจะเห็นประโยชน์ก็ต่อเมื่อสามารถนำพระพุทธศาสนามาใช้ในสถานการณ์และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น โดยเริ่มจากสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา^{๘๗}

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศุภกาญจน์ วิชานาติ แสดงความเห็นว่าการสอนตามหลักพุทธวิธีการสอน เช่น รูปแบบวิธีการสอนแบบอุปมาอุปไมย แบบปุจฉาวิสัชนา แบบธรรมสากัจฉา แบบอริยสัจ ๔ แบบสืบสวนตามแนวพุทธศาสตร์ แบบไตรสิกขา แบบเบญจขันธ์ แบบการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ และแบบตามหลักพุทธุต โดยทั้งหมดมี ๓ ชั้น ได้แก่ ชั้นนำ-ชั้นสอน-ชั้นสรุป^{๘๘}

ดร.จักรกฤษณ์ สิริริน แสดงความเห็นว่าการสอนพระพุทธศาสนาที่เหมาะสมควรมีกระบวนการในการทำให้คนรุ่นใหม่ (Generation Y) เข้าถึงคำสอนของพระพุทธศาสนามากที่สุด เนื้อหาควรมีการแปลคำจากภาษาบาลีให้เป็นภาษาไทยและเป็นภาษาที่สามารถสื่อสารกับคนรุ่นใหม่ได้อย่างเข้าใจง่าย ๆ เนื้อหาควรลดความซับซ้อนในการอธิบาย สั้น กระชับ และสามารถเข้าใจได้ในครั้งแรกโดยไม่ต้องแปลความหมายใด ๆ รูปแบบควรใช้สื่อสังคมออนไลน์และสื่อสมัยใหม่เพื่อเข้าถึงคนรุ่นใหม่ให้มากที่สุด^{๘๙}

^{๘๖} สัมภาษณ์ สมบูรณ์ วัฒนะ, ผศ.ดร., ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๖๒.

^{๘๗} สัมภาษณ์ วุฒินันท์ กันทะเตียน, ผศ.ดร., ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๖๒.

^{๘๘} สัมภาษณ์ ศุภกาญจน์ วิชานาติ, ผศ.ดร., ๓๑ พฤษภาคม ๒๕๖๒.

^{๘๙} สัมภาษณ์ จักรกฤษณ์ สิริริน, ดร., ๑๗ พฤษภาคม ๒๕๖๒.

รองศาสตราจารย์ดุษฎี ปรีชาเพิ่มประสิทธิ์ แสดงความเห็นว่ วิธีการสอนที่ง่ายที่สุด คือ ทาน ศีล ภาวนา ทานก็คือเบื้องต้น ง่าย ศีลก็เป็นการรักษาความประพฤติทางกาย วาจา และ ภาวนา ก็คือการพัฒนาทางกายและจิตใจ ปัญหาคือ หลักสูตรการสอนกลายเป็นไปเน้นพุทธประวัติ และพิธีกรรม หลักธรรมก็ดูเข้าใจยาก เข้าถึงยาก จึงเหมือนไม่ค่อยส่งผลกระทบต่อความประพฤติและ อาจจะไม่ส่งผลต่อจิตใจ ต้องไม่ลืมว่าศาสนาพุทธไม่ได้เกิดมาเพื่อเป็นศาสตร์ชนิดหนึ่ง แต่เป็นการ ก่อเกิดมาที่พระศาสดาต้องการพัฒนามนุษย์ ต้องแปลความหมายใหม่ให้เข้าใจว่าทานไม่ใช่แค่การให้ วัตถุ หรือการไปถวายกับพระ คำสมัยใหม่ที่เราใช้คำว่า “จิตอาสา” ก็คือทานชนิดหนึ่ง สำหรับศีลนั้น หากพูดให้ดูคร่ำครึก็คือข้อปฏิบัติที่เข้มงวด ปัจจุบันสามารถมองได้ว่าเป็น “จิตสาธารณะ” คล้ายกับ การไม่ละเมิดสิทธิมนุษยชน ส่วนภาวนาเดี๋ยวนี้นิยมใช้คำว่า “Mindfulness” การเติมเต็มจิตใจ ที่ไหน^{๔๐}

ดังนั้น จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิในประเด็นวิธีการสอนพระพุทธศาสนาในปัจจุบัน สามารถสรุปได้ดังนี้

ตารางที่ ๔.๑ ความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิเกี่ยวกับวิธีการสอนพระพุทธศาสนาในปัจจุบัน

ลำดับ	รายชื่อ	สรุปบทสัมภาษณ์
๑	พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช)	<ul style="list-style-type: none"> • ควรสอนให้คิด วิเคราะห์ และตีความ • ไม่รู้ว่าสิ่งที่เรียนนั้นถูก/ผิด เพราะขาดการตรวจสอบข้อเท็จจริง • ต้องเรียนให้เกิดความรู้ทั้ง “รู้จัก เข้าใจ เข้าถึง”
๒	พระธรรมกิตติเมธี, ดร. (เกษม สกลนโต)	<ul style="list-style-type: none"> • ควรสอนพระพุทธศาสนาด้วยนวัตศาสตร์ • ทำให้ผู้เรียนได้รับการถ่ายทอดด้วยเทคนิคใหม่ ๆ จะเกิดความสนใจ
๓	พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร. (สุทิพย์ อากาศโร)	<ul style="list-style-type: none"> • สอนด้วยความสร้างสรรค์เพื่อสร้างความเปลี่ยนแปลง • สอนให้สามารถนำไปปฏิบัติได้จริงโดยมุ่งที่จิตและสติปัญญาของคน • การสอนด้วยการเล่าเรื่องให้ฟังทำให้เกิดประเด็นและได้ใจความสำคัญ

^{๔๐} สัมภาษณ์ ดุษฎี ปรีชาเพิ่มประสิทธิ์, รศ., ๒๙ พฤษภาคม ๒๕๖๒.

ตารางที่ ๔.๑ (ต่อ)

ลำดับ	รายชื่อ	สรุปบทสัมภาษณ์
๔	พระมหาประนอม ธมฺมาลงกาโร	<ul style="list-style-type: none"> • ปัจจุบันไม่สามารถนำความรู้จากพระไตรปิฎกมาใช้แก้ปัญหาได้อย่างเป็นรูปธรรม • ศึกษาปริยัติอย่างแท้จริงจะพบว่าธรรมชั้นคือโคตรเพชร • ธรรมะแก้ปัญหาทุกข้อได้อย่างแท้จริง • ควรพัฒนาการสอนทั้งหลักสูตร เนื้อหา วิธีการและเทคนิคการสอน
๕	พระมหาพงศ์ศักดิ์ จานियो, ดร.	<ul style="list-style-type: none"> • การสอนมี ๒ อย่างคือ องค์ความรู้และเครื่องมือ • เครื่องมือการสอนในสมัยพุทธกาลคือ การใช้ขี้วาทะ • นวัตกรรมศตวรรษเป็นวิธีการสอนในสมัยพุทธกาล หากนำมาใช้ต้องเหมาะสมกับผู้ฟังในปัจจุบัน • พระพุทธเจ้าสอนแล้วทำให้เกิดแรงบันดาลใจ แล้วนำไปปฏิบัติ • การสอนควรมีกระบวนการปูพื้นฐานและวางแผนการสอนในแต่ละขั้นตอนพร้อมทั้งมีความต่อเนื่องด้วย
๖	พระมหาฉัตรชัย สุธตตขโย, ผศ.ดร.	<ul style="list-style-type: none"> • คำสอนของพระพุทธเจ้ามี ๔ ประการคือ สันติสนา สมาทปนา สมุตเตชชา และสัมปหังสนา • สอนด้วยการใช้ความสามารถของคน คือบัวสามเหล่า • ผู้ฟังมีสองกลุ่ม คืออุคฆฏิตัญญบุคคล วิปจิตัญญบุคคล และเนยยบุคคล • พระสูตรคือวิทยานิพนธ์ของพระพุทธเจ้า เป็นงานวิจัยเชิงพัฒนาเหมาะสมกับแต่ละบุคคล
๗	พระมหามงคลกานต์ จิตธมฺโม, ผศ.ดร.	<ul style="list-style-type: none"> • เรียนรู้ทฤษฎีด้วยการท่องจำเพื่อให้เกิดการ “จำได้ หมายถึง” • การท่องจำทำให้มีต้นแบบสามารถนำไปใช้ได้กับองค์ความรู้ใหม่ได้ทันที่ • เมื่อจำได้ก็นำไปสู่การปฏิบัติแบบรูปธรรม • สุ จิ ปุ ลิ เป็นหัวใจของการเรียนรู้
๘	แม่ชีไพเราะ ทิพย์ทัศน์, รศ.ดร.	<ul style="list-style-type: none"> • ไตรสิกขาทำให้เกิดพุทธศรัทธาว่าพระพุทธเจ้าตรัสรู้เป็นสิ่งที่พิเศษและนำมาแก้ปัญหาได้ • พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการยอมรับความจริง • พุทธจิตเป็นจิตที่พัฒนาตนเองไปสู่ความจริงได้ • พระพุทธศาสนาเชื่อว่า “คนที่เข้าใจจิตใจตนเองจะสามารถปรับได้ทุกอย่าง”

ตารางที่ ๔.๑ (ต่อ)

ลำดับ	รายชื่อ	สรุปบทสัมภาษณ์
๙	รศ.สุเชาวน์ พลอยชุม	<ul style="list-style-type: none"> • ปัญญาเป็นสมบัติอันล้ำค่าของมนุษย์ • ระบบการศึกษาเรียนรู้ ๔ ขั้นตอน คือ เรียน จำ คิด เข้าใจ • หากจะสำเร็จการศึกษา “ต้องปฏิบัติให้สำเร็จ คือปฏิเวธ”
๑๐	ดร.โสภณ ขำทัพ	<ul style="list-style-type: none"> • ต้องแบ่งการสอนเป็นระดับประถม มัธยมและอุดมศึกษา พร้อมทั้งมีสื่อการสอนประกอบให้เห็นจริงและมีเหตุผล • ระดับประถมศึกษาต้องให้เห็นจริงในเชิงประจักษ์และเป็นรูปธรรม • ระบบมัธยมศึกษาต้องสอนแบบมีเหตุผล • ระดับอุดมศึกษาต้องมีหลักสูตร • การสอนปฏิบัติควรยึดตามหลักสูตร ไม่ใช่ตัวบุคคล
๑๑	รศ.ดร.วีระ บุญจริง	<ul style="list-style-type: none"> • สอนให้เรียนรู้จากสถานการณ์จริง ใช้ปัญหาเป็นฐาน (Problem-based Learning) • สอนให้เรียนรู้จากการลงมือทำ (Learning by Doing)
๑๒	รศ.ดร.เวทย์ บรรณกรกุล	<ul style="list-style-type: none"> • วิธีการสอนที่ดีที่สุดคือวิธีการสอนที่ทำให้คนเข้าใจง่ายที่สุด • ตามหลักนวัตศาสตร์สำคัญที่สุดคือ สุตตะ สำคัญรองลงมาคือเวทลละ
๑๓	ผศ.ดร.สมบูรณ์ วัฒนะ	<ul style="list-style-type: none"> • นวัตกรรมศาสตร์เป็นการสอนโดยวิธีวิเคราะห์เพื่อจำแนกคำสอนให้เห็นอย่างชัดเจน • การสอนควรใช้วิธีศึกษาเชิงวิเคราะห์ เพื่อค้นหาความจริง ค้นหาเหตุผลและบูรณาการนำมาใช้ประโยชน์ทั้งส่วนบุคคลและสังคม • ควรบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ เพื่อขยายความเข้าใจของผู้เรียนให้กว้างรู้ลึก
๑๔	ผศ.ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน	<ul style="list-style-type: none"> • การสอนที่เหมาะสมขึ้นอยู่กับผู้สอนที่มีความรู้ความสามารถนำวิธีการต่าง ๆ ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อสังคม • ประโยชน์มากที่สุดคือ การทำให้คำสอนของพระพุทธศาสนาถูกถ่ายทอดออกมาให้ทันต่อสถานการณ์และเหตุการณ์ที่เป็นปัจจุบัน
๑๕	ผศ.ดร.ศุภกาญจน์ วิชานาติ	<ul style="list-style-type: none"> • ควรสอนตามหลักพุทธวิธีการสอนทั้งวิธีอุปมาอุปมัย ปุจฉาวิสัชนา หรือ ธรรมสากัจฉา เป็นต้น • ขั้นตอนการสอนทั้ง ๓ ขั้น คือ ขั้นนำ-ขั้นสอน-ขั้นสรุป

ตารางที่ ๔.๑ (ต่อ)

ลำดับ	รายชื่อ	สรุปบทสัมภาษณ์
๑๖	ดร.จักรกฤษณ์ สิริริน	<ul style="list-style-type: none"> • การสอนที่เหมาะสมต้องมีกระบวนการทำให้คนรุ่น Generation-Y เข้าใจถึงคำสอนได้มากที่สุด • ใช้รูปแบบการสื่อสารที่ง่ายและใช้สื่อออนไลน์ที่ทันสมัย • เนื้อหาเข้าใจง่าย สั้น กระชับและไม่ซับซ้อนเพื่อเข้าใจได้ทันที
๑๗	รศ.दनัย ปรีชาเพิ่มประสิทธิ์	<ul style="list-style-type: none"> • วิธีการสอนที่ง่ายที่สุด คือ ทาน ศิล ภาวนา • ทานเป็นการปฏิบัติต่อสาธารณะด้วยจิตอาสา • ศิลเป็นการปฏิบัติด้วยจิตสาธารณะ ไม่ละเมิดสิทธิผู้อื่น • ภาวนาเป็นการเติมเต็มจิตใจให้เต็มด้วยความกรุณา

จากการสัมภาษณ์สรุปได้ว่า การสอนพระพุทธศาสนาในปัจจุบันขาดการสอนให้เกิดการคิด การวิเคราะห์และการตีความ ทำให้รู้แคบเป็นเหตุให้ไม่น่าเรียน ไม่สามารถนำปัญญา (ความรู้) จากพระไตรปิฎกไปใช้ในการแก้ปัญหาสังคมได้อย่างเป็นรูปธรรม เนื่องจากปัญญาเป็นสมบัติอันล้ำค่าของมนุษย์ตามขั้นตอนของพระพุทธเจ้าคือ ฟัง จำ รู้จักคิด เข้าใจและนำไปใช้ วิธีการสอนพระพุทธศาสนาที่เหมาะสมจึงต้องมุ่งที่จริตของบุคคล มุ่งที่กำลังสติปัญญาเพื่อให้เกิดการนำไปปฏิบัติ หากการสอนพระพุทธศาสนาในปัจจุบันใช้แนวของนวัคส์ตฤศาสน์หรือลักษณะการสอน ๙ ประการ มาเป็นแนวทางก็จะทำให้เกิดปริยัติหรือการเรียนรู้ด้วยความรู้เข้าใจ เกิดการนำไปปฏิบัติ สุดท้ายก็จะเกิดผลแห่งการปฏิบัติคือปฏิเวธ หากสามารถใช้เครื่องมือทางการสื่อสารที่ทันสมัยจะทำให้เข้าถึงคนเรียนได้อย่างทั่วถึงจะเกิดประสิทธิภาพในการสอนพระพุทธศาสนา

๔.๖.๒ รูปแบบการสอนของนวัคส์ตฤศาสน์

พระพุทธเจ้าเป็นผู้ทรงสอนหลักธรรมตามแนวนวัคส์ตฤศาสน์ เป้าหมายในการสอน คือ บุคคลที่สามารถบรรลุธรรมได้ ส่วนวิธีการสอนจะเป็นไปตามอัธยาศัยของบุคคล ผลของการสอนคือ สามารถบรรลุธรรมได้และยังไม่สามารถบรรลุธรรม มีลักษณะของครูเป็นศูนย์กลาง คือ พระอนุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงเป็นผู้ชี้แนะ เปิดเผย อธิบาย จำแนก บัญญัติ ความจริง หรือธรรมชาตินี้ที่ทรงค้นพบด้วยพระองค์เอง บุคคลอื่นไม่สามารถเข้าถึงได้เอง และมีลักษณะของผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง คือ ทรงสอนโดยรู้จักผู้เรียนอย่างทะลุปรุโปร่ง มุ่งประโยชน์ของผู้เรียน ทั้งผู้ที่เป็นบรรพชิตและคฤหัสถ์ เมื่อตั้งเป้าหมายที่ผู้เรียนแล้ว พระพุทธองค์ทรงสามารถเลือกใช้นวัคส์ตฤศาสน์รูปแบบใด ๆ ให้เหมาะกับบุคคลได้ตามสภาวะการณ์ที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้า ประเด็นรูปแบบวิธีการสอนของนวัคส์ตฤศาสน์ ผู้ทรงคุณวุฒิให้สัมภาษณ์ความคิดเห็นดังนี้

พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต) แสดงความคิดเห็นว่า ต้องกำหนดว่าเป้าหมายคือใคร ธรรมะที่ควรสอน ปรับภาษาให้ตรง ใช้วิธีการและเครื่องมือที่เหมาะสมกับผู้เรียน

พระธรรมกิตติเมธี, ดร. (เกษม สยุมโต) แสดงความเห็นว่าเป็นหลักสูตรของครู เพื่อให้ครูมีเทคนิคการสอนที่หลากหลาย และพระนักเทศน์ เพราะต้องสอนผู้อื่น

พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร. (สุทิพย์ อาภากร) แสดงความเห็นว่าเป็นหลักสูตรศาสน คือ การจัดหมวดหมู่พระไตรปิฎก เป็น ๙ รูปแบบ สามารถตีความได้ว่าเป็น “การสอนที่เหมาะสมกับตัวบุคคล” เพื่อให้คนได้เรียนรู้ในรูปแบบที่หลากหลาย เพราะฉะนั้นรูปแบบวิธีการสอนก็คือ “ดูพื้นฐานของคนได้แก่ วิทยุติ คุณวุฒิ กลุ่มคน”

พระมหาประนอม ธมฺมาลงกาโร แสดงความเห็นว่าเป็นหลักสูตรสอนตามพุทธวิธีการสอนเป็นลำดับ จากง่ายไปยาก เพราะคำสอนในพระพุทธานุศาสนานั้นลึกโดยเหตุ ลึกโดยผล ลึกโดยการรู้แจ้งแทงตลอด ลึกโดยการแสดง หากไม่ศึกษาตามลำดับจะเห็นความยาก ความน่าเบื่อ และเกิดคำถาม “ทำไมยากอย่างนี้” ต้องเรียนทั้งหลักการและการนำไปใช้จะเกิดความประหลาดใจ “ทำไมง่ายอย่างนี้ละ” จะเรียนอย่างไรก่อนก็ได้แต่ต้องเรียนทั้งสองส่วน ทำให้ผู้คนตั้งมั่นในพระรัตนตรัย โดยการ “ลูกขึ้นเรียน ลูกขึ้นปฏิบัติ ลูกขึ้นเผยแผ่ ลูกขึ้นมาเรียนรู้สู้กับกิเลส” หรืออีกนัยหนึ่ง คือ “รู้ให้ชัด ลงมือปฏิบัติให้ได้เผยแผ่เต็มที่” โดยนวัตศาสนานั้นเป็นการจัดประเภทคำสอน เช่น เคยยะ เหมาะสำหรับผู้ชอบธรรมแบบเป็นกลอนและมีความไพเราะ เวยยาकरणะ เหมาะสำหรับผู้ชอบฟังไปเรื่อย ๆ แล้วก็ได้รับบรรลุธรรม อิติวุตตะกะ เหมาะสำหรับผู้ชอบถามหาหลักฐาน หรืออภิปุทธธรรมะ เหมาะสำหรับผู้ชอบเรื่องอัศจรรย์ ฟังแล้วทั้ง “เกิดศรัทธา เกิดปัญญา” เป็นต้น

พระมหาพงศ์ศักดิ์ ชานีโย, ดร. แสดงความเห็นว่าเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามีเครื่องมือ ๙ อย่าง ซึ่งสิ่งเหล่านี้ไม่ได้เกิดขึ้นโดยลำดับว่าจะต้องเริ่มด้วยสูตรแล้วจบด้วยเวทิลละ ท่านว่าผู้ฟังเป็นใคร เช่น ผู้มีปัญหา กล่าวสั้น ๆ สามารถบรรลุธรรมได้ทรงใช้คาถา คนนี้ต้องอธิบายทรงยกคาถาเป็นบทตั้งคาถาอย่างเดียวไม่พอต้องมีร้อยแก้วขยายความเพิ่มเติมขึ้นมาทรงใช้เคยยะ บางคนตรัสคาถาไม่เข้าใจ ทรงอธิบายตั้งแต่ต้นทรงใช้สูตร เวยยาकरणะ ดังนั้น นวัตศาสนานี้จึงเป็นเครื่องมือของพระพุทธองค์ เป็นวิธีการว่าทรงใช้วิธีการที่เหมาะสมกับปมหลังและอุปนิสัยของผู้ฟัง ทำให้ผู้ฟัง ฟังแล้ว เข้าใจ ทำให้บุคคลนั้นบรรลุธรรมได้

พระมหาฉัตรชัย สุฉตฺตชโย, ผศ.ดร. แสดงความเห็นว่าเป็นหลักสูตรศาสนคือกลุ่มคำสอนที่พระพุทธเจ้าทรงสอนทั้งหมดแล้วพระอรหันตภิกษุจารย์นำมาจัดกลุ่มเป็น ๙ ประเภท

พระมหามงคลกานต์ จิตธมฺโม, ผศ.ดร. แสดงความเห็นว่าเป็นหลักสูตรศาสน ๙ องค์ มีรูปแบบของการสอนเฉพาะแต่ละองค์ สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการสอนพระพุทธศาสนาในปัจจุบันได้ เช่น คาถา สำหรับคนที่มีจริตชอบในทางกวี โคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน ร่าย อิติวุตตะกะ การยกตัวอย่างอ้างอิง บุคคลต้นแบบ (Idol) ชาตกะ การนำเรื่องราวชีวิตมาเป็นอุทาหรณ์

แม่ชีไพเราะ ทิพย์ทัศน์, รศ.ดร. แสดงความเห็นว่าเป็นหลักสูตรศาสน เป็นศาสตร์ที่พระพุทธเจ้าบัญญัติให้นักบวชเพื่อการตรัสรู้และเพื่อเป็นนักบวชที่งดงาม เพื่อเป็นที่พึ่งของชาวบ้าน ไม่ได้แก้ปัญหาชาวบ้าน เป็นที่ศรัทธาของชาวบ้าน เป็นรูปแบบการสอนของนักบวชเพื่อให้นักบวชสามารถที่จะดำรงพระธรรมวินัยไว้ได้ไม่เสื่อมไปกับกาลเวลา เพราะฉะนั้นเป็นการสอนของนักบวชอย่างเดียว

รองศาสตราจารย์สุเชาว์ พลอยชุม แสดงความเห็นเห็นว่า นวັงคส์ตฤศาสน์อาจจะมองเป็นวิธีสอน วิธีการบันทึก หรือเป็นการแยกแยะให้เห็นถึงคำพูดคำสอนที่บันทึกไว้ เป็นทั้งภาคทฤษฎี คือความรู้และภาคปฏิบัติ หมายความว่า ทฤษฎีที่ปฏิบัติไม่ได้ก็ไม่มีความอะไร การปฏิบัติที่ไร้อทฤษฎีก็คงไม่มีทิศทางที่แน่นอนชัดเจน เพราะฉะนั้นความรู้กับการปฏิบัติ ทฤษฎีกับการกระทำต้องคู่กันไป ต่างอิงอาศัยซึ่งกันและกัน ต้องรู้ต้องเข้าใจและนำไปสู่การปฏิบัติ

ดร.โสภณ ขำทัพ แสดงความเห็นเห็นว่า นวັงคส์ตฤศาสน์เป็นการสอนแบบองค์รวมของพระพุทธองค์ที่จะแนะนำจะสอนแต่ละบุคคล ตามจริตของบุคคลนั้น ตามนิสัยเดิมที่เป็นอยู่ ขึ้นอยู่กับบุพเพของบุคคลว่าสัมพันธ์กันมากน้อยเพียงใด วิธีการใดจะทำให้บุคคลเหล่านั้นสามารถบรรลุธรรมเบื้องต้นได้ตามที่ตนสะสมไว้ “ฉะนั้นรูปแบบการสอนของพระพุทธองค์จึงเป็นรูปแบบเฉพาะบุคคล” ท่านรู้ว่าบุคคลนั้นต้องการอะไร และต้องทำอะไร

รองศาสตราจารย์ ดร.วีระ บุญจริง แสดงความเห็นเห็นว่า นวັงคส์ตฤศาสน์ทั้ง ๙ มีการนำมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนในยุคปัจจุบันอยู่แล้ว เพียงแต่ผู้สอนแต่ละท่านอาจจะให้น้ำหนักต่อลักษณะใดลักษณะหนึ่งไม่เท่ากันหรือเท่ากันก็ได้ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของแต่ละท่าน

รองศาสตราจารย์ ดร.เวทย์ บรรณกรกุล แสดงความเห็นเห็นว่า รูปแบบพระพุทธพจน์ที่มีอยู่ในพระไตรปิฎกที่บูรพาจารย์ท่านจัดไว้ ๙ ชนิด ได้แก่ สุตตะ คือเรื่องเล่า เคยยะ คือเรื่องประพันธ์ ข้อความที่กินใจ โนม่น่าใจ เวยยาकरणะ คือการแจกแจงองค์ธรรม การแจกแจงภาชิต การอธิบายภาชิต คาทา คือข้อความประพันธ์ในลักษณะฉันทลักษณ์ อุทานะ คือข้อความที่เปล่งออกมาด้วยความดีใจเสียใจ ทั้งร้อยแก้วร้อยกรอง อิติวุตตะกะ คือถ้อยคำที่มีลักษณะเชิงอ้างอิง ขาดกะเป็นเรื่องเล่าในอดีต ต้องเป็นเรื่องอดีตเท่านั้น ไม่เป็นเรื่องอนาคต อภิปุทธธรรมะเป็นเรื่องความอัศจรรย์ เวทลละ เป็นเรื่องเล่าในลักษณะการถามตอบ เหมาะสมเพราะสอนตามความชอบของผู้เรียน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมบุญ วัฒนะ แสดงความเห็นเห็นว่า ควรใช้วิธีการศึกษาเชิงวิเคราะห์และบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ เพื่อประโยชน์สูงสุดในการนำพุทธธรรมมารับใช้สังคมไทยและสังคมโลก เพราะพุทธศาสนามีจุดแข็งที่ให้ความสำคัญในเรื่องศีลธรรม จิตใจ ที่จะช่วยเยียวยาสังคมโลกที่ตกอยู่ในกระแสวัตถุนิยม

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน แสดงความเห็นเห็นว่า รูปแบบของนวັงคส์ตฤศาสน์จำเป็นในสถานการณ์ที่แตกต่างกันไป ทำไมพระพุทธเจ้าต้องยกเรื่องดอกบัว ๓ เหล่า ๔ เหล่า มาเป็นองค์ประกอบ ซึ่งหมายความว่า ทั้ง ๙ องค์ นี้ ใคร ที่ไหน เมื่อไหร่ อย่างไร ก็ต้องจำเป็นตามสถานการณ์นั้น ๆ เช่น การสอนพระพุทธศาสนาแก่เด็ก สอนด้วยการถามไม่ได้ ต้องสอนด้วยขาด แต่ถ้าสอนในระดับมหาวิทยาลัยก็ต้องสอนแบบ สุตตะ เวยยาकरणะ คาทา อุทานะ แล้วหลักสูตรนั้นก็สำคัญอีก ถ้าเป็นภาษาศาสตร์ ทางด้านเวยยาकरणะ หรือคาทา ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ซึ่งใน ๙ องค์นี้มีรูปแบบเฉพาะของตนอยู่แล้ว

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศุภกาญจน์ วิชานาติ แสดงความเห็นเห็นว่า นวັงคส์ตฤศาสน์สามารถสังเคราะห์รูปแบบของการสอนตามแนวพุทธ หรือใช้วิธีการสอนของพระพุทธเจ้า ๔ รูปแบบ ได้แก่ แบบสากัจฉาหรือสนทนา แบบบรรยาย แบบตอบปัญหา และแบบวางกฎข้อบังคับ ดังคำกล่าวที่ว่า “พระองค์เมื่อตรัสถึงตฤศาสน์ มักตรัสว่า ธมโม จ วินโย จ ซึ่งแปลว่าพระธรรมและพระวินัย”

ดร.จักรกฤษณ์ ลีริริน แสดงความเห็นว่าการสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวังกส์ตฤศาสน์มี ๙ ประการ มีความสอดคล้องกับทฤษฎีการเรียนรู้ของตะวันตก อีกทั้งยังสอดคล้องกับการจัดการเรียนการสอนในศตวรรษที่ ๒๑ มีความครบถ้วนทั้งด้านหลักสูตร เนื้อหา และการสอน อีกทั้งทำให้ผู้ที่เกี่ยวข้องคือผู้สอนและผู้เรียนสามารถปฏิบัติตามได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลทุกประการ

รองศาสตราจารย์ดุษฎี ปรีชาเพิ่มประสิทธิ์ แสดงความเห็นว่าการไปดูในคัมภีร์นวังกส์ตฤศาสน์เป็นเนื้อหา (Content) เป็นการจัดหมวดหมู่ (Category) ควรมองนวังกส์ตฤศาสน์เป็นหลักสูตร เพราะนี่คือหลักสูตรที่พระพุทธเจ้าออกแบบไว้สำหรับพระภิกษุในครั้งพุทธกาล ต้องเริ่มเรียนอะไรก่อน พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า ถ้าเป็นพระนวกะ จะต้องเรียนข้อไหนก่อน จะต้องเรียนที่ภาณวาร เป็นต้น มีรายละเอียด พระพุทธเจ้าตรัสถึงปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ ฉะนั้นการเรียนนวังกส์ตฤศาสน์สิ่งที่จำเป็นคือ ต้องเรียนปริยัติก่อน แล้วนำเนื้อหาจากนวังกส์ตฤศาสน์มาปฏิบัติ เมื่อปฏิบัติแล้วเกิดปฏิเวธ ก็ต้องมาตรวจสอบกับนวังกส์ตฤศาสน์ว่าปริยัติที่เรียนมาว่าปฏิบัติแล้วสอดคล้องหรือไม่ ถ้าสอดคล้องตรงกันก็แปลว่าใช้ได้ แต่ถ้าไม่สอดคล้องตรงกันก็แปลว่าการปฏิบัตินั้นอาจจะผิด เพราะหลักการมันควรจะถูก ยกเว้นแต่เข้าใจหลักการผิด

จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิในประเด็นรูปแบบวิธีการสอนของนวังกส์ตฤศาสน์ สามารถสรุปได้ดังนี้

ตารางที่ ๔.๒ ความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิเกี่ยวกับรูปแบบวิธีการสอนของนวังกส์ตฤศาสน์

ลำดับ	รายชื่อ	สรุปบทสัมภาษณ์
๑	พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช)	<ul style="list-style-type: none"> • ธรรมะต้องสอนให้เหมาะสมกับผู้ฟัง ทั้งภาษา วิธีการ และเครื่องมือ
๒	พระธรรมกิตติเมธี, ดร. (เกษม สถลโต)	<ul style="list-style-type: none"> • นวังกส์ตฤศาสน์ ควรเป็นหลักสูตรของครูและพระนักเทศน์ เพื่อให้มีเทคนิคการสอนที่หลากหลาย
๓	พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร. (สุทิตย์ อากาศโร)	<ul style="list-style-type: none"> • นวังกส์ตฤศาสน์ คือ การจัดหมวดหมู่พระไตรปิฎกเป็น ๙ รูปแบบ • เป็นการสอนที่เหมาะสมกับตัวบุคคล • รูปแบบวิธีการสอนต้องดูพื้นฐานของคน ได้แก่ วิทยุคณวุฒิ กลุ่มคน
๔	พระมหาประนอม ธมฺมาลงกาโร	<ul style="list-style-type: none"> • นวังกส์ตฤศาสน์เป็นการสอนตามพุทธวิธีการสอน คือ ง่ายไปหายาก • เมื่อผู้เรียนรู้สึกว่ายากก็สามารถนำไปปฏิบัติและเผยแผ่ให้เรียนรู้การสู้กับกิเลส

ตารางที่ ๔.๒ (ต่อ)

ลำดับ	รายชื่อ	สรุปบทสัมภาษณ์
๕	พระมหากษัตริย์ศักดิ์ จานีโย, ดร.	<ul style="list-style-type: none"> • นวัตกรรมศาสตร์เป็นเครื่องมือของพระพุทธเจ้า ๙ อย่าง • เป็นวิธีการสอนที่เหมาะสมกับอุปนิสัยของผู้ฟังเพื่อการบรรลุธรรม
๖	พระมหาวัชรชัย สุนทรตตโย, ผศ.ดร.	<ul style="list-style-type: none"> • นวัตกรรมศาสตร์คือกลุ่มคำสอนที่พระพุทธเจ้าทรงสอนทั้งหมด • พระอรชณภิกษุสงฆ์นำมาจัดกลุ่มเป็น ๙ ประเภท
๗	พระมหามงคลกานต์ จิตตมโม, ผศ.ดร.	<ul style="list-style-type: none"> • นวัตกรรมศาสตร์เป็นรูปแบบการสอนของพระพุทธเจ้า มีหลายรูปแบบเพื่อความเหมาะสมกับผู้ฟัง
๘	แม่ชีไพเราะ ทิพย์ทัศน์, รศ.ดร.	<ul style="list-style-type: none"> • นวัตกรรมศาสตร์เป็นศาสตร์ที่บัญญัติให้นักบวชเพื่อการตรัสรู้ เป็นนักบวชที่งามเป็นที่พึ่งของชาวบ้าน • รูปแบบการสอนพระพุทธเจ้าเพื่อให้นักบวชสามารถดำรงพระธรรมวินัยไว้ได้
๙	รศ.สุเชาว์ พลอยชุม	<ul style="list-style-type: none"> • นวัตกรรมศาสตร์เป็นวิธีการสอน วิธีการบันทึกโดยการแยกแยะให้เห็นถึงคำสอน • เป็นภาคทฤษฎีคือความรู้และภาคปฏิบัติ ซึ่งต้องกระทำคู่กันเพราะต่างอิงอาศัยกันและกัน
๑๐	ดร.โสภณ ขำทัพ	<ul style="list-style-type: none"> • นวัตกรรมศาสตร์เป็นการสอนของพระพุทธเจ้าแบบองค์รวมที่สอนแต่ละบุคคลตามจริต • ขึ้นอยู่กับการสะสมบารมีของผู้ฟังว่าจะสามารถบรรลุธรรมหรือไม่
๑๑	รศ.ดร.วีระ บุญจริง	<ul style="list-style-type: none"> • นวัตกรรมศาสตร์ทั้ง ๙ มีการนำมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนในยุคปัจจุบันตามความเหมาะสม • ขึ้นอยู่กับผู้สอนว่าจะให้น้ำหนักกับลักษณะใดในการสอน
๑๒	รศ.ดร.เวทย์ บรรณกรกุล	<ul style="list-style-type: none"> • นวัตกรรมศาสตร์เป็นรูปแบบพุทธพจน์ในพระไตรปิฎกที่บูรพาจารย์จัดไว้ ๙ ชนิด
๑๓	ผศ.ดร.สมบุรณ์ วัฒนะ	<ul style="list-style-type: none"> • ใช้วิธีการศึกษาเชิงวิเคราะห์ และบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ เพื่อประโยชน์สูงสุดในการนำพุทธธรรมมาปรับใช้สังคมไทยและสังคมโลก • พุทธศาสนามีจุดแข็งที่ให้ความสำคัญในเรื่องศีลธรรมจิตใจ ที่จะช่วยเยียวยาสังคมโลกที่ตกอยู่ในกระแสวัตถุนิยม

ตารางที่ ๔.๒ (ต่อ)

ลำดับ	รายชื่อ	สรุปบทสัมภาษณ์
๑๔	ผศ.ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน	<ul style="list-style-type: none"> • นวัตกรรมศาสตร์ทั้ง ๙ องค์ มีรูปแบบเฉพาะที่เหมาะสมจะใช้กับใคร ที่ไหน เมื่อไหร่ อย่างไร ตามสถานการณ์
๑๕	ผศ.ดร.ศุภกาญจน์ วิชาชาติ	<ul style="list-style-type: none"> • นวัตกรรมศาสตร์สามารถสังเคราะห์รูปแบบของการสอนตามแนวพุทธ • วิธีการสอนของพระพุทธเจ้า ๔ รูปแบบ ได้แก่ แบบสาธิตหรือสนทนา แบบบรรยาย แบบตอบปัญหา และแบบวางกฎข้อบังคับ
๑๖	ดร.จักรกฤษณ์ สิริริน	<ul style="list-style-type: none"> • นวัตกรรมศาสตร์มีความสอดคล้องกับทฤษฎีการเรียนรู้ของตะวันตก และการจัดการเรียนการสอนในศตวรรษที่ ๒๑ • ครบถ้วนทั้งด้านหลักสูตร เนื้อหา และการสอน ผู้ที่เกี่ยวข้องคือผู้สอนและผู้เรียนสามารถปฏิบัติตามได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลทุกประการ
๑๗	รศ.दनัย ปรีชาเพิ่มประสิทธิ์	<ul style="list-style-type: none"> • นวัตกรรมศาสตร์เป็นเนื้อหา (Content) • นวัตกรรมศาสตร์เป็นการจัดหมวดหมู่ (Category) • นวัตกรรมศาสตร์เป็นหลักสูตร (Curriculum) <p>พระพุทธเจ้าตรัสว่า ปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ</p> <ul style="list-style-type: none"> • ต้องเรียนปริยัติ (นวัตกรรมศาสตร์) ก่อน แล้วนำเนื้อหามาปฏิบัติ เมื่อปฏิบัติได้อย่างถูกต้องจะเกิดปฏิเวธ

จากการสัมภาษณ์สรุปได้ว่า ต้องกำหนดเป้าหมายว่าจะสอนใคร ธรรมะที่ควรสอน ปรับภาษาให้ตรงกับคนเรียน ใช้วิธีการและเครื่องมือที่เหมาะสมกับผู้เรียน เพราะนวัตกรรมศาสตร์คือการจัดหมวดหมู่พระไตรปิฎกเป็น ๙ รูปแบบ จึงเป็นการสอนที่เหมาะสมกับตัวบุคคลหรืออุปนิสัยของคน ให้สามารถแยกแยะคำสอนและเข้าใจได้อย่างลึกซึ้ง เป็นความรู้ทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติ หากทฤษฎีที่ปฏิบัติไม่ได้ก็ไม่มีค่าอะไร และการปฏิบัติที่ขาดทฤษฎีก็คงไม่มีทิศทางที่แน่นอน ดังนั้นความรู้กับการปฏิบัติต้องทำควบคู่กันไปเพราะต่างอิงอาศัยกันและกัน ต้องรู้และเข้าใจนำไปสู่การปฏิบัติที่แท้จริง เป็นไปตามประโยชน์สูงสุดในการนำพุทธธรรมมาปรับใช้เพื่อแก้ทุกข์แก้ปัญหาของคนอย่างตรงจุดได้ด้วยตัวเอง

๔.๖.๓ บูรณาการการสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวัตกรรมศาสตร์

ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยจะได้บูรณาการด้วยแนวคิดทฤษฎีการสอน พุทธวิธีการสอน และหลักนวัตกรรมการศึกษา พร้อมทั้งดำเนินการสัมภาษณ์ความคิดเห็นจากผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อประกอบการบูรณาการการสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวัตกรรมศาสตร์ ๔ ประเด็น คือ มิติองค์รวมของ

โครงสร้าง สารัตถธรรม นิรุกติศาสตร์ และความพร้อมของบุคคล โดยจะนำเสนอรายละเอียดตามลำดับดังต่อไปนี้

๑. การสอนพระพุทธศาสนาตามแนววงศัตถศาสตร์ในมิติองค์รวมของโครงสร้าง

ประเด็นการนำวงศัตถศาสตร์มาพัฒนาเป็นโครงสร้างของการสอนพระพุทธศาสนา ผู้ทรงคุณวุฒิให้สัมภาษณ์ความคิดเห็นดังนี้

พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต) แสดงความคิดเห็นว่า สามารถนำวงศัตถศาสตร์มาพัฒนาเป็นโครงสร้างได้ โดยควรมีหลักสูตรแกนกลางร้อยละ ๖๐-๗๐ และหลักสูตรปรับตามบริบทร้อยละ ๓๐-๔๐

พระธรรมกิตติเมธี, ดร. (เกษม สลยโศ) แสดงความคิดเห็นว่า ควรจะนำมาพัฒนาเป็นหลักสูตรของผู้สอนพระพุทธศาสนา ครูต้องทำความเข้าใจให้ชัดเจนในวงศัตถศาสตร์และนำไปปรับประยุกต์ใช้ให้น่าสมัย “เข้าใจ และใช้เป็น”

พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร. (สุทิพย์ อากาศโร) แสดงความคิดเห็นว่า ควรสอนให้เกิดการลงมือปฏิบัติและค้นคว้าหาตัวเองได้ ต้องมีการกำหนดหลักสูตรให้ชัดเจน วงศัตถศาสตร์เหมาะกับหลักสูตรสำหรับพระนักเทศน์ พระนักเผยแผ่ เพราะมีความรู้ความเข้าใจในพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐาน แต่อาจจะไม่เหมาะกับหลักสูตรการเรียนการสอนในเชิงพระพุทธศาสนา หากมุ่งเวลายาภาระ อุทานะ อิติวุตตกะ

พระมหาประนอม ธมมาลงกาโร แสดงความคิดเห็นว่า วงศัตถศาสตร์สามารถนำมาพัฒนาเป็นหลักสูตรได้ โดยแบ่งแยกกลุ่มของผู้เรียน เช่น กลุ่มที่ชอบอภิปุทธิ สอนด้วยอภิปุทธิ กลุ่มที่ต้องสร้างศรัทธาให้เกิด สอนด้วยสักกสังยุต เทวตาสังยุต กลุ่มที่ชอบกวี คำไพเราะ คำสั้น ๆ กินความ สอนด้วยเคยยะ “ดูกลุ่มคน เพื่อตั้งเข่าวัด หรือตั้งคนเข้าปฏิบัติธรรม” นำมาเป็นเครื่องมือในการสอน คนเข่าวัดและคนมาปฏิบัติธรรมเพื่ออะไร พระพุทธเจ้าทรงวางระบบการสอนไว้ต้องควบคู่กันทั้งปริยัติ และปฏิบัติ

พระมหาพงศ์ศักดิ์ ธานีโย, ดร. แสดงความคิดเห็นว่า วงศัตถศาสตร์ถ้าจะจัดอยู่ในหมวด เรียกว่า “สุตะ” สุตตมยปัญญา เป็นจุดเริ่มต้นที่จะนำไปสู่จินตามยปัญญา และภาวนามยปัญญา แต่ ละองค์จะมีลักษณะพิเศษ บางองค์จะมีความทับซ้อนในบางส่วน เช่น คาถาและชาตกะ เป็นสื่อการ สอนที่ดีและสามารถนำไปสอนได้ ผู้ฟังมีหลายรูปแบบ บางคนฟังแค่หัวข้อ บางคนต้องอธิบายขยาย ความ บางคนต้องอธิบายตั้งแต่ต้นจึงจะสามารถเข้าใจ สามารถบรรลุธรรม สามารถนำไปปฏิบัติ เป็น เครื่องมือที่จะนำมาใช้ในการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ เหมาะสมกับผู้ฟังตาม Generation แน่นอน ว่าต้องใช้ร่วมกับพุทธวิธีการสอน เช่น เอกังสพยากรณ์ วิภชพยากรณ์ ต้องมีการวิเคราะห์กลุ่มที่จะไป สอนก่อน ต้องมีการกำหนดว่า “ผู้ฟัง/ผู้อ่าน คือใคร” พระพุทธเจ้าทรงมีสัมพัญญตญาณท่านรู้ว่าผู้ฟัง เป็นอย่างไร ท่านเลือก ตรีสไปก็โดนใจ ผู้สอนต้องสังเกต ถ้ามองออกได้ก็พูดได้ตรงใจ ถ้ามองไม่ออกก็ สอนได้ระดับหนึ่ง

พระมหาฉัตรชัย สุฉตตชโย, ผศ.ดร. แสดงความคิดเห็นว่า การสอนคนต้องสร้างความรู้ ความ เข้าใจ การนำไปใช้ การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ การพัฒนาต่อยอด ต้องเป็นรูปแบบ

พระมหามงคลกานต์ จิตธมโม, ผศ.ดร. แสดงความเห็นเห็นว่า เมื่อมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับ นวัตกรรมศาสตร์อย่างชัดเจนแล้วนำมาพัฒนาเป็นโครงสร้างตามกระบวนการบูรณาการ ต้องไม่ลืมอัตลักษณ์ของพระพุทธศาสนา ซึ่งมีความเป็น Active Learning ปฏิบัตินิยม การลงมือปฏิบัติ การปฏิบัติ กัมมัฏฐาน การเดินจงกรม ฯลฯ

แม่ชีโพเราะ ทิพย์ทัศน์, รศ.ดร. แสดงความเห็นเห็นว่า หากคนยังเชื่อเรื่องบทสวดมนต์ พระพุทธศาสนายังพอมีหวัง ยังเห็นว่าศักดิ์สิทธิ์ คือความเป็นพุทธยังไม่สิ้นซาก ต้องนำพระพุทธศาสนาไปแก้ไขปัญหา ระบบจริยธรรมในครอบครัวต้องพ่ายแพ้ระบบจริยธรรมการศึกษา จากภายนอก การสอนของพระพุทธเจ้าสอนให้มีอินทรีย์สังวร ในพุทธวจนะ ท่านสอนให้ดูตัวเอง นวัตกรรมศาสตร์พยายามสอนให้คนเราเห็นปรมาตมสังขะ เพื่อที่จะเป็นต้นแบบของคนในโลก

รองศาสตราจารย์สุเชาว์ พลอยชุม แสดงความเห็นเห็นว่า ขั้นตอนการเรียนรู้ตามหลักขั้นตอน ต้องเริ่มด้วย ๑) พุทฺธสุตา ฟัง เรียน อ่าน ๒) ธตา จำ มีสองขั้นตอน คือ จับหลักหรือสาระได้และจำให้ได้มาก ๆ ๓) วจสา ปริจิตา พุด แสดงออกได้คล่องแคล่ว เป็นการต่อยอดทบทวนความจำ ๔) มนสาอนุเปกขิตา พิจารณาจนขึ้นใจ ๕) ทิฏฐิยา สุปฏิวิทา ทางทะเลด้วยทิฏฐิ เข้าใจทะเลลึกลับโปร่ง โดยสรุป มี ๓ ขั้นตอน ๑) ศึกษา-ฟัง-เรียน ๒) จำ-ทำความเข้าใจ ๓) ปฏิบัติ จึงจะได้รับประโยชน์และผลจากสิ่งที่ศึกษาเรียนรู้ ยกตัวอย่างการเลือกตามความเหมาะสมกับวัย เช่น เด็กเล็ก สอนเชิงสุดตะเชิงชาตะ

ดร.โสภณ ขำทัพ แสดงความเห็นเห็นว่า หลักของพระพุทธศาสนา เป็นศาสนาเดียวในโลกที่สอนเรื่องของการพัฒนาปัญญา ตรงกับคำว่า สิกขา ศึกษา หรือ Education คำว่า “ปัญญา” ทางตะวันตกใช้คำว่า Wisdom ซึ่งต้นและเต็ม เป็นคำที่ไม่ได้ให้ความหมายสูงสุดของคำว่าปัญญาทางพระพุทธศาสนา เพราะพระพุทธศาสนาว่าด้วยเรื่องปัญญาเป็นปัญญาทางโลกและปัญญาทางธรรม (โลกียปัญญาและโลกุตตรปัญญา) ด้วยวิธีของนวัตศาสตร์มุ่งไปสู่ “ปัญญา” ไม่ใช่มุ่งสู่การทำมาหากินหรือโลกียะ สำหรับโลกียะจะมีแค่ “ศีล” เป็นพื้นฐาน แต่โลกุตตระ มีทั้ง “ศีล สมาธิ ปัญญา” ปัญญาที่มีทางเข้าไปสู่โลกียะปัญญาได้ พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ว่าจะต้องมี ปรโตโฆสะ คือ ปัญญาที่เกิดจากการได้ยินได้ฟังด้วยอายตนะ ๕ ส่วนโลกุตตรปัญญาจะรับด้วยอายตนะ ๖ มีจิตเข้าไปสัมผัส เรียกว่า โยนิโสมนสิการ โลกุตตรปัญญาจะมีโยนิโสเป็นตัวกำกับ เมื่อบุคคลเรียนรู้หรือศึกษาสิ่งใดก็ตามโดยเฉพาหลักธรรมหรือนวัตศาสตร์ จะมีโยนิโสกำกับให้คิดให้แสดง เป็น “สัมมาทิฏฐิ” การนำนวัตกรรมศาสตร์มาสอนต้องทำให้ผู้เรียน “คิดตาม” โดยผู้สอนเป็นผู้ให้

รองศาสตราจารย์ ดร.วีระ บุญจริง แสดงความเห็นเห็นว่า ความเข้มข้นของแต่ละระดับการเรียนรู้ขึ้นอยู่กับรูปแบบและวิธีการหรือสไตล์ของผู้สอนแต่ละท่าน

รองศาสตราจารย์ ดร.เวทย์ บรรณกรกุล แสดงความเห็นเห็นว่า นวัตศาสตร์สามารถนำมาพัฒนาเป็นโครงสร้างกระบวนการประเมินการเรียนรู้ได้ ตัวอย่างการประเมินผล เช่น ในธัมมจักกัปปวัตตนสูตร กรณีพระพุทธเจ้าตรัสถามพระปัญจวัคคีย์ รูปเที่ยงหรือไม่เที่ยง ปัญจวัคคีย์ตอบไม่เที่ยง ทุกข์หรือไม่ทุกข์ อตฺตาหรืออนตฺตา นี่คือพระพุทธองค์ท่านประเมินสิ่งที่ท่านสอนว่าปัญจวัคคีย์รู้หรือไม่ เข้าใจหรือไม่ เปรียบเทียบของตนเองกับของพราหมณ์ได้หรือไม่ นี่คือลักษณะของ เวทลละ เป็นการถามตอบที่ใช้เพื่อการประเมินผลการเรียนรู้

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมบูรณ์ วัฒนะ แสดงความเห็นว่าเป็นไปได้โดยการวิเคราะห์ความยากง่ายของนวัคส์ตฤศาสน์แล้วจัดหลักสูตรให้ผู้เรียนได้เรียนพุทธศาสนาตามลำดับขั้นการเรียนรู้ของผู้เรียน เช่น สิ่งไหนควรจำ เข้าใจ วิเคราะห์ สังเคราะห์ ใช้ประโยชน์ ประเมินค่า เป็นต้น ก็จัดเนื้อหาและกิจกรรมการเรียนการสอนให้สอดคล้องกันตามนี้ โดยยึดโยงกับกรอบ TQF ด้วย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน แสดงความเห็นว่าเป็นที่ควรระวังของพระพุทธรูป ประเมินคนจาก “การหมัดกิเลส” การพัฒนาตนไปตามระดับขั้น โสดาบัน สกทาคามี อนาคามี อรหันต์ ทำยธรรมบท ทำยพระธรรมเทศนามักจะบอกว่า มีคนเป็นอุบาสกเท่านั้นเท่านั้น มีคนเป็นโสดาบัน มีคนเป็นพระอริยบุคคล เป็นลักษณะอย่างนั้น

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศุภกาญจน์ วิชานาติ แสดงความเห็นว่าเป็นไปได้โดยการวิเคราะห์โครงสร้างการเขียนแผนการจัดการเรียนรู้ในหลักสูตร สามารถใช้ภาพรวมของวัตถุประสงค์/จุดมุ่งหมาย/สาระการเรียนรู้ และนำนวัคส์ตฤศาสน์แต่ละองค์มาวิเคราะห์ (แยกแยะ) ลงไปตามทฤษฎีที่เลือกใช้ได้ องค์กรรวมเป็นเรื่องของภาพรวมที่มีความเชื่อมโยงทุกมิติ การสอนตามนวนวัคส์ตฤศาสน์ให้อยู่ในโครงสร้างของหลักสูตรต้องคำนึงถึง ประการแรกคือสมรรถนะของหลักสูตรเป็นสิ่งสำคัญ เพราะจะเป็นตัวบ่งชี้องค์กรรวม มีลักษณะเชื่อมโยง (ปฏิจสมุขปาห) ประการที่สองคือสอดคล้องกับทักษะการเรียนรู้แห่งอนาคต และประการสุดท้ายคือระบบโครงสร้างต้องมีองค์ประกอบการจัดการเรียนรู้ให้ครบ (รูปแบบการเรียนการสอนที่เป็นสากล)

ดร.จักรกฤษณ์ สิริริน แสดงความเห็นว่าเป็นที่ควรระวัง บลุ่ม (ค.ศ.๑๙๕๖) กล่าวว่าความรู้มี ๔ ประเภท ได้แก่ ข้อเท็จจริง (Factual) มโนทัศน์ (Concept) กระบวนการ(Procedural) และความรู้ที่เกิดจากตนเอง (Metacognition) และพฤติกรรมการเรียนรู้มี ๒ ประเภท คือความเข้าใจ (Comprehension) และการประเมิน (Evaluation) วัตถุประสงค์ของการเปลี่ยนแปลงซึ่งแอนเดอร์สันและแครทโฮล (ค.ศ.๒๐๐๑) เสนอว่า ชั้นความเข้าใจ ชั้นการนำไปใช้ และชั้นการสังเคราะห์ต้องสั่งสมองค์ความรู้มาเป็นลำดับ เพื่อพัฒนาเป็นกรอบแนวคิดใหม่ ๔ ประการประกอบด้วย

๑) คำถามด้านการเรียนรู้ : อะไรคือสิ่งสำคัญที่ผู้เรียนจะต้องเรียนรู้ภายในเวลาเรียนที่จำกัดที่จัดในชั้นเรียนและภาคเรียน

๒) คำถามด้านการสอน : เราจะวางแผนและจัดการเรียนการสอนอย่างไรที่จะทำให้ผู้เรียนจำนวนมาก ๆ มีผลลัพธ์ของการเรียนรู้ในระดับสูง

๓) คำถามด้านการประเมิน : เราจะเลือกหรือออกแบบเครื่องมือการประเมินและใช้วิธีการประเมินอย่างไรที่จะทำให้ได้ข้อมูลอย่างถูกต้องว่าผู้เรียนกำลังเรียนรู้ได้ดีเพียงใด

๔) คำถามด้านความสอดคล้อง : เราจะเชื่อมั่นได้อย่างไรว่าจุดประสงค์การเรียนการสอนและการประเมินผลมีความสอดคล้องซึ่งกันและกัน

การสอนพระพุทธรูปตามนวนวัคส์ตฤศาสน์ มี ๔ ประการ มีความครบถ้วนตามกระบวนการของทฤษฎีการเรียนรู้เบนจามินบลุ่มทุกประการ และควรจัดหลักสูตรในรูปแบบการบูรณาการข้ามกลุ่มสาระการเรียนรู้หรือบูรณาการข้ามรายวิชาภายในกลุ่มสาระการเรียนรู้เดียวกัน

รองศาสตราจารย์ดุษฎี ปรีชาเพิ่มประสิทธิ์ แสดงความเห็นว่าเป็นที่ควรระวังและวิเคราะห์ว่า นวัคส์ตฤศาสน์ควรเรียนแบบใดก่อน เช่น เวชยการณีก่อน เหมือนการเรียนภาษา ไวยากรณ์ควรมาก่อน ถ้าเวชยการณีก่อนพระอภิธรรม เมื่อเรียนพระอภิธรรมแล้วอย่างอื่นก็จะเข้าใจง่าย ก็เป็นแนวคิด

ใหม่ได้ ถ้านำนวัคส์ตฤศาสน์มาเรียงเป็นหลักสูตร สมมติ จัดการศึกษาปริญญาตรีมีวิชาเรียน (Course Work) ๙ วิชา ตามนวัคส์ตฤศาสน์ แล้วจัดว่าควรเรียนอะไรก่อน

ดังนั้น จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิในประเด็นแนวทางการนำนวัคส์ตฤศาสน์มาพัฒนาเป็นโครงสร้างของการสอนพระพุทธศาสนา สามารถสรุปได้ดังนี้

ตารางที่ ๔.๓ ความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิเกี่ยวกับแนวทางการนำนวัคส์ตฤศาสน์มาพัฒนาเป็นโครงสร้างการสอนพระพุทธศาสนา

ลำดับ	รายชื่อ	สรุปบทสัมภาษณ์
๑	พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช)	<ul style="list-style-type: none"> • นวัคส์ตฤศาสน์สามารถนำมาพัฒนาเป็นโครงสร้างการสอนได้ • มีหลักสูตรแกนกลางและหลักสูตรปรับตามบริบท
๒	พระธรรมกิตติเมธี, ดร. (เกษม สยวโต)	<ul style="list-style-type: none"> • ควรนำมาพัฒนาเป็นหลักสูตรของผู้สอนพระพุทธศาสนา • ผู้สอนต้องประยุกต์ให้ทันสมัย เข้าใจและใช้เป็น
๓	พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร. (สุทิพย์ อากาศโร)	<ul style="list-style-type: none"> • ควรสอนให้เกิดการลงมือปฏิบัติและค้นคว้าด้วยตัวเอง • นวัคส์ตฤศาสน์เหมาะกับหลักสูตรพระนักเทศน์พระนักเผยแผ่ • ไม่เหมาะกับหลักสูตรการสอนพระพุทธศาสนาที่มุ่งเวทย์การณะ อุทานะและอิติวุตตกะ
๔	พระมหาประนอม ธมมาลงกาโร	<ul style="list-style-type: none"> • นวัคส์ตฤศาสน์สามารถนำมาพัฒนาเป็นหลักสูตรได้ • ต้องแบ่งกลุ่มของผู้เรียนตามความเหมาะสมกับหลักสูตร • ต้องเรียนควบคู่กันทั้งปริยัติและปฏิบัติ
๕	พระมหาพงศ์ศักดิ์ ธานีโย, ดร.	<ul style="list-style-type: none"> • นวัคส์ตฤศาสน์เป็นสื่อการสอนที่ดีและนำไปสอนได้ • เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ • ต้องกำหนดว่า ผู้ฟัง/ผู้อ่าน คือใคร
๖	พระมหาวัชรชัย สุนตตชัย, ผศ.ดร.	<ul style="list-style-type: none"> • การสอนคนต้องสร้างรูปแบบให้ความรู้ ความเข้าใจ การนำไปใช้ การวิเคราะห์ การสังเคราะห์และสามารถพัฒนาต่อยอดได้
๗	พระมหามงคลกานต์ จิตตมโม, ผศ.ดร.	<ul style="list-style-type: none"> • นวัคส์ตฤศาสน์นำมาพัฒนาเป็นโครงสร้างได้ตามกระบวนการบูรณาการด้วยความรู้ ความเข้าใจ • ต้องไม่ลืมอัตลักษณ์ของพระพุทธศาสนาซึ่งมีความเป็น Active Learning ปฏิบัตินิยม ฯลฯ
๘	แม่ชีโพเราะ ทิพย์ทัศน์, รศ.ดร.	<ul style="list-style-type: none"> • พระพุทธเจ้าสอนให้มีอินทรีย์สังวรและให้ดูตัวเอง • ต้องนำพระพุทธศาสนาไปแก้ไขปัญหาระบบจริยธรรมในครอบครัว • นวัคส์ตฤศาสน์สอนให้เห็นปรมัตถสัจจะ เพื่อที่จะเป็นต้นแบบของคนในโลก

ตารางที่ ๔.๓ (ต่อ)

ลำดับ	รายชื่อ	สรุปบทสัมภาษณ์
๙	รศ.สุเชาว์ พลอยชุม	<ul style="list-style-type: none"> • ขั้นตอนการเรียนรู้คือ พหุสูต • สรุปลงได้ ๓ ขั้นตอนคือ ศึกษา-ฟัง-เรียน, จำ-ทำความเข้าใจ และ ปฏิบัติ จะได้ประโยชน์จากการศึกษา
๑๐	ดร.โสภณ ขำทัพ	<ul style="list-style-type: none"> • พระพุทธศาสนาสอนเรื่องการพัฒนาปัญญา • ปัญญาทางโลกหรือโลกีย์ปัญญามี “ศีล” เป็นพื้นฐาน • ปัญญาทางธรรมหรือโลกุตตรปัญญา มีทั้ง “ศีล สมาธิ ปัญญา • นวักคัสตฤศาสนจะมีโยนิโสมนสิการกำกับให้คิดให้แสดง เป็น “สัมมาทิฏฐิ” • นำนวักคัสตฤศาสน์มาสอนต้องทำให้ผู้เรียนคิดตามและปฏิบัติ
๑๑	รศ.ดร.วีระ บุญจริง	<ul style="list-style-type: none"> • ความเข้มข้นของแต่ละระดับการเรียนรู้ขึ้นอยู่กับรูปแบบและวิธีการหรือสไตล์ของผู้สอนแต่ละท่าน
๑๒	รศ.ดร.เวทย์ บรรณกรกุล	<ul style="list-style-type: none"> • นวักคัสตฤศาสน์สามารถนำมาพัฒนาเป็นโครงสร้างกระบวนการประเมินการเรียนรู้ได้
๑๓	ผศ.ดร.สมบูรณ์ วัฒนนะ	<ul style="list-style-type: none"> • วิเคราะห์ความยากง่ายของนวักคัสตฤศาสน์แล้วจัดหลักสูตรให้เรียนพุทธศาสนาตามลำดับขั้น • จัดเนื้อหาการเรียนรู้ว่าสิ่งไหนควรจำ เข้าใจ วิเคราะห์ สังเคราะห์ ใช้ประโยชน์ และประเมินค่า • จัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้สอดคล้องกันตามนี้ โดยยึดโยงกับกรอบ TQF ด้วย
๑๔	ผศ.ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน	<ul style="list-style-type: none"> • พระพุทธศาสนาประเมินคนจาก “การหมกมิเลส” • การพัฒนาตนจะเป็นไปตามระดับโสดาบัน สกทาคามี อานาคามีและอรหันต์
๑๕	ผศ.ดร.ศุภกาญจน์ วิชาชาติ	<ul style="list-style-type: none"> • พัฒนาโครงสร้างการเขียนแผนการจัดการเรียนรู้ในหลักสูตรโดยใช้นวักคัสตฤศาสน์มาวิเคราะห์ • วิเคราะห์ในภาพรวมของวัตถุประสงค์/จุดมุ่งหมาย/สาระการเรียนรู้ ลงไปตามทฤษฎีที่เลือกใช้
๑๖	ดร.จักรกฤษณ์ สิริริน	<ul style="list-style-type: none"> • นวักคัสตฤศาสน์มีความสอดคล้องกับทฤษฎีการเรียนรู้ของเบนจามิน บลูม
๑๗	รศ.दनัย ปรีชาเพิ่มประสิทธิ์	<ul style="list-style-type: none"> • นวักคัสตฤศาสน์มาจัดเป็นหลักสูตร โดยศึกษาและวิเคราะห์ว่าควรเรียนแบบใดก่อนหลัง

ดังนั้น ควรนำนวัคส์ตฤศาสน์มาพัฒนาเป็นโครงสร้างของหลักสูตร ทั้งวัตถุประสงค์ จุดมุ่งหมายและสาระการเรียนรู้โดยนำนวัคส์ตฤศาสน์มาเป็นองค์ประกอบในหลักสูตร สร้างหลักสูตรที่เหมาะสมกับผู้สอนหรือผู้เผยแพร่ที่มีพื้นฐานความเข้าใจในพระพุทธศาสนา ผู้สอนจะเข้าใจและใช้เป็นพร้อมทั้งแบ่งแยกกลุ่มผู้เรียนให้เหมาะสมกับหลักสูตร เพื่อสอนให้ลงมือปฏิบัติและค้นคว้าด้วยตัวเอง จุดมุ่งหมายของคำสอนในพระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาปัญญาของคน เป็นการพัฒนาทั้งปัญญาทางโลกให้สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข ปัญญาทางธรรมสอนให้รู้ตามความจริงด้วยสัมมาทิฐิ ดังนั้นนวัคส์ตฤศาสน์จึงเหมาะสมที่จะนำมาพัฒนาโครงสร้างของหลักสูตร ทั้งด้านการเรียนรู้ ด้านการสอน ด้านความสอดคล้องและด้านการประเมิน

๒. การสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวัคส์ตฤศาสน์ในมิตินิสาธิตธรรม

การสอนพระพุทธศาสนาขององค์กรทางพระพุทธศาสนา หลักสูตรด้านปริยัติกำหนดตามหมวดหมู่คัมภีร์พระไตรปิฎก ได้แก่ พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก อาจเลือกสอนตามลำดับคัมภีร์ หรือคัดเลือกเนื้อหาบางตอน หรือตามหมวดหมู่คำสอน เพื่อให้เหมาะสมกับผู้เรียน หลักสูตรภาษาบาลี มีการเปิดสอนตามหลักสูตรบาลีใหญ่ และการสอนปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานในหลากหลายรูปแบบ โดยมากยึดแนวทางตามครูบาอาจารย์ ในสมัยพุทธกาล พระบรมครูทรงเทศนาธรรมและพระสาวกฟัง ทรงจำ และเผยแพร่พรหมจรรย์ตามลักษณะของนวัคส์ตฤศาสน์ ๙ คำสอนที่พระองค์ทรงนำมาสั่งสอนนั้น ทรงเลือกเฉพาะส่วนที่เป็นความจริงอันประกอบด้วยประโยชน์และเป็นไปได้จริงในทางปฏิบัติเท่านั้น ทั้งนี้ก็เพื่อให้เป็นไปตามความมุ่งหมายในการสั่งสอนหรือประกาศพระพุทธศาสนา คือเพื่อให้เกิดประโยชน์และความสุขแก่มนุษย์และสัตว์ทั้งหลายอย่างแท้จริง ประเด็นนิสาธิตธรรมที่ปรากฏในนวัคส์ตฤศาสน์สามารถทำให้เกิดความเข้าใจคำสอนในพระพุทธศาสนา ผู้ทรงคุณวุฒิให้สัมภาษณ์ความคิดเห็นดังนี้

พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต) แสดงความคิดเห็นว่า นิสาธิตธรรมของนวัคส์ตฤศาสน์สามารถนำไปประยุกต์กับความรู้อื่นด้วย ไม่เฉพาะวิชาธรรมอย่างเดียว วิทยาศาสตร์ก็ต้องใช้สุตตะ เคยยะ เวຍยากรณะ คาถา อุทานะ อิติวุตตะกะ ชาตกะ อัပ္พุตตะระมะ และเวทัลละ ขึ้นอยู่กับความเข้าใจของผู้นำไปใช้ เพราะสามารถทำให้เกิดความเข้าใจสิ่งที่ต้องการบอกได้ตรงตามความสนใจของผู้ฟัง

พระธรรมกิตติเมธี, ดร. (เกษม สกนฺโต) แสดงความคิดเห็นว่า นวัคส์ตฤศาสน์เป็นวิธีการเดินเรื่องของธรรมะในพระไตรปิฎก เช่น จะสอนธรรมข้อใดแล้วจะเลือกใช้สุตตะ เคยยะ เวຍยากรณะ คาถา อุทานะ อิติวุตตะกะ ชาตกะ อัပ္พุตตะระมะ หรือเวทัลละ อยู่ที่ ณ ขณะนั้น ผู้ฟังพร้อมที่จะรับการสอนรูปแบบใด ในการสอนครั้งหนึ่ง ๆ เลือกใช้ ๒-๓ วิธีก็จะได้ผลมากกว่าการใช้วิธีเดียว ตัวอย่างการสอนแนวสุตตะ เช่น กมมุนา วตตตีโลโก แปลว่า สัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรม อธิบาย สัตว์โลกคืออะไร กรรมคืออะไร เป็นไปตามกรรมเป็นอย่างไร เป็นไปตามกรรมแล้วผลลัพธ์คืออะไร และให้บทสรุปว่าสร้างกรรมดี ผลลัพธ์จะมีความสุข ถ้าสร้างกรรมชั่วกรรมบาป ผลลัพธ์จะมีความสุขและจบลงที่อธิบาย

พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร. (สุทิพย์ อาภากร) แสดงความคิดเห็นว่า ควรตั้งนิสาธิตธรรมเป็นแกนกลางแล้วเชื่อมด้วยนวัคส์ตฤศาสน์ ยกบริบทออกมาเป็นตัวอย่าง เช่น อธิบายเรื่องสุญญตา ใน

มหาปริณิพพานสูตร ยกสฤษฎัตสูตรขึ้นมาแล้วเชื่อมโยงด้วยนวัคส์ตฤศาสน์ เพื่อการอธิบาย เพื่อความ สละสลวย โดยเลือกเนื้อหาให้เหมาะกับผู้นั้น สามารถแยกเป็น หลักธรรมที่เป็นปัจเจก เช่น สัมปยุต ธรรม, อิทธิบาท หลักธรรมที่เป็นหมู่คณะ เช่น สังคหวัตถุ อปริหานิยธรรม หลักธรรมทางความจริง เช่น อริยสัจ ๔ ชั้น ๕ ปฏิจจนุปบาท โดยต้องประกอบด้วยมัชฌิมาปฏิปทา ได้แก่การพัฒนาคน (ตนเอง) การพัฒนาสังคม (เกื้อกูลกัน) และมีชเมนธรรม ได้แก่การเข้าถึงธรรม การบรรลุธรรม ที่แท้จริง โดยมีหลักการคือการพัฒนาปัจเจกก่อน

พระมหาประนอม ธมมาลงกาโร แสดงความเห็น ว่า นวัคส์ตฤศาสน์เป็นวิธีการสื่อที่ พระพุทธเจ้าสื่อให้กับบุคคลแต่ละกลุ่มแต่ละประเภท วิธีการหมายความว่าหาสาเหตุที่พระพุทธเจ้า ตรีสอนนวัคส์ตฤศาสน์แต่ละแบบ ทำไมพระพุทธเจ้าตรีสอน เคยยะ เวຍยการณะ คาถา อุทานะ อิติวุตตะกะ ชาตกะ อัฏฐธรรมะ หรือเวทลละกับผู้ฟังกลุ่มนี้ ผู้ฟังสร้างเหตุปัจจัยอะไรมาเพื่อที่บรรลุ อย่างนั้น ตัวอย่างเช่น ธัมมจักกัปปวัตตนสูตรเป็นภาษาพุทธธรรมแต่ผู้ฟังคือพระอัญญาโกณฑัญญะ และเทวดาอีก ๑๘ โภกวิได้บรรลุธรรม บ้างตรีสอนเป็นคาถา เป็นเคยยะ ผู้ฟังบรรลุธรรมเพราะสร้าง เหตุสร้างปัจจัยมาต้องฟังธรรมะเพราะ ๆ สั้น ๆ กะทัดรัดได้ใจความ กลุ่มแรกฟังเนื้อหา กลุ่มหลัง ต้องการรสชาติของภาษา ดังนั้น นวัคส์ตฤศาสน์สอดแทรกไปด้วยการแยกกลุ่มผู้ฟังที่ได้บรรลุ แยก ประเภทของผู้ฟังและแยกกลุ่มคนฟังแล้วเทศน์ ซึ่งมากกว่าจริต ๖ ที่ดูตามอรรถาธิบายของบุคคลแล้ว เทศน์ ดังนั้น วิธีการแบบนี้ของนวัคส์ตฤศาสน์เป็นการให้ธรรมะแบบเป็นกลุ่ม เช่น กลุ่มขอบถาม กลุ่ม เทวดา กลุ่มพรหมหรือกลุ่มพระอินทร์ นวัคส์ตฤศาสน์เป็นการแยกกลุ่มในการบรรลุธรรม

พระมหาพงศ์ศักดิ์ ชานियो, ดร. แสดงความเห็น ว่า รูปแบบของพระไตรปิฎกในปัจจุบันที่มี การแบ่งพระสูตรออกเป็นทีฆนิกาย (ขนาดยาว) มัชฌิมนิกาย (ขนาดกลาง) สังยุตตนิกาย อังคุตตร นิกาย และขุททกนิกาย นี่คือการจัดแบ่งเพราะเนื้อหาไม่เรียงกันแต่เรียงตามขนาดความยาว เป้าประสงค์เพื่อต้องการจัดแบ่งหมวดหมู่ ไม่มีการเรียงลำดับเรื่องราวก่อน-หลังแบบ Category นวัคส์ตฤศาสน์จะมีลักษณะเฉพาะ ว่ามีรูปแบบอะไรบางอย่างที่อยู่ข้างในที่สามารถนำมาเป็น เครื่องมือได้ โดยสาระของเนื้อหาในพระไตรปิฎกจะ Based On ผู้ฟัง ดังนั้น สารัตถธรรม สาระ เนื้อหา ความหมาย ต้องขึ้นอยู่กับผู้ฟังว่าเป็นระดับใด บางครั้งพูดเรื่องเดียวกันแต่ความลึกซึ้งที่จะ ถ่ายทอดให้ผู้ฟังแต่ละระดับต่างกัน เนื่องจากธรรมะของพระพุทธเจ้ามีความลุ่มลึกไปตามลำดับอยู่ แล้ว ไม่ใช่ว่าสาระดีใส่หมดแล้วผู้ฟังจะเข้าใจทั้งหมด เพราะฉะนั้น สาระอย่างเดียวกันไม่เป็นคำตอบใน การที่จะทำให้เราประสบความสำเร็จในการสื่อสาร ต้องรู้ว่าสิ่งที่ผู้ฟังต้องการคืออะไรเช่น การสอน สมာธิผู้ฟังต้องการวิธีการนำไปลดความเครียด ไม่ได้ต้องการแนววิชาการหรือการนำสมาธิไปสอนผู้อื่น แต่ต้องการสิ่งที่จะเป็นประโยชน์ต่อตนเอง ผู้สอนต้องเลือกระดับให้ถึงเพียงว่า ให้เขาปฏิบัติแล้วเห็น ผลของการปฏิบัติได้ขณะปฏิบัติ ณ ที่นั้นเลย สุดท้ายค่อยโยงเข้าไปว่าถ้าปฏิบัติไปอย่างต่อเนื่องจะได้ อะไรเป็นขั้นที่ ๒ ๓ ๔ ต่อไปแล้วจบสำหรับกลุ่มนี้ หากว่ามากเกินไปจากสิ่งที่เหมือนว่าจะดีแล้วอาจ กลายเป็นล้นออกหมด อย่างไรก็ตามยังคงต้องใช้หลักการที่ครบถ้วน เช่น ศิล ๕ ทุกระดับต้องมี ๕ ข้อ แต่อาจมีความเข้มข้นต่างกัน ไม่ควรลดว่ากลุ่มนี้คือ ๔ ข้อพอ กลุ่มนี้คือ ๓ ข้อได้ ควรให้คงคือ ๕ ข้อ อาจจะไม่สมบูรณ์มากแต่ปฏิบัติไปเรื่อย ๆ จะเห็นความสมบูรณ์เพิ่มขึ้น

พระมหาฉัตรชัย สุธตฺตชโย, ผศ.ดร. แสดงความเห็นว่ นว้กศศตฺตศุศศศน้เป้ันการเรีงประเภทของค้ศสอนท้เก้เกิดความรู้ความเข้าใจว้สามารถจ้ดเรีงค้ศสอนได้หลายแบบ ท้เก้เกิด ความเข้าใจในค้ศสอนที่ตรงประเด็น เป้ันความนิยมในการจ้ดเรีงประเภทค้ศสอนที่ใช่ในค้มกัร้ช้ันฎีกา (หลังสิ้นสศตศุศศศรรถกถา) ไม่ได้เรีงค้ศน้มาเพื่อใช้ในยุคพระพุทศเจ้าท้มีแต่ธรรมกับวินัย

พระมหามงคคกานต้ จิตธมโม, ผศ.ดร. แสดงความเห็นว่ เมื่มีความเข้าใจใน นว้กศศตฺตศุศศน้จะท้ให้มีวิธีการหลากหลายท้จะท้ให้เข้าใจเนื้อหาน้ัน เพราะเนื้อหาในค้ศสอนของ พระพุทศเจ้าประกอบด้วยสศตศะ เคยยะ เวยยากรณะ คากา อุทานะ อิติวุตตศะ ชาตศะ อัพภูตศธรรมะ และเวทลศะท้ั้งสิ้น ไม่ว่าจะอย่่างใดก้อย่่างหนึ่งเช่น สอน “สดี” ใช้วิธี ๙ อย่่างสามารถท้ได้ สือสาร แบบสศตศะก้ได้ เล่า กล่าว บอกแบบเคยยะก้ได้ แบบเวยยากรณะก้ได้ “สดี” มีรากศัพท้มาจากอะไร คากาท้จะมีท้พระพุทศเจ้าพูดหรือกล่าวมาเป็นพุทศวจณะ ท้เป็นคากามีเรีงสดีอย่จะครอบคคุมหมด เป้ียงแต่เวลาที่เร้จ้ดนว้กศศตฺตศุศศน้กับศศศศร้การสอนตศะวันตศกด้วยความท้เป้ันองค้ความรู้ท้เก้เกิดกัน คนละช้้ว ตศะวันตศกตศะวันออกต้อ้งใช้เวลาพินิจพิจารณาว่าอะไรควรจจะอยู่ตรงไหน อาจจะมี ความเหลือมช้้อน แต่เร้สามารถใช้ค้ว่าสงศะระท้ได้มีความสัมพันธ์กัน สงศะระท้เข้ากับตัวน้ันได้

ด้านเนื้อหาน้ัน ๑) ผู้เรียนสนใจ ๒) เหมาะกักับผู้เรียน ๓) พยายามสือธรรมให้อยู่ในลักษณะ ป้อนได้ ควรใช้ค้าร่วมสมัยสอนเพื่อให้อผู้เรียนเข้าใจ สอนโดยอรรถศะคือ เอาเรีงราว เอาแก่นธรรมข้อ ธรรมท้ช้่อนอยู่ในภาษาบาลีออกมาเป็นภาษาท้คุ้ยกันเข้าใจง่าย คนสอนต้อสอนอย่่างเป้ันนายภาษา แตกถานในการสือธรรม

แม่ชีไพเราะ ทิพยัทศน์, รศ.ดร. แสดงความเห็นว่ การเรียนนว้กศศตฺตศุศศน้ต้อเรียนแบบมี ช้ันตอน ๑) เข้าไปเรีอนว้าง ๒) ต้อมีความเพียรเผากิเลส (ศเรีงศเร้าหมอง) ๓) อย่่างได้ประมาท และ ๔) ต้อไม่เป็นผู้ร้อนใจ โดยต้อเรียนด้วยปัญญา

รองศศศศร้จาร์ย้สุเชาวน้ พลอยชุม แสดงความเห็นว่ นว้กศศตฺตศุศศน้ อาจจจะเรียกว้่าเป้ัน วิถีชีวิตคนช้ซึ่งต้อใช้และเก้ยวช้องกับสิ่งเหล่านี้ ในระดับชาวโลกปุถุชนคนธรรมดาผู้บริภคกาม การ ดำเนินชีวิตของคนเร้ต้อมีการศศึกษาเรียนรู้ถ่ายทอดสือสาร แล้วบรรดาการศศึกษาเรียนรู้ถ่ายทอด สือสารก้อยู่ใน ๙ วิธีน้ัน บางครั้งเร้ก้สือสารโดยการพุทศธรรมดา เป้ันบทเป้ันกลอนอ้่างอิงคนอื่น นำเรีง ตัวอย่างของคนดีบ้างคนช้้วบ้างมาเล่า นำเรีงอศจรรย้นิด ๆ ช้ซึ่งมันจ้่าเป้ันต้อมีท้ั้ง ๙ ลักษณะเพราะ คนท้เร้ไปปฏิสัมพันธ์ด้วยไม่เหมือนกันและเพื่อความเหมาะสม เพื่อผลสำเร็จในการสือสารและการ ท้ความเข้าใจ แสดงให้เห้ันว้ค้ศสอนของพระพุทศศศศน้ไม่ว้่าเรีงอะไรสศตศายก้เก้ยวช้องเรีงชีวิต ให้เข้าชีวิต รู้จ้กความจริงของชีวิต ให้ถูกต้อเหมาะสม

ดร.โสภณ ข้าทพ แสดงความเห็นว่ สารตถะเป้ันแก่นแท้ของหลักธรรมค้ศสอน หรือสิ่งท้ เป้ันปรากฏการณ์ตามธรรมชาติ การท้จะท้ให้คนยอมรับในสิ่งน้ันไม่ว้่าเป้ันบวกหรือลบ ช้ซึ่งส่วนใหญ่ แล้วมนุษย์ชอบค้ท้ที่ตัวเอง ถ้าเร้สอนแบบท้ท้ให้เข้าใจในค้ศสอนของหลักธรรมทางพระพุทศศศศน้า ได้อย่่างต้นันคือผู้สอนต้อเป้ันแบบอย่่างท้ดี สศตศะคือเรีงเล่าเรีงของการฟัง สศตศะปัญหาเร้ได้ยิน มาแล้วก้ถ่ายทอดออกไปไม่มีการแต่งเติม ดั้งนั้นเรีงท้เร้เล่าต้อเป้ันความจริง เป้ันเรีงจริงท้ให้ ผู้เรียนได้รับรู้โดยผู้เรียนจจะดูผู้สอน คนท้ฉลาดพร้อมท้จะรับรู้ และคนท้เป้ันแบบอย่่างจริง ๆ ต้อรู้จ้ก

ฟัง ถ้าเกิดผู้สอนไม่รู้จักฟังแล้วผู้สอนจะไปถ่ายทอดให้แก่ผู้เรียนได้อย่างไร ถ้าผู้เรียนฟังแล้วมีปัญหาถามเรื่องที่เล่าผู้สอนต้องเป็นผู้ฟังที่จะช่วยให้ผู้เรียนกระจ่างขึ้น ต้องมีทั้งปรีชาญาณ ปฏิบัติ และปฏิเวธ ทั้งผู้สอนและผู้เรียนจะต้องเกิดการเรียนรู้ นำไปปฏิบัติแล้วมีผลที่เกิดขึ้นมาประยุกต์ใช้

รองศาสตราจารย์ ดร.วีระ บุญจริง แสดงความเห็นว่าเป็นที่เห็นว่า โดยส่วนตัวมีความนับถือวิธีการสอนพระพุทธานุศาสตร์ของพระพุทธเจ้า พระองค์เป็นบุคคลที่เก่งมากที่รู้แจ้งแทงตลอด สามารถตรัสรู้ด้วยตนเอง ที่สำคัญคือพระองค์มีวิธีการสอนที่ยอดเยี่ยมมาก ทำให้บุคคลมากมายได้รับประโยชน์จากการสอน

รองศาสตราจารย์ ดร.เวทย์ บรรณกรกุล แสดงความเห็นว่าเป็นที่เห็นว่า นวัตกรรมศาสตร์คือพระบรมานาจารย์ท่านได้มาจัดกลุ่มคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหมด ๙ กลุ่ม ซึ่งสามารถนำมาทำให้เกิดความเข้าใจในคำสอนของพระพุทธเจ้าได้ตามระดับอุปนิสัยของบุคคล เช่น บางคนท่านชอบเรื่องเล่าก็อ่านพระสูตร บางคนในสมัยพระพุทธเจ้าหรือสมัยปัจจุบันชอบอ่านกลอน โคลงหรือฉันท์ก็อ่านคาถา บางคนชอบแบบสนทนาโต้ตอบก็อ่านเวททีลละ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมบูรณ์ วัฒนะ แสดงความเห็นว่าเป็นที่เห็นว่า หากจัดขั้นตอนการเรียนตามทฤษฎีการเรียนรู้จะสามารถสร้างประโยชน์ให้แก่ผู้เรียนมากยิ่งขึ้นกว่าเดิมที่สอนกันโดยไม่มีวิธีการที่ได้รับการยอมรับ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน แสดงความเห็นว่าเป็นที่เห็นว่า นวัตกรรมศาสตร์ที่มีรูปแบบเฉพาะเหมาะสมกับบุคคลในแต่ละสถานการณ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศุภกาญจน์ วิชานาติ แสดงความเห็นว่าเป็นที่เห็นว่า สารัตถธรรมที่ปรากฏในนวัตกรรมศาสตร์สามารถทำให้เกิดความเข้าใจคำสอนในพระพุทธานุศาสตร์ได้ เพราะนวัตกรรมศาสตร์มีลักษณะพิเศษหรืออัตลักษณ์เฉพาะด้านแต่ละองค์/ข้อของตัวเอง สามารถนำมาบูรณาการกับการจัดการเรียนรู้หรือหลักสูตรฯ ได้ ทำให้เกิดความเข้าใจคำสอนของพระพุทธานุศาสตร์ได้ชัดเจน เพราะในแผนการจัดการเรียนรู้หรือตัวหลักสูตรฯ โดยทั่วไปมีโครงสร้างที่ชัดเจนในระบบของแต่ละชั้นตอน ซึ่งมีสื่อประสมเชิงเทคโนโลยีทางการศึกษาในรูปแบบแอปพลิเคชันมาช่วย ทำให้แต่ละองค์ของนวัตกรรมศาสตร์มีความชัดเจนและเป้าหมายของแต่ละองค์ชัดเจนอยู่แล้วยิ่งชัดเจนมากขึ้นทำให้เข้าใจมากยิ่งขึ้น ผู้ที่นำไปบูรณาการก็ง่ายในการผนวกเข้ากันระหว่างนวัตกรรมศาสตร์กับแผนการจัดการเรียนรู้ การจัดการเรียนการสอนในศตวรรษที่ ๒๑ ต้องสามารถสื่อระหว่างตัวเนื้อหา บริบทเนื้อหา การหมดเงื่อนไขของเนื้อหาหรือสารัตถธรรมเพื่อการเข้าถึงแก่นของเนื้อหาอย่างแท้จริง ทั้งนี้เนื้อหาต้องเข้าใจง่ายไม่ซับซ้อนสามารถสื่อสารกับคนในสังคมปัจจุบันได้ ทั้งสิ้น กระชับ ชัดเจนและไม่กำกวมสามารถเข้าใจได้ตั้งแต่แรกโดยไม่ต้องแปลความหมายใด ๆ สามารถทำเป็นแอปพลิเคชันเพื่อเข้าถึงได้ง่ายกับสังคมคนรุ่นใหม่ ผู้สอนต้องมีความรู้ความเข้าใจอย่างถ่องแท้ทะลุปรุโปร่งทั้งอรรถและพยัญชนะ ต้องมีหลักการของหลักธรรมทางพระพุทธานุศาสตร์เป็นหลักถึงแม้ตัวบริบทของสังคม/เทคโนโลยี/การเปลี่ยนแปลงกระแสจะแปรผันไปก็ตาม

ดร.จักรกฤษณ์ สิริริน แสดงความเห็นว่าเป็นที่เห็นว่า การบูรณาการการสอนพระพุทธานุศาสตร์ตามนวัตกรรมการศึกษาในมิติโครงสร้างของโครงสร้าง โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธานุศาสตร์เป็นเนื้อหา เพื่อทำ

ให้เกิดความรู้ความเข้าใจในคำสอนทางพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้องตามหลักการและมีความครบถ้วนตามแนววินัยคัมภีร์ชั้นปฏิบัติใช้ในการสอนพระพุทธศาสนาทั้ง ๙ ประการ

รองศาสตราจารย์ดุษฎี ปรีชาเพิ่มประสิทธิ์ แสดงความเห็นว่าคุณวินัยคัมภีร์ชั้นปฏิบัติเป็นองค์รวมของคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหมด คำแปลคือคำสอนของพระพุทธเจ้าอันมีองค์ ๙ โดยเนื้อหาของวินัยคัมภีร์ชั้นปฏิบัติเองก็ทำให้เห็นภาพชัดเจนของพระพุทธศาสนาทั้งหมดอยู่แล้ว

ดังนั้น จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิในประเด็นสารัตถธรรมในวินัยคัมภีร์ชั้นปฏิบัติสามารถทำให้เกิดความเข้าใจคำสอนในพระพุทธศาสนา สามารถสรุปได้ดังนี้

ตารางที่ ๔.๔ ความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิเกี่ยวกับสารัตถธรรมในวินัยคัมภีร์ชั้นปฏิบัติและความเข้าใจคำสอนทางพระพุทธศาสนา

ลำดับ	รายชื่อ	สรุปบทสัมภาษณ์
๑	พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช)	<ul style="list-style-type: none"> • สารัตถธรรมของวินัยคัมภีร์ชั้นปฏิบัติสามารถนำไปประยุกต์กับความรู้อื่นได้ในทุกแขนงวิชา • อยู่ที่ผู้นำไปใช้จะทำให้เกิดความเข้าใจคำสอนได้ตรงตามความสนใจของผู้ฟังเพียงใด
๒	พระธรรมกิตติเมธี, ดร. (เกษม สลอบโต)	<ul style="list-style-type: none"> • วินัยคัมภีร์ชั้นปฏิบัติเป็นวิธีการเดินเรื่องของธรรมะในพระไตรปิฎก • ในการสอนสามารถเลือกใช้ ๒-๓ วิธี จะได้ผลมากกว่าการใช้วิธีเดียว
๓	พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร. (สุทิตย์ อากาศโร)	<ul style="list-style-type: none"> • ตั้งสารัตถธรรมเป็นแกนกลางแล้วเชื่อมด้วยวินัยคัมภีร์ชั้นปฏิบัติ • โดยเริ่มพัฒนาที่ปัจเจกก่อน
๔	พระมหาประนอม ธมมาลงกาโร	<ul style="list-style-type: none"> • วินัยคัมภีร์ชั้นปฏิบัติเป็นวิธีการที่พระพุทธเจ้าสื่อกับบุคคลแต่ละกลุ่มจึงมี ๙ แบบ • วินัยคัมภีร์ชั้นปฏิบัติเป็นวิธีการแยกกลุ่มในการบรรลุธรรม • ผู้ฟังจะบรรลุธรรมได้ขึ้นอยู่กับปัจจัยที่ได้สร้างมา
๕	พระมหาพงศ์ศักดิ์ ธานีโย, ดร.	<ul style="list-style-type: none"> • พระไตรปิฎกในปัจจุบันจัดแบ่งเนื้อหาเป็นหมวดหมู่เพราะเนื้อหาไม่เรียงกัน • สาระในพระไตรปิฎกจะขึ้นอยู่กับผู้ฟังว่าระดับไหน การสอนจึงต้องคำนึงถึงความสามารถ และความ ต้องการของผู้ฟัง • จึงต้องเลือกสารัตถธรรมอย่างเหมาะสมและปฏิบัติให้ครบถ้วน
๖	พระมหาฉัตรชัย สุธมฺมคณฺโณ, ผศ.ดร.	<ul style="list-style-type: none"> • วินัยคัมภีร์ชั้นปฏิบัติเป็นการเรียงประเภทของคำสอนทำให้เกิดความเข้าใจในคำสอนที่ตรงประเด็น • นิยมใช้ในคัมภีร์ชั้นปฏิบัติซึ่งไม่ได้เรียงมาเพื่อใช้ในยุคพุทธกาลที่มีแต่ธรรมกับวินัย

ตารางที่ ๔.๔ (ต่อ)

ลำดับ	รายชื่อ	สรุปบทสัมภาษณ์
๗	พระมหามงคลกานต์ จิตธมโม, ผศ.ดร.	<ul style="list-style-type: none"> • นวัตกรรมศาสตร์ทำให้มีวิธีการที่หลากหลายในการเข้าใจเนื้อหาการสอนของพระพุทธรเจ้า • เนื้อหาที่มีความเหมาะสมพร้อมทั้งสื่อธรรมะโดยใช้คำร่วมสมัยจะทำให้ผู้เรียนสนใจและเข้าใจได้ • ผู้สอนต้องสอนแบบนายภาษาที่แตกฉานในการสื่อธรรม
๘	แม่ชีโพเราะ ทิพย์ทัศน์, รศ.ดร.	<ul style="list-style-type: none"> • ต้องเรียนแบบมีขั้นตอน ต้องเรียนด้วยปัญญา
๙	รศ.สุเชาวน์ พลอยชุม	<ul style="list-style-type: none"> • นวัตกรรมศาสตร์อาจจะเรียกว่าเป็นวิถีชีวิตคน • การศึกษาเรียนรู้ ถ่ายทอด สื่อสารอยู่ใน ๙ แบบ • คำสอนของพระพุทธรศาสนาทำให้เข้าใจชีวิตและรู้จักความจริงของชีวิตได้อย่างถูกต้องเหมาะสม
๑๐	ดร.โสภณ ขำทัพ	<ul style="list-style-type: none"> • สารัตถะ เป็นแก่นแท้ของหลักธรรมคำสอน หรือสิ่งที่เป็นปรากฏการณ์ตามธรรมชาติ • ผู้สอนต้องเป็นแบบอย่างที่ดีเพราะผู้ฟังชอบดูที่ตัวแบบ • ต้องมีทั้งปรีชาปฏิบัติ ปฏิบัติและปฏิเวธทั้งผู้สอนและผู้เรียนจนเกิดการเรียนรู้และนำไปปฏิบัติจนเกิดผลแล้วนำไปประยุกต์ใช้ได้
๑๑	รศ.ดร.วีระ บุญจริง	<ul style="list-style-type: none"> • วิธีการสอนที่ยอดเยี่ยมของพระพุทธรเจ้าทำให้บุคคลมากมายได้รับประโยชน์จากการสอนของพระองค์
๑๒	รศ.ดร.เวทย์ บรรณกรกุล	<ul style="list-style-type: none"> • นวัตกรรมศาสตร์ทั้ง ๙ กลุ่ม สามารถนำมาทำให้เกิดความเข้าใจในคำสอนของพระพุทธรเจ้าได้ตามระดับอุปนิสัยของบุคคล
๑๓	ผศ.ดร.สมบูรณ์ วัฒนนะ	<ul style="list-style-type: none"> • หากจัดขั้นตอนการเรียนตามทฤษฎีการเรียนรู้จะสามารถสร้างประโยชน์ให้แก่ผู้เรียนมากยิ่งขึ้นกว่าเดิมที่สอนกันโดยไม่มีวิธีการที่ได้รับการยอมรับ
๑๔	ผศ.ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน	<ul style="list-style-type: none"> • นวัตกรรมศาสตร์ที่มีรูปแบบเฉพาะเหมาะสมกับบุคคลในแต่ละสถานการณ์
๑๕	ผศ.ดร.ศุภกาญจน์ วิชานาติ	<ul style="list-style-type: none"> • สารัตถธรรมในนวัตกรรมศาสตร์ทำให้เกิดความเข้าใจคำสอนในพระพุทธรศาสนา • นวัตกรรมศาสตร์มีลักษณะพิเศษหรืออัตลักษณ์เฉพาะด้านแต่ละองค์/ข้อของตัวเอง • สามารถนำมาจัดการเรียนการสอนในหลักสูตรฯ ได้

ตารางที่ ๔.๔ (ต่อ)

ลำดับ	รายชื่อ	สรุปบทสัมภาษณ์
๑๖	ดร.จักรกฤษณ์ สิริริน	<ul style="list-style-type: none"> • ควรบูรณาการการสอนพระพุทธศาสนาตามแนววินัยคัสตฤศาสน์ในมิติองค์รวมของโครงสร้าง • โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นเนื้อหา • ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจอย่างถูกต้องตามหลักการและมีความครบถ้วน
๑๗	รศ.दनัย ปรีชาเพิ่มประสิทธิ์	<ul style="list-style-type: none"> • เนื้อหาของวินัยคัสตฤศาสน์ทำให้เห็นภาพชัดเจนของพระพุทธศาสนาทั้งหมด

ดังนั้น ควรตั้งสภารัตถธรรมเป็นแกนกลางแล้วเชื่อมโยงด้วยวินัยคัสตฤศาสน์ เพราะวินัยคัสตฤศาสน์เป็นการสอนธรรมะในพระไตรปิฎก เป็นวิธีการสื่อที่พระพุทธเจ้าสื่อให้กับบุคคลแต่ละกลุ่มแต่ละประเภท ยกบริบทสภารัตถธรรมออกมา แล้วเชื่อมโยงด้วยวินัยคัสตฤศาสน์เพื่ออธิบายให้เกิดความเข้าใจ มีความสละสลวยโดยแยกเนื้อหาให้เหมาะกับผู้เรียนเกิดการยอมรับ การสอนหลักธรรมที่เป็นปัจเจก หลักธรรมที่เป็นหมู่คณะและหลักธรรมทางความจริง การแยกเนื้อหาจะทำให้เกิดความเข้าใจในสภารัตถธรรมทั้งอรรถและสาระ คือ หลักมัชฌิมนธรรม แนวทางนำไปปฏิบัติเกิดการพัฒนาตนเอง การพัฒนาสังคมให้มีการเกื้อกูลกัน การเข้าถึงธรรมหรือการบรรลุธรรมที่แท้จริง คือ หลักมัชฌิมาปฏิบัติ ดังนั้น เพื่อให้สามารถประยุกต์ใช้สภารัตถธรรมให้เกิดประโยชน์กับการดำเนินชีวิตของปวงชนคนธรรมดาจึงควรนำไปประยุกต์ใช้กับความรู้อื่นด้วย

๓. การสอนพระพุทธศาสนาตามแนววินัยคัสตฤศาสน์ในมิตินิรุกติศาสตร์

วิธีการสอนที่พระพุทธเจ้าทรงใช้เป็นหลักและทรงส่งเสริมให้พระสาวกใช้ ก็คือ การเทศนาหรือการบรรยาย ด้วยปฏิสัมพันธ์ที่พระองค์มีทรงอธิบายธรรมอย่างลึกซึ้งทั้งย่อและขยายความ ทรงอธิบายถึงเหตุและผลในเรื่องต่าง ๆ อย่างชัดเจน ทรงมีความสามารถทางภาษาที่ใช้ในการถ่ายทอด สามารถโน้มน้าวคนให้ยอมรับนำไปปฏิบัติได้ ประเด็นการใช้รูปแบบการสอนในวินัยคัสตฤศาสน์เพื่อพัฒนาเป็นทักษะเชิงนิรุกติศาสตร์ ผู้ทรงคุณวุฒิให้สัมภาษณ์ความคิดเห็นดังนี้

พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต) แสดงความเห็น ว่า ต้องมีความรู้ความเข้าใจในวินัยคัสตฤศาสน์ มีความคิดและความสามารถในการสร้างให้เกิดเป็นรูปธรรม ต้องคิดเป็นคือคิดรอบคอบทั้งหมด และทำเป็นคือใช้เครื่องมือเป็น

พระธรรมกิตติเมธี, ดร. (เกษม สยงโต) แสดงความเห็น ว่า วินัยคัสตฤศาสน์ถือว่าเป็นสารสนเทศ (Information) ว่า เราจะสื่ออย่างไร เอาวิธีใดไปสื่อ สื่อด้วยวิธีใด ใช้เครื่องมืออุปกรณ์อะไร ข้อสำคัญคือเลือกใช้เทคนิคที่ตรงกับผู้ฟัง ผู้สอนที่มีความแตกฉานในภาษาจะเข้าใจความหมายอย่างถูกต้องและลึกซึ้ง ผู้ฟังจะเกิดความประทับใจ เป็นจุดเริ่มต้นให้หันมาสนใจ หากเทศน์หรือสอนตามระเบียบแบบแผนนิรุกติศาสตร์จะทำให้คนฟังได้ความรู้อย่างถูกต้องได้ตรงทิศตรงทาง

พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร. (สุทิตย์ อากาศโร) แสดงความเห็นว่าการสอนควรนำไปสู่การปฏิบัติ เพื่อการเรียนรู้ที่อิงกับหลักพื้นฐานการศึกษาของพระพุทธศาสนาคือไตรสิกขา ในเบื้องต้นจำเป็นต้องใช้วงนภาษา อวจนภาษา และสุดท้ายคือต้องพันภาษา ซึ่งนวังคสัตถุศาสน์จำเป็นต้องใช้ภาษา

พระมหาประนอม ธมมาลงกาโร แสดงความเห็นว่าการสอนแบบ Active Learning ด้วยการเรียนน้อยกว่าเดิม รู้สึกว่าเดิมและเสียเวลาน้อยกว่าเดิม เป็นการเพิ่มให้ผู้เรียนเกิดไฟแห่งการเรียนรู้ ฟังให้เข้าใจและลงมือปฏิบัติ ด้วยการฟังให้ชินหู ดูให้ชินตา และภาวนาให้ชินใจ หากมีทุนและบุคลากรจะสามารถสร้างปัญญาประดิษฐ์ (AI : Artificial Intelligence) โดยจัดเก็บ Big Data (ข้อมูลที่สามารถนำมาวิเคราะห์ได้) รวบรวมข้อมูลทั้งไทย พม่า ศรีลังกาว่ามีการสอนอะไรบ้าง วิธีการสวดและทำนองสวด จัดพิมพ์และจัดทำเป็นแอปพลิเคชัน (Application) เช่น PaliMadeEasy เป็นการทำอะไรที่ง่ายต่อการเรียนรู้

พระมหาพงศ์ศักดิ์ ธานีโย, ดร. แสดงความเห็นว่าการเลือกใช้ภาษาที่สามารถสื่อสารได้อย่างเหมาะสมและต้องคำนึงถึงภาษาดั้งเดิมด้วย ควรมียุทธศาสตร์สอนหลาย ๆ แบบเป็นทางเลือกเพราะผู้เรียนมีความต้องการและมีอัตตาชาติที่แตกต่างกัน การเรียนรู้ภาษาบาลีสามารถเกิดขึ้นจากการอ่านได้ ลักษณะของการอ่านต้องทำความเข้าใจ (Comprehension) จะทำให้เข้าใจความหมายที่ปรากฏในคัมภีร์ ถ้าชอบการสนทนาก็สามารถพัฒนาไปสู่การสนทนาโดยการสร้างกลุ่มสังคมที่ต้องการพูดคุยกันด้วยภาษาบาลี ควรพัฒนาหลักสูตรและวิธีการสอนเพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ปัจจุบันการศึกษาภาษาบาลีของศูนย์พุทธศาสตร์ศึกษา DCI (Dhammachai Center For Buddhist Studies) มีสองรูปแบบเพื่อเป้าหมายคือสอบบาลีสนามหลวง ได้แก่รูปแบบของบาลีสนามหลวง จัดการเรียนการสอนตามสนามหลวงวางไว้และรูปแบบของการเรียนภาษาในลักษณะที่เป็นตำราของตะวันตก เพื่อให้เด็กศึกษาเห็นทั้งสองรูปแบบ มีผู้กล่าวว่า การจบเปรียญธรรม ๙ ประโยค เปรียบเหมือนการได้กุญแจไขตู้พระไตรปิฎก คือยังไม่รู้ว่าเปิดตู้แล้วจะไปเจออะไร การเรียนบาลีใหญ่เป็นการส่งเสริมการศึกษาคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา เพราะสามารถเสริมและทำให้เข้าใจภาษาได้อย่างลึกซึ้งทีเดียว

ในแง่ของนิรุกติศาสตร์ ภาษาต้นคือภาษาบาลี “ต้องรู้” เพื่อไม่ให้เพี้ยน ให้อยู่ในลูในทาง ขณะเดินไปจะใช้ภาษาอะไรขึ้นอยู่กับว่าระหว่างทางจะคุยให้ใครฟังก็ต้องใช้ภาษานั้น คือ ภาษาที่ต้องการจะไปสื่อสาร ผนวกกับเทคโนโลยีที่จะสามารถทำให้ไปถึงได้ทั่วโลก

พระมหาฉัตรชัย สุธตตชโย, ผศ.ดร. แสดงความเห็นว่าการศึกษาคณะที่ ๒๑ เป็นทักษะเชิงอาชีพ เน้นทักษะการใช้ชีวิตที่สามารถอยู่ได้ รู้ว่าตัวเองจะประกอบอาชีพอะไร ต้องเกี่ยวข้องกับอะไร เป็นการบูรณาการเชิงปฏิบัติ คำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นคำสอนเชิงปฏิบัติ เป็นคำสอนจากตัวบุคคลนำไปสู่ตัวบุคคลอย่างแท้จริง

พระมหามงคลกานต์ จิตธมโม, ผศ.ดร. แสดงความเห็นว่าการนอกจากทฤษฎีแล้วสิ่งสำคัญที่สุดคือการเอาทฤษฎีไปปฏิบัติให้เกิดผล คำว่าทฤษฎีจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อนำเอาไปปฏิบัติได้ ทฤษฎีจึงจะยังคงอยู่และถูกยอมรับ ซึ่งนวังคสัตถุศาสน์ก็สอนแบบนี้ สุตตะ เคยยะ เวຍยาकरणะ คาถา

อุทานะ อิติวุตตกะ ชาตกะ อัปภูตธรรม เวทลละ ทั้งหมดทั้งสิ้นก็นำไปสู่การปฏิบัติ หากไม่นำไปปฏิบัติก็ไม่สามารถจะย้อนสอบไปถึงองค์ความรู้ว่าถูกต้องหรือไม่ องค์สำคัญของความรู้ที่เป็นแกนกลางคือโยนิโสมนสิการเพื่อใช้ในการตรวจสอบและพิจารณาโดยอุบายอันแยบคาย นี่คือปัจจัยภายใน และปัจจัยภายนอกคือปรโตโฆสะ เป็นตัวเกื้อหนุนที่มีผลต่อการทำให้โยนิโสมนสิการเข้มแข็งขึ้น เพราะบางทีประสบการณ์ชีวิตน้อย ยังเรียนรู้ไม่มากก็อาจจะไม่เข้าใจนวัคส์ตฤศาสน์ แต่ถ้ามีบุคคลที่เป็นปรโตโฆส อธิบายย้อนกลับไปในเรื่องที่เราฟังมาว่าคืออย่างนี้แล้วก็ใช้โยนิโสมนสิการ เนื้อหานวัคส์ตฤศาสน์สามารถนำมาสอนได้ทุกสมัย เพราะเป็นธรรมะเป็นอกาลิก

แม่ชีไพเราะ ทิพย์ทัศน์, รศ.ดร. แสดงความเห็นเห็นว่า นวัคส์ตฤศาสน์เพื่อเข้าไปเห็นความจริงแท้ เพื่อเข้าไปเห็นนิพพาน นิรุกติศาสตร์ของปรัชญาตะวันตกเป็นศาสตร์เพื่อชัยชนะหรือไม่ก็ความเป็นศิลปะ ไม่ใช่ประโยชน์เพื่อการเข้าใจความจริงสูงสุด จะต้องมั่นใจในภาษาที่ใช้ว่าใช้อย่างไรเพื่อให้บุคคลไม่กำริบ มีแต่กุศล ทำให้กุศลเพิ่มพูนเพื่อความเป็นธรรมอันยิ่งก็คือพระนิพพาน

รองศาสตราจารย์สุเชาวน์ พลอยขุม แสดงความเห็นเห็นว่า ถ้าเรามองตามความหมายของคำสอนพระพุทธศาสนา วิธีการสอนไม่ใช่ความรู้เป็นเพียงวิธีที่ทำอย่างไรให้รู้ วิธีการเป็นส่วนหนึ่งเป็นเครื่องมือ ความรู้ก็เป็นส่วนหนึ่งซึ่งต้องอาศัยวิธีการการเรียนรู้จึงจะเกิดขึ้น การปฏิบัติก็ต้องอาศัยความรู้ ความรู้นำไปสู่การปฏิบัติ ความรู้เท่ากับเป็นเครื่องมือส่วนลึกของการปฏิบัติ ส่วนวิธีการรูปแบบของการปฏิบัติถือว่าเป็นส่วนต้น เป็นเครื่องมือภายนอกแล้วจึงจะนำไปสู่การปฏิบัติ ผลที่ได้จากการปฏิบัติก็เป็นอีกส่วนหนึ่งแต่ละเรื่องมีความสัมพันธ์กัน เพราะฉะนั้นถ้ามองในแง่ของวิธีการสอนนวัคส์ตฤศาสน์เท่ากับเป็นวิธีการถ่ายทอดความรู้ ถ่ายทอดคำสอนทางพระพุทธศาสนา ตัวคำบรรยายยังไม่ใช่เป็นตัวความรู้ เท่ากับว่าความรู้ ธรรมะ หรือคำสอนมีวิธีถ่ายทอดได้หลายวิธี เพื่อที่จะก่อให้เกิดความรู้แก่ผู้ฟังหรือผู้ศึกษา ส่วนรู้แล้วจะปฏิบัติหรือไม่ในอีกเรื่องหนึ่ง ถ้ามองในแง่ลักษณะคำสอนจะอีกความหมายหนึ่ง คือ คำสอนบางเรื่องบางประเภทถูกบันทึกไว้เป็นสุตตะ คาทา ฯลฯ เป็นคนละลักษณะกัน ทางภาษาศาสตร์มองเป็นวรรณกรรมอาจรู้สึกว่าเป็นเรื่องที่แต่งขึ้น แต่พระไตรปิฎกคือการรวบรวมเรื่องจริงมาถ่ายทอดด้วยปากเปล่าต่อมาถึงเป็นตัวอักษร ถ้าฟังเดิน ๆ ไม่แตกต่างแต่ถ้าคิดให้ดีคิดให้ละเอียดอาจจะไม่ใช่ อาจจะทำให้เกิดความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนผิด ๆ อาจจะเรียกได้ว่านวัคส์ตฤศาสน์เป็นศาสตร์ของการนิเทศ ศาสตร์ของการสื่อสาร การสื่อความหมาย และถ่ายทอดข่าวสาร ถ้ามองตามหลักของนวัคส์ตฤศาสน์การจะสื่อสารหรือถ่ายทอดข่าวสารสามารถทำได้ถึง ๙ วิธี เป็นหัวใจของนิเทศศาสตร์

ในแง่ภาษา พระพุทธเจ้าให้ความสำคัญอาจจะเรียกว่าสูงสุดเรื่องหนึ่ง ในกระบวนการของการศึกษา นิรุกติปฏิบัติสัมปทาเป็นอุปกรณ์เป็นเครื่องมือสำคัญในการนิเทศหรือสื่อสาร สำเนียงไทย ภาคเหนือ ภาคใต้ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคตะวันออก ภาคตะวันตก ภาคกลาง เราสามารถสื่อสารได้กับคนทั่วประเทศได้ ถ้าไม่รู้ภาษาถิ่นเลยก็อาจทำให้ขัดข้องเหมือนกัน ในภาษานั้นเท่ากับพระพุทธศาสนาแบ่งไว้ว่ามีสองระบบ คือ ภาษาที่เป็นลักษณะของคำบรรยายกับภาษาที่มีลักษณะเป็นคำประพันธ์

ดร.โสภณ ขำทัพ แสดงความเห็นเห็นว่า รูปแบบการสอนในนวัคส์ตฤศาสน์จะพัฒนาเป็นรูปแบบเชิงเหตุเชิงผลเชิงประจักษ์กับทุกคน โดยส่วนตัวเห็นว่ายากเพราะบุคคลผู้นั้นต้องมีความ

ชำนาญ โดยเฉพาะผู้สอนต้องมีความชำนาญทั้งในเรื่องของการรับรู้ การถ่ายทอด หลักพุทธธรรม การปฏิบัติและความสามารถด้านภาษา การประยุกต์ก็ต้องยึดหลักของปัญญา

ความเสียเปรียบของผู้สอนที่เป็นพระภิกษุคือมีพระธรรมวินัยเป็นเครื่องกัน ถ้าแสดงสิ่งที่ไม่เหมาะสมกับสมณสาธูจะกลายเป็นถูกโจมตี ซึ่งจริง ๆ แล้วบทบาทของครูลงไปสอนต้องมีการแสดงออก ต้องรู้จักใช้สื่อ ผู้สอนที่เป็นฆราวาสออกไปหน้าชั้นเรียน แสดงได้ ทำให้เห็นได้ บางสิ่งบางอย่างก็จำเป็น แต่สิ่งสำคัญของการศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์คือ สร้างคุณธรรมประจำจิตใจ ทำให้เป็นคนดีในสายตาของสังคมได้

รองศาสตราจารย์ ดร.วิระ บุญจรัส แสดงความเห็นเห็นว่า นวัตกรรมสามารถนำมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนในยุคปัจจุบัน โดยใช้เครื่องมือตามยุคสมัยได้

รองศาสตราจารย์ ดร.เวทย์ บรรณกรกุล แสดงความเห็นเห็นว่า ต้องสร้างเอตทัคคะหรืออัตลักษณ์ของบุคคลที่ศึกษา สุตตะ เคยยะ เวैयाกรณะ คาถา อุทานะ อิติวุตตะกะ ชาตกะ อัพภูตธรรมะ และเวทลละ เป็นต้นแบบ บุคคลนี้ต้องรู้เรื่องเทคโนโลยีเพราะปัจจุบันคนรู้เรื่องบาลีแต่ไม่รู้เรื่องเทคโนโลยีก็ถ่ายทอดออกไปไม่ได้ ต้องใช้สหวิทยาการและบูรณาการศาสตร์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมบุญ วัฒนะ แสดงความเห็นเห็นว่า ควรสอนพระพุทธศาสนาโดยใช้ภาษาอังกฤษด้วย เพื่อสร้างคนให้พร้อมในศตวรรษที่ ๒๑ นี้

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน แสดงความเห็นเห็นว่า ในเชิงนิรุกติศาสตร์ต้องดูเคยยะ เวैयाกรณะ คาถา เป็นหลัก ถ้าเป็นเชิงประยุกต์ก็พอจะมองเป็นการสื่อสาร (Communication) ได้ แต่ถ้าเชิงนิรุกติศาสตร์เองนั้นไม่ถึงการสื่อสาร นักภาษาศาสตร์พูดไม่เก่งเลยก็มีมาก

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศุภกาญจน์ วิชานาติ แสดงความเห็นเห็นว่า ทักษะด้านการเรียนรู้และนวัตกรรมจะเป็นตัวกำหนดความพร้อมของผู้เรียนเข้าสู่โลกการทำงานที่มีความซับซ้อนมากขึ้นในปัจจุบัน โดยสามารถนำไปใช้ทางด้านภาษาและการสอนซึ่งสอดคล้องกับเวैयाกรณะ เวทลละ เป็นต้น วิธีการออกแบบการเรียนรู้ให้ผู้เรียนมีทักษะนี้ใช้หลักการว่า ต้องมีการเรียนรู้แบบที่ผู้เรียนร่วมกันสร้างความรู้เองคือเรียนรู้โดยการสร้างความรู้และเรียนรู้เป็นทีม ผู้สอนต้องมีคุณสมบัติด้านนิรุกติศาสตร์สมบูรณ์ เพราะมีดีนี้อาศัยการตถกถและองค์ความรู้รอบจากผู้สอนมากกว่าผู้เรียนเพราะผู้เรียนเป็นผู้รับ ซึ่งต้องนำนวัตกรรมมาปรับประยุกต์/บูรณาการกับเทคโนโลยีการศึกษาปัจจุบันซึ่งช่วยนิรุกติศาสตร์ได้มาก เพราะเนื้อหาหรือภาษาของพระพุทธศาสนาส่วนใหญ่เป็นนามธรรมและปริมาตร

ดร.จักรกฤษณ์ ลีริน แสดงความเห็นเห็นว่า นวัตกรรมสามารถนำมาประยุกต์กับแนวคิดการจัดการเรียนการสอนในศตวรรษที่ ๒๑ ที่ยึดโยงกับการสร้างทักษะที่จำเป็นสำหรับศตวรรษที่ ๒๑ ที่เน้นไปที่การสร้างและการใช้สื่อสำหรับการจัดการเรียนการสอนได้

รองศาสตราจารย์ดุษณี ปรีชาเพิ่มประสิทธิ์ แสดงความเห็นเห็นว่า สามารถใช้สื่อสมัยใหม่มาส่งเสริมการเรียนนวัตกรรม เช่น CD-Rom พระไตรปิฎก ทักษะในศตวรรษที่ ๒๑ คือสื่อแต่นวัตกรรมคือเนื้อหา สื่อจะเป็นอย่างไรแต่เนื้อหาที่ยังคงเดิม

จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิในประเด็นการใช้รูปแบบการสอนในนวัตศาสตร์เพื่อพัฒนาเป็นทักษะเชิงนิรุกติศาสตร์ สามารถสรุปได้ดังนี้

ตารางที่ ๔.๕ ความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิเกี่ยวกับการใช้นวัตศาสตร์เพื่อพัฒนาการสอนเชิงทักษะทางนิรุกติศาสตร์

ลำดับ	รายชื่อ	สรุปบทสัมภาษณ์
๑	พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช)	<ul style="list-style-type: none"> • ต้องมีความรู้ความเข้าใจในนวัตศาสตร์ • สามารถสร้างให้เกิดเป็นรูปธรรม (คิดเป็น) และทำเป็น โดยใช้เครื่องมือเป็น
๒	พระธรรมกิตติเมธี, ดร. (เกษม สลยโต)	<ul style="list-style-type: none"> • นวัตศาสตร์ถือว่าเป็นสารสนเทศ (Information) • ผู้สอนมีความแตกฉานในภาษาจะเลือกใช้เครื่องมือให้ตรงกับผู้ฟัง
๓	พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร. (สุทิพย์ อากาศโร)	<ul style="list-style-type: none"> • การสอนนำไปสู่การปฏิบัติ • นวัตศาสตร์จำเป็นต้องใช้ภาษา
๔	พระมหาประนอม ธมมาลงกาโร	<ul style="list-style-type: none"> • ควรสอนด้วยระบบ Active Learning คือเรียนน้อยกว่าเดิม แต่รู้สึกว่าได้และเสียเวลาน้อยกว่าเดิม • หากมีทุนและบุคลากร สามารถสร้างปัญญาประดิษฐ์เพื่อการศึกษาบาลีหรือนวัตศาสตร์ได้
๕	พระมหาพงศ์ศักดิ์ ฐานิโย, ดร.	<ul style="list-style-type: none"> • ควรเลือกใช้ภาษาที่สื่อสารได้อย่างเหมาะสมและคำนึงถึงภาษาดั้งเดิมด้วย • ควรเลือกใช้วิธีการสอนที่หลากหลายตามอัธยาศัยที่แตกต่างกันของผู้ฟัง • ใช้เทคโนโลยีช่วยเพื่อสามารถกระจายไปได้ทุกมุมโลก
๖	พระมหาฉัตรชัย สุธตตชโย, ผศ.ดร.	<ul style="list-style-type: none"> • คำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นคำสอนเชิงปฏิบัติ • เป็นคำสอนจากตัวบุคคลนำไปสู่ตัวบุคคลอย่างแท้จริง
๗	พระมหามงคลกานต์ จิตธมโม, ผศ.ดร.	<ul style="list-style-type: none"> • นวัตศาสตร์จัดเป็นทฤษฎี ต้องมีการนำทฤษฎีไปปฏิบัติให้เกิดผล • ความรู้ที่เป็นแกนกลางคือโยนิโสมนสิการ • มีปัจจัยภายนอกคือปรโตโมสะเป็นตัวเกื้อหนุน
๘	แม่ชีไพเราะ ทิพย์ทัศน์, รศ.ดร.	<ul style="list-style-type: none"> • นวัตศาสตร์เพื่อความเป็นนิพพาน • นิรุกติศาสตร์ของตะวันตกเป็นศาสตร์เพื่อชัยชนะ ความเป็นศิลปะ ไม่ใช่ประโยชน์เพื่อความจริงสูงสุด

ตารางที่ ๔.๕ (ต่อ)

ลำดับ	รายชื่อ	สรุปบทสัมภาษณ์
๙	รศ.สุเชาวน์ พลอยชุม	<ul style="list-style-type: none"> • นิรุกติปฏิบัติสัมภิตาเป็นอุปกรณ์เครื่องมือในการสื่อสาร • นวัตกรรมศาสตร์เป็นวิธีการถ่ายทอดความรู้ คำสอนของพระพุทธเจ้าหรือศาสตร์ของการสื่อสารสามารถทำได้ถึง ๙ วิธี • ความรู้นำไปสู่การการปฏิบัติโดยผ่านเครื่องมือในการสื่อสาร • ทั้งหมดต้องสัมพันธ์กันจึงจะเกิดผลที่เกิดจากการปฏิบัติ
๑๐	ดร.โสภณ ขำทัพ	<ul style="list-style-type: none"> • รูปแบบการสอนในนวัตกรรมศาสตร์จะพัฒนาเป็นรูปแบบเชิงเหตุเชิงผลเชิงประจักษ์กับทุกคน • ผู้สอนต้องมีความชำนาญ ทั้งการรับรู้และการถ่ายทอดหลักพุทธธรรม การปฏิบัติ และความสามารถด้านภาษา • การประยุกต์ก็ต้องยึดหลักของปัญญา
๑๑	รศ.ดร.วีระ บุญจริง	<ul style="list-style-type: none"> • นวัตกรรมศาสตร์สามารถนำมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนในยุคปัจจุบัน โดยใช้เครื่องมือตามยุคสมัยได้
๑๒	รศ.ดร.เวทย์ บรรณกรกุล	<ul style="list-style-type: none"> • ต้องสร้างบุคคลต้นแบบของนวัตกรรมศาสตร์ทั้ง ๙ แบบ
๑๓	ผศ.ดร.สมบูรณ์ วัฒนนะ	<ul style="list-style-type: none"> • ควรสอนพระพุทธศาสนาโดยใช้ภาษาอังกฤษด้วยเพื่อสร้างคนให้พร้อมในศตวรรษที่ ๒๑
๑๔	ผศ.ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน	<ul style="list-style-type: none"> • ในเชิงนิรุกติศาสตร์ เคยยะ เวยยาकरणะ คาถา เป็นหลัก สามารถประยุกต์มองเป็นการสื่อสารได้
๑๕	ผศ.ดร.ศุภกาญจน์ วิชานาติ	<ul style="list-style-type: none"> • ทักษะด้านการเรียนรู้และนวัตกรรมจะเป็นตัวกำหนดความพร้อมของผู้เรียนเข้าสู่โลกการทำงาน • ทักษะทางด้านภาษาและการสอนจะสอดคล้องกับนวัตกรรมศาสตร์ • วิธีการออกแบบการเรียนรู้ให้ผู้เรียนมีทักษะนี้ใช้หลักการว่า ต้องเรียนรู้โดยการสร้างความรู้และเรียนรู้เป็นทีม • การนำนวัตกรรมศาสตร์มาประยุกต์ใช้และบูรณาการกับเทคโนโลยีจะช่วยนิรุกติศาสตร์ได้
๑๖	ดร.จักรกฤษณ์ สิริริน	<ul style="list-style-type: none"> • นวัตกรรมศาสตร์ สามารถนำมาประยุกต์กับแนวคิดการจัดการเรียนการสอนในศตวรรษที่ ๒๑ • เน้นที่การสร้างและการใช้สื่อสำหรับการจัดการเรียนการสอนได้

ตารางที่ ๔.๕ (ต่อ)

ลำดับ	รายชื่อ	สรุปบทสัมภาษณ์
๗	รศ.दनัย ปรีชาเพิ่มประสิทธิ์	<ul style="list-style-type: none"> • สามารถใช้สื่อสมัยใหม่มาส่งเสริมการเรียนรู้ในวงศศตฤศาสน์ • ในศวรรษที่ ๒๑ พระไตรปิฎกคือสื่อ นวงศศตฤศาสน์คือเนื้อหา สื่อจะเป็นอย่างไรเนื้อหาที่ยังคงเดิม

สรุปได้ว่า นวงศศตฤศาสน์ถือว่าเป็นสารสนเทศ (Information) ต้องรู้วิธีการสื่อและเลือกเทคนิคที่ตรงกับผู้ฟังเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติ เลือกใช้ภาษาที่สามารถสื่อสารได้อย่างเหมาะสมและไม่ผิดความหมายจากภาษาดั้งเดิม สอนแบบ Active Learning เพื่อเติมให้ผู้เรียนเกิดไฟแห่งการเรียนรู้ ฟังให้ชินหู ดูให้ชินตาและภาวนาให้ชินใจ นำวิธีการถ่ายทอดคำสอนในนวงศศตฤศาสน์มาเสริมสร้างความรู้ให้เกิดการตีความที่คลาดเคลื่อน ด้วยการสอนในมิตินิรุกติศาสน์ให้รู้การตีความของความหมายที่ตรงกับจุดมุ่งหมายในการสื่อของพระองค์ ที่สามารถถ่ายทอดได้ตรงกับคน ตามความเหมาะสมของเวลาและสถานที่ นวงศศตฤศาสน์จำเป็นต้องใช้วจนภาษา อวจนภาษาและสุดท้ายคือต้องพันภาษา

๔. การสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวงศศตฤศาสน์ในมิตินิรุกติศาสน์ของบุคคล

การศึกษาพระพุทธศาสนาเพื่อประโยชน์ของตนเองในการที่จะนำมาใช้พัฒนาตนให้ประสบความสำเร็จในชีวิต เมื่อตนเองมีความรู้ความเข้าใจสามารถถ่ายทอดและเป็นต้นแบบที่ดีได้ ก็จะทำประโยชน์ให้เกิดแก่ผู้อื่นในการที่จะทำให้เขาได้มีโอกาสรู้เรื่องราวความจริงของชีวิต สามารถดำเนินชีวิตอย่างคิดเป็นอยู่เย็นและเป็นสุข จากวันหนึ่งเป็นผู้รับความรู้ผ่านสู่ความเป็นผู้ให้ส่งต่อความรู้และโอกาสในการเรียนรู้ และทั้งผู้รับและผู้ให้แปรเป็นผู้ร่วมสร้างสรรค์สังคมให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขได้ ประเด็นความพร้อมของบุคคล ผู้ทรงคุณวุฒิให้สัมภาษณ์ความคิดเห็นดังนี้

พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต) แสดงความคิดเห็นว่า คนไทยเราเรียนแต่รู้ไม่ถึง รู้ไม่ลึก และไม่แสวงหา ต้องเอาความจริงในแต่ละยุคคนนั้น (ที่เกิดเหตุการณ์ใดๆ) กับความจริงในยุคนี้ผสมผสานกันให้ได้ ทุกสิ่งทุกอย่างเป็นเองไม่ได้ ต้องเรียน ต้องศึกษา ต้องฝึกฝน โดยเฉพาะผู้สอน ต้องมีความรู้ มีความเข้าใจ มีความรู้รอบตัว ไม่ต้องสอนทั้งหมดที่รู้แต่เลือกความรู้ที่ดีที่สุดที่เหมาะสมกับผู้เรียน ผู้สอนต้องสอนและแนะนำถึงวิธีการเรียนและการอ่านหนังสือ ผู้เรียนโดยเฉพาะพระภิกษุและสามเณรต้องฟังตัวเอง ๙๐% ขึ้นไป ต้องเห็นประโยชน์ เห็นคุณค่าและต้องขวนขวายคอยเตือนตัวเอง ความเป็นพระเณรทุกคนต้องฟังตนเองเป็นพื้นฐาน ทุกอย่างต้องท่องจำต้องมีประสบการณ์ ไม่จำเป็นต้องเรียนตามตำราแต่ต้องเรียนพูด การพูดได้ก่อนทำความเข้าใจได้ก่อนแล้วมาเรียนไวยากรณ์ภายหลังจะเรียนรู้ได้เร็ว ปัญหาของการเรียนในปัจจุบันคือไม่จริงจัง เพราะเรียนเพื่อสอบได้อย่างเดียว

สำหรับการสอนพระนักเทศน์นั้น ต้องสอนให้รู้เกี่ยวกับการทำหน้าที่เผยแผ่ สอนวิธีการเทศน์และการตีความ ความสามารถจะขึ้นอยู่กับ การชอบและการฝึกฝน คนเรียนแล้วสอนไม่เป็น

ก็มีมาก งานเขียนเป็นองค์ประกอบหนึ่งของการฝึกฝน เป็นสิ่งที่ต้องทุ่มเทเวลามาก การเลือกเขียนหัวข้อธรรมที่เป็นประโยชน์และผู้อ่านสนใจจึงจะสร้างคุณประโยชน์แก่ผู้อ่านและคุ้มค่ากับเวลาที่ใช้ไป

พระธรรมกิตติเมธี, ดร. (เกษม สถณโต) แสดงความเห็นเห็นว่า ผู้สอนต้องพร้อมมีเทคนิค มีความถูกต้องและชวนฟังจึงต้องฝึกซ้อม ผู้เป็นครูต้องเพียบพร้อมและมีศิลปะในการสอน มีปฏิภาณ มีความแตกฉานในภาษาทั้งภาษาบาลีและภาษาไทยหรือภาษาถิ่นอื่น ๆ เพื่อสามารถโน้มน้าวจิตใจ แม้แต่การสวดบทมงคล (สวดทำนอง) ก็ทำให้ผู้ฟังเกิดความสนใจและฟังตามพร้อมทั้งอธิบายเนื้อหาสามารถนำภาพ กลอน โคลง ฉันท์ มาใช้ให้เป็นประโยชน์ การนำเทคโนโลยีมาใช้ถือว่าเป็นเรื่องส่งเสริมสนับสนุน สำหรับผู้เรียนควรเตรียมใจมาฟัง

พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร. (สุทิพย์ อาภากร) แสดงความเห็นเห็นว่า ผู้สอนต้องมีความรู้ความเข้าใจในวงศัตถศาสตร์ ให้ความสำคัญกับจริตของบุคคล หากบุคคลมีความพร้อมสอนให้ตรงกับจริต และเลือกสารธรรมที่ตรงกับเป้าหมาย จะทำให้เกิดประสิทธิผลต่อผู้เรียน

พระมหาประนอม ธมมาลงกาโร แสดงความเห็นเห็นว่า บุคลากรที่จะสอนนวงศัตถศาสตร์ได้ครบทั้ง ๙ แบบนั้นหายาก ต้องเรียนฉันทลักษณ์และเรียนการสอน การเรียนฉันทลักษณ์เพื่อให้รู้ประเภทของฉันทโครสร้างและการออกเสียง จะสามารถขยายจากฉันทและคาถาไปสู่เคยยะโดยง่าย ในพระอรธกถากล่าวว่าทำนองสวดมี ๓๒ ทำนอง ปัจจุบันประเทศไทยไม่มีผู้สอนหรือไม่มีผู้สืบทอด หากต้องการศึกษาต้องเรียนรู้จากพม่าหรือศรีลังกา ส่วนที่พอจะมีพระผู้สวดทำนองอยู่บ้างนั้นเกิดจากการเรียนรู้การฝึกฝนเอง จึงทำให้ขาดหลักการรองรับ ขาดการศึกษาพระไตรปิฎกชั้นสูงคือพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา พร้อมทั้งฉันทลักษณ์ ไวยากรณ์ชั้นสูง ซึ่งก็หาคนสอนยากเปรียบเหมือนต่อไม้ที่ตายแล้ว ด้านผู้เรียนก็ยังพอหาได้

พระมหาพงศ์ศักดิ์ ธานีโย, ดร. แสดงความเห็นเห็นว่า ผู้สอนจะต้องเป็นผู้ที่เข้าใจสิ่งที่เป็นสารัตถธรรม บางคนมีเครื่องมือมีอุปกรณ์ที่เป็นสื่อกลางในการไปถึงผู้ฟัง ต้องมีความรู้ ต้องเตรียมความพร้อมและมีความสามารถในการถ่ายทอดสื่อถึงผู้ฟังได้อย่างมีประสิทธิภาพ อาจารย์ที่ดีควรมีความสามารถในการให้กำลังใจ สร้างแรงบันดาลใจให้นักเรียนด้วย การจูงใจ (Motivation) มีสองแบบ คือ แรงจูงใจภายนอก (External Motivation) อาจารย์ช่วยให้ ช่วยใส่ และแรงจูงใจภายใน (Internal Motivation) ซึ่งนักเรียนสำคัญที่สุด แรงบันดาลใจในการศึกษาเป็นสิ่งสำคัญ ผู้เรียนต้องมีความกระตือรือร้น หากมองไม่ออกถึงความจำเป็นความสำคัญก็ไม่ว่าเรียนไปทำไม เมื่อไม่รู้ว่าเรียนไปทำไมก็ไม่อยากเรียน ไม่มีแรงบันดาลใจในการเรียน ในการดูแลสามเณรเปรียญธรรมนั้น นอกจากสนับสนุนปัจจัยสี่พื้นฐานให้ไม่ขาดตกบกพร่องแล้วเหนือสิ่งอื่นใดที่จะต้องให้แรงบันดาลใจ ถ้าศึกษาแล้วจะได้อะไร หรือถ้าไม่ศึกษาแล้วจะเป็นอย่างไรซึ่งเป็นประโยชน์ตน ในขณะที่เดียวกันชี้ให้เห็นว่าถ้าศึกษาแล้วประโยชน์ที่เกิดขึ้นแก่พระศาสนาแก่ผู้อื่นจะเป็นอย่างไร ถ้าไม่ศึกษาแล้วประโยชน์ที่ไม่เกิดขึ้นแก่พระพุทธศาสนาไม่เกิดขึ้นแก่บุคคลรอบข้างคืออย่างไรซึ่งเป็นคือประโยชน์ผู้อื่น

พระมหาฉัตรชัย สุธตตชโย, ผศ.ดร. แสดงความเห็นเห็นว่า ผู้สอนต้องมีพรหมวิหาร ได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา และ ผู้เรียนต้องมีอิทธิบาท ได้แก่ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา

พระมหามงคลกานต์ จิตธมโม, ผศ.ดร. แสดงความเห็นเห็นว่า ผู้สอนจะต้องเก่งต้องมีคุณสมบัติของนักปราชญ์ในตัวคือ สุ จุ ปุ ลิ ก่อนข้างสูง เป็นกระบวนการพัฒนาตัวเองของคนจะเป็นครู เป็นตัวดักจับความรู้ เป็นตัวพัฒนาตัวเอง มีสุตะคือการฟัง การคิด การถาม การเขียน สิ่งเหล่านี้ถ้าไม่เกิดขึ้นในคุณสมบัติส่วนตัวก็ยากที่จะทำให้เป็นผู้ทรงความรู้ได้ นี่คือหลักประการแรกที่คนเป็นครูจะต้องมีนิสัยรักการอ่าน, การเขียน, การสอบถามผู้รู้, การบันทึก, การเขียนและการเรียงร้อยถ้อยคำ ถ้าไม่ทำเป็นกิจวัตรจนเป็นนิสัย ก็ทำให้คนนั้นเป็นคนเก่งในการถ่ายทอดยากนี่คือคุณสมบัติพื้นฐาน และต้องมีคุณสมบัติในการสื่อสาร บั้วมีสี่เหล่าจะใช้วิธีการสอนกับบุคคลที่เป็นบั้วพินน้ำใช้อย่างไร วิธีการสอนแบบไหนเลือกให้เหมาะสมกับบุคคล ความชาญฉลาดในเรื่องสัพบุริธรรม ๗ ด้วย ถึงจะทำให้ตัวผู้สอนมีคุณภาพ

สำหรับผู้เรียน ประการแรกต้องเข้าใจในวงศศตศาศนว่ามีความหมายกว้าง ตื่น แคบ เพียงใด ประการที่สองผู้ที่เข้าใจในวงศศตศาศนต้องมีองค์ความรู้ในปรัชญาการศึกษาตะวันตกด้วย ต้องมีความรู้สองอย่าง ความรู้ด้านเดียวอาจจะไม่พอ ปรัชญาตะวันตกจะเพิ่มพื้นที่เพิ่มมิติในการอธิบายเพื่อเชื่อมโยงให้เข้าถึงกัน ถ้าไม่เข้าใจก็จะไม่สามารถบอกได้ว่า สุตตะตรงกับทฤษฎีตะวันตกส่วนใดก็จะอธิบายยากเอาไปวางตำแหน่งยาก เพราะฉะนั้นผู้สอนและผู้เรียนนวงศศตศาศน ต้องมีความรู้ในวงศศตศาศนมากเพียงพอและมีความรู้เรื่องปรัชญาการศึกษาทางตะวันตกมากในระดับที่สามารถอธิบายเพื่อเชื่อมถึงกันได้

แม่ชีไพเราะ ทิพย์ทัศน์, รศ.ดร. แสดงความเห็นเห็นว่า ผู้สอนต้องมีฆราวาสธรรม ต้องปรับให้ผู้เรียนมีสัมมาทิฐิเพราะเป็นแนวทางปฏิบัติแบบรูปธรรมชัดเจน ผู้เรียนต้องมีบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ คือมีความสุขกับการใช้ชีวิตอยู่ท่ามกลางบริโภคนิยม

รองศาสตราจารย์สุเชาว์ พลอยชุม แสดงความเห็นเห็นว่า ข้อสำคัญอยู่ที่ผู้สอนซึ่งเป็นผู้เริ่มต้น ต้องมีความรู้ความเข้าใจสิ่งเหล่านี้ชัดเจนว่าสุตะคืออะไร หน้าที่ของผู้ฟังพยายามฟัง จำและเข้าใจ การที่ผู้ฟังจะเข้าใจได้ดีมากน้อยแค่ไหนต้องอาศัยผู้สอนเป็นหลัก หากผู้สอนไม่ชัดเจนไม่แจ่มแจ้งในสิ่งที่ตนสอนแล้ว จะให้ผู้ฟังเข้าใจได้ชัดเจนก็ยาก พระพุทธเจ้าเน้นผู้สอนไม่เพียงรู้และเข้าใจในสิ่งที่ตนเองสอนเท่านั้นควรจะทำให้ดู ซึ่งท่านใช้คำรวมว่า “มี” ผู้สอนจะสอนใครหรือนำอะไร ต้อง “มี” ในสิ่งนั้นเสียก่อน ตัวเองจึงจะไม่มีปัญหาไม่มีความลำบากใจว่าตัวเองนั้นตำหนิไม่ได้

ดร.โสภณ ขำทัพ แสดงความเห็นเห็นว่า ผู้สอนต้องมีหลักพุทธธรรมที่ดี หลักกัลยาณมิตร ได้แก่ ๑) ปิโย น่ารัก ๒) ครุ น่าเคารพ ๓) ภาวนีโย นำเจริญใจ หรือนายกย่อง ๔) วตฺตา จ รู้จักพูดให้ได้ผล ชี้แจงให้เข้าใจ ๕) วจนกฺขโม อดทนต่อถ้อยคำ ๖) คมภีรณฺจ กถิ กตฺตา แกล้งเรื่องล้าลึกได้ ๗) โน จญฺฐาเน นิโยชเย ไม่ชักนำในอฐาน ต้องมีคุณสมบัติความเป็นครู ต้องรู้จักกลุ่มผู้เรียน ต้องเป็นบุคคลที่มีความพร้อมที่จะรับรู้ในสิ่งนั้น ต้องรู้เรื่อง “ปัญญา ๓” มีความพร้อมในเรื่องสุตมยปัญญา จินตามยปัญญา ภาวนามยปัญญา การเตรียมความพร้อมด้วย วุฒิธรรม ๔ ได้แก่ ๑) สัพบุริสังเสวะ (คบสัตบุรุษ) ๒) สัทธัมมัสสวนะ (ฟังธรรม) ๓) โยนิโสมนสิการ (ไตรตรองธรรม) ๔) ธัมมานุธัมมปฏิบัติ (ปฏิบัติสมควรแก่ธรรม)

รองศาสตราจารย์ ดร.วีระ บุญจริง แสดงความเห็นว่าคุณสอนสามารถเลือกสอนภายใต้เงื่อนไขที่เหมาะสม เมื่อพิจารณาเห็นแล้วว่าผู้เรียนมีความสุขหรือพูดอีกแบบก็คือสอนด้วยความใส่ใจ ผู้เรียนสามารถเลือกรับสื่อหรือเนื้อหาตามที่คุณเรียนต้องการ กล่าวได้ว่าเป็นการเรียนตามที่คุณสนใจ

รองศาสตราจารย์ ดร.เวทย์ บรรณกรกุล แสดงความเห็นว่าคุณสอนต้องรู้เรื่องภาษา รู้เรื่องเครื่องมือเทคโนโลยี ต้องมีคุณสมบัติของคุณสอน ได้แก่ กัลยาณมิตร ๗ และนิรุกติปฏิบัติสัมภีทา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมบูรณ์ วัฒนะ แสดงความเห็นว่าคุณควรจัดให้มีการฝึกอบรมคุณสอน จากนั้นคุณสอนจะไปสอนผู้เรียน ที่สำคัญคุณสอนต้องมีศรัทธา ๔ ประกอบด้วยเป็นสิ่งสำคัญ จุดเด่นที่คุณสร้างคือให้ความสำคัญในการพัฒนาจิตใจกับร่างกายควบคู่กันไป กิจกรรมพัฒนา จิตอาสา และการสร้างนวัตกรรม ที่สำคัญคือการฝึกสมาธิวิปัสสนาและให้ทำอย่างจริงจัง ต้องมีการปรับทัศนคติของคุณสอนเป็นอันดับแรกเพื่อหวังผลจริง ๆ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน แสดงความเห็นว่าคุณเตรียมความพร้อมด้านภาษาทำให้รู้ว่าทั้ง ๙ องค์มีความรู้เรื่องภาษาด้วย เหมือนพระพุทธเจ้าเรียนศิลปะ ๑๘ ประการ เป็นประโยชน์อย่างไรตอนพระพุทธเจ้าเป็นพุทธแล้ว ก็หมายความว่าต้องใช้ทุกสาขาเพื่อเหมาะกับคนที่ฟังธรรมว่าผู้ฟังเป็นใคร คนนี้ควรจะใช้มาติกา คนนี้น่าจะใช้ภาษามคธหรือภาษาท้องถิ่นนี้ละคือคำว่าศิลปศาสตร์ นวัตกรรมศาสตร์ก็คือคุณสมบัติที่ต้องมีในตัวคุณสอน เดี๋ยวนี้คุณมีทักษะอะไรและมี ความเชี่ยวชาญอะไร

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศุภกาญจน์ วิชานาติ แสดงความเห็นว่าคุณพัฒนาคนในฐานะพลเมืองให้เป็นมนุษย์ทั้งร่างกายและจิตใจ มีสติปัญญาความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรม ในการดำรงชีวิตอย่างสมดุล มีทักษะจำเป็นและสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข มีภาวะผู้นำ การเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยเน้นการเรียนรู้เพื่อสร้างเสริมแรงบันดาลใจให้มีชีวิตอยู่อย่างมีความหมาย การเรียนรู้เพื่อบ่มเพาะความคิดสร้างสรรค์ ความสามารถในการรังสรรค์สิ่งใหม่ ๆ การเรียนรู้เพื่อปลูกฝังจิตสาธารณะยึดประโยชน์ส่วนรวม การเรียนรู้เพื่อการนำไปปฏิบัติ มุ่งสร้างการทำงานให้เกิดผลสัมฤทธิ์ เป็นพลเมืองที่มีคุณภาพพึ่งพาตนเองได้และดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข คุณสอนต้องจัดการเรียนรู้ผ่านบริบทความเป็นจริง ลงมือปฏิบัติเพื่อให้เกิดประสบการณ์ และการสร้างโอกาสให้ผู้เรียนได้เข้าถึงสื่อเทคโนโลยี เครื่องมือ และแหล่งเรียนรู้ที่มีคุณภาพ ต้องเชื่อมโยงหรือสานสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับผู้สอนให้บรรลุตามเป้าหมายและเข้าถึงความรู้ในการเรียนการสอน นวัตกรรมศาสตร์

ดร.จักรกฤษณ์ สิริริน แสดงความเห็นว่าคุณสมบัติของผู้เรียนและผู้สอนนวัตกรรมศาสตร์ควรมีความเข้าใจในนวัตกรรมศาสตร์อย่างถ่องแท้โดยเฉพาะคุณสอน ควรทำความเข้าใจบริบทของคนรุ่นใหม่ (Generation Y) เพื่อการจัดกระบวนการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวัตกรรมศาสตร์ เพื่อเข้าถึงคนรุ่นใหม่ให้มากที่สุด ในส่วนของผู้เรียนไม่ต้องกังวลกับบริบทการรับรู้มากนักเนื่องจากคน Gen Y มีลักษณะพิเศษคือสามารถรับรู้ได้อย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะหากคุณสอนสามารถใช้สื่อสังคมออนไลน์และสื่อสมัยใหม่ก็สามารถปรับฐานคิดระหว่างคุณสอนและผู้เรียนเข้าหากันได้เป็นอย่างดี

รองศาสตราจารย์คณีย์ ปรีชาเพิ่มประสิทธิ์ แสดงความเห็นว่าคุณสมบัติอย่างน้อยของคนที่สอนนวัตศึกษาศาสตร์ได้ต้องทรงจำพระไตรปิฎกได้ เพื่อให้พอเห็นภาพว่านวัตศึกษาศาสตร์คืออะไร อาจจะมีคนแย้งว่าทำไมต้องแบ่งตามนวัตศึกษาศาสตร์ในเมื่อโบราณจารย์ก็แบ่งตามพระไตรปิฎกแล้ว อาจจะต้องบอกว่า ถ้าแบ่งเป็นนวัตศึกษาศาสตร์ทำให้เก็บหมวดธรรมได้กระชับขึ้น แต่ดูเหมือนพระอรุณภคจะอ้างอิงตามพระไตรปิฎกมากกว่า ผู้เรียนต้องมีความเพียรพยายามอย่างแรงกล้าและต้องเป็นคนที่ต้องทุ่มเทจึงควรเป็นพระมากกว่าฆราวาส การทรงจำ การท่องจำต้องใช้เวลาเป็นภาระหนักเพราะนวัตศึกษาศาสตร์บางข้อหนัก สมมติ เชื่อว่าเวैयाกรณะคือพระอภิธรรม ถ้ามองในแง่พระธรรมชั้นพระอภิธรรม ๔๒,๐๐๐ แล้ว เวैयाกรณะจะเรียนจบเมื่อไร ฉะนั้นวิธีแบบนี้ก็อาจจะเหมาะกับครั้งพุทธกาล

จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิในประเด็นความพร้อมของบุคคล สามารถสรุปได้ดังนี้

ตารางที่ ๔.๖ ความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิเกี่ยวกับการสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวัตศึกษาศาสตร์ในประเด็นความพร้อมของบุคคล

ลำดับ	รายชื่อ	สรุปบทสัมภาษณ์
๑	พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช)	<ul style="list-style-type: none"> ผู้สอนต้องมีความรู้ ความเข้าใจและเลือกความรู้ที่ดีที่สุดให้เหมาะสมกับผู้เรียน ต้องเห็นประโยชน์และคุณค่าของการเรียน เพื่อให้ประสบความสำเร็จต้องศึกษาและต้องฝึกฝน พร้อมทั้งฝึกการเขียนด้วย ปัญหาผู้เรียนในปัจจุบันคือเรียนเพื่อให้สอบได้อย่างเดียว
๒	พระธรรมกิตติเมธี, ดร. (เกษม สลฺยโต)	<ul style="list-style-type: none"> ผู้สอนต้องมีศิลปะ มีปฏิภาณและแตกฉานภาษาเพื่อใช้ในการสอน ใช้เทคโนโลยีเพื่อส่งเสริมและสนับสนุนการเรียนการสอน
๓	พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร. (สุทิพย์ อากาศโร)	<ul style="list-style-type: none"> ผู้สอนต้องมีความรู้ความเข้าใจในนวัตศึกษาศาสตร์และจิตของคน เลือกสารัตถธรรมให้เหมาะสมและสอนให้ตรงกับจิตของบุคคลจะทำให้เกิดประสิทธิผลต่อผู้เรียน
๔	พระมหาประนอม ธมฺมาลงกาโร	<ul style="list-style-type: none"> ปัจจุบันบุคคลผู้จะสอนนวัตศึกษาศาสตร์หายาก ที่มีบ้างก็เรียนรู้เองจึงขาดหลักการรองรับและขาดการศึกษาพระไตรปิฎกขั้นสูง

ตารางที่ ๔.๖ (ต่อ)

ลำดับ	รายชื่อ	สรุปบทสัมภาษณ์
๕	พระมหาพงศ์ศักดิ์ ธานีโย, ดร.	<ul style="list-style-type: none"> ผู้สอนต้องเข้าใจในสารัตถธรรม ต้องมีความรู้และความสามารถในการถ่ายทอดอย่างมีประสิทธิภาพ ต้องสร้างแรงบันดาลใจให้กับผู้เรียนให้เห็นถึงประโยชน์ส่วนตนและผู้อื่น
๖	พระมหาวัชรชัย สุธตตขโย, ผศ.ดร.	<ul style="list-style-type: none"> ผู้สอน ต้องมีพรหมวิหาร ๔ ผู้เรียน ต้องมีอิทธิบาท ๔
๗	พระมหามงคลกานต์ จิตธมโม, ผศ.ดร.	<ul style="list-style-type: none"> ผู้สอนต้องเก่ง มีคุณสมบัตินักปราชญ์คือ สุ จิ ปุ ลิ มีคุณภาพเพราะชาญฉลาดในเรื่องสัพบุริสธรรม ๗ มีคุณสมบัติพื้นฐานคือการถ่ายทอดและการสื่อสาร มีวิธีการสอนที่เหมาะสมกับบุคคลตามบัว ๔ เหล่า ผู้สอนและผู้เรียนต้องรู้วันวิงศ์ตฤศาศน์และปรัชญาตะวันตก
๘	แม่ชีไพเราะ ทิพย์ทัศน์, รศ.ดร.	<ul style="list-style-type: none"> ผู้สอนต้องมีฆราวาสธรรมเพื่อปรับให้ผู้เรียนมีสัมมาทิฐิ ผู้เรียนต้องมีบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ มีความสุขกับการใช้ชีวิตท่ามกลางบริโภคนิยม
๙	รศ.สุเชาวน์ พลอยชุม	<ul style="list-style-type: none"> หน้าที่ผู้สอนต้องมีความรู้ความเข้าใจในสิ่งที่จะสอนอย่างชัดเจน หน้าที่ผู้ฟังต้องพยายามฟัง จดจำและทำความเข้าใจ ผู้สอนจะสอนหรือแนะนำสิ่งใดต้อง “มี” ในสิ่งนั้นก่อน
๑๐	ดร.โสภณ ขำทัพ	<ul style="list-style-type: none"> ผู้สอนต้องมีหลักพุทธธรรมที่ดีได้แก่หลักกัลยาณมิตร ต้องรู้ปัญญา ๓ มีการเตรียมความพร้อมด้วยวุฒิธรรม ๔ มีคุณสมบัติความเป็นครูและรู้จักกลุ่มผู้เรียน
๑๑	รศ.ดร.วีระ บุญจริง	<ul style="list-style-type: none"> ผู้สอน “สอนด้วยความใส่ใจ” ผู้เรียน “เรียนตามที่ตนสนใจ”
๑๒	รศ.ดร.เวทย์ บรรณกรกุล	<ul style="list-style-type: none"> ผู้สอนต้องรู้เรื่องภาษาและเครื่องมือเทคโนโลยี ต้องมีคุณสมบัติของผู้สอนได้แก่กัลยาณมิตร ๗ และนิรุกติปฏิบัติสัมภทา

ตารางที่ ๔.๖ (ต่อ)

ลำดับ	รายชื่อ	สรุปบทสัมภาษณ์
๑๓	ผศ.ดร.สมบูรณ์ วัฒนชะ	<ul style="list-style-type: none"> มีการฝึกอบรมผู้สอนพร้อมทั้งปรับทัศนคติโดยผู้สอนต้องมีศรัทธา ๔ ให้ความสำคัญในการพัฒนาจิตใจกับร่างกายพร้อมทั้งกิจกรรมพัฒนา จิตอาสาและการสร้างนวัตกรรม การฝึกสมาธิวิปัสสนาให้ทำอย่างจริงจัง
๑๔	ผศ.ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน	<ul style="list-style-type: none"> รู้เรื่องภาษาจะทำให้มีความรู้และเข้าใจในวงศัศตาศาสตร์ ศิลปศาสตร์เป็นคุณสมบัติที่ต้องมีในตัวผู้สอน
๑๕	ผศ.ดร.ศุภกาญจน์ วิชานาติ	<ul style="list-style-type: none"> การพัฒนาคนให้เป็นคนดีอย่างยั่งยืนต้องให้เรียนรู้เพื่อเสริมสร้างแรงบันดาลใจให้มีชีวิตอยู่อย่างมีความหมาย ผู้สอนต้องสอนผ่านบริบทความเป็นจริงผ่านประสบการณ์ที่แท้จริงและสร้างโอกาสให้เกิดขึ้น สามารถเชื่อมโยงและสานสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนและผู้สอนเพื่อบรรลุเป้าหมาย
๑๖	ดร.จักรกฤษณ์ สิริริน	<ul style="list-style-type: none"> ผู้สอนต้องมีความเข้าใจในวงศัศตาศาสตร์อย่างถ่องแท้ จัดกระบวนการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาให้เหมาะสมกับบริบทของคน Gen Y ใช้เครื่องมือสมัยใหม่สามารถปรับฐานคิดระหว่างผู้สอนและผู้เรียนเข้าหากันได้
๑๗	รศ.दनัย ปรีชาเพิ่มประสิทธิ์	<ul style="list-style-type: none"> คุณสมบัติของผู้สอนนวงศัศตาศาสตร์อย่างน้อยต้องจำพระไตรปิฎกได้ ผู้เรียนต้องทุ่มเทและมีความเพียรพยายามอย่างมาก

สิ่งสำคัญในการสอนและการเรียนพระพุทธศาสนาคือความพร้อมของบุคคล ผู้สอนต้องมีความรู้ในอรรถะ สาระ ความหมายและความรู้ในพหุขณะการใช้คำ เพียบพร้อมและมีทั้งศาสตร์และศิลป์ในการสอนได้ตรงตามจริตหรืออัธยาศัยของผู้เรียน ผู้เรียนต้องเข้าใจวัตถุประสงค์ในการมาเรียนพระพุทธศาสนา เชื่อมมั่นในพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า มีความพยายามที่จะเรียนรู้ด้วยความอุตสาหะ มีใจจดจ่ออยู่กับการเรียน มีความคิดพิจารณาวิเคราะห์ตีความในเนื้อหาที่กำลังเรียน สร้างความเข้าใจในเนื้อหาพัฒนาความคิดให้เห็นจริงและนำไปสู่การปฏิบัติ การเรียนพระพุทธศาสนาที่ผู้สอนกับผู้เรียนต้องมองเห็นในสิ่งเดียวกัน ได้ยินความหมายที่เหมือนกัน ได้กลิ่นและรู้รสของพระธรรมเหมือนกัน สามารถซึบซับสัมผัสเนื้อหาที่กำลังเรียนและสอนได้เหมือนกัน ความพร้อมของ

บุคคลที่สำคัญต้องเกิดจากภายในของผู้เรียน สามารถหลีกเลี่ยงจากสิ่งเร้าภายนอกต่าง ๆ ได้ จะทำให้การเรียนพระพุทธศาสนามีประโยชน์ในมิติความพร้อมของบุคคล

๔.๖.๔ สรุปผลการบูรณาการการสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวังกส์ตฤศาสน์

การสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวังกส์ตฤศาสน์จำเป็นต้องสร้างรูปแบบให้เหมาะสมกับผู้สอนและผู้เรียน รวมถึงหลักสูตรและเนื้อหาที่จะใช้ในการเรียนการสอน จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิได้ให้หลักการไว้ดังนี้

พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต) แสดงความคิดเห็นว่า ประเด็นสำคัญคือ การสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวังกส์ตฤศาสน์คืออะไร เพื่ออะไร และมีวิธีการอย่างไร หากจะสอนด้วยคาถา ประการแรกคือโครงสร้างด้านภาษาของคาถา ประการที่สองคือสารัตถะ ประเด็นสาระหรือความหมายของแต่ละคาถา ประการสุดท้ายคือภาษาที่ใช้ในการสื่อสาร การสอนพระพุทธศาสนาแบบคาถาด้วยภาษาไทย เริ่มด้วยการศึกษาโครงสร้างของคาถาแบบต่าง ๆ แต่งเลียนแบบโครงสร้างนั้นด้วยภาษาไทย เช่น ปฐมยวตฺรฉันทิโนภาษาบาลีเทียบกับภาษาไทยได้แก่รูปแบบกลอนแปด โดยต้องคำนึงถึงความหมายที่ถูกต้องของคาถานั้นและคัดสรรคำด้วยสำนวนภาษาสุภาพและไพเราะ โครงสร้างถูกต้อง สารัตถะต้องมีและภาษาต้องดี จากนั้นจึงนำไปบูรณาการเป็นรูปแบบการสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวังกส์ตฤศาสน์

พระธรรมกิตติเมธี, ดร. (เกษม สลัญญโธ) แสดงความคิดเห็นว่า นิรุกติศาสตร์เป็นสิ่งสำคัญของนวังกส์ตฤศาสน์ ผู้สอนควรมีความสามารถในเชิงปฏิภาณ ตามปฏิสัมพันธ์ตามรรคด้วย

พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร. (สุทิพย์ อากาศโร) แสดงความคิดเห็นว่า กำหนดสารัตถธรรมเป็นแกนกลางหมุนด้วยนวังกส์ตฤศาสน์และครอบคลุมด้วยหลักไตรสิกขา

พระมหาประนอม ธมมาลงกาโร แสดงความคิดเห็นว่า ทำรูปแบบการสอนโดยเน้นกลุ่มผู้เรียนเป็นหลักในลักษณะของ Active Learning

พระมหาพงศ์ศักดิ์ ชานิโย, ดร. แสดงความคิดเห็นว่า นวังกส์ตฤศาสน์เป็นเครื่องมือและเป็นรูปแบบในการสอน ดูว่ารูปแบบลักษณะนี้เป็นลักษณะของพรรณนาโวหาร การเขียนงานวิชาการด้วยการนำตัวอย่างมาเป็นตัวตั้งแล้วนำไปสอนต่อก็เป็นรูปแบบที่เกิดขึ้นในชาติกะ ศึกษาโมดูลทางการศึกษาหากกำหนดกลุ่มคนจะทำได้ง่ายขึ้น

พระมหาฉัตรชัย สุธตตชโย, ผศ.ดร. แสดงความคิดเห็นว่า นวังกส์ตฤศาสน์สามารถนำมาสร้างเป็นรูปแบบการสอนได้แน่นอน ในลักษณะของ Active Learning โดยการอธิบายรูปแบบเดิมแล้วนำมาเป็นแนวทางในการสอน หรืออธิบายรูปแบบที่บูรณาการกับศาสตร์การสอนตะวันตก เมื่อบูรณาการแล้วทั้งสองทฤษฎีเป็นไปในทิศทางเดียวกันตามหลักวิชาการ วิธีการวิจัยมี ๓ กลุ่ม คือ กลุ่มแรกใช้ทฤษฎียืนยัน หมายความว่างานวิจัยที่เคยมีมาเป็นหลักฐานยืนยันว่ามีคนทำมาแล้ว กลุ่มที่สองใช้ทฤษฎียืนยัน หมายความว่าเก็บข้อมูลจากนักทฤษฎีหรือคนที่ทำงานเกี่ยวกับด้านนั้นเป็นผู้ยืนยัน และกลุ่มที่สามใช้ทฤษฎีและนักทฤษฎียืนยันเก็บข้อมูลทั้งจากเอกสารและผู้เชี่ยวชาญมายืนยันแนวทางของงานวิจัย

พระมหามงคลกานต์ จิตธมโม, ผศ.ดร. แสดงความเห็นว่ นวังคส์ตฤศาศนส์สามารถนำมาสร้างเป็นรูปแบบการสอนพระพุทธศาสนาได้ ตัวอย่างเช่น แบบปฏิปฐจณา ถาถามตอบย้อนกลับ การมีส่วนร่วม (Participation) การย้อนถาถามนอกจะทำให้ลูกศิษย์รู้แล้วเป็นการให้ทำให้อาจารย์ฉลาดขึ้นด้วย เพราะบางทีอาจารย์อาจจะลืมในสิ่งที่ตนเองมีอยู่ในใจ แต่พอลูกศิษย์ถาถามทำให้อาจารย์นึกถึงการรำลึกถึงเป็นการตอกย้ำความรู้ที่อาจารย์มีให้แน่นขึ้น การถาถามย้าเป็นสิ่งที่ดีในบางเรื่อง เหมือนหมอที่ผ่าตัดบ้อย ๆ มีความเชี่ยวชาญมีความชำนาญ คนเรียนไปฟังเรื่องเดิมก็ได้แง่มุมที่เพิ่มขึ้น บางเรื่องการถาถามย้าเป็นสิ่งที่ดี ทำให้เป็น Specialization เป็น Expert ได้ เพราะถาถามแต่เรื่องที่เป็นประโยชน์ เป็นวิธีแบบปฏิปฐจณา การถาถามเพื่อให้เกิดการตอบทำให้ผู้ถาถามผู้ตอบมีส่วนร่วมกัน ต่อมาก็สอนให้เห็นคุณค่าแท้คุณค่าเทียม วิธีกรคิดอย่างนี้เป็นตัวกรองทุกสิ่งทุกอย่างที่เข้ามาในชีวิตอย่างอัตโนมัติ

แม่ชีไพเราะ ทิพย์ทัศน์, รศ.ดร. แสดงความเห็นว่ ต้องมีรูปแบบที่สอนให้ผู้เรียนเข้าใจพยัญชนะ เป็นคนว่าง่าย เป็นพหุสูต ไม่ย่อหย่อนในไตรสิกขา ไม่เชื่อว่านวังคส์ตฤศาศนส์ที่มุ่งใช้กับนักบวชจะนำมาใช้กับนักเรียนได้ แต่การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ควรจะนำมาใช้ในการสอน ผู้เรียนสามารถใช้พระอธิธรรมได้โดยไม่จำเป็นต้องฉลาดเท่าพระพุทธเจ้า เพราะเป็นการใช้เพื่อกรทดลองของตนเอง นวังคส์ตฤศาศนส์ใหญ่เกินไปใช้พระอธิธรรมก็เพียงพอ จะสามารถทำให้เห็นว่าพระพุทธเจ้ายิ่งใหญ่ชี้ให้เห็นว่สิ่งที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ยังใช้ได้ ไม่ขึ้นอยู่กับการเปลี่ยนแปลงของโลก ใช้ธรรมะในการประยุกต์ในอาชีพต่าง ๆ โดยเฉพาะอาชีพระดับโลก จึงต้องรู้จักความพอดีเพื่อให้อธิรู้จักควบคุมตนเองได้

รองศาสตราจารย์สุเชาว์ พลอยชุม แสดงความเห็นว่ ถาพูดในแง่วิธีการสอน วิธีการถ่ายทอดไม่ได้รวมไปถึงความเข้าใจขึ้นอยู่กับความแตกต่างระหว่างบุคคล คนแบบนี้จะใช้วิธีแบบนี้วิธีการคงไปปรับประกันความเข้าใจของผู้เรียนไม่ได้ ผู้เรียนจำได้แค่นั้นไม่ว่จะสอนอะไรก็แล้วแต่สามารถใช้หลักหรือวิธีการของพระพุทธเจ้าได้ ถาวิธีนี้สอนพระพุทธศาสนาได้ผลสอนอย่างอื่นก็ได้ผลในการสอนจะมีคนอยู่สองคนคือ ผู้สอนและผู้เรียน ระหว่างคนสองคนนี้ใครทำหน้าที่อะไร แล้วคนที่จะทำหน้าที่นั้นได้ดีได้สำเร็จต้องมีคุณสมบัติที่พระพุทธศาสนาเรียกว่า “องค์” และ “คุณ” ต้องมีองค์ประกอบอะไรบ้าง คุณสมบัติอะไรบ้าง ไปถึงคนมีความแตกต่างมีอินทรีย์แตกต่างจะเรียนได้ไม่เท่ากัน หน้าที่ของผู้สอนจึงต้องแยกแยะผู้เรียนได้ ต้องเข้าใจผู้เรียนแล้วจัดกระบวนการสอนกรเรียนรู้อให้เหมาะกับผู้เรียน ซึ่งเป็นความยากที่ผู้สอนจะแยกแยะผู้เรียนได้ถูกต้องชัดเจน กรณิพระพุทธเจ้าท่านแยกแยะผู้เรียนได้ว่าคนที่ฉลาดเอาแบบนี้และคนอ้อจฉริยะเอาแบบนี้

ดร.โสภณ ขำทัพ แสดงความเห็นว่ ควรทำรูปแบบที่สามารถนำไปใช้ได้จริงในชีวิตประจำวันโดยมีศีลเป็นพื้นฐานในกรอบของไตรสิกขา

รองศาสตราจารย์ ดร.วิระ บุญจริง แสดงความเห็นว่ สามารถสร้างรูปแบบการเรียนรู้จากสถานการณ์จริง คือเรียนรู้จากการใช้ปัญหาเป็นฐาน (Problem-based Learning) และเรียนรู้แบบกรลงมือทำ (Learning by Doing) พุดอีกแบบคือสอนแบบไม่ได้สอน เหตุผลหลักก็คือผู้เรียนในยุคปัจจุบันเป็นยุคที่ผู้เรียนสามารถเลือกรับสื่อหรือเนื้อหาตามที่ต้องการหรือเรียนตามทีตนสนใจ ส่วนผู้สอนในยุคปัจจุบันเป็นยุคที่ผู้สอนสามารถเลือกสอนภายใต้เงื่อนไขที่เหมาะสม หรือสอนด้วยความใส่ใจ

รองศาสตราจารย์ ดร.เวทย์ บรรณกรกุล แสดงความเห็นว่าการศึกษานานวัคส์ตฤศาสน์มาใช้สอนหรือสร้างสื่อธรรมะข้อใดข้อหนึ่ง สมมติ “ตัณหา” แล้วสามารถพูดเป็นเรื่องเล่า ๙ แบบจะสุดยอดมาก สรุปรูปเวทิลละถาม ตอบและสอบอารมณ์เหมือนสอบอารมณ์ก็มีมาตรฐาน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมบูรณ์ วัฒนะ แสดงความเห็นว่าการศึกษานานวัคส์ตฤศาสน์มาวิเคราะห์หาความเหมาะสมกับทฤษฎีการสอนที่เลือกใช้

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน แสดงความเห็นว่าการศึกษานานวัคส์ตฤศาสน์มาใช้สอนแต่ละคนอาจจะเชี่ยวชาญเฉพาะเรื่อง แต่พระอานนท้อาจจะได้ทั้ง ๙ องค์เลย นวัคส์ตฤศาสน์คือรูปแบบหนึ่งของการปรากฏบันทึกคำสอนในพระพุทธศาสนา ซึ่งมาจากทั้งพระพุทธรเจ้า พระสงฆ์สาวกหรือเทวดา เป็นต้น เพราะฉะนั้นนวัคส์ตฤศาสน์ไม่ได้มีวัตถุประสงค์ให้เป็นเครื่องมือหรือรูปแบบให้ทำอะไร เพียงให้รู้ว่าคุณนอกจากเรามีพระไตรปิฎก ๓ แล้วยังมีส่วยย่อยเป็นรายละเอียดอีก ๙ องค์เท่านั้นเอง

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศุภกาญจน์ วิชานาติ แสดงความเห็นว่าการศึกษานานวัคส์ตฤศาสน์แต่ละองค์ที่สนใจมาสังเคราะห์กับโครงสร้างรูปแบบการสอนตามแนวพุทธ ได้แก่รูปแบบวิธีการสอนแบบอุปมาอุปไมย แบบปจฺฉาวิสังขนา แบบธรรมสภาจฺฉา แบบอริยสัจ ๔ แบบสืบสวนตามแนวพุทธศาสตร์ แบบไตรสิกขา แบบเบญจขันธ์ แบบตามหลักพหุสูต แบบการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ และ โดยสามารถบูรณาการกับทักษะการเรียนรู้แห่งศตวรรษที่ ๒๑ ได้อีกด้วย

ดร.จักรกฤษณ์ สิริริน แสดงความเห็นว่าการศึกษานานวัคส์ตฤศาสน์มาใช้สอนแต่ละคนอาจจะเชี่ยวชาญเฉพาะเรื่อง แต่พระอานนท้อาจจะได้ทั้ง ๙ องค์เลย นวัคส์ตฤศาสน์คือรูปแบบหนึ่งของการปรากฏบันทึกคำสอนในพระพุทธศาสนา ซึ่งมาจากทั้งพระพุทธรเจ้า พระสงฆ์สาวกหรือเทวดา เป็นต้น เพราะฉะนั้นนวัคส์ตฤศาสน์ไม่ได้มีวัตถุประสงค์ให้เป็นเครื่องมือหรือรูปแบบให้ทำอะไร เพียงให้รู้ว่าคุณนอกจากเรามีพระไตรปิฎก ๓ แล้วยังมีส่วยย่อยเป็นรายละเอียดอีก ๙ องค์เท่านั้นเอง

รองศาสตราจารย์ดุษณี ปรีชาเพิ่มประสิทธิ์ แสดงความเห็นว่าการศึกษานานวัคส์ตฤศาสน์มาใช้สอนแต่ละคนอาจจะเชี่ยวชาญเฉพาะเรื่อง แต่พระอานนท้อาจจะได้ทั้ง ๙ องค์เลย นวัคส์ตฤศาสน์คือรูปแบบหนึ่งของการปรากฏบันทึกคำสอนในพระพุทธศาสนา ซึ่งมาจากทั้งพระพุทธรเจ้า พระสงฆ์สาวกหรือเทวดา เป็นต้น เพราะฉะนั้นนวัคส์ตฤศาสน์ไม่ได้มีวัตถุประสงค์ให้เป็นเครื่องมือหรือรูปแบบให้ทำอะไร เพียงให้รู้ว่าคุณนอกจากเรามีพระไตรปิฎก ๓ แล้วยังมีส่วยย่อยเป็นรายละเอียดอีก ๙ องค์เท่านั้นเอง

จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิในประเด็นการใช้นวัคส์ตฤศาสน์เพื่อการสร้างรูปแบบการสอนพระพุทธศาสนา สามารถสรุปได้ดังนี้

ตารางที่ ๔.๗ ความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิเกี่ยวกับการใช้นวัคส์ตฤศาสน์เพื่อการสร้างรูปแบบการสอนพระพุทธศาสนา

ลำดับ	รายชื่อ	สรุปบทสัมภาษณ์
๑	พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช)	<ul style="list-style-type: none"> ต้องเข้าใจว่าวิธีการสอนตามนวัคส์ตฤศาสน์เป็นอย่างไร มีวิธีการและเพื่ออะไร โครงสร้าง สาระและภาษาต้องถูกต้องและดี นำไปบูรณาการเป็นรูปแบบการสอนพระพุทธศาสนาตามนวัคส์ตฤศาสน์

ตารางที่ ๔.๗ (ต่อ)

ลำดับ	รายชื่อ	สรุปบทสัมภาษณ์
๒	พระธรรมกิตติเมธี, ดร. (เกษม สถลโต)	<ul style="list-style-type: none"> ผู้สอนควรมีความแตกฉานในเชิงภาษาและไหวพริบในการโต้ตอบตามแนวปฏิสัมพันธ์ทามรรค
๓	พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร. (สุทิตย์ อากาศโร)	<ul style="list-style-type: none"> กำหนดสารัตถธรรมเป็นแกนกลาง หมุนด้วยนวัจนศาสตร์และครอบคลุมด้วยหลักไตรสิกขา
๔	พระมหาประนอม ธมมาลงกาโร	<ul style="list-style-type: none"> ทำรูปแบบการสอนโดยเน้นกลุ่มผู้เรียนเป็นหลัก ในลักษณะของ Active Learning
๕	พระมหาพงศ์ศักดิ์ ฐานิโย, ดร.	<ul style="list-style-type: none"> ใช้นวัจนศาสตร์เป็นเครื่องมือและรูปแบบในการสอน ศึกษารูปแบบในการสอนเพื่อกำหนดกลุ่มคนเรียนให้เหมาะสม
๖	พระมหาวัชรชัย สุตตตโย, ผศ.ดร.	<ul style="list-style-type: none"> นวัจนศาสตร์สามารถนำมาสร้างเป็นรูปแบบการสอนได้ โดยการสร้างรูปแบบการสอนในลักษณะ Active Learning อธิบายด้วยบูรณาการกับศาสตร์ตะวันตก เพื่อให้ได้หลักวิชาการและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน
๗	พระมหามงคลกานต์ จิตธมโม, ผศ.ดร.	<ul style="list-style-type: none"> นำนวัจนศาสตร์มาสร้างรูปแบบการสอนในลักษณะ การมีส่วนร่วมด้วยการถาม-ตอบ สอนให้เห็นคุณค่าแท้คุณค่าเทียมเพื่อเป็นเครื่องมือกรองสิ่งที่จะเข้ามาได้อย่างอัตโนมัติ
๘	แม่ชีโพเราะ ทิพย์ทัศน์, รศ.ดร.	<ul style="list-style-type: none"> ไม่เชื่อว่านวัจนศาสตร์ที่มุ่งใช้กับนักบวชจะนำมาใช้กับนักเรียนได้ แต่น่าจะนำมาใช้แลกเปลี่ยนการเรียนรู้ในการสอน
๙	รศ.สุเชาวน์ พลอยชุม	<ul style="list-style-type: none"> วิธีการถ่ายทอดขึ้นอยู่กับความแตกต่างระหว่างบุคคล ผู้สอนและผู้เรียนต้องมีองค์ประกอบและคุณสมบัติ ที่ทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า “องค์” และ “คุณ” หน้าที่ของผู้สอนจึงต้องแยกแยะผู้เรียน เข้าใจผู้เรียน และจัดกระบวนการเรียนรู้ให้เหมาะกับผู้เรียน
๑๐	ดร.โสภณ ขำทัพ	<ul style="list-style-type: none"> ควรทำรูปแบบที่สามารถนำไปใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน โดยมีศีลเป็นพื้นฐานในกรอบของไตรสิกขา

ตารางที่ ๔.๗ (ต่อ)

ลำดับ	รายชื่อ	สรุปบทสัมภาษณ์
๑๑	รศ.ดร.วีระ บุญจริง	<ul style="list-style-type: none"> • สามารถสร้างรูปแบบการเรียนรู้จากสถานการณ์จริง คือเรียนรู้จากการใช้ปัญหาเป็นฐานและเรียนรู้แบบลงมือทำ • เพราะผู้เรียนสามารถเลือกรับเนื้อหาที่ต้องการเรียน และผู้สอนสามารถเลือกสอนภายใต้เงื่อนไขที่เหมาะสม
๑๒	รศ.ดร.เวทย์ บรรณกรกุล	<ul style="list-style-type: none"> • นำนวัตศาสตร์มาใช้สอนหรือสร้างสื่อธรรมะข้อใดข้อหนึ่งแล้วพูดเป็นเรื่องเล่า ๙ แบบ
๑๓	ผศ.ดร.สมบูรณ์ วัฒนนะ	<ul style="list-style-type: none"> • นำนวัตศาสตร์มาวิเคราะห์หาความเหมาะสมกับทฤษฎีการสอนที่เลือกใช้
๑๔	ผศ.ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน	<ul style="list-style-type: none"> • นวัตศาสตร์ คือรูปแบบหนึ่งของการปรากฏบนที่คำสอนในพระพุทธศาสนา • นวัตศาสตร์ ไม่ได้มีวัตถุประสงค์ให้เป็นเครื่องมือหรือรูปแบบให้ทำอะไร • ให้รู้ว่านอกจากพระไตรปิฎกแล้ว ยังมีส่วนย่อยอีก ๙ องค์
๑๕	ผศ.ดร.ศุภกาญจน์ วิชานาติ	<ul style="list-style-type: none"> • ต้องนำ นวัตศาสตร์ แต่ละองค์ที่สนใจมาสังเคราะห์กับโครงสร้างรูปแบบการสอนตามแนวพุทธ • สามารถบูรณาการกับทักษะการเรียนรู้แห่งศตวรรษที่ ๒๑ ได้
๑๖	ดร.จักรกฤษณ์ สิริริน	<ul style="list-style-type: none"> • ควรเน้นที่การสร้างสื่อบนพื้นฐานของโครงสร้างสารัตถธรรม และนิรุกติศาสตร์ เชื่อมโยงองค์ประกอบทั้ง ๓ มิติ • นวัตศาสตร์ควรอิงตามกระบวนการของทฤษฎีการเรียนรู้และควรเน้นการสร้างสื่อตามแนวคิดการจัดการเรียนการสอนในศตวรรษที่ ๒๑
๑๗	รศ.दनัย ปรีชาเพิ่มประสิทธิ์	<ul style="list-style-type: none"> • ต้องทำความเข้าใจนวัตศาสตร์ให้ชัดเจน เพื่อนำมาบูรณาการเป็นรูปแบบหรือวิธีการ

จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิในประเด็นนี้ สรุปได้ว่าผู้ทรงคุณวุฒิมีความเห็นว่าสามารถนำ นวัตศาสตร์มาเป็นแนวทางในการสอนพระพุทธศาสนาได้ ขึ้นอยู่กับวิธีการและหลักการว่าจะนำมาประยุกต์ใช้ได้อย่างไร จึงจะประสบผลสำเร็จ เกิดการเปลี่ยนแปลงในการเรียนรู้พระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง

๔.๗ สรุปบูรณาการการสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวังกส์ตฤคศาสตร์

การบูรณาการการสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวังกส์ตฤคศาสตร์ ด้วยหลักการ ๔ ประเด็น คือ มิติองค์รวมของโครงสร้าง มิติสารัตถธรรม มิตินิรุกติศาสตร์ และมิติความพร้อมของบุคคล สามารถสังเคราะห์ได้ดังนี้

จากการศึกษาถึงการสอนแบบนวังกส์ตฤคศาสตร์ทั้ง ๙ กลุ่มสามารถแบ่งตามโครงสร้างได้ ๓ ประการ คือ ลักษณะบรรยาย ลักษณะบรรยายพร้อมบทกวี และลักษณะกวี ซึ่งเป็นแนวทางที่พระพุทธเจ้าทรงใช้เผยแผ่สั่งสอนพระพุทธศาสนาอย่างยาวนาน ผลสำเร็จของการสอนตามแนวทางนี้ทำให้เกิดพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า เกิดพุทธบริษัทที่มีจิตศรัทธาพร้อมที่จะน้อมนำเอาพระธรรมคำสั่งสอนมาเป็นแนวทางแห่งการปฏิบัติ การเสริมสร้างพฤติกรรมที่เหมาะสมทั้งพุทธิพิสัย จิตพิสัยและเกิดเป็นทักษะพิสัยตามอนุกรมวิธานของบลูม จึงต้องอาศัยการนำนวังกส์ตฤคศาสตร์ในมิติองค์รวมของโครงสร้างมาเป็นเสริมสร้างอนุกรมวิธานของบลูม ทำให้เกิดการพัฒนาทักษะของคนตามกรอบแนวคิด ทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑ การสอนพระพุทธศาสนาตามแนวทางนี้ก็เช่นเดียวกัน เมื่อนำนวังกส์ตฤคศาสตร์ตามลักษณะมิติองค์รวมของโครงสร้างมาเสริมสร้างหลักสูตรการเรียนการสอนในปัจจุบัน จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของการเรียนพระพุทธศาสนาที่เข้าถึงผู้เรียนได้ตรงจุด เพราะความแตกต่างของคนจึงทำให้วิธีการสอนต้องหลากหลายตามความถนัด เหมาะสมและความชอบของคน เกิดการผสมผสานทำให้วิธีการเรียนมีคุณภาพขึ้น คนเรียนเกิดความประทับใจ เกิดการวิเคราะห์ และสังเคราะห์นำคำสอนไปใช้ได้ถูกต้องตามความเป็นจริง

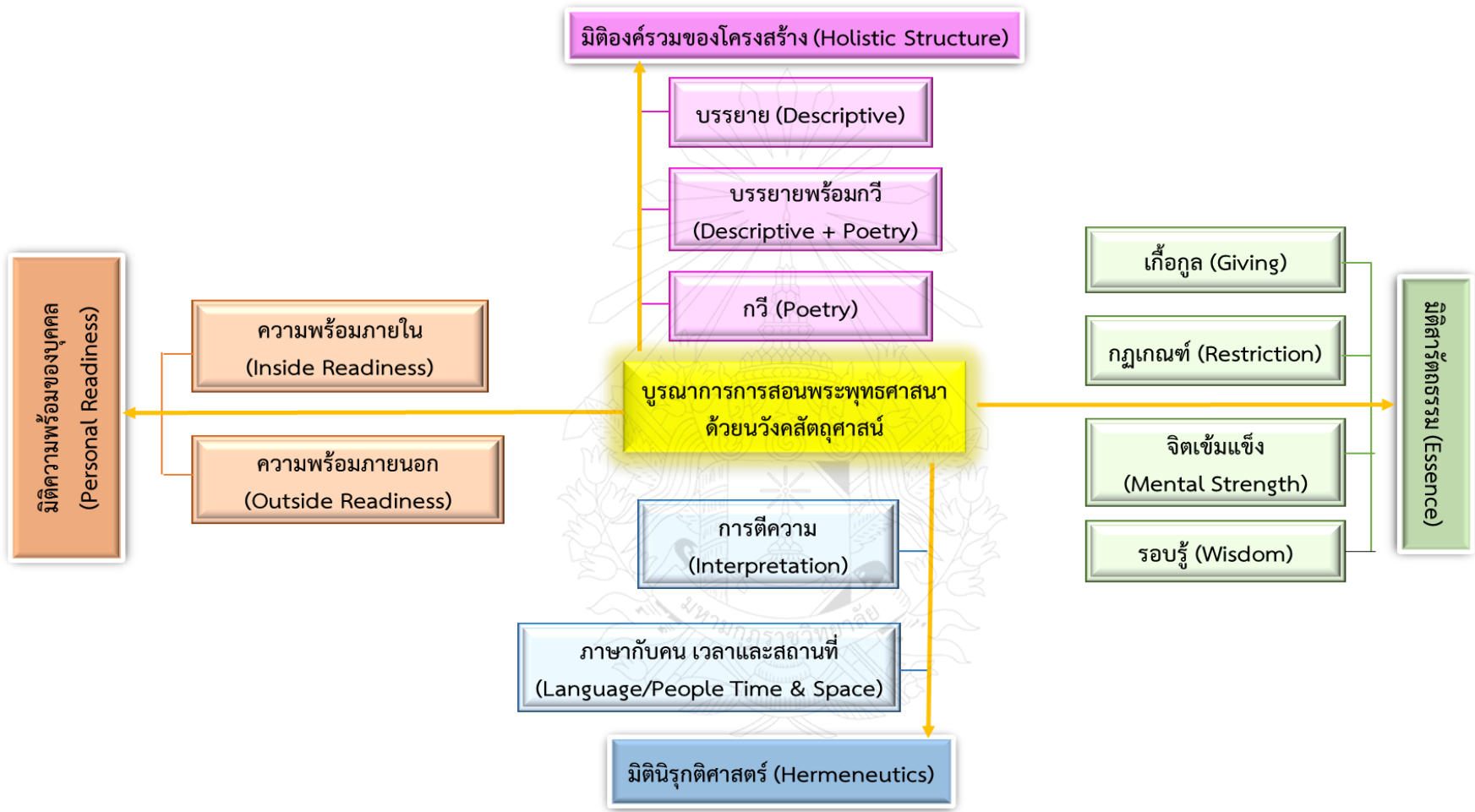
องค์ความรู้หรือสารัตถธรรมของคำสอนในพระพุทธศาสนา ก็เพื่อแก้ทุกข์ของคน หากการเรียนการสอนได้นำนวังกส์ตฤคศาสตร์มาผสมผสาน ทำให้เกิดทักษะในส่วนของจิตใจที่มีคุณธรรม ด้วยคำสอนในพระพุทธศาสนา มุ่งเน้นให้คนทำแต่สิ่งที่เป็นกุศลและละอกุศล คุณธรรมจึงเกิดในจิตใจของคนพร้อมที่จะให้เพื่อความสุขของผู้อื่นโดยไม่มีเงื่อนไข การปฏิบัติตามกฎเกณฑ์การอยู่ร่วมกันของคนในสังคม ฝึกฝนปฏิบัติตนเพื่อให้มีจิตใจเข้มแข็งด้วยหลักยึดที่ถูกต้อง พัฒนาทักษะให้เป็นคนรอบรู้ ในทั้งในสารัตถธรรมและทักษะในการดำรงชีวิต พัฒนาค้นหาความสามารถเพื่อสร้างโอกาสที่ดีให้เกิดขึ้น นำความรู้มาประกอบวิชาชีพเพื่อความก้าวหน้าในการทำงาน พัฒนาทักษะความคิดและทักษะการใช้ชีวิตได้อย่างเหมาะสม ดำรงตนอยู่ในสภาวะแห่งความเปลี่ยนแปลงของโลกได้ทันตามสถานการณ์อิทธิพลของเทคโนโลยี พฤติกรรมเหล่านี้ทำให้คนในสังคมมีความเกื้อกูลกันและกัน พร้อมจะยอมรับและปฏิบัติตามกฎเกณฑ์กติกาของสังคมอย่างเคร่งครัด มีจิตใจแน่วแน่ในการทำความดี เพื่อประโยชน์ของตนและผู้อื่น สร้างปัญญาที่แท้จริงด้วยความเข้าใจชีวิตตามหลักของความเป็นจริง ด้วยการสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวังกส์ตฤคศาสตร์ในมิติสารัตถธรรม

หลักการสอนที่สำคัญหรือหัวใจของการสอนก็คือการสื่อสารระหว่างผู้สอนและผู้เรียน พระพุทธองค์ทรงเป็นครูผู้ยิ่งใหญ่คนสำคัญของโลก ด้วยวิธีการสอนที่มุ่งเฉพาะตนของผู้ฟังจนเกิดประสิทธิผลดังในอดีตกาล นวังกส์ตฤคศาสตร์ทั้ง ๙ หมวดจึงเป็นลักษณะการสื่อสารที่ถ่ายทอดสู่ผู้ฟังได้อย่างเหมาะสม ภาษาที่ทรงใช้เป็นไปตามสถานการณ์ของการสอนเฉพาะหน้า เมื่อผู้สอนกับผู้ฟังมีความเข้าใจตรงกันด้วยการตีความที่เหมือนกันอย่างถูกต้อง ผู้ฟังก็จะประทับใจและซึมซับคำสอนเหล่านั้นไปปฏิบัติจนเกิดผลดีต่อตนเอง พระพุทธองค์ทรงใช้ภาษาที่เหมาะสมกับคน สถานที่และ

เป็นไปตามกาลเทศะที่สมควร พระองค์ทรงอัจฉริยะในด้านการใช้ภาษาเพราะเป็นคำสอนที่ลึกซึ้ง กินใจ เปรียบเหมือนหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่คนหลงทางและจุดเทียนในที่มืดแก่ บรรดาสรรพสัตว์ทั้งมนุษย์และเทวดา เมื่อนำหลักคำสอนในนวัคส์ตฤศาสน์ไปเสริมสร้างการสอนในปัจจุบัน เป็นการจุดประกายให้เกิดการพัฒนาการสอนที่เหมาะสมกับผู้เรียน เมื่อเข้าใจในเนื้อหา ก็สามารถพัฒนาตนเองไปสู่จุดที่ต้องการได้ เกิดแรงจูงใจให้นำหลักธรรมคำสอนนั้นไปปฏิบัติเป็น แนวทางแห่งการหลุดพ้นได้ในที่สุด

การสอนพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในนวัคส์ตฤศาสน์ ต้องอาศัยความพร้อมของบุคคลที่จะ รับองค์ความรู้จากผู้สอน ความพร้อมของบุคคลมี ๒ ด้าน คือความพร้อมภายนอกและความพร้อม ภายใน เมื่ออาศัยความพร้อมทั้ง ๒ ด้านย่อมมีประสิทธิภาพในการสอนพระพุทธศาสนา ความพร้อม ของบุคคลที่เกิดจากองค์ประกอบภายนอก เกิดจากประสาทสัมผัสทั้ง ๕ ที่รับรู้ต่อเรื่องหรือเหตุการณ์ ที่สอน ประสาทสัมผัสทั้ง ๕ ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ที่กระทบต่อรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ แล้ว เกิดการรับรู้ที่ตรงกันย่อมสร้างความเข้าใจ ด้วยเหตุนี้การวิเคราะห์ สังเคราะห์และเลียนแบบจนทำให้เกิดทักษะในการดำเนินชีวิต ต้องอาศัยความพร้อมทางด้านนี้สำคัญ จึงทำให้เกิดการเรียนรู้ โดยเฉพาะการเลียนแบบ ยังต้องอาศัยความพร้อมในการสังเกตเพื่อนำแบบที่ปรากฏมาประยุกต์ใช้ การสอนพระพุทธศาสนาจึงจำเป็นต้องให้ผู้ฟังมีความพร้อมทางอายตนะหรือประสาทสัมผัสดังกล่าว จึงจะทำให้การสอนมีประสิทธิภาพ การสอนพระพุทธศาสนาตามนวัคส์ตฤศาสน์ยังต้องใช้โสต ประสาทมาก เพราะต้องฟังให้ลึกซึ้งจึงจะเข้าใจในอรรถะ ความตั้งใจฟังอย่างลึกซึ้งนั้นคือความพร้อม ของบุคคลในส่วนตัวประกอบภายนอก ในส่วนของความพร้อมบุคคลที่เกิดจากองค์ประกอบภายใน คือความพร้อมแห่งอินทรีย์ที่เต็มเปี่ยม ย่อมทำให้เกิดประสิทธิภาพในการเข้าถึงธรรมตามคำสอนใน นวัคส์ตฤศาสน์ ดังปรากฏข้อความอยู่เสมอว่า ผู้บรรลุดุธรรมต้องอาศัยความเต็มเปี่ยมหรือถึงพร้อม ด้วยอินทรีย์ อินทรีย์ในที่นี้คือความพร้อมของบุคคลที่มีความเชื่อมั่นในการปฏิบัติตาม (ศรัทธา) ความ เพียรพยายามที่จะปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง (วิริยะ) ความระลึกรู้ในการปฏิบัติอยู่เสมอ (สติ) ความจดจ่อ อยู่ในภาวะปฏิบัติ (สมาธิ) และความรอบรู้ในสภาวะที่ปรากฏ (ปัญญา) เมื่อองค์ประกอบทั้ง ๕ นี้เต็ม เปี่ยมจึงเกิดประสิทธิภาพในการรับรู้ตามองค์ธรรมในนวัคส์ตฤศาสน์นั้น

ดังนั้น บุรณาการการสอนพระพุทธศาสนาด้วยนวัคส์ตฤศาสน์ สามารถสรุปได้ดังภาพ ต่อไปนี้

ภาพที่ ๔.๖ สรุปการบูรณาการการสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวัคส์ตฤศาสตร์

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวงศัตถุศาสตร์” ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลปฐมภูมิ ทฤษฎี เอกสารวิชาการ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้กำหนดกรอบแนวคิดในการศึกษาขอบเขตเนื้อหาการวิจัย รวมถึงการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัย โดยมีวัตถุประสงค์ ๔ ประการ คือ เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการสอน เพื่อศึกษานวงศัตถุศาสตร์ เพื่อบูรณาการการสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวงศัตถุศาสตร์และเพื่อนำเสนอแนวทางและการสร้างองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับ “รูปแบบการสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวงศัตถุศาสตร์” โดยศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารและการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิใน ๔ ประเด็นหลักคือ ประเด็นการสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวงศัตถุศาสตร์ในมิติองค์รวมของโครงสร้าง ประเด็นการสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวงศัตถุศาสตร์ในมิติสารัตถธรรม ประเด็นการสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวงศัตถุศาสตร์ในมิตินิติศาสตร์ และประเด็นการสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวงศัตถุศาสตร์ในมิติความพร้อมของบุคคล มาบูรณาการกับอนุกรมวิธานของบลูมและกรอบแนวคิดทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑ ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๒ องค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับรูปแบบการสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวงศัตถุศาสตร์

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

ในการศึกษาวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลจากการทำวิจัยทุกขั้นตอนตามวัตถุประสงค์ เพื่อค้นหาแนวทางการสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวงศัตถุศาสตร์ ผลวิจัยพบว่า

๕.๑.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการสอน

วิวัฒนาการการศึกษาของไทยมีมาตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงปัจจุบัน การศึกษามีการพัฒนาให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมและรองรับกับการพัฒนาประเทศ การเรียนการสอนทำให้คนคิดวิเคราะห์ และเกิดทักษะการเรียนรู้เพื่อนำไปสู่ความเป็นเลิศ แม้แต่การสอนพระพุทธศาสนาก็ใช้แนวคิดทฤษฎีนี้เป็นฐานในการศึกษาโดยมีการศึกษาแบบแบ่งเป็นลำดับขั้น เพื่อสร้างความเป็นเลิศดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

๑. อนุกรมวิธานของบลูม

การศึกษาจะประสบความสำเร็จและมีประสิทธิภาพได้ผู้สอนจะต้องกำหนดจุดมุ่งหมายให้ชัดเจน โดยอาศัยหลักจิตวิทยาพื้นฐานและการเรียนรู้เกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ ว่ามนุษย์จะเกิดการเรียนรู้ในด้านสติปัญญา ด้านร่างกายและด้านจิตใจ จากหลักการนี้จึงกำหนดเป็นระบบจำแนกจุดมุ่งหมายทางการศึกษาตามวัตถุประสงค์เป็นพุทธิพิสัย จิตพิสัยและทักษะพิสัย

พุทธิพิสัย หมายถึง การเรียนรู้ให้เกิดความสามารถด้านสติปัญญาโดยแบ่งเป็น ๖ ระดับ คือ ๑) ความรู้ เป็นความสามารถในการจำเนื้อหาความรู้และจำได้เมื่อต้องการใช้ ๒) ความเข้าใจ เป็นการเข้าใจความหมายของเนื้อหาสาระ ตีความหรือสรุปความสำคัญสิ่งที่เรียนได้ ๓) การนำไปใช้ เป็นการนำเอาเนื้อหาสาระ หลักการ ความคิดและทฤษฎีต่าง ๆ ไปใช้ในสถานการณ์ต่าง ๆ ๔) การวิเคราะห์ เป็นความสามารถในการแยกเนื้อหาให้เป็นส่วนย่อยเพื่อค้นหาองค์ประกอบ โครงสร้างหรือความสัมพันธ์ระหว่างส่วนย่อยนั้น ซึ่งจะสามารถวิเคราะห์ได้ก็เมื่อเข้าใจเนื้อหา ๕) สังเคราะห์ เป็นความสามารถที่จะนำองค์ประกอบหรือส่วนย่อยเข้ามารวมกัน เพื่อให้เป็นภาพที่สมบูรณ์เกิดความกระจ่างในสิ่งเหล่านั้น และ ๖) การประเมินค่า เป็นการประเมินผลของการเรียน พุทธิพิสัยจึงเป็นความสามารถที่เกิดจากการเรียนรู้ด้านสติปัญญาที่มนุษย์สามารถสร้างขึ้นได้จากการศึกษา

จิตพิสัย หมายถึง การเรียนรู้ที่มีจุดประสงค์เกี่ยวกับด้านจิตใจ ความรู้สึก ความสนใจ ความซาบซึ้งและสร้างค่านิยมให้เกิดขึ้นในใจโดยแบ่งเป็น ๕ ระดับ คือ ๑) การรับรู้ เป็นสิ่งที่ผู้เรียนได้รับรู้ เป็นค่านิยมที่ต้องการจะปลูกฝังในตัวผู้เรียนเมื่อได้รับประสบการณ์จากสภาพแวดล้อม แล้วเกิดความเข้าใจเก็บเรื่องราวต่าง ๆ ได้ถูกต้อง ๒) การตอบสนอง เป็นสิ่งที่ผู้เรียนได้รับรู้และเกิดความสนใจในสิ่งนั้น แล้วตอบสนองในลักษณะใดลักษณะหนึ่งหรือเริ่มมีปฏิริยาตอบสนองต่อประสบการณ์ที่รับมา ด้วยการแสดงความคิดเห็น ลองทำตามและพูดคุย ๓) การสร้างค่านิยม เป็นสิ่งที่ผู้เรียนได้รับประสบการณ์เกี่ยวกับค่านิยมแล้วเห็นคุณค่า ทำให้ผู้เรียนมีทัศนคติที่ดีต่อสิ่งนั้น เมื่อรับรู้ ตอบสนอง เห็นคุณค่าที่ดี เกิดความคิดที่ดีจึงสร้างค่านิยมที่ดีนั้นให้เกิดขึ้นกับตนเอง ๔) การจัดรวบรวม เป็นการที่ผู้เรียนรับสิ่งที่ตนเห็นคุณค่าเข้ามาอยู่ในตนเอง ด้วยการคิดพิจารณาหาความสัมพันธ์ของสิ่งนั้น ให้มีความสำคัญและรวบรวมมาจัดเป็นระบบ และ ๕) การสร้างลักษณะนิสัยจากค่านิยม เป็นการที่ผู้เรียนปฏิบัติตามค่านิยมที่ตนรับมาอย่างสม่ำเสมอและทำจนกระทั่งเป็นนิสัย กลายเป็นความประพฤติ คุณสมบัติหรือลักษณะนิสัยประจำตัว

ทักษะพิสัย หมายถึง การเรียนรู้ที่มีจุดประสงค์เกี่ยวกับทักษะในการเคลื่อนไหวและการใช้อวัยวะต่าง ๆ ของร่างกายจากง่ายไปยาก แบ่งเป็น ๕ ระดับ คือ ๑) การเลียนแบบ เป็นการกระทำอันเกิดจากแรงผลักดันภายในและการทำซ้ำ การกระทำที่ต้องใช้ความพยายามก่อน จนกระทั่งถึงขั้นการเลียนแบบได้โดยคล่องแคล่ว ๒) การทำตามข้อกำหนด เป็นการทำตามคำสั่ง เลือกทำในสิ่งที่ตนเองชอบจนทำเป็นนิสัย ๓) การทำอย่างมีคุณภาพ เป็นการทำด้วยความละเอียด ประณีต เกิดความแม่นยำ และทำงานได้มีคุณภาพ ๔) การผสมผสาน เป็นการใช้ความรู้ความสามารถได้อย่างสัมพันธ์กันเป็นอย่างดี และ ๕) การปรับตัว เป็นการกระทำโดยอัตโนมัติ โดยธรรมชาติ และเป็น การกระทำที่เกิดจากความพึงพอใจของตน

อนุกรมวิธานของบลูมที่อาศัยหลักจิตวิทยาพื้นฐานและพฤติกรรมของมนุษย์ ทำให้เกิดเป็นระบบการศึกษาในปัจจุบัน เพื่อสร้างทักษะในด้านต่าง ๆ ให้กับผู้เรียนและผู้สอน สามารถนำไปใช้ในการดำรงชีวิตของตนเอง

๒. แนวคิดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑

ปัจจุบันเป็นยุคโลกาภิวัตน์ที่การดำเนินชีวิตมีความซับซ้อนทำให้การเรียนรู้ในปัจจุบันไม่ใช่เป็นลักษณะของการถ่ายทอดอย่างเดียว ต้องมีการส่งเสริมทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิตให้กับคน ซึ่ง

ทักษะที่มีความจำเป็นสำหรับคนในปัจจุบัน ตามกรอบแนวคิดทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑ คือ

- ๑) ทักษะพื้นฐานในการรู้หนังสือ เป็นความสามารถในการค้นคว้าหาความรู้จากทรัพยากรการเรียนรู้ และแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายผ่านการอ่านออกเขียนได้ การคิดคำนวณ การใช้เหตุผลทางวิทยาศาสตร์ การเงิน สังคมและวัฒนธรรม
- ๒) ทักษะการคิด เป็นความสามารถในการใช้เหตุผลและความคิดในการวิเคราะห์ สังเคราะห์ ประเมินค่า คิดสร้างสรรค์ ตัดสินใจและแก้ปัญหาได้อย่างดี
- ๓) ทักษะการทำงาน เป็นความสามารถประยุกต์ใช้ความรู้และทักษะในการทำงาน การติดต่อสื่อสาร การทำงานเป็นทีม แสดงภาวะผู้นำและความรับผิดชอบ มีความยืดหยุ่นและปรับตัวได้ดี ริเริ่มงานและดูแลตนเองได้ อดทนและขยันทำงานหนัก
- ๔) ทักษะการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ เป็นความสามารถในการรับรู้ เข้าใจการใช้และการจัดการสื่อสารสนเทศ เปิดใจรับสารและเทคโนโลยีสมัยใหม่อย่างเท่าทัน สามารถบริหารจัดการเทคโนโลยี เรียนรู้เทคนิควิทยาการต่าง ๆ อย่างมีวิจรรย์ญาณ และสามารถนำข้อมูลเหล่านั้นมาใช้ได้อย่างถูกต้อง เหมาะสม และเป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น
- ๕) ทักษะการใช้ชีวิต เป็นความสามารถแสวงหาความรู้ มีความมั่นใจในตัวเอง กระตือรือร้นในความรู้อย่างผู้ผลิต มุ่งความเป็นเลิศ สามารถดำรงชีวิตด้วยความรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่น มีระเบียบวินัย รู้และเคารพกติกา คำนึงถึงสังคม คิดถึงภาพรวมโลก มีคุณธรรม ยึดมั่นในสันติธรรม เข้าใจความหลายหลายทางวัฒนธรรม และสามารถแบ่งปันประสบการณ์ได้

จากอนุกรมวิธานของบลูมและกรอบแนวคิดทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑ มีอิทธิพลและส่งผลกระทบต่อระบบการศึกษาในโลกปัจจุบัน ซึ่งการสอนพระพุทธศาสนาในประเทศไทยก็ได้อาศัยหลักการเหล่านี้ สร้างเป็นระบบการศึกษาพระพุทธศาสนาขึ้น หากแต่ผลลัพธ์ยังไม่ประจักษ์เป็นรูปธรรม จึงจำเป็นต้องอาศัยแนวทางการสอนพระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า มาส่งเสริมแนวทางการสอนพระพุทธศาสนาในปัจจุบัน ให้เกิดประสิทธิภาพแก่พุทธบริษัทสืบไป

๕.๑.๒ หลักคำสอนเกี่ยวกับบวญญัตตศาสตร์

หลักธรรมคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนามุ่งหวังสั่งสอนเพื่อแก้ทุกข์ของมนุษย์โดยตรง เพื่อให้สามารถแก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง คำสั่งสอนเป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย คลายความกำหนัด ความดับสงบระงับ ละสรรพสิ่ง ตริสรู้อและพระนิพพาน มีการจัดระเบียบเก็บรวบรวมคำสอนเหล่านั้นแบ่งเป็นหมวดคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็น ๓ ส่วน คือ พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก เรียกว่า พระไตรปิฎก และยังคงใช้เป็นแบบแผนหลักของคัมภีร์พระพุทธศาสนาแบบเถรวาทมากระทั่งปัจจุบัน พระพุทธองค์ทรงใช้แนวทางการสอนแบบบวญญัตตศาสตร์ หรือเรียกว่าคำสอนของพระศาสดามีองค์ ๙ หรือพระพุทธพจน์ที่ประกอบด้วยองค์ ๙ ประการ ในกฎทันตสูตรกล่าวไว้ว่า พระองค์ทรงแสดงธรรมงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด ทรงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถทั้งพยัญชนะ บริสุทธิ์ บริบูรณ์โดยสิ้นเชิง

พระพุทธเจ้าทรงสอนธรรมเพื่อเอื้ออำนวยให้ผู้ฟังที่มีความแตกต่างกันได้รับประโยชน์มากที่สุดด้วยหลักการสอน เทคนิคการสอน รูปแบบ และลักษณะการสอนที่เหมาะสมกับผู้ฟังบวญญัตตศาสตร์ทั้ง ๙ หรือพระพุทธพจน์ที่ประกอบด้วยองค์ ๙ ประการ เป็นแนวทางการสอนที่ประกอบไปด้วย

๑. สุตตะ (อธิบาย) คือ คำสอนที่มีลักษณะเป็นร้อยแก้ว ทรงแสดงธรรมสั่งสอนท่ามกลางพระภิกษุ พุทธบริษัท หรือเฉพาะบุคคล การเทศนาธรรมของพระพุทธเจ้านั้นมุ่งหมายให้ผู้ฟังได้รับ

ประโยชน์ในชีวิต ในพระวินัยและพระสูตรมีพระบัญญัติและหลักธรรมอยู่เป็นจำนวนมาก เปรียบเสมือนบันทึกรสอนของพระพุทธเจ้า ปรากฏหลักธรรมบุคคล เหตุการณ์ สถานที่ และผลของการฟังธรรม

๒. เคยยะ (ท่วงทำนอง) คือ คำสอนที่มีลักษณะเป็นร้อยแก้วผสมร้อยกรอง พระพุทธเจ้าทรงพระปริชาตธรรมได้ทั้งรูปแบบของร้อยแก้ว ร้อยกรอง รวมถึงการใช้ท่วงทำนองที่เหมาะสมกับฉันทลักษณ์ โดยร้อยกรองส่วนมากปรากฏ ณ ตอนกลาง และตอนท้าย ของร้อยแก้ว หรือปรากฏช่วงใดช่วงหนึ่งของการแสดงธรรม สามารถสร้างความเลื่อมใสให้เกิดขึ้นแก่ผู้ฟัง เกิดผลตามแก่สภาวะของตน

๓. เวยยาकरणะ (แจกแจง) คือ คำสอนที่มีลักษณะเป็นร้อยแก้ว แบบมีการแสดงรายละเอียดอย่างชัดเจนเป็นการอธิบาย การจำแนก แจกแจง แยกแยะ กระบวนการ ขั้นตอน องค์ประกอบของวัตถุ หรือนามธรรมที่มีความสลับซับซ้อนเพื่อแสดงออกเป็นรูปธรรม ส่วนใหญ่ปรากฏในพระอภิธรรม ซึ่งเป็นคัมภีร์สำคัญที่อธิบายคำสอนทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับจิต เจตสิก รูป นิพพาน ซึ่งเป็นเรื่องของนามธรรม

๔. คาถา คือ คำสอนที่มีลักษณะร้อยกรอง ในรูปแบบของฉันท์แบบต่าง ๆ เป็นการสื่อความหมายของธรรมะได้อย่างไพเราะ ข้อธรรมที่เกิดขึ้นตามกฎเกณฑ์ทางฉันทลักษณ์ มีความสละสลวย ให้ความสะดวกตาเมื่อเห็น ให้ความประทับใจเมื่อออกเสียง

๕. อุทานะ (เปล่งออกมาจากความรู้สึก) คือ คำสอนที่มีลักษณะเป็นร้อยแก้วหรือร้อยกรองสะท้อนความรู้สึกที่เกิดขึ้นภายในจากเหตุการณ์เฉพาะหน้า เมื่อประสบสภาวะหรือเหตุการณ์ที่ทำให้เกิดความรู้สึกอย่างรุนแรงไม่ว่าจะเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นกับตนเองหรือผู้อื่น ดีหรือร้าย สุขหรือทุกข์เกิดการสร้างสรรค์ ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกเป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นต่อพระพุทธเจ้าและพระอริยสาวกจากความซาบซึ้งในวิมุตติรส

๖. อิติวุตตกะ (อ้างอิง) คือ คำสอนที่มีลักษณะเป็นร้อยแก้ว เป็นธรรมที่ปรากฏเฉพาะในพระพุทธศาสนา เป็นความรู้ที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ด้วยพระองค์เองและนำมาเปิดเผยต่อสรรพสัตว์เพื่อความหลุดพ้น พระพุทธพจน์ที่ขึ้นนำด้วย คำว่า “วุตฺตํ เหตุ ภาควตา” แปลว่า “สมจริงดังที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้” พระอรุณกถาจารย์ อธิบายว่าเป็นการอ้างอิงว่าเป็นพระพุทธพจน์และเป็นการยืนยันว่าเป็นธรรมที่พระพุทธองค์ทรงค้นพบด้วยพระองค์เอง

๗. ชาตกะ (อดีตชาติของพระพุทธเจ้า) คือ คำสอนที่มีลักษณะเป็นร้อยกรอง เป็นคำสอนที่พระพุทธเจ้าทรงเล่าประวัติของพระองค์ ประกอบด้วยเหตุการณ์ในชาตินั้น ๆ เพื่อให้ผู้ฟังได้รับทราบข้อเท็จจริงและเกิดความเชื่อเลื่อมใสยิ่งขึ้น และในคัมภีร์อรุณกถาเป็นการประพันธ์เรื่องเพื่อขยายความมีลักษณะเป็นร้อยแก้ว

๘. อัปภูตธรรมะ (อัศจรรย์) คือ คำสอนที่มีลักษณะร้อยแก้ว คำสอนในพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับความอัศจรรย์ หรือปรากฏการณ์ ที่เกิดจากความ เป็นเหตุเป็นผล เนื่องจากทุกสิ่งที่เกิดขึ้นล้วนมีเหตุและปัจจัยแห่งการเกิขึ้นทั้งสิ้นไม่มีการบังเอิญ สิ่งปรากฏบางอย่างเป็นสิ่งเกิดขึ้นได้ยากพบได้ยาก อาจมีความสลับซับซ้อนจนทำให้คิดว่าเป็นสิ่งแปลกเป็นสิ่งอัศจรรย์ พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้ทรงเป็นสัมพันธูญ รู้แจ้งสิ่งทั้งปวง ทั้งอดีต ปัจจุบัน และอนาคต ทรงมีพุทธาธิบายอย่างชัดเจนถึงเหตุที่เป็นเบื้องหลังของสิ่งปรากฏนั้น

๙. เวทีลละ (ถามตอบ) คำสอนที่มีลักษณะเป็นร้อยแก้ว เป็นคำสอนที่ทรงแสดงแก่บุคคลที่เข้ามาเข้าเฝ้าเบื้องหน้าพระพักตร์ที่มีจำนวนมากหลากหลาย บ้างเกิดความสงสัยว่าทรงเป็นพระอรหันต์จริงหรือ บ้างสงสัยในคำสอน บ้างแสวงหาทางพ้นทุกข์ บ้างต้องการทดสอบลองภูมิ บ้างต้องการแสดงตนข่มผู้อื่น พระพุทธองค์ทรงมีเจโตปริยญาณญาณ ทรงมีปฏิภาณไหวพริบ เมื่อพระพุทธเจ้าทรงตรัสถามต่อผู้ที่เข้ามาเข้าเฝ้าได้แสดงความคิดสติปัญญาออกมาโดยลำดับจนพบคำตอบ

นวัคส์ตฤศาสน์จึงเป็นแนวการสอนที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมสั่งสอนด้วยกระบวนการของนวัคส์ตฤศาสน์ ประสิทธิภาพในการแสดงธรรมของพระองค์งามอย่างสมบูรณ์ทั้งอรรถและพยัญชนะ ผลของความสำเร็จเกิดพระพุทธศาสนาจนถึงปัจจุบัน

๕.๑.๓ บูรณาการการสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวัคส์ตฤศาสน์

การนำนวัคส์ตฤศาสน์ทั้ง ๙ ประการมาบูรณาการใช้ร่วมกับอนุกรมวิธานของบลูม และการเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑ ตามประเด็นต่าง ๆ โดยสรุปได้ดังนี้

๑. ประเด็นการสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวัคส์ตฤศาสน์ในมิติองค์รวมของโครงสร้าง

การสอนแบบนวัคส์ตฤศาสน์ทั้ง ๙ กลุ่มเมื่อแบ่งตามโครงสร้างได้ ๓ ประการคือ ลักษณะบรรยาย ลักษณะบรรยายพร้อมบทกวีและบทกวี การบรรยายของพระพุทธเจ้าจะสร้างแรงจูงใจความประทับใจและความอัศจรรย์ใจให้แก่ผู้ฟัง บางครั้งก็จะทรงสอดแทรกบทกวีในขณะที่บรรยายหรือสรุปตอนท้าย ทำให้ผู้ฟังมีความลึกซึ้งเข้าใจเนื้อหาอย่างจริงใจเพื่อสร้างการตอบสนองจากผู้ฟังในส่วนจิตใจหรือจิตพิสัยตามอนุกรมวิธานของบลูม ผู้ฟังรับรู้จดจำได้ด้วยบทกวีที่ตรงกับเนื้อหาสร้างค่านิยมในการบรรยาย การสอนโดยบทกวีจะสร้างความเพลิดเพลินให้แก่ผู้ฟังให้เกิดความเข้าใจสร้างทักษะทางความคิด ความลึกซึ้งของบทกวีทำให้เกิดการวิเคราะห์และสังเคราะห์เนื้อหาจากลักษณะพฤติกรรมหรือพุทธิพิสัย เกิดการพัฒนาทักษะทางกายหรือกายพิสัยด้วยการปฏิบัติตามคำสอนที่เข้าใจในเนื้อหา ที่เกิดจากการวิเคราะห์และสังเคราะห์นำมาใช้ได้อย่างเป็นรูปธรรม เหมาะสมและสอดคล้องกับการพัฒนาทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑ เพื่อนำไปใช้ในชีวิตให้สามารถแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง มีความมั่นใจในความรู้ของตน ประยุกต์ใช้ความรู้ให้เข้ากับลักษณะการทำงานด้วยความคิดสร้างสรรค์ สามารถดำรงชีวิตด้วยความรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่นได้ ทำให้เกิดความเกื้อกูลในสังคม พร้อมทั้งจะปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ กติกาและข้อบังคับของสังคม

หลักการสอนที่สอดแทรกลักษณะของนวัคส์ตฤศาสน์ควรทำในมิติองค์รวมของโครงสร้าง จึงจะตอบสนองต่อการเรียนรู้ของคนที่มีความสามารถและมีทักษะที่แตกต่างกัน เพราะ การสอนในปัจจุบันสามารถตอบสนองต่อลักษณะพฤติกรรมของคนเป็นส่วน ๆ การนำหลักนวัคส์ตฤศาสน์ทั้ง ๓ ลักษณะในทุกมิติองค์รวมของโครงสร้างมาสอดแทรกในการสอนจะทำให้เกิดการพัฒนาทักษะของคนเกิดการเรียนรู้ในการดำเนินชีวิตได้อย่างมั่นคง นำเทคโนโลยีมาใช้ในการกระจายความรู้ความสามารถตามแนวทางการสอนที่เสริมสร้างด้วยรูปแบบของนวัคส์ตฤศาสน์ เกิดการกระจายไปสู่สังคมในภาพกว้าง หลักคำสอนในพระพุทธศาสนาที่ให้อรรถความรู้ตามลักษณะผสมผสานของนวัคส์ตฤศาสน์และการศึกษาในปัจจุบัน จึงสร้างสรรค์ความคิดให้แก่สังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๒. ประเด็นการสอนพระพุทธศาสนาตามแนววงศัตถศาสตร์ในมิตินิรุกติศาสตร์

คำสอนในพระพุทธศาสนามุ่งเน้นเพื่อแก้ทุกข์แก้ปัญหาชีวิตของมนุษย์ สรรตถธรรมเป็นไปเพื่อประโยชน์ของชีวิตในปัจจุบัน ประโยชน์ในภายหน้า และประโยชน์สูงสุด คำสอนในวงศัตถศาสตร์มุ่งเน้นสอนให้คนมีความเมตตา ความปรารถนาให้ผู้อื่นหรือสรรพสัตว์พันทุกข์ เป็นรากฐานของการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมอย่างมีความสุข เป็นสังคมแห่งการเกื้อกูลด้วยการแบ่งปันเป้าหมายสำคัญในของสรรพธรรมแห่งการให้ก็เพื่อขจัดความเห็นแก่ตัว คลายความตระหนี่ถี่เหนียว ลดกิเลสในจิตใจมนุษย์ให้เบาบางและถึงที่สุดคือหมดสิ้น ส่งผลให้เกิดความผุดผ่องใสสะอาดบริสุทธิ์ภายในจิตใจขึ้นมาแทนที่โดยอัตโนมัติ การมีสังคมแห่งความเกื้อกูลกันในสังคมต้องอยู่ร่วมกันอย่างมีกฎเกณฑ์ กติกาที่คนในสังคมยอมรับพร้อมนำไปปฏิบัติ พระพุทธศาสนาสอนให้คนสามารถสร้างความมั่นคงทางจิตให้เกิดขึ้นในตน โดยอาศัยศาสตร์ที่เป็นคำสอนในวงศัตถศาสตร์มาเป็นส่วนเสริม เพื่อฝึกอบรมบุคคลให้พัฒนาปัญญา ให้เกิดความรู้ความเข้าใจในข้อเท็จจริงและสภาวะแห่งความเป็นจริง มีทัศนคติต่อสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้อง ปฏิบัติและจัดการตามสิ่งที่ควรเป็นเพื่อให้เกิดประโยชน์ มีจิตใจเป็นอิสระ สุขภาพจิตสมบูรณ์ สามารถสร้างประโยชน์ต่อผู้อื่นในสังคม ช่วยกันสร้างสรรค์ให้การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมมีความสุข เป็นสังคมแห่งความสันติสุขอย่างยั่งยืน สรรตถธรรมในวงศัตถศาสตร์เพื่อประโยชน์สูงสุดของชีวิตด้วยการสร้างปัญญาในการบริหารจัดการชีวิต การบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมได้อย่างมีความสุข

การสอนพระพุทธศาสนาตามแนววงศัตถศาสตร์ในมิตินิรุกติศาสตร์ เมื่อนำไปประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาแนวทางการสอนพระพุทธศาสนา ร่วมกับศาสตร์การศึกษาอนุกรมวิธานของบลูม ด้วยสารัตถะแห่งทานจะทำให้เกิดการเกื้อกูลสังคม สารัตถะแห่งศีลจะทำให้การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมมีกฎเกณฑ์ กติกาที่ทุกคนพร้อมใจกันปฏิบัติตาม สารัตถะแห่งสมาธิจะสร้างจิตใจที่เข้มแข็ง มีการคิดวิเคราะห์ให้เห็นความจริง สารัตถะแห่งปัญญาจะพัฒนาการมีปัญญารอบรู้ รู้ความเป็นจริงตามธรรมที่ไม่อาจปฏิเสธได้ จะสามารถสร้างและพัฒนาทักษะของมนุษย์ตามแนวคิดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑ ทำให้มนุษย์มีทักษะการเตรียมพร้อมในการใช้ชีวิตได้อย่างมีความสุข

๓. ประเด็นการสอนพระพุทธศาสนาตามแนววงศัตถศาสตร์ในมิตินิรุกติศาสตร์

พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญแก่นิรุกติศาสตร์เนื่องจากเป็นหนึ่งในปฏิสัมพันธ์ ๔ พระอรหันต์ที่มีปฏิสัมพันธ์จัดเป็นพระอรหันต์ที่มีความสามารถพิเศษประกอบพร้อมไปด้วยความฉลาดสามารถทางภาษา คำสอนในพระพุทธศาสนาที่ปรากฏอยู่ในวงศัตถศาสตร์ต้องอาศัยการตีความจึงจะเข้าใจความหมายอย่างถูกต้องครบถ้วน เพราะข้อความที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกต้องอาศัยศาสตร์แห่งการตีความ หรือ “อรรถปริวรรตศาสตร์” (Hermeneutics) การตีความจึงเป็นวิธีการหนึ่งที่จะเข้าไปทราบความหมายที่แท้จริงโดยตรวจสอบด้วยบทและบริบทให้ชัดเจน การแสดงธรรมของพระพุทธเจ้าจึงมีคำสรรเสริญว่า มีความงามพร้อมด้วยอรรถและพยัญชนะ เป็นความงามที่มุ่งให้ถึงความสุขและมุ่งให้พ้นจากทุกข์ ทุกพระดำรัสที่ตรัสนั้นดุจดั่งโอสถที่เข้าไปเยียวยารักษาคนไข้ สำหรับความงามตรงแห่งพยัญชนะเป็นถ้อยคำที่มีความงดงาม แจ่มแจ้ง ผู้ฟังแล้วย่อมเห็นภาพชัดเจน คลายความสงสัย ดุจเปิดของที่ปิด หายของที่คว่ำ จุดเทียนในที่มืด และบอกทางแก่คนหลงทาง นวงศัตถศาสตร์ที่พระพุทธเจ้าตรัสแล้วแต่ตรัสได้อย่างสมบูรณ์ในเรื่องของเวลาและสถานที่

การตรัสออกมาเป็นภาษาในขณะนั้น ๆ ในรูปแบบนั้น ๆ ในที่เฉพาะเช่นนั้นเป็นผลสัมฤทธิ์ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้แล้ว

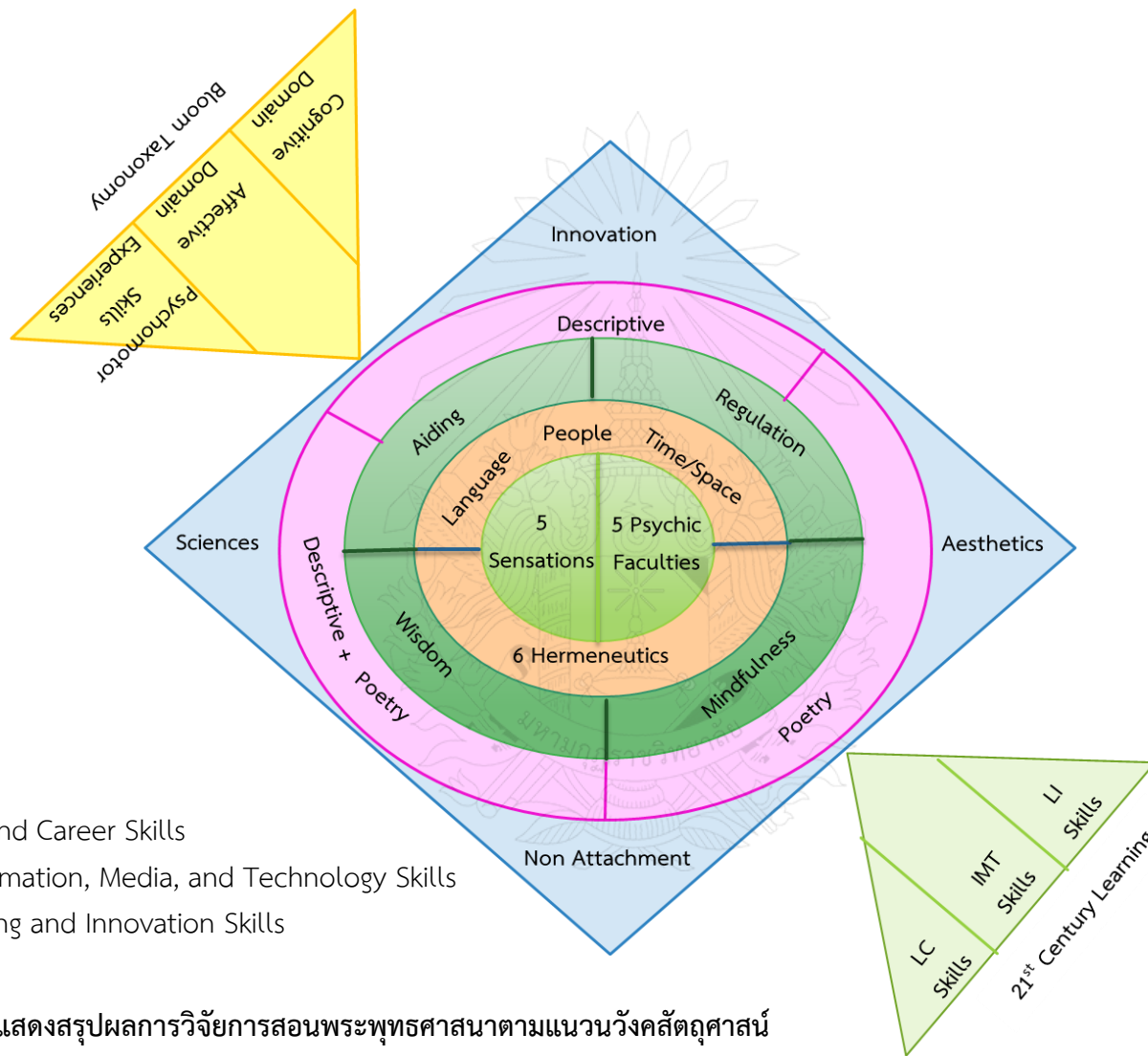
การบูรณาการการสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวงศัตถุศาสน์ในมิตินิรุกติศาสตร์ จึงสร้างความเข้าใจทั้งการแปลความ การตีความ การขยายความ การจำกัดความในคำสอนตามหลักเนตติปริกกรมในเทศนาหาระทั้ง ๖ ประการ ก็จะเห็นกระบวนการสอนพระพุทธศาสนาที่มีระบบและเข้าถึงสังคมได้ดียิ่งขึ้น การใช้ศาสตร์ทางภาษาสื่อคำสอนของพระพุทธเจ้าให้ถูกกับกาล เวลา และสถานที่ตามที่พระองค์ทรงกระทำตลอดเวลา การสอนตามแนวนวงศัตถุศาสน์ในมิตินิรุกติศาสตร์ ต้องอาศัยแนวทางการศึกษาเรียนรู้ปัจจุบันเข้ามาประกอบ การขยายความให้เข้าสู่ระบบการศึกษาผ่านการวิเคราะห์ การสังเคราะห์ การนำไปใช้ การเลียนแบบตามอนุกรมวิธานของบลูม และการสร้างทักษะในการถ่ายทอดตามวิธีการของการเรียนรู้ศตวรรษที่ ๒๑ โดยเฉพาะทักษะด้านภาษาต้องนำมาร่วมด้วยในการอธิบายพระพุทธศาสนา การแปรภาษาธรรมให้เป็นภาษาคน เมื่อเขาเข้าใจและสนใจแล้วก็จะค่อยแปรกลับไปสู่ภาษาธรรมอีกครั้ง

๔. ประเด็นการสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวงศัตถุศาสน์ในมิตินิรุกติศาสตร์ของบุคคล

กระบวนการของการศึกษาที่ทำให้การเรียนการสอนประสบผลสำเร็จ องค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญคือความพร้อมของบุคคล หากผู้เรียนมีความพร้อมที่จะรับการสอนจะทำให้สามารถรับการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ความพร้อมของบุคคลต้องพร้อมทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก ความพร้อมของปัจจัยภายในเมื่อได้รับการสอนจะเกิดความเข้าใจ ประทับใจและสามารถนำคำสอนไปเป็นแนวทางในการปฏิบัติ แนวทางการสอนด้วยวงศัตถุศาสน์ของพระพุทธองค์ จะทำให้ผู้ฟังมีความพร้อมใน ๕ ด้าน คือ ความเชื่อมั่นในการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า (ศรัทธา) ความพากเพียรพยายาม (วิริยะ) การระลึกรู้ (สติ) การจดจำ (สมาธิ) และการเห็นความจริง (ปัญญา) กระบวนการการรับรู้จากสิ่งเร้าภายนอกหรือปัจจัยภายนอกที่ประกอบด้วยตา (จักขุ) หู (โสต) จมูก (ฆานะ) ลิ้น (ชีวา) และกายสัมผัส (กาย) ตาต้องเห็นในสิ่งเดียวกันเหมือนกัน หูต้องได้ยินและเข้าใจเหมือนกัน จมูกในการเรียนต้องรู้เรื่องกลิ่น ลิ้นต้องรู้รสชาติในการสอนที่เหมือนกัน กายต้องรับรู้ในสิ่งที่สัมผัสด้วยความเข้าใจตรงกัน จึงทำให้ผลของการเรียนประสบความสำเร็จ

การนำหลักการนี้ไปประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาแนวทางการสอนพระพุทธศาสนา ร่วมกับศาสตร์ การศึกษาอนุกรมวิธานของบลูม จะสามารถสร้างและพัฒนาทักษะของมนุษย์ตามแนวคิดการเรียนรู้ ในศตวรรษที่ ๒๑ ทำให้มนุษย์มีทักษะการเตรียมพร้อมในการใช้ชีวิตในโลกแห่งโลกาภิวัตน์ได้อย่างเหมาะสมและมีความสุข

ดังนั้น บูรณาการการสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวงศัตถุศาสน์ ทั้งมิติองค์รวมของ โครงสร้าง มิติสารัตถธรรม มิตินิรุกติศาสตร์และมิตินิรุกติศาสตร์และมิตินิรุกติศาสตร์สามารถสรุปได้ดังภาพนี้

LC = Life and Career Skills

IMT = Information, Media, and Technology Skills

LI = Learning and Innovation Skills

ภาพที่ ๕.๑ แสดงสรุปผลการวิจัยการสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวงศัตถศาสตร์

๕.๒ องค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับรูปแบบการสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวังกส์ตฤศาสน์

๕.๒.๑ รูปแบบองค์ความรู้ใหม่

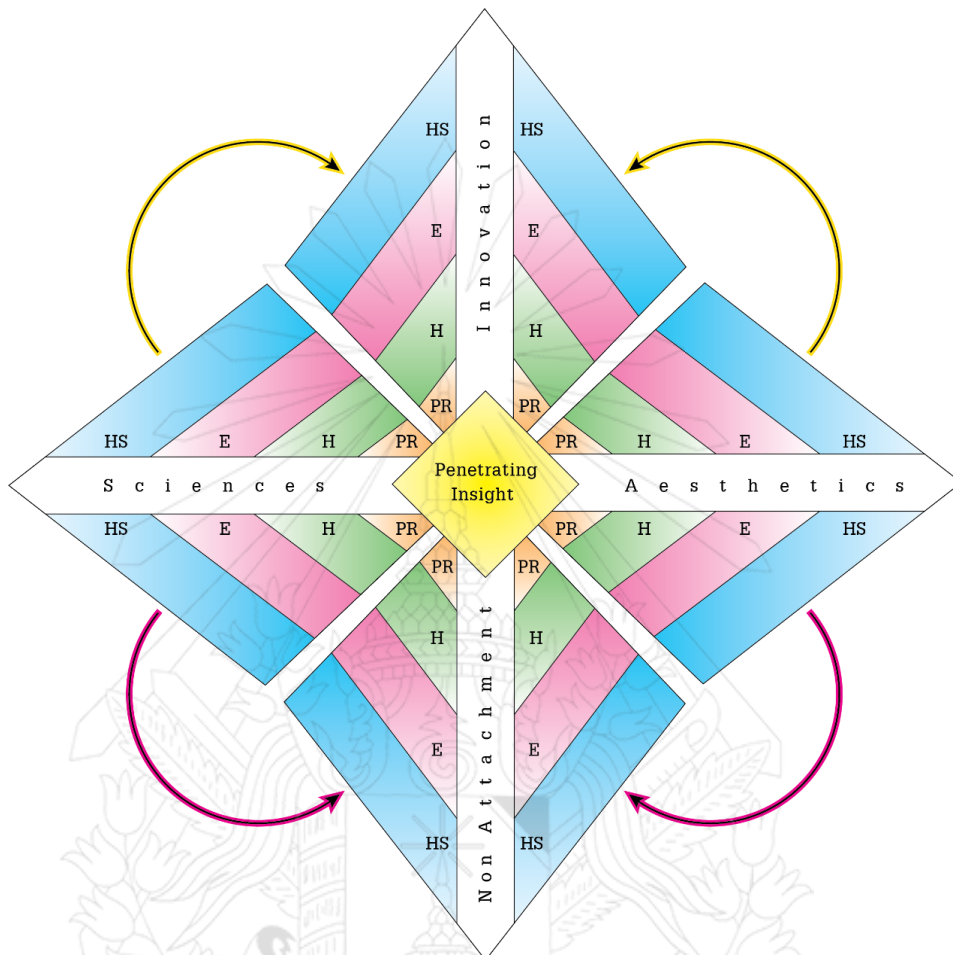
การสอนพระพุทธศาสนาให้ครอบคลุมองค์ประกอบทั้ง ๙ โดยอาศัยรูปแบบการเรียนรู้ตามระบบการศึกษาในยุคปัจจุบัน เป็นเครื่องมือสร้างความเข้าใจอย่างลึกซึ้งทำให้เกิดประสิทธิผลทางการศึกษา ยิ่งขึ้น การศึกษาเรียนรู้ที่สมบูรณ์ตามแนวนวังกส์ตฤศาสน์นั้นสร้างความสมดุลแห่งศักยภาพของสมอง ทั้ง ๒ ส่วนคือ สมองที่เป็นศาสตร์ ได้แก่ ความสามารถในการสร้างหลักวิชา แนวคิดทฤษฎี การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ การคำนวณ การสร้างกฎเกณฑ์กติกา (มัชฌิมนธรรม) และหลักปฏิบัติ วิธีการ กระบวนการ แนวทางปฏิบัติ (มัชฌิมาปฏิบัติ) สมองส่วนที่เป็นศิลป์ ได้แก่ ความสามารถในการสร้างความรู้สึก ความภาคภูมิใจ ความซาบซึ้ง ความอาภัพ ร่าเริง (สันติธรรม) กล่าวอีกนัยหนึ่ง หลักคำสอนของพระพุทธเจ้าประกอบไปด้วย ส่วนของปัญญาคือรู้คิดอย่างแยกคางตามกระบวนการ และส่วนของศรัทธาคือรู้สึกตามความงดงามแห่งสุนทรียภาพ

การสังเคราะห์นวังกส์ตฤศาสน์ลงใน ๔ มิติ คือ มิติองค์รวมแห่งโครงสร้างทั้ง ๓ รูปแบบคือ รูปแบบคำสอนลักษณะบรรยาย รูปแบบคำสอนลักษณะบรรยายประกอบกวี และรูปแบบคำสอนลักษณะที่เป็นกวี มิติสารัตถธรรมที่เน้นลงในการเกื้อกูลสังคม การสร้างกฎเกณฑ์กติกา การสร้างความเข้มแข็งแห่งจิตใจ และความรอบรู้เหตุปัจจัยสัมพันธ์ มิตินิรุกติศาสตร์ที่เน้นการตีความภาษาให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของพระพุทธองค์ในด้านคุณ โทษ ทางออก ผล วิธีการและการโน้มน้าว และภาษาที่เหมาะสมกับบุคคล เวลาและสถานที่ มิติความพร้อมของบุคคลที่มุ่งเน้นความพร้อมแห่งปัจจัยภายนอก ได้แก่ ความพร้อมแห่งอินทรีย์หรือประสาทสัมผัส คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และความพร้อมแห่งปัจจัยภายใน ได้แก่ ความพร้อมแห่งอินทรีย์คือ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา การรู้คิดและรู้สึก อันเกิดจากสมองทั้ง ๒ ส่วนต้องเป็นไปตามนวังกส์ตฤศาสน์ทั้ง ๔ มิติ เช่น การรู้คิดในโครงสร้าง คำสอนของพระพุทธเจ้าว่ามีแนวทางการสอนที่มีรูปแบบโครงสร้างเหมาะสม ทั้งแบบการพรรณนา และคำสอนประกอบทำนอง รู้คิดในสารัตถธรรมของพระพุทธเจ้าที่ไหลเข้าสู่ทาน ศีล สมาธิ ปัญญา การรู้สึกต่ออรรถรสในถ้อยคำแห่งคำสอนที่พระองค์ทรงแสดงเชิงพรรณนา และที่พระองค์ทรงแสดงเชิงกวี นำไปสู่ความงามดังคำที่ว่า งามด้วยอรรถและพยัญชนะ เป็นต้น การรู้คิดและรู้สึกทั้งสองประการนี้ต้องอาศัยปรากฏการณ์ทางกายภาพเป็นตัวสื่อแสดงทั้ง ๔ มิตินี้ด้วย ไม่ว่าจะรู้คิดหรือ รู้สึกตามปรากฏการณ์ทางกายภาพ คำสอนในพระพุทธศาสนาทั้งหมดต้องตั้งอยู่บนฐานการไม่ยึดมั่นถือมั่นทุกมิติ (สพเพ ธมมา นาลิ อภินิเวสย)

การสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวังกส์ตฤศาสน์ในทุกมิติ ในทุกรูปแบบมุ่งหมายเพื่อเข้าถึง การดับทุกข์ทั้งสิ้น การดับทุกข์ในที่นี้หมายถึงเอาการดับทุกข์ในระดับโลกียะไปจนถึงโลกุตระ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ดับความสงสัยต่อคำสอนของพระพุทธเจ้า เข้าใจความเป็นศาสตร์และเป็นศิลป์ในคำสอนของพระพุทธเจ้า ฟังพอใจและซาบซึ้งต่อคำสอนของพระพุทธเจ้า ก็จัดเป็นการพ้นทุกข์ในระดับ การศึกษาเรียนรู้ด้วย จากการสังเคราะห์ข้อมูลทั้งหมดจึงได้รูปแบบการบูรณาการการสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวังกส์ตฤศาสน์ ที่มีความสมบูรณ์พร้อมแห่งการสอนตามแนวนวังกส์ตฤศาสน์นี้ สามารถสร้างให้เกิดการคิดวิเคราะห์ นำไปใช้ เลียนแบบจนเกิดทักษะ ภายใต้ระบบ

การศึกษาพระพุทธศาสนาแนวใหม่ที่ครบทุกมิติ เรียกว่า SAINP Model ที่อยู่ในรูปลักษณะของ เครื่องหมาย ๔ มิติ (4 Dimensions) ดังรูปแบบนี้

ภาพที่ ๕.๒ แสดง SAINP Model

S = Sciences หมายถึง คำสอนที่เป็นศาสตร์

A = Aesthetics หมายถึง คำสอนที่เป็นสุนทรียศาสตร์

I = Innovation หมายถึง คำสอนที่เป็นนวัตกรรมเชิงรูปธรรม

N = Non Attachment หมายถึง คำสอนที่ไม่อาจเข้าไปยึดมั่นถือมั่น

P = Penetrating Insight หมายถึง ทักษะแห่งญาณปัญญาในคำสอนที่แก้ปัญหา

องค์ประกอบในภาพรวมของ SAINP ได้แก่

- ๑) มิติองค์รวมของโครงสร้าง (Holistic Structure : HS)
- ๒) มิติสารัตถธรรม (Essence : E)
- ๓) มิตินิรุกติศาสตร์ (Hermeneutics : H)
- ๔) มิติความพร้อมของบุคคล (Personal Readiness : PR)

๕.๒.๒ แนวทางการใช้องค์ความรู้ใหม่

การนำ SAINP Model มาใช้เพื่อสร้างการศึกษาพระพุทธศาสนาให้สมดุลครบทุกมิติ ทำได้ดังนี้

๑. สร้างทักษะในการรู้คิด (Sciences : คำสอนที่เป็นศาสตร์)

พัฒนาความรู้ความสามารถสมองในส่วนที่เป็นความคิด คือด้านศาสตร์ นวัตกรรมศาสตร์นั้น เป็นศาสตร์ คือ หลักวิชาทำให้เกิดความรู้คิด วิเคราะห์ สังเคราะห์ สร้างแบบแผน แนวทางปฏิบัติ ขั้นตอน วิธีการ ทุกลักษณะแห่งนวัตกรรมศาสตร์เป็นแบบแผนแห่งการเรียนรู้ที่ครบทุกมิติ ได้แก่ หลักวิชาแห่งองค์รวมทางโครงสร้าง ทางเนื้อหาสาระ ทางภาษา และความพร้อมของบุคคล การสอนพระพุทธศาสนาที่ครบทุกมิติเหล่านี้ย่อมสร้างความสามารถให้ผู้เรียนรู้จักสร้างระบบคิด ระบบพิจารณา และสามารถรังสรรค์ออกมาเป็นนวัตกรรมได้ ในความเป็นศาสตร์ต้องจัดการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาที่มีทั้งลักษณะการอธิบาย การขยายความ การพรรณนา หรือเรียกว่า แบบบรรยายตามหลักวิชาการ ระบบบรรยายประกอบกวี เป็นระบบแบบใส่ทำนอง เพื่อสร้างความสามารถในการสร้างกระบวนการบันเทิงและระบบที่เป็นกวี คือ เพื่อสร้างความสามารถทางอรรถรส หรือรสแห่งเนื้อหาเข้าไป

ทุกระบบโครงสร้างดังกล่าวต้องมีเนื้อหาสาระที่ประกอบด้วยหลักการ ๔ ด้าน คือ เนื้อหาที่ทำให้ช่วยเหลือแบ่งปัน เนื้อหาที่รักษาภุมกตติกาสังคม เนื้อหาที่เสริมสร้างพลังจิตให้เข้มแข็ง และเนื้อหาที่ความรู้รอบรู้ร่วมกับโลกได้อย่างสมดุล จากนั้นทุกระบบโครงสร้างต้องประกอบด้วยหลักการใช้ภาษาตีความคำสอนพระพุทธศาสนาที่ตรงตามเจตนารมณ์แห่งของพระพุทธเจ้า คือ ใช้ภาษาแสดงคุณค่าด้านดี ด้านเสีย การพันกรอบทั้งสองด้าน ผล วิธีการและการโน้มน้าวชักชวนให้กระทำ หรือไม่กระทำ ระบบโครงสร้างที่มีใช้ภาษาสื่อสารตรงกับผู้ฟัง ถูกเวลาและสถานที่ ภาษาต้องละเอียดอ่อนทั้งการใช้คำ และเนื้อหาแห่งคำ จากนั้นทุกระบบต้องประกอบด้วยการคำนึงถึงความพร้อมของบุคคลที่ฟังทั้ง ๒ ด้าน คือ ความพร้อมแห่งปัจจัยภายนอก ได้แก่ ประสาทสัมผัสทั้ง ๕ พร้อมที่จะเรียนรู้ และความพร้อมแห่งปัจจัยภายใน คือ อินทรีย์ ๕ ได้แก่ มีความเชื่อมั่น หมั่นเพียร ตื่นตัวจิตตั้งมั่น และรู้ตัวทั่วพร้อมรับการเรียนรู้อย่างเต็มที่ ระบบการศึกษาพระพุทธศาสนาที่มุ่งเน้นทุกมิติอย่างนี้จะพัฒนาความสามารถของผู้เรียนเป็นคนที่ระบบคิดครอบคลุมทุกส่วน เป็นการสร้างระบบคิดทั้งผู้เรียน ผู้สอน

๒. สร้างทักษะในการรู้สีก (Aesthetics : คำสอนที่เป็นสุนทรียศาสตร์)

การสอนพระพุทธศาสนาที่ตั้งอยู่บนฐานแห่งนวัตกรรมศาสตร์ทั้ง ๔ มิติ ย่อมสร้างให้ผู้เรียนนั้นพัฒนาสมองซีกขวา คือ เป็นคนรู้จักมองในแง่ศิลปะเป็น รู้จักเสพ ตีมูลค่า ซาบซึ้ง บันเทิง เบิกบาน เชื่อมั่น มั่นคง สงบ เห็นความงดงาม ความเป็นสุนทรียะแห่งคำสอนในพระพุทธศาสนาทุกมิติ วิธีการเรียนการสอนก็ต้องเน้นให้ผู้เรียนสร้างมุมมองในด้านความงามงดงามเป็น สามารถมองเห็นระบบโครงสร้างแห่งนวัตกรรมศาสตร์เป็นสุนทรียศาสตร์แห่งโครงสร้าง ดุจดั่งกลีบดอกไม้มือที่หอมกุ้มเกสร ดุจดั่งเด็กน้อยอยู่ในอ้อมอกแม่ ดุจดั่งเสียงดนตรีแห่งวงออเคสตรา มองเห็นอรรถรสแห่งคำสอนนั้นงดงามในเบื้องต้น คือ ทานและศีล ท่ามกลางคือ สมาธิ และที่สุดด้วยปัญญา มองเห็นการใช้คำ

การเรียบเรียงคำ การขยายคำ การตีความด้วยคำที่มีความงดงามเป็นลำดับจุดตั้งการทำงานขององค์ประกอบในร่างกายที่สัมพันธ์กัน เห็นความงามแห่งภาษาที่มีทั้งสัจวาที (จริง) ภูตวาที (แท้) อรรถวาที (ประโยชน์) ปิยวาที (ชอบใจ) กาลวาที (กาล) และฐานวาที (เทศะ) มองเห็นความงามแห่งบุคคลที่พร้อมจะเรียนรู้ ตั้งใจจะเรียนรู้ ดุจดั่งนักแสดงบนเวทีที่พร้อมจะแสดง มองเห็นความงามภายในที่เต็มเปี่ยมด้วยบุญบารมีที่จะเรียนรู้พระพุทธศาสนา ทั้งหมดนี้เป็นการพัฒนาสองซีกขวา คือด้านสุนทรียะ หรือด้านศิลป์เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้สึกที่งดงามต่อสรรพสิ่ง

๓. สร้างทักษะในการรู้สัมผัส (Innovation : คำสอนที่เป็นนวัตกรรมเชิงรูปธรรม)

การสร้างความรู้คิดต่อการสอนพระพุทธศาสนาต้องอาศัยสิ่งเร้า ทำให้คนรู้คิดเกิดความรู้สึที่ได้จึงต้องอาศัยตัวล่อเพื่อสร้างให้เกิดความเข้าใจในพระพุทธศาสนา ด้วยลักษณะโครงสร้างของการศึกษาพระพุทธศาสนาตามแนวนวงศัตถศาสตร์ ประกอบไปด้วยการสอนแบบการบรรยาย แบบบรรยายพร้อมกวี และแบบกวี องค์กรรวมในมิติโครงสร้างทั้ง ๓ ต้องตั้งอยู่บนรูปธรรมที่ปรากฏคือคู่มือจึงต้องอาศัยการสร้างสรรค่นวัตกรรมเพื่อให้เกิดความแพร่หลายอย่างลุ่มลึก การสอนพระพุทธศาสนาจึงต้องสื่อถึงอรรถะ สาระ ทาน ศีล สมาธิและปัญญา การแฝงเนื้อหาของหลักธรรมเหล่านี้ต้องอาศัยการตีความตามอรรถะ สาระ ให้ตรงตามเจตนารมณ์ที่พระพุทธองค์ทรงมุ่งหมาย ลักษณะของภาษาที่ถ่ายทอดต้องมีความถูกต้องครบถ้วนสมบูรณ์กับบุคคล เวลาและสถานที่ คู่มือหรือแบบที่ปรากฏต้องคำนึงถึงความพร้อมของบุคคลที่จะสอนให้สามารถเปิดประสาทสัมผัสการรับรู้ทั้งภายนอกและภายในสร้างความน่าสนใจให้เกิดขึ้นเพื่อการรับรู้และความพร้อมที่จะเข้าใจ มั่นใจที่จะศึกษาให้เกิดการเรียนรู้

เมื่อสร้างกระบวนการอันมีคู่มือของการสร้างสรรค์นวัตกรรมเป็นฐานแล้ว อีกด้านหนึ่งต้องสร้างความรู้สึที่ประทับใจการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาต้องทำให้ผู้เรียนเกิดความสุข เห็นความงดงามของการศึกษาพระพุทธศาสนาตามแนวนวงศัตถศาสตร์ในทุกมิติ เรียนแล้วสร้างความคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ นำไปใช้ เลียนแบบและพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงของนวัตกรรมในยุคโลกาภิวัตน์ ต่อยอดพัฒนาให้เกิดเป็นทักษะส่วนบุคคล มองเห็นว่าการเรียนพระพุทธศาสนาแล้วทำให้เกิดความสุขสงบ พึงพอใจ สร้างสรรค์สุนทรีย์ครบทุกมิติได้ในจิต สามารถมองเห็นคำสอนของพระพุทธศาสนาตามแนวนวงศัตถศาสตร์ที่บันทึกไว้ในรูปแบบของสื่อต่าง ๆ ในปัจจุบัน แล้วสามารถเกิดทักษะในการคิดวิเคราะห์และทักษะในการสร้างความรู้สึที่งดงามได้

๔. สร้างทักษะในการรู้ปล่อย (Non Attachment : คำสอนที่ไม่อาจเข้าไปยึดมั่นถือมั่น)

การสร้างความคิดและความรู้สึต่อการสอนในพระพุทธศาสนา ต้องสร้างให้เกิดความคิดและความรู้สึเข้าไปถึงรากฐานแห่งคำสอนอันได้แก่ การไม่เข้าไปยึดมั่นถือมั่นและให้ปล่อยวาง พัฒนาให้เกิดความคิดและความรู้สึเห็นเป็นเพียงแค่ธาตุมูลฐานที่ไม่มีความเป็นสัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขา อยู่ในคำสอนของพระพุทธเจ้าไม่ว่าจะเป็นมิติโครงสร้าง อรรถะสาระ ภาษาและความพร้อมของบุคคล การคิดวิเคราะห์และความรู้สึที่ตั้งอยู่บนฐานเข้าถึงระดับธาตุมูลฐานของคำสอนในพระพุทธศาสนา มุ่งให้ผู้เรียนรู้พัฒนาจิตไปถึงขั้นปล่อยวางไม่ยึดมั่นถือมั่น

การมองให้เห็นถึงระดับธาตุมูลฐานของโครงสร้าง ด้วยการแยกแยะองค์ประกอบการบรรยายก็เป็นเพียงแค่ส่วนแห่งคำ กวีก็เป็นแค่ส่วนแห่งคำที่ประกอบด้วยกฎเกณฑ์ทางฉันทลักษณ์เท่านั้น

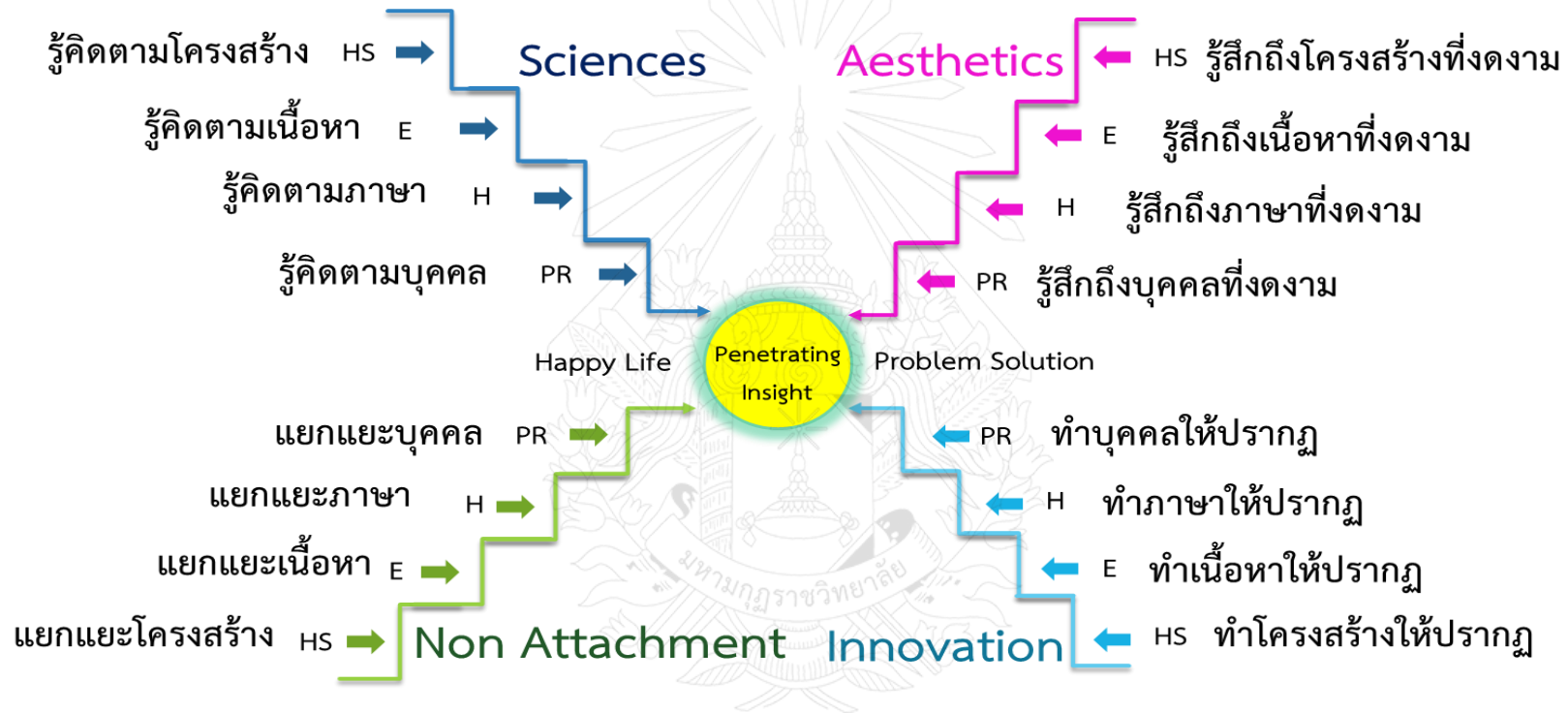
ไม่เข้าไปสร้างการยึดมั่นถือมั่นในการบรรยายหรือคำไพบเราะแห่งกวี การรู้คิดและรู้สึกในระดับธาตุมูลฐานทางด้านสารัตถธรรม โดยการเข้าถึงแก่นแท้แห่งสารัตถะของคำสอนที่มีหรือที่เป็นอาการแสดงออก (กิริยา) เท่านั้น เป็นการป้องกันไม่ให้เข้าไปยึดมั่นถือมั่นในอรรถะสาระ เป็นการเข้าถึงส่วนลึกของการกระทำเท่านั้น การศึกษาเรียนรู้ที่ทำให้เกิดความคิดและความรู้สึกในด้านนิรุกติศาสตร์ ต้องทำให้ถึงระดับธาตุมูลฐานคือแก่นแท้ของภาษา เห็นหลักแห่งการตีความและภาษาที่ใช้กับบุคคล เวลาและสถานที่ เป็นเพียงภาษาสำหรับการสื่อสารเท่านั้น ไม่เข้าไปยึดมั่นถือมั่นในนิรุกติศาสตร์ทั้งหมด เห็นเป็นเพียงแค่การสื่อและสารให้ผู้อื่นได้รับรู้สื่อและสารนั้นอย่างตรงตามประสงค์ การสร้างความรู้คิดวิเคราะห์และความรู้สึกที่เข้าถึงระดับธาตุมูลฐานของคำสอนของพระพุทธเจ้าในด้านความพร้อมของบุคคล ก็คือเห็นความเป็นลักษณะแห่งปัจเจกการสั่งสมบุญบารมีและความสามารถทางการรับรู้ต่างกัน ไม่เข้าไปยึดมั่นถือมั่นในความเป็นบุคคลที่ศึกษาเรียนรู้ เห็นความเป็นธาตุมูลฐานที่เป็นสภาวะของบุคคล เพื่อไม่ให้เข้าไปยึดมั่นถือมั่นต่อบุคคลผู้ถ่ายทอดและผู้รับการถ่ายทอด

๕. สร้างทักษะในการรู้แท้ (Penetrating Insight : ทักษะแห่งญาณปัญญาในคำสอนที่แก้ปัญหา)

การสอนพระพุทธศาสนาตามแนววิมุตติคุณธรรมทั้ง ๔ มิติ ต้องมุ่งเน้นให้ผู้เรียนและผู้สอนมีทักษะความรู้แห่งญาณปัญญาพร้อมที่จะขจัดปัญหาต่าง ๆ ในชีวิตได้ และที่สุดของคำสอนในพระพุทธศาสนา ก็เพื่อเข้าถึงความดับทุกข์ คือ เข้าใจ ไม่สงสัย แก้ปัญหา สบายใจ โล่งใจ พึงพอใจ และสงบใจในระบบการสอนทุกมิติ ไม่ว่าจะเป็นเชิงโครงสร้าง เนื้อหาสาระ การใช้ภาษาและความพร้อมของบุคคลก็ต้องตอบโจทย์เชิงการแก้ปัญหาหรือแก้ทุกข์ให้ได้ พร้อมทั้งสร้างความสุขในการดำเนินชีวิต เนื่องจากคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นเหมือนตัวยาในการรักษาโรค ไม่ว่าจะใช้ในแง่มุมไหนก็ต้องมุ่งไปสู่การแก้ปัญหาในระดับต่าง ๆ ได้ ไม่นำไปสู่การสร้างปัญหา การศึกษาในพระพุทธศาสนาต้องมุ่งเพื่อให้แก้ทุกข์ตั้งแต่ระดับพื้นฐานไปจนถึงระดับสูงสุด

จากแนวทางการใช้ความรู้องค์ความรู้ใหม่เพื่อสร้างการศึกษาพระพุทธศาสนาให้สมดุครบทุกมิติ สามารถสรุป SAINP Model ตามกระบวนการได้ดังนี้

9 BT Studies Implement

ภาพที่ ๕.๓ กระบวนการนำ SAINP Model ไปใช้

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

การสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวังกส์ตฤศาสน์ จะเกิดประโยชน์ต่อการนำไปเป็นแนวทางหรือกรอบการเรียนรู้การสอนพระพุทธศาสนา ทำให้ผู้เรียนสามารถเข้าใจความหมายในคำสอนของพระพุทธองค์ทั้งอรรถและสาระ สามารถนำพระธรรมคำสอนไปเป็นแนวทางในการปฏิบัติตามจุดมุ่งหมายของพระพุทธศาสนาเพื่อแก้ปัญหา การนำองค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากงานวิจัยนี้ไปเป็นแนวทางของการเรียนพระพุทธศาสนาในปัจจุบัน สามารถกำหนดเป็นแนวนโยบายได้ดังนี้

๑. นโยบายด้านการศึกษา นโยบายด้านนี้สถาบันทางการศึกษาโดยเฉพาะในสถาบันสงฆ์ควรนำโมเดลนี้ไปบรรจุไว้ในหลักสูตร สถาบันสงฆ์ต้องเป็นผู้นำในการนำนโยบายการสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวังกส์ตฤศาสน์ไปสอนให้เป็นต้นแบบ การสอนพระภิกษุให้เข้าใจพระไตรปิฎกอย่างถูกต้อง รู้ทั้งอรรถและสาระที่แฝงอยู่ในคำสอน ดำเนินรอยตามวิถีทางที่พระพุทธองค์ทรงค้นพบ นำมาปฏิบัติจนเกิดประสิทธิผลแก่ตนเอง เมื่อมีความรู้อย่างลึกซึ้งทั้งปริยัติและปฏิบัติ จะสามารถนำไปถ่ายทอด เผยแผ่ แก่พุทธศาสนิกชนได้อย่างชัดเจน ด้วยความสนุกสนาน สร้างความประทับใจ ลึกซึ้ง กินใจ เกิดความอัศจรรย์ใจ สร้างความเชื่อมั่นและความศรัทธาในพระพุทธศาสนาได้อย่างมาก ด้วยแนวทางการสอนพระพุทธศาสนาตามแนวทางนวังกส์ตฤศาสน์

๒. นโยบายด้านวัฒนธรรม วัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของพระพุทธศาสนา ได้รับการถ่ายทอดและสอนด้วยแนวทางนวังกส์ตฤศาสน์ดังปรากฏในพระไตรปิฎก หากแต่ในปัจจุบันวัฒนธรรมการปฏิบัติอาจมีการบิดเบือนไปจากจุดประสงค์เดิมที่แท้จริง การเข้าใจในหลักคำสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวังกส์ตฤศาสน์จะช่วยให้เกิดการปฏิบัติต่อพระพุทธศาสนาได้อย่างถูกต้อง พุทธศาสนิกชนรู้และเข้าใจในคำสอนอย่างถูกต้อง ไม่เกิดเป็นสัทธรรมปฏิรูปหรือคำสอนที่ผิด เกิดการตีความคำสอนผิด เกิดเป็นธรรมที่ปฏิรูปขึ้นจากบุคคลที่มีความเข้าใจผิด ทุกสถาบันที่มีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาควรหันมาใส่ใจกับนโยบายทางวัฒนธรรม เพื่อช่วยจรดโลงพระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่อย่างถูกต้อง ด้วยการสอนพระพุทธศาสนาตามแนวทางนวังกส์ตฤศาสน์

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายของการสอนพระพุทธศาสนาตามแนวทางนวังกส์ตฤศาสน์ตาม Model ที่ผู้วิจัยได้นำเสนอมานั้น หากมีการกำหนดนโยบายให้ทุกภาคส่วนร่วมมือกันสนับสนุนและส่งเสริมให้เกิดขึ้นและมีการพัฒนาอย่างครบถ้วน ผู้วิจัยเชื่อว่าจะสามารถสร้างแนวทางการสอนพระพุทธศาสนาได้ตรงจริตหรืออธยาศัยกับผู้สนใจ จะทำให้เกิดความเข้าใจในคำสอนตรงตามพุทธประสงค์ที่แท้จริงที่พระพุทธองค์ต้องการสื่อ เกิดความตื่นตัวและความต้องการเรียนรู้ สาระดีธรรมที่แท้จริงของคำสอนในพระไตรปิฎก จะเป็นการสนับสนุนส่งเสริมการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาที่ถูกตรงให้คงอยู่ตลอดไป

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

จากผลการวิจัยที่ค้นพบเป็นการนำเสนอรูปแบบบูรณาการการสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวังกส์ตฤศาสน์ตาม SAINP Model นั้น เป็นเพียงส่วนหนึ่งของการนำเสนอแนวทางการสอนพระพุทธศาสนาตามแนวนวังกส์ตฤศาสน์ที่ประยุกต์ใช้ร่วมกับแนวทางการศึกษาในปัจจุบัน แต่ยังมีอีก

หลายประเด็นซึ่งการวิจัยครั้งนี้ไม่ได้เจาะลึกลงไปในรายละเอียด ผู้วิจัยจึงขอเสนอแนะเพื่อให้เกิดงานวิจัยในมุมมองที่ต่างกันไปดังนี้

๑. ควรมีการวิจัยเพื่อศึกษารูปแบบการสอนชาตกะสำหรับนักเรียนประถมวัย
๒. ควรมีการวิจัยเพื่อพัฒนาหลักสูตรพระพุทธศาสนาในมิติการตีความแบบนวงศ์ศาสตร์
๓. ควรมีการวิจัยที่เจาะลึกลงรายละเอียดเกี่ยวกับการสอนพระพุทธศาสนาที่เหมาะสมกับยุคโลกาภิวัตน์ตามแนวทางของนวงศ์ศาสตร์เพื่อสร้างหลักสูตรอย่างเป็นรูปธรรมและนำไปใช้ปฏิบัติจนเห็นผล
๔. ควรมีการวิจัยเพื่อการสร้างผู้สอนต้นแบบตามนวงศ์ศาสตร์ทั้ง ๙
๕. ควรมีการวิจัยเพื่อฟื้นฟูการสวดแบบท่วงทำนองและมีการบันทึกให้เป็นมาตรฐาน จะทำให้สามารถรักษา ถ่ายทอด ฝึกสอน และฝึกหัดได้

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ข้อมูลปฐมภูมิ

พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล ฉบับมหาจุฬาราชวิทยาลัย เล่มที่ ๑, ๔, ๖, ๑๑, ๑๒, ๑๓, ๑๔, ๑๕, ๑๖, ๑๗, ๑๘, ๑๙, ๒๐, ๒๒, ๒๓, ๒๔, ๒๕, ๒๗, ๒๘, ๓๑, ๓๓, ๓๔, ๓๕, ๓๖, ๓๗, ๓๘, ๔๐, ๔๑, ๔๒, ๔๓, ๔๔, ๔๕, ๔๖, ๔๗, ๔๘, ๕๐, ๕๒, ๕๔, ๕๕, ๕๖, ๕๗, ๕๙, ๖๒, ๖๘, ๗๓, ๗๕, ๗๗, ๗๙, ๘๐. (พิมพ์ครั้งที่ ๑๐). นครปฐม : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.

พระไตรปิฎกฉบับบาลีสยามรัฐ เล่มที่ ๔. นครปฐม : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐.

พระไตรปิฎกฉบับบาลีสยามรัฐ เล่มที่ ๑๐. นครปฐม : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐.

พระไตรปิฎกฉบับบาลีสยามรัฐ เล่มที่ ๑๒. นครปฐม : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐.

พระไตรปิฎกฉบับบาลีสยามรัฐ เล่มที่ ๑๕. นครปฐม : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐.

พระไตรปิฎกฉบับบาลีสยามรัฐ เล่มที่ ๑๗. นครปฐม : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐.

พระไตรปิฎกฉบับบาลีสยามรัฐ เล่มที่ ๒๕. นครปฐม : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐.

พระไตรปิฎกฉบับบาลีสยามรัฐ เล่มที่ ๒๖. นครปฐม : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐.

พระไตรปิฎกฉบับบาลีสยามรัฐ เล่มที่ ๒๘. นครปฐม : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐.

อรรถกถาพระวินัย

สมันตปาสาทิกา ภาค ๑ ฉบับมหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

ฎีกาพระสุตตันตปิฎก

สารัตถมัญชุสา นาม อังคุตตรฎีกา (ตติโย ภาค). ม.ป.ท. : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

ปกรณ์วิเสส

พระติปิฎกจุฬายเถระ. คัมภีร์มีลินทปัญหาภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙.

มงคลตถทีปนี (ปจฺม ภาค). พิมพ์ครั้งที่ ๑๕. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

มงคลตถทีปนี (ทุติโย ภาค). พิมพ์ครั้งที่ ๑๖. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

มังคลตถทีปนี แปล เล่ม ๓. พิมพ์ครั้งที่ ๒๔. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐.

ข้อมูลวิทยานิพนธ์

๑) หนังสือทั่วไป

- กฤษมันต์ วัฒนาณรงค์. *นวัตกรรมและเทคโนโลยีเทคนิคศึกษา*. (พิมพ์ครั้งที่ ๓). กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ผลิตตำราเรียน มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ, ๒๕๕๖.
- กองวิชาการ มหาวิทยาลัยธรรมกาย แคลิฟอร์เนีย. *สมาธิ ๘ วิปัสสนากัมมัฏฐาน*. ปทุมธานี : มหาวิทยาลัยธรรมกาย แคลิฟอร์เนีย, ๒๕๕๐.
- กীরติ บุญเจือ. *ศาสนารรณประวัติของมนุษยชาติ (ช่วงพหุนิยม)*. ชุดปรัชญาและศาสนาเซนต์จอห์น เล่ม ๗. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น, ๒๕๕๖.
- กীরติ บุญเจือ. *อรรถปริวรรต : คู่เวรคู่กรรมปรัชญาหลังนวยุค*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๙.
- คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. *พุทธวิธีการสอน*. กรุงเทพมหานคร : กองวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.
- คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. *พระวินัยปิฎก*. (พิมพ์ครั้งที่ ๒). กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.
- คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. *พระสุตตันตปิฎก*. (พิมพ์ครั้งที่ ๒). กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.
- คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. *พุทธปรัชญาการศึกษา*. พระนครศรีอยุธยา : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.
- คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. *วรรณคดีบาลี*. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.
- เฉลิมพล โสมอินทร์. *การเผยแผ่พระพุทธศาสนาและการพัฒนาบุคลิกภาพเกี่ยวกับการพูด*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุทรไพศาล, ๒๕๕๖.
- ชาญชัย ยมดิษฐ์. *เทคนิคและวิธีการสอนร่วมสมัย*. กรุงเทพมหานคร : หลักพิมพ์, ๒๕๕๘.
- โชติ จินตแสวง. *๔ วิธีสอนแบบใหม่ เพื่อความมีรสนิยมในการเรียนรู้ เป็นผู้ที่มีปัญญา และมีอารยธรรม*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๘.
- ทศนา เขมมณี. *๑๔ วิธีการสอนสำหรับครูมืออาชีพ*. (พิมพ์ครั้งที่ ๑๒). กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๗.
- ทศนา เขมมณี. *ศาสตร์การสอน : องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ*. (พิมพ์ครั้งที่ ๒๐). กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๙.
- นิรลชัย. *คู่มือพระนักเทศน์*. กรุงเทพมหานคร : สถาบันบันลือธรรม, มปป.
- เนาวนิตย์ สงคราม (ใจมั่น). *พระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาผู้เรียน*. (พิมพ์ครั้งที่ ๓). กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๒.
- ประสาร ทองภักดี. *พุทธวิธีการสอน*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรสาสน์, ๒๕๑๓.
- ประสาร ทองภักดี. *ระบบการศึกษาของพระพุทธเจ้า*. กรุงเทพมหานคร : ดำรงการพิมพ์, ๒๕๒๐.

- พระคันธสาราภิวังศ์. *วฤตตรัตนนาคร และ วฤตโตทยมัญชรี การศึกษาเชิงวิเคราะห์เปรียบเทียบ ฉันทลักษณ์*. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), ป.ธ.๙ ราชบัณฑิต. *การตีความพระพุทธานุศาสนสุภาษิต*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลียงเชียง, ๒๕๕๖.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), ป.ธ.๙ ราชบัณฑิต. *การเรียนรู้พระพุทธานุภาพ*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลียงเชียง, ๒๕๕๕.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), ป.ธ.๙ ราชบัณฑิต. *พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด คำวัด*. กรุงเทพมหานคร : วัดราชโอรสาราม, ๒๕๕๖.
- พระธรรมปิฎก. *ทางสายอิสรภาพของการศึกษาไทย*. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๑.
- พระธรรมปิฎก. *พุทธวิธีในการสอน*. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๗.
- พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. พระปฏิศาสน. ในมหาเถรสมาคม. *ประชุมพระราชนิพนธ์ ภาษาบาลีในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๗.
- พระปิฎกเมธี (ทองดี ปญญาวิชโร ป.ธ. ๙). *คู่มือประกอบแต่งตั้งฉันทลักษณ์ภาษามคธ ประโยค ป.ธ.๘ สำนักเรียนวัดปากน้ำ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร*. นครปฐม : เอ็นเจ กราฟิกปริ้น, ๒๕๖๐.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ ๓๐). กรุงเทพมหานคร : ผลิตivism, ๒๕๕๘.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*. (พิมพ์ครั้งที่ ๒๓). กรุงเทพมหานคร : ผลิตivism, ๒๕๕๘.
- พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมมจิตโต). *สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส กับการปฏิรูปการศึกษาพระพุทธศาสนา*. กรุงเทพมหานคร : โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.
- พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช), ป.ธ.๙ ราชบัณฑิต. *วิธีเทศนา*. (พิมพ์ครั้งที่ ๒). กรุงเทพมหานคร : สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๙.
- พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช), ป.ธ.๙ ราชบัณฑิต. *ศัพท์วิเคราะห์ พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์*. (พิมพ์ครั้งที่ ๓). กรุงเทพมหานคร : เลียงเชียง, ๒๕๕๘.
- พระอัครคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ) และ จำลอง สารพัฒน์, ศ.พิเศษ ดร. *พจนานุกรม บาลี-ไทย สำหรับนักศึกษา ฉบับปรับปรุงใหม่*. (พิมพ์ครั้งที่ ๖). กรุงเทพมหานคร : ธรรมสาร, ๒๕๕๒.
- พิมพ์พันธ์ เดชะคุปต์ และเพียว ยินดีสุข. *ทักษะ ๗C ของครู ๔.๐*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๖๐.
- พิมพ์พันธ์ เดชะคุปต์ และเพียว ยินดีสุข. *รู้เนื้อหาก่อนสอนเก่ง การเปลี่ยนวัฒนธรรมคุณภาพในศตวรรษที่ ๒๑*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๘.
- พุทธทาส. *ภาษาคน ภาษาธรรม*. นนทบุรี : ศูนย์สืบอายุพระพุทธศาสนา วัดชลประทานรังสฤษฎ์, ๒๕๐๙.

- ไพฑูริย์ สีนลาร์ตัน. “การศึกษาไทย ๔.๐: การศึกษาเชิงสร้างสรรค์และผลิตภาพ”. ใน *การศึกษา ๔.๐ เป็นยิ่งกว่าการศึกษา*. รวบรวมโดย ไพฑูริย์ สีนลาร์ตัน. (พิมพ์ครั้งที่ ๓). กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๙.
- ไพฑูริย์ สีนลาร์ตัน. *กลยุทธ์การสอนตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษา*. (พิมพ์ครั้งที่ ๒), กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๔.
- ไพเราะ ทิพย์ทัศน์. *ธรรมะกับกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษา (TQF) และหลักสูตรวิชาการคุณธรรมในสังคมไทย*. ม.ป.ท. : ฝ่ายวิชาการและเทคโนโลยีสารสนเทศ สำนักนวัตกรรมการเรียนการสอน มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๔.
- ราชบัณฑิตยสถาน. *พจนานุกรมศัพท์ศาสนาสากล ฉบับราชบัณฑิตยสถาน*. (พิมพ์ครั้งที่ ๓), กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๒.
- ราชบัณฑิตยสถาน. *พจนานุกรมศัพท์ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔*. (พิมพ์ครั้งที่ ๒), กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๖.
- ราชบัณฑิตยสถาน. *พจนานุกรมศัพท์ศึกษาศาสตร์ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน*. กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๕.
- ราชบัณฑิตยสถาน. *พจนานุกรมศัพท์ศึกษาศาสตร์ร่วมสมัย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน*. กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๘.
- วรศักดิ์ มหัทธโนบล. *พุทธโคดม*. กรุงเทพมหานคร : โอเพ่นบุ๊กส์, ๒๕๕๕.
- วศิน อินทสระ. *การเผยแผ่ศาสนา*. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖.
- วศิน อินทสระ. *พระไตรปิฎก ฉบับย่อความและอธิบายความ อังคุตตรนิกาย (หมวด ๑-๔) เล่ม ๑*. (พิมพ์ครั้งที่ ๕). กรุงเทพมหานคร : ธรรมดา, ๒๕๕๔.
- วศิน อินทสระ. *พุทธวิธีในการสอน*. (พิมพ์ครั้งที่ ๕). กรุงเทพมหานคร : ธรรมดา, ๒๕๔๘.
- วศิน อินทสระ. *พุทธอุทยาน*. สมุทรปราการ : ชมรมกัลยาณธรรม, ๒๕๕๗.
- วิจารณ์ พานิช. *การสร้างการเรียนรู้สู่ศตวรรษที่ ๒๑*. (พิมพ์ครั้งที่ ๒). นครปฐม : มูลนิธิสยามกัมมาจล, ๒๕๕๗.
- วิจารณ์ พานิช. *สอนอย่างมืออาชีพ*. นครปฐม : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๙.
- ศศิ พงศ์สรายุทธ. *นวัตกรรมการบันทึกโน้ตเสียงปาฬิ จากพระไตรปิฎกสังฆายะ*. กรุงเทพมหานคร : อัมปิครีเอชั่นส์, ๒๕๖๐.
- สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก. *หลักการศึกษาศาสตร์ของพระพุทธเจ้า*. (พิมพ์ครั้งที่ ๓). กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๕๔.
- สมบัติ พรศิริเจริญพันธ์. *เฮอริเมนต์ิกส์ : ศาสตร์แห่งการตีความและศิลปะแห่งการเข้าใจ*. นนทบุรี : โรงพิมพ์วัชรินทร์ พี.พี., ๒๕๕๙.
- สมิทธิพล เนตรนิมิต. *บาลีศึกษาในอรรถกถาธรรมบท*. กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.
- สำนักสื่อสารและประชาสัมพันธ์ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. *กรอบคุณวุฒิแห่งชาติ : เทียบเคียงกรอบคุณวุฒิอ้างอิงอาเซียน, จุลสาร สกศ., ๑(๔) ปีที่แรก เดือนธันวาคม ๒๕๕๘*.

- สำนักสื่อสารและประชาสัมพันธ์ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. ความคิดเห็นมุมมองจากประชาชนต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษา, *จูลสาร สกศ.*, ๑(๓) ปักษ์แรก เดือนตุลาคม ๒๕๕๘.
- สำนักสื่อสารและประชาสัมพันธ์ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ทิศทางการศึกษาชาติที่ควรจะเป็น, *จูลสาร สกศ.*, ๑(๓) ปักษ์แรก เดือนตุลาคม ๒๕๕๘.
- สิริวรรณ ศรีพหล. *การจัดการเรียนการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม. นนทบุรี : โครงการส่งเสริมการแต่งตำรา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมิกราช, ๒๕๕๒.*
- สิริวรรณ ศรีพหล. *การจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในสถานศึกษา. นนทบุรี : โครงการส่งเสริมการแต่งตำรา สำนักวิชาการ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมิกราช, ๒๕๕๘.*
- สุชีพ ปุญญานุภาพ. *คำถามคำตอบปัญหาทางพระพุทธศาสนา. นครปฐม : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐.*
- สุชีพ ปุญญานุภาพ. *คุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา. (พิมพ์ครั้งที่ ๒). กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.*
- สุชีพ ปุญญานุภาพ. *พระไตรปิฎก ฉบับสำหรับประชาชน ฉบับวาระ ๑๐๐ ปีชาตกาลอาจารย์สุชีพ ปุญญานุภาพ พุทธศักราช ๒๕๖๐. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพระไตรปิฎกเพื่อประชาชน, ๒๕๖๐.*
- สุเชาว์ พลอยชุม. *ใจความสำคัญของพระสูตร พระไตรปิฎกศึกษา. ม.ป.ท. : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔. (อัดสำเนา)*
- สุเชาว์ พลอยชุม. *พุทธปรัชญาในชุดต้นตปิฎก. (พิมพ์ครั้งที่ ๒). นครปฐม : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐.*
- สุธีระ ประเสริฐสรรพ. *Re-Learning จากเรียนรู้สู่เรียนรู้คิด. ผลึกความรู้ : ชุดงานวิจัยฉบับเคี้ยวง่าย. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๙.*
- สุนน อมรวิวัฒน์. *การพัฒนาการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์ : ทักษะกระบวนการเผชิญสถานการณ์. กรุงเทพมหานคร : สุโขทัยธรรมิกราช, ๒๕๔๒.*
- สุนน อมรวิวัฒน์. *การออกแบบการสอน หลักการ ทฤษฎี สู่การปฏิบัติ. (พิมพ์ครั้งที่ ๒). ขอนแก่น : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๙.*
- สุนน อมรวิวัฒน์. *สมบัติทิพย์ของการศึกษาไทย. (พิมพ์ครั้งที่ ๒). กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕.*
- สุนน อมรวิวัฒน์. *หลักบูรณาการทางการศึกษาตามนัยแห่งพุทธธรรม. นนทบุรี : โครงการกิตติเมธีทางวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมิกราช, ๒๕๔๔.*
- สุมาลี ชัยเจริญ. *การออกแบบการสอน หลักการ ทฤษฎี สู่การปฏิบัติ. (พิมพ์ครั้งที่ ๒). ขอนแก่น : สาขาเทคโนโลยีการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๙.*
- สุรียา รัตนกุล. *พิธีกรรมในศาสนา เล่ม ๑. (พิมพ์ครั้งที่ ๒). นครปฐม : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๕.*

- สุวิทย์ ภาณุจारी. *ภาษาบาลีเพื่อการศึกษาคัมภีร์ว่าพระพุทธรูปศาสนา*. (พิมพ์ครั้งที่ ๒). กรุงเทพมหานคร : คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.
- เสฐียรโกเศศ (พระยาอนุนามราชชน). *นิรุกติศาสตร์*. กรุงเทพมหานคร : คลังวิทยา, ๒๕๒๒.
- เสฐียรพงษ์ วรรณปก. *คำบรรยายในพระไตรปิฎก*. (พิมพ์ครั้งที่ ๗). กรุงเทพมหานคร : สถาบันสันติธรรม, ๒๕๕๕.
- เสฐียรพงษ์ วรรณปก. *พุทธวิธีสอนจากพระไตรปิฎก*. (พิมพ์ครั้งที่ ๒). กรุงเทพมหานคร : อรุณการพิมพ์, ๒๕๔๒.
- แสง จันทร์งาม. *วิธีสอนของพระพุทธเจ้า*. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๔๐.
- หลวงบรรณรักษ์ (นิยม รักไทย). *สังกฤต-ไท-อังกฤษ อภิธาน*. (พิมพ์ครั้งที่ ๔). กรุงเทพมหานคร : แสงดาว, ๒๕๕๒.
- หลวงวิจิตรวาทการ, พลตรี. *วรรณคดีชาดก ทศชาติของพระพุทธองค์*. (พิมพ์ครั้งที่ ๓). กรุงเทพมหานคร : สร้างสรรค์บุ๊คส์, ๒๕๕๑.

๒) วิทยานิพนธ์และงานวิจัย

- จิตราพร ลีละวัฒน์. การพัฒนาภารกิจปฏิบัติเพื่อเสริมสร้างความคิดวิเคราะห์ให้กับนักศึกษาในรายวิชาจริยธรรมทางธุรกิจ (BUS ๔๐๐). *รายงานวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอน*, (คณะบริหารธุรกิจ : มหาวิทยาลัยศรีปทุม), ๒๕๕๖.
- ณิชากัทธ ภูมิทัศน์. *การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย : ศึกษาเฉพาะกรณีพระปริยัติธรรม แผนกธรรม*. ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต. สาขาวิชาสังคมวิทยา, มหาวิทยาลัยรามคำแหง. ๒๕๕๙.
- พระชยสร สมบุญมาก (สมบุญโณ). *พุทธวิธีในการสอน : สืบค้นจากพระไตรปิฎก สุตตันตปิฎก*. วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ๒๕๔๓.
- พระมหาธรรมรัตน์ อริยมโม (ยศขุน). *แนวทางการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยในบริบทแห่งสังคมไทยยุคปัจจุบัน*. ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, สาขาพุทธศาสนศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. ๒๕๕๒.
- พระมหาปฏิจจธรรม เพิ่มพิทยางกูร. *การเรียนการสอนพระพุทธศาสนาในมหาวิทยาลัยสงฆ์*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, คณะอักษรศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๕๓.
- พระมหาวัฒนา ปณฺหาทีโป (คำเคน). *ศึกษาเชิงวิเคราะห์ทวินวภัคตฤคาศนในพระไตรปิฎก*. สารนิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๖๐.
- พระมหาสาคร ธรรมสาครโร. *พุทธวิธีการสอนบรรพชิตและคฤหัสถ์ในพุทธปรัชญาเถรวาท*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. ๒๕๕๖.

พระปลัดสาธิต อมโร (จินดารอง). *ศึกษาการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน ประถมศึกษา ปีที่ ๖ เขตบางคอแหลม สังกัดกรุงเทพมหานคร*. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๕๘.

สิริวรรณ ไมตรีจิต. *พุทธจิตวิทยาการสอนในพระไตรปิฎก*. ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, สาขาพุทธศาสนศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. ๒๕๕๕.

๓) วารสาร

เอ.พี.เดอ ซอยสา. *วัฒนธรรมอินเดียสมัยพุทธกาล (๑๒)*. *ธรรมจักร*. ปีที่ ๑๐๒ ฉบับที่ ๖, ๒๕๖๑.

๔) เว็บไซต์

ชมรมธัมมปาติสิกา. *กัจจายนไวยากรณ์ แปล*. สืบค้นเมื่อ ๑ พฤษภาคม ๒๕๖๒, จาก

http://dhammapalisikkha.blogspot.com/2013/10/blog-post_9976.html

พระครูปัญญาวีกรม. *เพียงแค่ว่าเหตุผล เพียงพอหรือยัง ?*, ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๑, สืบค้นเมื่อ

๓๑ มกราคม ๒๕๖๒ <http://oknation.nationtv.tv/blog/bunruang/2008/02/13/entry-1>

พระธรรมโกศาจารย์, “เยื่อนสยามนิยายในศรีลังกา”, ๒๕๕๐, สืบค้นเมื่อ ๕ เมษายน ๒๕๖๐,

[http://www.mcu.ac.th/site/articlecontent_desc.php?article_id=](http://www.mcu.ac.th/site/articlecontent_desc.php?article_id=๖๒๖&articlegroup_id=๒๑)

[๖๒๖&articlegroup_id=๒๑](http://www.mcu.ac.th/site/articlecontent_desc.php?article_id=๖๒๖&articlegroup_id=๒๑)

พระมหาบุญไทย ปุณณมโน. *การอธิบายขยายความ “ธรรมะ” ตามหลักเนติปิฎก*. สืบค้นเมื่อ

๑๔ สิงหาคม ๒๕๖๒, www.cybervanaram.net

รัฐพล ประดับเวทย์. *แนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยเทคโนโลยีตามแนวคิดอนุกรมวิธานของ*

บลูม. Veridian E-Journal, Silapakorn University ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์

สังคมศาสตร์ และศิลป, ๑๐(๓), ๑๐๕๑-๑๐๖๕. สืบค้นเมื่อ ๒๐ มิถุนายน ๒๕๖๒,

<https://www.tci-thaijo.org/index.php/Veridian-E-Journal/article/view/104735>, ๒๕๖๐.

สำนักงานส่งเสริมสังคมแห่งการเรียนรู้และคุณภาพเยาวชน. *ทักษะแห่งอนาคตใหม่ : การเรียนรู้ใน*

ศตวรรษที่ ๒๑ คืออย่างไร ?. สืบค้นเมื่อ ๕ สิงหาคม ๒๕๖๒, www.qlf.or.th

DrSeripiput Srimuang, *๔. เสียงสวด พระคาถา ยันทุน กรณียเมตตสูตร โอสถปริตร - พระสาสน-*

โสภณ. สืบค้นเมื่อ ๒๒ เมษายน ๒๕๖๒, www.youtube.com,

Etymology, สืบค้นเมื่อ ๒ สิงหาคม ๒๕๖๒,

<https://en.wikipedia.org/wiki/Etymology#Methods>.

Maytwin P. *21st-Century Skill : ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 เมื่อทักษะในโลกเก่า ไม่เก่าพออีกต่อไป !*

๒๗ มิถุนายน ๒๕๖๑, สืบค้นเมื่อ ๔ กันยายน ๒๕๖๒, <https://medium.com/base-the-business-playhouse/tagged/21st-century-skills>.

๕) เอกสารพิเศษ

ปรัชญา จิตปัญญา. (๒๕๖๒, ๒๖ พฤษภาคม). บันทึกโน้ตสากล.

๖) หนังสือแปล

จอห์น ดี. ไอร์แลนด์. *อุทาน พระพุทธวจนะ แห่งพระพุทธรูปบนดาว*. (กิ่งแก้ว อัคราการ, แปล).

กรุงเทพมหานคร : อัมรินทร์ พรินท์ติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง, ๒๕๕๒.

เดวิด อาร์. แครธวอล, เบนจามิน เอส. บลูม และเบอร์แทรม บี. มาเซีย. *สารบบจำแนก ของ จุดมุ่งหมายทางการศึกษา การจัดจำพวกวัตถุประสงค์ทางการศึกษา คู่มือเล่ม ๒ : จิตต-ปริเขต*. (อุทุมพร ทองอุไทย, แปล). กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๓.

เบนจามิน เอส. บลูม, แมกซ์ ดี. เองเกิลฮาร์ท เอ็ดเวิร์ด เจ. เฟิสท์, วอลท์เกอร์ เอช. ฮิลล์ และเดวิด อาร์. แครธวอล. *สารบบจำแนกจุดมุ่งหมายทางการศึกษา การจัดจำพวกวัตถุประสงค์ทางการศึกษา คู่มือ ๑ : พุทธิปริเขต*. (อุทุมพร ทองอุไทย, แปล). กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๓.

A.L. Basham. *อินเดียมหัศจรรย์ The Wonder that was India*. (กาญจณี ละอองศรี, บรรณาธิการ แปล). กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโครงการตำรามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, ๒๕๕๙.

Susan A. Ambrose, Michael W. Bridges, Michele DiPietro, Marsha C. Lovett, and Marie K. Norman. *การเรียนรู้แห่งศตวรรษที่ ๒๑ : ๗ หลักการสร้างนักเรียนแห่งอนาคตใหม่*. (วันวิสาข์ เคน, แปล). กรุงเทพมหานคร : โอเพ่นเวิลด์ พับลิชชิ่ง เฮาส์, ๒๕๕๖.

๒. ภาษาอังกฤษ

Benjamin S. Bloom, Max D. Engelhart, Edward J. Furst, Walker H. Hill, and David R. Krathwohl. *Taxonomy of Educational Objective The Classification of Educational Goals Handbook I : Cognitive Domain*. (18th Ed.). New York : David McKay Company, Inc, 1974.

David R. Krathwohl, Benjamin S. Bloom, and Bertram B. Masia. *Taxonomy of Educational Objective The Classification of Educational Goals Handbook II : Affective Domain*. (Reprinted). London : Longman Group Ltd, 1973.

Gershon, Mike. *How to Use Bloom's Taxonomy in the Classroom: The Complete Guide*. n.p.: Mike Gershon. 2015.

Richard I. Arends. *Learning to Teach*. (10th Ed.). Singapore : McGraw-Hill Education, 2016.

Robert J. Marzano and John S. Kendall. *The New Taxonomy of Educational Objectives*. (2nd Ed.). California : Corwin Press, 2007.

T.W. Rhys Davids and William Stede. *Pali-English Dictionary*. (Reprint with Corrections 2015). Melksham: Pali Text Society, 2015.

บุคลากรกรม

๑. พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช)

คุณวุฒิ   ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต
ตำแหน่ง   เจ้าอาวาสวัดราชโอรสาราม
วันสัมภาษณ์   ๑ มิถุนายน ๒๕๖๒

๒. พระธรรมกิตติเมธี, ดร. (เกษม สถยนต์)

คุณวุฒิ   ป.ธ.๙, ศน.บ., ศน.ม. Ph.D.
ตำแหน่ง   ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดราชาธิวาส
                          อาจารย์บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
                          ประธานศูนย์พิทักษ์พระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย
วันสัมภาษณ์   ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๖๒

๓. พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร. (สุทิตย์ อากาศโร)

คุณวุฒิ   ป.ธ.๗, ร.บ., พช.ม., พธ.ด.
ตำแหน่ง   เจ้าอาวาสวัดสุทธิวาราม
                          ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์
                          มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วันสัมภาษณ์   ๒ มิถุนายน ๒๕๖๒

๔. พระมหาประนอม ธมมาลงกาโร

คุณวุฒิ   ป.ธ.๖, สาสนธชะ ธัมมาจริยะ
ตำแหน่ง   ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดจากแดง
                          ผู้อำนวยการสถาบันโพธิยาลัย
วันสัมภาษณ์   ๙ มิถุนายน ๒๕๖๒

๕. พระมหาพงศ์ศักดิ์ ชานियो, ดร.

คุณวุฒิ   ปริญญาเอก Ryukoku University, Japan
ตำแหน่ง   คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมกาย แคลิฟอร์เนีย
วันสัมภาษณ์   ๘ มิถุนายน ๒๕๖๒

๖. พระมหาฉัตรชัย สุธตตชโย, ผศ.ดร.

คุณวุฒิ ป.ธ.๙, อ.ม., ศศ.ด.
 ตำแหน่ง ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศ
 คณะบดีคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
 วันสัมมนา ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๖๒

๗. พระมหามงคลกานต์ จิตธมโม, ผศ.ดร.

คุณวุฒิ ป.ธ.๙, พธ.ด.
 ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดอังกัญโคกบรรเลง
 อาจารย์ คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 วันสัมมนา ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๖๒

๘. แม่ชีไพเราะ ทิพยทัศน์, รศ.ดร.

คุณวุฒิ ปริญญาเอก UC Sandiago, USA
 Post Doc. Training UC Davis, USA
 ตำแหน่ง วิทยากร สถานปฏิบัติธรรมอาศรมมาตา
 วันสัมมนา ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๖๒

๙. รศ.สุเชาวน์ พลอยชุม

คุณวุฒิ ป.ธ.๕, ศน.บ., M.A.
 ตำแหน่ง กรรมการ มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์
 อาจารย์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
 วันสัมมนา ๒๙ พฤษภาคม ๒๕๖๒

๑๐. ดร.โสภณ ชำทัพ

คุณวุฒิ ศษ.ม., พธ.ม., ศน.ด.
 ตำแหน่ง อาจารย์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
 วันสัมมนา ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๖๒

๑๑. รศ.ดร.วีระ บุญจริง

คุณวุฒิ ปริญญาเอก Rensselaer Polytechnic Institute, USA
 ตำแหน่ง อาจารย์ วิทยาลัยนานาชาติ
 สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหาร ลาดกระบัง
 วันสัมมนา ๑๘ พฤษภาคม ๒๕๖๒

๑๒. รศ.ดร.เวทย์ บรรณกรกุล

คุณวุฒิ   ป.ธ.๙, พธ.บ., ศษ.ม., พธ.ด.
ตำแหน่ง   อาจารย์ วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วันสัมภาษณ์   ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๖๒

๑๓. ผศ.ดร.สมบุญ วัฒนชะ

คุณวุฒิ   ป.ธ.๗, ศน.บ., M.A., Ph.D.
ตำแหน่ง   อาจารย์ วิทยาลัยศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล
วันสัมภาษณ์   ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๖๒

๑๔. ผศ.ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน

คุณวุฒิ   ป.ธ.๙, พธ.บ., อ.ม., พธ.ด.
ตำแหน่ง   อาจารย์ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล
วันสัมภาษณ์   ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๖๒

๑๕. ผศ.ดร.ศุภกาญจน์ วิชานาติ

คุณวุฒิ   ศน.ด.
ตำแหน่ง   ประธานหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร
วันสัมภาษณ์   เมื่อ ๓๑ พฤษภาคม ๒๕๖๒

๑๖. ดร.จักรกฤษณ์ สิริริน

คุณวุฒิ   ศษ.ด.
ตำแหน่ง   นักวิชาการอิสระ
วันสัมภาษณ์   ๑๗ พฤษภาคม ๒๕๖๒

๑๗. รศ.दनัย ปรีชาเพิ่มประสิทธิ์

คุณวุฒิ   ศศ.ม.
ตำแหน่ง   อาจารย์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
วันสัมภาษณ์   ๒๙ พฤษภาคม ๒๕๖๒

ภาคผนวก

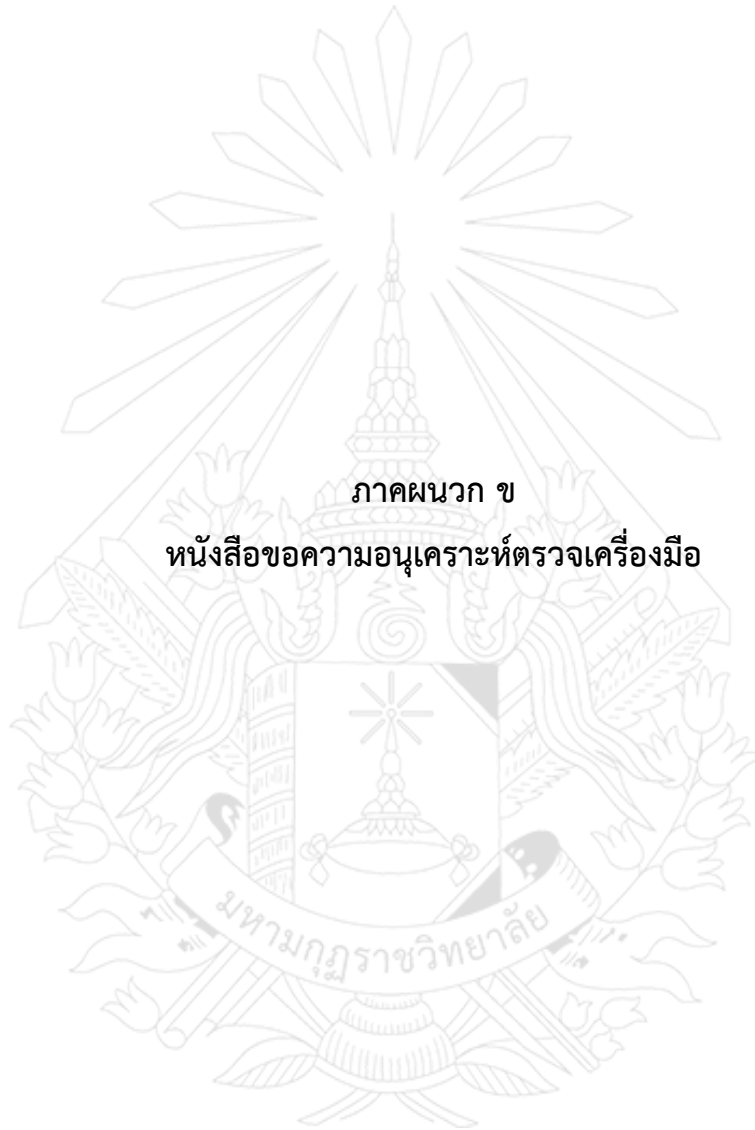
มหามกุฏราชวิทยาลัย

ภาคผนวก ก
รายนามผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือ

รายนามผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือ

	<p>๑. พระศรีวินยาภรณ์, ดร. Ph.D. (Buddhist Studies) DU</p>
	<p>๒. พระมหาบุญศรี ญาณวุฑฺโฒ, ผศ.ดร. ศน.ด. (พุทธศาสนศึกษา) มมร</p>
	<p>๓. พระมหาบุญไทย ปุณฺณมโน, ดร. ศน.ด. (พุทธศาสนศึกษา) มมร</p>
	<p>๔. ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.สุมานพ ศิวารัตน์ ศน.ด. (พุทธศาสนศึกษา) มมร</p>
	<p>๕. รองศาสตราจารย์ ดร.บุญร่วม คำเมืองแสน Ph.D. (Philosophy) BRM</p>

ภาคผนวก ข
หนังสือขอความอนุเคราะห์ตรวจเครื่องมือ

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน บัณฑิตวิทยาลัย โทร. ๐-๒ ๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๗
 ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๓๑๔ วันที่ ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๖๒
 เรื่อง ขออนุมัติตรวจเครื่องมือวิทยานิพนธ์ของนักศึกษาปริญญาเอก

เรียน พระศรีวินยาภรณ์, ดร.

ด้วย นางสาวบุญพิศ นัยน์พานิช เลขทะเบียนนักศึกษา ๕๖๓๐๑๕๐๑๓๒๐๑๑ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตร์ดุสิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา (BUDDHIST STUDIES) ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์เรื่อง “การสอนพระพุทธศาสนาตามแนววินวศ์ตฤศาสน์ (BUDDHIST TEACHING METHODS ACCORDING TO NAVANGASATTHUSĀSANA)” มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจเครื่องมือวิจัยในฐานะที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนา เพื่อเก็บข้อมูลเขียนวิทยานิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ให้ท่านตรวจเครื่องมือวิจัย ให้นักศึกษาเพื่อเก็บข้อมูลเขียนงานวิทยานิพนธ์ต่อไป สำหรับวันและเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

(พระศรีวินยาภรณ์, ดร.)
 คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

นางดวงพร
 พระศรีวินยาภรณ์
 ๑๓ พ.ค. ๖๒

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน บัณฑิตวิทยาลัย โทร. ๐-๒ ๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๓๑๔

วันที่ ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขออนุมัติตรวจเครื่องมือวิทยานิพนธ์ของนักศึกษาปริญญาเอก

กราบเรียน พระมหาบุญศรี ญาณวฑฺฒโฒ, ผศ.ดร.

ด้วย นางสาวบุญพิศ นัยน์พานิช เลขทะเบียนนักศึกษา ๕๖๓๐๑๕๐๑๓๒๐๑๑ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตร์ดุสิตบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา (BUDDHIST STUDIES) ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์เรื่อง “การสอนพระพุทธรูปตามแนววงศัตถศาสตร์ (BUDDHIST TEACHING METHODS ACCORDING TO NAVANGASATTHUSĀSANA)” มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจเครื่องมือวิจัยในฐานะที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธรูปเพื่อเก็บข้อมูลเขียนวิทยานิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขออนุมัติขอให้ท่านตรวจเครื่องมือวิจัยให้นักศึกษาเพื่อเก็บข้อมูลเขียนงานวิทยานิพนธ์ต่อไป สำหรับวันและเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงกราบเรียนมาเพื่อขออนุมัติ

(พระศรีวินยาภรณ์, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

๒๖ พฤษภาคม ๒๕๖๒

๑๔ พ.ค. ๖๒

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน บัณฑิตวิทยาลัย โทร. ๐-๒ ๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙
 ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๓๑๔ วันที่ ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๖๒
 เรื่อง ขออนุญาตตรวจสอบเครื่องมือวิทยานิพนธ์ของนักศึกษาปริญญาเอก

เรียน พระมหาบุญไทย ปุณณมโน, ดร.

ด้วย นางสาวบุญพิศ นัยน์พามิข เลขทะเบียนนักศึกษา ๕๖๓๐๑๕๐๑๓๒๐๑๑ นักศึกษา
 หลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา (BUDDHIST STUDIES) ของบัณฑิตวิทยาลัย
 มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์เรื่อง “การสอนพระพุทธศาสนาตามแนว
 นวังกส์ตถุศาสน (BUDDHIST TEACHING METHODS ACCORDING TO NAVANGASATTHUSASANA)” มี
 ความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือวิจัยในฐานะที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนา
 เพื่อเก็บข้อมูลเขียนวิทยานิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขออนุญาตให้ท่านตรวจสอบเครื่องมือวิจัย ให้นักศึกษาเพื่อ
 เก็บข้อมูลเขียนงานวิทยานิพนธ์ต่อไป สำหรับวันและเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาต

(พระศรีวินยาภรณ์, ดร.)
 คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

13 ม.ค. ๖๒

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน บัณฑิตวิทยาลัย โทร. ๐-๒ ๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๓๑๔ วันที่ ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขออนุมัติตรวจเครื่องมือวิทยานิพนธ์ของนักศึกษาปริญญาเอก

เจริญพร ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.สุมานพ ศิวารัตน์

ด้วย นางสาวบุญพิศ นัยน์พานิช เลขทะเบียนนักศึกษา ๕๖๓๐๑๕๐๑๓๒๐๑๑ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตร์ดุขฎิบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา (BUDDHIST STUDIES) ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์เรื่อง “การสอนพระพุทธศาสนาตามแนววินัยคัสตฤศาสน์ (BUDDHIST TEACHING METHODS ACCORDING TO NAVANGASATTHUSĀSANA)” มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจเครื่องมือวิจัยในฐานะที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนา เพื่อเก็บข้อมูลเขียนวิทยานิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขออนุมัติตรวจเครื่องมือวิจัยให้นักศึกษาเพื่อเก็บข้อมูลเขียนงานวิทยานิพนธ์ต่อไป สำหรับวันและเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมมาเพื่อขออนุมัติตรวจ

(พระศรีวินยาภรณ์, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

๓๑๖๖๐๓/๒๕๖๒/๑๑

13 พ.ค. 2562 .

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน บัณฑิตวิทยาลัย โทร. ๐-๒ ๕๕๕-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๓๑๔ วันที่ ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ตรวจเครื่องมือวิทยานิพนธ์ของนักศึกษาปริญญาเอก

เจริญพร รศ.ดร.บุญร่วม คำเมืองแสน

ด้วย นางสาวบุญพิศ นัยน์พานิช เลขทะเบียนนักศึกษา ๕๖๓๐๑๕๐๑๓๒๐๑๑ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตร์ดุขฎิบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา (BUDDHIST STUDIES) ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์เรื่อง “การสอนพระพุทธศาสนาตามแนววินคัสตฤศาสน (BUDDHIST TEACHING METHODS ACCORDING TO NAVANGASATTHUSĀSANA)” มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจเครื่องมือวิจัยในฐานะที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนาเพื่อเก็บข้อมูลเขียนวิทยานิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ให้ท่านตรวจเครื่องมือวิจัย ให้นักศึกษาเพื่อเก็บข้อมูลเขียนงานวิทยานิพนธ์ต่อไป สำหรับวันและเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

(พระศรีวินยากรณ์, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วิมลพาน

๒๗๙

18 พ.ค. ๒๕๖๒

มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ค
แบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์

วิทยานิพนธ์เรื่อง “การสอนพระพุทธศาสนาตามแนววงศ์ตฤศาสน์”

หลักสูตรศาสนศาสตร์ดุขฎฐิบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ตอนที่ ๑ ข้อมูลผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ..... ฉายา..... นามสกุล.....
 ที่อยู่ปัจจุบัน เลขที่..... หมู่ที่..... วัด.....
 ซอย..... ถนน..... แขวง/ตำบล.....
 เขต/อำเภอ..... จังหวัด..... รหัสไปรษณีย์.....
 สถานที่ทำงาน.....
 ตำแหน่ง..... คุณวุฒิศทางการศึกษา.....
 วันและเวลาที่ให้สัมภาษณ์ วันที่..... เดือน..... พ.ศ. .... เวลา.....

ตอนที่ ๒ การสอนพระพุทธศาสนาตามแนววงศ์ตฤศาสน์

๒.๑ การสอนพระพุทธศาสนา

ท่านมีความคิดเห็นว่าการสอนพระพุทธศาสนาควรมีวิธีการสอนอย่างไร

๒.๒ นวงศ์ตฤศาสน์ในพระพุทธศาสนา

ท่านมีความคิดเห็นว่าการสอนนวงศ์ตฤศาสน์ (สุดตะ เคยยะ เวยยากรรมะ คาลา อุทานะ อิติวุตตะกะ ชาตกะ อัพภูตธรรมะ และเวทลละ) เป็นรูปแบบวิธีการสอนอย่างไร

๒.๓ การสอนพระพุทธศาสนาตามแนววงศ์ตฤศาสน์

๑. ท่านมีความคิดเห็นว่าการสอนนวงศ์ตฤศาสน์ สามารถนำมาพัฒนาเป็นโครงสร้างการสอนพระพุทธศาสนาได้อย่างไร

๒. ท่านมีความคิดเห็นว่าการสอนนวงศ์ตฤศาสน์สามารถทำให้เกิดความเข้าใจคำสอนในพระพุทธศาสนาได้อย่างไร

๓. ท่านมีความคิดเห็นว่าการสอนนวงศ์ตฤศาสน์สามารถพัฒนาให้เป็นทักษะเชิงนิรุกติศาสตร์ (ศาสตร์ทางด้านภาษา) ได้อย่างไร

๔. ท่านมีความคิดเห็นว่าการสอนนวงศ์ตฤศาสน์ควรมีคุณสมบัติอย่างไร และต้องเตรียมความพร้อมอย่างไร

๒.๔ การสร้างรูปแบบการสอนพระพุทธศาสนาตามแนววงศ์ตฤศาสน์

ท่านมีความคิดเห็นว่าการสอนนวงศ์ตฤศาสน์ สามารถนำมาสร้างเป็นรูปแบบการสอนพระพุทธศาสนาได้อย่างไร

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะ

๓.๑ การสอนพระพุทธศาสนาตามแนววินัยศีลธรรมในมิต้องค์รวมของโครงสร้าง

.....

.....

.....

๓.๒ การสอนพระพุทธศาสนาตามแนววินัยศีลธรรมในมิติสารัตถธรรม

.....

.....

.....

๓.๓ การสอนพระพุทธศาสนาตามแนววินัยศีลธรรมในมิตินิติศาสตร์

.....

.....

.....

๓.๔ การสอนพระพุทธศาสนาตามแนววินัยศีลธรรมในมิติความพร้อมของบุคคล

.....

.....

.....

ขอขอบพระคุณที่กรุณาให้คำสัมภาษณ์

นางสาวบุญพิศ นัยน์พานิช

นักศึกษาระดับปริญญาตรี สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ผู้สัมภาษณ์

ภาคผนวก ง
รายนามผู้ทรงคุณวุฒิ

รายนามผู้ทรงคุณวุฒิ

	<p>๑. พระมหาไพริวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช) ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดราชโอรสาราม คุณวุฒิ ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต สัมภาษณ์ เมื่อ ๑ มิถุนายน ๒๕๖๒</p>
	<p>๒. พระธรรมกิตติเมธี, ดร. (เกษม สถลโต) ตำแหน่ง ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดราชาธิวาส อาจารย์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ประธานศูนย์พิทักษ์พระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย คุณวุฒิ ป.ธ.๙, ศน.บ., ศน.ม. Ph.D. สัมภาษณ์ เมื่อ ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๖๒</p>
	<p>๓. พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร. (สุทิตย์ ออภากร) ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดสุทธิวาราม ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย คุณวุฒิ ป.ธ.๗, ร.บ., พช.ม., พธ.ด. สัมภาษณ์ เมื่อ ๒ มิถุนายน ๒๕๖๒</p>

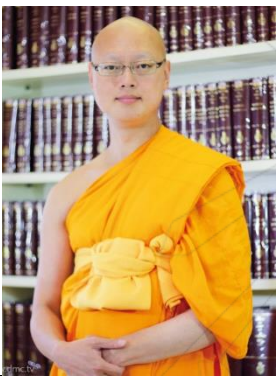
๓. พระมหาประนอม ธมมาลงกาโร

ตำแหน่ง ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดจากแดง

ผู้อำนวยการสถาบันโพธิยาลัย

คุณวุฒิ ป.ธ.๖, สาสนธชะ ธรรมจาริยะ

สัมภาษณ์ เมื่อ ๙ มิถุนายน ๒๕๖๒

๔. พระมหาพงศ์ศักดิ์ ธานีโย, ดร.

ตำแหน่ง คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมกาย

แคลิฟอร์เนีย

คุณวุฒิ ปริญญาเอก Ryukoku University, Japan

สัมภาษณ์ เมื่อ ๘ มิถุนายน ๒๕๖๒

๕. พระมหาฉัตรชัย สุตตชโย, ผศ.ดร.

ตำแหน่ง ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศ

คณบดีคณะศึกษาศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

คุณวุฒิ ป.ธ.๙, อ.ม., ศศ.ด.

สัมภาษณ์ เมื่อ ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๖๒

๗. พระมหามงคลกานต์ จิตรมโม, ผศ.ดร.

ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดอังกัญโคกบรณลง

อาจารย์ คณะพุทธศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

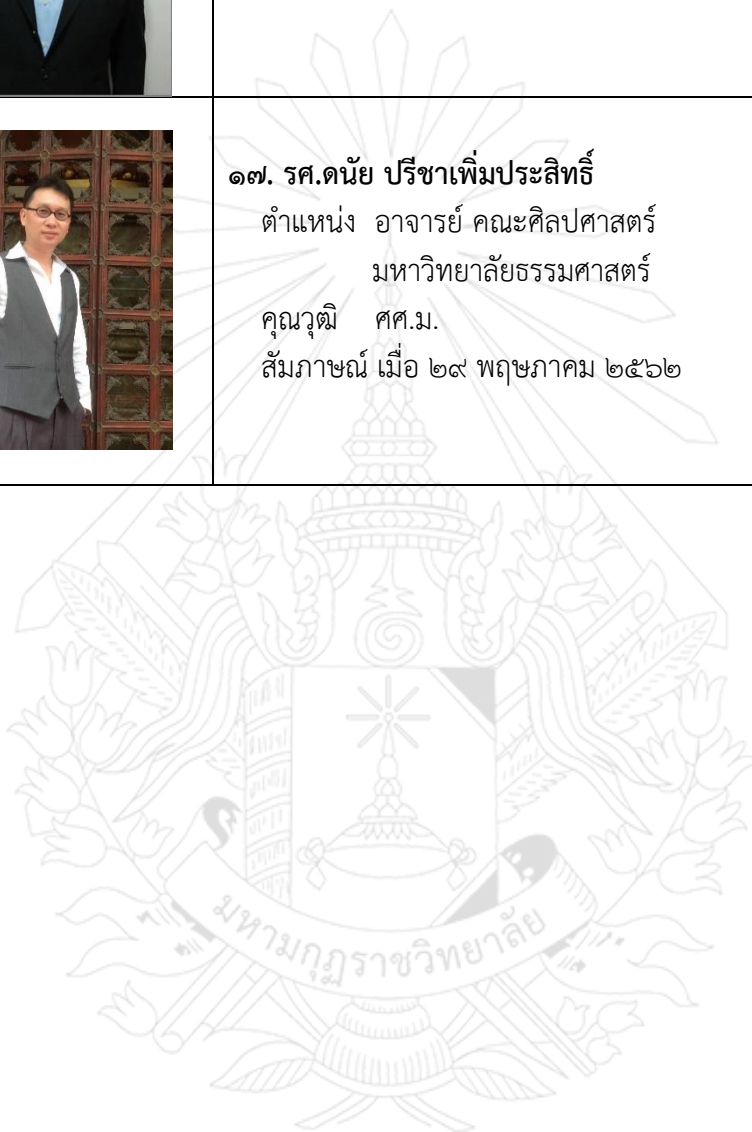
คุณวุฒิ ป.ธ.๙, พธ.ด.

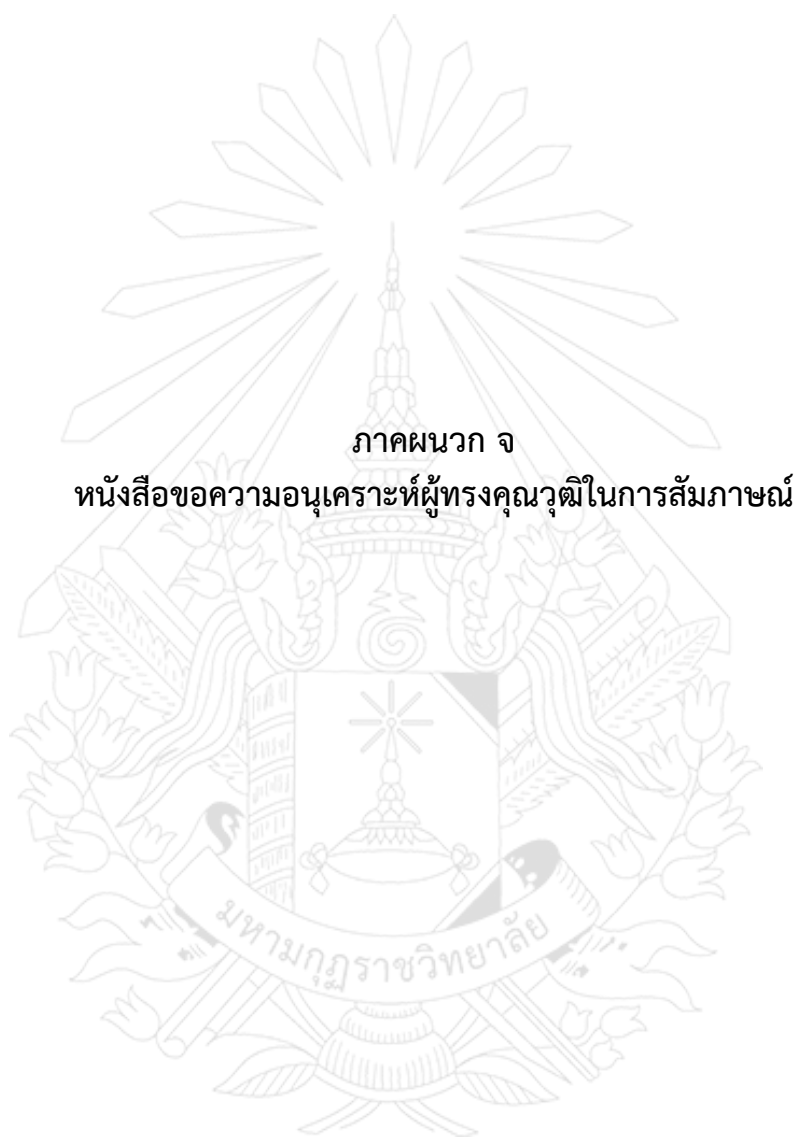
สัมภาษณ์ เมื่อ ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๖๒

	<p>๘. แม่ชีไพเราะ ทิพย์ทัศน์, รศ.ดร. ตำแหน่ง วิทยากร สถานปฏิบัติธรรมอศรมมาตา คุณวุฒิ ปริญญาเอก UC Sandiago, USA Post Doc. Training UC Davis, USA สัมภาษณ์ เมื่อ ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๖๒</p>
	<p>๙. รศ.สุเชาว์ นพอยชุม ตำแหน่ง กรรมการ มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ อาจารย์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย คุณวุฒิ ป.ธ.๕, ศน.บ., M.A. สัมภาษณ์ เมื่อ ๒๙ พฤษภาคม ๒๕๖๒</p>
	<p>๑๐. ดร.โสภณ ชำทัพ ตำแหน่ง อาจารย์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย คุณวุฒิ ศษ.ม., พธ.ม., ศน.ด. สัมภาษณ์ เมื่อ ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๖๒</p>
	<p>๑๑. รศ.ดร.วีระ บุญจริง ตำแหน่ง อาจารย์ วิทยาลัยนานาชาติ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหาร ลาดกระบัง คุณวุฒิ ปริญญาเอก Rensselaer Polytechnic Institute, USA สัมภาษณ์ เมื่อ ๑๘ พฤษภาคม ๒๕๖๒</p>

	<p>๑๒. รศ.ดร.เวทย์ บรรณกรกุล ตำแหน่ง อาจารย์ วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย คุณวุฒิ ป.ธ.๙, พธ.บ., ศษ.ม., พธ.ด. สัมภาษณ์ เมื่อ ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๖๒</p>
	<p>๑๓. ผศ.ดร.สมบูรณ์ วัฒนชะ ตำแหน่ง อาจารย์ วิทยาลัยศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล คุณวุฒิ ป.ธ.๗, ศน.บ., M.A., Ph.D. สัมภาษณ์ เมื่อ ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๖๒</p>
	<p>๑๔. ผศ.ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน ตำแหน่ง อาจารย์ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล คุณวุฒิ ป.ธ.๙, พธ.บ., อ.ม., พธ.ด. สัมภาษณ์ เมื่อ ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๖๒</p>
	<p>๑๕. ผศ.ดร.ศุภกาญจน์ วิชานาติ ตำแหน่ง ประธานหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร คุณวุฒิ ศน.ด. สัมภาษณ์ เมื่อ ๓๑ พฤษภาคม ๒๕๖๒</p>

	<p>๑๖. ดร.จักรกฤษณ์ สิริริน ตำแหน่ง นักวิชาการอิสระ คุณวุฒิ ศษ.ด. สัมภาษณ์ เมื่อ ๑๗ พฤษภาคม ๒๕๖๒</p>
	<p>๑๗. รศ.दनัย ปรีชาเพิ่มประสิทธิ์ ตำแหน่ง อาจารย์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ คุณวุฒิ ศศ.ม. สัมภาษณ์ เมื่อ ๒๙ พฤษภาคม ๒๕๖๒</p>

ภาคผนวก จ

หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี

ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๑๒๖

๑๓ พฤษภาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์
 กราบเรียน พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช) ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต
 สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย นางสาวบุญพิศ นัยน์พาณิชย์ เลขทะเบียนนักศึกษา ๕๖๓๐๑๕๐๑๓๒๐๑๑ นักศึกษา
 หลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา (BUDDHIST STUDIES) ของบัณฑิตวิทยาลัย
 มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์เรื่อง “การสอนพระพุทธรูปศาสนาตามแนว
 นวังกสิตฤคศาสตร์ (BUDDHIST TEACHING METHODS ACCORDING TO NAVANGASATTHUSASANA)” มี
 ความประสงค์จะขอให้ท่านอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลเขียนงานวิทยานิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และ
 เวลานั้นนักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงกราบเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

กราบเรียนด้วยความนับถือ

 ๑๕.๕.๖๒

(พระศรีวินยากรณ์, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)

๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐

โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๑๒๖

๑๓ พฤษภาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์

กราบเรียน พระธรรมกิตติเมธี, (เกษม สฤณโต), ดร.

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย นางสาวบุญพิศ นัยน์พานิช เลขทะเบียนนักศึกษา ๕๖๓๐๕๐๑๓๒๐๑๑ นักศึกษา
หลักสูตรศาสนศาสตร์ดุสิตบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา (BUDDHIST STUDIES) ของบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์เรื่อง “การสอนพระพุทธรศาสนาตามแนว
นวัคส์ตฤศาสน์ (BUDDHIST TEACHING METHODS ACCORDING TO NAVANGASATTHUSĀSANA)” มี
ความประสงค์จะขอให้ท่านอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลเขียนงานวิทยานิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และ
เวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงขอกราบเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

สอ ๒๑ พ.ศ. ๒๕๖๒

กราบเรียนด้วยความนับถือ

(พระศรีวินยาภรณ์)

(พระศรีวินยาภรณ์, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)

๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐

โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๕ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถนนสาย-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๑๒๖

๑๓ พฤษภาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์

เรียน พระสุธีรัตนบัณฑิต (สุทิตย์ อาภาโร), รศ.ดร.

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย นางสาวบุญพิศ นัยน์พานิช เลขทะเบียนนักศึกษา ๕๖๓๐๑๕๐๑๓๒๐๑๑ นักศึกษา
หลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา (BUDDHIST STUDIES) ของบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์เรื่อง “การสอนพระพุทธศาสนาตามแนว
นวัถศาสตร์ (BUDDHIST TEACHING METHODS ACCORDING TO NAVANGASATTHUSĀSANA)” มี
ความประสงค์จะขอให้ท่านอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลเขียนงานวิทยานิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และ
เวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

เรียนด้วยความนับถือ

(พระศรีวินยาภรณ์, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถนนสาย-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

๑๓/๕/๒๕๖๒

(พระศรีวินยาภรณ์, ดร.)

๐๒ มิ.ย. ๒๕๖๒

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๑๒๖

๑๓ พฤษภาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขออนุญาตให้ผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์
เรียน พระมณฑประนาม ชยมงคล ภาไร
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย นางสาวบุญพิศ นัยน์พานิช เลขทะเบียนนักศึกษา ๕๖๓๐๑๕๐๑๓๒๐๑๑๑ นักศึกษา
หลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา (BUDDHIST STUDIES) ของบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์เรื่อง “การสอนพระพุทธศาสนาตามแนว
นวัถกคัสตฤศาสน์ (BUDDHIST TEACHING METHODS ACCORDING TO NAVANGASATTHUSĀSANA)” มี
ความประสงค์จะขอให้ท่านอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลเขียนงานวิทยานิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขออนุญาตผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และ
เวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาต

เรียนด้วยความนับถือ

วิกรม
๙ มิถุนายน ๖๒

(พระศรีวินยาภรณ์, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๕๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๑๒๖

๑๓ พฤษภาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์
เรียน พระมหาพงษ์ศักดิ์ ธานีไว, ดร.
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย นางสาวบุญพิศ นัยนพานิช เลขทะเบียนนักศึกษา ๕๖๓๐๑๕๐๑๓๒๐๑๑ นักศึกษา
หลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา (BUDDHIST STUDIES) ของบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์เรื่อง “การสอนพระพุทธศาสนาตามแนว
นวัคคัตุศาสน์ (BUDDHIST TEACHING METHODS ACCORDING TO NAVANGASATTHUSĀSANA)” มี
ความประสงค์จะขอให้ท่านอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลเขียนงานวิทยานิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และ
เวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

เรียนด้วยความนับถือ

(พระศรีวินยากรณ์, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๑๑

ยื่นต้นฉบับสัมภาษณ์
และนำข้อมูลไปใช้
ห้องพระวิชัย

พงษ์ศักดิ์ ธานีไว
(พระมหาพงษ์ศักดิ์ ธานีไว, ดร.)
๘ พฤษภาคม ๒๕๖๒

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน...บัณฑิตวิทยาลัย โทร. ๐-๒ ๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙
 ที่...อว ๗๙๐๕/๓๑๕...วันที่...๑๓...พฤษภาคม...๒๕๖๒
 เรื่อง...ขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์

เรียน พระมหาดัรชัย สุตตชโย, ผศ.ดร.

ด้วย นางสาวบุญพิศ นัยน์พาณิชย์ เลขทะเบียนนักศึกษา ๕๖๓๐๑๕๐๑๓๒๐๑๑ นักศึกษา
 หลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา (BUDDHIST STUDIES) ของบัณฑิตวิทยาลัย
 มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์เรื่อง “การสอนพระพุทธศาสนาตามแนว
 นวังกัสตถุศาสน์ (BUDDHIST TEACHING METHODS ACCORDING TO NAVANGASATTHUSASANA)” มี
 ความประสงค์จะขอให้ท่านอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลเขียนงานวิทยานิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และ
 เวลานั้นักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

(พระศรีวินยากรณ์, ดร.)
 คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ถ้อยความอันดีเป็นของขลัง
 พระสมณินทรีย์ สุตตชโย
 ๒๒๗ ม.ค. ๖๒

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลา-นครชัยศรี
ต.ศาลา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๕๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๕๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๑๒๖

๑๓ พฤษภาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์
เรียน พระมหา วิงคิภาภนต์ จิธาธุโม, ๗๗.ดร.
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย นางสาวบุญพิศ นัยน์พานิช เลขทะเบียนนักศึกษา ๕๖๓๐๑๕๐๑๓๒๐๑๑ นักศึกษา
หลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา (BUDDHIST STUDIES) ของบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์เรื่อง “การสอนพระพุทธศาสนาตามแนว
นวัคส์ตฤศาสน (BUDDHIST TEACHING METHODS ACCORDING TO NAVANGASATTHUSASANA)” มี
ความประสงค์จะขอให้ท่านอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลเขียนงานวิทยานิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และ
เวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

เรียนด้วยความนับถือ

(พระศรีวินยาภรณ์, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)

๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลา-นครชัยศรี ต.ศาลา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐

โทร. ๐-๒๕๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๕ โทรสาร : ๐-๒๕๔๔-๖๐๔๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลาบา-นครชัยศรี

ต.ศาลาบา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๑๒๖

๑๓ พฤษภาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์

เจริญพร แม่ชีโพเราะ ทิพยทัศน์, ดร.

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย นางสาวบุญพิศ นัยน์พานิช เลขทะเบียนนักศึกษา ๕๖๓๐๑๕๐๑๓๒๐๑๑ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา (BUDDHIST STUDIES) ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์เรื่อง “การสอนพระพุทธศาสนาตามแนววงศัตถศาสตร์ (BUDDHIST TEACHING METHODS ACCORDING TO NAVANGASATTHUSĀSANA)” มีความประสงค์จะขอให้ท่านอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลเขียนงานวิทยานิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

(พระศรีวินยาภรณ์, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ได้มาสัมภาษณ์แล้ว

๒๘ พค ๒๕๖๒ เวลา ๘.๓๐-๑๒.๓๐

(แม่ชี ดร. โพเราะ ทิพยทัศน์)

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)

๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลาบา-นครชัยศรี ต.ศาลาบา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐

โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๕ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๑๒๖

๑๓ พฤษภาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์

เจริญพร รองศาสตราจารย์สุเชาวน์ พลอยชุม

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย นางสาวบุญพิศ นัยน์พานิช เลขทะเบียนนักศึกษา ๕๖๓๐๑๕๐๑๓๒๐๑๑ นักศึกษา
หลักสูตรศาสตรศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา (BUDDHIST STUDIES) ของบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์เรื่อง “การสอนพระพุทธศาสนาตามแนว
นวัจนคติพุทธศาสนา (BUDDHIST TEACHING METHODS ACCORDING TO NAVANGASATTHUSASANA)” มี
ความประสงค์จะขอให้ท่านอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลเขียนงานวิทยานิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และ
เวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

(พระศรีวินายกธรม, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)

๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐

โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

๒๕๖๒.๐๕

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถนนศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๑๒๖

๑๓ พฤษภาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์

เจริญพร ดร.โสภณ ชำทัพ

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย นางสาวบุญพิศ นัยน์พานิช เลขทะเบียนนักศึกษา ๕๖๓๐๑๕๐๑๓๒๐๑๑ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา (BUDDHIST STUDIES) ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์เรื่อง “การสอนพระพุทธรูปตามแนววงศัตถศาสตร์ (BUDDHIST TEACHING METHODS ACCORDING TO NAVANGASATTHUSASANA)” มีความประสงค์จะขอให้ท่านอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลเขียนงานวิทยานิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

วิมลธรรม แสงอรุณ
วิมลธรรมอรุณวรรณ

พระศรีวินยาภรณ์, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

(ดร. วิมลธรรม ชำทัพ)

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย ๑๕ ม.ค. ๖๒
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถนนศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลาया-นครชัยศรี
ต.ศาลาया อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๑๒๖

๑๓ พฤษภาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์

เจริญพร ขอรับทราบข่าวว่า ดร.วิระ บุญจรัส

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย นางสาวบุญพิศ นัยน์พาณิชย์ เลขทะเบียนนักศึกษา ๕๖๓๐๑๕๐๑๓๒๐๑๑ นักศึกษา
หลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา (BUDDHIST STUDIES) ของบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์เรื่อง “การสอนพระพุทธศาสนาตามแนว
นวัจนวาทศาสตร์ (BUDDHIST TEACHING METHODS ACCORDING TO NAVANGASATTHUSASANA)” มี
ความประสงค์จะขอให้ท่านอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลเขียนงานวิทยานิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และ
เวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

อนันต์พรหม

วิ.ก. ย.ค.
18 พ.ค. 62

พระศรีวินยาภรณ์

(พระศรีวินยาภรณ์, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)

๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลาया-นครชัยศรี ต.ศาลาया อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐

โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๑๒๖

๑๓ พฤษภาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์

เจริญพร รองศาสตราจารย์ ดร.เวทย์ บรรณกรกุล

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย นางสาวบุญพิศ นัยน์พานิช เลขทะเบียนนักศึกษา ๕๖๓๐๑๕๐๑๓๒๐๑๑ นักศึกษา
หลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา (BUDDHIST STUDIES) ของบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์เรื่อง “การสอนพระพุทธศาสนาตามแนว
นวัคสัตตสุตตาสถา (BUDDHIST TEACHING METHODS ACCORDING TO NAVANGASATTHUSĀSANA)” มี
ความประสงค์จะขอให้ท่านอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลเขียนงานวิทยานิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และ
เวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

(พระศรีวินยาภรณ์, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

(รศ.ดร. เวทย์ บรรณกรกุล)
๒๒ พ.ค. ๒๕๖๒

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)

๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐

โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๑๒๖

๑๓ พฤษภาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์

เจริญพร ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมบูรณ์ วัฒนชะ

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย นางสาวบุญพิศ นัยน์พาณิชย์ เลขทะเบียนนักศึกษา ๕๖๓๐๑๕๐๑๓๒๐๑๑ นักศึกษา
หลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา (BUDDHIST STUDIES) ของบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์เรื่อง “การสอนพระพุทธศาสนาตามแนว
นวัคส์ตถุศาสน์ (BUDDHIST TEACHING METHODS ACCORDING TO NAVANGASATTHUSĀSANA)” มี
ความประสงค์จะขอให้ท่านอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลเขียนงานวิทยานิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และ
เวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

Y๑๑/น.ธ.ม.ท.น.ค.
1๕๖ ๕๒ พ.ย. ๖๒
ก.อ.

(พระศรีวินยาภรณ์, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)

๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐

โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๔ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๑๒๖

๑๓ พฤษภาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์

เจริญพร ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วุฒินันท์ กันทะเดียน

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย นางสาวบุญพิศ นัยน์พานิช เลขทะเบียนนักศึกษา ๕๖๓๐๑๕๐๑๓๒๐๑๑ นักศึกษา
หลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา (BUDDHIST STUDIES) ของบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์เรื่อง “การสอนพระพุทธศาสนาตามแนว
นวัังคสัตตคาศาสน (BUDDHIST TEACHING METHODS ACCORDING TO NAVANGASATTHUSĀSANA)” มี
ความประสงค์จะขอให้ท่านอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลเขียนงานวิทยานิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และ
เวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

(พระศรีวินยาภรณ์, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)

๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐

โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

นางสม
11/๐๖/๒๕๖๒
นางสาวสุภาวดี (สพว.)
๑๑/๖/๒๕๖๒

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลาया-นครชัยศรี
ต.ศาลาया อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๑๒๖

๑๓ พฤษภาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์
เจริญพร **ผศ.ดร.ศุภกานจน์ จิระชาติ**
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย นางสาวบุญพิศ นัยน์พามิข เลขทะเบียนนักศึกษา ๕๖๓๐๑๕๐๑๓๒๐๑๑ นักศึกษา
หลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา (BUDDHIST STUDIES) ของบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์เรื่อง “การสอนพระพุทธรูปตามแนว
นวัคส์ตฤศาสน์ (BUDDHIST TEACHING METHODS ACCORDING TO NAVANGASATTHUSASANA)” มี
ความประสงค์จะขอให้ท่านอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลเขียนงานวิทยานิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และ
เวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

(พระศรีวินายกภรณ์, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลาया-นครชัยศรี ต.ศาลาया อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๕ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

ยื่นติดต่อขอรับ ณ เลขที่ ๑๒๖

สัมภาษณ์เรียบร้อยแล้ว

<ผศ.ดร.ศุภกานจน์ จิระชาติ >

31/พ.ค./๖๒

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลาया-นครชัยศรี
ต.ศาลาया อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๑๒๖

๑๓ พฤษภาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์

เจริญพร **ดร.จักรกฤษณ์ ลิ้มริน**

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย นางสาวบุญพิศ นัยน์พามิข เลขทะเบียนนักศึกษา ๕๖๓๐๑๕๐๑๓๒๐๑๑ นักศึกษา
หลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา (BUDDHIST STUDIES) ของบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์เรื่อง “การสอนพระพุทธรูปตามแนว
นวัังคสัตตคตาศาสน์ (BUDDHIST TEACHING METHODS ACCORDING TO NAVANGASATTHUSASANA)” มี
ความประสงค์จะขอให้ท่านอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลเขียนงานวิทยานิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และ
เวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

ข้าพเจ้านักศึกษาบุญพิศ นัยน์พามิข ขอเรียนขอความอนุเคราะห์ในกรณีนี้

จักรกฤษณ์
(ดร.จักรกฤษณ์ ลิ้มริน)

๑๗ พ.ค. ๕๖

พระศรีวินยาภรณ์
(พระศรีวินยาภรณ์, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลาया-นครชัยศรี ต.ศาลาया อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๕ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๑๒๖

๑๓ พฤษภาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขออนุญาตเผยแพร่ผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์
เจริญพร รศ.ดร.ศาสตราจารย์ ดร.ไพรัช เฉลิมประสิทธิ์
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย นางสาวบุญพิศ นัยน์พานิช เลขทะเบียนนักศึกษา ๕๖๓๐๑๕๐๑๓๒๐๑๑ นักศึกษา
หลักสูตรศาสนศาสตร์ดุสิตบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา (BUDDHIST STUDIES) ของบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์เรื่อง “การสอนพระพุทธศาสนาตามแนว
นวัคคัลลุตศาสน (BUDDHIST TEACHING METHODS ACCORDING TO NAVANGASATTHUSASANA)” มี
ความประสงค์จะขอให้ท่านอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลเขียนงานวิทยานิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขออนุญาตในการสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และ
เวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพามาเพื่อขออนุญาต

ขอเจริญพร

(พระศรีวินายกกรม, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

เจริญพร

๑๔๕

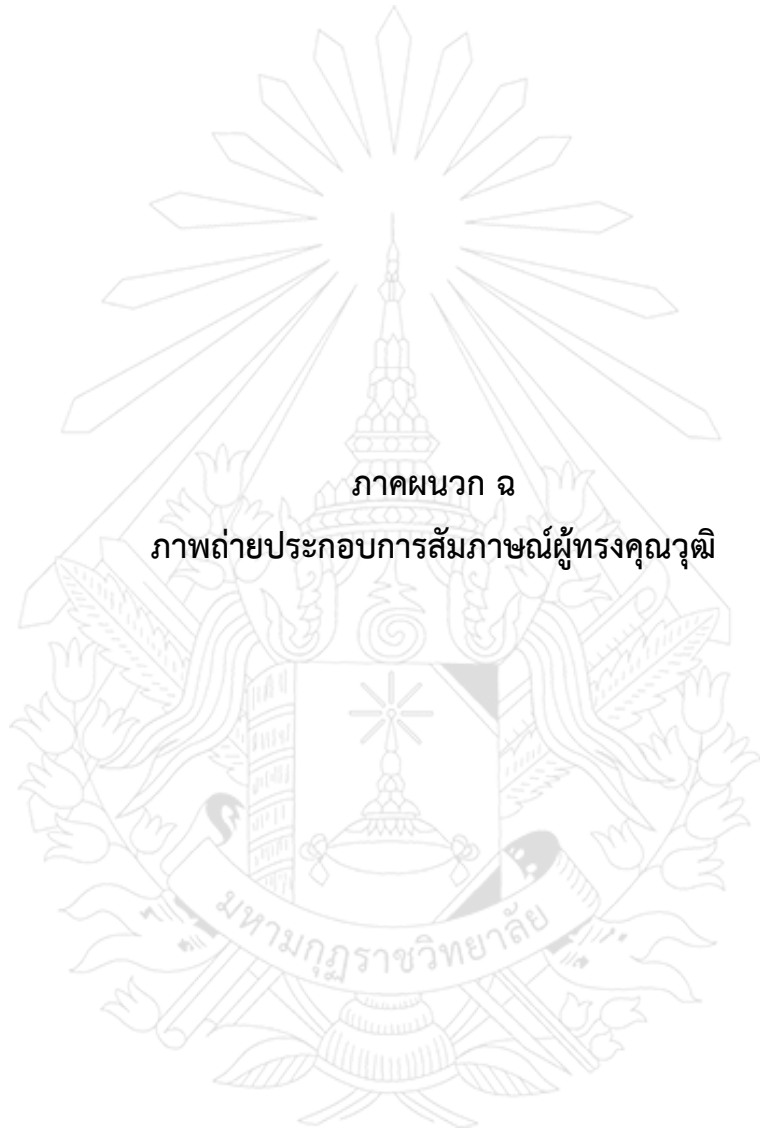
สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)

๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐

โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๕ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

๒๑ พ.ค. ๒๕๖๒

ภาคผนวก ฉ
ภาพถ่ายประกอบการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ

ภาพถ่ายประกอบการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ

พระมหาโพธิวงศาจารย์, ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต
สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๑ มิถุนายน ๒๕๖๒

พระธรรมกิตติเมธี, ดร.
สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๖๒

พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร.
สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒ มิถุนายน ๒๕๖๒

พระมหาประนอม ธรรมลังกาโร
สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๖๒

พระมหาพงศ์ศักดิ์ ธานีโย, ดร.
สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๘ มิถุนายน ๒๕๖๒

พระมหาฉัตรชัย สุตตชโย, ผศ.ดร.
สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๖๒

ภาพถ่ายประกอบการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ (ต่อ)

พระมหามงคลกานต์ จิตธมฺโม, ผศ.ดร.
สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๖๒

แม่ชีไพเราะ ทิพยทัศน์, รศ.ดร.
สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๖๒

รศ.สุเชาว์ พลอยชุม
สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒๙ พฤษภาคม ๒๕๖๒

ดร.โสภณ ขำทัพ
สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๖๒

รศ.ดร.วีระ บุญจริง
สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๑๘ พฤษภาคม ๒๕๖๒

รศ.ดร.เวทย์ บรรณกรกุล
สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๖๒

ภาพถ่ายประกอบการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ (ต่อ)

ผศ.ดร.สมบูรณ์ วัฒนะ
สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๖๒

ผศ.ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน
สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๖๒

ผศ.ดร.ศุภกาญจน์ วิชานาติ
สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๓๑ พฤษภาคม ๒๕๖๒

ดร.จักรกฤษณ์ สิริริน
สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๑๗ พฤษภาคม ๒๕๖๒

รศ.दनัย ปรีชาเพิ่มประสิทธิ์
สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒๙ พฤษภาคม ๒๕๖๒

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ สกุล : บุญพิศ นัยน์พานิช
 วัน เดือน ปีเกิด : วันศุกร์ที่ ๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๓
 ชาตภูมิ : กรุงเทพมหานคร
 ที่อยู่ปัจจุบัน : ๒๑/๕ หมู่ที่ ๔ ถนนเอกชัย แขวงบางขุนเทียน เขตจอมทอง
 กรุงเทพมหานคร ๑๐๑๕๐
 : โทร ๐๘-๔๕๔๘-๔๕๔๕
 : E-Mail boonpis@gmail.com
- การศึกษา
- ๒๕๓๑ : ประกาศนียบัตรวิชาชีพ สาขาการถ่ายภาพและภาพยนตร์
 วิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษา วิทยาเขตเทคนิคกรุงเทพฯ
- ๒๕๓๖ : ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต (ดนตรีสากล) เกียรตินิยมอันดับ ๑
 มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
- ๒๕๔๓ : ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีมหานคร
- ๒๕๕๔ : วุฒิบัตรพุทธศาสนศึกษาทางไกลของอภิธรรมโชติกะวิทยาลัย
 วิชา อภิธัมมัตถสังคหะ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- ๒๕๕๗ : ธรรมศึกษาชั้นเอก
- ๒๕๕๘ : พุทธศาสตรบัณฑิต (พุทธศาสตร์) มหาวิทยาลัยธรรมกาย แคลิฟอร์เนีย